

**УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ ПОЛИТИЧКИХ НАУКА**

Мр Марина С. Јовићевић

**РЕГИОНАЛНА И ЕВРОПСКА
САРАДЊА -
МОДЕЛ САРАДЊЕ НОРДИЈСКИХ
ЗЕМАЉА**

- ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА -

БЕОГРАД, 2013. година

**UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF POLITICAL SCIENCE**

Marina S. Jovićević, MA

**REGIONAL AND EUROPEAN
INTEGRATION -
THE MODEL OF NORDIC COUNTRIES
COOPERATION**

- PHD DISSERTATION -

BELGRADE, 2013

МЕНТОР:

проф. др ЈОВАН ТЕОКАРЕВИЋ, ванредни професор Универзитета у Београду –
Факултета политичких наука

КОМИСИЈА ЗА ОЦЕНУ И ОДБРАНУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ:

- проф. др ЈОВАН ТЕОКАРЕВИЋ, ванредни професор Универзитета у Београду –
Факултета политичких наука, ментор

- доц. др БОЈАН КОВАЧЕВИЋ, доцент на Универзитету у Београду – Факултету
политичких наука

- др ДРАГАН ЂУКАНОВИЋ, виши научни сарадник Института за међународну
политику и привреду у Београду

Датум одбране тезе:

ЗАХВАЛНОСТ

Велику захвалност дугујем свом ментору, проф. др Јовану Теокаревићу, који ме је током израде тезе усмеравао и водио на начин који је за резултат имао рад који је пред Вама. Посебно сам му захвална што се прихватио менторства у самој завршници припреме тезе, односно у фази када је спроведено истраживање требало да се преточи у текст и то у периоду када сам се нашла у ситуацији да рад на тези морам у што краћем року привести крају. Искрено, веома је могуће да ове тезе не би ни било да се проф. др Теокаревић није прихватио тог задатка, вршећи своју менторску дужност на начин који је за похвалу са људског и професионалног становишта. Такође, моја велика захвалност иде члановима Комисије, доц. др Бојану Ковачевићу и вишем научном сараднику, др Драгану Ђукановићу, који су својим корисним предлозима и својим интересом за мој рад утицали на квалитет поменуте тезе. Желела бих овом приликом да се захвалим свом ранијем ментору, доц. др Милици Делевић, која ме је личним и стручним квалитетима водила у првој фази припреме истраживања и која је од почетка подржавала моју идеју о припреми тезе о моделу сарадње нордијских земаља.

С обзиром на захтеван посао који обављам, а захваљујући коме сам и дошла у прилику да се и практично уверим у домете нордијске сарадње, не бих успела да окончам истраживање започето још 2006. године и рад на тези приведем крају да није било мојих колега, из Амбасаде Републике Србије у Копенхагену и из Генералног конзулата Републике Србије у Херцег Новом, Бранка Дурлевића и Јасмине и Богдана Миљанића, који су ми пружили велику подршку и помоћ у сваком погледу, а нарочиту захвалност дугујем Весни Лалић, која ми је несебично помагала и својим корисним коментарима у доброј мери допринела квалитету рада.

Велику захвалност дугујем двома дамама које су се тезом бавиле са стручног, лекторског и техничког аспекта, Јелени Николић из Министарства спољних послова Републике Србије и Јелени Васиљ, из Института за научне информације Војномедицинске академије.

На крају, наравно, морам да се захвалим својој породици, првенствено супругу Здравку и деци Јелени и Ђорђу, чији су подршка и подстрек били кључни да се прихватим овако обимног и захтевног задатка, а нарочито Љиљани Степановић – Нини, која ме је растеретила бројних обавеза око најмлађег члана породице – Луке, захваљујући чему сам рад на тези успела да приведем крају.

Велико хвала мојој мајци и брату, мојим кумовима и пријатељима, пословним сарадницима и свим добронамерним колегама, који су ми током израде рада пружали велику подршку.

Тезу посвећујем свом оцу, пок. Сими Мрђеновићу

Марина Јовићевић
РЕГИОНАЛНА И ЕВРОПСКА САРАДЊА -
МОДЕЛ САРАДЊЕ НОРДИЈСКИХ ЗЕМАЉА
- докторска дисертација -

РЕЗИМЕ

Предмет дисертације је научна анализа нордијског модела сарадње ради потврде хипотезе да је у питању посебан и јединствен модел регионалне сарадње. Циљ истраживања јесте да се кроз анализу специфичности наведеног модела покаже да се у теоријском контексту он углавном не може тумачити кроз постојеће теорије регионализма, управо због својих специфичности, као и да се покаже да модел сарадње нордијских земаља, иако посебан и јединствен, ипак у одређеним својим решењима може бити добар узор за даљу сарадњу на Балкану.

Како би се овај модел ставио у теоријски оквир, теза пружа широк преглед ставова најзначајнијих теоретичара регионализма, кроз дефинисање појма региона, регионализације и регионализма, као основе за разматрање било ког вида регионалне сарадње. С обзиром на то да се регионална сарадња нордијског региона развија паралелно са процесом европске сарадње, али и са бројним другим облицима регионалног удруживања на европском тлу, у тези се даје и преглед развоја регионалне сарадње у Европи, као и приказ нордијског регионализма са теоријског аспекта а нордијска сарадња се представља у контексту других форми регионалне сарадње које се јављају у истом периоду. Даје се и основни преглед развоја регионалне сарадње на Балкану, уз покушај мапирања основних тачака које су релевантне за разумевање ситуације на Балкану, како из историјског тако и из актуелног угла и уз краћи осврт на досадашње домете нове регионалне сарадње на Балкану, успостављене након сукоба деведесетих.

Теза проблемском задатку да је у питању јединствен модел регионалне сарадње приступа истраживањем корпуса географских, историјских, друштвених и културолошких веза које су утицале на ниво регионалности нордијског региона, формирање нордијског идентитета и карактеристике нордијске сарадње. Теза даје анализу постојећих институција нордијске сарадње – Нордијског савета и Нордијског савета министара, као и правног основа за сарадњу – Хелсиншког споразума и начина доношења одлука и структуре чланства. Детаљно је приказан приступ функционалној сарадњи, кроз анализу успешно реализованих споразума у секторским политикама, а касније и „високим политикама“, какве су спољна политика и безбедност, преко неуспешних преговора и разлога који су водили јачању сарадње у другим областима. Теза разматра и друштвене специфичности кроз вредносни систем постигнут у нордијском региону, комплементарност друштвених система, међупартијску повезаност, интеракције између бројних интересних група, из невладиног и других сектора, као и постављање кључних чинилаца за развој нордијског модела сарадње. У тези се анализирају и спољне околности које су имале утицај на модел нордијске сарадње као што су односи током биполарног периода, пад Берлинског зида, процес европских интеграција и друге, предочавајући контекст и улогу нордијске сарадње у склопу регионалних,

европских и глобалних околности. На крају, теза се бави разматрањем потенцијалних изазова за будућу сарадњу и могућим правцима нордијске сарадње у контексту глобалних промена и изазова.

Теза потврђује посебност нордијске сарадње и показује да се на овај модел тек делимично могу применити постојеће теорије регионализма, и то само трансакционализам, неофункционализам и нови регионализам. Такође, научно доказује да је због дужине трајања овог модела регионалне сарадње, степена регионалне кохезије и његове прилагодљивости и остварених домета у питању модел регионалне сарадње који се може посматрати као јединствен. У раду се показује и да овај модел регионалне сарадње управо због својих карактеристика може бити искоришћен као један од показних модела за регионалну сарадњу на Балкану.

Кључне речи: регион, регионализам, регионална сарадња, Европска унија, Балкан, нордијске земље, нордијска сарадња, Нордијски савет, Нордијски савет министара, Хелсиншки споразум

Научна област: друштвено-хуманистичке науке

Ужа научна област: политичке науке

УДК бројеви: 327(48) и 323.174(48)

Marina Jovićević
REGIONAL AND EUROPEAN COOPERATION –
THE MODEL OF NORDIC COUNTRIES COOPERATION
PhD dissertation

SUMMARY

The subject of the thesis is scientific analysis of the model of Nordic countries cooperation aiming to confirm the hypothesis that the Nordic model of regional cooperation can be considered as a *sui generis* case. The aim of the research is to confirm that this model of cooperation cannot be contested through the existing theories of regionalism, due to its specificities, as well as to show that the model of Nordic countries cooperation, even if it is specific and unique in its development, can be a favorable role model for further strengthening of regional cooperation in the Balkans.

In order to establish the theoretical framework for the research of the Nordic model of cooperation, in the thesis we have presented an extensive review of the positions of the most significant theorists of regionalism, by providing overview of the existing definitions of region, regionalism and regionalisation, as the foundation for consideration of any form of regional cooperation. Having in mind that the Nordic countries cooperation has been developing simultaneously with the process of European integration, as well as with various other patterns of regional integration in Europe, the thesis also provides the overview of the development of regional cooperation in Europe, while at the same time contests Nordic cooperation in relation to other forms of regional cooperation in Europe at that time, and reviews the Nordic regionalism from the theoretical point of view. It also provides the overview of the development of the regional cooperation in the Balkans, trying to map distinctive points of relevance for the understanding of situation in the Balkans, from the historical as well as current perspective, giving the short retrospective of the regional cooperation achievements so far, and paying particular attention to the regional forms of cooperation established from the nineties.

In order to confirm the hypothesis that Nordic regional cooperation is a *sui generis* case, thorough research of geographic, historical, social and cultural interconnections that influenced the level of Nordic regionhood and Nordic cooperation characteristics that led to the forming of the Nordic identity has been performed. The analysis of the Nordic Council, the Nordic Council of Ministers, as well as of the legal framework of cooperation starting from the so-called Helsinki Treaty and the model of decision-making and structure of membership has been done in order to provide information about the existing institutional framework of Nordic cooperation. The approach to the functional cooperation through the analysis of the successfully implemented agreements in a number of sectoral policies, as well as in “high-level” policies at a later stage has been given in details. Social characteristics are considered by the evaluation of the social system of values in the Nordic region, complementarity of social systems, political parties interconnections, as well as interactions between a number of interest groups from nongovernmental and other sectors, and the positions of

key factors for the development of the Nordic model of cooperation. International circumstances that affected the Nordic cooperation, such as the bipolar world, the fall of Berlin wall and the process of European integration are given high priority in the context of the role of Nordic cooperation within the regional, European and global circumstances. At the end, potentials of Nordic cooperation in the future as well as challenges are explored in the context of globalization and other challenges.

A research completed confirms the specificity of Nordic cooperation and shows that this model can be only partially contested within the existing theories of regionalism, namely transactionalism, neofunctionalism and new regionalism. It is also confirmed that the Nordic model of cooperation can be considered as the unique one due to its continuance, level of regional cohesion and its adaptability, as well as its achievements. Its particular characteristics candidate Nordic model of regional cooperation as one of the possible role models that can be used for further strengthening of regional cooperation in the Balkans.

Key words: region, regionalism, regional cooperation, European Union, Balkans, Nordic countries, Nordic cooperation, Nordic Council, Nordic Council of Ministers, Helsinki Treaty

Scientific research: Humanistic social sciences

Specific scientific research: Political sciences

UDC numbers: 327(48) and 323.174(48)

САДРЖАЈ

1. УВОД.....	1
1.1. ЗАШТО ЈЕ БАШ НОРДИЈСКА САРАДЊА ОСНОВ ЗА ТЕЗУ?	1
1.2. ПРЕДМЕТ И ЦИЉ ИСТРАЖИВАЊА	5
1.3. ТЕОРИЈСКИ ОКВИР ЗА РАЗМАТРАЊЕ.....	7
1.4. МЕТОДЕ ИСТРАЖИВАЊА И МАТЕРИЈАЛ	8
1.5. СТРУКТУРА РАДА	9
2. ЕВРОПСКА И РЕГИОНАЛНА САРАДЊА.....	12
2.1. ПОЈАМ И ДЕФИНИЦИЈА РЕГИОНА, РЕГИОНАЛИЗМА И РЕГИОНАЛИЗАЦИЈЕ.....	12
2.2. ТЕОРИЈСКЕ ОСНОВЕ И АНАЛИТИЧКИ ОКВИР ЗА РАЗМАТРАЊЕ ПОЈМА РЕГИОНАЛИЗМА И НОВОГ РЕГИОНАЛИЗМА	23
2.2.1. Преглед теорија „старог“ регионализма.....	26
2.2.2. Преглед теорија „новог“ регионализма.....	32
2.3. ПРЕГЛЕД РАЗВОЈА РЕГИОНАЛНЕ САРАДЊЕ У ЕВРОПИ	39
2.3.1. Преглед развоја регионалне сарадње у Европи након II светског рата.....	41
2.3.2. Талас новог регионализма након краја Хладног рата.....	46
2.4. НОРДИЈСКИ РЕГИОНАЛИЗАМ.....	50
2.4.1. Модел нордијске сарадње у односу на друге облике (суб)регионалног удруживања у Европи.....	59
2.5. ПРЕГЛЕД И ДОМЕТИ РЕГИОНАЛНЕ САРАДЊЕ НА БАЛКАНУ /ЈУГОИСТОЧНОЈ ЕВРОПИ.....	64
2.5.1. Балкан или југоисточна Европа?.....	64
2.5.2. Процес грађења регионалне сарадње на Балкану.....	66
2.5.3. Крај ратова и почетак помирења кроз механизме регионалне сарадње	68
2.5.4. Домети регионалне сарадње на Балкану.....	72
3. ОСНОВЕ ЗА РАЗВОЈ НОРДИЈСКЕ САРАДЊЕ.....	75
3.1. ГЕОГРАФСКА БЛИЗИНА	77
3.2. ЈЕЗИК КАО КОХЕЗИОНИ ФАКТОР.....	80
3.3. ВЕРОИСПОВЕСТ КАО КОХЕЗИОНИ ФАКТОР	83
3.4. ИСТОРИЈСКЕ ОКОЛНОСТИ	85
3.5. ДАНСКО-НОРВЕШКА УНИЈА И КАЛМАРСКА УНИЈА.....	87
3.6. Од краха Калмарске уније до Наполеонових ратова	89
3.7. НАПОЛЕОНОВИ РАТОВИ.....	90
3.8. ПЕРИОД НАКОН НАПОЛЕОНОВИХ РАТОВА - СКАНДИНАВСКИ ПОКРЕТ.....	92
3.9. Од скандинавизма до I светског рата	96
3.10. ПРВИ СВЕТСКИ РАТ	99
3.11. ПЕРИОД УОЧИ II СВЕТСКОГ РАТА.....	103
3.12. ДРУГИ СВЕТСКИ РАТ	107
3.13. ПЕРИОД НАКОН II СВЕТСКОГ РАТА	109

4. ОРГАНИЗАЦИЈА И ИНСТИТУЦИЈЕ НОРДИЈСКЕ САРАДЊЕ.....	111
4.1. ПРЕТЕЧЕ НОРДИЈСКОГ САВЕТА.....	112
4.1.1. Нордијска интерпарламентарна унија.....	113
4.1.2. Преговори о успостављању Скандинавске војне одбрамбене алијансе.....	114
4.1.3. Преговори о усаглашавању закона о држављанству.....	115
4.1.4. Нордијски парламентарни комитет за слободу саобраћаја.....	115
4.2. НОРДИЈСКИ САВЕТ.....	117
4.2.1. Оснивање Нордијског савета.....	117
4.2.2. Овлашћења и надлежности Нордијског савета до закључења Хелсиншког споразума.....	121
4.2.3. Споразум о нордијској сарадњи - Хелсиншки споразум.....	127
4.2.4. Нордијски савет након усвајања Хелсиншког споразума.....	133
4.3. ПРЕТЕЧЕ МЕЂУВЛАДИНЕ САРАДЊЕ ДО ОСНИВАЊА НОРДИЈСКОГ САВЕТА МИНИСТАРА.....	140
4.3.1. Правни оквир за успостављање Нордијског савета министара.....	144
4.4. НОРДИЈСКИ САВЕТ МИНИСТАРА.....	145
5. ОБЛАСТИ НОРДИЈСКЕ САРАДЊЕ.....	152
5.1. КУЛТУРА КАО „КАМЕН ТЕМЕЉАЦ“ НОРДИЈСКЕ САРАДЊЕ.....	153
5.1.1. Културна сарадња до успостављања институција.....	156
5.1.2. Културна сарадња у институционалном оквиру.....	161
5.1.3. Нордијска сарадња у области образовања и истраживања.....	167
5.1.4. Нордијска сарадња у општим културним активностима.....	174
5.2. САРАДЊА У ОБЛАСТИ ЕКОНОМИЈЕ.....	181
5.2.1. Институционализација економске сарадње.....	183
5.2.2. Нордијска економска сарадња и сарадња у оквиру европског тржишта.....	186
5.2.3. Преговори о Споразуму <i>NORDEK</i>	191
5.2.4. Споразум о оснивању Нордијске инвестиционе банке.....	196
5.2.5. Други облици сарадње у области истраживања, индустрије, трговине, банкарства, осигурања и синдикално удруживање.....	200
5.2.6. Глобализација, иновације, поглед у будућност.....	203
5.3. САРАДЊА У ОБЛАСТИ САОБРАЋАЈА И КОМУНИКАЦИЈА.....	206
5.4. МОБИЛНОСТ У НОРДИЈСКОМ РЕГИОНУ.....	215
5.4.1. Слобода кретања.....	215
5.4.2. Тржиште рада.....	221
5.5. САРАДЊА У ОБЛАСТИ СОЦИЈАЛНЕ ПОЛИТИКЕ И ЗДРАВСТВА.....	228
5.5.1. Сарадња у области социјалне политике.....	229
5.5.2. Сарадња у области здравства.....	235
5.6. САРАДЊА У ОБЛАСТИ ЗАКОНОДАВСТВА И ПРАВОСУЂА.....	240
5.6.1. Историјске основе за сарадњу.....	241
5.6.2. Сарадња у законодавству и правосуђу у институционалном оквиру.....	243
5.6.3. Кривично право.....	247
5.6.4. Уставна права.....	249
5.6.5. Грађанско и привредно право.....	252

5.7. ЕНЕРГЕТИКА, ЖИВОТНА СРЕДИНА И ПРИРОДНИ ПОТЕНЦИЈАЛИ	258
5.7.1. Заштита животне средине	258
5.7.2. Енергетика	263
5.7.3. Пољопривреда, рибарство, шумарство и храна	267
5.8. РЕГИОНАЛНА ПОЛИТИКА И ПРЕКОГРАНИЧНА САРАДЊА	271
5.9. САРАДЊА У ОБЛАСТИ СПОЉНЕ ПОЛИТИКЕ И БЕЗБЕДНОСТИ	273
5.9.1. Први покушај успостављања одбрамбене уније	273
5.9.2. Нордијски регион као безбедносна заједница	279
5.9.3. Ако нема војне сарадње код куће има у светској кући – Уједињеним нацијама	281
5.9.4. Коначно, нордијска сарадња у области безбедности и одбране	284
5.9.5. Столтенбергов извештај о нордијској сарадњи у спољној политици и безбедности	289
5.9.6. Период након Столтенберговог извештаја	295
5.9.7. Сарадња нордијских земаља у области спољне политике	302
5.9.8. Уместо закључка	303
6. НОРДИЈСКА САРАДЊА У МЕЂУНАРОДНИМ И РЕГИОНАЛНИМ ОРГАНИЗАЦИЈАМА НА ГЛОБАЛНОМ, ЕВРОПСКОМ И РЕГИОНАЛНОМ ПЛАНУ	304
6.1. Сарадња нордијских земаља у оквиру Уједињених нација	306
6.2. Нордијске земље и Европска унија	315
6.2.1. Северна димензија	325
6.3. Суседни региони и значај за нордијску сарадњу	332
6.3.1. Сарадња нордијског региона са балтичким земљама и регионом Балтичког мора, Баренца и Арктика	332
6.3.1.1. Механизми сарадње	335
6.3.1.2. Сарадња са балтичким земљама у секторским политикама и одбрани	340
6.3.2. Сарадња нордијских земаља са источним суседима	346
6.3.3. Сарадња са земљама Балкана	351
7. НОВИ ВЕК – НОВИ ИЗАЗОВИ	357
7.1. Нови век, нови правац?	358
7.2. Уједињена нордијска федерација – утопија или визија?	367
7.3. Шездесет година од институционалног успостављања нордијске сарадње, како даље?	374
7.4. Нордијска сарадња кроз виђења нордијских актера	383
8. ЗАКЉУЧАК	389
9. ЛИТЕРАТУРА	398

1. УВОД

1.1. Зашто је баш нордијска сарадња основ за тезу?

Ако би неко од нас тражио да у десет појмова опишемо нордијске земље, прве асоцијације би вероватно биле: стабилне демократије, земље благостања, материјална обезбеђеност, стабилност, економски просперитет, толеранција, поштовање људских права, хармонија, мир, предвидљивост. Посматрајући ситуацију у нордијском региону данас, често заборављамо да је овај регион до пре два века био поприште жестоких конфликта, сукоба и ратова. Упркос историји која је ишла у прилог неразумевању, фрустрацији и нетолеранцији, нордијске земље су пут за свој просперитет нашле у заједничком интересу – међусобној сарадњи, коју граде на рационалним и здравим основама, у пажљивом процесу који траје више од пола века.

Нордијска сарадња претходила је сарадњи у оквиру Европске заједнице и започета је у областима које нису биле уобичајене, какви су заједничко тржиште рада, зона слободног кретања и пасошка унија или свеобухватан систем социјалне заштите а није успела да се оствари, на пример, у области економије, што је у том периоду на регионалном плану био основни образац регионалне интеграције. На неки начин, нордијска сарадња била је пионир у регионалном удруживању у Европи, након II светског рата и таласа регионализације који је тада уследио, захваљујући веома развијеној мрежи узајамних контаката и вишедеценијске неформалне сарадње међу разним сегментима друштва, која није била заснована на институционалним основама. Из тог разлога је и каснија институционализација, којом је формализована међудржавна сарадња и дата јој нешто чвршћа форма, била само квалитетна надоградња која је омогућила да се постигнуто стави на нове темеље. Не може се искључити ни могућност да је нордијска сарадња била у одређеној мери узор за формирање европске сарадње.

Упркос снажне регионалности која карактерише нордијски регион и степену јединства и заједништва који су током вековног бивствовања на том релативно географски омеђеном подручју нордијски народи постигли, захваљујући културним, друштвеним и историјским везама, њихова сарадња од

почетка не претпоставља елементе супранационалности нити хијерархијски постављеног институционалног устројства или супремације једних на уштрб других. Напротив, у питању је интерактивна, позитивистички настројена сарадња пет мањих земаља, неоптерећена формом, која се спроводи по систему од „темеља ка крову“, која даје врло конкретне резултате. На тај начин се у овом контексту изградња нордијског идентитета намеће не као производ ригидне плуралистичке политичке конструкције заједнице која одише једногласношћу, већ као какофонија ставова, мишљења и комплементарног деловања на разним нивоима, у лабаво постављеном институционалном оквиру, за добробит своје земље и уз дубоки осећај припадности нордијском региону.

Изузетно важна карактеристика нордијске сарадње је њена способност трансформације и прилагођавања спољним околностима, тако да се у периодима стагнације и наизглед губитка легитимитета за даље постојање, сарадња прилагођавала и, по правилу, добијала нови замајац. Основана је била претпоставка да ће нордијска сарадња изгубити смисао јер је сарадња у Европској унији у већини секторских политика, а и на политичком плану последњих година, јачала доводећи тако у питање потребу за даљим постојањем сарадње нордијских земаља. То не да се није десило, већ имамо парадоксалну ситуацију да су нордијске земље, у одређеним областима и решењима давале пример који је Европска унија преузимала, као и да је у оквиру спољне политике Европске уније од краја XX века успостављена Северна димензија, чији је циљ јачање сарадње и даљи развој односа са севером Европе.¹

У периоду краја Хладног рата, када је ситуација на међународном плану постала таква да спољна безбедносна претња у нордијском дискурсу није више имала значај као пре (ако знамо да је сарадња успостављена у периоду Хладног рата и да се релативно уклапа у Дојчов² модел безбедносне заједнице која се у нордијском региону стварала још од краја XIX века), поново се поставило питање има ли потребе за постојањем нордијске сарадње и у којој сфери може тражити

---

¹ http://www.eeas.europa.eu/regions/index_en.htm

² Видети: Karl W. Deutsch, "International Political Communities", in *Political Community and the North Atlantic Area* by Deutsch Karl W, Burrell Sidney A, Kann Robert A, et al. (Princeton: Princeton University Press, 1957), 1–25.

даљи смисао, који би био комплементаран њеној европској оријентацији а који би у вредносном смислу нордијску сарадњу на најбољи начин валоризовао. Прилика за проширење на нордијско-балтички простор, кроз значајан ангажман у помоћи балтичким државама у процесу европске интеграције и затирања војних и других веза са Совјетским савезом, показала се као, што би се жаргонски рекло, „пун погодак“. Потом је уследила одлука да се у фази опадања утицаја и потребе реалног деловања у ширем региону Балтика, нордијска сарадња усмери ка области спољне политике, безбедности и одбране, прелазећи тиме у зону сарадње у оквиру „високих политика“.

Феномен нордијске сарадње није у доступној литератури објашњен на начин који би дао задовољавајуће решење енигме због чега је овај модел (суб)регионалне сарадње толико посебан. Мишљења су сучељена, док једни сматрају да је у питању *sui generis* модел, други у њему виде одређене сличности са постојећом европском интеграцијом или другим облицима регионалног удруживања. У принципу се ради о флексибилном концепту, који се најбоље уклапа у образац новог регионализма. Међутим, чињеница да је нордијски модел настао у периоду када је на међународној сцени доминирао традиционални регионални приступ управо говори о његовој прогресивности.

Иако је институционално успостављена као аутономни регионализам, без мешања или поспешивања са стране, нордијска сарадња се мора посматрати као дивергентан и феномен зависан од низа околности – од унутрашњих интегративних и дезинтегративних процеса, регионалних прилика, преко историјског контекста и спољних утицаја какви су светски ратови, постојање биполарног света и блоковске поделе, урушавања Источног блока, институционалног јачања процеса европских и евроатлантских интеграција, светске финансијске кризе и др.

Нордијска сарадња првенствено је заснована на рационалним основама, јер уважава чињеницу да регионална сарадња и предвидиви мир воде у многоструке добробити, омогућавајући већи утицај и бољу позицију за заштиту сопствених интереса у ери доминације великих у свету којим влада глобализација. Она је

такође у великој мери заснована и на, можемо рећи, ирационалним основама³, јер су током процеса њеног уобличавања потенциране а тиме и ојачане заједничке културне, језичке, династичке, религијске, вредносне блискости, што је омогућило широку народну подршку у бројним сегментима друштва. Нордијске земље успеле су да постигну равнотежу у међусобним односима и равнотежу у односу на друге, креирајући тако нордијски модел регионалног удруживања, који је често био предмет анализе и који је повремено узиман као пример другим регионима широм света за успостављање ефективне регионалне сарадње, макар у одређеним областима.

Током вишегодишњег службеног боравка у Данској, била сам у прилици да се кроз институције нордијских земаља и кроз институције нордијске сарадње упознам са ефектима и дометима нордијске сарадње на изградњи мира, стабилности, просперитета региона. Упознајући и менталитет људи, њихов однос према остатку света, а и међусобно, више пута ми се учинило да је окружење веома слично ономе из кога ја потичем, али су сценографија и актери на сцени били другачији. На нивоу међусобне комуникације, неформалног типа, сретала сам се каткад са одређеним коментарима према неком члану нордијске заједнице народа које произилазе из уверења која вуку корене из неке давне прошлости, али се то никад није одразило на ефикасност и функционалност договора, јер је интерес, без обзира на разлике, био заједнички. Исто тако је била заједничка и свест да су нордијске земље мале земље, без потенцијала које би им самостално омогућили значајнији продор на глобалном плану, док су као регион, који заједнички утврђује наступ и одређује се према глобалним изазовима, имале знатно већу шансу.

Нордијска сарадња, у том периоду, медијски није била превише актуелна тема, јер су је увек претицали неки битнији догађаји, али би је било каква турбуленција врло брзо вратила на насловне стране и изазвала негативне коментаре. Она је једноставно била нешто што се подразумева и нешто што се не доводи у питање, одређена врста догме коју сви поштују и нико се не би усудио да је наруши. Стицајем околности а и због интересовања нордијских земаља за

---

³ На начин како ирационално види Јунг, значи „оно што не припада рационалном“

Балкан, јер се радило у периоду већег отварања Европске уније према очекивањима земаља Балкана и усложњавања архитектуре регионалне сарадње код нас, била сам упозната са сарадњом нордијских земаља у два дијаметрално супротна поља – култури, као лакој теми, из њихове визуре, и одбрани, као тешкој области која је тек почињала да се гради на регионалним основама. Велики је био и њихов интерес да се пренесу искуства и да се помогне земљама Балкана да изграде регион мира. Отуд и основа и интерес да приступим истраживању за израду ове тезе, верујући да она може имати не само теоријску, већ и практичну вредност.

1.2. Предмет и циљ истраживања

Представљајући нордијски модел регионалне сарадње у најужем могућем оквиру, дала сам назнаку у ком правцу ће се кретати предмет истраживања и шта ће бити два основна хипотетичка питања, из којих ће проистећи проблемски задаци:

Прво – Да ли је модел сарадње нордијских земаља јединствен модел регионалне сарадње и ако јесте, шта га то чини посебним, односно која су то одступања од типичних модела регионалне сарадње у Европи и

Друго – Да ли је модел сарадње нордијских земаља због своје релативне сличности у контекстуалном смислу, а и због своје специфичности, управо модел који може послужити као узор земљама Балкана за унапређење регионалне сарадње.

Прво питање формулисано је на бази претпоставке да се нордијски модел регионалне сарадње по својим специфичностима, не толико у начину организовања на институционалном плану, већ у начину спровођења саме сарадње, свеобухватности и учешћу бројних друштвених чинилаца, а не само институција, регионалној кохезији и формирању регионалног идентитета, реаговању на спољне и унутрашње изазове, моћи трансформације која се манифестује кроз начин превазилажења негативних ефеката јачањем сарадње у другим областима, својој функционалности, позитивистичком и прагматичном

приступу и другим параметрима, разликује од других модела регионалне и субрегионалне сарадње, почевши од сарадње у оквиру Европске уније.

Стога ће теза настојати да првом проблемском задатку приступи на следећи начин:

- истраживањем корпуса историјско-друштвено-културних сличности региона које су утицале на степен његове регионалности, формирање нордијског идентитета и детерминанте нордијске сарадње, каква је „нордијски мир“ а тиме и на ниво регионалне сарадње;
- анализом постојећих институција нордијске сарадње, правног основа за сарадњу, начина доношења одлука и структуре чланства;
- анализирањем приступа у функционалној сарадњи, кроз анализу успешно реализованих споразума у секторским политикама, а касније и „високим политикама“, преко неуспешних преговора и разлога за негативно преливање у датим околностима;
- размотрањем друштвених специфичности у вредносном смислу, комплементарности друштвених система, међупартијске повезаности, интеракције између бројних интересних група, из невладиног и других сектора, као кључних чинилаца за развој нордијског модела сарадње;
- разматрањем спољних околности које су имале утицај на модел нордијске сарадње, као и функционисања нордијског модела у односу на регионални, европски и глобални ниво;
- разматрањем потенцијалних изазова за будућу сарадњу и могућих праваца регионалне сарадње у контексту глобалних промена и изазова.

Други програмски задатак је да се на бази изведене анализе у оквиру првог програмског задатка, а уважавајући специфичности и домете досадашње сарадње земаља Балкана, на бази примењивих модалитета, изведе закључак о употребљивости нордијског модела регионалне сарадње као узора за земље Балкана, односно да се предочи могући образац за успостављање ефикасније регионалне сарадње на Балкану према нордијском моделу.

Циљ је да се покаже да модел сарадње нордијских земаља, ма колико посебан и јединствен, ипак у одређеним својим решењима и бављењима питањима од заједничког интереса може бити добар узор за даљу сарадњу на Балкану. Имајући у виду и језичке сличности нашег региона, као и мањак доступне научне литературе на ову тему на језицима овог поднебља, верујем да ће ова теза послужити и теоријски и примењено као добра полазна основа у процесу успостављања усмереније, суштинскије и интензивније сарадње земаља Балкана у ужем регионалном оквиру, који по нама, као први, основни круг, подразумева земље заједничког говорног подручја – Републику Хрватску, Босну и Херцеговину, Црну Гору и Републику Србију, уз могућност укључења и других земаља бивше Југославије.

1.3. Теоријски оквир за разматрање

Рад је конципиран на начин да представља студију модела нордијске сарадње, тако да је у питању истраживачка стратегија која треба да нам путем анализе поменутог модела омогући лакше одговоре на постављену хипотезу. Стога ће се теоријски приступ заснивати на теоријама регионализма које сматрамо да су најприкладније за покушај објашњавања нордијског модела сарадње, од неофункционализма, који је скројен према европској интеграцији, али се у одређеним сегментима може применити и на тестирање нордијског модела; трансакционализма, због концепта безбедносне заједнице, па до теорија новог регионализма, од којих је Хетнеово⁴ виђење, чини се, највише примењиво на нордијски модел сарадње.

Одређена ограничења у теоријском оквиру произилазе из чињенице да је због језичких ограничења у највећој мери коришћена литература на енглеском језику или језицима нашег говорног подручја, што, на жалост, у одређеној мери искључује теоријско разматрање аутора са нордијског говорног подручја. Не сматрамо да ће то произвести значајније одступање од теоријског оквира и имати утицај на исход анализе, из следећих разлога: јер је већина нордијских

---

⁴ Видети: Björn Hettne, „The New Regionalism. Implications for Development and Peace”, in *Research for Action: The New Regionalism: Implications for Global Development and International Security* (UNU/WIDER, 1994), 1-49.

теоретичара теорија међународних односа и европских студија објављивала и писала и на енглеском језику и јер су најважнији извори из теоријског опуса нордијског региона већ сублимирани кроз свеобухватније анализе нордијског модела значајних теоретичара који су се бавили овим моделом. На крају бих истакла да сматрам да овај модел, мада се често спомиње у литератури која се бави теоријом међународних односа и питањем регионализма, није довољно анализиран, нарочито не у контексту своје употребљивости као показног примера за друге форме регионалне сарадње у Европи, а још мање ван ње. Колико је мени познато, до сада је могућност примене нордијског модела на модел регионалне сарадње земаља Балкана спорадично разматрана, без свеобухватне анализе у темељном теоријском оквиру, мада је у јавном испољавању, нарочито невладиног сектора, све присутнија.

Веће интересовање за разматрање питања везаних за нордијску сарадњу теоретичари су показивали у првој фази институционализације, а потом у фазама опадања интереса за сарадњу и проналажења нових праваца који су нордијској сарадњи давали свежи динамизам, који је праћен и теоријским разматрањем тих нових фаза у њеном испољавању.

1.4. Методе истраживања и материјал

Методолошки, биће коришћен идиографски приступ, тако да ће доминирати квалитативни истраживачки прилаз који ће обухватити истраживање и анализу историјско-друштвених околности које су имале утицаја на формирање модела нордијске сарадње. Биће анализиран и рад институција нордијске сарадње, што подразумева и правну анализу постојећег уговорног оквира који чини основу за сарадњу у бројним областима. У питању је, суштински, студија модела нордијске сарадње, која ће дати опис датог модела, анализирати све сегменте који су утицали на његово успостављање и на његово вишедеценијско функционисање, са циљем да се боље разумеју специфичности нордијског модела сарадње и издвоје могући корисни елементи за даљу регионалну сарадњу на Балкану.

За истраживање је коришћен примарни, емпиријски материјал, који обухвата публикације Нордијског савета и Нордијског савета министара,

укључујући и монографије које су рађене за Нордијски савет, информације доступне на интернет страници Нордијског савета, извештаје актера регионалне сарадње, говоре, правне инструменте – уговоре, правилнике и др, статистичке информације. Урађени су и писани интервјуи са представницима институција у нордијским земљама, које су задужене за спровођење нордијске сарадње и на извршном и на парламентарном нивоу власти, као и са представницима нордијских институција сарадње.

Секундарни извори који су коришћени обухватају првенствено теоријски материјал, усмерен на академско истраживање нордијске сарадње, као што су монографије, научни радови, истраживачки радови, али и чланци из часописа и билтени о нордијској сарадњи. У другом поглављу рада, које се тиче европске и регионалне сарадње, дата је на неки начин компилација ставова најважнијих теоретичара регионализма о појму региона и регионализма, која је готово у потпуности заснована на коришћењу секундарних извора, делова монографија, радова у научним часописима, радних докумената.

1.5. Структура рада

Теза је организована на следећи начин:

У другом поглављу дата је компилација ставова најзначајнијих теоретичара регионализма, у покушају да се предоче дефиниције појма региона, регионализације и регионализма, као основе за разматрање било ког вида регионалне сарадње. Кроз представљање постојећег теоријског оквира за анализу наведених појмова, дајући преглед свих релевантних теорија регионализма, како традиционалних, тако и теорија новог регионализма, формира се теоријски оквир за разматрање модела регионалне сарадње нордијских земаља у контексту међународних односа и европских студија, тако да ће један део овог поглавља бити посвећен нордијском регионализму и начину како се њиме бавила досадашња теорија. С обзиром да се регионална сарадња нордијског региона развија паралелно са процесом европске сарадње, али и са бројним другим облицима регионалног удруживања на европском тлу, у овом поглављу даје се и преглед развоја регионалне сарадње у Европи, у

четири таласа, јер се као почетак овог процеса узима период од краја XIX века, када се ствара велики број унија заснованих на принципима либерализације тржишта. Најдинамичнији периоди у развоју регионализма, након II светског рата и након краја Хладног рата дати су у засебним тачкама овог поглавља, због боље прегледности. У овом поглављу, даје се кратак приказ нордијског регионализма, а нордијска сарадња се на врло базичан начин смешта у контекст других субрегионалних форми који се јављају у истом периоду. На крају се даје елементарни пресек развоја регионалне сарадње на Балкану, уз покушај мапирања основних тачака које су релевантне за разумевање ситуације на Балкану, како из историјског тако и из актуелног угла и уз краћи осврт на досадашње домете нове регионалне сарадње на Балкану, успостављене након сукоба деведесетих.

Треће поглавље представља основе за развој нордијске сарадње које су оличене у сплету географско-историјско-друштвено-културолошких веза и сличности у региону које су имале значајан утицај на развој регионалне сарадње нордијских земаља и успостављање регионалног нордијског идентитета. Предочавају се основни фактори као што су географска блискост, језичка сличност, иста вероисповест, као и историјске околности од насељавања нордијско-теутонске расе на крајњи север Европе до периода након II светског рата и стварања основа за институционалну нордијску сарадњу.

Четврто поглавље даје анализу околности и начина успостављања институција нордијске сарадње, као и анализу правног основа за сарадњу. Ово поглавље бави се основним елементима нордијске сарадње: Уговором о нордијској сарадњи, Нордијским саветом и Нордијским саветом министара, односно начином њиховог функционисања, надлежностима, системом одлучивања и другим институционалним карактеристикама.

Пето поглавље говори о суштини нордијске сарадње, а то су области у којима се сарађује и начин на који се сарађује. У овом контексту анализира се и читав друштвени оквир у коме се сарадња одвија, функционалност, широка мрежа институција која је дисперзивно постављена широм региона и која

делује комплементарно, под вођством институција нордијске сарадње, а у којој учествују бројни актери друштва, нарочито невладиног сектора.

Шесто поглавље разматра нордијску сарадњу у односу на околности у свету и то двојако – анализирајући како су политичке и друштвене промене на глобалном плану утицале на нордијску сарадњу, у биполарном и у униполарном свету, у контексту односа на релацији нордијске земље као функционална целина у односу на процес европских и евроатланских интеграција али и на глобалном плану, првенствено у оквиру Уједињених нација. Мада је однос нордијског региона према балтичком региону и другим регионима током деведесетих година био у функционалном смислу један од стубова нордијске сарадње те се може ставити у равн са спровођењем сарадње у разним областима, питање постављања нордијског региона према ближим или даљим суседним регионима биће предочено у склопу овог поглавља, јер се ради о сегменту сарадње који има међународни контекст а не о сарадњи на унутрашњем нордијском плану.

Седмо поглавље има за циљ да предочи могуће перспективе развоја нордијске сарадње на бази теоријских предвиђања и нових иницијатива, али и емпиријски, на бази виђења главних актера нордијске сарадње, која су добијена путем интервјуа који је урађен са актерима нордијске сарадње на извршном и парламентарном нивоу. У том смислу, указаће и на потенцијалне изазове.

Осми део је завршни и он треба да образложи резултате истраживања у поменута два правца – оправданост тезе да је нордијски модел сарадње јединствен и да се не може типски уклопити у постојеће теоријске оквире, који су кројени према масовнијим облицима интеграције, а не према специфичном регионалном моделу, као и да покаже да тај модел, управо због својих специфичности и одређених сличности са регионом који се налази на другом крају Европе – југоистоку, може бити добар показни модел за земље Балкана.

2. ЕВРОПСКА И РЕГИОНАЛНА САРАДЊА

2.1. Појам и дефиниција региона, регионализма и регионализације

Не постоји јединствена дефиниција тога шта је регион, а при покушајима компаративног регионализма, веома често се овај термин користи у контексту пројеката регионалне сарадње на политичком или економском плану, изузев пројеката у оквиру Европске уније. Овом питању се у доступној научној литератури можда поклања и превише пажње, а пометњу прави и то што се некад мешају појмови регионалне интеграције и изградње регионалних институција, које неки теоретичари користе практично као синониме док други под појмом регионалне интеграције подразумевају институционализацију и степен одређеног међувладиног политичког усмеравања који, у суштини, није нужна претпоставка за регионализам.⁵

Како бисмо покушали да пружимо теоријску подлогу за тему којом се бави овај рад, нужно је да се одредимо према појмовима региона, регионализације и регионализма. Регионализам је најшири, најсложенији и вишедимензионалан, те стога може да укључи и регионализацију, док се региони углавном перципирају као актери на политичком пољу и стога каткад изједначавају са појмом регионализма.⁶ У покушају да бар у основи појаснимо наведена три појма, у овом поглављу дајемо компилацију ставова најзначајнијих теоретичара регионализма и новог регионализма, а разматрање ове теме започињемо од основне јединице регионализма – региона.

Нај (Nye) регионе покушава да дефинише као “одређени ниво архитектуре међународних односа, који се односи на ограничен број националних држава које су повезане својим географским положајем и одређеним степеном међузавиности”.⁷ Нај регионализам, у том контексту, дефинише као „креирање политика које заједнички спроводе међудржавне групе које се формирају око одређеног региона“. Дефиниција и региона и регионализма коју даје Нај, иако

---

⁵ Alberta Sbragia, “Review article: Comparative Regionalism: What Might It Be?” *Journal of Common Market Studies* 46 (2008), 32-33.

⁶ *Ibid.*, 36.

⁷ Joseph S. Nye, “Introduction”, in: *International Regionalism*, edited by Joseph S. Nye (Boston: Little, Brown & Company, 1968), vii.

традиционална, јер у центар ставља националну државу, ипак је издржала тест времена, мада теорија новог регионализма овај приступ доводи у питање. Овај традиционални приступ ипак не негира утицај глобализације, као и чињеницу да учесници у регионалним процесима нису нужно државе, већ показује да основни чинилац у регионализму ипак остаје држава.⁸ Концепт региона даље се компликује чињеницом да се региони могу односити и на јединице поднационалне државе а и на интратериторијалне који се састоје од делова националних држава. Поимање региона и њихова дефиниција додатно се мењају, односно фокус се пребацује са дефинисања тога шта је регион на дефинисање тога шта чини један регион. Притом се региони посматрају на знатно флексибилнији начин него што је некад био случај.⁹

Објашњавајући интегративне процесе, Дојч (*Deutsch*) под појмом интеграције подразумева „безбедносну заједницу и достизање, у оквиру одређене територије, осећаја заједнице“, као и „институције и праксу који су довољно снажни и довољно распрострањени да осигурају, на дуже време, мирољубиве промене међу народима“.¹⁰ Под мирољубивом променом подразумева се решавање социјалних проблема, углавном кроз институционалне процедуре, без употребе физичке силе већих размера.¹¹ Осим интеграције, Дојч објашњава и појам амалгамације, под којим подразумева „формално спајање две или више претходно независних јединица у једну већу јединицу, са неком врстом заједничке владе која се успоставља након амалгамације“, а као други тип наводи „плуралистичке безбедносне заједнице“, у којима мање јединице задржавају правну независност и одвојене владе.¹² Подразумева се да ови типови интеграције на међународном плану захтевају неку врсту организације, која може бити и лабавог типа. По њему, интеграција је питање чињенице, а не времена, јер „ако се људи са обе стране не плаше рата и не припремају се за рат, потпуно је небитно

---

⁸ Louise Fawcett, “The History and Concept of Regionalism”, *UNU-CRIS Working Papers* (W-2013/5), 5-6.

⁹ Paul Stubbs, Christophe Solioz, editors, *Towards Open Regionalism in South East Europe* (Baden-Baden: Nomos, 2012), 16-17.

¹⁰ Karl W. Deutsch, “International Political Communities”, in *Political Community and the North Atlantic Area* by Deutsch Karl W, Burrell Sidney A, Kann Robert A, et al. (Princeton: Princeton University Press, 1957), 2.

¹¹ *Ibid*

¹² Видети: Finn Laursen, “Theory and Practice of Regional Integration”, *Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series* Vol. 8, No. 3, (2008): 1-22, као и: Predrag Simić, “Euro-Atlanticism and Creation of „Security Community“ in Balkans – Analysis”, *TransConflict*, July (2011).

колико ће им времена требати да достигну ту фазу интеграције, која потом, са протоком времена, може додатно допринети консолидацији њихових односа“.¹³ Испоставља се да је врста осећаја заједнице која је релевантна за интеграцију пре питање узајамне симпатије и лојалности, како то Дојч назива „ми-осећај“, поверења и узајамног уважавања, делимичне идентификације у смислу сопствене представе и интереса, комуникације, перцепције интереса и спремности да се одговори у процесу доношења одлука. Његова је оцена да се мирна промена не може десити без постизања овог ступња међусобних односа.¹⁴

Хас (*Haas*) издваја значај политике јер, по њему, регионална сарадња увек производи победнике и губитнике. Истиче да се успешне политичке заједнице састоје од националних држава, а настају амалгамацијом тих држава у случајевима када је могуће постићи унутрашњу промену ка миру у окружењу у ком постоје обострано антагонистичке тежње. Процес достизања овог стања, у коме политички актери у неколико различитих националних средина одлуче да своју приврженост, очекивања и политичке активности усмере ка новом, већем центру, чије институције имају или захтевају јурисдикцију над националним државама које су претходно постојале он назива интеграцијом. Притом, посебно издваја економске, друштвене и факторе комуникације, као кључне за политичку заједницу.¹⁵

Линдберг (*Lindberg*), адаптирајући Хасову дефиницију из 1958, регионалну интеграцију дефинише као „политичку интеграцију која представља процес у коме народи не желе и нису способни да кључне унутрашње политике ни спољну политику спроводе независно једни од других и, уместо тога, траже да заједнички доносе одлуке или да делегирају процес доношења одлука на нове, централне органе“. Линдберг је сматрао да је његов концепт интеграције обазривији него Хасов.¹⁶

---

¹³ Deutsch, нав. дело, 3.

¹⁴ *Ibid*, 17.

¹⁵ Видети: Ernst B. Haas, “International Integration: The European and Universal Process”, *International Organization* Vol. 15, No. 3 (1961): 366-392.

¹⁶ Видети: Leon N. Lindberg, *The Political Dynamics of European Economic Integration* (Stanford: Stanford University Press, 1963), 117-133.

Хвем (*Hveem*) регион одређује географским просторним индикаторима, постојећом мрежом или структурама које спроводе заједничке активности и комуникацију, као и начином когнитивне спознаје и заједничким идентитетима. Регионализам види као скуп идеја које промовишу један идентификован географски или друштвени простор као регионални пројекат. Издваја и свесну конструкцију идентитета као нешто што представља одређени регион, а која је углавном повезана са програмом активности и циљевима које треба датом стратегијом постићи, односно са средствима и начином како се до зацртаних циљева долази. Свакако да овај приступ нужно води стварању институција. На тај начин, регионализам везује регионалне актере око неког специфичног регионалног пројекта који је омеђен простором на коме се спроводи и друштвима у којима се спроводи, али није временски омеђен. Регионализација се, по њему, односи на процес који, у ствари, изграђује одређене путање трансакције у оквиру идентификованог регионалног простора, а до ње долази путем регионализма. Мада, оставља могућност да регионализација може настати и без утицаја регионализма, у ком случају су границе „региона“ знатно прагматичније дефинисане а регионална активност је привременог типа (нордијски модел, оснивање бројних филијала норвешких и финских фирми у Шведској, примарно мотивисано нордијским идентитетом, а у ствари је у питању постављање камена темељца за шири регионални наступ, а потом и наступ на глобалном плану.) Питање регионализма се додатно компликује новим теоријама које тумаче нови регионализам, где је знатно већи утицај глобализације, и где су актери не нужно региони, већ то могу бити и подрегиони или разне друштвене мреже, економски актери и сл.¹⁷

Осамдесетих година XX века Универзитет Уједињених нација започиње велики истраживачки пројекат на тему регионализма. Регион се географски одређује као одређена област политичке сарадње и/или односа којима доминирају сукоби. Културна дефиниција региона наглашава сличност историјског развоја у факторима као што су етничка припадност, вероисповест, начин живота, језик и

---

¹⁷ Helge Hveem, "Explaining the Regional Phenomenon in an Era of Globalization", in *Political Economy and the Changing World Order*, edited by Geoffrey R. D. Underhill and Richard Stubbs (Oxford: Oxford University Press, 2005), 294-305.

друге карактеристике једног друштва. Ови фактори често су међусобно повезани и представљају један или више аспеката симбиозе која постоји у одређеним деловима света. Региони такође могу бити идентификовани у оквиру једне земље или у ширем међународном оквиру.¹⁸

Покушавајући да ближе одреди појам регионализма, Симаи (*Simai*)¹⁹ га изједначава са регионализацијом, дефинишући га као појам који се користи да опише веома разнолике институционалне преференцијале и трендове у међународним политичким, војним или економским односима између једног броја земаља, чији је циљ међусобно повезивање које на природан начин прераста њихове међусобне билатералне односе. Процес регионализације додатно јача како се ближи крај Хладног рата, да би средином деведесетих, у ери све веће глобализације, основни трендови и облици регионализма биле организације регионалних економских интегративних група, развој економских сфера омеђених преференцијалним уговорима о слободној трговини до напретка који је постигнут у формирању регионалних институција у области безбедности. Констатује да улога регионализма у мултиполарном свету јача, јер „велики играчи“ сада настоје да своје међународне позиције ојачају кроз свој утицај у регионалним структурама.²⁰

Хетне (*Hettne*) у контексту глобализације и новог регионализма, о региону говори као о „макро-региону“ или „светском региону“. Иако се, у суштини, регион односи на историјску формацију, политички субјект који има свој идентитет, он закључује да ниједан регион не одражава ову дефиницију, која у ствари дефинише идеалан модел, а да се региони не могу дефинисати јер њихова суштина произилази из објективне и субјективне активне егзистенције. Регионални идентитет зависан је од историјског контекста и уобличен је претходним конфликтима, при чему свој компаративни оквир формира на основу студија европеизације, односно развоја регионалног идентитета у Европи, под претпоставком да упркос огромним историјским, структуралним и

---

¹⁸ Mihály Simai, “Preface”, in *Research for Action. The New Regionalism. Implications for Global Development and International Security*, by Hettne Björn, Inotai András (UNU/WIDER, 1994), v.

¹⁹ director of UNU/WIDER

²⁰ *Ibid*, vi-vii.

контекстуалним разликама, у основи савремених процеса регионализације постоји логика која их објашњава. Неке од основних димензија су културни идентитет, степен економске и политичке хомогености, безбедносни поредак и способност мирног решавања спорова у региону.²¹

Хетне констатује да регионализам није једноставан феномен и да постоје разноврсни модели регионализма, при чему издваја три основна модела – трговинске блокове или „мега маркете“, геополитичку поделу света у блокове на бази политичке а не економске моћи и процес регионализације изнутра, односно транснационалне творевине које одражавају регионални идентитет који личи на национализам. Управо ове потоње издваја као основни предмет новог регионализма. Хетне прави разлику између нормативног и позитивног одређивања регионализма. Нормативно значење користи углавном за регионалну интеграцију која представља политички пројекат, а која се најчешће дефинише са „регионална сарадња“, „регионалне иницијативе“ или „регионална интеграција“, у позитивном контексту. Спомиње и хегемонистички регионализам, који је наметнут споља и „одозго“, који је супротност аутономном регионализму, који настаје изнутра и „одоздо“. Регионализам се односи искључиво на одређени регион, или може бити концепт светског поретка. Региони у свету као засебни политички актери разликују се у великој мери по свом капацитету на светској сцени, што Хетне настоји да објасни кроз нивое њихове „регионалности“, конструјући да што је виши ниво регионалности то је већи степен економске међузависности, комуникације, културне хомогености, кохерентности, капацитета деловања а нарочито капацитета решавања спорова.²²

У том смислу, разликује пет нивоа регионалне сложености или регионалности.²³ У својој студији, Хетне на основу „регионалности“ дефинише не само нивое, већи и димензије и динамику регионализације. Основне димензије које издваја су културна хомогеност, која се полако развија, а која посредно има

---

²¹ Björn Hettne, „The New Regionalism. Implications for Development and Peace”, in *Research for Action: The New Regionalism: Implications for Global Development and International Security*, by Björn Hettne and Andras Inotai (UNU/WIDER, 1994), 1-3.

²² *Ibid.*, 5-7.

²³ *Ibid.*, 8.

позитивне ефекте и на сарадњу у другим областима, укључујући и безбедност (пример нордијске земље); безбедност, коју означава као кључну димензију, а која посредно утиче на економску сарадњу у одређеном региону. Трећа димензија је управо хармонизација економских политика, која води даљој регионализацији на спонтанији начин. Хетне закључује да регионализација представља сложен процес који се у исто време одиграва на три нивоа – светском систему или поретку, као целини, нивоу међу-регионалних односа и на унутрашњем обрасцу једног региона. Основна димензија у том процесу јесте хомогенизација, уклањање екстрема у оквиру културе, безбедности, економских политика и политичких система.²⁴

Фосет (*Fawcett*) анализу региона, регионализма и регионализације започиње констатацијом да се сва три појма односе, додуше на различите начине, на формалне или неформалне, намерне или спонтане интеракције на регионалном нивоу. Дефиниције термина регион су разноврсне, како смо већ констатовали, и крећу се од врло уских, које га препознају као географску реалност, обично кластер држава, који дели заједнички простор. Регион је, ипак, потребно дефинисати на начин који ће укључити заједничке карактеристике, интеракцију и могућност сарадње. Из ове перспективе, региони изгледају као „зоне“, које чине групе, државе или територије, а чији чланови функционишу у оквиру одређеног начина понашања. Ове јединице могу бити сталне или привремене, са успостављеним институцијама или без њих. Други приступ регион везује за нацију, у смислу замишљене заједнице – народи или државе држе се на окупу везани заједничким осећајем идентитета и искуства, обичајима и праксом. Региони не морају нужно да се формирају у оквиру државних граница, они могу бити супрадржавни, или међудржавни, са потпуно различитим начинима сарадње и организације. Такође, ни величина ни број чланова одређеног региона не морају нужно одражавати његов степен кохезије, у смислу да се често у одређеном мањем региону или чак подрегиону може наћи већи степен кохезије, сличности и сарадње него у регионима који захватају већу површину и имају више чланова. Дефинисање тога шта је регион или од чега се састоји један регион битно је да би

---

²⁴ *Ibid*, 5-7.

могли да се одредимо према термину регионализма, који по Фосету, подразумева политику у којој државни или недржавни актери сарађују и усаглашавају стратегије у оквиру одређеног региона. Циљ регионализације је да се залаже и да промовише заједничке циљеве у једној или више области. На бази ове тезе, регионализам дели на меки, који промовише осећај регионалне свести и на тврди, који консолидује регионалне групе и мреже, које могу бити на светском нивоу или на подрегионалном нивоу, али подразумева се да је њихово деловање омеђено међудржавним или аранжманима између међународних организација. Мада држава наставља да буде „главни играч“ у већини регионалних аранжмана, прави и успешни регионални пројекти у данашње време подразумевају и могућност да у њима учествују и актери који нису државе. Покушавши да објасни разлику између регионализма и регионализације, Фосет каже да ако регионализам представља политику или пројекат, регионализација је и једно и друго.²⁵

Харел (*Hurrell*) се регионима бави у оквиру појма глобализације, те тако регионализам посматра као критички сегмент политичке економије глобализације и стратегија које државе и други актери усвајају у сусрет глобализацији. Он примећује разлику између (а) регионализације (друштвене интеграције и често недиректне друштвене и економске интеракције); (б) регионалне освешћености и идентитета (формирање различитих форми когнитивног реализма); (в) регионалне међудржавне сарадње (формирање међудржавних режима широм региона у разноврсним областима); (г) регионалне консолидације (када регион има важну улогу у односима између држава тог региона и остатка света, и када то формира организациону основу за сарадњу у региону по разним питањима). Регионализам види као нестабилан и процес који се не може омеђити, јер на њега утичу разни фактори, тако да динамични региони имају веома мале могућности да замрзну *status quo*.²⁶

Де Ломбард и остали (*De Lombarde, Söderbaum, Van Langenhove, Baert*) регион посматрају концептуално, теоретски и методолошки. Концептуално

---

²⁵ Louis Fawcett, "Exploring regional domains: a comparative history of regionalism", *International Affairs* Vol. 80, No. 3 (2004): 429-446.

²⁶ Видети: Andrew Hurrell, "One world? Many worlds? The place of the regions in the study of international society," *International Affairs* Vol. 80, No. 1 (2007): 151-166.

констатују да је у питању тзв. „концепт контејнера“, јер се регион појављује у толико значења, без научно прихваћене јединствене дефиниције, што додатно отежава сваку даљу компаративну студију региона, а тиме и регионализма или регионализације. Варијабле које га одређују су свакако историјске, културне, политичке, друштвене, економске, етничке и др. У складу са наведеним проблемом дефинисања региона, њихов је став да регионе не треба посматрати као регионалне организације супранационалног међувладиног типа, као и да није могуће поредити све регионалне организације. Регионе деле на супранационалне (групе суседних земаља), који су најчешће анализирани, субнационалне (ентитети у оквиру постојећих држава) или прекограничне (области које покривају територију која укључује субнационалне делове најмање две земље). У принципу, закључују да свака географска област, која има одређени друштвени систем, а није држава, може бити регион, уколико се на ту област могу применити одређене квалификације државности. Тако они, користећи Хетнеов појам регионалности²⁷, регионе дефинишу оним што они извесно нису – нису суверене државе, изводећи закључак да се региони могу дефинисати као несuverени управљачки системи са делимичним квалификацијама државности, док су макро-региони несuverени управљачки системи између националног и глобалног нивоа. Генерално, претпоставка је да ће региони сарађивати уколико имају нешто заједничко.²⁸

Содербаум (*Söderbaum*) такође сматра да је регион са аналитичке перспективе систематски искључен из већине разматрања у оквиру међународних односа, јер је последњих година фокус пребачен на два нивоа – глобални систем и државни систем, што све производи негативне ефекте на студије региона и регионализације. У прилог свом ставу наводи и став Бузана (*Buzan*)²⁹ који се такође залагао да се већа пажња посвети регионалном нивоу, а закључује да је важност региона повезана са потенцијалном снагом регионалне владавине и регионалних решења, што се најбоље осликава кроз став Хетнеа да је регион

---

²⁷ *Regionhood*

²⁸ Видети: Philippe de Lombarde, Fredrik Söderbaum, Luk Van Langenhove and Francis Baert, „Problems and Divides in Comparative Regionalism“, in *Comparative Regional Integration*, edited by Finn Laursen (Aldershot: Ashgate, 2010), 21-39.

²⁹ Видети: Barry Buzan, Ole Wæver, *Regions and Powers. The Structure of Regional Security* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003).

управо „права мера“, јер су решења базирана на државама „напуштена“ а на глобалном нивоу „преурађена“.³⁰

Изврсну студију теоријске базе и преглед доступне литературе која разматра питања регионализма даје Бурцел (*Börzel*) у *“Comparative Regionalism”: A New Research Agenda (2011)*, при чему закључује да је након краја Хладног рата дошло до експанзије међудржавних активности на регионалном плану, што следствено доводи до пролиферације концепата и приступа питању регионалне сарадње. Тако имамо нови и стари регионализам, регионализам прве, друге и треће генерације, економски, монетарни, безбедносни и културни регионализам, државни регионализам, регионализам из сенке, унакрсни, трансрегионализам, мултирегионализам, међудржавни регионализам, чист и хибридни регионализам, офанзиван, екстровертан, отворени, неолиберални регионализам, који је супротност дефанзивном, интровертном, затвореном, регулаторном, развојном регионализму; регионализам нижег и вишег типа, регионализам севера, југа или северно-јужни; неформални или институционални регионализам, што су све појмови које препознаје и дефинише литература која се бави овим питањем.³¹

Бурцел фокус ставља на процесе и структуре регионализма који предводе државе тако што делегирају надлежности за вођење политика и политички ауторитет на регионалне институције. У питању је знатно уже одређивање регионализма, а постојећа литература о овом питању разматра се у три оквира – који је исход оваквог регионализма, шта доводи до оваквог регионализма и који су унутрашњи ефекти регионализма. Као битне издваја ширину и дубину интеграције. У поимању ширине интеграције креће се од економског регионализма (трговина и токови новца), преко безбедносног регионализма, уставних питања која се тичу институционалних норми, правила и процедура, која потпадају под политички регионализам, до друштвено-културне политике која укључује и одрживи развој, здравство, социјалну сигурност и културу у ширем смислу речи. У поимању дубине интеграције, као

---

³⁰ ‘Theory Talk #19: Frederik Söderbaum on the waning State, conceptualizing the Region and Europe as a Global Actor’, *Theory Talks*, <http://www.theory-talks.org/2008/10/theory-talk-19.html> (01-10-2008)

³¹ Видети: Tanja A. Börzel, “Comparative Regionalism”: A New Research Agenda”, *KFG Working Paper Series*, No. 28, August (2011).

најслабија форма издвајају се административни задаци, као што је припрема међувладиних састанака или прикупљање информација у оквиру администрације. Значајан ниво дубине подразумева да успостављене регионалне институције имају капацитет да доносе одлуке које су обавезујуће за све, односно да имају законодавни ауторитет, као и да их спроводе, односно да имају извршни ауторитет. У зависности од тога колико регионалне институције имају аутономије, деле се на међувладине, са минималним ауторитетом и супранационалне, са максималним ауторитетом. Бурцел регионализам смешта у исту раван са регионалном (међувладином) сарадњом и регионалном (супранационалном) интеграцијом, које чине два краја овог процеса. Регионалну сарадњу описује као заједничку вежбу политичких ауторитета базираних на држави у међувладиним институцијама, чији је задатак да решавају заједничке проблеме који се тичу економских, политичких или безбедносних питања. За разлику од регионалне сарадње, регионална интеграција подразумева успостављање супранационалних институција на које се преноси политички ауторитет и које су овлашћене да доносе обавезујуће одлуке.³²

Нова генерација теоретичара и истраживача регионализма, Голтерман и остали (*Golterman, Lohaus, Spielau, Striebinger*) у једној од последњих студија регионализма, регион дефинишу у оквиру не само интегрисаног тржишта, већ и као административну јединицу засновану на политичкој идеји. Они сматрају да су региони производ друштвеног развоја и просторних идеја, те да прате концепте заједнице и друштва, делећи заједнички вредносни систем и културни идентитет, који подразумева, на пример, вероисповест и језик. Поимање региона виде као двострани процес – региони су замишљени и створени су на институционални начин. Питање региона посматрају и аналитички третирају на концепту да су региони изнад националног нивоа а да се регионалне организације састоје од суверених држава. Концепт регионализације поимају као међудржавни пројекат који се базира на међудржавним преговорима и уговорима, који укључује процесе и структуре изградње региона у погледу јачања односа на економском, политичком,

---

³² *Ibid.*

безбедносном и друштвено-културном нивоу, односно деле став са Бурцел, што, по њима, јасно одваја концепт регионализма од регионализације, коју дефинишу као јачање интрарегионалне друштвене и економске интеракције приватних актера. Сматрају да се регионализам може одвијати у различим облицима, који могу варирати од сарадње до интеграције, а да регионална организација мора имати најмање два члана са одређеног географског простора, да пријем нових чланова мора бити условљен и да мора имати вишеструке циљеве.³³

У овом поглављу дат је основни преглед ставова истраживача и теоретичара регионализма у настојању да покушамо проникнути у дефинисање првенствено региона, као основне јединице, на основу чије дефиниције се даље разматра питање регионалног деловања, кроз регионализам и регионализацију, односно у опсегу од регионалне сарадње до регионалне интеграције.

2.2. Теоријске основе и аналитички оквир за разматрање појма регионализма и новог регионализма

Регионализам је, као што смо у претходном поглављу видели, након II светског рата постао једна од најчешће разматраних тема међународног система односа. Пролиферација разних облика регионалног удруживања од деведесетих година прошлог века у наредне две деценије доводи до драматичног повећања броја регионалних облика сарадње, а тај талас теоретичари називају нови регионализам. Део заслуга за овај процес свакако се може приписати интернационализацији и глобализацији, али, на неки начин, и тзв. „домино ефекту“ о коме говори Болдвин (*Baldwin*), који је садржан у простој тези да дубља интеграција у већ постојећем регионалном блоку може водити ка повећаном интересу других земаља да и оне постану део постојеће регионалне структуре.³⁴ Многе регионалне организације које су заживеле за време старог регионализма прилагодили су се новом таласу или су добиле нови облик, ново име или нове

---

³³ Видети: Lukas Golterman, Mathis Lohaus, Alexander Spielau and Kai Striebinger, “Roads to Regionalism: Concept, Issues and Cases”, in *Roads to Regionalism: Genesis, Design, and Effects of Regional Organizations*, edited by Tanja A. Börzel, Lukas Golterman, Mathis Lohaus (Aldershot: Ashgate, 2012), 3-23.

³⁴ Richard Baldwin, “A Domino Theory of Regionalism”, *NBER Working Paper Series Working Paper No. 4465* (1993): 1-21.

чланове у ери новог регионализма. Нови регионализам је плуралистички и глобални у односу на стари регионализам, који је био усмерен на Европску унију и имао ужи приступ.³⁵ Ова нова динамика регионализма производи и потребу да се анализирају нови трендови, јер раније теорије нису „направљене нити способне да ухвате мултидимензионалност, плурализам и свеобухватност“.³⁶

Регионалне интеграције могу се разматрати са аспекта међународних односа, међународне политичке економије и европских студија, које су се, на неки начин, развиле у поддисциплину међународних односа, али и са аспекта студија области. Међународни односи регионализам третирају као део међународне сарадње, док се међународна политичка економија регионализмом најчешће бави са аспекта економије, а не политике. Уџбеници међународне политичке економије базирају се углавном на четири теоријске перспективе – неореализму, неолибералном институционализму, социјалном конструктивизму и марксистичком структурализму. Теорије европске интеграције одмакле су корак даље од теоретских прилаза међународне политичке економије, чији је фокус био на, како то Бурцел назива, „плитком економском регионализму“, јер су као тему имале преференцијалне и уговоре о слободној трговини, и настојале су да пруже објашњења за прогресивно препуштање политичких овлашћења супранационалним институцијама Европске уније и у другим областима а не само у оквиру тржишне економије. У настојању да се објасни начин деловања Европске уније у оквиру старог регионализма разликовала су се два теоријска приступа – неофункционализам и интерговернментализам, односно међувладин приступ.³⁷ Како ни један од ова два приступа није био у могућности да у потпуности разјасни феномен Европске уније, настао је и трећи приступ који Европску унију објашњава као *sui generis* модел.

Чињеница је да не постоји општа теорија о развоју регионалне организације, разлогу за њено формирање, прикључење, одустајању од сарадње, учинку регионалних организација, утицају на друге актере, њеним реалним дометима и

---

³⁵ Fredrik Söderbaum, “Introduction: Theories of New Regionalism”, in *Theories of New Regionalism*, edited by Fredrik Söderbaum and Timothy Shaw (Basingstoke: Palgrave, 2003), 1-21.

³⁶ Björn Hettne, Fredrik Söderbaum, *The New Regionalism Approach* (Göteborg: Göteborg University, 2000).

³⁷ Börzel, нав. дело, 16.

перспективама. Рационалистичка теорија идентификује пет димензија карактеристичних за међународне институције – чланство, тј. могућност и правила за учлањење, опсег питања којима се међународна организација бави, централизацију задатака, правила за контролу институције и флексибилност удруживања.³⁸ Ипак, рационалистичка теорија првенствено се занимала за област економског регионализма, имајући у виду све већи утицај глобализације на међународне односе, што доводи и до јачања економског регионализма јер је економске и трговинске везе лакше остварити на регионалном него на глобалном плану. Основни постулат ове теорије је да је за настанак регионализма довољна тежња да до тога дође.³⁹

Либерална теорија институционализма сматра да међународна сарадња захтева политичко вођство и међународне институције. Веома уважава значај међународног права, као алатке за остварење циљева, уместо силе. Овај приступ препознаје важност међународних и регионалних организација, у оним областима за које постоји интерес за продубљивањем сарадње, и проналажење заједничких решења.⁴⁰ Утицајем институција на развој регионалне сарадње бавили су се и концепти који су се развили у оквиру тзв. нове институционализоване дебате, која се првенствено бави питањем европеизације и последицама на унутрашњем плану земаља чланица.⁴¹ Не мали број аутора сматра да нови институционализам обезбеђује најбољи теоријски приступ који је у стању да превлада контроверзе настале деведесетих година и да објасни нови регионализам.⁴²

У реализму држава је основни, ако не и једини актер међународне политике, док либерални приступ, у који можемо сврстати и функционализам и његов каснији облик, неофункционализам, дозвољава концептуализацију која

---

³⁸ Видети: Barbara Koremenos, Charles Lipson and Duncan Snidal, "The rational design of international institutions", *International Organization* Vol. 55, No. 4 (Autumn 2001): 761-799.

³⁹ Börzel, нав. дело, 16.

⁴⁰ Видети: Tanja Mišćević, „Novi teorijski pravci u izučavanju međunarodnih organizacija“, in *Godišnjak 2007* (Beograd: Fakultet političkih nauka, 2007), 341-363.

⁴¹ Видети: Tanja A. Börzel and Thomas Risse, "When Europe Hits Home: Europeanization and Domestic Change", in *European Integration online Papers (EIoP)* Vol. 4, No.15 (2000): 1-20.

⁴² Mario Telò, "Introduction: Globalization, New Regionalism and the Role of European Union", in *European Union and New Regionalism. Regional Actors and Global Governance in Post-Hegemonic Era*, edited by Mario Telò (Aldershot: Ashgate Publishing, 2007), 10.

подразумева и друге актере, који нису државе, укључујући и невладине организације.⁴³

Теоричари интеграције имају склоност да претпоставе да сваки процес регионалне сарадње, или усмеравање напора земаља чланица, треба да буде постављен са крајњим циљем и извесним исходом, а то је постизање неког новог реда у региону који ће имати своју институционалну форму. Зато и свака од теорија интеграције, када је међународне околности демантују и када се њена предвидљивост не покаже као тачна, улази у процес напуштања који никад није моменталан, а који може бити и прекинут уколико се на међународној сцени појави нови пример који иде у прилог дате теорије. Тако, на неки начин, традиционалне, старе или класичне теорије регионалне интеграције остају доследне сету заједничких вредности – безбедности, праведности, ефикасности, хармонији које не доводе у питање, као што ни не доводе у питање начине или средства са којима се до ових вредности долази.⁴⁴

2.2.1. Преглед теорија „старог“ регионализма

Преглед традиционалних или класичних теорија, које су углавном развијене не би ли дале објашњење за процес европске интеграције, можемо почети са федерализмом, мада то није типичан прилаз, јер већина теоретичара овај приступ не прихвата као општу теорију. Један од главних пропонената федерализма био је Спинели (*Spinelli*), који је, заједно са Росијем (*Rossi*), 1941. године написао Манифест из Вентотенеа⁴⁵, залажући се за крај подела у Европи на националне, суверене државе и за стварање федералне, европске државе.⁴⁶ Ова теорија углавном је посматрана као идеолошка теорија акције чији је циљ промовисање европске интеграције, а већина уџбеника међународних односа је не сврстава у основне теорије, првенствено из разлога што се не може применити на све процесе

---

⁴³ Видети: Bastiaan Van Appeldorn, Henk Overbeek, Magnus Ryner, “Theories of European Integration. A Critique”, in *A Ruined Fortress? Neoliberal Hegemony and Transformation in Europe*, edited by Alan W. Cafruny and Magnus Ryner (Lanham, etc: Rowmann and Littlefield Publishers, 2003), 17-45.

⁴⁴ Видети: Ernst B. Haas, “Turbulent Fields and the Theory of Regional Integration”, *International Organization* Vol. 30, No. 2 (1976): 173-212.

⁴⁵ Текст Манифеста доступан је на: http://www.altierospinelli.org/manifesto/manifesto_en.html

⁴⁶ Ben Rosamond, *Theories of European Integration* (Houndsmills: MacMillan, 2000), 6.

регионалне интеграције, него само на удруживање више суверених земаља у федерацију. Оно што федерацију разликује од унитарних држава је то што се она састоји од два или више нивоа влада: једног броја држава чланица од којих свака има своју владу и укупног броја држава чланица које су уједињене под федералном владом. У питању је процес који настоји да доведе до федеративне државе и у том смислу то је нормативан, идеолошки приступ. Теорија федерализма настоји да објасни начин удруживања федерација и начин њиховог организовања. Разматрају је две школе мишљења – либерална и реалистична. Либерална као предуслов интеграције издваја безбедност, тј. жељу да се избегне евентуална војна претња; просперитет, тј. намеру да се удруженим снагама остваре економске предности; заједништво односно фамилијарност, тј. постојање претходног познавања друге стране и исто поимање политичких институција и географски проксимитет. Реалистична школа претпоставља да је кључна тачка интеграције „федерални договор“ као добровољни чин, заснован на политичкој одлуци због потенцијалне претње споља, као и да жеља за уједињењем мора превладати жељу за независношћу. Заједничка културна основа често се спомиње као варијабла која потпомаже у процесу федерализације.⁴⁷

Функционализам и потом, неофункционализам, су теоријски правци у међународним односима чија је основна идеја да суверене државе постижу боље резултате кроз функционално повезивање у одређеним областима, а све са циљем економског напретка. У таквим случајевима, овлашћења за области које су до тада суверено контролисале преносе на ниво који се налази изнад националне државе а који има овлашћења независна од држава чланица, односно на наднационални орган. Ове области идентификоване су као области интеграције, а један ниво интеграције наставља се другим. Овај процес назива се процес преливања, *spill-over*, а најбоље се објашњава интеграцијом у оквиру Европске уније – од царинске уније, преко унутрашњег заједничког тржишта, до монетарне уније и даље ка крајњем циљу, политичкој и економској унији држава.⁴⁸

---

⁴⁷ Видети: Søren Dosenrode, “Federalism Theory and Neo-Functionalism: Elements for an analytical framework”, *Perspectives on Federalism* Vol. 2, Issue 3 (2010): 1-28.

⁴⁸ Видети: Tanja Mišćević, „Novi teorijski pravci u izučavanju međunarodnih organizacija“, in *Godišnjak 2007* (Beograd: Fakultet političkih nauka, 2007), 341-363.

Творац функционализма био је Митрани (*Mitrany*), који се није слагао са идејом федерације као начином за повезивање држава, а противио се и формирању регионалних федерација, верујући да то само може националне анимозитете да репродукује у ширем оквиру. Уместо тога, предлагао је стварање ланаца одвојених функционалних међународних агенција, које би имале надлежности у одређеним областима, тј. делегирање одређених техничких задатака са нивоа суверених влада на ове функционалне агенције (нпр. секторске политике).⁴⁹ На бази Митранијевог концепта, Жан Моне (*Jean Monnet*) је конципирао Заједницу за угљ и челик, измештајући надлежност за ове две капиталне индустрије са влада на слободну и независну агенцију. Митрани је овај приступ назвао федералним функционализмом.⁵⁰

Неофункционализам започиње са Хасом, који се надоградио на претходни рад Митранија и Монеа, а Хасове идеје у нешто умеренијој форми следи Линдберг. У питању је плуралистичка теорија, која, за разлику од традиционалних реалистичких теорија, не издваја само државу као основног актера на међународној сцени који може тежити уједињењу, већ на моделу глобалне међузависности подразумева да у том процесу интеграције актери могу бити и други сегменти друштвеног поретка.⁵¹ У првој фази разматрања процеса европске интеграције, неофункционализам је увелико предњачио у теоријској дебати. Основно питање на које се тражио одговор било је: „како и зашто се државе добровољно прикључују интеграцији, сједињују и мешају са својим суседима, мада током тог процеса губе фактичке атрибуте суверености а стичу нове технике за решавање међусобних конфликта“.⁵² Главна карактеристика неофункционализма био је концепт преливања – *spill-over*, који Хас први пут уводи у манифесту неофункционализма – свом делу „Уједињење Европе“ (*The Uniting of Europe*)⁵³, описујући га као очекивање друштвених актера усмерено у правцу

---

⁴⁹ Видети: David Mitrany, *A Working Peace System* (Chicago: Quadrangle Books, 1966), 93-113.

⁵⁰ Rosamond, нав. дело, 7.

⁵¹ Видети: Thomas Gehring, “Integrating Integration Theory: Neofunctionalism and International Regimes”, *Global Society* Vol. 10, No. 3 (1996): 225-253.

⁵² Rosamond, нав. дело, 8.

⁵³ Haas Ernst B, *The Uniting of Europe*. Reprinted from *The Uniting of Europe: Political, Social, and Economic Forces, 1950-1957* (Stanford: Stanford University Press, 1958),

[http://ieie.itam.mx/Alumnos2008/Uniting%20of%20Europe%20\(Haas\).pdf](http://ieie.itam.mx/Alumnos2008/Uniting%20of%20Europe%20(Haas).pdf)

подршке даљој интеграцији, а нове супранационалне европске институције, каква је Европска заједница за угаљ и челик постају идеалан пример за такве актере.⁵⁴ Линдберг овај феномен објашњава као „ситуацију у којој одређена акција, која је започета са одређеним циљем, производи ситуацију у којој се изворно постигнути циљ може достићи само ако се предузму додатне акције, које онда могу произвести додатни услов и потребу за предузимање додатних акција и тако изнова и изнова“.⁵⁵ Ефекат преливања манифестовао се у три димензије – као функционални, који подразумева логику ширења секторске интеграције, политички, који подразумева интегративне процесе политичких елита са циљем да се постигне даља интеграција земаља чланица и култивисани, који описује интеграцијске притиске европских институција чији је циљ да се подстакне интегративни процес у Европи. Касније је уведена и четврта димензија – егзогени, који се односио на проширење Европске уније.⁵⁶ Преливање се спомиње и у географској димензији, а односи се на утицај Европске уније на земље које нису чланице а које су своје унутрашње системе у одређеној мери прилагођавале усвајајући правила и норме које је прописала Европска унија.⁵⁷ Неофункционална теорија настала је као оквир за разумевање европске интеграције, од формирања Европске заједнице за угаљ и челик до Европске економске заједнице. У каснијој фази, од 1965.⁵⁸ до 1975. критикована је и ревидирана, и од стране њених самих аутора, јер једноставно динамика европске интеграције није пратила теоријске идеје изнете као основу неофункционализма. Теорија је напуштена 1976. године, када ју је њен аутор прогласио застарелом, односно у блажој форми третирана је као „предтеорија“ европске интеграције, какве су у суштини биле федерализам и трансакционализам. Касних осамдесетих, када је европска интеграција оживела након краја Хладног рата, долази до поновног

---

⁵⁴ Ben Rosamond, “The uniting of Europe and the foundation of EU studies: Revisiting the neofunctionalism of Ernst B. Haas”, *Journal of European Public Policy* Vol.12, No.2 (2005), 237-254.

⁵⁵ Leon N. Lindberg, *The Political Dynamics of European Economic Integration* (Stanford: Stanford University Press, 1963), 123.

⁵⁶ Arne Niemann, “The PHARE programme and the concept of spill-over: neofunctionalism in the making”, *Journal of European Public Policy* Vol. 5:3, (1998): 428-446, видети и: Arne Niemann, “Theoretical framework and Research Design. Neofunctionalism as a starting point”, in *Explaining Decisions in the European Union*, by Arne Niemann (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), 12-66.

⁵⁷ Видети: Lee McGowan, “Theorizing European Integration: revisiting neo-functionalism and testing its suitability for explaining the development of EC competition policy”, *European Integration online Papers*, published 25 May 2007

⁵⁸ “криза празне столице”, de Gaulle

интересовања за неофункционализам и теорију која ће га наследити – интерговернментализам, а деведесетих се јављају покушаји да ова теорија поново заживи.⁵⁹

Трансакционализам, чији је предводник Дојч, на неки начин се наслања на функционализам, али се бави искључиво питањима безбедности. Основна претпоставка ове теорије је да је политичка интеграција средство да стабилизује националне државе и да спречи могућност избијања рата међу њима, али и да интегрисана политичка заједница може да мобилише значајније капацитете зарад остваривања заједничких циљева.⁶⁰ Сматра да се у раној фази интеграције генерише психолошки осећај да је у питању заједница која неће себи дозволити да уђе у међусобне ратове и конфликте, чак ни у случају да одређени чланови дају подршку различитим странама током неког ширег међународног конфликта. Он такође претпоставља могућност да, осим владајућих гарнитура, позитивне ефекте на процес интеграције могу имати и други сегменти заједнице, чија интеракција производи већу трансационалну солидарност која се читава као осећај заједништва.⁶¹

Као одговор на неофункционализам и његову анализу европских интеграција, јавља се међувладина теорија, интерговернментализам. Њен аутор је Хофман (*Hoffmann*), а основне критике које је упутио на рачун неофункционализма биле су да европску интеграцију треба посматрати у глобалном контексту, јер је регионална интеграција само један сегмент развоја глобалног међународног система; да националне владе нису подједнако моћне у процесу европске интеграције, те да због тога контролишу природу и динамику интеграције због потребе да заштите и промовишу своје националне интересе и да се, тамо где владе могу прихватити ближу интеграцију у техничким, функционалним секторима, процес интеграције неће проширити на области

---

⁵⁹ Arne Niemann, Philippe C. Schmitter, "Neo-functionalism", in *Theories of European Integration*, edited by Antje Wiener, Thomas Diez (Oxford: Oxford University Press, 2009), 45-66, видети и: Arne Niemann, "Theoretical framework and Research Design. Neofunctionalism as a starting point", in *Explaining Decisions in the European Union*, by Arne Niemann (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), 12-66.

⁶⁰ Karl W. Deutsch, "Between Sovereignty and Integration: Conclusion", *Government and Opposition* Vol. 9, Issue 1, (January 1974): 113-119.

⁶¹ Karl W. Deutsch, "International Political Communities", in *Political Community and the North Atlantic Area* by Deutsch Karl W, Burrell Sidney A, Kann Robert A, et al. (Princeton: Princeton University Press, 1957), 1-25.

високе политике какви су одбрана и безбедност.⁶² Значи, без обзира што признаје да постоје и други фактори који могу имати утицаја на процес интеграције, нарочито када су у питању секторске политике ниског интензитета, у суштини ова теорија фаворизује државе и суверенитет, усмерена на сарадњу између држава, односно влада, што јој је и определило име.

Следећу верзију теорије која као основ међународне сарадње поставља однос међу националним владама, на бази Хофмановог рада, дао је Моравшчик (*Moravcsik*), творац либералног интерговернментализма, који је познат је као оштар критичар неофункционализма.⁶³ У питању је теорија шире перспективе друштвених наука, која се изборила за позицију једне од главних теорија регионалне интеграције. Основне две претпоставке либералног интерговернментализма су да су актери регионалне интеграције државе, које своје међународне циљеве достижу кроз процес погодби и преговарања, а не преко централног ауторитета који доноси политичке одлуке, као и да су државе, као главни актери, рационалне у свом наступу према другим актерима. Из наведеног произилази њихова способност да сарађују и да формирају регионалну организацију, што се објашњава колективним исходом међузависних (стратешких) рационалних избора државе и међувладиним преговорима. Упркос чињеници да у формулисању циљева спољне политике, који укључују и евентуалну интеграцију, учествују бројни актери на унутрашњој политичкој сцени (невладине организације, економски актери и др.), аутор остаје доследан на ставу да је држава унитарни актер у доношењу одлука и у реализацији међународних договора, у оквиру анархичног система.⁶⁴ По овој теорији, међународна сарадња може се посматрати као резултат процеса преговора између земаља чланица.⁶⁵ Према оцени творца, теорија је отворена за дијалог и синтезу са другим теоријама, јер је и сама резултат синтезе рационалистичких теорија, а дели и одређене елементе са традиционалним

---

⁶² Rosamond, нав. дело, 11.

⁶³ Видети: Andrew Moravcsik, "The European Constitutional Compromise and the neofunctionalist legacy", *Journal of European Public Policy* 12:2 (April 2005): 349-386.

⁶⁴ Видети: Andrew Moravcsik, Frank Schimmelfennig, "Liberal intergovernmentalism", in *European Integration Theories*, edited by Antje Wiener, Thomas Diez (Oxford: Oxford University Press, 2009), 67-87.

⁶⁵ Видети: Lukas Golterman, Mathis Lohaus, Alexander Spielau, Kai Striebinger, "Roads to Regionalism: Concept, Issues and Cases", in *Roads to Regionalism: Genesis, Design, and Effects of Regional Organizations*, edited by Tanja A. Börzel, Lukas Golterman, Mathis Lohaus (Aldershot: Ashgate, 2012), 3-23.

интерговерменталистичким приступом и неофункционалистичким размишљањем, када се бави еворпском интеграцијом.⁶⁶

2.2.2. Преглед теорија „новог“ регионализма

За разлику од „старог“ реализма, „нови“ реализам предлаже да се у разумевање међународних политичких система укључе и унутрашњи фактори. Неореализам развија концепт системске структуре базиране на интеракцији структура и њиховим комбинацијама, при чему различите комбинације производе различите исходе. Међународне структуре дефинисане су системом анархије која се узима као владајући поредак у свету, а идеја да се међународна политика може разумети једино као систем са јасно дефинисаним структурама је главна тачка размимоилажења новог са старим реализмом.⁶⁷ Као основа за развој теорије, унитарне државе се узимају као основне јединице које чине систем а промене у структури система или самом систему последица су варијација у броју „великих сила“. ⁶⁸ Неореалисти, чији је предводник Валц (*Waltz*), настоје да конструишу општу теорију међународне политике чију основу чине велике силе, закључујући да „хегемон“ или стабилизирајући фактор може на разне начине да стимулише настајање регионалне сарадње и регионалних институција. Највеће критике ове теорије долазиле су из табора опредељеног за либерални институционализам, односно неолиберализам.⁶⁹

Жива дебата вођена је између представника неореализма и неолиберализма око перцепције и значења анархичности система. Главни представник неолиберализма, Кохејн (*Keohane*) анархију види као одсуство владе, али каже и да ова константа међународних односа дозвољава разноврсне облике интеракције између држава. Обе стране виде међународну сарадњу као могућу, али су неореалисти скептичнији, док неолиберали сматрају да је добит од међународне сарадње апсолутна. За разлику од неореалиста, који су пре окренути политичким

---

⁶⁶ Видети: Moravcsik, Schimmelfennig, нав. дело, 67-87.

⁶⁷ Видети: Kenneth N. Waltz, “Realist thought and neorealist theory”, *Journal of International Affairs* Vol. 44 Issue 1, (Spring/Summer 1990): 21-37.

⁶⁸ Видети: Kenneth N. Waltz, “The origins of War in Neorealist Theory”, *Journal of Interdisciplinary History* Vol. XVIII, No. 4, (Spring, 1988): 615-628.

⁶⁹ Frederik Söderbaum, *The Political Economy of Regionalism* (Houndmills: Palgrave Macmillan, 2004), 18-20.

и безбедносним питањима, неолиберали осим безбедности фокус стављају на политичку економију. Кохејн сматра да је сусретљивост држава према релативним циљевима других држава под утицајем перцепције намера тих држава, односно очигледно је да намере, интереси и информације имају важну улогу у дистрибуцији могућности, тако да ће неореалисти пре нагласити конфликт, док су неолиберали опредељени за сарадњу.⁷⁰ Кохејн, који је у каснијој фази напустио неолиберализам, констатује да у оквиру сложене међузависности, у периоду када не постоји стабилност базирана на хегемонији, управо нове транснационалне институције могу да окрену ситуацију на боље и на политичком а и на економском плану, залажући се тако за нови институционализам.⁷¹

Доба поновног процвата регионализма и прогресивно умножавање разних форми регионалне интеграције и сарадње подстакло је бројне теоретичаре да покушају да објасне ову појаву. Од ових новијих праваца издвојили бисмо приступ новог регионализма, структурализам и конструктивизам.

Кључни заступници теорије новог регионализма су Хетне и Содербаум, који оба процеса, регионализацију и глобализацију стављају у шири контекст глобалне структурне промене. У том контексту Хетне види и разлику између старог и новог регионализма, констатујући да је стари регионализам формиран у биполарном свету и да је трајао од педесетих до седамдесетих, док се нови регионализам од осамдесетих година формира у свету који никад није био мултиполарнији.⁷² Стари регионализам је створен по моделу „одозго надоле“ (утицај суперсила), а нови карактеришу спонтанији процеси унутар регионалних система и приступ „одоздо нагоре“ (јер су главни актер земље које га формирају). Стари регионализам био је врло специфичан и усмерен, када је реч о циљевима, док је нови свеобухватнији и мултидимензионалан процес. Стога, закључује, нови регионализам ставља јачи акценат на политичку

---

⁷⁰ Видети: David A. Baldwin, “Neoliberalism, Neorealism, and World Politics”, in *Neorealism and Neoliberalism: The Contemporary Debate*, edited by David A. Baldwin (New York, NY: Columbia University Press, 1993), 3–25.

⁷¹ Видети: Robert O. Keohane, Lisa L. Martin, “The Promise of Institutional Theory”, *International Security* Vol. 20, No. 1 (Summer, 1995): 39-51.

⁷² Björn Hettne, Fredrik Söderbaum, *The New Regionalism Approach* (Göteborg: Göteborg University, 2000).

димензију, јер националне економије у периоду након Хладног рата надрастају националне политике.⁷³

Хетне регионализам и регионе објашњава увођењем појма „регионалности“ и изводи закључак да виши ниво регионалности подразумева виши степен економске међузависности, комуникације, културне хомогености, кохерентности, капацитета деловања а нарочито капацитета решавања спорова. Тако он разликује пет нивоа регионалне сложености или регионалности. Први ниво јесте регион као географска или еколошка јединица, ограничена природним физичким баријерама, која је насељена људима. Други ниво је регион као друштвени систем, који подразумева транслокалне односе друштвене, политичке, културне и економске природе између група људи који на том простору живе. Ови односи могу бити позитивни или негативни, али морају формирати одређени регионални скуп. Трећи ниво је регион као организована сарадња у области културе, економије, политике, војске. Ову фазу регионалне сарадње карактерише једнодимензионалност, а формирање регионалне организације јесте кључни корак ка мултилатерализму у регионалном контексту. У зависности од тога, разликују се „формални регион“ (који је дефинисан чланством у организацији) и „реални регион“ (који се дефинише мање прецизним критеријумима). Четврти ниво јесте регионално цивилно друштво, које се обликује када организациони оквир промовише комуникацију на свим нивоима друштва и ширење тих вредности широм целог региона. Претпоставка за достизање овог нивоа је заједничка културна традиција. Пети ниво је регион који има јасно омеђен идентитет, способност деловања на међународној сцени, легитимитет и структуру доношења одлука. Главне области сарадње на овом степену регионалности су мирно решавање спорова (између и у оквиру држава), управљање еколошким системом (нпр. воденим токовима) и питањима благостања (у смислу социјалне сигурности и регионалне равнотеже). Последњи ступањ развоја овако високог нивоа регионализма може бити „регион-држава“, која се успоставља добровољном еволуцијом националних политичких јединица у супранационалну творевину на

---

⁷³ Björn Hettne, „The New Regionalism. Implications for Development and Peace”, in: *Research for Action: The New Regionalism: Implications for Global Development and International Security*, by Björn Hettne and Andras Inotai (UNU/WIDER, 1994), 1-3.

коју се преносе одређене надлежности.⁷⁴ Већина теоретичара новог регионализма истиче значај осетљиве еволуције договарања око мултилатералне глобалне трговине на јачање политичке димензије новог регионализма, те се тако на нови регионализам може гледати као на покушај држава да реагују јачањем регионалне контроле у доба када више не функционише држава као традиционална, централизована, базирана на националном суверенитету и да се са факторима ван региона покушава преговарати и договарати колективно а не одвојено. Овај приступ је у великој мери логичан јер државе једног региона свакако деле проблеме, посебно у условима већих светских финансијских криза.⁷⁵

Студија новог регионализма показује до које мере је регионализам екстремно комплексан и динамичан процес који се заснива не само на једној већ на читавој серији међузависних и често сукобљених логика, чак и у случајевима када је његова основна форма економска. Тако Харел (*Hurrell*) издваја логику економске и техничке трансформације и друштвене интеграције; логику политичког такмичења за моћ; логику безбедности, и међудржавну и друштвену и на крају, логику идентитета и заједнице. Регионализам види као нестабилан.⁷⁶

Структурализам, мада се у траговима може препознати и код Хетнеа и Содербаума, настоји да регионалну сарадњу посматра из друштвено-економског угла. Овај процес се за разлику од бројних старих теорија које су се углавном тичале европске интеграције, веома тешко може објаснити у оквиру европског контекста, већ као универзални или глобални феномен, који се нарочито користи за боље разумевање глобализације.⁷⁷ Углавном се користи за објашњавање регионалне интеграције на територији Латинске Америке или Азије, и то као одбрана односно реакција против глобализације и америчког идеолошког начина поимања друштва.

---

⁷⁴ *Ibid*, 9, видети и: Hettne, Söderbaum, нав. дело (2000).

⁷⁵ Видети: Mario Telò, "Introduction: Globalization, New Regionalism and the Role of European Union", in *European Union and New Regionalism. Regional Actors and Global Governance in Post-Hegemonic Era*, edited by Mario Telò (Aldershot: Ashgate Publishing, 2007), 1-20.

⁷⁶ Видети: Andrew Hurrell, "One world? Many worlds? The place of the regions in the study of international society", *International Affairs* Vol. 83, No. 1 (2007): 151-166.

⁷⁷ Видети: Witold Morawski, "Globalization in a Structuralist Perspective", *WFES* 1:1 (2010).

Конструктивистичка теорија настала је средином деведесетих година као изазов дотадашњим основним реалистичним и либералним теоријама. Теорија је релативно млада и није довољно истражена нити објашњена, тако да се о њој може наћи много мање литературе него о традиционалним теоријама. Конструктивистичка теорија више наглашава значење које се даје материјалним стварима него само постојање тих ствари. Веровање да је стварност друштвено конструисана наводи теоретичаре овог правца да већу пажњу поклањају развоју норми, идентитетима и идеалној расподели снага. Теорија издваја идеје, норме, идентитете и дискурсе као идејне покретаче регионализма. Конструктивизам је успео да докаже и своју емпиријску вредност, на начин да је документовао нову и важну узрочну везу норми и социјалне структуре у глобалној политици.⁷⁸ Конструктивизам заузима своје место у оквиру међународних односа и социологије захваљујући Венту (*Wendt*), који конструктивизам дефинише као: „структуралну теорију међународног система која садржи следеће кључне тврдње: да су државе основне јединице анализе међународне политичке теорије, да су кључне структуре у државном систему интерсубјективне пре него материјалне и да државни идентитети и интереси представљају важан део тих друштвених структура“.⁷⁹ Суштину регионализма објашњава на начин да су идентитети и интереси у политици егзогени и константни, да сам регионализам има многе употребе и врлине, али да његов концептуални алат није направљен на начин да може објаснити идентитете и интересе, репродукцију или трансформацију која је кључна детерминанта структурне промене.⁸⁰ Конструктивизам се од свог почетка бавио првенствено међународним односима, а не европским студијама, које открива релативно скоро. У оквиру овог поља, конструктивистички приступ користи концепте делиберације, дискурса, норми, убеђивања, идентитета, социјализације, расправљања. Чекел (*Checkel*) га дели на конвенционални, интерпретативни и критички/радикални. Конвенционални, који је доминантан у САД, преиспитује улогу норми, а у ређим

---

⁷⁸ Johnatan Cristol, “Constructivism”, <http://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199743292/obo-9780199743292-0061.xml#obo-9780199743292-0061-div2-0001>

⁷⁹ Alexander Wendt, “Collective Identity Formation and the International State”, *The American Political Science Review*, Vol. 88, No. 2. (1994): 385.

⁸⁰ *Ibid*, видети и: ‘Theory Talk #3: Alexander Wendt on UFO’s, Black Swans and Constructivist International Relations Theory’, *Theory Talks*, <http://www.theory-talks.org/2008/04/theory-talk-3.html> (25-04-2008), Yücel Bozdaglioglu, “Constructivism and Identity Formation: An Interactive Approach”, *Uluslararası Hukuk ve Politika* Vol 3, No. 11 (2007): 121-144.

случајевима идентитете, у обликовању међународних политичких исхода. Институционални, који је популарнији у Европи, истражује улогу језика у стварању друштвене реалности, а критички задржава лингвистички фокус, али додаје експлицитну нормативну димензију.⁸¹

Веома занимљиво поређење либерализма, реализма и конструктивизма, кога назива „ажурираном формом идеализма“ даје Снајдер (*Snyder*), који објашњавајући конструктивизам истиче уверења да се међународна политика обликује убедљивим идејама, колективним вредностима, културом и социјалним идентитетима; да су промотери нових идеја транснационалне мреже активиста и НВО; да су основни инструменти конструктивизма идеје и вредности а да је дефицит теорије то што не објашњава које структуре моћи и који друштвени услови дозвољавају промене у вредносном смислу.⁸²

Као што смо видели у претходном теоријском разматрању, практично је немогуће објаснити шта су то тачно регионализам и регионализација. Како не бисмо додатно ширили постављени истраживачки оквир, покушали смо да представимо макар основне теоријске правце, главне протагонисте и њихове ставове који се тичу наведена два појма. Литература која се бави регионализмом и регионализацијом толико је обимна, да чак и студије које се циљано баве овим феноменима успевају само делимично да групишу и разложно да поделе све теоријске правце. Преглед теоријских студија које се баве теоријом регионализма елаборативно даје Таварес (*Tavares*) у „Уметност регионализма“⁸³, који наводи да је први систематски покушај у том смеру направио Харел (*Hurrell*), поделивши све приступе у систематске теорије – неореализам, структуралну међузависност и глобализацију; регионалне теорије – неофункционализам, неолибералну институционализацију и конструктивизам и домаће теорије – регионализам и државну кохерентност, врсту режима и демократизацију. Потом, Шулиц и остали (*Schultz et al.*) то сужавају на четири приступа: неореализам, функционализам и

---

⁸¹ Видети: Jeffrey T. Checkel, “Constructivist approaches to European integration”, *ARENA, Centre for European Studies, University of Oslo*, Working Paper No. 06, (February 2006).

⁸² Видети: Jack Snyder, “One World, Rival Theories”, *Foreign Policy* 145; *ABI/INFORM Global*, (Nov/Dec 2004): 52-62.

⁸³ Видети: Rodrigo Tavares, “The State of the Art of Regionalism. The Past, Present and Future of a Discipline”, *UNU-CRIS e-Working Papers (W-2004/10)*: 1-29.

институционализацију, регионалну економску интеграцију и нови регионалистички прилаз, док Матли (*Mattli*) иде у сличном правцу, али категоризацију врши на другачији начин, делећи приступе на оне који припадају политичкој науци – функционализам, неофункционализам и интерговернментализам; економском правцу – теорија царинске уније, оптималне валуте и фискални федерализам.⁸⁴ Лорсен (*Laursen*) игнорише неколико важних теорија и фокусира се искључиво на неофункционализам, перспективе теорије игре, либерални интерговернментализам, Матлијеву компаративну анализу регионалне интеграције и критике друштвеног конструктивизма. Содербаум и Шо (*Söderbaum, Shaw*) у својој компилацији (2003), синтетичком анализом рационалистичког и рефлексивистичког приступа, као традиционалне, тј. старе издвајају следеће теорије: функционализам, неофункционализам, либерални институционализам, интерговернментализам, регионалну економску интеграцију и неореализам, док укупно дефинишу осамнаест разноврсних теоријских приступа регионализму.⁸⁵ Након појављивања конструктивизма и оживљавања регионалне активности, крајем осамдесетих година, јавља се нови талас теорија које су на неки начин комплементарне са корпусом старих теорија, од којих се истичу: приступ светског поретка, приступ новог регионализма и приступ хумане глобалне владавине.⁸⁶

Да су мултидимензионалност и плурализам регионалних феномена широм света резултирали пролиферацијом теоријских приступа регионализму закључују де Ломбард и остали (*de Lombaerde et al.*), а Винер и Диез (*Wiener, Diez*) у основне теорије сврставају федерализам, нео-неофункционализам, либерални интерговернментализам, власт на више нивоа, политичке мреже, нове институционализме, друштвени конструктивизам, интеграцију путем права, дискурзивне приступе и родне перспективе.⁸⁷

---

⁸⁴ *Ibid*, 11.

⁸⁵ *Ibid*

⁸⁶ *Ibid*, 11-12.

⁸⁷ Видети: Philippe de Lombaerde, Fredrik Söderbaum, Luk Van Langenhove, Francis Baert, „The Problem of Comparison in Comparative Regionalism“, *Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series* Vol. 9, No. 7. (2009): 1-22.

2.3. Преглед развоја регионалне сарадње у Европи

Током историјског и друштвеног развоја постојали су бројни примери удруживања области или држава зарад остварења одређених циљева. Модели сарадње били су разноврсни: уније, савети, лиге, асоцијације или удружења, пактови, комонвелти, заједнице, федерације, конфедерације и други. Чвршће повезивање одређених субјеката готово по правилу резултат је политичке одлуке, која може бити заснована на економским, војним, безбедносним или политичким потребама, а може бити на добровољној или на принудној основи.

На сарадњу у једном региону могу утицати бројни фактори: географска и физичка блискост; заједничка историја и наслеђе; културна и социјална кохезија, при чему мислимо на етничко порекло, расу, вероисповест или културу која је широко прихваћена; економска кохезија у смислу комплементарности трговинских и економских модела; заједничко чланство у међународним организацијама или заједнички циљ да се постане члан истих међународних организација; спољни притисци или претње који долазе од моћних земаља и међународних организација; заједнички регионални проблеми; потреба за успостављањем безбедносног режима у области потенцијалне нестабилности и конфликта и бројни други.

Експанзија регионалне сарадње у Европи јавља се од XIX века. Прве царинске уније настају између немачких држава – 1828. између Прусије и Хесе-Дармштадта, потом између Баварије и Виртемберга, па Средњенемачке комерцијалне уније, све до Немачке царинске уније и потом Немачког рајха. Овакав тренд преноси се и на Швајцарску и Аустрију – 1848. успостављено је интегрисано швајцарско тржиште и политичка унија, а аустријске земље успостављају царинску унију 1850. године.⁸⁸ Енглеска и Француска склапају трговински уговор 1860, док се италијанске државе под Гарибалдијем уједињују 1870. године. Крајем XIX века, у Француској се заговара царинска пољопривредна унија са Немачком, а Белгија, Швајцарска, Холандија, Италија,

---

⁸⁸ Видети: Edward D. Mansfield, Helen Milner, "The New Wave of Regionalism", *International Organization* Vol. 53, No. 3. (1999): 589-627.

Шпанија и Аустро-Угарска разматрају могућност прикључења. Скандинавска монетарна унија успоставља се 1875. Аустроугарски министар спољних послова, гроф Голуховски, крајем XIX века, јавно заговара уједињавање Европе.⁸⁹

Развој овако широке мреже билатералних трговинских уговора доприноси расту регионализма у Европи, а уједно постаје и основа за развој система економских односа који ће се одржати све до велике економске кризе, крајем XIX века. У првој деценији XX века, Велика Британија је, на пример, имала закључене билатералне уговоре са четрдесет и шест земаља, Немачка са тридесет, а Француска са више од двадесет. Овакав тренд, који се назива и први талас регионализма, значајно је допринео расту европске интеграције крајем XIX века, који је Ирвин (*Irwin*)⁹⁰ назвао „ером прогресивног билатерализама“.⁹¹

Након I светског рата долази до другог таласа регионализма, који ће бити усмерен углавном на преференцијалне аранжмане, од којих су неки формирано како би се консолидовале империје великих сила, каква је на пример царинска унија Француске са члановима њене империје 1928. године или систем Комонвелта који је Велика Британија успоставила 1932. године, мада је већина закључена са сувереним државама. У том периоду и земље Балкана – Мађарска, Румунија, Бугарска и Југославија договориле су преференцијалне аранжмане за своје пољопривредне производе са разним европским државама. Италија, Аустрија и Мађарска 1934. године закључују уговор о преференцијалима, а Белгија, Данска, Финска, Луксембург, Холандија, Норвешка и Шведска такође закључују низ економских уговора током тридесетих година. Остало је отворено питање да ли је немогућност да се постигне међународни уговор у областима финансија и трговине, што је довело до бројних уговора на регионалном плану, утицала на велику кризу, која је потом условила II светски рат.⁹²

---

⁸⁹ Видети: Walter Mattli, *The Logic of Regional Integration. Europe and Beyond* (Cambridge: Cambridge University Press, 1999), 1-16.

⁹⁰ Видети: Douglas A. Irwin, “Multilateral and Bilateral Trade Policies in the World Trading System: An Historical Perspective”, in *New Dimensions in Regional Integration*, edited by Jaime de Melo and Arvind Panagariya (New York: Cambridge University Press 1993), 90–119.

⁹¹ Видети: Edward D. Mansfield, Helen Milner, “The New Wave of Regionalism”, *International Organization* Vol. 53, No. 3. (1999): 589-627.

⁹² *Ibid.*

2.3.1. Преглед развоја регионалне сарадње у Европи након II светског рата

По окончању II светског рата, недискриминација се успоставља као основни принцип трговинског система, што је допринело капацитету држава да формирају трговинске блокове, било царинске уније или зоне слободне трговине. Тако се 1947. године формира Царинска унија Бенелукса⁹³, 1952. оснива се Европска заједница за угаљ и челик, да би већ 1957. Немачка, Француска, Италија, Белгија, Холандија и Луксембург потписивањем Римских уговора основале Европску економску заједницу и Европску заједницу за атомску енергију.⁹⁴ У том периоду, Данска, Шведска, Норвешка, Исланд и Финска формирају 1952. године Нордијски савет. Овај период, који почиње педесетих година а трајаће до седамдесетих година може се назвати трећим таласом регионализма.

У том периоду, карактеристично је формирање већег броја регионалних организација, базираних на повељи или уговору као оснивачком акту, што им је у постојећем систему међународног права давало формални статус. Додатни легитимитет овим организацијама давале су и Уједињене нације и друге мултилатералне организације, као што су Светска трговинска организација, а које су их признавале и регистровале као такве. Овакав тип регионалних организација сталног типа, базираних на чланству држава, омеђених одређеном географском територијом, које су координирале своје политике и праксу, карактеристика је изворног концепта регионализма који је обележио овај период.⁹⁵

У том периоду на територији Европе, регионализам се одвија у више праваца. Са једне стране, подела света на два хегемона, производи ситуацију у којој из безбедносних и политичких разлога, настају две хибридне организације – НАТО, који од 1949. године окупља трансатланску, западну, демократску заједницу, и последично, Варшавски пакт, који 1955. године, под Совјетским савезом, обједињује земље источне Европе и Албанију, са изузетком Југославије. На неки начин, безбедносно удруживање Белгије,

---

⁹³ Белгија, Холандија и Луксембург

⁹⁴ Leon N. Lindberg, *The Political Dynamics of European Economic Integration* (Stanford: Stanford University Press, 1963), 117.

⁹⁵ Louise Fawcett, "The History and Concept of Regionalism", *UNU-CRIS Working Papers* (W-2013/5): 3-4.

Француске, Луксембурга, Велике Британије и Холандије 1948. године у Западну унију, као реакције на совјетско заузимање источне Европе, дало је шлагворт за касније формирање ширег, трансатланског фронта као бране совјетском деловању у Европи у том тренутку – НАТО. Западна унија 1954. године прерашће у Западноевропску унију.⁹⁶ У исто то време, 1949. године, у контексту ширег поимања безбедности, који укључује и корпус људских права, владавине закона и демократије, на реченим основама, настаје Савет Европе. Основан је као изворно европска организација од десет чланица⁹⁷, да би потом прерастао у панрегионалну организацију која има 47 чланица. Савет Европе од свог оснивања, кроз јаку мрежу својих институција које обухватају Комитет министара, Парламентарну скупштину и Европски суд за људска права, игра важну улогу у успостављању стандарда за људска права и демократију, кроз усвајање бројних конвенција и праћење њиховог поштовања. И на крају, у овом делу морамо споменути највећу безбедносну организацију на свету, Организацију за европску безбедност и сигурност, која је од изворних 35 потписница 1975. Хелсиншке повеље, данас нарасла на 57 чланова. Заједнички именитељ за настанак свих ових организација јесте потенцијална претња, као и потреба да се након катастрофа и разарања у II светском рату успостави поредак базиран на владавини права, толеранцији и помирењу.⁹⁸

Други правац води ка економском повезивању на европском тлу. Већ смо споменули оснивање Европске заједнице за угљ и челик 1952. године, која ускоро води ка вишем ступњу интеграције, стварању Европске економске заједнице, 1957. године. Била је то заједница шест земаља⁹⁹, коју је Хас имао за узор при креирању своје теорије неофункционализма. Мада је основана примарно из економских разлога, од самог формирања било је евидентно да су кључни не економски, већ политички разлози, односно успостављање модела сарадње и интеграције који ће на заједничким интересима, а подстакнут злоделима II светског рата, успоставити

---

⁹⁶ Те године прикључују се Италија и СР Немачка, 1990. Шпанија и Португал а 1995. Грчка

⁹⁷ Белгија, Велика Британија, Луксембург, Данска, Норвешка, Шведска, Ирска, Италија, Француска, Холандија

⁹⁸ Видети: Alyson K. Bailes, Andrew Cottey, "Regional security cooperation in the early 21st century", in *SIPRI Yearbook 2006: Armaments, Disarmament and International Security* (Copenhagen: SIPRI, 2006), 195-223.

⁹⁹ Француска, Немачка, Белгија, Луксембург, Италија, Холандија

функционални модел сарадње који ће мирнодопским а не ратним путем решавати проблеме уз заједничко уважавање.¹⁰⁰ Значи, не само економски задаци, већ степен функционалне специфичности економских задатака је оно што је одредило интензитет сарадње у оквиру Европских заједница, односно, што је специфичнији био задатак, то је био изгледнији напредак према политичкој заједници. Исто тако је било евидентно да није направљена као фиксни оквир за шест земаља, већ да се је од почетка претпостављала могућност за прикључење и осталих. Мада у том периоду Европа није имала скоро никакве заједничке именоватеље који су били карактеристика већине земаља, код свих се препознавао интерес за економским развојем. Интеграцији су допринели и осећај заједништва и сигурности, у односу на врло живе безбедносне изазове, потреба помирења након сукоба у II светском рату, као и унутрашњи друштвени развој који је ишао ка социјалној сигурности и тежио благостању.¹⁰¹

Историјски, Европска унија успевала је да се „ишчупа“ из сваке кризе на начин да је напоре усмеравала ка вишем ступњу интеграције. Тако је, након што је 1954. пропао план за формирање Европске одбрамбене заједнице, 1957. формирана Европска економска заједница. Велика криза 1965. позната под синтагмом „празна столица“, када је француски председник Де Гол повукао француске представнике из Европске заједнице, због неслагања око перцепције њеног даљег развоја и несагласја са предложеним начином гласања, превладана је, а Европа се додатно ујединила 1986. усвајањем Јединственог европског акта, који је даље водио обједињавању унутрашњег тржишта до 1992. године; флукуације у вредности курса разних европских валута осамедесетих година довеле су до Европског монетарног система и увођења евра, као заједничке валуте, а урушавање комунистичког система у Европи водило је новим таласима проширења и увођењу заједничке европске спољне и безбедносне политике.¹⁰² Остаје да се види на који ће начин потешкоће око усвајања европског Устава и потом прихватања „средње

---

¹⁰⁰ Ernst B. Haas, “The Uniting of Europe”, reprinted from *The Uniting of Europe: Political, Social, and Economic Forces, 1950-1957* (Stanford: Stanford University Press, 1958).

¹⁰¹ Видети: Ernst B. Haas, “International Integration: The European and the Universal Process”, *International Organization* Vol. 15, No. 3 (1961): 366-392.

¹⁰² Fraser Cameron, “The European Union as a Model for Regional Integration”, *Working Paper* (Washington: Council on Foreign Relations, September 2010).

варијанте“ – Лисабонског споразума, утицати на Европску унију, јер, за сада, нарочито након економске кризе и борбе за фискалну стабилност у најмање шест чланица, не изгледа да ће Европска унија моћи да направи искорак у правцу даље и јаче интеграције.

Модел европске сарадње од креирања прве заједнице „Шесторице“ базиране на индустријској производњи до политичке Уније која броји 28 чланица, подразумевао је директно одрицање дела националног суверенитета и пренос система одлучивања на виши, супранационални ниво, који такође чине представници националних влада, али они сада одлучују колективно.¹⁰³ У питању је политичка, економска и безбедносна заједница, којом „доминирају не тзв. добри Европљани већ национално састављене групе са специфичним интересима и циљевима, које су спремне да своје аспирације прилагоде окрећући се супранационалним средствима када такав развој може да им донесе одређене добити“.¹⁰⁴ Теоријско објашњење за њено ширење може се наћи у тзв. „теорији домина“ Болдвина која каже да „првобитни шок од ближе европске интеграције подиже политичку и економску добит од чланства која је довољна да превлада почетни отпор чланству у неким земљама...“.¹⁰⁵ Веома примењива на европски модел је и теорија неофункционализма која објашњење види у процесу преливања, односно ситуације када се један процес интеграције наставља новим процесом интеграције.¹⁰⁶ Суштину европске интеграције разматрале су бројне теорије регионализације и европских студија, али ни једна није извела финални закључак. Европска унија може се дефинисати тиме да се налази негде између супранационалне творевине, заједнице држава или федерације.¹⁰⁷ Чињеница је да је Европска унија увек имала боље утемељење код националних политичких елита, него код европских народа, који јесу донекле успели да се идентификују са

---

¹⁰³ Jeffrey J. Anderson, “Introduction”, in *Regional integration and democracy: expanding on the European experience*, edited by Jeffrey J. Anderson (Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 1999), 1-18.

¹⁰⁴ Ernst B. Haas, “The Uniting of Europe”, reprinted from *The Uniting of Europe: Political, Social, and Economic Forces, 1950-1957* (Stanford: Stanford University Press, 1958).

¹⁰⁵ Видети: Richard Baldwin, “A Domino Theory of Regionalism”, *NBER Working Paper Series*, Working Paper No. 4465 (1993): 1-20.

¹⁰⁶ Видети: Thomas Risse, “Neo-Functionalism, European Identity, and the Puzzles of European Integration”, *Journal of European Public Policy*, 12:2 (2005): 291-309.

¹⁰⁷ Видети: Tanja Mišćević, „Novi teorijski pravci u izučavanju međunarodnih organizacija“, in *Godišnjak 2007* (Beograd: Fakultet političkih nauka, 2007), 341-363.

„европским идентитетом“, али он увек иде у пару са националним идентитетом. Хас је ову појаву видео на два начина – као модел „бабушки“, где један идентитет рађа други, или као „мраморни колач“, модел измешаних идентитета. По подацима Еуробарометра, већински модел је „прво нација, па Европа“, тако да очигледно није могуће изградити европски идентитет а да се претходно не потре национални.¹⁰⁸

У области економске интеграције можемо споменути и Организацију за европску економску сарадњу (*OEEC*), која је успостављена 1948. године, ради боље расподеле средстава из Маршаловог плана и реконструкције и економске стабилизације Европе. Под њеним окриљем 1957. године основана је Европска агенција за нуклеарну енергију, а Организација се исте те године ангажовала и на стварању услова за формирање Европске зоне слободне трговине (*EFTA*), успостављању заједничког тржишта „Шесторице“ и других чланица *OEEC*. На темељу *OEEC* 1961. године настала је паневропска Организација за економску сарадњу и развој (*OECD*), која данас броји 34 члана.¹⁰⁹

EFTA је заживела 1960. године, када су на предлог Велике Британије, Аустрија, Данска, Норвешка, Португал, Шведска и Швајцарска, договориле успостављање зоне слободне трговине као алтернативу Европској економској заједници, која је подразумевала слободан проток роба и услуга. Како се која земља опредељивала за чланство у Европској заједници, тако је напуштала *EFTA*, док су се друге земље прикључивале, тако да је број чланова флукутирао. Данас су чланице *EFTA* Норвешка, Исланд и Лихтенштајн, које су чланице и Европског економског простора, као и Швајцарска.¹¹⁰ *EFTA* је 1972. године потписала Уговоре о слободној трговини са Европском економском заједницом. У питању је регионална економска организација, лабаве структуре, без супранационалних овлашћења, са минималном инфраструктуром.¹¹¹

---

¹⁰⁸ Risse, нав. чланак

¹⁰⁹ <http://www.oecd.org/general/organisationforeuropeaneconomicco-operation.htm>

¹¹⁰ <http://www.efta.int/about-efta.aspx>, видети и: Randwyck Hugo, *EFTA or the EU*, The Bruges Group, 2011, <http://www.brugesgroup.com/EFTAorTheEU.pdf>

¹¹¹ <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/196231/European-Free-Trade-Association-EFTA>

Зона слободне трговине постојала је и у мањем оквиру, између Белгије, Холандије и Луксембурга, које су 1958. године потписале формални уговор о успостављању Бенелукса и дефинисале институције и начин функционисања. У питању је међувладина и међупарламентарна сарадња, која је базирана на минималном заједничком имену, а то је слободна трговина и економска интеграција, хомогеног типа.¹¹²

У том периоду, регионална односно пре субрегионална удруживања базирана на географској блискости, заједничким интересима нарочито на економском плану, сличном друштвеном и културном миљеу, била су ретка. Реално, можемо издвојити само Нордијски савет и Бенелукс, јер сви остали облици регионалне интеграције представљени у првом делу поглавља подразумевају нешто више од европског субрегиона.¹¹³ На неки начин, уколико регионалну интеграцију посматрамо и у ужем смислу, као савез држава, у одређеном подрегиону, можемо издвојити и Федеративну Народну Републику Југославију, која је била на потпуно другом степену интеграције у односу на регион Бенелукса или нордијски регион, са промењеним друштвеним и економским уређењем након II светског рата.

2.3.2. Талас новог регионализма након краја Хладног рата

Четврти талас регионализма јавља се при крају Хладног рата, што производи бројне промене међу државама, на међународној сцени, а нарочито на безбедносном плану. Овај период такође карактерише и раст регионализма у мултилатералном трговинском систему, какав је, на пример, Светска трговинска организација. У области европске интеграције, којом смо се већ нешто детаљније бавили, после периода тзв. „евросклерозе“ седамдесетих година, у таласу новог регионализма, након усвајања Јединственог европског акта, започиње нови, динамичан процес европске и политичке интеграције, који ће потрајати све до

---

¹¹² <http://www.cris.unu.edu/riks/web/treaties/Benelux.pdf>; Ernst B. Haas, “International Integration: The European and the Universal Process”, *International Organization* Vol. 15, No. 3 (1961): 370.

¹¹³ Видети: Andrew Cotter, “Sub-regional Cooperation in Europe: An Assessment”, *Bruges Regional Integration & Global Governance Papers*, 3/2009 (UNU/CRIS, College of Europe, 2009).

недавно.¹¹⁴ Уговором из Мастрихта 1992. године успоставља се Европска унија, на три стуба, који обједињавају дотадашње заједнице, уводе заједничку безбедносну и спољну политику и сарадњу у области унутрашњих и правних послова, а претпоставља се и успостављање монетарне уније најкасније до 1999. године. Даља интеграција формализује се Уговором из Амстердама, 1997. године и Уговором из Нице, 2001. године, који додатно јачају надлежности и институционалне капацитете Уније, као и Лисабонским споразумом, који ступа на снагу крајем 2009. са циљем даљег јачања институционалних капацитета, побољшања ефикасности и начина одлучивања у оквиру Европске уније. Лисабонски споразум био је једини могући компромис јер је предлог Устава Европске Уније одбачен на референдумима у Француској и Холандији, након чега је прекинута процедура његовог усвајања у чланицама и институцијама Уније.¹¹⁵

Европска унија, Савет Европе и Организација за европску безбедност и сарадњу након пада комунистичких режима у државама од Балтичког до Црног мора, уложиле су значајне напоре на промовисању демократских норми и људских права, пружајући тако потпору за демократску консолидацију, укључујући и пружање перспективе овим земљама за чланство у Европској унији и НАТО, који је у новим безбедносним околностима, дефинисао и своју нову улогу.¹¹⁶

Европска унија и Савет Европе, као регионалне организације засноване на демократији, владавини права и тржишној економији, а промовишући принцип толеранције, помирења и сарадње као модел односа на европском тлу, поставиле су регионалну сарадњу као један од услова за чланство. Овај политички услов нарочито се потенцира када су у питању земље настале након распада бивше Југославије и друге земље југоисточне Европе, а које имају претензије према чланству у Европској унији – „Регионална сарадња је један од конститутивних елемената процеса европских интеграција чија је сврха успостављање сарадње у

---

¹¹⁴ Видети: Philippe de Lombarde, Fredrik Söderbaum, Luk Van Langenhove, Francis Baert, “The Problem of Comparison in Comparative Regionalism“, *Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series* Vol. 9, No. 7 (2009): 1-22.

¹¹⁵ http://europa.eu/geninfo/atoz/en/index_1_en.htm, видети и: Finn Laursen, “Theory and Practice of Regional Integration“, *Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series* Vol. 8, No. 3 (2008): 1-22.

¹¹⁶ Видети: Alyson K. Bailes, Andrew Cottey, “Regional security cooperation in the early 21st century“, in *SIPRI Yearbook 2006: Armaments, Disarmament and International Security* (Copenhagen: SIPRI, 2006), 195-223.

условима мира, економског развоја и демократизације, због чега је Европска унија подстиче и промовише као успешан пример и развојни модел за друге регионе у свету....“.¹¹⁷

Због реалне потребе и опредељености да се након поларизације изазване блоковском поделом заједно превлада прелазни период од тоталитарног режима ка парламентарној демократији, у Европи у периоду од краја осамдесетих година јача осећај заједништва, што последично води ка успостављању бројних регионалних асоцијација, као и прилагођавања већ постојећих регионалних форми новим околностима. Можда најилустративнији пример је Централно-европска иницијатива, која ће са циљем реинтеграције земаља источне и југоисточне Европе које су биле под комунистичким режимима у породицу европских народа објединити, додуше са ниским политичким циљем, чак осамнаест земаља, од којих је сада десет чланица Европске уније. Ова регионална организација развила се из Радне групе Алпе Адрија, која је повезивала Аустрију, Италију и Југославију још од 1978. године, преко такозване „четворне сарадње“ односно Квадрилатерале, како је овај форум назван када му се прикључила Мађарска 1989. године, након пада Берлинског зида. Ускоро се прикључује Чехословачка, па Пољска, тако да сходно географском подручју које покрива, 1992. године добија име Централно-европска иницијатива, а у каснијим годинама прикључују јој се земље настале након распада Југославије и део земаља настао након распада СССР.¹¹⁸

Долази и до субрегионалних удруживања земаља некадашњег Источног блока, па се тако 1991. године оснива Вишеградска група, коју чине четири земље централноевропског региона – Чешка Република, Словачка, Мађарска и Пољска.¹¹⁹ На сличан начин удружују се и балтичке републике – Естонија, Летонија и Литванија, које 1994. формирају Балтички савет, као круну своје

---

¹¹⁷ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:51997IP0127:EN:HTML>

¹¹⁸ Andrew Cottey, “Sub-regional Cooperation in Europe: An Assessment”, *Bruges Regional Integration & Global Governance Papers*, 3/2009 (UNU/CRIS, College of Europe, 2009), видети више на: <http://www.cei.int/>

¹¹⁹ Hubert Gehring, Laura Kirchner, “Between Common Interests and National Egotism. The role and potential of the Visegrad countries in the EU”, *KAS International Reports* (8/2012), http://www.kas.de/wf/doc/kas_31823-544-2-30.pdf?120809152219

претходне сарадње, од покрета за независност преко Балтичког парламента, до Савета министара.¹²⁰ Формира се и Савет држава Балтичког мора¹²¹, који се састоји од једанаест земаља које излазе на Балтичко море и Европске комисије а који је основан 1992. године као одговор на геополитичке промене које су се десиле након краја Хладног рата.¹²² Балтичке земље интензивно се повезују и са нордијским земљама, Немачком и Холандијом, правећи потпуни отклон од Русије и окрећући се, уз здушну помоћ наведених земаља, Европској унији. Остатак Совјетског савеза, под диригентском палицом Белорусије, Руске Федерације и Украјине, формира 1991. Комонвелт независних држава.¹²³

На иницијативу Турске, удружују се и државе у приобалном појасу Црног мора, формирајући 1992. године Црноморску економску сарадњу, која укључује и пет балканских и три кавкаске земље, покривајући тако простор од Јадрана до Пацифика. Број чланица се практично није мењао од почетка, осим што се својевремено прикључила и Србија, а за ову организацију карактеристична је бројност и разноврсност институција, које пак не кореспондирају релативно ограниченим резултатима и донетима досадашње сарадње.¹²⁴

У региону Арктика, који је током Хладног рата био област војног спорења, 1993. године оснива се Баренцов Евро-арктички савет, који чине нордијске земље, Руска федерација и Европска комисија, а потом осам земаља које излазе на Арктички океан, од којих су две прекоокеанске, оснивају 1996. године Арктички савет.¹²⁵

Нарочита пролиферација регионалних облика сарадње у другој половини деведесетих дешава се у региону Балкана односно југоисточне Европе, који једини након Хладног рата не улази у период стабилизације и развоја демократије

---

¹²⁰ Видети више на: <http://www.baltasam.org/index.php/en/>

¹²¹ Видети више на: <http://www.cbss.org>

¹²² Alyson K. Bailes, Andrew Cottey, "Regional security cooperation in the early 21st century", in *SIPRI Yearbook 2006: Armaments, Disarmament and International Security* (Copenhagen: SIPRI, 2006), 195-223.

¹²³ *Ibid*, видети и: <http://www.cis.minsk.by/>

¹²⁴ Dušan Lopandić, Jasminka Kronja, „Црноморска економска сарадња – економска сарадња и политички изазови“, in *Regionalne inicijative i multilateralna saradnja na Balkanu* by Dušan Lopandić, Jasminka Kronja (Beograd: Evropski pokret Srbija; 2010), 140-151, видети више на: <http://www.bsec-organization.org/Pages/homepage.aspx>

¹²⁵ Alyson K. Bailes, Andrew Cottey, "Regional security cooperation in the early 21st century", in *SIPRI Yearbook 2006: Armaments, Disarmament and International Security* (Copenhagen: SIPRI, 2006), 195-223, видети и: http://www.beac.st/in_English/Barents_Euro-Arctic_Council.iw3 и www.arctic-council.org

ка Европској унији, већ у ратове и конфликте који ће потрајати скоро пуну деценију. Због тог разлога, Европска унија и други релевантни међународни фактори ангажоваће се и утицати на формирање бројних регионалних тела чији је примарни задатак с почетка био да се оствари функционална сарадња и тиме допринесе процесу помирења. Због тезе постављене у овом раду, да сарадња нордијских земаља може у одређеним својим сегментима бити модел за земље Балкана, регионална сарадња на Балкану биће обрађена у засебном делу.

2.4. Нордијски регионализам

Сарадња нордијских земаља настаје у периоду када и сарадња у оквиру Европске заједнице, која је у то доба држала апсолутни примат у интересној сфери теоретичара регионализма, што нордијску сарадњу, ма колико она била занимљива као дистинктивни пример регионализма, ставља у страну. Тако да, са једне стране, имамо ситуацију да нордијска сарадња теоријски није разматрана на начин који би њене специфичности и различитост завређивале, а са друге стране да теорија неофункционализма, као основна теорија интеграције у периоду након II светског рата, тешко може да се примени на нордијски модел сарадње, јер је кројена искључиво према европском процесу интеграција.

Већина теоретичара регионализма макар ће констатовати чињеницу да је нордијска сарадња другачија од других модела регионалне, односно субрегионалне сарадње. Чак и теоретичари који сматрају да постоји могућност делимичне примене теоријског приступа неофункционализма на нордијски модел сарадње, не споре да је он у великој мери различит, већ споре ниво и степен разлика нордијске регионалне сарадње у односу на регионалну сарадњу у оквиру Европске уније.¹²⁶

У теоријском разматрању нордијског модела сарадње постоји и одређена доза пристрасности аутора и истраживача који су се бавили његовом анализом, нарочито током периода институционализације, на начин да су веома

---

¹²⁶ Видети више на: Bengt Sundelius, Claes Wiklund, "The Nordic Community: the Ugly Duckling of Regional Cooperation", *Journal of Common Market Studies*, Vol. XVIII, No.1 (September 1979): 59-75.

позитивистички приступали теми, мада ови извори нуде бројне корисне информације о развоју и току нордијске сарадње, јер дају конкретне, емпиријски базиране податке.¹²⁷ У каснијој фази видимо одређени корективни фактор и представљање нордијске сарадње и у контексту проблема и препрека, али и потребе да се оне анализирају и предоче јавности на увид. Овакви приступи углавном су били стимулирани и финансирани од Нордијског савета, како би се нордијска сарадња представила широј јавности, ван нордијског региона.¹²⁸

Постоји и део аутора и теоретичара регионализма који је нордијску сарадњу, аналогно са сарадњом која се дешавала у оквиру Европских заједница и у склопу теоријског тестирања неофункционализма, посматрао као почетну фазу процеса уједињења нордијске заједнице у оквиру супранационалне творевине мисливши, притом, на Нордијски савет, што се показало као погрешно.¹²⁹ Већина је указивала на неупотребљивост неофункционализма и других тадашњих теорија интеграције на нордијски модел, сугеришући њихово прилагођавање или посматрајући модел нордијске сарадње као јединствен случај, на који није примењив постојећи теоријски оквир.¹³⁰ Сунделиус и Виклунд (*Sundelius, Wiklund*) су једни од оних који су били на ставу да је неофункционализам ипак у одређеној мери примењив на нордијски модел сарадње у том периоду, за разлику од трансакционализма, федерализма или функционализма и да има одређених сличности између нордијског и европског модела регионалне сарадње, али је у литератури остао доминантан приступ који „нордијски експеримент посматра као јединствен случај, на који се, стога, не могу применити успостављене теорије регионализма“.¹³¹

С обзиром на то да у каснијем периоду нордијска сарадња у теоријском разматрању није привлачила велику пажњу, оно мало теоретичара који су

---

¹²⁷ На пример, Franz Wendt, *The Nordic Council and Co-operation in Scandinavia* (Copenhagen: Munksgaard, 1959), или Stanley V. Anderson, *The Nordic Council. A Study of Scandinavian Regionalism* (Seattle: University of Washington Press, 1967).

¹²⁸ На пример, Frantz Wendt, *Cooperation in the Nordic countries. Achievements and obstacles* (Stockholm: Almqvist & Wiksell International, 1981).

¹²⁹ На пример, Amitai Etzioni, "Epigenesis of Political Communities at the International Level", *American Journal of Sociology*, Vol. 68, Issue 4 (January 1963): 407, или Amitai Etzioni, *From Empire to Community: A New Approach to International Relations* (New York: Palgrave Macmillan, 2004), 182.

¹³⁰ На пример, Anderson, нав. дело

¹³¹ Sundelius, Wiklund, нав. чланак, 59.

студирали овај модел чинили су то на бази постојећих података и у ранијем контексту, што је каткад водило емпиријским недоследностима и нелогичностима. Стога је нордијска сарадња, са једне стране, релативно слабо теоријски анализирана, а када је то и чињено, постојала је могућност да исход истраживања не буде валидан.

У каснијој фази, након окончања Хладног рата, нордијски регионализам често је разматран у контексту ширег нордијско-балтичког региона, промени праваца и области сарадње, које су укључивале и веће отварање према стратешки важним областима Балтика, Арктика, Баренцовог мора и др. Доста пажње посвећено је и питању европске сарадње и реалне потребе за наставком нордијске сарадње, у периоду када се већина земаља нордијског региона определила за чланство у Европској унији, као и специфичностима нордијског модела у односу на Европску унију, као што су Северна димензија или нордијски модел благостања и социјалних давања.

Наше је мишљење да се на нордијски модел сарадње у одређеној мери могу применити следеће теорије регионализма: трансакционализам, неофункционализам и нови регионализам, док су друге теорије регионализма знатно слабије примењиве на нордијски модел. Такође, сматрамо и да је нордијски модел сарадње у великој мери атипичан са аспекта становишта досадашњих теорија регионализма, јер се он само делимично уклапа у објашњења регионалних процеса које оне дају. Да би се нордијски модел сарадње разумео и да би се показала тачност наше тезе, нужно је да се дâ његова историјска, културна и друштвена генеза и предоче сви елементи сарадње, институционалне и ванституционалне природе.

Стицајем геостратешких околности и померања фокуса великих сила, нордијски регион од прве половине XIX века и окончања Наполеонових ратова, прелази у маргинално интересантан, што му омогућава видну стабилизацију и успостављање периода дугорочног мира, чиме додатно јача нордијски капацитет за мирно решавање спорова и склоност ка компромису. Ови моменти имају велики утицај на успостављање безбедне и сигурне политичке заједнице на географски ограниченом простору севера Европе, значајно се смањује капацитет

дезинтегративних процеса али у исто то време, због релативно блиске прошлости препуне конфликта и тежњи за доминацијом, код нордијских земаља постоји приличан отклон према могућности политичког уједињења. Тако да се на овај период донекле може применити дефиниција регионализма према трансакционализму, у смислу да имамо стварање безбедносне заједнице, зачетак развоја заједничког идентитета који Дојч препознаје као „ми-осећај“¹³² али не и амалгамацију и уједињење у заједничку државу. Дојч, такође, побија уврежену тезу да групе односно земље које се не интегришу морају да униште једне друге, јер постоји стална опасност од избијања рата, што управо илуструје примером „Скандинаваца, који се нису поубијали у дужем временском року који је протекао од периода њихових ратних сукоба“, мада код њих није дошло до политичке амалгамације.¹³³

Нордијске земље јесу, у ствари, политичке заједнице, односно „друштвене групе са процесом политичке комуникације, одређеном машинеријом за спровођење одлука и одређеним опште прихваћеним начинима усаглашавања, које елиминирају рат или било какво очекивање рата у оквиру својих граница...“¹³⁴ Код нордијских земаља може се препознати тај „осећај заједничке припадности и оданости, разумевања, поверења, узајамног уважавања, делимичне идентификације у поимању региона и његових интереса и његове перцепције према спољном свету, предвидивог начина понашања и заједничких активности, што се све препознаје као континуирани динамични процес заједничке пажње, комуникације, перцепције потреба и реаговања при процесу доношења одлука“. Овај ниво односа није могуће достићи без „мирне промене“ а Дојч га назива и „ми-осећај“.¹³⁵ Код Нордијаца, он би се могао изједначити са сетом који обухвата нордијски мир, систем заједничких вредности, нордијски идентитет, стабилност. Део истраживача, пак, указује да заједнички идентитет и институционализација јесу важни елементи у процесу формирања региона, али да висок степен поверења и успостављање заједничког идентитета сами по себи не могу водити формирању безбедносне заједнице, јер су потребни и услови

---

¹³² Karl W. Deutsch, “International Political Communities”, in *Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience* by Karl W. Deutsch, Sidney A. Burrell, Robert A. Kann, et al. (Princeton: Princeton University Press, 1957), 17.

¹³³ Karl W. Deutsch, “Between Sovereignty and Integration: Conclusion”, *Government and Opposition*, Volume 9, Issue 1 (January 1974): 113.

¹³⁴ Deutsch, нав. дело, 1.

¹³⁵ *Ibid*, 17.

који иду у прилог том процесу као и очекивање мирне промене. Нордијски регион¹³⁶ се, управо, издваја у односу на утврђени модел, јер је код нордијских земаља баш културни и историјски оквир а не услови који су погодовали том процесу, довео до успостављања безбедносне заједнице. Такође се констатује да регионалност не одређује и фиксира границе региона, већ су оне флуидне, посебно када су у регионални кластер укључени разноврсни актери. Ова констатација се илуструје управо нордијским регионом, коме се, након независности, прикључују и земље балтичког региона, формирајући тако нордијско-балтички регион.¹³⁷

Дојч је, на пример, однос Норвешке и Шведске у периоду после II светског рата навео као пример плуралистичке безбедносне заједнице, која подразумева одређено зближавање и интеграцију, али не и уједињење у заједничку државу. По њему, безбедносна заједница између скандинавских земаља постепено се продубљивала захваљујући функционалној амалгамацији (односно сарадњи у секторским политикама, нарочито с почетка, када су успостављени заједничко тржиште рада, зона слободног кретања и пасошка унија, као и висок степен уједначености правних прописа или примена реципроцитета у области социјалног старања), али је она остала базично плуралистичка, јер није дошло до амалгамације у читавом низу важних функција.¹³⁸ На овај став Дојча је утицао и неуспех у стварању војне, тј. одбрамбене уније Нордијаца након II светског рата, неуспех у стварању економске уније или бесцаринске зоне слободне трговине, те чињеница да новоуспостављена скупштина нордијских земаља, односно Нордијски савет, није имао могућност доношења обавезујућих одлука, већ само препорука.

Битно је споменути, а то ће се током даље анализе у оквиру тезе јасно видети, да се истовремено са овим процесом, у нордијском региону дешава и веома занимљив процес изградње неформалних контаката и бројних примера сарадње на разним нивоима, који ће остати посебност нордијске сарадње до данашњег дана, а

---

¹³⁶ Више о нордијском региону у контексту безбедносне заједнице видети у: Håkan Wiberg, "A Baltic Sea Security Community" (paper presented at the International Conference „Deepening the Process of Integration in the Baltic Sea Region: Roles of Actors, Competition between Institutions and the Issue of Identity”, Szczecin, December 11-14, 2009), <http://www.uibk.ac.at/peacestudies/downloads/peacelibrary/balticsea.pdf>

¹³⁷ Raimo Väyrynen, "Regionalism: Old and New", *International Studies Review* 5 (2003): 38, 40.

¹³⁸ Deutsch, нав. дело, 5.

који ће у великој мери утицати на стварање услова за формирање институција нордијске сарадње. Значи, имамо процес у коме су наведени фактори водили ка политичкој одлуци да се сарадња озваничи, односно приступ који је свакако другачији, на пример, од приступа у формирању Европске заједнице, где су лидери шест земаља као политички визионари приступили уједињењу народа Европе. У нордијском случају, народи су били ти који су ујединили политичка руководства, а не обратно.

Период након II светског рата, када се формално успоставља нордијска сарадња оснивањем Нордијског савета а нешто касније и Нордијског савета министара, те дефинисањем правног оквира сарадње кроз основни Споразум о нордијској сарадњи, тзв. Хелсиншки споразум, у први мах није резултирао очекиваним достигнућима у сарадњи, односно пропали су покушаји да се сарадња реализује у областима које су у то доба биле главне области сарадње већине тадашњих регионалних процеса интеграције, почевши од европске. Тако да код Нордијаца није било могуће успоставити заједнички оквир за економију, за зону слободне трговине или за царинску унију. Са аспекта неофункционализма, ови неуспеси, који се могу назвати и преливања уназад (*spill-backs*), водили су јачању сарадње у другим областима и успостављању институционалног оквира сарадње. На овом ступњу, успоставља се и формална међувладина сарадња, што би се могло подвести под интерговернментализам, али код нордијског региона поново треба напоменути да је ова сарадња постојала на неформалним основама и пре успостављања формалних органа, који су, дакле, формиран не да би дали основу за регионалну сарадњу нордијског региона, већ да би сарадњу која је већ постојала додатно ојачали. Код нордијских институција нема ни трага супранационалног, што такође треба нагласити.

Хас, творац неофункционализма, нордијске земље види у светлу значајне идеолошке хомогености и закључује да „је дати кластер земаља идеолошки хомоген јер су поделе између странака углавном исте у свим нордијским земљама а њихови конкретни друштвено-економски интереси углавном аналогни, што свеукупно скандинавске земље чини идеолошки хомогеним али и различитим од остатка Европе“. Осим нордијског кластера, Хас на европском тлу препознаје још

кластер „Шесторице“ (оснивача Европске заједнице, којима придодаје Аустрију и Швајцарску).¹³⁹

Међутим, нордијска блискост није водила уједињењу у унију, федерацију или било какву чвршћу политичку структуру, која би функционисала по принципу супранационалности, ни у периоду када су формиране институције, а ни сада. Основа лојалности нордијских земаља лежи у њиховој националној независности и ту не постоји могућност да се иде ка већем степену политичке уније која би могла да се подведе под Хасов модел интеграције, јер он подразумева „нови центар одлучивања чије институције преузимају надлежности над националним државама које су раније постојале“.¹⁴⁰ Уместо тога, код Нордијаца имамо релативно слабе институције, које доносе и препоруке али и обавезујуће одлуке, у том случају искључиво једногласно, као и чињеницу да се замашан део регионалне сарадње, коју они виде као начин за решавање заједничких проблема и достизање заједничких циљева, одвија на неформалан начин. Оне, у ствари, „имају минимални заједнички именоватељ, деле своје разлике и надограђују заједничке интересе, на бази компромиса“.¹⁴¹

Мада се „нови“ регионализам обично односи на талас регионализма настао осамдесетих година, након одбацивања теорије интеграције седамдесетих, првенствено неофункционализма, он се делимично може применити и на нордијску сарадњу. Чињеница је да је нордијска сарадња заживела знатно пре настанка „новог“ регионализма, али је наше мишљење да је део њених детерминанти употребљив у контексту нордијске сарадње. Једна од разлика новог од старог регионализма јесте да је нови спонтанији процес који настаје изнутра и у правцу одоздо-нагоре, односно да су његови основни актери земље које га чине, као и да су његови циљеви свеобухватнији и мултидимензионални, у шта се у потпуности уклапа нордијски модел сарадње.¹⁴²

---

¹³⁹ Ernst B. Haas, „International Integration: The European and the Universal Process“, *International Organization* Vol. 15, No. 3 (1961): 374-375.

¹⁴⁰ Ernst B. Haas, *The Uniting of Europe: Political, Social, and Economic Forces, 1950-1957* (Stanford: Stanford University Press, 1958).

¹⁴¹ Haas, нав. чланак (1961), 367-368.

¹⁴² Björn Hettne, „The New Regionalism. Implications for Development and Peace“, in: *Research for Action: The New Regionalism: Implications for Global Development and International Security*, by Björn Hettne and Andras Inotai (UNU/WIDER, 1994), 2.

Неке од његових основних димензија су културни идентитет региона, степен економске и политичке хомогености, а нарочито регионална безбедност и способност мирног решавања спорова, што све стоји као основна карактеристика нордијског региона. Такође, нови регионализам претпоставља раст и разгранатост регионалне мреже невладиних организација које се залажу за регионални приступ у решавању проблема, како на локалном тако и на националном нивоу. Првенствено се, притом, мисли на друштвене и културне мреже које се развијају брже од политичке сарадње на регионалном нивоу, за шта Хетне као најбољи пример даје управо нордијски регион тј. подрегион, „у коме су се безбедносне политике током Хладног рата у великој мери разликовале, док су друштвени актери у свим нордијским земљама тежили нордијској заједници“.¹⁴³

Уважавајући чињеницу да регионализам није ни на који начин хомоген феномен, Хетне регионе у свету види као различите политичке актере који се мењају током дијалектичког историјског процеса и разликују се једни од других према свом капацитету да функционишу као актери на међународном плану. Тако он, правећи аналогију са државношћу или националношћу, уводи појам регионалност и тезу да виши ниво регионалности подразумева виши ниво економске међузависности, комуникације, културне хомогености, кохерентности, капацитета за деловање и нарочито за решавање конфликта.¹⁴⁴ Како се Хетнеово виђење, сходно нехомогености регионализма, може односити и на светски поредак, као вид регионалног устројства, али и на одређени регион, или подрегион, евидентно је да су горе поменуте карактеристике у потпуности примењиве на нордијски регион.

Нордијски регион може послужити као пример за објашњавање обрасца регионалности, кроз степеновање у шест нивоа¹⁴⁵, јер је до сада прошао првих пет нивоа али није дошао до шестог. Наиме, нордијски регион јесте и географска и еколошка јединица омеђена природним физичким баријерама. Релативно је

---

¹⁴³ *Ibid*, 3.

¹⁴⁴ *Ibid*, 6-7.

¹⁴⁵ *Ibid*, видети и: Björn Hettne, Fredrik Söderbaum. *The New Regionalism Approach*. Göteborg: Göteborg University, 2000.

упитно да ли се контекстуално она задржава на нивоу нордијског региона или може укључити и балтички регион, али када говоримо о северу, говоримо о релативно хомогеном, јасно ограниченом подручју на северу Европе. Други ниво регионалности јесте регион као друштвени систем, што подразумева транслокалне односе социјалне, политичке, културне и економске природе између група људи. Односи међу нордијским народима претходили су односима (у смислу сарадње) међу нордијским државама, тако да је на неки начин неформална сарадња и мрежа контаката на разним нивоима друштва, у бројним сегментима, исходила политички процес сарадње и интеграције формализован институционализацијом. Ови односи утицали су и на формирање безбедносног комплекса, у коме јединице које га чине на неки начин зависе једне од других. Формирањем институција нордијске сарадње овај регион попео се на трећи ниво регионалности и успоставио мултилатерализам у нордијском регионалном контексту, који укључује све регионалне актере, а интереси и циљеви се формулишу не само на националном, већ у великој мери на регионалном нивоу.

Четврти ниво регионалности, који регион види као регионално цивилно друштво, које промовише друштвену комуникацију и приближавање у вредносном смислу, за шта је претпоставка постојање заједничке културне традиције региона, уз мултидимензионални квалитет регионалне сарадње је на неки начин спецификум нордијског региона.

Пети ниво регионалности подразумева субјекат деловања са јасним идентитетом, легитимитетом и структуром за доношење одлука, са оквиром сарадње који као најважније препознаје социјални капацитет да се достигне ниво држава благостања, уз јаку регионалну равнотежу, управљање еколошким системом, али и способношћу за мирним решавањем спорова, по нама, потпуно је примењив на нордијски регион и сарадњу и институције које су успостављене.

Нордијски регион, упркос помацама у сарадњи у „високим политикама“ какве су спољни послови и одбрана и безбедност, није кренуо у правцу успостављања „региона-државе“, шестог нивоа регионалности који настаје као највиши ниво регионализма, на коме се, рецимо, сада налази Европска унија. Хетне такође издваја нордијски регион као пример формирања културног

идентитета, као једне од димензија регионалности, али и у контексту развоја цивилног друштва, што им је помогло да усвоје веома разноврсна решења за безбедносне проблеме са којима су били суочени током Хладног рата и формирају безбедносну заједницу.¹⁴⁶

Нордијски регионализам на сличан начин, у контексту безбедносне заједнице коју карактеришу мир и ред, али и висок ниво регионалности, анализира и Бјорн Мелер (*Bjørn Møller*) који закључује да је нордијски регион јединствен по много чему, али да одређени елементи „нордијског модела“ могу да се примене на друга регионална окружења, нарочито када се смире сукоби.¹⁴⁷

У овој фази тезе не сматрамо да треба дубље улазити у питање нордијског регионализма, јер да би се тај феномен разумео није могуће задржати се само на теоријском приступу, већ је нужно на елаборативан начин, уз емпиријски приступ, приказати и анализирати конкретне информације о успостављању, току и развоју нордијске сарадње.

2.4.1. Модел нордијске сарадње у односу на друге облике (суб)регионалног удруживања у Европи

Сврха овог поглавља није, наравно, да даје компаративан оквир за нордијску сарадњу и друге области, већ да покуша да покаже где се у односу на друге области (суб)регионалног удруживања налази модел нордијске сарадње и да ли се он уопште може поредити са другима. Наше је мишљење да овај модел сарадње показује бројне специфичности, што ће бити показано у даљем току рада, те да се стога тешко може поредити са другим моделима европске (суб)регионалне сарадње, нарочито јер они нису бројни на европском тлу. С обзиром на временску дистанцу и оквир тезе, можемо се одређивати само према другим формама (суб)регионалне сарадње које су настале у периоду педесетих година XX века у Европи.

---

¹⁴⁶ *Ibid.*, 8.

¹⁴⁷ Bjørn Møller, „The ‘Nordic Model of Regionalism’”, in *Regionalism in the Post-Cold War*, edited by Stephen C. Calleya (Aldershot: Ashgate, 2000), 45-69.

Уколико као модел регионалне сарадње у Европи поставимо сарадњу која се одвија у склопу Европске уније, о нордијској сарадњи можемо говорити само као о субрегионалној сарадњи, јер се она одвија на периферном делу Европе, на северу и северо-западу, на релативно јасно дефинисаном географском простору, између народа које везује заједнички културни и друштвени миље, висока усаглашеност правних система и читав низ фактора који су им заједнички именоване, од језика, преко вероисповести, историје, културе до истоветног вредносног система и високог степена солидарности. У почетку, с обзиром на број земаља које су је основале, Европска заједница за угаљ и челик била је такође форма субрегионалне, економске сарадње.

Сарадња европске „Шесторке“ и нордијске „Петорке“ започиње у педесетим годинама, тако да се ова два процеса у суштини одвијају паралелно. За разлику од нордијске сарадње, чији су чланови и оквир дефинисани практично од њеног настанка и омеђени географским оквиром пет земаља и три аутономне области, евидентно је да је Европска заједница за угаљ и челик формирана са већим претензијама, уз претпоставку даљег ширења, што се уосталом одразило и у Преамбули Уговора о успостављању Европске економске заједнице, која предвиђа „још ближу Унију народа Европе...“.¹⁴⁸

Може се рећи и да је нордијска сарадња, на свом развојном путу, као и Европска унија, имала „тачке назадовања“, када је долазило до немогућности договора око одређених области, које су превладаване на начин да се сарадња додатно интензивирала у другим областима сарадње. Рецимо, када говоримо о нордијској сарадњи, примери су следећи: немогућност договора око формирања нордијске безбедносне и одбрамбене уније 1949. године није умањила већ је повећала потенцијал за сарадњу, што се манифестовало успостављањем прве институције – Нордијског савета министара 1952. године; неуспех око успостављања Нордијске организације за економску сарадњу – *NORDEK*, водио је експанзији сарадње у другим областима и даљем институционалном јачању – 1971. године успостављен је Нордијски савет министара, а убрзо су постигнути споразуми о сарадњи у области културе и у области саобраћаја; размимоилажења

---

¹⁴⁸ http://ec.europa.eu/economy_finance/emu_history/documents/treaties/rometreaty2.pdf

око чланства у Европским заједницама превладана су усаглашавањем кључног правног акта који даје оквир за нордијску сарадњу – Хелсиншког споразума 1962. године; застој у нордијској сарадњи до кога долази након што је испуњен циљ стабилизације земаља балтичког региона након окончања Хладног рата и њихово пуно укључење у међународне структуре, превладава се јачањем сарадње у „тешким областима“ каква је безбедност и одбрана, што, на неки начин, отвара потпуно нову перспективу за нордијске земље.

Што се тиче самих области сарадње, оне су релативно сличне и у оквиру нордијске сарадње и ЕУ, нарочито у почетном периоду – слободно кретање људи, роба, капитала и услуга; заједничко тржиште рада и хармонизација законодавног оквира и усаглашавање секторских политика. У односу на примену законских решења у овим областима, нордијска сарадња је предњачила у односу на сарадњу у оквиру Европске заједнице.

За разлику од нордијске сарадње, која је фактички основана на заједничком нордијском идентитету и историјској и културној повезаности, како смо већ рекли, европска сарадња градила се прво на економским основама, да би се у каснијој фази градили и јачали заједнички именитељи у циљу развоја европског идентитета. Код Нордијаца од почетка постоји осећај заједништва, како га Дојч назива, „ми-осећај“, који је током развоја сарадње у претходних педесет година додатно јачао, а код Европске уније то није случај. У оба случаја, ради се о међувладиној и међупарламентарној сарадњи, уз ограду да код нордијског модела нема супранационалности ни у институцијама ни у начину одлучивања, што га знатно разликује од европског модела.¹⁴⁹

У време када је успостављена нордијска сарадња, формира се још један субрегионални оквир сарадње, а то је Бенелукс, који је по својим карактеристикама, био релативно сличан нордијском моделу, макар у зачетку. Економска унија Бенелукса из 1958, наследила је Царинску унију Белгије, Холандије и Луксембурга која је успостављена 1944. За разлику од нордијске

---

¹⁴⁹ Више о контексту нордијске сарадње и Европске заједнице видети у: Claes Wilund, “Nordic Cooperation in the Seventies Trends and Patterns”, *Scandinavian Political Studies*, Bind 2 (New Series), (1979): 99-120, као и у: Preben Bonnen, Michael Søsted, “The Origin, Development and Perspectives of Nordic Co-operation in a New and Enlarged European Union”, *ÖZP* Vol. 23, No. 1 (2003): 19-32.

сарадње, у којој имамо случај да су унутрашња решења у разним областима сарадње развијана пре него европска, те да су у великој мери задржана и након учлањења једног броја земаља нордијског региона у Европску унију, код Бенелукса, који је настао искључиво као економска унија, добар део конкретне субрегионалне сарадње у тој области је обесмишљен, јер се она одвијала у оквиру европских структура, имајући у виду да су три земље оснивачи Бенелукса биле уједно и оснивачи Европске заједнице за угљ и челик и потом Европских заједница. Сарадња у оквиру Бенелукса, као и сарадња нордијских земаља, остала је у сенци сарадње у оквиру Европске уније. Земље Бенелукса и њихова међусобна решења по питању слободног кретања људи узете су као модел Европске уније за Шенген зону.

У питању је такође високоинституционализована, међупарламентарна и међувладина сарадња, са том разликом што је *de facto* институционално функционисање у оквиру Бенелукса лабавије него код нордијске сарадње, чији се органи одлучивања, знатно чешће састају и имају конкретније резултате. Нордијска сарадња има и разгранатију мрежу институција, како на нивоу влада, тако и на нивоу разних интересних група и невладиног сектора. Разлика је, у суштини, у постојању политичке воље, која код Нордијаца не мањка, дапаче, док је код Бенелукса пре била изузетак а не правило. Као и код Нордијског савета, не постоје супранационални елементи у оквиру субрегионалне сарадње Бенелукса.

За разлику од нордијске сарадње, на пољу правосуђа Бенелукс одликује и успостављање Суда правде, који је основан још 1965. године, а чији је основни задатак да гарантује униформну примену регулативе, на сличан начин како је то регулисано и у оквиру Европске заједнице, односно Европске уније.

Као и код нордијске сарадње, и код Бенелукса се након краја Источног блока види веће отварање ка земљама балтичког региона и централне Европе. Земље Бенелукса, као и нордијске земље, у оквиру Европске уније међусобно координирају свој наступ, покушавајући на тај начин да успешније пласирају своје ставове, чиме се боље штите и њихови интереси. Чланице и једне и друге субрегионалне групе не наступају са позиција субрегионалних организација

којима припадају, већ као појединачне земље у оквиру одређене географске групе.¹⁵⁰

Код обе форме субрегионалне сарадње последњих година приметни су покушаји да се пронађе нови смисао и да нови подстрек сарадњи, на начин да се нордијска сарадња окреће сарадњи из домена тзв. „високих политика“ – у пољу безбедности и одбране, а земље Бенелукса на педесетогодишњицу свог постојања, 2008. потписују нови уговор¹⁵¹, након чега 2012. године министри одбране формализују одлуку о јачању сарадње у области одбране.¹⁵²

Након урушавања Источног блока, успостављена је и субрегионална сарадња у оквиру Вишеградске групе, или В4, како се чешће назива. Групу су 1991. године формирале Мађарска, Чешка, Словачка и Пољска, првенствено са циљем потпуног уклањања тоталитаризма и успостављања пуног суверенитета у ове четири државе, као и ради што ефикасније координације активности на путу ка укључењу у Европску унију. У почетку, није било предвиђено успостављање регионалних институција, већ је сарадња вршена на бази повремених консултација које прерастају у сталне након новог замаха, 1999. године. Следеће године успоставља се Фонд за подршку пројектима, чиме се омогућује покретање бројних пројеката, нарочито у оквиру цивилног друштва. Слично као и код нордијске сарадње, земље наизменично председавају иницијативом и праве годишњи програм свог председавања. У складу са својим интересним и стратешким опредељењем, В4 се отвара према сарадњи са регионом Балкана, као што се својевремено нордијски регион отворио према балтичком, уз, наравно, ограду да је помоћ В4 Балкану и финансијски и у конкретном смислу, драстично мањег обима него што је био случај на релацији нордијски регион – Балтик. Сличност са нордијским регионом види се и у смислу координације ставова и наступа унутар Европске уније, где овај географски регион настоји да кохерентно

---

¹⁵⁰ У вези Бенелукса, видети више у: Jan Wouters, Maarten Vidal, “Towards a Rebirth of BENELUX?”, *Leuven Centre for Global Governance Studies Working Paper*, No. 2 (January 2008): 1-30, као и у: Sophie Vanhoonacker, “A Revival of the Benelux?”, *ÖZP*, Vol. 23, No. 1 (2003): 7-17.; Nico Groenendijk, “Macro-regions: Regional Integration within and beyond the EU” (Paper presented at the 21st NISPAcee conference “Regionalisation and Inter-Regional Cooperation”, Belgrade, Serbia, May 16-18, 2013), 11-13.

¹⁵¹ Видети: Treaty Revising the Treaty Establishing the Benelux Economic Union Signed on 3 February 1958, http://www.wipo.int/edocs/trtdocs/en/rbeu/trt_rbeu.pdf

¹⁵² Видети: Sven Biscop, Jo Coelmont, Marriet Drent, Dick Zandee, “The Future of the Benelux Defence Cooperation”, (Report prepared for seminar on Benelux Defence Cooperation on 9 April 2013, Clingendael and Egmont), <http://www.egmontinstitute.be/speechnotes/13/130513-Future-Benelux-Defence-Cooperation.pdf>

наступа, заступајући интересе своје групе, што углавном чини на ефикаснији и успешнији начин него нордијски регион.¹⁵³

Фактички, Бенелукс и Нордијски савет су једине две субрегионалне форме сарадње које имају макар основне сличности, с тим што је нордијска сарадња ипак далеко разноврснија, обухвата скоро све слојеве друштва а током претходних педесет и више година показивала је већу способност прилагођавању околностима чиме је превазилазила застоје, увек се до сада „извлачећи из мртвог угла“.

2.5. Преглед и донети регионалне сарадње на Балкану/југоисточној Европи

2.5.1. Балкан или југоисточна Европа?

Балканско полуострво, по коме читаво подручје носи име Балкан са једне стране јесте хомогено, јер се географски односи на крајњи југоисток, условно речено, периферију Европе, где крајњу границу овог географског подручја, које у ширем смислу обухвата једанаест држава¹⁵⁴, ка југу међи Јадранско море.¹⁵⁵ Са друге стране, ради се о врло хетерогеном подручју, у геополитичком смислу, јер га одликује изузетна комплексност у којој су етничке, верске, идеолошке, војне разлике вековима уназад стварале околности које су водиле сукобима већих или мањих размера. Последњих деценија, ово подручје назива се западни Балкан или југоисточна Европа, што подразумева земље бивше Југославије, без Словеније, али уз укључивање Албаније. Уназад пар година појавио се и нови ентитет Косово*¹⁵⁶, чији статус није решен, а које као независну државу признаје већина чланица Европске уније и земаља региона.

---

¹⁵³ Hubert Gehring, Laura Kirchner, “Between Common Interests and National Egotism. The role and potential of the Visegrad countries in the EU”, *KAS International Reports*, (8/2012), http://www.kas.de/wf/doc/kas_31823-544-2-30.pdf?120809152219. Видети и: Othon Anastasakis, Vesna Bojicic-Dzelilovic, *Balkan regional cooperation and European integration* (London: The London School of Economics and Political Science, Hellenic Observatory, The European Institute, July 2002).

¹⁵⁴ Албанија, Грчка, Румунија, Бугарска, Турска, Србија, Црна Гора, Хрватска, БиХ, Македонија и Словенија

¹⁵⁵ О Балкану, видети више у: Jovan Cvijić, *Balkansko poluostrvo i južnoslovenske zemlje* (Beograd: Državna štamparija Kraljevine SHS, 1922).

¹⁵⁶ „Овај назив је без прејудуцирања статуса и у складу је са Резолуцијом Савета безбедности Уједињених нација 1244 и мишљењем Међународног суда правде о декларацији о независности Косова“

Мада се до II светског рата знатно чешће користио израз Балкан, од краја деведесетих уместо термина Балкан користио се претежно термин југоисточна Европа. У суштини, у питању је покушај формирања позитивног међународног идентитета, јер је, због трагичних конфликта деведесетих, појам Балкан углавном употребљиван у негативном и стигматизованом контексту, па је у складу са новим брендирањем било потребно користити и ново име.¹⁵⁷ Не треба искључити ни утицај блоковске поделе, где је један део земаља, осим Југославије, припадао Источном блоку, па је у склопу анализе утицаја Русије, њена интересна сфера у Европи дељена на источно-централну и југо-источну, која је обухватала подручје Балканског полуострва, што се задржало и кроз литературу.¹⁵⁸

Покушај изградње југоисточног европског идентитета на рачун балканског идентитета ишао је руку под руку са таласом новог регионализма који је заплуснуо Балкан након окончања сукоба деведесетих година, кроз успостављање бројних форми регионалне интеграције о којима ће касније бити више речи. Свакако да је и у контексту европске интеграције и перспективне будућности региона, како је тада изгледало, у односу на чланство у Европској унији, било опортунитије дефинисати се као југоисточни Европљанин него као Балканац, што је подразумевало пежоративно одређивање. Упитно је да ли уопште постоји заједнички идентитет, и ако га има, на чему се заснива.

Географска блискост, заједничка језичка основа код већине и културно наслеђе, породични обрасци, популарна култура, слични политички и друштвени модели, нису се показали као довољан основ за изградњу позитивистичког приступа и осећаја заједништва на Балкану, тако да се о балканском идентитету могло говорити пре у негативној него позитивној конотацији. Отуда и потреба Словеније и Хрватске, а каткад и БиХ и Румуније, да се идентификују са земаљама које припадају Европи, а не Балкану, који се чешће везивао за исток и Оријент и тиме указивао на нешто мрачно и примално.¹⁵⁹ Сама Европа добрано је потпомагала подељеност на

---

¹⁵⁷ Dimitar Bechev, "Contested Borders, Contested Identity: The Case of Regionalism in South East Europe", *Journal of Southeast Europe and the Black Sea Studies*, Volume 4, Number 1 (Winter 2004): 77-96.

¹⁵⁸ О Балкану и околностима које су дефинисале његов имиџ у свету видети у: Maria Todorova, *Imagining of Balkan*, 2nd ed. (Oxford: Oxford University Press, 2009).

¹⁵⁹ Више о балканском идентитету видети у: Dimitar Bechev, нав. чланак, 77-96, као и у: Dimitar Bechev, "Carrots, sticks and norms: the EU and regional cooperation in Southeast Europe", *Journal of Southern Europe and the Balkans*, Volume 8, Number 1, (April 2006): 27-43.

Балкану, што имплицира закључак да „политичка идентификација региона није произашла из неког интерног осећаја „регионалног идентитета“, него из спољног односа према политички нестабилној и слабој области Балкана“.¹⁶⁰ Одређена хомогенизација унутар уже балканске групе земаља истог говорног подручја¹⁶¹, које може водити креирању позитивног заједничког идентитета, сада се чини изгледнија, јер је у току процес, чини се, истинског успостављања поверења и помирења; земље су демократски и економски стабилизоване и све теже истом циљу – европским интеграцијама.¹⁶²

2.5.2. Процес грађења регионалне сарадње на Балкану

Мада се регионална сарадња на Балкану готово по правилу разматра у контексту новог таласа регионализма до кога долази под утицајем међународне заједнице, нарочито Европске уније, у форми пројекта за изградњу мира након међуетничких сукоба, регионална сарадња на овом подручју започиње када и у остатку Европе, у XIX веку, након стварања независних националних држава и ослобађања од власти Хабсбуршке монархије и Отоманског царства. Међутим, за разлику од Европе, која се уједињавала у царинске уније и тежила либерализацији тржишта, на Балкану су први савези углавном били војно-одбрамбеног типа, какви су Први балкански савез¹⁶³ и Други балкански савез.¹⁶⁴ Прва конкретна интеграција било је формирање Државе Словенаца, Хрвата и Срба и непосредно потом Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, 1918. године, која је мењајући у више наврата име и друштвено и економско уређење, опстала до 1992. године. Током XX века, било је више покушаја успостављања балканске сарадње, од којих су вредне помена четири Балканске конференције, које су изродиле Балканску антанту¹⁶⁵ (1934–1940), али и бројне иницијативе о функционалној сарадњи на Балкану у области интелектуалног зближавања, саобраћаја, социјалним,

---

¹⁶⁰ *Izveštaj o humanom razvoju Srbija 2008. Regionalna saradnja* (Beograd: UNDP Srbija, 2008).

¹⁶¹ Хрватска, БиХ, Србија и Црна Гора

¹⁶² Jovan Teokarevic, Milan Simurdic, *Review of Relations in the Region. 10 years of Normalisation of Relations – First Decade of the Igman Initiative, Policy Paper* (Novi Sad: Center for Regionalism, May 2010).

¹⁶³ Успостављен 1866-67. године, обухватао Србију, Црну Гору, Грчку, Румунију, као и програме сарадње и уједињења са словенским народима под турском и аустро-угарском влашћу;

¹⁶⁴ Формиран уочи Првог балканског рата, као припрема за рат са Турском, обухватао мрежу билатералних уговора Србије са Бугарском, Грчком, Црном Гором и уговор између Бугарске и Грчке

¹⁶⁵ Румунија, Југославија, Грчка и Турска

хигијенским питањима, привреди, економији, индустрији, трговини, укидању виза, усаглашавању позитивног права и др, као и Други балкански савез (1953–1955). У периоду након II светског рата, а непосредно пре избијања сукоба у бившој Југославији (1988–1990) у више наврата организовани су састанци министара спољних послова балканских земаља.¹⁶⁶ Суживот у заједничкој држави, под комунистичким режимом, мада је окончан крвавим сукобима, имао је своје позитивне последице у формирању сличних политичких култура и економских система, тако да су и препреке са којима се регион у послератном периоду суочава донекле сличне.¹⁶⁷

Након урушавања Источног блока, у Европи се јавља нови талас регионализације, усмерен углавном на регионалну сарадњу са циљем приближавања европским интеграцијама. Тако настаје један број регионалних организација, у којима Југославија узима учешћа, као што су Централно-европска иницијатива, Црноморска економска сарадња, Јадранско-јонска иницијатива или Дунавска комисија, али ова сарадња неће имати веће домете у односу на регион Балкана.¹⁶⁸

У међувремену, долази до фрагментације Југославије и ланчаних међуетничких сукоба који трају до друге половине деведесетих, након чега се, од стране међународне заједнице, углавном Европске уније и њених чланица, индукује оснивање наменских регионалних иницијатива чији је основни циљ успостављање мира, поверења и толеранције на политички и безбедносно турском Балкану. Овај процес тече паралелно са Процесом стабилизације и придруживања (ПСП), који Европска унија покрене 1999. године.¹⁶⁹ Њиме се формализује политика Европске уније према Балкану, вођена од 1996. на бази тзв. „регионалног приступа“¹⁷⁰, који је укључио и принцип условљавања европских интеграција спровођењем ефективне

---

¹⁶⁶ Видети више у: Duško, Lopandić, Jasminka Kronja, *Regionalne inicijative i multilateralna saradnja na Balkanu* (Beograd: Evropski pokret u Srbiji, 2010).

¹⁶⁷ Othon Anastasakis, Vesna Bojicic-Dzelilovic, *Balkan regional cooperation and European integration* (London: The London School of Economics and Political Science, Hellenic Observatory, The European Institute, July 2002).

¹⁶⁸ Duško Lopandić, "Regional Initiatives in South Eastern Europe: an Assessment" (paper presented at International Conference Restructuring Stability and Development in Southeastern Europe, Volos, Greece, 2001).

¹⁶⁹ http://ec.europa.eu/enlargement/index_en.htm

¹⁷⁰ Видети, између осталог, у: Malinka Ristevska Jordanova, *Regional Cooperation in the Balkans 1996-2008, in Dialogues. Ownership for Regional Cooperation in the Western Balkan Countries*, edited by Michael Weichert (Berlin: Friedrich-Ebert-Stiftung, June 2009), 53-78.

регионалне сарадње. ПСП је имао за циљ да региону помогне да се путем ефикасних инструмената које уводи Европска унија обезбеди регионална и економска стабилизација, уз перспективу потписивања Уговора о стабилизацији и придруживању са ЕУ, када се испуне предвиђени услови.¹⁷¹ У овом контексту, значи, уз спољну асистенцију, креће полако успостављање бројних регионалних облика сарадње, док се мањи део оснива у договору самих земаља региона.

2.5.3. Крај ратова и почетак помирења кроз механизме регионалне сарадње

По окончању рата у Босни и Херцеговини, 1995. године и потписивања Дејтонског мировног споразума, два стабилизирајућа хегемона укључују се у мировни процес на Балкану иницирајући 1996. године Процес Ројамон (*Royamont*) (Европска унија) и Иницијативу за сарадњу у југоисточној Европи, познату као *SECI* (САД), покушавајући да створе климу у којој ће се земље региона у субрегионалном формату изнети са изазовима насталим након сукоба на политичком, економском и друштвеном плану.¹⁷² Један од разлога био је и да се Србија, жестоко анатемисана након ратова, реинтегрише у регионалне и европске структуре.¹⁷³ Уједињавањем ова два регионална пројекта, који су се борила за примат, а суштински текла паралелно, формираће се Пакт стабилности за ЈИЕ.¹⁷⁴

Успостављање Пакта, на иницијативу тадашњег Председавајућег Европске уније – Немачке, 1999. године, био је први конкретан корак ка суштинској регионалној сарадњи. Основни циљ Пакта био је да повеже земље региона, да им помогне да дефинишу заједничке приоритете за спровођење неопходних реформи, као и да окупи и подстакне међународне донаторе да помогну развој региона и напредак у процесу европских и евро-атлантских интеграција. Под окриљем Пакта формирано је 27 иницијатива и радних група, од којих је већина и данас

---

¹⁷¹ Milica Delević, "Regional cooperation in the Western Balkans", *Chaillot Paper*, No. 104 (July 2007), видети и: Jasminka Kronja, Duško Lopandić, "Regional Cooperation in Southeast Europe and the European Integration Process – Searching for Necessary Complementarity" (paper presented at debate entitled Regional Cooperation and European Integration, organized by European Movement in Serbia and Fridrich Ebert Foundation in Belgrade on 6 June 2012).

¹⁷² Sophia Clément, „Subregionalism in South Eastern Europe”, in *Regionalism in the Post-Cold War*, edited by Stephen C. Calleya. (Aldershot: Ashgate, 2000), 81-82.

¹⁷³ Andrew Cottey, "Sub-regional Cooperation in Europe: An Assessment", *Bruges Regional Integration & Global Governance Papers*, 3/2009 (UNU/CRIS, College of Europe, 2009).

¹⁷⁴ Svetlozar Andreev, "The Quality of Sub-Regional Cooperation and the Expanding EU: The Balkans and the Black Sea Area in a Comparative Perspective" (Sofia: Sofia University, 2007-8).

активна.¹⁷⁵ Пакт је, уз Европску унију и део њених чланица, допринео усаглашавању веома значајних мултилатералних споразума – Споразума о слободној трговини – *CEFTA 2006*¹⁷⁶, Уговора о енергетској заједници југоисточне Европе¹⁷⁷, Споразума о успостављању заједничког европског ваздухопловног подручја, као и Меморандума о развоју основне саобраћајне мреже у региону који треба да прерасте у Уговор о транспортној заједници. С обзиром да је Пакт успостављен са одређеним циљем, који је, по неким оценама, испуњен оног тренутка када су све земље Балкана потписале Споразум о стабилизацији и придруживању, односно да је показао да Европска унија има капацитет за решавање криза, кренуло се у разматрање на који начин оснажити регионалну структуру и пребацити већу одговорност на земље региона. То 2006. води ка одлуци да се уместо Пакта успостави Савет за регионалну сарадњу, са такозваним „регионалним власништвом“.¹⁷⁸

Савет за регионалну сарадњу од 2008, када је преузео функцију од Пакта, делује комплементарно са Процесом сарадње у југоисточној Европи.¹⁷⁹ Мада је Процес основан 1996. године, он свој пун узлет доживљава од 2000. године, када се усваја кључни документ који дефинише циљеве и активности Процеса – Повеља о добросуседским односима, стабилности, безбедности и сарадњи у

---

¹⁷⁵ Транспортна опсерваторија, Регионални центар за контролу малог и лаког наоружања, Регионални центар за борбу против прекограничног криминала који је трансформисан у Регионални центар за спровођење закона у ЈИЕ, Иницијатива за борбу против организованог криминала, Регионални центар за борбу против корупције, Иницијатива за електронску ЈИЕ, Иницијатива за превенцију и деловање у случају катастрофа, Регионални центар за миграције, азил и визе, Центар за контролу наоружања и конверзију одбране, Иницијатива за реформу образовања, Међународна комисија за слив реке Саве, Асоцијација шефова полиција ЈИЕ, Процес сарадње на Дунаву, Програм за имплементацију споразума Отворено небо, Здравствена мрежа ЈИЕ, Центар за безбедносну сарадњу, Иницијатива за борбу против организованог криминала и др.

¹⁷⁶ Више о *CEFTA* видети у: Vojislav Bajić, Miroslav Zdravković, „*CEFTA 2006 – Limits and Opportunities*“, in *Dialogues. Ownership for Regional Cooperation in the Western Balkan Countries*, edited by Michael Weichert (Berlin: Friedrich-Ebert-Stiftung, June 2009), 101-116.

¹⁷⁷ Више о Енергетској заједници видети у: Ana-Maria Boromisa, “Traditional Solutions in the Traditional Sector – (Un)expected Outcomes”, in *Dialogues. Ownership for Regional Cooperation in the Western Balkan Countries*, edited by Michael Weichert (Berlin: Friedrich-Ebert-Stiftung, June 2009), 117-129.

¹⁷⁸ Више о дoметима Пакта видети у: Erhard Busek, “Responding to crisis on our doorsteps – The Stability Pact and Regional Co-operation in South Eastern Europe: Achievements, shortcomings and lessons for future”, in *From Stabilization to Integration. The Stability Pact for South Eastern Europe*, edited by Erhard Busek, Björn Kühne (Wien-Koeln-Weimar: Boehlau, 2010), 255-266.

¹⁷⁹ Чланице Процеса су: Албанија, БиХ, Бугарска, Црна Гора, Грчка, Хрватска, Македонија, Молдавија, Румунија, Словенија, Србија и Турска, више о Процесу видети у: Charalambos Tsardanidis, *New Regionalism in South Eastern Europe: the Case of South-Eastern European Cooperation Process (SEECF)*, http://www.seedcenter.gr/projects/MNE/1stconfer/1stconf_papers/tsardanidis1.pdf.

ЈИЕ.¹⁸⁰ Процес је као главни регионални форум за политички дијалог земаља чланица на највишем нивоу и политичко усмеравање сарадње у областима од заједничког интереса од почетка представљао својеврсни „глас региона“, тако да је повезивањем ова два регионална формата створена политичко-функционална осовина, која је требало да учврсти и конкретније постави правац регионалне сарадње. Савет је, као и Пакт, био усмерен ка конкретним областима сарадње: економском развоју (регионална трговина, домаће и стране инвестиције, посебно примена мултилатералног споразума *CEFTA*), инфраструктури (саобраћајна инфраструктура са фокусом на главне коридоре ЈИЕ; енергија (укључујући и гас), ваздушни простор, заштита животне средине, електронска ЈИЕ), правосуђу и унутрашњим пословима (борба против организованог криминала и корупције), сарадњи у сектору безбедности (конверзија одбране и реформа сектора безбедности), јачању људског потенцијала (подршка реформама и укључивању у европске токове у области образовања, научно-технолошких истраживања) и парламентарној сарадњи.¹⁸¹

Захваљујући Пакту за стабилност и потом Савету за регионалну сарадњу, успостављена је читава мрежа разноврсних институција регионалне сарадње, које су укључивале и актере који нису из државних структура, уз значајно ангажовање невладиног сектора. Савет је наставио сарадњу са иницијативама основаним под окриљем Пакта, коју је ојачао успостављањем координације и са регионалним иницијативама ван тог оквира, односно са укупно 45 разноврсних иницијатива.¹⁸² Оснивање Савета обезбедило је, на одређени начин, недостајући Секретаријат за Процес сарадње у југоисточној Европи, који је упркос свим регионалним турбуленцијама успевао да се очува и да ојача обезбеђујући ефикасан дијалог на највишем нивоу и у областима од интереса, које би дефинисао Председавајући, по принципу ротације. Значајан утицај у позитивном смислу имали су и програми

---

¹⁸⁰ Текст Повеље доступан на: <http://kenny2.bnet.hr/mingorp.hr/UserDocsImages/zakoniugovorieng/SEECPC-Charter.pdf>

¹⁸¹ О трансформацији Пакта у Савет видети у: Björn Kühne, “Transforming the Stability Pact into a “regionally owned” Regional Cooperation Council”, in *From Stabilization to Integration. The Stability Pact for South Eastern Europe*, edited by Erhard Busek, Björn Kühne (Wien-Koeln-Weimar: Boehlau, 2010), 245-254. О структури, чланицама, активностима и раду Савета видети на: www.rcc.int

¹⁸² Списак свих регионалних иницијатива дат је у оквиру „Regional Cooperation Council - Strategy and Work Programme - 2014 – 2016”, annex III „Overview of Regional Initiatives and Task Forces in SEE“

Европске уније, од прекограничне сарадње¹⁸³, преко регионалних институција, каква је на пример Регионална школа за јавну администрацију, до сарадње еврорегиона.¹⁸⁴ Савет је успео да се у претходном петогодишњем периоду свог постојања наметне као најважнији представник региона на међународној и европској сцени, постижући одређени напредак у функционалној програмски оријентисаној сарадњи у региону.¹⁸⁵

Масовно спомињано „регионално власништво“ углавном се показало као флоскула која је била нужна да се направи отклон од дотадашњег начина управљања регионалном сарадњом од стране Европске уније, за време Пакта, јер је и у оквиру Савета за регионалну сарадњу задржан велики утицај Европске комисије и дела чланица Европске уније и других земаља које издвајају средства за рад и пројекте Савета а тиме стичу и право одлучивања. Сама чињеница да Савет има и даље практично исти број чланица као и Пакт¹⁸⁶, те да је у Одбору заступљено чак 27 чланица, које доносе одлуке, најбоље говори о могућностима да чланице из региона управљају регионалном сарадњом. Сам Секретаријат, који се налази у Сарајеву, јесте регионално власништво јер особље долази искључиво из чланица Савета из региона, уз задржавање основног регионалног баланса.

Црна Гора је у априлу 2013. године представила предлог о формирању нове регионалне групе, тзв. „Балканске шесторке плус два“, која би обухватила Албанију, Босну и Херцеговину, Црну Гору, Косово*, Македонију и Србију („ЗБ6“ или „Г6“). Ради се о иницијативи чији би циљ био убрзање процеса европских интеграција региона, а која би сарађивала са другим регионалним интеграцијама на Балкану, док би састанцима, макар у почетку, могли присуствовати и генерални секретар Савета за регионалну сарадњу и комесар за проширење и политику према суседима Европске уније. Према предлогу који је још увек у иницијалној фази, модел функционисања био би сличан нордијском

---

¹⁸³ Видети више у нпр. Jens Bastian, “Cross-border cooperation in the Western Balkans: roadblocks and prospects”, *Transconflict* (March 2010).

¹⁸⁴ Christophe Solioz, Paul Stubbs, “Emergent regional co-operation in South East Europe: “open regionalism”?”, *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 9, Nos. 1-2 (March-June 2009): 1-16.

¹⁸⁵ Jasminka Kronja, Duško Lopandić, “Regional Cooperation in Southeast Europe and the European Integration Process – Searching for Necessary Complementarity” (paper presented at debate entitled Regional Cooperation and European Integration, organized by European Movement in Serbia and Fridrich Ebert Foundation in Belgrade on 6 June 2012).

¹⁸⁶ 47 чланова

моделу, моделу сарадње земаља Бенелукса и Вишеградске групе, односно предлаже се да се политичка сарадња одвија на нивоу председника влада и министара спољних послова, док би парламентарна сарадња била остварена кроз формирање парламентарног форума који би обухватио по десет представника из сваке од чланица групе, значи укупно шездесет, који би био логични наставак Цетињског парламентарног форума. Као области сарадње идентификовани су конкретни предлози као што су већа мобилност у региону, успостављање унификованих правила за заштиту на раду, у области образовања и социјалне заштите, сарадња у области науке и истраживања, заштити животне средине и одрживом развоју, заједнички наступ на трећим тржиштима, јачање социјалне кохезије, борба против организованог криминала и корупције и др. Иницијатива је још у почетној фази и очекује се да ће јој у у најскорије време бити посвећена већа пажња.¹⁸⁷

2.5.4. Домети регионалне сарадње на Балкану

Досадашња регионална сарадња на Балкану, у периоду од краја деведесетих, имала је свакако бројне позитивне искоракe по сам регион, а нарочито по његову перцепцију из спољне визуре. Да не судимо само по бројности успостављених регионалних иницијатива, јер она сама не доноси суштину, али чињеница је да су земље Балкана напредовале у међусобној комуникацији и успостављању заједничких структура. На жалост, већи део овог напретка има се приписати не директно земљама и институцијама које су сарадњу иницирале, већ притиску споља, било директном, од стране Европске уније, која је регионалну сарадњу поставила као *par excellence* политички услов за процес европских интеграција, већ и индиректном, која се можда најбоље види на примеру Процеса сарадње у југоисточној Европи, јединој изворној и аутохтоној регионалној форми, која је такође настала ради „бољег брендирања региона према Европској унији“.¹⁸⁸

---

¹⁸⁷ Non paper on the new concept of joint performance of the Western Balkan countries aimed at intensifying EU integration (Western Balkan Six – G6), April 2013, Ministry of Foreign Affairs of Montenegro

¹⁸⁸ Dimitar Bechev, “Carrots, sticks and norms: the EU and regional cooperation in Southeast Europe“, *Journal of Southern Europe and the Balkans*, Volume 8, Number 1 (April 2006): 27-43.

Притисак Европске уније по принципу „штапа и шаргарепе“ водио је у очекиваном смеру, за шта добар део заслуга преузимају и регионални актери, који су углавном били добри ђаци и постављене задатке извршавали у складу са очекивањима. Формирањем Савета за регионалну сарадњу започиње прелазна фаза, тинејџерски период региона, у коме се тестира способност да се уз и даље активну асистенцију и нарочито финансијску потпору Европске комисије и заинтересованих земаља и финансијских институција, сарадња настави и напредује. На неки начин, регион се овим кораком усмерава на међусобну интеракцију, која сада неће бити искључиво „диригована“ са стране, већ ће њени домети ипак зависити од способности регионалних актера да реализују зацртане правце деловања.

Политички интерес за сарадњу је постојао, „зато што то тако треба и мора“, али не и „зато што другачије не може и зато што је то једини прави пут“. Осећај заједништва, солидарности, разумевања, потребе да се подржи сусед, настојања да се конкретни ефекти те сарадње одразе на становништво региона, значи, све оно што представља сарадњу у суштинском смислу, на Балкану се није десило.

Врхунац регионалне интеграције оличава Савет за регионалну сарадњу који је, како смо видели, начинио искорак, али ако реално сагледамо његов учинак, морамо се сложити са оценом да се „Савет, под техничко-бирокуратском управом, са смањеним финансијским приливом, бори за свој легитимитет, кредибилитет, утицај и смер деловања“.¹⁸⁹ На то указује његова оријентисаност ка пројектним иницијативама, које не изискују превише средстава и које се успостављају на бази техничких и слабих споразума, што свакако јесте помак али није суштински.¹⁹⁰

Конкретније кораке у покушају решавања животно битних питања на регионалном нивоу видимо на билатералном плану, при чему се неретко дешава да билатерални споразуми који треба да омогуће правни основ грађанима именованих држава за решавање статусних, социјалних или других проблема,

---

¹⁸⁹ Paul Stubbs, Christophe Solioz, “Regionalisms in South East Europe and Beyond”, in *Towards Open Regionalism in South East Europe*, edited by Paul Stubbs, Christophe Solioz (Baden-Baden: Nomos, 2012), 28.

¹⁹⁰ *Ibid*

такође бивају бирократски уско постављени и у пракси слабо примењиви. Стога их у таквој форми и нема смисла покушавати ставити у регионални оквир. Одређен помак видљив је и на плану сарадње око горућих питања региона, какви су борба против организованог криминала и корупције. Наравно, најконкретнији ефекти досадашње сарадње виде се кроз примену споразума о зони слободне трговине у региону – *CEFTA 2006*, што је утицало и на опоравак економија и јачање економских односа у региону.¹⁹¹

Грађане Балкана, а и његову политичку елиту, морала би да интересује таква врста сарадње која ће од Балкана створити интегрисану, безбедносну заједницу, опредељену да евентуалне спорове решава договором и мирним путем, коју прожима осећај заједништва, на бази заједничких интереса, који се у периоду глобализације свакако лакше остварују регионалним удруживањем. Претпоставка за то је социјализација, успостављање међусобних покиданих веза, формирање институција, што је у овој фази регионалне сарадње која је спровођена од краја етничких конфликта до данас донекле постигнуто, тако да данас имамо релативно стабилну ситуацију у региону, која ће бити додатно осигурана уколико се у међусобном договору реши начин како ће Косово* функционисати у постојећим околностима.¹⁹² Изазов су и друга нерешена питања између држава, од граничних, преко питања међусобних тужби пред Међународним судом правде, питања поштовања националних осећаја мањинских заједница и враћања стечених права, сукцесија устројство и положај у односу на европске интеграције Босне и Херцеговине, па и Македоније и бројна друга још увек отворена питања, која делом оптерећују међусобне односе.

Потребно би било изградити и регионални идентитет, који, по нама, не мора бити нужно зависан од европског идентитета, већ њему комплементаран. Већ смо видели примере да земље те величине и значаја¹⁹³, какве су с реда земље на Балкану, у оквиру Европске уније појединачно имају практично никакве шансе

---

¹⁹¹ О економској ситуацији на Балкану током деведесетих и потреби да се успостави *CEFTA*, видети: Milica Uvalic, „Regional Cooperation in southeastern Europe“, *South East and Black Sea Studies*, Vol. 1, No.1 (2001): 55-75.

¹⁹² Видети: Predrag Simić, „Euro-Atlanticism and Creation of „Security Community“, in *Balkans – Analysis*“, *TransConflict* (July 2011).

¹⁹³ Пример нордијских земаља – Северна димензија ЕУ, Вишеградске групе или региона Балтика

да се наметну као препознатљив фактор, а још мање као фактор одлучивања. Позиција „Балкана“, као позитивно препознатљивог региона унутар Европске уније или других међународних организација била би свакако боља.

Свесно копирајући колеге¹⁹⁴, завршила бих ово поглавље са следећим цитатом: *„Полуострво је засебан свет. Државе и народи на њему, као у један брод укрцан, морају имати један општи политички проблем и политички идеал, ма колико иначе разноврсни били... Хоће ли Балкан једаред отворити очи успаване и видети свој огромни културни капацитет, ако замахне као целина...“* (Исидора Секулић, Балкан, 1940).

3. ОСНОВЕ ЗА РАЗВОЈ НОРДИЈСКЕ САРАДЊЕ

Да би се у потпуности разумели односи нордијских земаља и међусобне везе, нужно је вратити се у далеку прошлост и сагледати њихову позицију из те перспективе. Оно што разликује нордијску сарадњу од других модела регионалне сарадње у Европи јесте прво чињеница да се та сарадња зачала пре више од једног века, јер су на блискост нордијских народа утицали бројни фактори, од географске позиције, историјских веза до заједничког културног и друштвеног наслеђа, који су се вековима градили.

У овом поглављу покушаћемо да дамо хронолошки преглед односа нордијских народа, предочимо културолошко-друштвене факторе који су их везивали али и да кроз приказ њихових односа у историјском контексту покажемо до које мере су се они често сукобљавали, борећи се за превласт и доминацију. Упркос таквом легату, успели су да изграде једну стабилну политичку безбедносну заједницу, коју карактерише „ми-осећај“, који можемо назвати и нордијским идентитетом, односно висок степен солидарности и разумевања који су продукт мирног прелаза са фазе конфликта на фазу мирног решавања спорова, договором а не силом.

---

¹⁹⁴ Видети: Duško Lopandić, Jasminka Kronja, *Regionalne inicijative i multilateralna saradnja na Balkanu* (Београд: Европски покрет у Србији, 2010).

Бројни и тешки сукоби донели су им спознају да таква политика води једино у пропаст и економску нестабилност и да просперитет може да се заснива само на преговорима, договору и сарадњи. Управо ова лекција, коју су Нордијци спознали пре више од једног века, може бити од користи и за Балкан, јер ако нема тензија и сукоба на политичком или, још горе, војном пољу, ефикасна сарадња је далеко лакше остварива, што теоријски потврђује и Дојчова доктрина трансакционализма.

Нордијци деле заједнички систем вредности и то је дубоко усађено у саму срж нордијске сарадње. У том процесу, они су веома реални што можда најбоље осликава следећа констатација: „Нордијци се нити превише воле нити превише мрзе“ да би створили изразито чврст регионални блок.¹⁹⁵ Њихова сарадња заснована је на практичном и прагматичном приступу, веома је атипична јер је са једне стране високо институционализована а са друге стране веома децентрализована, односно одвија се у форми мреже бројних тачака сарадње, под капом две основне институције, Нордијског савета и Нордијског савета министара, који ће бити анализирани у четвртом поглављу.

До тог ступња, нордијске земље дошле су успостављањем такозваног „нордијског баланса“, политике релативне неутралности у односу на блоковску поделу, која се првенствено рефлектовала балансирањем и уздржавањем од било каквих провокација које би могле да угрозе тешко постигнут и тада већ релативно трајан мир. Нордијски регион нема проблем да покаже да је другачији од остатка Европе и света и да своју, условно речено, националност, артикулише на начин који ће производити само позитивне а не очекиване негативне реакције. Како је тих пет малих земаља удружених у *Norden*, које засебно не би имале ни изблиза такву тежину, успело да се наметне као модел који се често због својих специфичности издваја као атипичан у контексту постојећег теоријског оквира регионализма и зашто је баш тај модел најприближнији ономе чему Балкан треба да тежи, покушаће да покаже ова теза.

---

¹⁹⁵ *Nordic states and European integration: the “Me” region?* (Summary of remarks by Alyson JK Bailes, at the History Congress on 10 June 2012 in Reykjavik).

3.1. Географска близина

Географски положај и позиција на самом северу Европе која је, просто, индуковала усмереност нордијских народа једних на друге, један су од основних елемената који су утицали на успостављање релативне блискости и тиме и на развој нордијске сарадње. Пет земаља – Данска, Шведска, Норвешка, Финска и Исланд у доступној литератури најчешће се означавају са два назива – *Norden*, односно нордијски регион или у буквалном преводу – север и Скандинавија. Мада се често подразумева да су нордијски регион и Скандинавија синоними за исту област, то није тачно.¹⁹⁶ Скандинавија обухвата само Данску, Шведску и Норвешку¹⁹⁷, за које је извесно да су још од предхришћанског периода биле насељене нордијско-теутонском расом док нордијски регион обухвата и Финску, Исланд, Фарска острва, Гренланд, Оландска острва и народ Сами, у северној Норвешкој. Према још стриктнијем тумачењу, Скандинавија обухвата само земље које се налазе на Скандинавском полуострву – Норвешку и Шведску, док се Данска искључује јер се њен копнени део – полуострво Јиланд налази у нордијско-немачкој низији.¹⁹⁸ У сваком случају, из географског али и геополитичког угла, већина нордијских земаља несумњиво припада области Балтика¹⁹⁹, што последњих година води ка новим идејама за назив овог ширег регионалног подручја као што су Северна димензија, Балтоскандија, регион Баренцовог мора и далеки Север.²⁰⁰

Фарска острва и Исланд населили су норвешки имигранти око 900. године, током велике викиншке експанзије. Стотинак година касније Исланђани су се сместили на југозападу Гренланда. Након вишевековне самосталности, у периоду 1261-1262. ставили су се под власт норвешког краља и, као и Фарска острва, полако су се интегрисали у норвешко краљевство.²⁰¹

---

¹⁹⁶ Ernest Kay, editor, *Dictionary of Scandinavian Biography* (London and Dartmouth: Melrose Press Ltd, 1972).

¹⁹⁷ Paul C. Adams, "Multilayered regionalization in Northern Europe", *GeoJournal* 77 (2012): 296.

¹⁹⁸ Uffe Østergård, "The Nordic Countries in the Baltic Region", in *Neo-Nationalism or Regionality. The Restructuring of Political Space around the Baltic Rim*, edited by Pertti Joenniemi (Stockholm: NordREFO, 1997), 29-30.

¹⁹⁹ Uffe Østergård, *The Geopolitics of Nordic Identity – from Composite States to Nation States* (Copenhagen: Danish Institute of International Affairs, 1997), 1.

²⁰⁰ Adams, нав. чланак, 296.

²⁰¹ Frantz Wendt, *The Nordic Council and Co-operation in Scandinavia* (Copenhagen: Munksgaard, 1959), 9.

Финска је насељена у другом веку нове ере Финцима – народом који је дошао из балтичких земаља и који је етнички био потпуно другачији од нордијске расе. До интензивнијих контаката између нордијске и финске расе долази током Викиншког периода (800-1000. године нове ере), када Швеђани, који су у међувремену населили и Оландска острва, као трговци долазе у контакт са Финцима.²⁰² Како су Швеђани били знатно боље организовани, а и потпомогнути од стране Католичке цркве, полако преузимају контролу над слабо насељеним областима Финске, тако да су се, условно речено, од почетка XIV века Шведска и Финска могле посматрати као једна краљевина, јер су их уједињавали иста круна, црква и правни систем.²⁰³ Још тада је било евидентно да, упркос језичким различитостима, Финци²⁰⁴ припадају нордијском културном подручју, првенствено кроз филозофију живота, веру, правни систем, традицију, политичке и друштвене идеје и начин развоја њиховог друштва.²⁰⁵

Дакле, нордијски народи, са изузетком Исланда, Гренланда и Фарских острва, географски су уједињени на Балтичком мору. Срце ове области јесте Скандинавско полуострво, чије северне и јужне планине одвајају Норвешку од Шведске. Осим норвешке кратке границе ка северу са Руском федерацијом, Финска је једина земља са којом Шведска и Норвешка имају границе на копну. Једине спољне границе Скандинавије на копну су са Немачком и са Русијом. Остале границе, како међу нордијским земљама, тако и према спољашњости, јесу на мору. Исланд, који је удаљен и који се налази у Северном леденом океану, такође је део нордијског региона. Његови најближи суседи су Гренланд, ка западу и Фарска острва, ка југоистоку, који су део данског краљевства.²⁰⁶

Највећа земља у нордијском региону је Шведска, са површином од 450.000 km² и 9.600.000 становника.²⁰⁷ За њом следе Норвешка – 385.199 km², 5.038.100

---

²⁰² Frantz Wendt, *Cooperation in the Nordic Countries. Achievements and Obstacles* (Stockholm: Almqvist & Wiksell International, 1981), 11.

²⁰³ Кау, нав. дело, ix, видети и: Frantz Wendt, нав. дело (1959), 10.

²⁰⁴ Финци су непознатог етничког порекла, претпоставља се да су дошли са истока и да потичу од Хуна, мада има и новијих теорија да су индо-европљани, а лингвистички језик им припада угро-финско групи

²⁰⁵ Wendt, нав. дело (1981), 12.

²⁰⁶ Stanley V. Anderson, *The Nordic Council. A Study of Scandinavian Regionalism* Seattle: University of Washington Press, 1967.

²⁰⁷ <http://www.sweden.se/eng/Home/Quick-facts/>

становника²⁰⁸ и Финска – 338.424 km² и 5.400.000 становника²⁰⁹, Исланд – 103.000 km² и 319.000 становника²¹⁰ и Данска – 43.098 km² и 5.584.758 становника.²¹¹ Данском краљевству припадају и Фарска острва, која обухватају површину од 1.399 km² и 48.797 становника, као и Гренланд, са површином од 2.200.000 km², од чега само 410.000 km² није покривено ледом, на којој живи 56.462 становника.²¹² Аутономни статус у оквиру Финске имају Оландска острва, која имају територију од 1.580 km² и 28.000 становника.²¹³

Значи, укупна површина нордијског региона, кога чини пет земаља и три аутономне области, је око 3.500.000 km², од чега око 60% заузима територија Гренланда, која је већински ненасељена. Нордијски регион је у 2012. насељавало 25.100.000 становника.²¹⁴

Ако изузмемо Исланд, који је дубоко ушанчен у Северном леденом океану и нема физичких веза са остатком нордијских земаља, као и Фарска острва и Гренланд, који је такође одвојен од копненог дела нордијског региона и који захвата највећу површину, копнени корпус нордијских земаља се протеже од немачке границе до границе са Русијом и обухвата територију од скоро 730.000 km². Ова огромна површина није густо насељена, јер велике површине Шведске, Норвешке и Финске и данас јесу дивљи, шумски и планински предели, где ретко ко живи. Највећа густина становништва примећује се на обалним пределима или у областима погодним за пољопривреду, у којима се налазе највећи градови нордијског региона.²¹⁵

Географски, нордијски регион представља једну целину која захвата север западног света, са тешким климатским условима и нордијским земаљама које су делом разубежене по региону, што је отежавало узајамну комуникацију. Ова целина може се поделити у три подпростора – северозападни, који чине Фарска острва,

---

²⁰⁸ <http://www.norveska.org.rs/aboutnorway/facts/>

²⁰⁹ <http://finland.fi/Public/default.aspx?>

²¹⁰ <http://www.iceland.is/the-big-picture/quick-facts/>

²¹¹ <http://denmark.dk/en/quick-facts/facts/>

²¹² <http://denmark.dk/en/society/greenland-and-the-faroes/>

²¹³ <http://www.norden.org/en/the-nordic-region/the-nordic-countries-the-faroe-islands-greenland-and-aaland/facts-about-aaland>

²¹⁴ <http://www.norden.org/en/the-nordic-region/population>

²¹⁵ Barry Turner, Gunnila Nordquist, *The other European community. Integration and co-operation in Nordic Europe* (London: Weidenfeld and Nicolson, 1982), 3.

Гренланд, Исланд и западни део Норвешке. Њих карактеришу изразито оштри климатски услови и усмереност на излов рибе и морске ресурсе. Други подпростор чине Финска, Норвешка и Шведска, три растегнуте и слабо насељене земље, које карактерише диспропорција између јужних и северних делова. Трећи подпростор чине Данска и јужни део Шведске, који су историјски повезани, на територији која је мања и компактнија, са блажим климатским условима и далеко бољим комуникацијским везама.²¹⁶

Мада су због разуђености, као и због чињенице да природна богатства нису била равномерно распоређена, нордијске земље повремено имале тешкоћа у међусобним односима, позиција овог региона на крајњем северу, са минималним додирним тачкама са другим земљама, окруженог водом, у тешким климатским условима, свакако је утицала на међусобну повезаност нордијских народа, који су и током вишевековних борби са оштром климом и огромним просторствима, на неки начин развили веома сличне карактерне особине без обзира на њихове изворне разлике. Географска близина нордијских земаља још више је утицала на перцепцију са стране, јер је група ових земаља, по правилу, посматрана као јединствен блок, чак и у периодима када то није био случај. Географска близина је фактор који је имао значајан утицај на њихово зближавање и осећај припадности такозваној нордијској или северној раси, а такође и на однос спољњег света према овом региону, који је посматран као целина. Захваљујући свом географском положају, нордијске земље остале су ван зона ратних дејстава у такозваним великим, светским ратовима, од периода Наполеонових ратова па до данашњих дана, што је у великој мери допринело њиховом данашњем статусу и, наравно, нордијском миру.

3.2. Језик као кохезиони фактор

Други фактор који је допринео везама нордијских народа јесте језичка сличност, тако да „лингвистичка географија представља веома битан слој у регионализацији северне Европе“.²¹⁷

---

²¹⁶ Кау, нав. дело, viii.

²¹⁷ Paul C. Adams, "Multilayered regionalization in Northern Europe", *GeoJournal* 77 (2012): 296.

За разлику од Финаца, који су једини говорили језиком који потиче из угро-финске групе, сви други нордијски народи – Данци, Норвежани, Швеђани и Исланђани говоре северним теутонским језицима, који су повезани са немачким и англосаксонским језицима, а потичу од заједничког језика који се говорио пре *сca* хиљаду година. До 1200. године у овом региону постојала је практично јединствена језичка заједница, односно говорио се такозвани дански језик који се потом развио у нордијске језике какве данас познајемо.²¹⁸

Вековима су се ови народи борили једни са другима за превласт, да би око 1200. године Норвешка, Данска и Шведска успоставиле своја, додуше лабава краљевства, у границама које не одударају превише од данашњих. Мада су се у том периоду језици којима су говорила ова три народа у доброј мери лингвистички преклапали, све три државе развиле су своје особене дијалекте и правопис. Исланђани су задржали свој древни говор који је тада био у потпуности неразумљив осталим нордијским народима²¹⁹, али се у данашње доба оцењује да се између исландског и осталих нордијских језика, са изузетком финског, може направити аналогија какву, рецимо, има латински у односу на италијански језик.²²⁰

Током периода средњег века на територији нордијског региона која је подељена на данско-норвешки и шведско-фински блок, владајуће класе говориле су шведски на северу и дански на југу. Истовремено, у шведско-финском блоку огромна већина обичног становништва користила је фински језик. Мада је заједно са естонским и мађарским припадао угро-финској групи језика, фински је изражавао потпуно идентичне емоције и мисли као и други нордијски језици, што је и логично, јер су већ вековима Финци живели у оквиру нордијског региона и у веома блиским везама са Шведском.²²¹

Почетком XX века, са националним буђењем Норвешке, Финске и Исланда, форсира се употреба њихових матерњих језика, што до одређене мере

---

²¹⁸ Jens Thorhauge, "The Nordic cultural sphere and its public libraries", in *Nordic Public Libraries*, edited by Jens Thorhauge (Copenhagen: Danish National Library Authority, 2002), 10.

²¹⁹ Turner, Nordquist, нав. дело, 12.

²²⁰ Кау, нав. дело, ix.

²²¹ Turner, Nordquist, нав. дело, 14.

потискује до тада доминантни дански и шведски у националне оквире те две државе. Наиме, са буђењем романтизма у Финској и Норвешкој, који буди и потребу за враћањем историјским и културним коренима, јача и потреба за учењем и књижевношћу на матерњем језику. У обе земље ово се нарочито одражава кроз јачање покрета за језичку независност. Током дугог периода данско-норвешке заједнице, писани дански језик постао је доминантан, док се у градовима говорио дијалект данског са норвешким утицајем. Овим језиком говорили су и владајући кругови и владини званичници. Свенорвешки покрет започео је интензивну кампању да се поново уведе у употребу стари норвешки језик, којим су некада говорили сељаци, те да се он изједначи по значају са данским, који се говорио по урбаним срединама и у високим круговима.²²²

Сличан курс заузела је и Финска. Шведски су говориле не само групе шведске популације у Финској, које су се у давна времена населиле у областима дуж финских обала, већ и практично сви припадници виших класа који су били или Швеђани по рођењу или Финци који су прихватили шведски језик и културу. У овим круговима, шведски језик постао је службени језик који се користио у правосудном систему, а доминирао је и у школама. Ипак, скоро 80% становника разумело је само фински језик. Покрет који се залагао за фински национални препород усмерио је напоре да фински, као матерњи језик, поврати своју позицију у свим сегментима друштвеног и културног живота. Ово је произвело унутрашње сукобе између заговорника оба језика. Као што су у Данској бројни кругови заузели критички став против националног покрета Норвежана који се противио данско-норвешком језику, тако су и у Финској започели напади против шведског језика, што је произвело незадовољство у Шведској.²²³

Ипак, треба констатовати да су такозвани копнени скандинавски језици – дански, норвешки и шведски, којима говори већина у нордијском региону, блиско повезани и веома слични, те су самим тим углавном разумљиви за припаднике сва три народа. Језици нису подељени само због одређених лингвистичких разлика, већ су стандардизовани према границама држава, а у суштини, могли би се

---

²²² Wendt, нав. дело (1959), 20.

²²³ *Ibid*, 21.

третирати и као дијалекти једног истог језика.²²⁴ Углавном је пракса да се на састанцима нордијских земаља не користе услуге преводилаца, већ свако говори својим језиком, или неким од нордијских језика које већина разуме.²²⁵ И код осталих нордијских народа постоји отвореност ка учењу других нордијских језика – у Финској шведски као матерњи језик говори преко 300.000 људи, док га преостала већина учи у школама као други језик. Исланђани, као и житељи Фарских острва и Гренланда, морају да уче модерне нордијске језике као стране језике, са чиме се обично почиње пре него што почну са учењем енглеског језика.²²⁶

Из наведеног се види да су језици којима говори већина нордијског региона истог порекла, веома слични и практично разумљиви за већину. Слична језичка основа и могућност споразумевања допринела је бољој комуникацији међу нордијским народима, а тиме и разумевању. Језик је био стална веза између ових народа и у великој мери је допринео њиховој повезаности и осећају јединства. Национална диференцијација и успостављање самосталних и независних држава, током XIX и почетком XX века, погодовала је и језичком питању, јер су све државе оствариле право да говоре својим језиком. То, ипак, није уназадило међусобне односе, већ су се управо кроз процес националног заокруживања створили предуслови да се међусобни односи уреде на начин који је примерен XX веку, уз уважавање интереса свих.

3.3. Вероисповест као кохезиони фактор

Заједничка вероисповест је, уз језик, фактор који је понајвише допринео блискости и уједињењу нордијских народа. Нордијски народи били су пагани када су населили Скандинавско полуострво. Међутим, убрзо након Викиншког периода, престали су да верују у своје паганске богове – Одина, Тора и друге и усвојили су хришћанство. Управо су Викинзи имали великог удела у ширењу и

---

²²⁴ Видети нпр: Charlotte Gooskens, Wilbert Heeringa, Karin Beijering, *Phonetic and lexical predictors of intelligibility*, <http://www.let.rug.nl/~heeringa/dialectology/papers/ijhac09b.pdf>

²²⁵ Кау, нав. дело, ix.

²²⁶ Anderson, нав. дело, 4.

прихватању хришћанства, које се до 1000. године проширило у свим нордијским земљама, укључујући Исланд, где је тада прихваћено као званична религија.²²⁷

Бројни контакти са европским континенталним делом, првенствено ради трговине, као и насељавање једног броја Нордијаца на европско тле, резултирали су мисионарским приступом хришћанске Европе ка северу. Прагматични Викинзи – Нордијци видели су добру прилику у прихватању нове вере, која им је олакшала приступ европском континенту, док су мисионари кроз ширење хришћанства видели могућност да тако удаљеним територијама владају хришћански краљеви чиме се додатно јачала позиција Цркве. Пет векова касније, након Реформације, око 1530. године, сви нордијски народи су се сложили да напусте римокатоличку цркву и прихвате нову, лутеранску веру. Од нове, заједничке религије очекивало се да преузме вођство у промовисању веза између нордијских народа. Упркос чињеници да је било ривалитета и бројних расправа између свештенства, као и да су неки верски лидери агитовали против нордијског братства, постизање консензуса по питању вере у великој мери је допринело јединству нордијских народа.²²⁸

Вредности које заступа лутеранска црква довеле су до високог степена униформности државне администрације и правних система, на тај начин погодујући размени социјалних и политичких идеја. Мада је улога религије у друштву на формални начин смањена, осим у руралним срединама, пуританска протестантска етика заједничка за све нордијске земље читава се у односу према раду, слободном времену, уверењу да је сам човек творац свог успеха, што све утиче на процес социјалних реформи и специфичан систем образовања, а у крајњој линији и на целокупан начин живота.²²⁹

Лутеранска вера је и данас државна религија скоро у свим нордијским земљама²³⁰, невезано од њиховог државног уређења. Мада постотак становништва у нордијским земљама који се изјашњава као лутеранци иде и до 90%, колико их

---

²²⁷ Turner, Nordquist, нав. дело, 11.

²²⁸ Wendt, нав. дело (1981), 12, као и: Wendt, нав. дело (1959.), 11.

²²⁹ Turner, Nordquist, нав. дело, 17.

²³⁰ Од 15. јуна 2012. године евангелистичко-лутеранска религија није више званична, државна религија у Норвешкој, како је до тада било дефинисано Уставом, али ће задржати државне субвенције и посебно место у Уставу Норвешке

је у Краљевини Данској, број активних верника и следбеника је драстично мањи и може се без бојазни речи да су у питању секуларне државе, које, чињеница је, због традиције, као уставну категорију већински прихватају евангелистичко-лутеранску цркву као државну вероисповест, али које су веома отворене према свим другим вероисповестима које се слободно изражавају. Мада су у већини нордијских земаља становници дужни да кроз порезе одвајају средства за државну вероисповест, то не води ка масовнијем активном укључивању у црквени живот.

Филозофија протестантске вере и етике највише се одражава управо кроз начин живота и постављање животних приоритета Нордијаца уз постулат да су дела и рад оно што одређује човека и његову улогу у друштву, а не његова вера. Можемо споменути и релативно унификоване државне и правне системе, сличан начин размишљања и поимања ствари, што је све, на неки начин, производ протестантизма, који је био значајан кохезиони фактор у успостављању нордијске сарадње.

3.4. Историјске околности

Историјске околности и појединости, како оне које су водиле уједињењу, тако и оне које су доводиле до растакања слабих политичких унија и поновних ратова, имале су великог утицаја на нордијску сарадњу. Треба рећи да су границе тадашњих држава биле изразито променљиве, а ратови мањег или већег интензитета редовна појава.

Почетак успостављања организованог управљања у нордијском региону срећемо након викиншког освајања, које се окончава око 900. године, када викиншки прваци настоје да формирају своја краљевства. Тако се Харалд „Лепокоси“ после велике поморске победе 872. године проглашава за првог краља Норвежана. Његови противници тада беже у Шкотску, а оне који су остали Харалд Први протерује и они насељавају Исланд. Упркос томе што се норвешко краљевство додатно шири ка северу, а његовим наследницима који се препиру око власти недостаје потребни ауторитет и превласт, Харалд „Плавозуби“, краљ

Данске и Сканије, 961. године преузима области данашње јужне Шведске.²³¹ Његов унук, Кнут, касније назван Кнут „Велики“, проглашава се 1014. године краљем и започиње успешно да осваја територије, како Енглеске, којом ће владати од 1016. до 1035, Данске, од 1019. до 1035. и Норвешке, којом влада од 1028. до 1035.²³² Имао је амбиција и према Шведској, која је у то време била најслабије развијена нордијска земља.²³³

Након његове смрти, Енглеска 1042. године успева да се избори за свог краља, а племство Данске и Норвешке одлучује да ће обема земљама владати владар који буде дуговечнији. Ово доводи до тога да власт у Данској преузима норвешки краљ, Свејн Други.²³⁴

У наредних сто и више година, викиншки краљеви створили су „пачворк национализам“.²³⁵ У томе их је здушно подржавала црква, која је била кључна снага у процесу уједињења. До 1200. године Данска, Норвешка и Шведска формирају слаба краљевства, чије тадашње границе у доброј мери одговарају данашњим, осим јужног дела Шведске, који је тада припадао Данској, западних делова Шведске, који су тада припадали Норвешкој и јужне данске границе, која је обухватала и област Шлезвиг Холштајн до реке Ајдер, а која данас припада Немачкој.²³⁶

Тринаести век био је период интензивне економске и културне активности. Долази до експанзије риболова, како би се задовољили апетити Европе а стимулишу се и пољопривреда и друге базне индустрије. Уз јачање индустрије, јача и потреба да се кроз изградњу цркава и катедрала покаже како и нордијске земље могу да се носе са француском и немачком аристократијом. Данска покушава да успостави доминацију над Балтиком, да додатно ојача своју позицију на северу Немачке и да анектира Естонију. Међутим, како Данска постаје велики трговински центар, тако опадају и њене амбиције за територијалном експанзијом. Немачка јача трговинске везе са Данском и Норвешком, док са Шведском

---

²³¹ Turner, Nordquist, нав. дело, 12.

²³² <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/93313/Canute-I>

²³³ Turner, Nordquist, нав. дело, 12.

²³⁴ <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/93313/Canute-I>

²³⁵ Turner, Nordquist, нав. дело, 12.

²³⁶ *Ibid*

одржава релативно пријатељске односе. У Шведској су тада живели бројни немачки трговци, како у Стокхолму, тако и у Калмару на југоистоку али и на удаљеном острву Готланд. У то време, кроз процес колонизације и Финска потпада под шведску круну, где ће остати наредних петстотина година.²³⁷

Било је само питање дана када ће неки ојачани нордијски монарх довести у питање привилеговану позицију немачких трговаца, што чини Валдемар Атердаг, који, из Немачке, где је одгајан, почиње да се бори за своје место у Скандинавији. Прво уједињује Данску, потом улази у сукоб са Шведском, око јужних провинција које су биле под данском контролом, након чега као одговор напада Готланд, одакле намерава да даље напада шведску територију, коју осваја 1361. године у једној од најкрвавијих битака у нордијској историји. Овим освајањима Атердаг је припремио терен за важне промене у расподели моћи у Скандинавији. Након његове смрти 1375. године, његова кћерка Маргарета, удата за норвешког краља Хокана, потеже право на престо у име свог малолетног сина Олафа, што је један од првих вештих политичких маневара који јој омогућава да успостави политичко вођство над три нордијска царства. Како национални идентитети нису били у довољној мери изграђени да би прихватили један краљевски ауторитет, иако је и даље постојала претња од стране Немачке и мада је куга однела скоро половину становника нордијског региона, Маргарета није имала потребну подршку. Међутим, након смрти свог мужа Хокана и потом сина Олафа, Маргарета постаје регент Данске и Норвешке, шведском племству даје привилегије које су очекивали, чиме отвара пут ка успостављању Нордијске уније, а за будућег краља Данске, Шведске и Норвешке номинује свог петогодишњег нећака, Ерика од Помераније.²³⁸

3.5. Данско-норвешка унија и Калмарска унија

Две уније, обе из XIV века, биле су први покушај политичког уједињења нордијског региона. Од 1380, Данска и Норвешка (укључујући и данашње територије Фарских острва, Гренланда и Исланда) уједињују се под данским краљем. Две земље

---

²³⁷ *Ibid*, 13-14.

²³⁸ Turner, Nordquist, нав. дело, 15.

се „доживотним уговором“ уједињују 1450. године, а ова повезаност трајаће до 1814. године. Већ споменута Данкиња, потом краљица Норвешке, Маргарета, 1389. године преузима и Шведску, чиме, по први пут, читав нордијски регион добија исто политичко вођство. Званично, ова унија добија назив Калмарска унија и формално се потврђује 1397. године крунисањем Ерика од Помераније за краља Данске, Норвешке и Шведске (са којом је била и Финска). Тада се, по први пут, срећемо са зачетком идеје о заједничким ингеренцијама – у погледу заједничког суверена, спољне политике и одбране, уз задржавање засебне политике у унутрашњим пословима, посебно администрацији и судству. Основни циљ била је намера Маргарете да се путем формирања уније одупре севернонемачким тежњама да остваре превласт на северу. Док је постојала реална опасност, земље су се држале заједно, да би се потом, након педесетак година ова унија распала.²³⁹

Калмарска унија имала је два основна елемента: са политичке стране, била је то династичка унија, а са економске стране, област слободне трговине за данске, шведске, норвешке и финске трговце.²⁴⁰ Реално, она је трајала докле год је специјални статус сваке државе поштован. Краљица Маргарета настојала је да поштује индивидуалност све три земље, мада је Данска била богатија, боље насељена и ближа западној Европи, из чега је вукла свој ојачани утицај. Након што је на престолу наслеђује Ерик од Помераније (1412-1439), јачају данске аспирације за доминантним положајем на уштрб других земаља, што доводи до развлашћивања краља Ерика и крунисања краља Кристофера, који ће наставити да влада, уз уважавање изворног споразума о Калмарској унији до 1448. године. Његова смрт доводи до повлачења Шведске, која бира свог краља. Након безуспешних покушаја да је приволе назад, Калмарска унија окончава се крвавим масакром шведских антиуниониста који је извела данско-норвешка војска краља Кристијана Другог, након освајања Стокхолма 1520. године. Ово изазива тежак бес и горчину Швеђана који протерују Данце и 1523. године бирају свог краља.²⁴¹

---

²³⁹ Frantz Wendt, нав. дело (1959), 12-13.

²⁴⁰ Peter Wallensten, Unto Vesa, Raimo Vayrynen, "The Nordic System: Structure and Change, 1920 – 1970", *Tempere Peace Research Institute Research Reports*, No. 6 (1973): 4.

²⁴¹ Wendt, нав. дело, 13.

За разлику од политичке уније, која се изласком Швеђана окончава, економска унија ће се, у једној или другој форми, задржати до средине XVII века.²⁴² Упркос мрачном и крвавом крају, историјска калмарска епизода значајна је из разлога што је била први зачетак нордијске политичке уније, на који ће сећање наставити да живи током следећих векова. Ипак, треба истаћи да ће највећи заговорник поновног уједињења све време бити и остати управо Данска, и то из више разлога: јер није била оптерећена тешким сећањима на масакре, као Швеђани, нити бременом борбе за своју националну државу и јер је жарко желела да поново овлада територијама које је изгубила.

3.6. Од краха Калмарске уније до Наполеонових ратова

Од краха Калмарске уније 1523. године до Наполеонових ратова 1814, регион остаје дубоко подељен на две државе – западну, коју чине Данска, Норвешка, Фарска острва, Исланд, Гренланд и којом влада данско-норвешки краљ и чији је главни град Копенхаген и источну, коју чине Шведска и Финска, којом из Стокхолма влада шведски краљ. Ривалитет и борба за власт између данско-норвешког и шведско-финског блока трају, што све утиче на умањење моћи две некадашње нордијске суперсиле и доводи до бројних ратова, у којима, с почетка блок предвођен Данском има предност коју користи да Шведској блокира излаз на оба океана, чиме Данска држи трговачке „жиле куцавице”.²⁴³

Међутим, од 1615, снага Шведске јача, те она полако осваја огромне делове Балтика, а потом почиње да наноси поразе Данској и Норвешкој, враћајући у свој посед важне феуде и велике делове територије, како на копну, тако и на мору. Већ 1660. шведско-фински блок постаје водећа сила нордијског региона. Наредних деценија Данска, наравно, настоји да поврати изгубљене територије, при чему Данско-норвешко краљевство не преза од савезништава са Русијом, Пољском, Прусијом и другим шведским противницима, што Шведску доводи у све гори положај. Након Великог северног рата, у коме су Шведска и Финска претрпеле огромне губитке, 1721. године успоставља се мир, а две некадашње

---

²⁴² Wallensten, Vesa, Vayrynen, нав. дело, 4.

²⁴³ Wendt, нав. дело, 14.

северне суперсиле због константних ратова и трвења губе своју моћ и територије. Подела територија између западног и источног нордијског блока иста је као 1660. године, а свеукупно, контролишу исте области као и 1520. године, када је Калмарска унија доживела крах. Претња слабим нордијским државама долази од стране Прусије и Русије, две моћне државе, које су се успоставиле на нордијским границама.²⁴⁴

Ови вишевековни ратови у нордијском региону оставили су последице, али ће примирје постигнуто 1721. донети дужи период мира у нордијском региону. Тадашње елите долазе до спознаје да су ратови бесмислени и деструктивни по обе стране. Можда би најбоља илустрација била изјава тадашњег данско-норвешког министра спољних послова, А. П. Бернстофа, који је, потписујући мировни споразум рекао: „Све што Шведску и Данску спаја је природно. Све што их раздваја је неправедно и неприродно“.²⁴⁵

3.7. Наполеонови ратови

Током Наполеонових ратова, нордијске државе нашле су се на супротним странама – Шведска и Финска придружиле су се Енглеској, док су Данска и Норвешка подржале Француску, након што су Британци напали Копенхаген 1807. године. Већ 1808, под утицајем Русије, Данска и Норвешка нападају Шведску и Финску, али се ова несрећна епизода окончава већ наредне године, мировним уговором, без територијалних померања. Међутим, руски напад на Шведску и Финску имао је страшне последице – Русија са севера добрано залази у шведску територију и заузима скоро пола Шведске, а освојене територије, заједно са Карелијом, реорганизује као Финску.²⁴⁶ Шведски краљ морао је Русији 1809. године да препусти Финску, са Оландским острвима. Наследник шведске круне, из редова Наполеонових маршала, Бернадот, опредељује се да освоји Норвешку уместо да покуша да поврати Финску. Уговором из Кила, 1814. године, Данска је морала да преда Норвешку шведском краљу, што је довело до краха данско-

---

²⁴⁴ *Ibid*, 15.

²⁴⁵ *Ibid*, 16.

²⁴⁶ Uffe Østergård, “The Nordic Countires in the Baltic Region”, in *Neo-Nationalism or Regionality. The Restructuring of Political Space around the Baltic Rim*, edited by Pertti Joenniemi (Stockholm: NordREFO, 1997), 29-30.

норвешког блока. Бернадот није био заинтересован за норвешке поседе у Атлантику и Северном леденом океану – Фарска острва, Исланд и Гренланд, који остају под данском влашћу.²⁴⁷

Међутим, норвешки народ није желео да напусти данско-норвешку монархију и залагао се за већи степен самоуправе, јер су понајмање желели да њима влада шведски монарх. Тако су Норвежани одбили да признају одвајање од Данске и прогласили су независност. Усвојили су слободан Устав, изабрали Скупштину и за владара у мају 1814. године изабрали данског принца, као краља од Норвешке. Ово је, очекивано, произвело реакцију Шведске, која у Норвешку упућује војску, тако да Норвешка ипак прихвата шведског монарха за свог краља у новембру 1814. али задржава тешко стечену самосталност, свој Устав и самоуправу у унутрашњим питањима.²⁴⁸ Упркос томе што је ова унија имала бројне предности, Норвежани наравно нису баш најбоље прихватили централизован ауторитет шведске круне тако да је антагонизам према Шведској растао током XIX века. Шведска је била традиционални данско-норвешки непријатељ и чињеница да је Норвешка, вољом великих сила натерана у ову унију, наилазила је на отпор код норвешког народа, што је био важан елемент у формирању нордијског идентитета.²⁴⁹ Мир у нордијском региону осигуран је чињеницом да су Норвешка и Шведска имале заједничког краља и валуту. Данска је губитком Норвешке 1814. године сведена са некадашњег територијалног владара севера на ниво земље средње величине. Додатни ударац данској снази и величини даће сукоб са Немачком 1864, када ће Данска због губитка Шлезвиг-Холштајна бити доведена на ниво мале земље.²⁵⁰

Разлог због којег су историјске околности, са акцентом на две нордијске уније и Наполеонове ратове, нешто детаљније приказане, јесте чињеница да су сва ова дешавања имала капиталну важност за историју нордијских народа. Као прво, њихово заузимање и освајање тешког севера, у великој мери је утицало

---

²⁴⁷ Wendt, нав. дело, 17-18.

²⁴⁸ *Ibid*, 18-19.

²⁴⁹ Matti Klinge, “The Nordic countries’ significance for Europe”, in, *The Source of Liberty. The Nordic contribution to Europe*, edited by Svenolof Karlsson (Copenhagen: The Nordic Council, 1992), 24.

²⁵⁰ Østergård, нав. дело, 26.

на осећај заједништва, без обзира на територијалне претензије једних према другима, борбу за превласт и ресурсе, јер је њихово бивствовање вековима у тешким климатским условима и релативно затвореној средини потом довело до другог значајног периода по нордијски народ. То су први покушаји политичких унија, од Калмарске, која ће упркос свом кратком трајању остати трајно урезана у нордијски код а на основу тог идеала ће се потом градити сви следећи покушаји уједињења. На крају, то су Наполеонови ратови, који су са једне стране утицали да се дотадашње вишевековне уније разлабаве а потом распадне, да Финска и Норвешка (Исланд ће своју самосталност изборити тек током II светског рата) почну процес свог националног заокруживања на бази релативне независности од Шведске и Данске коју су добиле након Наполеонових ратова и да, на крају, Данска и Шведска сагледају свој положај у новим околностима и своје политичке и владарске амбиције сведу на реалан ниво.

3.8. Период након Наполеонових ратова – Скандинавски покрет

Након окончања Наполеонових ратова започеће период културног препорода и романтизима у нордијским земљама, при чему ће нове самосталне земље посебну пажњу посветити борби за своја језичка права. Сам тај осећај Финске и Норвешке да су оне сад не део шведског или данског краљевства, већ да су сада нешто равноправније са ова два нордијска некадашња гиганта, утицао је на њихов национални осећај а новоуостављене политичке елите усмериле су напоре да њихови народи развију сопствену националну свест и да спознају историјске околности њиховог постојања на нордијском тлу.

Упркос веома честим ратовима, који су остављали болне трагове, вишевековне везе између нордијских народа оставиле су још дубљи траг, нарочито за земље које су биле везане кроз политичке блокове – Финску и Шведску, Норвешку и Данску. Практично сви аспекти живота били су заједнички, од језика, који у били веома слични, преко политичких система, администрације, правосудног система, друштвеног развоја, културних веза, књижевности и

бројних других. Ово је подстакло изванредан осећај солидарности, који се од тада задржао као дух нордијске сарадње.²⁵¹

Постојала је, ипак, и друга, негативна страна прошлости, која се приказала у периоду успостављања ефективне владавине нових, младих држава, у смислу бројних неусаглашености које се сада јављају у оквиру њихових административних или правосудних система. Такође, још битније, сам осећај незадовољства припадника нових држава, који долазе до спознаје да је током њихове повезаности са моћном Данском и Шведском, спутавањем њихов национални развој, што је свакако утицало и на то да се занемарују њихови интереси у свим сферама. Данска и Шведска, за разлику од њих, нису имале такве проблеме нити су морале своје националне карактеристике да потврђују изнова, јер су оне већ биле дубоко уврежене код њихових народа. Оне такође пролазе кроз културни препород, али на мирнији начин.²⁵²

У постојећој литератури овај период који је трајао од 1840. до 1870. године назива се скандинавски покрет, панскандинавски покрет или скандинавизација.²⁵³ Њему је на неки начин претходио „нордизам“ који се јавља у XVIII веку, а оба покрета имала су за циљ да раније непријатеље трансформишу у савезнике који ће се заједнички борити против спољних претњи.²⁵⁴

Први талас скандинавизма био је веома ограничен и јавља се крајем прве декаде XIX века. Други, главни талас, започиње тридесетих година XIX века и наставља се у следеће две или три деценије. То је период националног и културног буђења, које започињу академски и стручни кругови, тј. људи који су имали бројне контакте и који су схватили да нордијски народи јесу много ближи него што је то на основу политичке ситуације изгледало. То је и период индустријске револуције, која је, захваљујући проналаску парне машине и бројним другим достигнућима, довела до индустријализације, побољшала трговинске и саобраћајне везе и капитално утицала на тадашње државе.

---

²⁵¹ Wendt, нав. дело, 19.

²⁵² *Ibid.*, 19, 21.

²⁵³ Wendt, нав. дело (1981), видети и: Wallensten, Vesa, Vuorinen, нав. дело.

²⁵⁴ Ola Tunader, *Nordic cooperation* (produced by Nytt fra Norge for the Ministry of Foreign Affairs, January 1999).

Скандинавски покрет на северу јавља се по узору на покрете уједињења који након Наполеонових ратова јачају у Италији и Немачкој, али Скандинавија није као Немачка или Италија, имала упориште у снажној, војно моћној Прусији или Пијемонту.²⁵⁵ Стога су се нордијске земље, вероватно поучене и болним искуствима вековних ратова, определиле не за „крв и гвожђе“ као пут до уједињења, већ за преговоре и сарадњу. У то време, Скандинавија је била релативно уједињена лингвистички, религиозно и политички, али тада још није био завршен процес изградње држава, што је Скандинавију омело да се уједини на начин како су то учиниле Италија или Немачка. Управо су „нордизам“ и „скандинавизам“ имали своју улогу у стварању нордијског јединства, јер су кроз покрет за формирање региона, Данска и Шведска, на неки начин, компензовале своје незадовољство и територијалне губитке које су доживеле.²⁵⁶

У то време, Данска се налази пред великим искушењем јер јача немачки национализам у Шлезвиг-Холштајну, области која је преко четристо година била у саставу Данске, али у којој се говори немачким језиком. Револуција избија 1848. године, а Данска се окреће нордијским земљама, очекујући помоћ, коју добија али у веома ограниченом обиму и уз условљавања. Коначно, 1863. године Данска одустаје од Холштајна, покушавајући да задржи макар Шлезвиг, на чијем је северу живео значајан број Данаца, међутим Немачка конфедерација упућује аустријско-пруске трупе, које уз немешање великих сила, враћају 1864. године и Шлезвиг и Холштајн у оквиру Немачке. Данска, ослабљена губитком две петине своје територије, и то најплодније пољопривредне земље и скоро милион становника, постаје толико слаба да чак постаје упитно да ли ће уопште имати будућност као независна земља. Након пар година, Данска ипак почиње да се опоравља, кроз програм мелиоризације великих, до тада некултивисаних поседа на Јиланду, што уз улагања у фарме и развој сточарства, полако земљу извлачи из кризе.²⁵⁷

Политичке снаге, нарочито у Данској и Шведској, биле су отворене за наставак политичке сарадње у Скандинавији. Када је ушла у сукоб са Немачком,

---

²⁵⁵ Wendt, нав. дело (1959), 38.

²⁵⁶ Tunader, нав. чланак

²⁵⁷ Turner, Nordquist, нав. дело, 22.

Данска се залагала за одбрамбени савез са Шведском и Норвешком, чак је била спремна да данску круну уступи краљу Шведске и Норвешке. Тадашњи најгласнији заговорници нордијског јединства чак су замишљали заједнички устав и скупштину које би имала Нордијска унија. Средином XIX века и шведски двор био је наклоњен овој идеји, очекујући да ће сви бити уједињени под шведском круном. Међутим, развој догађаја није ишао у прилог очекивањима Данске и Шведске. Норвежани и Финци имали су проблем на који начин да помире своје културне везе са Данском и Шведском у контексту својих нових политичких тежњи и потребом да јасно дефинишу своје националне идентитете. Финска је, приде, била оптерећена својим везама са Русијом, које су је спречавале да успостави ближе односе са нордијским земљама. Исланд је још увек био под данском доминацијом, а тежио је независности. Данској и Шведској је такође био потребан период да се опораве од понижења која су преживеле, с тим да је положај Данске, раније нордијске супер силе, био до те мере уздрман због губитка Шлезвиг-Холштајна, да је чак и наизглед приземном националном пропагандом, кроз народне песме о данској величини и славној прошлости, враћан осећај поноса и грађен темељ за опоравак нације. Шведска је, упркос губитку Норвешке, била највећа и најгушће насељена нордијска земља, те је тако одређена национална самодовољност превладала над намером шведског краља да из династичких разлога крене пут уједињења.²⁵⁸

Иако овај покушај увођења скандинавизма није успео, разлог нису били погрешни људи који су га подржавали, ни непрактичност идеје, већ лоше одабран тренутак да се покрене ова идеја. Да би се стекло поверење и сигурност према заједништву, нордијске земље морале су прво да зароне у локализоване форме национализма и да јасно дефинишу своје националне идентитете.

Можда најбољи опис неуспеха скандинавизма даје дански историчар Карл Фердинанд Ален, који у првом делу књиге „Историја три нордијска краља“, објављеном 1864. године, каже: „Темељ за једнообразно тумачење историје нордијског региона лежи у самој сржи наведене историје и у

---

²⁵⁸ Wendt, нав. дело (1959), 23.

природним везама које постоје између ових земаља и њихових народа. Ефекти тога и њихов утицај на појединца могу се подржати оним што називамо скандинавским разумевањем. Таква подршка није нужна; и сами историјски интереси су довољни. Ипак, срећа да је тако, јер након горког искуства нашег доба изгледа као што је у стара времена превладавао зли дух несклада тако у данашње доба превладава хладни егоизам и искључив, кратковид и гнусан дух калкулусања који треба да оправда курс скандинавске идеје и да је спута управо онда када она намерава да се уздигне“.²⁵⁹ Евидентно да је повод за овакву оцену аутора било одбијање Шведске, у првој инстанци, а и Норвешке, да Данској пружи војну помоћ и да формирањем војног блока спрече да Данска остане без дела својих територија.

На жалост, о скандинавизму или панскандинавском покрету нема много података, као и ни о периоду до 1920. године. Ови, сами зачеци нордијске сарадње, нису били предмет значајног изучавања у доступној литератури, а уколико су се научници њима бавили, то је углавном у форми која се тичала само неких сегмената, на пример историје, студентског покрета, културе и сл. Оно што је извесно јесте да су скандинавски језици, протестантска вера, заједнички правосудни систем, заједничка историја још од доба Викинга, прехришћанска митологија и заједничке територије око којих су се нордијски народи борили, били комбинација која је створила основ за формирање заједничког нордијског идентитета.²⁶⁰

3.9. Од скандинавизма до I светског рата

Код свих полако расте спознаја да досадашњи покушаји уједињења кроз војне алијансе, заједничке династије и уставне уније нису једини пут, јер сарадњу треба градити од темеља, а не од крова. Академски кругови с половине XIX века постаће расадник министара, парламентарца, професора, државних службеника, правника, пословних људи који ће са тих позиција двадесетак година касније почети да шире идеје о нордијској сарадњи. Управо овај историјски моменат

---

²⁵⁹ Pertti Joenniemi, editor, *Neo-Nationalism or Regionality: The Restructuring of Political Space Around the Baltic Rim* (Stockholm: NordREFO, 1997), 39.

²⁶⁰ Tunader, нав. чланак.

означиће почетак креирања нордијског идеала – масовне сарадње међу бројним сегментима друштва.

Прве скупове у прилог нордијском уједињењу организују студенти, а томе у доброј мери доприносе и све чешћи скупови, почевши од првог скандинавског састанка научника природних наука 1839. године²⁶¹, па првог конгреса скандинавских економиста 1862. године²⁶² и правника 1872. Исте године организује се и конгрес банкара, који у периоду 1872-1875. доводи до споразума о заједничкој валути и заједничком банкарском курсу за Норвешку, Данску и Шведску, који ће потрајати до I светског рата, мада је формално остао на снази до 1924.²⁶³ Од тада, челници централних банака нордијског региона редовно се састају. Следи договор о метричком систему 1875. године, док преговори о слободној трговини не резултирају договором, већ одређеним смањењем тарифа, што све кратко траје због протекционизма који захвата Европу осамдесетих година XIX века.²⁶⁴ План о Нордијској царинској унији није постигнут, али је од 1874. до 1897. између Шведске и Норвешке важио „Споразум о царинама“.²⁶⁵ Можда политику сарадње тог доба најбоље илуструје серија нордијских индустријских, пољопривредних и уметничких изложби која се одржала прво у Копенхагену, 1872. и 1888. године, затим у Стокхолму 1893. и на крају у Малмеу 1914. године.²⁶⁶

У том периоду, разматрана је и могућност увођења заједничког законодавства и стандардизације правне праксе, захваљујући чему су готово идентични текстови релевантних закона усвојени у свим нордијским скупштинама, како би се обезбедила униформност.²⁶⁷ Интензивирана је и међу-универзитетска сарадња, међусобно признавање универзитетских диплома, започето је формирање поштанске уније, пресуде донесене у Данској могле су се извршавати у Шведској и обратно, а ширила се и сарадња међу организацијама које су радиле у истим областима.²⁶⁸

---

²⁶¹ Wendt, нав. дело (1959), 22.

²⁶² *Ibid.*, 25.

²⁶³ Кау, нав. дело, xi.

²⁶⁴ Turner, Nordquist, нав. дело, 21.

²⁶⁵ Wendt, нав. дело (1959), 26.

²⁶⁶ Joenniemi, нав. дело, 42.

²⁶⁷ Кау, нав. дело, xi.

²⁶⁸ Wendt, нав. дело, 26.

Од шездесетих година XIX века широм нордијског региона шири се мрежа народних средњих школа, које прво у Данској оснива Грундтвиг, дански пастор, да би се потом брзо прошириле и у Норвешкој и Шведској. Од седамдесетих година своје редовне конгресе о образовању одржавају и наставници. Нордијски филолози од шездесетих година покушавају да успоставе заједнички писани језик за све нордијске народе.²⁶⁹ Сарадњу подржавају и раднички покрети, који су међусобно добро сарађивали, што, на неки начин, прави основу за развитак синдикалних унија. Први скандинавски конгрес рада одржао се 1886. године. Од тада, не само синдикални лидери, већ и важни социјал-демократски политичари редовно су се састајали. Бројне друге организације такође су остваривале блиске контакте са својим колегама у другим нордијским земљама, нарочито у областима индустрије, трговине и пољопривреде.²⁷⁰

Почетак XX века доноси распад Норвешко-шведске уније, јер Норвешка, након референдума на коме се огромна већина изјашњава за самосталност, 1905. године постаје независна²⁷¹, што у Шведској производи одређену дозу горчине. Срећом, државници обе земље постижу мирно решење спора, тако да ово раздвајање не доводи до угрожавања до сада постигнутог у нордијској сарадњи. Већ 1907. група парламентарца из све три земље успоставља Нордијску интерпарламентарну унију, наравно, на данску иницијативу. Од тада, три народа – шведски, норвешки и дански почињу да реализују сарадњу на истом нивоу. Контакти у оквиру Нордијске интерпарламентарне уније, која је функционисала као регионална организација у оквиру светске Интерпарламентарне уније, постају све интензивнији. Нордијски орган функционисао је првенствено као форум за неформалну размену мишљења о актуелним политичким проблемима. Повремено је та расправа производила и конкретне иницијативе, али њен основни значај била је чињеница да су кроз Интерпарламентарну унију успостављени контакти између чланова скупштина у нордијском региону. Нужно је истаћи да Нордијска интерпарламентарна унија није имала никаква уставна

---

²⁶⁹ Joenniemi, нав. дело, 42.

²⁷⁰ Wendt, нав. дело, 26.

²⁷¹ Turner, Nordquist, нав. дело, 23.

овлашћења²⁷², али и да је, на неки начин, утрла пут за будуће формирање Нордијског савета, прве институције нордијске регионалне сарадње. Питање оснивања и функционисања Интерпарламентарне нордијске уније детаљније је обрађено у четвртом поглављу.

Независношћу Норвешке 1905. започиње процес самоопредељења и националног заокруживања нордијских држава, које сада, задовољене својом јаснијом националном позицијом и независношћу, а уважавајући чињеницу да их са другим нордијским државама вежу заједничке географске, језичке, трговинске, политичке, историјске везе, јачају међусобне контакте и кроз формирање бројних добровољних удружења, тако да убрзо имамо читаво мноштво међускандинавских невладиних организација. Тиме се популаришу бројни неформални контакти, почевши од путовања, размене мишљења, спортских такмичења, рада, што води томе да Нордијци постају све отворенији ка нордијској сарадњи – због самих себе, због практичне потребе а и због спољног света.²⁷³

3.10. Први светски рат

Последице које је I светски рат имао по развој нордијске сарадње су двојаке. Политички, све нордијске земље остале су неутралне, изражавајући свој став кроз идентичне декларације о неутралности. „Ово, наравно, не подразумева Финску, о чијој су спољној политици одлучивали руски господари“.²⁷⁴ Чак су и њихове реакције на спољном плану, тон протеста и изјава, били веома слични. Ова једнообразност у спољним односима одражавала се и захваљујући редовним састанцима министара спољних послова и нордијских краљева, који су започети у децембру 1914. године, састанком данског и норвешког краља са шведским краљем у Малмеу, Шведска, а престали су да се одржавају 1920. године.²⁷⁵ Министарски састанци нису имали никакве дуготрајне ефекте што се тиче саме сарадње у области спољних послова, али су ипак допринели јачању веза, нарочито

---

²⁷² *Ibid*, 33.

²⁷³ Anderson, нав. дело, 143.

²⁷⁴ Turner, Nordquist, нав. дело, 36.

²⁷⁵ Wendt, нав. дело, 27-28.

на личном плану и будућој сарадњи парламентарца, у оквиру Нордијске интерпарламентарне уније.²⁷⁶

Пошто нордијске земље нису биле изложене директним војним дејствима, те су нормално трговале са обе зарађене стране, високо ценећи своју робу, може се рећи да у првих пар година рата нису имале већих проблема. Међутим, како је рат одмицао, тако је постало евидентно да ће ипак, под притиском, морати да се одлуче за једну од страна. Роба која је морским путем циркулисала под неутралном заставом нордијских бродова, све чешће је нападана.²⁷⁷ Како је рат одмицао, тако је расла и нордијска солидарност, што можда најбоље илуструје ситуација са пролећа 1917. године, када због морске блокаде изазване сукобом Немачке и сила Антанте, нордијски регион остаје одсечен и осећа недостатак животних намирница. Одмах је организована међунордијска размена потрепштина, у оквиру које је свака земља другим двома давала ону робу коју је имала вишка, без обзира на то да ли друге нордијске земље могу да узврате помоћ. На пример, Данска је издвајала путер, јаја, сланину и месо, чиме је помогла Шведску и Норвешку. Шведска је заузврат Данској дала гвожђе, челик и друге метале, дрво, папир, картон, хемикалије. Норвешка је нудила рибу и ђубриво. Овакав приступ довео је до повећања робне размене међу нордијским земљама са 12-13% на 30% до 1918. године.²⁷⁸

Пре почетка I светског рата у Данској, Шведској и Норвешкој јачају социјал-демократе, које започињу реформе у друштву. Међутим, рат ће чак и овим земљама које су га реално слабо осетиле на периферији Европе донети назадовање у смислу достизања широког консензуса за реформски процес.²⁷⁹

Територијално, основна последица I светског рата била је независност коју је Финска остварила 6. децембра 1917. године, након Октобарске револуције у Русији, изабравши републику за државно уређење, док Исланд своју релативну независност остварује 1. децембра 1918, када постаје Краљевство Исланд у оквиру данског краљевства. Исланд ће независност од Данске успоставити 1944. године,

---

²⁷⁶ Joenniemi, нав. дело, 42.

²⁷⁷ Turner, Nordquist, нав. дело, 36.

²⁷⁸ Wendt, нав. дело, 28-29.

²⁷⁹ Turner, Nordquist, нав. дело, 35.

од када постаје Република Исланд. Стицање територијалног суверенитета и дефинисање национално-политичког идентитета свих нордијских земаља окончава се, дакле, током I светског рата, што, потпомогнуто међународним околностима, доводи до интензивирања контаката на свим нивоима. Након осамостаљења, Финска и Исланд активно се укључују у процес нордијске сарадње.

Непосредно по окончању I светског рата, захваљујући тим контактима, формира се Нордијска асоцијација, 1919. године, у Данској, Норвешкој и Шведској, 1922. године на Исланду и 1924. године у Финској. Аутономне области ће у каснијој фази основати своје локалне подружнице, Фарска острва 1952, а Оландска острва 1970.²⁸⁰ Нордијску асоцијацију основали су владини званичници, политичари, велики индустријалци, пољопривредници и трговци, који су претходно преговарали о бартер аранжманима, јер су због међунордијске трговинске размене Немачка и Британија остале ускраћене за намирнице на које су рачунале. Циљ ове асоцијације био је да, на таласу постигнуте ратне солидарности и сарадње, у послератном периоду на све могуће начине промовише нордијску сарадњу. Како је циљ био релативно прост, тако је и ефекат био задовољавајући. Формирање Нордијске асоцијације допринеће јачању односа на плану културе и образовања, а послератни разговори отварају и питања сарадње у области социјалног старања и правосуђа.²⁸¹

Са друге стране, I светски рат урушио је конкретна постигнућа нордијске сарадње, каква је била нпр. Унија о заједничкој монети – круни, јер су њене одредбе морале бити постепено укинуте због различитих економских услова и монетарних политика у нордијским земљама након I светског рата, односно различите вредности круне у односу на злато у свакој од нордијских земаља. Ова унија никада више није обновљена и нордијске земље данас користе свака своју круну. Ниво међунордијске робне размене по окончању рата враћен је на онај из предратног доба.²⁸² Фокус нордијских земаља након I светског рата окреће се ка формирању Лиге народа, 1919. године, у којој Нордијци, на бази контаката ојачаних

---

²⁸⁰ Wendt, нав. дело, 22, или Anderson, нав. дело, 143.

²⁸¹ Wendt, нав. дело, 29.

²⁸² *Ibid*, 27-28.

током I светског рата, заједнички наступају, координирају своје ставове, што доводи до тога да их посматрају као заједницу, те нордијски регион добија седиште у Савету Лиге народа, на којој су се, по систему ротације, смењивали представници свих нордијских држава.²⁸³

Данска, Норвешка и Шведска успоставиле су своје комитете за Лигу народа и кренуле у процес израде нацрта докумената којим би Лига позвала на смањење наоружања, пошто су Нордијци ово видели као једини начин који би допринео безбедности земаља чланица. Као следећи приоритет поставили су усаглашавање различитих предлога о безбедности, разоружању и арбитражи. Нордијске земље су тако, уједињеним напорима и у договору са другим раније неутралним земљама, допринеле да питање разоружања постане једна од главних тема Лиге народа.²⁸⁴

Нордијске земље активно сарађују и у оквиру Групе Осло, коју су чиниле мале земље, тада са око 10% трговинске светске размене и око 30 милиона становника. Група Осло била је усмерена првенствено ка економској сарадњи, а у нешто мањем обиму и ка политичкој сарадњи. На оснивачкој конференцији Данска, Шведска и Норвешка наступиле су заједно, залажући се за политику слободне трговине, без баријера. На иницијативу норвешког председника Владе, нордијске земље припремиле су нацрт Конвенције о интензивнијој економској сарадњи, која је потписана у Ослу, 22. децембра 1930. године, чиме је формално основана Група Осло. Финска се Групи Осло прикључује 1933. године. Норвешка 1934. године предлаже да се Конвенција из Осла прошири, што не наилази на прихватање. Овом предлогу тада се супроставила и Данска. Договор се ипак постиже 1937, када се усваја Трговински уговор из Хага. Део нордијских земаља, нарочито Шведска, приступио је Групи Осло из политичких разлога. За Шведску, то је била прилика да у Лиги народа ефикасније заступа интересе мањих земаља.²⁸⁵ Учешће у овој групи чланице су виделе и као добру прилику за размену информација, нарочито у периоду који је претходио II светском рату.

---

²⁸³ Wendt, нав. дело (1981), 23-24.

²⁸⁴ Ger van Roon, "The Oslo Alliance (1930-1940)", in *Small states and the security challenge in the new Europe. Brassey's Atlantic Commentaries No. 8*, edited by Werner Bauwens, Armand Cleese and Olav F Knudsen (London: Brassey's, 1996), 43.

²⁸⁵ *Ibid*, 46-48.

3.11. Период уочи II светског рата

Како је крајем двадесетих година прошлог века светом почела да се шири велика криза, водећи ка растућој опасности од нацизма и следствено, избијању новог, великог рата, нордијски званичници групишу своје редове и, осим састанака у Женеви, у оквиру Лиге народа, враћају се традицији заједничких састанака у својим земљама. Први састанак министара иностраних послова нордијског региона одржао се у Копенхагену, 1932. године, а следећем, 1934. године, по први пут је присуствовао и фински министар спољних послова. Од те године, ови састанци постају редовни и трајаће све до фебруара 1940. године. Релативно редовно се одржавају и састанци министара трговине, социјалног старања, правде и образовања.²⁸⁶

Битно је споменути и да Финска, у периоду након свог осамостаљења, на неки начин тражи своје место у регионалном окружењу, у први мах окрећући се ка Пољској и балтичким земљама, које су се, као и Финска, још опорављале од доминантног руског утицаја.²⁸⁷ У том периоду, Финска је настојала да се укључи и у нордијску сарадњу. Од 1934. године била је редовно позивана на састанке министара спољних послова нордијског региона, али је данска влада није позвала на састанак који је одржан у априлу 1935. године, дајући образложење да Финска није учествовала на ранијим састанцима тзв. бивших неутралних земаља и да би упућивање позива Финској подразумевало да треба да се позове и Холандија. Фински министар је демонстративно отишао у посету Варшави. Такође, учешће Финске у Уговору из Осла, почетком тридесетих година, било је проблематично. Док је британска влада 1932. године позив на припремни састанак упутила другим нордијским земљама, Финска није била позвана.²⁸⁸

Заокрет ка нордијским земљама формализује се 5. децембра 1935. године, када председник Владе Финске, у парламентарном саопштењу које су подржале све парламентарне странке, изјављује да “ће Финска, у будућности, себе повезати

---

²⁸⁶ Wendt, нав. дело (1959), 31-32.

²⁸⁷ *Ibid*

²⁸⁸ Wallensten, Vesa, Vuorinen, нав. дело, 50.

са скандинавским земљама и пратити њихов правац неутралности“. Ово саопштење било је темељ за финске односе са остатком нордијских земаља.²⁸⁹

Финска је, иначе, након I светског рата имала територијални спор око Оландских острва са Шведском, јер је доминантна већина Швеђана, која тамо живи, сматрала да треба да буду припојена Шведској. Статус Оландских острва решава се 1922, у оквиру Лиге народа, на начин да добијају аутономију и самоуправу у оквиру Финске, уз висок степен аутономије за шведску већину која тамо живи.²⁹⁰ Овај конфликт није имао тежих последица по односе ове две нордијске земље, а утврђено решење којим се Оландска острва међународном конвенцијом неутрализују и демилитаризују, уз уважавање свих права за шведско становништво, прихвата се без много буке, јер је одлуку, након пажљивог разматрања, донела највиша институција међународног права тада – Лига народа. Десетак година касније, Данска и Норвешка ући ће у сличан спор око суверенитета над деловима Источног Гренланда. Тај конфликт произвео је приличну расправу у обе земље, али су тонови замрли након што је Међународни суд правде у Хагу признао Данској право над овом територијом.²⁹¹

Једно од првих питања које је дошло на агенду нордијске регионалне сарадње била је економија, јер су се, због одлуке Британије да ограничи увоз робе а прошири свој извоз, нордијске земље осетиле прилично угроженим. Стога су интензивирале своје контакте како би се заштитиле и постигле договор око новог уговора, 1933. године. Већ 1934. свака од нордијских влада именује комитете чији је задатак да промовишу међунордијску трговину и настоје да поправе позицију на светским тржиштима. Ови „Комитети земаља суседа“, који су сарађивали међусобно, као и са представницима економских власти, постали су од капиталне важности након 1937. године, када су морали да нађу решење за нову поморску блокаду под којом су се нашле нордијске земље.²⁹²

Ове турбулентне године и победа нациста 1933. године, која је водила ка II светском рату, утицале су на солидарност нордијских земаља, како у покушају да

---

²⁸⁹ Wendt, нав. дело (1959), 31-32.

²⁹⁰ Wendt, нав. дело (1981), 23.

²⁹¹ Wendt, нав. дело (1959), 32.

²⁹² *Ibid*, 33.

се изборе са трговинским изазовима, тако и на пољу културног и друштвеног живота, под утицајем доминантних идеја социјализма у свим нордијским земљама.²⁹³ Међутим, било је још прерано говорити о нордијској социјал-демократији као политичкој филозофији са којом се сви идентификују, али да су све стране подједнако биле инспирисане и заинтересоване може се закључити на основу забелешки доступних са Комитета за сарадњу који је основан 1932. године. Питање социјалних реформи налазило се на агенди ресорних министара, који су се састајали од почетка двадесетих. Када се дошло до широке стратегије, означене су разлике у приоритетима који су издвојени, као и у динамици њиховог испуњавања, а према проценама сваке земље. Половином тридесетих година, дански систем социјалног старања постављен је као модел коме треба да теже земље које цене да држава треба да буде гарант за минималне пристојне стандарде живота. Друге нордијске земље настојале су да уведу законодавство како би достигле дански модел и биле су веома близу тог циља, макар на папиру, када избија II светски рат.²⁹⁴

Заједнички наступ наставља се и на спољном плану, што се манифестује 1936, када нордијске земље у оквиру Лиге народа изражавају истоветне резерве у односу на санкције које Лига усваја према Италији због сукоба са Етиопијом, а потом проглашавају неутралност у случају избијања конфликта између Великих сила. Нордијске земље 1938. године свој став потврђују усвајањем нових правила неутралности.²⁹⁵

Мада су, прагматичне какве јесу, покушале да остану изван претећег рата, доминација Немачке у Балтичком мору 1935. године, која је представљала латентну претњу по Скандинавију, изузимајући Исланд, као и потенцијална претња по Финску са истока, ставила је нордијске земље у позицију да размишљају о евентуалној сарадњи у области одбране.²⁹⁶ Данске зевње почеле су још 1933. године, када почиње комешање немачке мањине у Шлезвигу на данској јужној граници. Данска покушава да добије подршку

---

²⁹³ *Ibid*

²⁹⁴ Turner, Nordquist, нав. дело, 49.

²⁹⁵ Wendt, нав. дело (1959), 33.

²⁹⁶ *Ibid*, 34.

нордијских земаља, јер сматра да је њена јужна граница уједно и граница Скандинавије али се њихови ставови разликују – Шведска оцењује да постоји опасност, али не непосредна, Финска, наравно, оцењује да је опасност којој је она изложена из Совјетског савеза већа, Норвежани тврде да је овај проблем само дански, а не нордијски.²⁹⁷

Са приближавањем почетка рата, 1939. године, Данска осећа све већу претњу, а опасност прети и Оландским острвима, која су имала велику стратешку важност.²⁹⁸ Упркос подршци конзервативних кругова у Данској и Шведској, нордијске земље не иду у правцу формирања заједничке одбране, већ координирају законодавство о проглашењу неутралности. Нарочито су активне Данска и Норвешка, која чак размишља да напусти Лигу народа.²⁹⁹ Шведска и Финска у јануару 1939. године усвајају тзв. „Стокхолмски план“ којим су договориле сарадњу у области одбране Оландских острва, али због противљења Совјетског савеза он никад није заживео.³⁰⁰

Пар месеци касније, у априлу 1939. године, Хитлер је нордијским земљама понудио билатералне уговоре о ненападању. Данска је овој понуди приступила изразито обазриво, јер је тек 1920. године, након референдума који је био расписан у Шлезвигу, успела са Немачком да дефинише границу и да један део Шлезвига врати у своје оквире. Предлаже да све нордијске земље изразе намеру да уђу у преговоре око постизања Пакта о ненападању са Немачком, али остали не желе да са Немачком склапају икакав уговор. На почетку II светског рата, 1939. Данска потписује са Немачком споразум о ненападању, док остале нордијске земље остају опредељене за неутралност, али то неће оставити последице на њихове међусобне односе.³⁰¹

---

²⁹⁷ Ger van Roon, “The Oslo Alliance (1930-1940)”, in *Small states and the security challenge in the new Europe. Brassey’s Atlantic Commentaries No. 8*, edited by Werner Bauwens, Armand Cleese and Olav F. Knudsen (London: Brassey’s, 1996), 50.

²⁹⁸ *Ibid*, 64.

²⁹⁹ *Ibid*, 66.

³⁰⁰ Wendt, нав. дело, 34.

³⁰¹ *Ibid*, Wendt, нав. дело (1981), 26.

3.12. Други светски рат

У освит II светског рата, у области нордијске сарадње био је начињен приличан корак унапред, али та достигнућа на домаћем плану нису имала већег утицаја на ширу међународну заједницу. Ипак, напредак нордијске заједнице био је видљив, што се најбоље одражава кроз оцену енглеског политичара, Е. Д. Симона, који након обиласка Скандинавије, каже: „Огроман број људи су велики поштоваоци мира...То су независни људи, који воле и инсистирају на слободи...они поштују мишљења других и толерантни су уколико неко мисли другачије од њих...Имају веома сусретљиву навику да раде са другима и за друге (и) чврст приступ према социјалној једнакости“. Али додаје и: „да европски рат може врло лако уништити ове сјајне покушаје да се успостави бољи друштвени поредак“³⁰².

Врло брзо се показало да је његова крајња оцена била потпуно тачна. Заједничке политичке идеје и интереси нордијских земаља, који су почеле да се помаљају тридесетих година XX века, свој најтежи тест доживеле су током II светског рата. Упркос томе што су настојале по сваку цену да не буду увучене у II светски рат, нордијске земље ипак су се нашле у ситуацији да на посредни начин морају да подрже једну од својих чланица – Финску.

Када су фински представници позвани у Москву на преговоре, у октобру 1939, остале нордијске земље пружиле су јој подршку делегирајући своје чланове у преговарачку делегацију. Недуго потом, 18-19. октобра у Стокхолму, организује се прва конференција председника држава и министара спољних послова нордијских земаља након 1917, на којој учествује и Финска, али једина подршка коју су могли да јој пруже била је морална, што се, наравно, испоставља као недовољно да спречи удар. Напад Совјета на Финску 30. новембра 1939. и њено тврдоглаво супростављање овој велесили код осталих нордијских народа произвело је јако осећање заједништва и подршку као никад раније. Она је, наравно, била не војна, већ практична – све нордијске земље примиле су финску децу из ратом захваћених подручја, већи број волонтера учествовао је у рату у

---

³⁰² Turner, Nordquist, нав. дело, 50-51.

оквиру финске војске. Шведска је дала огромна финансијска средства, људство и војну опрему, као помоћ у рату. Цео нордијски регион, а нарочито Шведска, настојао је да дипломатским средствима издејствује мир, пре него што је фински отпор сломљен.³⁰³

Мир са Совјетима, након „Зимског рата“ склопљен 12. марта 1940, захтевао је иселјење скоро 25% финског народа.³⁰⁴ Финска влада обраћа се Шведској и Норвешкој са молбом да заједно размотре планове за одбрамбену алијансу, што ове прихватају. На захтев Москве, која се томе оштро успротивила, план није реализован.³⁰⁵ Месец дана касније, Немачка напада Данску и Норвешку, док Исланд и Гренланд заузимају САД, које, мада формално још увек неутралне, 1941. године, преузимају од Британаца ове територије. Фарска острва долазе под контролу Британије.³⁰⁶ Ово ће имати значајне последице за будућност ових тада мањина у нордијском региону, јер су привремену управу од Нордијаца преузели Англосаксонци. Након што је током рата био окупиран од стране Британаца, Исланд то користи да прогласи независност од Данске 1944. године, јер Данска више на тој територији није вршила управу. Данској остају две аутономне области са посебним облицима владавине – Фарска острва 1948. године добијају самоуправу у оквиру Данског краљевства, а Гренланд 1953. године у оквиру Данске добија посебан статус.

Немачкој се у инвазији на Совјетски савез придружује Финска, чије вођство то назива „светим ратом“, са циљем да Финска поврати своје некадашње границе. Како Финска то релативно лако успева, покушава да се из рата повуче, али врло брзо долази под поновни удар руске војске³⁰⁷, тако да ће Финска остати у рату од 1941. до 1944. Шведска, упркос потенцијалној претњи која је све евидентнија, након напада Немачке на Данску и Норвешку, као и на Финску, у стању високе борбене готовости успева да остане неутрална у II светском рату.³⁰⁸

---

³⁰³ Wendt, нав. дело (1959), 35.

³⁰⁴ Turner, Nordquist, нав. дело, 52.

³⁰⁵ Wendt, нав. дело, 36.

³⁰⁶ Turner, Nordquist, нав. дело, 53.

³⁰⁷ *Ibid*

³⁰⁸ Wendt, нав. дело, 36.

Осећања Нордијаца у вези ситуације која их је задесила током II светског рата била су разноврсна. Са једне стране, земље које ратом нису биле толико погођене, солидарно су пружиле помоћ онима које је рат захватио – прихватили су азиланте који су бежали од Гестапоа, слали финансијска средства и помоћ у храни, што је изазвало велику захвалност. Додуше, било је и оних у Данској и Норвешкој који су са неразумевашем гледали на став Шведске, зато што се, упркос декларисаној неутралности, није умешала када су јој нападнути најближи суседи а још више што је прећутно дозвољавала да Немачка преко њене територије врши транспорт војника и ратног материјала.³⁰⁹

3.13. Период након II светског рата

Мада је током II светског рата нордијска сарадња назадовала, нордијска солидарност била је у пуном узлету, тако да послератни период доноси изузетно плодну климу за успостављање институционалних основа нордијске сарадње која ће се током следећих пола века развити у модел сарадње који данас познајемо. Сећања на одређене не баш пријатне догађаје полако бледе. Прва деценија након II светског рата донела је прави продор у нордијској сарадњи, чему су нарочито кумовале безбедносне и економске околности.

У почетку, нордијске земље изразиле су интерес да се придруже новој међународној организацији и помогну да она обезбеди гаранције за међународну сигурност. Испоставља се да Уједињене нације неће бити довољне да обезбеде овај циљ, тако да се поново помаљају идеје о успостављању уније у области одбране.³¹⁰ Овај период нордијске сарадње може се слободно третирати као секундарни производ хладноратовских околности. Комунистички удар у Чехословачкој 1948. био је окидач за почетак преговора о војној унији нордијских земаља. Припремне студије иницирао је у октобру 1948. године Скандинавски одбрамбени комитет који су чинили Данска, Норвешка и Шведска. Финска у свему томе није могла да учествује због свог посебног односа са Совјетским савезом. Комитет у јануару 1949. године закључује да би

---

³⁰⁹ Hans Mouritzen, *External Danger and Democracy. Old Nordic Lessons and New European Challenges* (Aldershot: Dartmouth, 1996), 32.

³¹⁰ Wallensten, Vesa, Vuorunen, нав. дело, 69.

одбрамбена способност нордијских земаља била драстично побољшана уколико би оне у мирнодопским условима имале заједнички војни став и припремљен оквир за успостављање одбрамбене уније. Али, Комитет такође закључује да би било нужно обезбедити допрему сировина и наоружања са стране, јер нордијске земље нису самодовољне.³¹¹ Ова реченица се испоставља као капитална за исход разговора. У то време, одвија се процес успостављања НАТО, а САД су биле веома заинтересоване да се нордијске земље прикључе Северноатлантском пакту и, према расположивим информацијама, вршиле су интензиван притисак. Један од метода било је одбијање могућности за набавку војне опреме за независну Нордијску алијансу, јер су приоритет, наравно, били савезници.³¹²

Међутим, захтев Шведске да нордијска војна унија треба да остане изван НАТО, који се оснива 1949, није наишао на прихватање Норвешке и Данске. Оне су из II светског рата изашле са разореним војним капацитетима, те се, логично, окрећу НАТО, који испоруку наоружања условљава чланством.³¹³ Шведска је током II светског рата изразито ојачала своје војне капацитете, до мере да су они увелико превазилазили заједничку војну снагу Данске и Норвешке. Педесетих година, Шведска је располагала са преко хиљаду борбених авиона и у то време била је друга највећа војна сила у Европи, након Уједињеног краљевства. Тако је, за Данску и Норвешку, Шведска била превише јака да би са њом могли успоставити равноправно партнерство, а опет, сувише слаба да би бранила нордијски регион. Тако да покушај договора око одбрамбене уније пропада. У постављању према формирању одбрамбене уније, јасно се види да нордијске земље своје националне интересе стављају испред регионалних, што ће се показати и у преговорима око економских питања или око *EFTA*.³¹⁴

Мада је било за очекивати да ће пропаст ове иницијативе, поготово уз задржавање шведске неутралности и нужног финског одбрамбеног кокетирања са Совјетским савезом, довести до слабљења нордијских веза, то није био случај. Политичка елита Данске, Шведске и Норвешке размишљала је у истом смеру –

---

³¹¹ Wendt, нав. дело (1981), 27.

³¹² Wallensten, Vesa, Ваугуеп, нав. дело, 70.

³¹³ Wendt, нав. дело, 27.

³¹⁴ Tunader, нав. чланак

неопходно је наћи тачке спајања у другим областима, ако то већ у пољу одбране или спољне политике то није могуће.³¹⁵ На неки начин, овакав став можемо дефинисати као преливање уназад, односно *spill-back* ефекат, јер је корак уназад ипак водио кораку унапред у погледу развоја нордијске сарадње у другим областима. Ово међусобно нордијско уважавање и успостављање мира и периода несукоба, који воде ка даљој сарадњи, норвешки истраживач Арне Олав (*Arne Olav*) назива „нордијски баланс“ или нордијска равнотежа, фински аутор Брундтланд Густав Хоглунд (*Brundtland Gustav Hägglund*) то зове „нордијска стабилност“ а Швеђани често користе израз „нордијски образац“.³¹⁶

Размишљања крећу и у правцу успостављања широке економске сарадње. Први покушаји начињени су 1948. године, када је покушан договор о тарифној унији за сву робу сем пољопривредних производа, који није постигнут због различитих економских интереса³¹⁷. Нордијске земље се у послератном периоду индустријски, а тиме и економски, не развијају подједнако – у динамици развоја предњаче Финска, због репарација у вези са Совјетским савезом, и Норвешка, због помоћи коју добија из Маршаловог фонда. Шведска, која није ни имала већих ратних последица, свакако предњачи у нивоу индустријске и економске развијености, а Данска је следи. У сваком случају, степен индустријализације расте у свим нордијским земљама, а тиме се повећава и интерес за сарадњом.³¹⁸

4. ОРГАНИЗАЦИЈА И ИНСТИТУЦИЈЕ НОРДИЈСКЕ САРАДЊЕ

Као што смо видели, након националног заокруживања нордијских земаља и успостављања независности и дефинисања јасних националних оквира, нордијске земље, прво кроз неформалне контакте и контакте успостављене на међуљудском, невладином, академском плану, јачају мрежу тачака која ће на одређени начин утицати на формирање институционалне

---

³¹⁵ Wendt, нав. дело (1981), 27-28.

³¹⁶ Tunader, нав. чланак.

³¹⁷ Wendt, нав. дело, 28.

³¹⁸ Wallensten, Vesa, Vuorunen, нав. дело, 87.

нордијске сарадње. Овај процес морао је ићи поступно, јер је једино тако имао шансе на успех. Треба бити свестан да говоримо о периоду када није постојало икакво политичко јединство и када је економски овај регион био испарцелисан. Поменути неформални контакти и сарадња која се успоставља међу невладиним сектором нису могли бити довољан интегративни фактор за сарадњу, већ су допринели да одређена међусобна антипатија која је у то време постојала сада пређе у ступањ нешто бољег разумевања. Док способност за доношење одлука не постане централизована, контакти, макар и институционализовани, неће водити интеграцији, што се најбоље рефлектује у Хасовом закључку да: „Међусобно одговарање и непокидане везе комуникације између политичких странака, интересних група и државних службеника преко националних граница су пре резултат а не разлог интеграције“.³¹⁹ Нордијске земље, представљају негацију опште увреженог принципа да интеграција мора започети од конститутивног политичког чина, јер она, у овом случају, као што смо видели, започиње много раније.

4.1. Претече Нордијског савета

Почетком педесетих година XX века превладава мишљење да даљи кораци у нордијској сарадњи морају бити решени на институционализован начин, кроз формирање регионалне организације. Прва званична институција нордијске сарадње, Нордијски савет оснива се 1952. године. Из досадашњег прегледа околности које су утицале на успостављање нордијске сарадње у периоду до половине XX века, издваја се неколико форума који се могу сматрати претечама Нордијског савета. У овом поглављу, у склопу анализе институција нордијске сарадње, приказан је у најкраћем преглед парламентарних регионалних форума који су начином свог рада, нарочито у процедуралном смислу, допринели успостављању Нордијског савета. То су Нордијска интерпарламентарна унија, Комитет за успостављање Скандинавске војне одбрамбене алијансе и Комитет скандинавских законодаваца, који је радио на два веома битна питања –

---

³¹⁹ Stanley V. Anderson, *The Nordic Council: A Study of Scandinavian Regionalism* (Seattle: University of Washington Press, 1967), 145.

унификавању закона о држављанству и постизању договора о слободи кретања у нордијском региону.

4.1.1. Нордијска интерпарламентарна унија

Интерпарламентарна унија (ИПУ) основана је 1889. године у Паризу. Након Данске, која је једина од нордијских земаља присуствовала оснивачкој седници, прикључују се и остале нордијске земље, које почињу по први пут да се састају у оквиру ширег контекста Интерпарламентарне уније, а интерпарламентарне групе организују се у оквиру скупштина свих нордијских земаља чланица ИПУ.³²⁰

На данску иницијативу, 1907. године конституише се Нордијска интерпарламентарна унија (НИПУ), као регионална јединица већ споменуте универзалне организације, која се формира на састанку у Копенхагену, који је сазван како би се размотрио напредак на Хашким конференцијама и будућа нордијска сарадња на конференцијама ИПУ. Циљ је био и да се поправе међусобни односи у нордијском региону јер је, подсетимо, распад Норвешко-шведске уније изазвао горчину у региону, нарочито код Швеђана.³²¹ Финска и Исланд се прикључују након I светског рата. Састанци Нордијске интерпарламентарне уније редовно су се одржавали у главним градовима нордијског региона једном годишње, од 1907. до 1947, а потом сваке друге године до 1957. када је одржан последњи састанак. НИПУ се није састајала током I светског рата³²².

Већина нордијских законодаваца, осим дела Норвежана, остваривала је чланство у НИПУ на основу свог учешћа у ИПУ. На састанцима НИПУ, који су обично трајали по два дана, учествовало је по петнаест парламентарца, чланова званичних парламентарних делегација својих земаља, осим Исланда, који је делегирао нешто мањи број. По позиву су састанцима присуствовали други званичници, при чему су повремено позивани чланови Владе. Извршни орган

³²⁰ <http://www.ipu.org/strct-e/1889.htm>

³²¹ Видети тачку 3.9 – Од скандинавизма до I светског рата

³²² Barry Turner, Gunnila Nordquist, *The other European community. Integration and co-operation in Nordic Europe* (London: Weidenfeld and Nicolson, 1982), 33.

састојао се од четири члана из сваке националне групе, укључујући и председавајућег групе и његовог заменика. Председавајући групе која је била домаћин последњем састанку делегата аутоматски је постављан за председника НИПУ. Предлог да се оснује званични стални орган за међупарламентарне консултације нордијских земаља потекао је од делегата НИПУ, на састанку који је одржан у Стокхолму, 1951. године, што је била увертира да се наредне године оснује Нордијски савет. Након тога, годишња заседања Нордијског савета утицала су да састанци НИПУ постану прекобројни. У суштини, постоје одређене сличности између ова два парламентарна тела у институционалном смислу – што се тиче националног представљања, принципа једнакости у коришћењу свих нордијских језика, осим финског и исландског, као и у саставу секретаријата, у коме су се смењивали Данци, Норвежани и Швеђани.³²³

4.1.2. Преговори о успостављању Скандинавске војне одбрамбене алијансе

На иницијативу данског министра спољних послова, посланици свих нордијских скупштина, учествовали су 1949. године на две конференције о Скандинавској одбрамбеној алијанси, у Копенхагену и у Ослу. Конференцијама су присуствовали и дански, норвешки и шведски председници влада, министри спољних послова и министри одбране, којима су се прикључило 24 водећих парламентарца, по осам из сваке земље, који су заступали своје партије. Конференције су укључивале пленарне састанке, на којим су делегати размештани по азбучном реду а не према земљи из које долазе, састанке националних делегација и састанке девет министара. У пленарном делу говорило је прво девет министара, а потом девет одабраних посланика.³²⁴

Преговори о одбрамбеној алијанси нису били успешни: Данска и Норвешка биле су оснивачи Северноатлантског пакта, док су Шведска и Финска остале ван тог војног блока. Међутим, процедуре су биле успешне и у комуникеу са конференције у Ослу, се наводи „да су, по први пут, посланици учествовали заједно са члановима Владе у преговорима такве врсте.“³²⁵

---

³²³ *Ibid.*, 16-17.

³²⁴ *Ibid.*, 17.

³²⁵ *Ibid.*

Када су предлози о војној интеграцији замењени предлозима о економској интеграцији, коришћене су сличне технике парламентарног учешћа.

4.1.3. Преговори о усаглашавању закона о држављанству

Нови моменат у парламентарној сарадњи нордијских земаља јавља се у мају 1950, када је одржан заједнички састанак чланова релевантних комитета скупштина Данске, Норвешке и Шведске, са циљем постизања договора око новог, униформног закона о држављанству. Наиме, у августу 1949. године, када је комитет експерата након три године разматрања поднео свој извештај, предлажући нови закон о држављанству, закон је пуштен у скупштинске процедуре, и до разлика је дошло у скупштинама Данске и Шведске. Ово је захтевало сазивање конференције, која се, на дански позив, одржава у мају 1950. године, а којој су присуствовали дански министар унутрашњих послова и шведски и норвешки министри правде, заједно са седамнаест законодаваца из све три земље. Резултат конференције био је половичан. Овим питањем, како су проценили, даље није могао да се бави Нордијски савет, тако да се поново, 1960. године, у Стокхолму, састају представници скупштинских комитета како би размотрили предлоге јединственог закона о држављанству. Нордијски савет је и овом приликом изостављен.³²⁶

Ипак, ефектан приступ овом питању и уложени напори били су инспирација за осниваче Нордијског савета, као илустрација практичности интерпарламентарне сарадње на врло конкретним, али не превише битним питањима. Присуство чланова Владе на овим састанцима било је преседан који је потом усвојио Нордијски савет.³²⁷

4.1.4. Нордијски парламентарни комитет за слободу саобраћаја

У јануару 1951. године, шведски социјал-демократа Ролф Едберг (*Rolf Edberg*), покреће иницијативу у шведској скупштини која позива на што скорије успостављање парламентарног комитета чији би задатак био да предложи начине

---

³²⁶ *Ibid.*

³²⁷ *Ibid.*

за лакша путовања између нордијских земаља. Подршку добија од свих већих политичких странака. Комитет за спољне послове представља позитиван извештај о овој иницијативи, који бива једногласно усвојен у априлу 1951. Истовремено, у Норвешкој, норвешка група у Нордијској интерпарламентарној унији даје сличан предлог Председништву норвешке скупштине. Њихов предлог проистиче из агенде тема које су разматране на 27. састанку делегата НИПУ, 1949. године, када је разматрана могућност увођења олакшица за путовања. Председништво предлаже норвешкој скупштини да усвоји предлог, као и да Норвешка учествује у пројекту.³²⁸

До састанка, коме присуствују Данска, Шведска и Норвешка, са по пет посланика, долази у другој половини године. Финска шаље шесточлану делегацију, у којој су била три посланика. Исланд се касније придружује, упућивањем пар посматрача. Свака национална група бира свог председавајућег, који чини Председништво, који се у почетку бави овом темом, на састанцима који се наизменично одржавају у Данској, Шведској или Норвешкој. У просеку, одржавала су се два пленарна састанка годишње, у периоду од 1951. до 1956. године. Парламентарни комитет за слободу саобраћаја окончао је свој рад, успевши да уклони бројне мање препреке за путовање и да укине потребу поседовања пасоша за држављане нордијских земаља приликом путовања по нордијском региону. Финални извештај, који предлаже да владе успоставе нови стални орган који би се састојао од по два представника скупштина Данске, Финске, Норвешке и Шведске и један са Исланда, усваја Нордијски савет. Владе наведених земаља успостављају Нордијски комитет за саобраћај, који се након пар година коегзистирања, утопио у Нордијски савет, након што је окончао своје главне задатаке. Нордијски савет је покушао да преузме методе рада Нордијског парламентарног комитета за слободу саобраћаја.³²⁹

Примери претеча Нордијског савета дати су да би се боље схватио начин на који је постигнут континуитет у одређеним областима сарадње које су биле предмет разматрања пре оснивања Нордијског савета, у оквиру парламентарних комитета

---

³²⁸ *Ibid*, 17.

³²⁹ *Ibid*.

формираних од представника скупштина нордијског региона, а којима се након постизања договора наставио бавити новоуспостављени Нордијски савет. Послератни период био је веома плодан по нордијску сарадњу, и управо су та плодност у зачетку, као и један од такозваних великих неуспеха, немогућност формирања војне алијансе, били окидачи за успостављање сталних и формалних институција које ће се бавити нордијском сарадњом.

Узмимо за пример договор о слободи саобраћаја и укидању пасоша држављанима нордијских земаља за путовање у оквиру нордијског региона, који је постигнут у оквиру Комитета за слободу саобраћаја, да би након тога Нордијски савет 1957. успео да успостави пуноправну Пасошку унију.³³⁰ Конвенција о социјалној сигурности за грађане нордијских земаља који живе у суседним нордијским земљама ступила је на снагу 2. јуна 1954. године. На консолидацији шеснаест уговора који су преостали наставио је да ради Нордијски савет, те је 1. новембра 1956. године ступила на снагу нова, оперативна Конвенција о социјалној сигурности. На сличан начин започет је и рад на успостављању заједничког тржишта рада, јер је нацрт Конвенције о радној размени начињен пре него што је успостављен Нордијски савет, али је Савет након свог оснивања наставио да разрађује њене одредбе, нарочито што се тиче медицинске струке.³³¹ Тако је 1954. године успостављено заједничко тржиште рада.³³²

Континуитет у раду наведених парламентарних комитета и Нордијског савета огледа се не само у начину на који су теме од значаја за конкретну нордијску сарадњу разматране, већ и у начину како су преузете процедуре рада.

4.2. Нордијски савет

4.2.1. Оснивање Нордијског савета

Иницијатива за оснивање званичног нордијског парламентарног форума потекла је од норвешког и данског председника Владе у време преговора о

---

³³⁰ Berno Kjeldsen, *The Nordic countries and the EU*, in *The Nordic Countries and the New Europe*, edited by Stenbäck Pär (Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 1997), 11.

³³¹ Anderson, нав. дело, 23.

³³² Kjeldsen, нав. дело, 11.

успостављању нордијске војне алијансе. Предлог норвешког председника Владе, Герхадсена 1950. године, да се оснује званични форум који би разматрао заједничка нордијска питања, даље је разрадио дански председник владе Хедтофт³³³, који предлог за оснивање Нордијског савета формално износи на састанку делегата Нордијске интерпарламентарне уније, у августу 1951. године у Стокхолму.³³⁴

Затражио је да се успостави међупарламентарно тело које би се окупљало једном или двапут годишње у седмодневном заседању и давало предлоге владама земаља нордијског региона о даљем јачању нордијске сарадње. Предлог је озбиљно размотрен, једногласно прихваћен, а потом је петочлани тим припремио нацрт Статута нове организације. Први предлог био је да се нова организација зове Нордијски савет, да право гласа у имају и председници влада и министри спољних послова, што би Савету, на неки начин, дало извршна овлашћења по оним питањима за која су гласали чланови влада. Сматрало се да би потом и владе нордијских земаља, на бази става Нордијског савета за који су гласали њихови председници или чланови, заузеле исти став.³³⁵

Овакав став наишао је на противљење Норвешке, тако да је финални предлог Статута предвиђао да министри имају право да учествују у дебати, али не и да гласају³³⁶, да не буде успостављен један централни секретаријат, већ секретаријати у земљама чланицама, а владе земаља чланица су биле обавезне да известе Савет о мерама које су предузеле по његовим резолуцијама.³³⁷

Упркос учињеним уступцима, формирању Нордијског савета противиле су се опозиционе странке у Норвешкој, као и неке аграрне и конзервативне странке на Исланду. У Данској и Шведској су против били комунисти, који су формирање Нордијског савета видели као начин да се Шведска и Финска увуку у НАТО.³³⁸ Фински представници су ипак у децембру 1951. саопштили да нису у могућности

---

³³³ Hans Hedtoft је 13. фебруара 1953. године, на првој седници Нордијског савета изабран за првог председника, а преминуо је две године касније, на трећој седници Нордијског савета

³³⁴ G.F.D. Dawson, "Work of the Nordic Council," in *Book of Scandinavian Biography*, edited by Ernest Kay (London and Dartmouth: Melrose Press Ltd, 1972), xii-xiii.

³³⁵ Anderson, нав. дело, 3.

³³⁶ Право гласа нису имали ни Фарска ни Оландска острва

³³⁷ Dawson, нав. дело, xiii.

³³⁸ Frantz Wendt, *The Nordic Council and Co-operation in Scandinavia* (Copenhagen: Munksgaard, 1959), 104.

да прихвате Статут због изразито критичког става Совјетског савеза о нордијској сарадњи.³³⁹

За разлику од већине међународних организација које се формирају на бази чврстих уговора, које потписују све чланице, Нордијски савет је био типични изузетак, јер је Статут усвојен у скупштинама нордијских земаља кроз скупштински акт, а није потврђиван уговор о приступању, како је, скоро по правилу, случај када се ради о међународним организацијама. На тај начин, Нордијски савет није имао директну одговорност за Статут, чиме је избегнута замка супранационалности.³⁴⁰ Статут су усвојили норвешки, шведски и дански посланици, у мају и јуну 1952. године. Процедура усвајања у скупштинама нордијских земаља није била иста – Данци су били једини који су Статут усвојили као закон, док је у Норвешкој и Шведској усвојен у форми скупштинске резолуције. Исланд је Статут усвојио нешто касније, у децембру 1952. године, док су га фински посланици тада одбили.³⁴¹

Након усвајања Статута у скупштинским процедурама, радни комитети националних делегација израдили су нацрт привремених Правила процедуре, која су, уз одређене измене одобрена на првој Пленарној скупштини Савета у фебруару 1953. године. На следећој седници, 1954. године, усвојене су одређене измене које су се тичале предлога и предлагача, односно разликовале су се процедуре поступања уколико се ради о предлозима чланова, владиним предлозима, додатним предлозима и др. Председништву³⁴² је дато право да успостави *ad hoc* комитете и да сазива седнице сталних комитета и ван редовних заседања. У фебруару 1955, на трећој седници, усвојена је препорука проминентних лингвиста да се изврши језичка хармонизација терминологије у данској, норвешкој и шведској верзији Правила процедуре.³⁴³

У почетку, током прве три седнице Нордијског савета, Финска није учествовала у његовом раду, али је имала право да то чини у обиму који сматра да

---

³³⁹ Frantz Wendt, *Cooperation in the Nordic countries. Achievements and obstacles* (Stockholm: Almqvist & Wiksell International, 1981), 35.

³⁴⁰ Dawson, нав. дело, xiii.

³⁴¹ Anderson, нав. дело, 23.

³⁴² Према Статуту, Председништво од пет чланова бирало се на текућем заседању а у том саставу је радило до следећег заседања. Чинили су га председник и четири потпредседника

³⁴³ Wendt, нав. дело (1981), 38.

је погодан, на бази клаузуле о ограниченом учешћу, која је постојала у Статуту. Иако је Финска била формално ван оквира сарадње, учествовала је, на равноправној основи са осталим члановима Савета у раду сталних комитета за правна, културна, социјална и саобраћајна питања. Ипак, упркос широј подршци за прикључење Нордијском савету и страховању да ће остати искључена из нордијског јединства, Финска се годинама није усуђивала да постане члан, због негативне кампање која је у Совјетском савезу вођена против Нордијског савета.³⁴⁴ Финска одлучује да се Нордијском савету прикључи тек крајем 1955. године, након што је са Совјетским савезом донекле релаксирала односе.³⁴⁵ Условно речено, сагласност за финско прикључење Нордијском савету добио је фински председник Владе Кеконен 1955. године током државне посете Совјетском савезу.³⁴⁶ Након што финска Скупштина у октобру 1955. усваја владин предлог да се Финска прикључи Нордијском савету, четири чланице Савета тада усвајају амандмане на Статут, омогућујући Финској да постане пуноправан члан, а Финска потом у својој Скупштини усваја Закон којим потврђује измењени Статут.³⁴⁷ Финска је по први пут у пуном капацитету узела учешћа у Нордијском савету на четвртој седници, у јануару 1956. године, где је дочекана топлим речима председавајућег: „Осећали смо да је столица празна док Финска, која је вековима била бедем одбране нордијског закона и цивилизације, није узела учешћа. Сада су све нордијске земље на броју.“³⁴⁸ Финско приближавање нордијским земљама наставља се и у другим областима. По први пут након 1939. године, у априлу 1956, фински МИП учествује на састанку министара спољних послова нордијског региона, а од лета 1956. фински министар се укључује у преговоре о формирању заједничког нордијског тржишта.³⁴⁹

На петом заседању, 1957. године, у Хелсинкију, Нордијски савет је предложио владама да измене Статут, на начин да се у Статут инкорпорирају и Правила процедуре из 1954. и хармонизација терминологије из 1955, као и

---

³⁴⁴ Wendt, нав. дело (1959), 103-104.

³⁴⁵ Anderson, нав. дело, 24.

³⁴⁶ Wendt нав. дело (1981), 37.

³⁴⁷ Финска је Нордијском савету приступила уз резерву која каже да ће се фински представници изузети из свих расправа које се у Нордијском савету имају водити по питањима војних политика или могу бити од интереса за велике силе

³⁴⁸ Wendt, нав. дело (1959), 103-105.

³⁴⁹ Wendt, нав. дело (1981), 37-38.

овлашћења која су дата Председништву да може сазивати *ad hoc* комитете.³⁵⁰ Предлог поменутог консолидованог Статута усвојен је у скупштинама нордијских земаља током 1957. године, а на снагу је ступио 1. јануара 1958. године.³⁵¹

4.2.2. Овлашћења и надлежности Нордијског савета до закључења Хелсиншког споразума

Поменутих изменама Статута из 1957. године, Нордијски савет се дефинише „као тело које је формирано са циљем консултација између скупштина нордијских земаља, као и влада наведених земаља, по питањима која се тичу заједничких активности између неких или свих наведених земаља“.³⁵² Што значи да и активности између само две нордијске земље постају предмет од интереса Нордијског савета, у ком случају остале земље могу учествовати у расправи, али не и гласати. У уводној изјави каже се да, у принципу, Савет треба да се бави актуелним проблемима, који захтевају деловање у том тренутку, а да треба да се уздржи од усвајања декларација о будућим циљевима за које се не предлажу конкретне мере. Са једне стране, Савету се недвосмислено дају могућности да разматра сва питања од могућег интереса макар две стране, што га не спречава да се одређеним темама бави и у раној фази, која не захтева доношење одлука, а са друге стране му се сугерише да своју активност усмери на питања која су актуелна. Укратко, оставља се Савету да процени на који начин ће се одређеним питањима бавити.³⁵³

Нордијски савет представља консултативно тело и не може доносити одлуке по питањима која нису од интереса за макар две чланице. Савет може давати препоруке владама, али такве препоруке морају бити пропраћене и информацијом која јасно наводи како је који члан Савета гласао. Чињеница је да ће препорука за коју су гласале све или већина чланица имати већу тежину него ако то учини само једна скупштина или влада, нарочито јер су у Нордијски савет тада, по правилу, бирани најугледнији и најмоћнији посланици и чланови владе.³⁵⁴

---

³⁵⁰ *Ibid*

³⁵¹ http://www.cvce.eu/content/publication/1997/10/13/d4904999-b567-42f8-bd25-5f9411c0097b/publishable_en.pdf

³⁵² Члан 1 Статута

³⁵³ Wendt, нав. дело (1959), 107.

³⁵⁴ *Ibid*

Чланови Савета и одређени број заменика бирају се у националним скупштинама, на начин како то одреди свака земља чланица, али уз јасну одредбу, предвиђену Статутом, да морају бити представљене различите политичке странке. У великој већини, избори за чланове Савета врше се по пропорционалном систему. Ово, између осталог, осигурава да су у његов рад укључене и опозиционе странке, што му даје одређену тежину, на пример, у односу на рад влада које чине само владајуће странке. Чланови Савета, мада се бирају на период од годину дана, углавном бивају поново изабрани док им траје мандат у националним скупштинама. Правило по коме се чланови Савета бирају из корпуса посланика националних скупштина усвојено је да би се обезбедиле најближе могуће везе између Савета и скупштина. Данска, финска, норвешка и шведска скупштина бирале су по 16 чланова, исландска 5, што је укупно чинило 69 изабраних представника. Како Савет има само саветодавну улогу, број делегата из сваке скупштине фиксан је и није одређен према броју становника дате земље, чиме се постиже одговарајућа заступљеност свих политичких странака.³⁵⁵

Поред посланика, на састанцима Савета учествују и представници владе, који се именују за сваку седницу, а њихов број и састав зависи од теме која се разматра на датој седници. Министри, сходно Статуту, могу да учествују у расправи на пленарним седницама Савета, али не могу бити бирани у комитете нити могу да гласају за препоруке. По процени, министри могу бити позвани да учествују и на састанцима комитета. У почетку рада Нордијског савета, учешће министара на пленарним седницама било је замашно – првој је присуствовало 15, другој 24, трећој 22, четвртој 30³⁵⁶, на петој 34, на шестој 29, итд. На овим седницама учествовали су и председници влада и министри спољних послова. Како би се избегло несрећно искуство Савета Европе, у коме парламентарци и чланови влада заседају у одвојеним телима, што је често доводило до потешкоћа, Нордијски савет предвиђа да чланови влада учествују у раду у дому где су и представници скупштина, што се у почетку показало као добро решење јер је поспешило размену мишљења и донело квалитативан помак у раду Нордијског

---

³⁵⁵ *Ibid.*, 108.

³⁵⁶ На овој седници је донета одлука о укључењу Финске у рад Савета, што објашњава овако висок одзив министара нордијских земаља

савета.³⁵⁷ У пракси, то је значило да члан скупштине неке нордијске земље може постављати питања и тражити разјашњење од министра друге нордијске земље, што само говори о високом степену отворености и демократичности нордијских земаља.

Нордијски савет је, по правилу, у непрекидном заседању, али се пленарне седнице одржавају једном годишње, у време када то Савет одреди. На захтев Савета или најмање две владе или 25 чланова могу се сазвати и ванредне седнице. Статут не одређује дужину трајања седнице, али оне углавном трају седам до десет дана. Место одржавања редовних седница је у главним градовима чланица, који се смењују по принципу ротације, док ванредне могу бити одржане и на другим местима, сходно одлуци Савета.³⁵⁸

Захваљујући лингвистичкој блискости нордијских језика, са изузетком исландског и финског, на седницама Нордијског савета чланови користе језике који су разумљиви већини, Данци говоре данским, Швеђани шведским, Норвежани норвешким, док Финци користе шведски, који већина говори, а који је разумљив за остале нордијске народе. Ислањани користе дански. Сва документа се штампају на језику на ком су изворно поднета. Мада се, сходно правилнику, могу користити сви језици, у пракси се највише користе дански, шведски и норвешки. Представници влада седе у једном делу сале, а посланици у другом, по абecedном реду, невезано од своје националности. Иступају, такође, по абecedном реду.³⁵⁹ Ипак, треба напоменути и да се последњих година повремено среће пракса да се користи и енглески језик, као опште средство споразумевања међу нордијским земљама.

Статут је главни правни акт Нордијског савета, који се може мењати само одлуком нордијских скупштина. Ако би земља пожелела да се повуче из Савета, то може учинити једностраном одлуком.³⁶⁰ На почетку сваке пленарне седнице, бира се Председништво које се састоји од председника и четири подпредседника, који морају бити из остале четири чланице, које председава до наредне редовне пленарне

---

³⁵⁷ Wendt, нав. дело (1959), 109.

³⁵⁸ *Ibid.*

³⁵⁹ *Ibid.*, 116.

³⁶⁰ *Ibid.*, 110.

седнице, када се бира ново Председништво. За чланове Председништва се, по неписаном правилу, бирају председавајући националних делегација.³⁶¹ Испоставило се да Председништво има важну улогу у периоду до следеће седнице, јер се састаје неколико пута годишње и координира рад Савета, стара се о спровођењу одлука које су донете на претходној седници, прати рад влада на примени препорука Савета и прибавља потребна експертска мишљења. Чланови Председништва одговни су за односе са својим владама, а целокупно Председништво се пар пута годишње састаје ради консултација са владама земаља чланица, нарочито са министрима спољних послова, али и са председницима влада.³⁶²

Свака делегација има национални Секретаријат, чије се активности спроводе под Председништвом, а сви секретаријати имају добру међусобну комуникацију. У овој фази, није постојао заједнички Секретаријат. Финансирање учешћа пада на терет сваке земље понаособ, која сноси трошкове својих представника и секретаријата, као и трошкове састанака који се одржавају на њеној територији. Трошкови који су заједнички за све чланице пропорционално се деле према броју чланова који су изабрани у Савет.³⁶³

Предлоге за разматрање могле су подносити само владе или изабрани чланови Савета. Постојала је могућност да један број посланика поднесе заједнички предлог. Разни стални међунордијски комитети за сарадњу које су владе успоставиле након 1945. године, као што су: Нордијска комисија за културу, Скандинавски комитет за сарадњу у законодавству, Комитет за социјалну политику, Парламентарни комитет за слободнију комуникацију или Заједнички скандинавски комитет за економску сарадњу путем својих влада подносили су годишње извештаје Нордијском савету.³⁶⁴

Сходно члану 11 Статута, владе „треба да подносе извештај о томе шта су предузеле по основу препорука Савета“ са претходних седница, све док Савет не донесе закључак да је разматрање датог питања окончано или да му више нису потребне информације о тој теми. Ово правило показало се у тој почетној фази као

---

³⁶¹ Anderson, нав. дело, 37-38.

³⁶² Wendt, нав. дело, 111.

³⁶³ *Ibid*

³⁶⁴ *Ibid*

веома битно, јер је Савету омогућавало да на неки начин притиска владу која занемарује препоруке Савета, а омогућавало му је и да доследно прати на који начин влада спроводи дате препоруке.³⁶⁵

Савет је имао овлашћења да током седница формира комитете који би разматрали покренута питања, те је у првих пар година свог рада успоставио пет комитета – за законодавство, културу, социјална питања, саобраћај и економију. Један члан Савета није могао бити именован у више од једног комитета. Улога комитета била је веома битна, јер су они, по разматрању предлога, давали свој писани извештај у коме су образлагали свој став, било да је у питању одбијање, или предлог да се то питање размотри на следећој пленарној седници. Комитет је обично именовано известиоца који је налазе комитета представљао пред пленумом.³⁶⁶

Одлуке о препорукама су се доносиле на начин да су владе земаља чланица информисане о томе како је сваки појединачни члан гласао. Усвојене препоруке, које би потписали председник Савета и секретар те седнице упућиване су владама заједно са изворним предлогом, извештајем комитета, извештајем са дебате и свим другим информацијама које су могле бити од користи. Председништво и владе су усвојили праксу одржавања заједничких састанака након сваке седнице, на којима би се у присуству чланова Председништва и представника влада – углавном министара спољних послова, поделиле усвојене препоруке, а владе преузеле обавезу да даље усмеравају и координирају активности на њиховом спровођењу.³⁶⁷

До 1962. председници влада Данске, Шведске, Норвешке и Финске³⁶⁸ присуствовали су скоро свим седницама Нордијског савета. По правилу, редовно су присуствовали и министри спољних послова и министри правде, док су остали министри ређе виђани у пленуму. После дуже паузе, и Исланд од 1960. године почиње да упућује своје министре. Ајнар Лухен (*Einar Løchen*) у Компаративној студији одређених европских парламентарних скупштина из 1958. закључује да „у Савету Европе, Скупштина усваја препоруке које Комитет министара повремено

---

³⁶⁵ *Ibid.*, 112.

³⁶⁶ *Ibid.*, 114.

³⁶⁷ *Ibid.*, 115.

³⁶⁸ Од 1956. године, када Финска постаје члан

оцењује као нереалне или непрактичне, док у Нордијском савету, присуство министара у скупштини и комитетима вероватно води ка усвајању реалистичнијих препорука него што је то случај код Савета Европе. Министри су у стању да кажу да ли је предлог одржив и да укажу на одређене практичне потешкоће.³⁶⁹

Има, додуше, и супротних оцена, да овај рани период рада Нордијског савета није био превише плодан нити суштински. Састанци политичара и бирократа, државних службеника одвијали су се редовно, али је било потребно да прође доста времена од периода пуких размена информација до конкретних покушаја да се дефинише нордијска реформистичка етика. Ово се илуструје и оценом да су консултације увек биле најближе када се расправљало о неконтроверзним и о питањима ниског политичког приоритета. У том периоду, шездесетих година, Шведска се полако наметнула као лидер реформи у нордијском региону, те је било логично да је друге нордијске земље следе, као што су некада следиле Данску, у периоду између два рата.³⁷⁰

Даља сарадња форсира се поспешивањем узајамног разумевања путем неформалних и сталних консултација, како би политичка елита увек била упозната са интересима других страна и узела их у обзир када дефинише своје приоритете и циљеве. У сваком случају, нордијске земље одбијају да се организују у супранационалну творевину, већ сарадњу учвршћују користећи механизме Нордијског савета, уз постепено креирање других званичних органа сарадње, као међувладиног субститута за ауторитативна тела са извршним капацитетом за доношење одлука.

Међутим, потенцијално чланство дела нордијских земаља у Европској економској заједници, за шта након одлуке Британије у јулу 1961. године, оптира и део нордијских земаља, отвара одређена питања у вези нордијске сарадње. С обзиром на намеру нордијских земаља да нордијску сарадњу задрже и у оквиру Европске економске заједнице, а и мимо ње, због дела нордијских земаља које не намеравају да се у тој фази одреде за чланство, долази се до закључка да би, до

---

³⁶⁹ Einar Løchen, "A Comparative Study of Certain European Parliamentary Assemblies", *L'Annuaire Européen/The European Yearbook*, IV (1958): 156.

³⁷⁰ Barry Turner, Gunnila Nordquist, *The other European community. Integration and co-operation in Nordic Europe* (London: Weidenfeld and Nicolson, 1982), 106.

тада слободна и стилски неформална нордијска сарадња, тачно и прецизно требало да се дефинише кроз обавезујући међународни споразум.³⁷¹ У то време, и друге спољнополитичке околности намећу потребу за већим нордијским јединством. Наиме, Совјетски савез врши велики притисак на Финску, незадовољан већим степеном сарадње Данске и Норвешке са СР Немачком у оквиру НАТО, а критике, донекле, усмерава и на Шведску.³⁷²

4.2.3. Споразум о нордијској сарадњи – Хелсинички споразум

Полазна основа за даљу припрему предлога о новом споразуму о нордијској сарадњи био је нацрт који је припремио Нордијски савет и који је представљен на заједничком састанку Председништва и председника влада у Финској, 11-12. новембра 1961. године. Председници влада сагласили су се да владе размотре дати предлог, а да се о њему одлучује на наредној седници Савета у Хелсинкију, 1962. године. У марту, 1962. године у Хелсинију, представљен је предлог новог споразума, на основу нацрта који је предложио Нордијски савет. Његове одредбе биле су максимално лабаве, посебно у односу на дефинисање будућих активности влада нордијских земаља. Свако „влада ће“ у Нацрту, у финалном тексту замењено је са „влада би требало“, како би се обезбедила одступница заинтересованим нордијским земљама за даље преговоре са Европском економском заједницом. На оваквом приступу нарочито је инсистирала Данска. Споразум се усваја, додуше уз незадовољство чланова Нордијског савета, али уз свест да је у том тренутку такав приступ нужан. Чланове Нордијског савета погодио је и став влада у вези члана Споразума који се тичао потребе да Нордијски савет буде консултован по питањима која су од значаја за једну или више земаља. Владе нису могле да прихвате овакав члан, јер је процена била да у одређеним ситуацијама неће бити могуће чекати на став Нордијског савета, те су владе стога једноставно искључиле овај члан из Нацрта. Ипак, на инсистирање Савета и Председништва, он је прихваћен али на измењени начин да „Нордијском савету треба дати могућност да изрази своје ставове у вези

---

³⁷¹ Wendt, нав. дело (1981), 39.

³⁷² *Ibid*, 40.

принципијелних питања која се тичу нордијске сарадње, осим уколико то није могуће због недостатка времена“.³⁷³

На годишњем заседању Нордијског савета у Хелсинкију, 23. марта 1962. године, усваја се Хелсиншки споразум³⁷⁴, како се уобичајено назива. Његов прави назив је Споразум о нордијској сарадњи и сматра се каменом темељцем нордијске сарадње. Изворно је садржавао 40 чланова, а бројним амандирањем током година³⁷⁵ нарастао је на 70 чланова. Њиме се јасно сугерише владама нордијских земаља да уложе све напоре у циљу одржавања и даљег развоја сарадње у културном, правосудном, социјалном и економском пољу, транспорту, комуникацијама, заштити животне средине и другим областима сарадње³⁷⁶, као и у правцу спровођења заједничких интереса који се тичу европских и других међународних организација и конференција. Дефинишу се и облици нордијске сарадње, њени органи и њихова овлашћења.³⁷⁷

Споразум се бави сарадњом у различитим пољима, дефинишући начин и опсег њеног спровођења. Почиње од сарадње у области права, предвиђајући да се сви грађани нордијског региона при креирању закона и правила имају третирати на истоветан начин, при чему једини изузетак види у случају одређених међународних обавеза или давања држављанства, онако како је то уставом дате земље предвиђено. Од свих потписница се захтева да омогуће давање држављанства грађанима других нордијских земаља. Захтева се максимална могућа униформност у области приватног права, као по питањима кривичних дела, на начин да то омогући да се кривично дело почињено у једној нордијској земљи може истраживати и кривично гонити у другој. Позивају се све чланице да настоје да координирају своје законодавство у свим областима, осим оних којима се Споразум директно бави, као и да омогуће да се судске одлуке донете у једној нордијској земљи могу спроводити у другим нордијским земљама.³⁷⁸

---

³⁷³ Wendt, нав. дело (1981), 40.

³⁷⁴ <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/agreements/treaties-and-agreements/basic-agreement/the-helsinki-treaty>

³⁷⁵ Споразум је мењан седам пута, 13.2.1971, 11.3.1974, 15.6.1983, 6.5.1985, 21.8.1991, 18.3.1993, 29.9.1995.

³⁷⁶ Члан 1 Споразума

³⁷⁷ Wendt, нав. дело (1981), 40-41.

³⁷⁸ Чланови 2-7

У области културне сарадње³⁷⁹, Споразум предвиђа да у свим нордијским земљама у образовање треба укључити и предавања о језику, култури и општим друштвеним условима других нордијских земаља, укључујући и Фарска острва, Гренланд и Оландска острва. Све земље треба да пруже могућност студентима других нордијских земаља да дипломирају на њиховим високошколским установама, као и да наставе образовање уколико су га започели у другој нордијској земљи, а земља одакле је студент пореклом треба да настави да га финансијски помаже и ако он студије настави у другој нордијској земљи. Нордијске земље треба да координирају јавно образовање за одређене професије или трговину. Овакво образовање треба да има исту квалитативну вредност у свим нордијским земљама, а додатне студије могу се захтевати ако то налажу услови у одређеној земљи. У областима образовања у којима је то целисходно, треба наставити развој образовних структура кроз координацију и континуирану сарадњу око развојних и наставних планова. Сарадњу у области образовања треба организовати тако да се фондови за развој и истраживање координирају и користе на најбољи могући начин, на пример успостављањем заједничких институција. На крају поглавља о културној сарадњи, земље потписнице се позивају да промовишу популарно нордијско образовање и омогуће размену у области књижевности, уметности, музике, позоришта, филма и других области културе, укључујући и потенцијале телевизије и радија.³⁸⁰

У области социјалне сарадње, потписнице се позивају да очувају и даље развијају заједничко нордијско тржиште рада, у складу са оквиром који је утврђен ранијим уговорима, као и да координирају размену радне снаге и професионално усмеравање. Подстиче се слободна размена приправника и позива се на улагање додатних напора на достизању униформности у националним законодавствима који се тичу индустријске безбедности и сличних питања. Треба настојати да грађани једне нордијске земље током боравка у другој нордијској земљи уживају иста социјална права као домицилни грађани те земље. Земље потписнице треба да наставе и продубе сарадњу у области јавног здравља и медицинског

---

³⁷⁹ Део текста који се тиче културне сарадње, у члану 8, измењен је 1995. године у односу на изворни текст Споразума

³⁸⁰ Чланови 8-13

збрињавања, умерености у раду, бризи за децу и омладину. Свака нордијска земља треба да обезбеди да безбедносне медицинске, техничке и друге контроле буду вршене на начин да је сертификат о прегледу прихватљив и у другим нордијским земљама.³⁸¹

У области економске сарадње, земље потписнице позивају се на одржавање редовних заједничких консултација о економским политикама, као и да координирају мере чији је циљ да се уједначе ефекти флукуација у економском циклусу. Треба да у највећој могућој мери промовишу сарадњу у области производње и инвестиција, настојећи да креирају околности за директну сарадњу између компанија из нордијских земаља. Током даљег развоја међународне сарадње, треба да настоје да постигну одговарајућу расподелу рада између својих земаља у области производње и инвестиција. Нордијске земље треба да обезбеде максималну слободу кретања капитала, као и да траже заједничка решења која се тичу плаћања и валуте. Потребно је да се консолидују претходно започети напори на укидању баријера између нордијских земаља и да се даља сарадња ојача што је више могуће. Када је у питању спољна трговина, потребно је радити на промоцији нордијских интереса, кроз заједничке консултације. У области царинских процедура, нужно је успоставити сарадњу по питању административних и техничких правила, како би се царинске процедуре поједноставиле, чиме ће се олакшати саобраћај и комуникација између нордијских земаља. Правила која се тичу прекограничне трговине потребно је формулисати на начин да се минимизирају све потешкоће за грађане који живе у граничним областима. У случају потребе или уколико се створе услови за заједнички економски развој у суседним прекограничним областима, обе стране треба да уложе све напоре како би се остварио напредак.³⁸²

По питању саобраћаја и комуникација, потребно је консолидовати претходне напоре и настојати да се сарадња развија на начин који ће омогућити успостављање саобраћајних и комуникацијских веза и размену добара међу нордијским земљама, као и проналажење решења за све проблеме до којих може

---

³⁸¹ Чланови 14-17

³⁸² Чланови 18-25

доћи. О изградњи саобраћајних и комуникацијских веза између две или више чланица морају бити консултоване и друге заинтересоване стране. Стране потписнице морају задржати и даље продубљивати сарадњу која је омогућила да њихове територије буду део области пасошке уније, а прекограничну контролу путника треба даље координирати и поједноставити. Нордијске земље треба да наставе координацију на обезбеђивању боље безбедности на путевима.³⁸³

У области заштите животне средине³⁸⁴, захтева се да у свом законодавству и његовој примени, нордијске земље у максималној могућој мери узму у обзир и интересе других потписница и да их третирају као своје интересе. Треба да настоје да хармонизују своју регулативу која се тиче заштите животне средине на начин да постигну максималну могућу сагласност у дефинисању стандарда и упутстава која се тичу загађења, коришћења токсичних супстанци које могу загадити животну средину. Такође, треба да сарађују на заштити флоре и фауне и у областима дефинисања националних резервата и области за рекреацију.³⁸⁵

Споразум се дотиче и других области сарадње – у европским и другим међународним организацијама, које пружају одличне могућности за сарадњу која ће имати добре ефекте по нордијске грађане и компаније, тако да владе треба то увек да имају на уму и да настоје да обезбеде поштовање заједничких интереса и вредности.³⁸⁶ Сви државни службеници који служе у другим земљама ван нордијских, треба да се нађу на услузи држављанима других нордијских земаља, уколико њихова земља у датој земљи нема дипломатско представништво, наравно уколико то није у супротности са њиховим дужностима и уколико се томе не противи земља у којој се државни службеник налази на служби. Нордијске земље треба да координирају своје активности које су усмерене на земље у развоју. Потребно је да сви настоје да пруже што потпуније и шире информације о нордијском региону и нордијској сарадњи, као и да, уколико је то опортуно, предузимају заједничке активности. Све нордијске земље треба да омогуће

---

³⁸³ Чланови 26-29

³⁸⁴ Читаво поглавље о сарадњи у области животне средине додато је 1974. године

³⁸⁵ Чланови 30-32

³⁸⁶ Члан 33 Споразума измењен је 1993. како би био актуелизован у складу са новим спољнополитичким околностима

координацију својих статистичких области.³⁸⁷ У члану 38 констатује се да ће детаљни споразуми у вези наведених области сарадње бити дефинисани засебним споразумима.³⁸⁸

Чланови 39–43 баве се нордијском сарадњом и њеним облицима, те се предвиђа да ће ради спровођења нордијске сарадње и ради даљег продубљивања, на бази овог и других споразума, нордијске земље имати сталне консултације и предузимати усаглашене мере, када је то потребно. Нордијска сарадња одвијаће се у оквиру Нордијског савета, Нордијског савета министара, на састанцима председника влада, министара спољних послова и других министара, као и међу специјализованим телима и другим јавним институцијама нордијског региона. Одредбе које проистекну из сарадње две или више нордијских земаља, не могу изменити друге земље, осим ако претходно то не нотификују. Јавне власти нордијских земаља могу директно комуницирати осим када није нужно да то чине преко својих дипломатских представништава. У свему што се тиче нордијске сарадње, потребно је максимално укључити јавност.³⁸⁹

Чланови 44–59³⁹⁰ дефинишу надлежности и обавезе Нордијског савета, а 60–67³⁹¹ Нордијског савета министара, чиме ће се овај рад бавити у посебним поглављима, где ће њихове надлежности бити елабориране.

Члан 68³⁹² тиче се обавезе нордијских земаља да у случају измена Споразума обавезно консултују Нордијски савет, а чланови 69 и 70 представљају завршне одредбе, које се тичу ратификације и повлачења из споразума.

На неки начин, постизање Споразума о нордијској сарадњи обележило је десетогодишњицу институционалног деловања на промоцији и поспешивању нордијске сарадње. Мада Споразум није у потпуности испунио очекивања свих, ипак је дао један темељан оквир за будући развој сарадње, који је деценијама након тога надограђиван како би био актуелан и како би одразио све

---

³⁸⁷ Чланови 33-37

³⁸⁸ Члан 38 унет је у Споразум 1974. године

³⁸⁹ Члан 43 додат је 1974, а остали чланови су мењани 1971. и 1993.

³⁹⁰ Ови чланови укључени су у Споразум 1971, а мењани су 1983, 1985, 1991, 1993. и 1995.

³⁹¹ Ови чланови укључени су у Споразум 1971, а мењани су 1974, 1983, 1985, 1991, 1993.

³⁹² Члан је додат 1971. године

специфичности у међународним односима и односима међу нордијским земљама. Суштински, он није донео ништа ново, нити је својим одредбама драстично ојачао дотадашњи релативно неформални оквир сарадње. Евидентно је да се он бави углавном питањима од практичног значаја за грађане нордијског региона, односно областима сарадње које су од самог институционалног почетка нордијске сарадње биле мање спорне. Са друге стране, Споразум улази и у појединости и предвиђа одређене конкретне кораке, чиме ствара обавезу по стране потписнице да делују у складу са његовим одредбама. Очигледно је да је Споразум конципиран на начин који неће засметати земљама нордијског региона у даљој европској интеграцији, а терминологија и додатне обавезе увођене су сукцесивно, како је јачала нордијска сарадња у одређеним областима.

4.2.4. Нордијски савет након усвајања Хелсиншког споразума

Споразум је утицао и на рад Нордијског савета, који у годинама након његовог усвајања трпи одређене критике, у вези процедура и начина рада, као и јављања потребе да се дефинише и учешће других чланова у Нордијском савету, какве су аутономне области. Основне замерке тичале су се ефикасности Нордијског савета, који, очигледно, кроз *ad hoc* комитете који се се успостављали између пленарних заседања како би разматрали предлоге, којих је било све више, није био у могућности да делује на ефикасан и стимулативан начин. Ово води ка одлуци да се уместо *ad hoc* комитета између пленарних сесија по потреби састају стални комитети који су првопозвани да дебатују о покренутом питању које би се на пленум износило тек када је усаглашено међу чланицама у оквиру комитета и када би било спремно за гласање. Упркос покушајима да се појединачним поправљањима процедура каквих је било 1964, 1966, 1967, обезбеди пуна ефикасност Нордијског савета, долази се до спознаје да ће бити нужно приступити ревизији како Статута тако и Правила процедуре, што је, на неки начин, условљено и одредбама Хелсиншког споразума, које нису биле у складу са актуелним Статутом Нордијског савета. На све ово су се надовезали и захтеви да се омогући представљање аутономних самоуправних области у оквиру Данске и Финске.³⁹³

---

³⁹³ Wendt, нав. дело (1981), 42-43.

Међутим, критике нису биле усмерене само на процедурална питања, већ и на рад Савета. Посебно критички тон превладавао је према владама и њиховом доприносу, који је био све слабији, јер су, по оценама чланова Савета, министри показивали све мање иницијативе, како у смислу квалитета поднетих предлога, тако и њиховог квантитета. Што се тиче примене усвојених препорука, однос влада је био релативно позитиван, али су административне процедуре биле споре. Све у свему, дошло се до закључка да би било од користи евентуално успостављање заједничког министарског органа који би координирао нордијска питања и сарађивао са Саветом. На позив Председништва министрима 1967. да успоставе заједнички комитет који би преиспитао активности Нордијског савета и нордијску сарадњу, у јануару 1968. године оснива се тзв. Организациони комитет, који у свом извештају у октобру 1968. године констатује да би интересе влада у нордијској сарадњи најбоље заступао стални орган са широким опсегом овлашћења, чиме се *de facto* предлаже оснивање Нордијског савета министара.³⁹⁴

Нордијски савет министара би, сходно предлогу, имао улогу координатора, планирао би и иницирао даље акције у оквиру заједничке сарадње, те обезбеђивао контакт Нордијског савета са владама земаља чланица. У пролеће 1968, владе нордијских земаља, на предлог Данске³⁹⁵, доносе одлуку да се размотре могућности за широку економску сарадњу, под називом *NORDEK*. У склопу договора, Председништво интервенише предлажући да се председници влада убеди да прихвате могућност да у оквиру *NORDEK* Нордијски савет треба да има функције које природно припадају парламентарном органу. У нацрту споразума *NORDEK*, владини експерти предлажу формирање Савета министара и пратећих органа, именовање министра за нордијску сарадњу у оквиру сваке Владе, као и да се Статут Нордијског савета укључи у Хелсиншки споразум. На тај начин, све основне регулативе о централним институцијама нордијске сарадње биле би укључене у један једини документ, који је већ садржавао правце сарадње и упутства за њено спровођење. Мада Споразум *NORDEK*, поново због могућег

---

³⁹⁴ *Ibid.*, 44-45.

³⁹⁵ Berno Kjeldsen, The Nordic countries and the EU, in *The Nordic Countries and the New Europe*, edited by Stenbäck Pär (Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 1997), 14.

чланства дела нордијских земаља у ЕЕЗ не добија зелено светло, одлука о оснивању Комитета министара доноси се на пленарном заседању Нордијског савета 17. фебруара 1971. године. Ревидирани Хелсиншки споразум ступа на снагу 1. јула 1971. године.³⁹⁶

Истовремено се усвајају и нова Правила процедуре, која су у више наврата мењана, у принципу истовремено са изменама Хелсиншког споразума.³⁹⁷ Како би се убрзала процедура, а да би се избегло компликовано мењање Статута, одредбе које су се тичале надлежности Комитета пренесене су са Статута на Правила процедуре. Док је раније Пленарна скупштина директно бирала чланове Комитета, сада су их именовале директно националне делегације. Све новоуведене промене позитивно су утицале на нордијску сарадњу, што ће се показати у годинама које следе.³⁹⁸

У склопу наведених преговора о повећању ефикасности нордијске сарадње, које су резултирале ревизијом Хелсиншког споразума, покренуто је и питање учешћа представника аутономних области у Нордијском савету. Тражио се модел који би био мање од пуноправног чланства, које се сматрало претераним, и статуса посматрача, који се сматрао недовољним. Комитет самоуправних области предложио је да скупштина Фарских острва изабере два члана, а Оландских једног.³⁹⁹ Такође је предложено да локалне самоуправе Фарских и Оландских острва именују по једног представника у Нордијски савет. Сви наведени представници могли су учествовати у оквиру националних делегација Данске и Финске, чији се број делегата увећао од 16 на 18. Ово је условило и повећање броја чланова осталих делегација, тако да је 1970. године број чланова Нордијског савета порастао са 69 на 78, што је формализовано кроз ревизију Хелсиншког споразума 1971.⁴⁰⁰ Након измена Хелсиншког споразума 1984. године, када се укључује и Гренланд, такође као део данске делегације, број чланова Нордијског савета порастао је на 87.⁴⁰¹

---

³⁹⁶ Wendt, нав. дело, 44-45.

³⁹⁷ "Working procedure for the Nordic Council", in *Co-operation Agreements Between the Nordic Councils. A compilation of some of the basic agreements between Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden* (Copenhagen: Nordic Council, 1989), 21-35.

³⁹⁸ Wendt, нав. дело, 45-47.

³⁹⁹ У складу са бројем становника, Фарска су тада имала 38000 а Оландска 22000

⁴⁰⁰ Wendt, нав. дело, 43-44.

⁴⁰¹ Члан 47 Хелсиншког споразума, видети на: <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/agreements/treaties-and-agreements/basic-agreement/the-helsinki-treaty>

Нордијски савет наставио је да свој начин рада прилагођава околностима на међународној сцени и реалним потребама нордијских земаља, стварајући институционалну подлогу кроз измене Правила процедура⁴⁰², које су углавном пратиле измене Хелсиншког споразума.⁴⁰³ Првобитни текст Хелсиншког споразума садржавао је само области сарадње између нордијских земаља, али су његове касније верзије, употпуњене амандманима из 1971, 1974, 1983, 1985, 1991, 1993, 1995. и 1996, укључиле и текст Статута. Дакле, последњом верзијом Хелсиншког споразума регулишу се и статутарна питања, везана за начин формирања, организацију и деловање Нордијског савета и Нордијског савета министара.⁴⁰⁴

Нордијски савет састоји се од 87 чланова, од којих се по 20 бира из скупштина Данске, Шведске, Норвешке и Финске, а седам из исландске скупштине, с тим да су у данску националну делегацију укључена и по два представника аутономних области – Фарских острва и Гренланда, а у финску националну делегацију два представника Оландских острва.⁴⁰⁵ Део националних делегација бира се у националним скупштинама, а део именују владе, односно аутономне самоуправе, при чему представници извршне власти и аутономних самоуправа немају право гласа, које имају само изабрани посланици.⁴⁰⁶ Чланови Нордијског савета одражавају партијску структуру скупштина нордијских земаља. Тренутно су у Нордијском савету заступљене следеће партијске групе: лево оријентисани социјалисти и зелени, социјал-демократе, центристи, конзервативци и Нордијска слобода. Да би се партијска група основала, мора да има најмање четири члана из сродних политичких партија из најмање две нордијске земље.⁴⁰⁷

Органи Нордијског савета су Пленарна скупштина, Председништво и комитети. Пленарна скупштина која има главна овлашћења Нордијског савета,

---

⁴⁰² Rules of Procedure for the Nordic Council. Copenhagen: Nordic Council, 2012. <http://www.norden.org/en/nordic-council/the-nordic-council/order-of-business>

⁴⁰³ <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/agreements/treaties-and-agreements/basic-agreement/the-helsinki-treaty>

⁴⁰⁴ Dragan Đukanović, Dejan Gajić, „Nordijski oblici međudržavne saradnje“, in *Međunarodni forumi u Evropi*, priredio Dragan Đukanović (Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu, 2007), 154-169.

⁴⁰⁵ Ola Tunader, *Nordic cooperation* (produced by Nytt fra Norge for the Ministry of Foreign Affairs, January 1999).

⁴⁰⁶ Чланови 48 и 49 Хелсиншког споразума, видети на: <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/agreements/treaties-and-agreements/basic-agreement/the-helsinki-treaty>

⁴⁰⁷ <http://www.norden.org/en/nordic-council/organisation-and-structure/party-groups/about-the-party-groups>

састаје се најмање једном годишње, када доноси одлуку о датуму и месту одржавања наредне седнице. Уколико је потребно, Председништво има овлашћења да под одређеним околностима измени ову одлуку. Ванредне седнице могу се сазвати на захтев Председништва, најмање две владе или на захтев 25% изабраних чланова, а одлуку о датуму и месту одржавања доноси Председништво. Парламентарна скупштина бира Контролни комитет и Изборни комитет, док се чланови осталих комитета бирају на пленарној скупштини, а предлажу их њихове националне делегације. Председник и његов заменик бирају се на редовној годишњој седници Парламентарне скупштине и њихов мандат траје годину дана, до наредног редовног заседања. Статус посматрача, са правом иступања, у Парламентарној скупштини имају скупштине Сами народа у Финској, Норвешкој и Шведској. Седницама председава или председник Скупштине или члан Председништва. Заседања су отворена за јавност, осим уколико Скупштина другачије не одлучи. Дневни ред предлаже Председништво а одобрава Скупштина. За измену дневног реда потребна је двотрећинска већина. Кворум чине 44 посланика или њихових заменика. Свака тачка дневног реда мора претходно бити припремљена било у Председништву или неком од комитета, односно контролном комитету, пре него што се приступи гласању.⁴⁰⁸ Нордијски савет министара на редовним годишњим седницама Нордијског савета подноси извештај о спровођењу препорука које су донете на претходној седници Нордијског савета.⁴⁰⁹

Председништво је извршно тело за доношење одлука у периоду када Парламентарна скупштина не заседа, када преузима њена овлашћења и у том периоду координира активности Нордијског савета са националним скупштинама и међународним организацијама.⁴¹⁰ Председништво се састоји од председавајућег, његовог заменика и максимално једанаест чланова. Председништво руководи радом Нордијског савета у периоду када нема заседања. На састанцима Председништва на којима се расправља о питањима

---

⁴⁰⁸ Чланови 1-4, 10-21 Правила процедура, видети на: <http://www.norden.org/en/nordic-council/the-nordic-council/order-of-business>

⁴⁰⁹ Đukanović, Gajić, нав. дело, 161.

⁴¹⁰ Чланови 1-4 Правила процедура, видети на: <http://www.norden.org/en/nordic-council/the-nordic-council/order-of-business>

од значаја за аутономне области – Оландска и Фарска острва и Гренланд, право учешћа има избрани представник скупштине дате самоуправе. Председништво је одговорно за организацију и координацију састанака разних тела у оквиру Нордијског савета и за пратећа политичка и административна питања, укључујући и Буџет Нордијског савета и Нордијског савета министара, те за питања спољне и одбрамбене политике. Састанци Председништва су по правилу затворени за јавност, а могу им присуствовати представници националних делегација или партијских групација, осим уколико то није могуће из посебних разлога. Председништво има овлашћења да успоставља радне групе за одређене задатке и одлучује о њиховом саставу. О свом раду годишњи извештај подноси на редовној седници Пленарне скупштине.⁴¹¹

Нордијски савет је током деценија свог рада мењао сталне комитете, односно они су одражавали приоритете у сарадњи нордијских земаља, што је регулисано кроз правила процедуре. Нордијски савет сада има пет сталних комитета – Комитет за културу, образовање и обуку, Комитет за благостање, Комитет за права грађана и потрошача, Комитет за заштиту животне средине и природних ресурса и Комитет за пословање и индустрију.⁴¹² На пример, сходно Правилима процедуре из 1996. године, постојали су комитети за унутарнордијску сарадњу, за сарадњу са суседним регионима, за сарадњу са Европском унијом, за културу и образовање, права потрошача, пословање и индустрију, екологију и природне ресурсе.⁴¹³ Претходна Правила процедура, која су усвојена 1971. заједно са ревизијом Хелсиншког споразума, а потом у више наврата, закључно са 1986. консолидована, предвиђала су постојање следећих сталних комитета – за правна питања, културу, социјална питања и екологију, комуникације и за економију. Тада је постојала могућност формирања и *ad hoc* комитета.⁴¹⁴

У комитетима који се састоје од 13 до 15 чланова учествују чланови Нордијског савета избрани на Пленарној скупштини, а право учешћа имају и

---

⁴¹¹ Чланови 22-31 Правила процедура

⁴¹² Члан 5 Правила процедура

⁴¹³ Đukanović, Gajić, нав. дело, 160.

⁴¹⁴ “Working procedure for the Nordic Council”, in *Co-operation Agreements Between the Nordic Councils. A compilation of some of the basic agreements between Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden* (Copenhagen: Nordic Council, 1989), 21-35.

представници влада нордијских земаља и аутономних области, који немају право гласа. Уколико у комитету није заступљен представник Оландских и Фарских острва и Гренланда, уместо њега може учествовати члан Нордијског савета из наведене аутономне области, који, уз сагласност данских односно финских чланова комитета може гласати уместо данског, односно финског представника. Комитети током године прате кретања и активности у области својих надлежности, а посебну пажњу посвећују праћењу или процењивању реформских процеса. На комитетима је и задатак да сарађују са одговарајућим телима у скупштинама земаља чланица и са међународним организацијама.⁴¹⁵ Постоји и Контролни комитет, који чине председник, заменик председника и још пет чланова свих земаља чланица Нордијског савета, а који је дужан да Председништву подноси мишљење о примени Хелсиншког споразума, других уговора о нордијској сарадњи, поштовању Правила процедуре и других унутрашњих правилника организације.⁴¹⁶ Изборном процедуром бави се Изборни комитет, који се састоји од седам чланова, укључујући и председника и потпредседника, а мандат му траје до наредног заседања. Партијске групе или чланови који не припадају ни једној групи могу номинovati кандидате за изборе који се одржавају у Пленарној скупштини. Делегати номинују председника и потпредседника, као и чланове Контролног комитета Нордијске инвестиционе банке, управног одбора Нордијског културног фонда и Нордијског савета за инвалиде.⁴¹⁷ Начин подношења предлога, дебате и доношења одлука на Пленарној скупштини регулисан је члановима 44-58 Правила процедуре.

На састанцима Нордијског савета сви језици нордијских земаља су равноправни. Радни језици су дански, норвешки и шведски. Уколико је потребно обезбеђује се превод са и на фински и исландски, а важна документа се преводe на све језике заступљене у нордијским земљама.⁴¹⁸ Логистичку потпору Нордијском савету пружа Секретаријат, а особље и правила рада одређује

---

⁴¹⁵ Чланови 32-40 Правила процедура, видети на: <http://www.norden.org/en/nordic-council/the-nordic-council/order-of-business>

⁴¹⁶ Чланови 41-43 Правила процедура

⁴¹⁷ Проблематика изборног комитета регулисана је члановима 59-69 Правила процедура

⁴¹⁸ Члан 70 Правила процедура

Председништво Нордијског савета. Секретаријат Нордијског савета налази се у Копенхагену, а у току припрема материјала за седнице разних тела Нордијског савета блиско сарађује са секретаријатима националних делегација и партијских група.⁴¹⁹

Земље чланице учествују у финансирању рада нордијских институција и за буџет Нордијског савета издвајају средства сразмерно свом бруто националном производу – Шведска учествује са 31,9%, Данска са 22,8%, Норвешка са 26,3%, Финска са 17,9% и Исланд са 1,1%. Највећи део средстава из буџета Нордијског савета издваја се на програме за сарадњу нордијских земаља у области културе, образовања и научних истраживања, за програме очувања животне средине и природних ресурса и за социјалну политику и индустрију.⁴²⁰

Годишњи буџет Нордијског савета је око 30 милиона данских круна (око 4 милиона евра), док буџет Нордијског савета министара износи преко 900 милиона данских круна (око 120 милиона евра).⁴²¹

4.3. Претече међувладине сарадње до оснивања Нордијског савета министара

За разлику од предратне фазе, када је сарадња међу нордијским владама била углавном неформална и сводила се на личне контакте, у периоду након II светског рата формиран је један број тела за регионалну сарадњу. Организовани су састанци председника влада или министара, нарочито у области спољних послова, који су се ради координирања активности у оквиру Уједињених нација сусретали два пута годишње, или министара правде који су годишње одржавали своје састанке, министара социјалног старања и министара образовања, који су се састајали сваке друге године, док су министри рибарства своје сусрете одржавали сваке треће године. Састанци осталих министара нису имали редовну динамику, али су се они састајали по потреби, углавном када је потребно да се сучеље мишљења уочи годишњих седница Нордијског савета, или у оквиру његовог

---

⁴¹⁹ Члан 74 Правила процедура

⁴²⁰ Đukanović, Gajić, нав. дело, 161.

⁴²¹ <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/financing/>, о диспозицији издвајања по чланицама и о утрошку средстава видети у: “The Nordic region. In brief”, ANP 709 (2011): 5-7, <http://www.norden.org/en/publications/publikationer/2011-709>

Председништва. Били су чести и састанци партијских групација, нарочито социјал-демократа, што је углавном подразумевало и министарски ниво.⁴²²

Нордијски савет кроз своје препоруке настојао је да поспешу сарадњу на министарском нивоу, чак је Председништво Нордијског савета, након пар безуспешних препорука усвојених у претходним годинама, у октобру 1960. године, сугерисало председницима влада да се ресорни министри макар једном годишње сретну и разговарају о темама од заједничког интереса. Ни овај апел није имао превише успеха. Први конкретнији кораци сарадње на нивоу влада остварени су у склопу преговора о нордијској економској сарадњи – *NORDEK*, која је иницирана Препоруком Нордијског савета 22/1954, сходно којој су министри Данске, Норвешке и Шведске именовали ресорне министре да „преузму одговорност за припрему материјала који се тичу нордијске економске сарадње“. Тако су наведена тројица министара прозвани министрима за економску сарадњу, а 1956. године прикључио им се и фински колега.⁴²³

Након пропасти преговора о заједничком тржишту 1959, успостављен је Нордијски министарски комитет за економску сарадњу, у коме су такође били наведени министри, односно ово тело је на неки начин наследило тзв. Министре за економску сарадњу. Комитет се састајао чак до четири пута годишње. Формално, потписивањем Уговора 1968. године, био је успостављен и Нордијски министарски комитет за сарадњу у вези помоћи земљама у развоју, који је на неформалној бази постојао од 1961. године.⁴²⁴

Динамика сусрета представника извршне власти са телима Нордијског савета била је у овим годинама све чешћа, а учестали су били и контакти државних службеника из разних ресора, као и директора јавних предузећа – пошта, телеграфских служби, државне железнице, здравствених установа, царинских управа и трговинских сектора у оквиру министарстава спољних послова.⁴²⁵ Редовно су се састајали и директори националних архива, државних

---

⁴²² Anderson, нав. дело, 110, опширније у: Eric C. Bellquist, “Inter-Scandinavian Cooperation”, *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, CLXVIII (July 1993): 183-94.

⁴²³ *Ibid.*, 111.

⁴²⁴ Wendt, нав. дело (1981), 75.

⁴²⁵ Anderson, нав. дело, 111.

библиотека, инспекцијских служби, председници универзитета, као и председници врховних судова, омбудсмани и ревизори.⁴²⁶

Захваљујући динамици ових сусрета, која је укључивала и размену државних службеника, у великој мери су побољшани радни и званични контакти на свим нивоима. Ово је довело до успостављања низа међудржавних комисија и разних других облика сарадње, од чега су најсвеобухватнији били – Нордијска комисија за културу, Нордијски комитет за социјална питања, Комитет за нордијску сарадњу у области правосуђа као и већ споменути Нордијски комитет за економску сарадњу, коме се крајем педесетих прикључује и Исланд.⁴²⁷

Значајан је и Нордијски комитет за усаглашавање закона, који је основан још 1946. године, а који су чинили високи званичници министарстава правде, судије врховног суда или професори права из Данске, Шведске, Норвешке, Исланда и Финске. Комитет је у првим годинама свог рада највећи продор направио у усаглашавању закона из области трговинског, породичног и кривичног права. Овај комитет се састајао на годишњем нивоу, док се није тихо угасио, почетком шездесетих година.⁴²⁸

Осим ових сталних органа регионалне сарадње на извршном нивоу, који су, на неки начин кореспондирали са тадашњим комитетима Нордијског савета (за културу, социјалну политику, економска питања и правосуђе), постојао је и читав низ специјалних комитета – Нордијски комитет за заједничко тржиште рада, Нордијски комитет за истраживање у области комуникација, Нордијски консултативни комитет за питања атомске енергије, Нордијски комитет за странце, Нордијски комитет за социјалну статистику, Нордијски комитет за усаглашавање статистике о зарадама, Нордијски комитет за упоређивање трошкова живота.⁴²⁹ Постојали су и Нордијски комитет за економску сарадњу у области транспорта, Нордијски комитет за енергетска питања, Скандинавски комитет за кривично право, Нордијски комитет за радио и телевизију, као и

---

⁴²⁶ Wendt, нав. дело, 76.

⁴²⁷ Anderson, нав. дело, 112-113.

⁴²⁸ *Ibid*, 116.

⁴²⁹ *Ibid*, 117, видети више у: *Nogle resultater af Nordisk samarbejde gennem 15 år, 1945-1960* (Copenhagen: Nordic Council, Danish Secretariat, 1960), 5.

Нордијски комитет за истраживања безбедности на путевима. Одржавали су се и састанци у бројним другим областима државне администрације, али они нису били тако чврсто организовани.⁴³⁰

Наведена међувладина тела функционисала су паралелно са Нордијским саветом, али сви покушаји Нордијског савета да се уведе пракса да ова тела извештаје упућују директно Нордијском савету били су јалови. Извештавање је вршено преко влада нордијских земаља, те су и инструкције примане преко влада. Чињеница је да је Нордијски савет успостављен 1952. године, када је један део ових тела већ постојао и да није било лако сада се инфилтрирати у већ постојећи систем. Тако да је Нордијски савет, по принципу групе за притисак, своје интересе настојао да пласира лобирањем и инфилтрирањем, што је дало одређене резултате, али не суштинске.

Ипак, мада извршне власти наведених земаља нису биле спремне да се подреде постојећем парламентарном нивоу сарадње оличеном у Нордијском савету, почетком шездесетих почињу дешавања на унутрашњем плану која ће у доброј мери допринети да се коју деценију касније успостави министарски ниво сарадње на нордијском нивоу. Прво Финска, у септембру 1960. упоставља Министарски комитет за нордијска питања, на чијем челу је био председник Владе, а који су чинили министри пет најважнијих ресора, као и бројни државни службеници укључени до тада у нордијску сарадњу. На овакав потез Финске, Шведска и Норвешка именују контакт особе задужене за сарадњу са овим телом, а Норвешка у оквиру кабинета председника Владе именује особу која ће координирати питањима у вези Нордијског савета. Данци не следе у потпуности њихов пример, али настављају да питања нордијске сарадње координирају кроз кабинет председника владе, што су чинили још од 1953. године, када је на њеном челу био загрижени присталица нордијске сарадње и практично творац Нордијског савета, Ханс Хедтофт⁴³¹, који нордијска питања није сматрао надлежношћу спољне већ унутрашње политике. У овој фази, данско оклевање за стриктније обавезивање у области нордијске сарадње може се објаснити њеним тадашњим и формално израженим интересом за чланство у Европској

---

⁴³⁰ Wendt, нав. дело, 76.

⁴³¹ Ханс Хедофт преминуо је 1955. године на трећем заседању Нордијског савета

економској заједници. Убрзо ће уследити потписивање Споразума о сарадњи, познатог као Хелсиншки споразум.⁴³²

У почетку, ови контакти међу особама задуженим за нордијску сарадњу при кабинетима председника влада нордијских земаља ишли су дипломатским каналима, да би се у каснијој фази прешло на директне контакте. Ове особе одржавале су и контакт са секретаријатима Нордијског савета у својим земљама. Од 1966. године, владе нордијских земаља су сваке друге године сазивале састанак ових, да их тако назовемо, официра за везу, како би их информисали о најновијим дешавањима у нордијској сарадњи. Ове дискусије и предавања објављиване су у серијској публикацији *Nordisk Udredningsserie*.⁴³³

Сарадња међу свим гранама државне администрације глатко се одвијала због језичких сличности, што је убрзавало размену информација, али и због добрих личних контаката који су годинама грађени на разним састанцима, обукама, конференцијама. Сви ови контакти, укључујући и оне на министарском нивоу, изградили су мрежу широм нордијског региона, чиме су, и на директан а и на посредан начин допринели формирању нове институције у области нордијске сарадње – Нордијског савета министара.

4.3.1. Правни оквир за успостављање Нордијског савета министара

Оснивању Нордијског савета министара допринео је покушај формирања правног и институционалног оквира за економску сарадњу нордијских земаља – *NORDEK*, који је доживео неуспех након година активних преговора, првенствено због различитих позиција нордијских земаља према европским интеграцијама и неспремности да се у том тренутку одреде за чвршће унутарнордијско повезивање на економском плану. Тако да је, на неки начин, неуспех преговора о успостављању нордијске одбрамбене уније допринео формирању Нордијског савета, а неуспех преговора о економској унији допринео је формирању Нордијског савета министара.

---

⁴³² Anderson, нав. дело, 122-123.

⁴³³ Wendt, нав. дело, 77.

Наиме, у нацрту Споразума *NORDEK*, владини експерти предложили су оснивање Савета министара, Комитета виших експерата и Секретаријата, који би вршио административну улогу у процесу нордијске сарадње. Овај предлог одбацио је Организациони комитет, који се састојао од представника Председништва Нордијског савета и представника влада а чији је задатак био да размотри могућности за побољшање координације у области нордијске сарадње, која је шездесетих година била помало умртвљена.⁴³⁴ Ипак, идеја је остала, односно предложено је формирање Нордијског савета министара који би био задужен да координира нордијску сарадњу између влада нордијских земаља. Планирани Комитет експерата прикључен је Секретаријату, а било је планирано и да свака влада одреди министра који ће бити задужен за нордијску сарадњу.

Требало је дати правни оквир овом предлогу, обезбедити да дотадашња институција нордијске сарадње на парламентарном нивоу – Нордијски савет добије чвршћи оквир како би могла имати приближан правни статус као *NORDEK*, који је требало уговорно да регулише питање сарадње на економском плану, као и да се уговорно дефинише успостављање новог тела за сарадњу влада нордијских земаља – Нордијског савета министара. Епилог је био следећи: Статут Нордијског савета инкорпориран је у ревидирани Хелсиншки споразум а у њега су унете и одредбе које дефинишу надлежности Нордијског савета министара, чиме је створен правни основ за његово успостављање. Од економске сарадње која је требало да буде оличена кроз засебан споразум *NORDEK* се одустало у исто време када је Хелсиншки споразум 1971. године добио нови, ревидирани оквир, чиме су створене претпоставке за јачу и ефикаснију нордијску сарадњу, која је сада добила свој Нордијски Устав.⁴³⁵

4.4. Нордијски савет министара

Нордијски савет министара почиње да функционише од јесени 1971. године, Нови орган нордијске сарадње на два начина уноси велике промене у традиционалну нордијску сарадњу. По први пут имамо формални споразум и обавезивање

---

⁴³⁴ *Ibid*, 44.

⁴³⁵ *Ibid*, 47.

нордијских земаља да ће се њихови министри редовно састајати и настојати да нађу решења за заједничке проблеме. Захваљујући Хелсиншком споразуму, јасно су дефинисане надлежности Нордијског савета министара и Нордијског савета, као и њихов међусобни однос. Такође, Нордијски савет министара је сада имао овлашћења да доноси одлуке обавезујуће по земље чланице.⁴³⁶

Нордијски савет министара састоји се од чланова влада нордијских земаља. У питању је форум за међувладину сарадњу нордијских земаља, чији састав варира, у зависности од тога шта је на дневном реду. У раду Нордијског савета министара учествују и представници аутономних области – Оландских и Фарских острва и Гренланда. У опсегу тема које разматрају, министри морају да се руководе оквиром који поставља Хелсиншки споразум, као и другим уговорима између нордијских земаља. Нордијски савет министара задужен је и за сарадњу влада нордијских земаља са Нордијским саветом у другим областима сарадње.⁴³⁷

На састанцима Нордијског савета министара учествују чланови влада нордијских земаља и чланови влада аутономних области. За пуну координацију питања од значаја за нордијску сарадњу одговорни су председници влада нордијских земаља, а помоћ им у том послу пружају чланови влада, углавном министри за нордијску сарадњу, или државни секретари односно чланови Сталног комитета за нордијску сарадњу. Председавање Саветом министара обавља се по принципу ротације између влада нордијских земаља, на годишњој бази, а основни задатак Председништва је да координира сарадњу између влада нордијских земаља и даје иницијативу за спровођење активности по питањима сарадње. Председништво председава састанцима Савета министара, другим министарским састанцима и међувладиним консултацијама о европским и другим међународним питањима. Подршку Савету министара у раду дају комитети владиних званичника и Секретаријат Нордијског савета министара.⁴³⁸

Да би се седница Нордијског савета министара могла одржати, потребан је кворум за који је нужно присуство свих чланица. Уколико се, пак, разматрају

---

⁴³⁶ *Ibid.*, 77.

⁴³⁷ Члан 60 Хелсиншког споразума, видети на: <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/agreements/treaties-and-agreements/basic-agreement/the-helsinki-treaty>

⁴³⁸ Члан 61 Хелсиншког споразума

питања која су од значаја само за одређене земље, довољно је присуство само тих земаља. Одлуке се доносе једногласно, уз могућност уздржаног става, који у том случају не представља препреку за доношење одлуке. Свака земља има један глас. За процедурална питања довољна је проста већина, а уколико није могуће постићи договор, пресудиће глас Председништва.⁴³⁹

Одлуке Нордијског савета министара су обавезујуће за све земље чланице. Уколико је, пак, Уставом земље чланице предвиђено да одлука претходно мора бити потврђена у Скупштини, она није обавезујућа ни за једну чланицу Нордијског савета до окончања скупштинске процедуре у датој земљи. Међутим, потребно је да земља чланица пре доношења одлуке обавести Нордијски савет министара уколико постоји обавеза изјашњавања њене скупштине. Одлуке које донесе Нордијски савет министара обавезујуће су и за аутономне области – Оландска и Фарска острва и Гренланд, уколико се прикључе датој одлуци, у складу са својим статутима аутономних самоуправа.⁴⁴⁰

Нордијски савет министара подноси једном годишње извештај Нордијском савету о реализацији активности на јачању нордијске сарадње, као и о плановима за даљу сарадњу. Председник Владе земље која председава Нордијском савету министара такође подноси извештај Нордијском савету о главним карактеристикама нордијске сарадње за време његовог мандата, као и сарадњи влада нордијских земаља по питању европских и других међународних обавеза. Такође, Нордијском савету се подноси и предлог буџетског издвајања за Нордијски савет министара, а Нордијски савет може предложити измене у буџетском предлогу, које би Нордијски савет министара требало да прихвати, осим ако не постоји неки екстреман разлог да препорука буде одбијена.⁴⁴¹

Пре сваке редовне седнице Парламентарне скупштине Нордијског савета, потребно је да Нордијски савет министара извести Нордијски савет о мерама које су предузете у вези препорука Нордијског савета. Уколико се препорука Нордијског савета тичала једне или више влада нордијских земаља, постоји

---

⁴³⁹ Члан 62 Хелсиншког споразума

⁴⁴⁰ Члан 63 Хелсиншког споразума

⁴⁴¹ Члан 64 Хелсиншког споразума

могућност да у том случају тај извештај поднесе наведена влада или владе нордијских земаља на које се препорука односила. Нордијски савет министара усваја своја Правила процедуре, а међувладине консултације нордијских земаља могу се реализовати на састанцима нордијских министара или Нордијског савета министара.⁴⁴²

Правила рада Нордијског савета министара регулисана су интерним актом, који је први пут усвојен на јесен 1973, а потом је у више наврата мењан. Нова Правила процедуре усвојена су 1993. године, а мењана су 1994. и 1995. године.⁴⁴³ Правила процедуре у највећој мери разрађују примену чланова Хелсиншког споразума који се тичу Нордијског савета министара, јасно дефинишући процедуре и принципе његовог рада. Правилима се дефинише и улога Секретаријата Савета министара, који пружа потпору раду Нордијског савета министара, Комитета за нордијску сарадњу и Комитета виших званичника. На његовом челу је генерални секретар, који се бира на период од четири године и који може присуствовати седницама Савета министара, осим уколико оне нису затворене.⁴⁴⁴

Након оснивања Нордијског савета министара, 1971. године, 1972. године успостављен је и Секретаријат Савета, док су одлуку о оснивању Секретаријата владе нордијских земаља усвојиле годину дана касније, 12. априла 1973. године. Додатни протокол, усвојен 15. маја 1973. године, проширио је деловање Секретаријата и на Председништво Нордијског савета. У Секретаријату су запослени државни службеници нордијских земаља, који немају дипломатски статус. Како нису изузети од обавезе плаћања пореза, нађено је занимиво решење да одговарајућу суму, која одговара пореским обавезама које би имали у земљи где службују, уплаћују на рачун Нордијског савета.⁴⁴⁵

У почетку, Секретаријат Нордијског савета министара био је подељен на два одељења: једно, које се налазило у Копенхагену, било је задужено за области

---

⁴⁴² Чланови 65-67 Хелсиншког споразума

⁴⁴³ <http://www.norden.org/en/nordic-council-of-ministers/the-nordic-council-of-ministers/rules-of-procedure-and-control-documents/arbetsordning-foer-nordiska-ministerraadet>

⁴⁴⁴ *Ibid.*

⁴⁴⁵ Wendt, нав. дело, 65, 79.

културе, истраживања и образовања и друго, које се налазило у Ослу, било је задужено за друге области сарадње. Оба одељења су имала своје генералне секретаре. Временом је закључено да је овакав начин рада превише непрактичан и скуп, тако да 1986. године долази до обједињавања њиховог рада и формирања једног Секретаријата, у Копенхагену, на чије чело долази Фритјов Клемент (*Fridtjov Clement*). На истој адреси налазе се и Секретаријат Нордијског савета и Нордијског фонда за културу. Од 2013. године генерални секретар је Дагфин Хојбротен (*Dagfinn Høybråten*).⁴⁴⁶

Уз надзор Комитета виших званичника, Секретаријат припрема материјал за Министарски савет и за комитете виших званичника, припрема и одговарајуће извештаје, такође по захтеву комитета и Министарског савета и предузима кораке за нове пројекте сарадње. У пракси, показало се да је Нордијски савет министара имао позитивне ефекте по дотадашњу сарадњу између министарстава нордијских земаља, која су и даље наставила да функционишу на сличан начин, а Нордијски савет министара се укључивао када је било потребно обезбедити њихову међусобну координацију.⁴⁴⁷

Нордијски савет министара функционише по моделу Комитета министара Европске уније. Његов састав варира у зависности од тема које се разматрају, а по природи ствари, у њега су увек укључени министри задужени за нордијску сарадњу, којима се прикључују министри задужени за области које су у том тренутку предмет разматрања. Нордијски савет министара успостављен је како би се обезбедио ефикаснији и боље координирани оквир за нордијску сарадњу, јер се дотадашња пракса да седницима Нордијског савета присуствују и позвани представници извршне власти показала као превише спора и без иницијативе и садржајности. Упркос чињеници да су министри на позив одређених комитета Нордијског савета присуствовали и учествовали у расправама пре подношења извештаја и давања препорука о одређеним областима сарадње, ово се показало као врло корисно, али често недовољно да обезбеди поштовање одлука Нордијског савета и њихова примена у пракси. Сада Нордијски савет министара

---

⁴⁴⁶ <http://www.norden.org/en/nordic-council-of-ministers/the-secretariat-to-the-nordic-council-of-ministers/the-nordic-council-of-ministers-secretariat>

⁴⁴⁷ Wendt, нав. дело (1981), 77, 80.

доноси обавезујуће одлуке по земље, наравно уз претпоставку да су оне донешене једногласно.⁴⁴⁸

Начин финансирања је такође утицао на ефикасност нордијске сарадње. У почетку, по оснивању Нордијског савета, он је финансиран прилозима земаља чланица, а финансијском страном бавили су се финансијски комитети њихових скупштина. Ово се показало као тешко одрживо, те је надлежност за финансије пребачена на Нордијски савет, који у почетку није имао финансијске обавезе, већ се бавио предлозима за побољшање сарадње, а о средствима и њиховој контроли бринуле су владе. По оснивању Нордијског савета министара, он је добијао одређена средства из сваке земље, која су служила да се покрију трошкови њиховог дела Секретаријата и трошкови бројних институција, савета и пројеката који су били под његовом надлежношћу. Садашњи метод рада и поделе одговорности драстично је допринео бољем планирању, реализацији и контроли утрошка средстава. Наиме, сада комитети Нордијског савета имају интерес да добију што више средстава за спровођење активности у својој области, тако да заједно са министрима нордијских земаља задуженим за ту област разматрају разноврсне пројекте и расположива средства. Захтеве за финансијску подршку комитети примају истовремено када их прими и Савет министара. На тај начин, они формирају став а да нису зависни од става Савета министара. Са аспекта финансијске одрживости, све координира Буџетски комитет Нордијског савета, који предлоге и жеље сервира министрима задуженим за нордијску сарадњу, који имају завршну реч у дефинисању буџета. Како права иду руку под руку са обавезама, Буџетски комитет и разни секторски комитети показују велики интерес за то како се троше додељена средства.⁴⁴⁹ Годишњи буџет Нордијског савета министара износи преко 900 милиона данских круна (око 120 милиона евра).⁴⁵⁰

Формирање органа и институција нордијске сарадње допринело је развоју нордијске сарадње, не само тиме што је Нордијски савет министара

---

⁴⁴⁸ Franz Wendt, "The interplay between organizations, parliaments and governments", in *Nordic Council: Instruments and Achievements* (VII International Conference on regional cooperation organized by the Nordic Council for international organizations in Europe. Hanasari/Hanaholmen, Espoo/Esbo, Finland, 17-19 June, 1978).

⁴⁴⁹ *Ibid*

⁴⁵⁰ <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/financing/>

доносио обавезујуће одлуке, већ и тиме што је сада постојао канал и место за сарадњу и размену мишљења на највишем нивоу. Нордијски савет и Нордијски савет министара постали су форум за формалне а још више неформалне контакте нордијских политичара, представника политичких странака, које су, видели смо, формирале своје клубове сродних странака из свих нордијских земаља, као и државних чиновника. Управо овај оквир чини оно што је суштина нордијске сарадње.

Начин на који су се институционално везале нордијске земље, а који се може означити као висока/ниска институционализација, односно веома висока у областима ниског политичког ризика, а веома ниска у областима високог политичког ризика деценијама је био карактеристика нордијске сарадње и особеност која ју је одвајала од других форми регионалне односно субрегионалне сарадње.⁴⁵¹

Наведена анализа институција нордијске сарадње јасно говори да у случају нордијске сарадње нема елемената супранационалности, већ да је, на одређени начин, у питању релативно анархичан систем, упркос чињеници да има стабилне међувладине институције. Оно што нордијски регион разликује од других јесте постојање нордијског мира у дужем временском периоду, чиме је омогућено стварање плуралистичке безбедносне заједнице, са елементима функционалне институционалне сарадње, која је чак и у доба самог формирања имала развијене ступње регионалности, од географски омеђеног оквира у нордијско-балтичком региону, преко нордијског друштвеног система који је подразумевао висок степен веза и заједничког друштвено-културно-историјског наслеђа, који се препознаје као нордијски идентитет, што је даље допринело успостављању организоване сарадње у бројним областима и формирањем регионалне организације и њених институција. У свему томе, огромна је улога институција цивилног друштва, што свеукупно нордијском региону даје значајну улогу и на међународном плану.

---

⁴⁵¹ Bjørn Møller, "The "Nordic model of Regionalism"", in *Regionalism in the Post-Cold War World*, edited by Stephen C. Calleya (Aldershot: Ashgate, 2000), 52.

5. ОБЛАСТИ НОРДИЈСКЕ САРАДЊЕ

Видели смо у досадашњем току рада да је нордијска сарадња била унеколико специфична јер су први договори постигнути у областима које ни код једног другог модела регионалне сарадње на европском тлу нису биле „први избор“, а да су, потпуно неуобичајено за тај период развоја регионализма, изостали договори око области које су биле типичне за први корак регионалне сарадње код већине регионалних интеграција тог доба. Тако да су неуспеси у формирању одбрамбене уније, царинске уније или стварања правног оквира за сарадњу у области економије на неки начин водили ка потреби да се сарадња оствари у другим пољима, врло прогресивним за то доба, односно ка томе да се до тада релативно неформална али интензивна сарадња формализује кроз међувладин оквир институција и да јој се да правно покриће кроз такозвани Хелсиншки споразум. Основни разлог за неуспех горе споменутих иницијатива за интеграцију у области економије, одбране, царина, лежи у објашњењу да су оне, на неки начин, реализоване, али у ширем контексту, у оквиру других мултилатералних форми и уз делимично учешће нордијских земаља, што значи да су се нордијске земље одлучивале за искључиво нордијска решења само у ситуацијама када су им друге, шире опције, биле онемогућене.⁴⁵²

Тако су нордијски народи већ 1952. године имали свој, назовимо га, „нордијски Шенген“, односно могли су да путују по нордијском региону без путних исправа и без задржавања и провере на границама. Исте године успостављено је и заједничко тржиште рада, а 1955. усвојена је Социјална конвенција која је дала могућност свим грађанима нордијских земаља да, ма у којој нордијској земљи живе, буду по питању социјалне и здравствене заштите третирани као домицилно становништво. Нордијске авиокомпаније из Шведске, Данске и Норвешке ујединиле су се непосредно након II светског рата, како би нордијским грађанима омогућиле прекоатланске летове, јер засебно то нису могле

---

⁴⁵² Видети нпр: Bengt Sundelius, Claes Wiklund, "The Nordic Community: the Ugly Duckling of Regional Cooperation", *Journal of Common Market Studies*, Volume XVIII, No. 1 (September 1979): 59-75, као и: Claes Wiklund, Bengt Sundelius, "Nordic Cooperation in the Seventies Trends and Patterns", *Scandinavian Political Studies*, Bind 2, New Series (1979): 99-121.

да остваре, да би у каснијим годинама приступиле још чвршћем уједињавању у јединствену компанију – SAS.⁴⁵³ Колико су прогресивна била ова решења, најбоље говори чињеница да су чак и у оквиру Европске уније, која је еталон регионалног удруживања на европском тлу, она достигнута знатно касније.

Ово поглавље настојаће да прикаже колико је широка и дубока регионална сарадња код Нордијаца, које све области обухвата, који актери у њој учествују и до које мере је она разграната. Због чињенице да се ради о интензивној вишедеценијској, некад чак и вековној сарадњи у бројним областима, ограничићемо се на широк преглед јер би било немогуће до танчина улазити у све пројекте спроведене током овако дугог временског периода у функционалној сарадњи нордијских земаља. Више пажње биће посвећено иницијалним корацима у успостављању сарадње у свим областима, као и правном основу за сарадњу. На крају, нешто елаборативније ће бити предочена сарадња у области тзв. „високих политика“ – спољни послови, одбрана и безбедност, која је карактеристика нордијске сарадње последње деценије, јер је у питању нови прилаз и самим тим, од реализације сарадње у овој области на неки начин ће зависити и даља перспектива нордијске сарадње. Сарадња ће бити представљена по областима, не искључиво хронолошким редом, већ уважавајући и свеобухватност и њен значај по свеукупну нордијску сарадњу.

5.1. Култура као „камен темељац“ нордијске сарадње

У литератури која се бави нордијском сарадњом, веома често наилазимо на констатацију да је културна сарадња „камен темељац“ нордијске сарадње. Већ смо у претходном току рада видели да су историјске, друштвене и културне везе између нордијских народа вековима грађене, што је створило дубок ниво повезаности нордијских народа и у доброј мери формирало културни образац сваке нордијске државе, али и заједнички културни и свеколики нордијски идентитет. Стога је заједничко културно наслеђе један од основних елемената који држи Нордијце на окупу, а сарадња у овој области можда најбоље осликава прави образац нордијске сарадње, јер по природи ствари култура није област у

---

⁴⁵³ Nils Andren, “Nordic integration after the World War II”, *European Studies* 9 (1970): 2.

којој је одлуке нужно потребно доносити на највишем политичком нивоу, а учешће бројних актера у свим сегментима заједнице је интензивно и широко.

У савременом поимању културе постоје бројне противречности око дефиниције и значења овог појма, али у периоду када настаје основа за чвршће културно и друштвено повезивање нордијских народа, пре скоро два века, култура је представљала највиша уметничка достигнућа појединаца, који су углавном припадали елитистичком кругу који је имао приступ тим делима у области уметности, књижевности или музике. У нордијском региону овај образац није у потпуности поштован, углавном из разлога што су елите нордијских земаља нагињале европској култури, не улажући претеране напоре да креирају културни образац у својим земљама, док су сиромашнији слојеви, на бази исте језичке основе, истоветне вере и историјских достигнућа, градили подлогу за културно повезивање.⁴⁵⁴ Нужно је напоменути да је националном и културном буђењу у нордијским земљама значајно допринео и романтизам који се након Француске буржоаске револуције проширио Европом. Мада је овај културни подстрек утицао на сваку нордијску земљу понаособ, у односу на просвећену Европу тога доба, сви ови нордијски народи посматрани су као један културни корпус. Посебно је Данска била под културним утицајем и притиском Немачке, што води томе да дански теолог и просветитељ, Н.Ф.С. Грунтвиг, у покушају супростављања овом тренду, у XIX веку оснива прву народну школу управо у Северном Шлезвигу.⁴⁵⁵

Овај концепт проширио се и на друге народне школе, прво у Данској, а потом и широм региона, у којима су ученици, углавном из руралних и неразвијених средина, учили о славној нордијској прошлости, историји и култури. За разлику од Данске, која се, успостављајући прву народну школу управо у Шлезвигу, на тај начин опирала немачкој култури, за друге нордијске земље, које су убрзо преузеле модел народних школа по Грунтвиговом моделу, то је био начин да граде своју независност и промовишу свој језик, као симбол националног идентитета. У суштини, за сваку од нордијских земаља ове

---

⁴⁵⁴ Видети више: Barry Turner, Gunnila Nordquist, *The other European community. Integration and co-operation in Nordic Europe* (London: Weidenfeld and Nicolson, 1982), 253-297.

⁴⁵⁵ Ingeborg Lyche, Barry Turner, *Nordic Cultural Cooperation* (Copenhagen: Nordic Council of Ministers, Secretariat for Nordic Cultural Cooperation, 1981), 20-21.

прогресивне народне школе биле су нека врста доказивања и потврда сопствене националне вредности. За све нордијске земље, школе су биле начин да се популарише такозвана народна култура, различита од елитистичке која је доминирала Европом у то доба, што је допринело разумевању и дубокој емотивности према националној књижевности и историји, истовремено градећи дубоко поштовање према нордијском наслеђу.⁴⁵⁶

Грунтвиг се такође залагао да се перспективним ученицима народних школа омогући наставак студија на нордијским универзитетима, а био је свестан и потребе да нордијске државе из практичних разлога раде заједно како би ојачале своју позицију у оквиру Европе. Из активности овог свенародног покрета на просвећивању народа и јачању свести о историји, култури, друштвеним везама, протестантизму и заједничкој језичкој подлози развио се потом скандинавизам, односно нордизам, како је понекад називан, када се односио и на Финску. Овај културни и образовни покрет био је основ за будућу нордијску сарадњу, те се стога и каже да је културна сарадња „камен темељац“ нордијске сарадње.⁴⁵⁷

Покрет народних школа допринео је и увођењу бесплатног образовања у нордијским земљама, али и формирању већег броја народних клубова или народних кућа, у којима су организована бројна предавања о религиозним, књижевним и политичким питањима. Ово је следствено водило јачем умрежавању разноврсних друштвених и професионалих организација у свим нордијским земљама. Читава ова клима доприноси томе да је у читавом нордијском региону на почетку XX века веома развијен осећај културног идентитета који прожима све слојеве друштва, чему је добрано допринела народна култура. Управо тај осећај да култура потиче од народа и да њему припада биће и полазни мотив у стварању савремене уметности нордијског региона, на свим нивоима друштва.⁴⁵⁸

Након формирања мреже народних јавних школа, које су имале велику улогу у ширењу образовања у нордијском региону, кругови који су окупљали

---

⁴⁵⁶ Turner, Nordquist, нав. дело, 253-297.

⁴⁵⁷ *Ibid*

⁴⁵⁸ *Ibid*, 259-260.

учене људе и клубови у којима су се читале књиге (односно претече библиотека), као и разне идеолошки односно политички основане асоцијације, нудили су неформално образовање и информације чак и у најмањим заједницама. Идеја такозваног доживотног учења је релативно стара у нордијском региону и заједно са јавним библиотекама, које су успостављене практично у свим општинама нордијског региона, има велики утицај на креирање нордијске културне политике и образовање.⁴⁵⁹

У XX веку наставља се раст скандинавизма, на начин да се изграђују многобројне везе између институција, организација али и лични контакти широм региона, које владе нордијских земаља у периоду до након II светског рата нису посебно подржавале, нити је тада била успостављена заједничка нордијска културна политика. Прве помаке у том правцу видећемо након успостављања Нордијског савета.⁴⁶⁰

5.1.1. Културна сарадња до успостављања институција

До успостављања формалних, међувладиних институција нордијске сарадње, укључујући и институције на пољу културе, културни образац нордијског региона карактерисала је неформална али веома интензивна сарадња како институција, тако и појединаца у бројним областима, почевши од образовања. Тако је наставно особље од основних па до разноврсних стручних школа сарађивало са својим колегама у другим нордијским земљама, било кроз сарадњу школа, консултације разних удружења наставника до годишњих нордијских конгреса. Сарадњу су остваривали и декани универзитета и професори, размењујући на редовној бази искуства, материјале и наставни кадар, као и бројне професионалне организације, од лекара, стоматолога, фармацеута, економиста, правника, архитеката, хемичара, инжињера, владиних службеника. Веома динамична сарадња остварена је у области науке, где су разноврсни институти и професионална удружења заједно радили на издавању уџбеника, који

---

⁴⁵⁹ Jens Thorhauge, "The Nordic cultural sphere and its public libraries", in *Nordic Public Libraries*, ed. Jens Thorhauge, Birgitta Modigh (Copenhagen: Danish National Library Authority, 2002), 11-12.

⁴⁶⁰ Wendt, нав. дело (1981), 289.

су писани на три основна нордијска језика – данском, шведском или норвешком и подједнако коришћени у свим нордијским земљама.⁴⁶¹ Не треба заборавити да је први састанак научника природних наука одржан још давне 1839. године, а тренд размене мишљења универзитетских професора и научника из разних области наставио се и у XX веку, те су се од 1930. године редовно састајали технички факултети, од 1937. фармацеутски факултети, а универзитети, пословне школе и стоматолошки факултети од 1948. Сарадња међу факултетима и научним институцијама веома често се одвијала директно, а од 1936. године размена професора финансирана је кроз комитете за нордијску академску сарадњу, за које су новац издвајале нордијске државе.⁴⁶²

Студенти, који су и били носиоци прогресивне идеје панскандинавизма, тада на бази друштвених или међуполитичких веза, наставили су да шире и јачају своју мрежу контаката и на плану образовања, заједно радећи на питањима као што су наставни планови, узајамно признавање диплома, обезбеђивање школарина и могућности за путовање широм региона по посебним тарифама. У том ванинституционалном периоду сарадње успостављен је 1950. године и Нордијски летњи универзитет⁴⁶³, чиме је старијим студентима и младим свршеним високошколцима омогућено даље стручно усавршавање, као и могућност да се сусрећу и разматрају питања од интереса, било да је реч о њиховим професијама и изазовима у том контексту, или да су у питању теме као што су култура или друштвени живот. Занимљиво је да су се састанци одржавали у универзитетским градовима по принципу ротације свих нордијских држава.⁴⁶⁴

Осниван је све већи број института који су омогућавали веома ефикасну сарадњу у разноврсним пољима, од геологије, метеорологије, геодезије, технологије и других. На сличним основама од почетка XX века сарађивале су и библиотеке, архиви и музеји. Масовно се радило на описмењивању одраслих, кроз организацију предавања, семинара, курсева, на бази одговарајућих уџбеника, а овај процес је усаглашаван међу нордијским земљама, размењивано је наставно

---

⁴⁶¹ Wendt, нав. дело (1959), 42-43.

⁴⁶² Wendt, нав. дело (1981). 289-290.

⁴⁶³ О Универзитету видети на: <http://www.nsuweb.net/first/html/>

⁴⁶⁴ Wendt, нав. дело (1959), 42-43.

особље и образовни материјал, а Нордијска организација за образовање одраслих организовала је заједничке курсеве. Пласирање информација о нордијским земљама вршило се кроз бројне културне институције, као што су Дански институт, Шведски институт, Норвешка канцеларија за културне односе, као и кроз мрежу националних туристичких организација, које су координирале своје програме и активности, како би на најрационалнији начин искористиле тада релативно скромна средства у дате сврхе.⁴⁶⁵

На интензивирање сарадње у области културе нарочито је утицало формирање мреже невладиних организација која се састојала од националних Нордијских асоцијација⁴⁶⁶, које су успостављене у Данској, Норвешкој и Шведској 1919. године, на Исланду 1922, у Финској 1924, на Фарским острвима 1951, а на Оландским острвима 1970. године. У каснијој фази, 1965. године, успостављена је Унија Нордијских асоцијација.⁴⁶⁷ Нордијске асоцијације су добар пример који илуструје до које мере је неваљина сарадња разграната и на који начин она доприноси квалитету и динамици нордијске сарадње. Иако бројне неваљине организације нису саставни део нордијских институција, оне са њима имају веома близак контакт и интеракцију, пошто делују са истим циљем и комплементарно обезбеђују боље резултате. Нордијске асоцијације имају посебно место у оквиру ове мреже неваљиног сектора, јер се оне баве само нордијском сарадњом са основним циљем да се између нордијских народа постигне заједништво у што више области, тако да, на одређени начин, представљају кровну неваљину институцију која даље координира рад како са актерима из владиног сектора, тако и са актерима из свих сфера друштва. Имају своје локалне испоставе практично у свим градовима нордијског региона и има их преко петстотина, а чланови, којих има више стотина хиљада, могу бити појединци, школе или библиотеке, сарадници и чланови који подржавају активности Нордијских асоцијација. То су углавном фирме, институције или организације које пружају финансијску подршку за реализацију активности. Сарадници су

---

⁴⁶⁵ *Ibid*, 44.

⁴⁶⁶ О Нордијској асоцијацији и активностима видети на: <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/organisations-and-institutions/the-norden-association>

⁴⁶⁷ Luche, Turner, нав. дело, 25-26.

друге невладине организације, од стручних удружења, до културних или идеолошких организација као што су синдикалне уније, асоцијације послодаваца, наставника, уметника и др. Локалне испоставе Нордијских асоцијација одржавају блиске контакте са локалним самоуправама и другим добровољним асоцијацима, те су тако и успостављени познати пројекти „градова побратима“ широм нордијског региона, којим се повезују градови или општине једне нордијске земље са градовима или општинама из других нордијских земаља који су сличне величине, првенствено на бази личних контаката.⁴⁶⁸

Посебан допринос Нордијске асоцијације дале су у области образовања, када су средином тридесетих година започеле пројекат ревизије историјских уџбеника, који је због свог успеха привукао пажњу широм света. Експерти из свих нордијских земаља након темељног проучавања свих уџбеника историје у својој земљи у посебним публикацијама издвојили су и појаснили све грешке, омашке и лоша тумачења, која су потицала било из непознавања материје или новијих истраживања, али и из националистичких испољавања према другим нордијским земљама на начин који није био историјски утемељен. Уколико није било могуће неупитно протумачити чињенице, сугестија експерата била је да аутори уџбеника и наставници предоче разноврсна тумачења у вези датог проблема, на бази резимеа свих контроверзних питања које је потом штампала Нордијска асоцијација. У каснијој фази, комитети експерата Нордијске асоцијације прегледали су рукописе свих наредних уџбеника, како би се грешке предупредиле. Критике или сугестије експерата нису биле обавезујуће природе, али су их и издавачи и аутори углавном радо прихватили, што је утицало да се грешке или злонамерна, националистичка тумачења сведу на најмању могућу меру и тиме допринесе заједничком поимању историјских односа нордијских земаља и толеранцији. На сличан начин, вршене су и ревизије уџбеника из географије, где је било знатно мање проблема.⁴⁶⁹

Преинституционална нордијска културна сарадња у области позоришта, уметности, музике и књижевности била је такође веома развијена а мрежа

---

⁴⁶⁸ *Ibid*, 90-91.

⁴⁶⁹ Wendt, нав. дело (1959), 48-49.

контаката интензивна. Од 1946. године одржавали су се конгреси позоришних радника, од управника позоришта, глумаца, сценариста, драмских аутора, критичара, док су се у периодима између конгреса одржавали састанци специјалних позоришних комитета. Од 1936. године постоји нордијска организација глумаца, а управника позоришта од 1947. Нордијска унија кабареа формирана је 1947, исте године када и Нордијска унија драмских писаца. Нордијске конференције одржавали су и аматерска позоришта, студентске позоришне трупе, народни играчки ансамбли и циркуске трупе.⁴⁷⁰

Нордијска унија музичара основана је још 1916. године, а Савет нордијских композитора 1945. Националне организације формирале су 1930. Нордијску унију за права музичара, а 1949. унију су успоставили и музички издавачи. Нарочито добро су сарађивали хорови у нордијским земљама, наступајући на заједничким фестивалима и оснивајући 1947. Хор нордијских радника а 1951. Комитет нордијских хорова.⁴⁷¹ У области књижевности аутори су сарађивали од 1919, издавачи од 1936, а књижари су такође имали своје нордијске организације. На пољу уметности, сарадња није била до те мере развијена. Нордијска унија графичара основана је 1937, а 1945. Нордијска уметничка асоцијација која је заступала све гране визуелне уметности. Од 1899. састајали су се новински издавачи и новинари, да би 1919. године новински уредници формирали своје удружење, новински издавачи 1936, а новинари 1946. Постојао је и заједнички савет националних удружења за часописе. Емитери почињу да сарађују од средине двадесетих.⁴⁷² На сличан начин сарађивале су и верске и хуманитарне организације, организације младих, жена и бројне грађанске иницијативе које су се удруживале ради промоције заједничких циљева, од ротаријанаца, преко вегетаријанаца, заштитника животиња и других.⁴⁷³

Очигледно је да се сарадња на културном плану у великој мери преклапа са сарадњом у бројним другим областима, јер је сама по себи свеобухватна и обухвата разне сегменте, не само уметност, књижевност или музику, већ и

---

⁴⁷⁰ Wendt, нав. дело (1981), 290-291.

⁴⁷¹ *Ibid*

⁴⁷² *Ibid*

⁴⁷³ *Ibid*

образовање, истраживање, туризам, новинарство, друге медије и разне друге области. У суштини, нордијска сарадња у којој год области захвата и сегмент културне сарадње. Такође, немогуће је јасно поставити линију између званичне, међудржавне сарадње и незваничне, сарадње која је дешава на нивоу невладиних организација и разних удружења, па чак и на нивоу приватних контаката, јер овај незванични сегмент делује комплементарно са међувладиним. Тако се нордијска сарадња одвија кроз фину мрежу контаката на практично свим нивоима и улази у све поре друштва, постајући део свакодневице, што је нарочито видљиво на плану културе.

5.1.2. Културна сарадња у институционалном оквиру

Званичне институције нордијских земаља реализовале су сарадњу у области културе знатно пре него што је успостављен правни оквир и формиране институције нордијске културне сарадње. Део контаката одвијао се кроз састанке Нордијске интерпарламентарне групе, која се састајала од 1907. до 1939, а контакте је обновила након II светског рата, од 1947. до 1957. године. Нордијска комисија за културу успостављена је 1947. године и до краја 1971. била је званично консултативно, истраживачко тело, које је имало мандат да предлаже пројекте у култури. Чланове су именовале владе нордијских земаља. Комисија је распуштена 1971. године, у складу са ревизијом Хелсиншког споразума из 1974. и Нордијским уговором о култури из 1971. године. Нордијски фонд за културу⁴⁷⁴ формиран је 1966. године. О пројектима одлучује Одбор од десет чланова, од којих пет именују владе нордијских земаља а пет скупштине. Редовне састанке од 1946. године одржавали су и министри за културу и за образовање нордијских земаља, до 1961. године сваке друге, а од 1961. до 1968. године сваке године. Сада се састанци одржавају најмање једном, а често и више пута годишње. У предратном периоду одржан је само један састанак министара за образовање, 1938. године. Контакти су додатно интензивирани у склопу преговора о Нордијском уговору о култури. На крају, већ смо споменули полузваничну мрежу Нордијских асоцијација, које су од 1965. године формирале Унију нордијских

---

⁴⁷⁴ Више о Нордијском фонду за културу видети на: <http://www.nordiskkulturfond.org/en>

асоцијација и наставиле блиску сарадњу са горе споменутим актерима културне сарадње, као и са Нордијским саветом, који је формиран 1952. године, као прва званична институција нордијске сарадње, консултативног типа.⁴⁷⁵

Један од комитета који је функционисао у оквиру Нордијског савета био је Комитет за културу, а ова област формално је уређена по први пут у оквиру Хелсиншког споразума из 1962. године, члановима 8-13.⁴⁷⁶ У оквиру Нордијског савета повремено су одржаване конференције о области културе, од којих је најзначајнија конференција коју је 1968. године у Копенхагену организовао Комитет за културу Нордијског савета, која је окупила преко 180 учесника из практично свих области културног деловања, од радника у институцијама културе, уметника, кустоса музеја, библиотекара, уредника, који су у својим областима деловања разматрали решења за ближе повезивање. Комитет је организовао и конференције о нордијској сарадњи у медијима, телевизији, радију. Нордијски савет и његов Комитет за културу омогућили су веће укључивање посланика у област културне сарадње, што је дало нову динамику а културу мапирало као једну од најважнијих области сарадње. Нордијски савет је на једној од својих првих седница, 1953. године, усвојио препоруку владама нордијских земаља да се помогне рад Нордијске комисије за културу ради постизања боље ефикасности.⁴⁷⁷

Да би се избегло дуплирање активности са Комитетом за културу, било је предложено да Нордијска комисија за културу буде истражни орган Комитета за културу, што је условило њену реорганизацију 1954. године и поделу на три

---

⁴⁷⁵ Lysche, Turner, нав. дело, 34-35.

⁴⁷⁶ У области културне сарадње, Споразум предвиђа да у свим нордијским земљама у образовање треба укључити и предавања о језику, култури и општим друштвеним условима других нордијских земаља, укључујући и Фарска острва, Гренланд и Оландска острва. Све земље треба да пруже могућност студентима других нордијских земаља да дипломирају на њиховим високошколским установама, као и да наставе образовање уколико су га започели у другој нордијској земљи, а земља одакле је студент пореклом треба да настави да га финансијски помаже и ако он студије настави у другој нордијској земљи. Нордијске земље треба да координирају јавно образовање за одређене професије или трговину. Овакво образовање треба да има исту квалитативну вредност у свим нордијским земљама, а додатне студије могу се захтевати ако то налажу услови у одређеној земљи. У областима образовања у којима је то целисходно, треба наставити развој образовних структура кроз координацију и континуирану сарадњу око развојних планова. Сарадњу у области образовања треба организовати тако да се фондови за развој и истраживање координирају и користе на најбољи могући начин, на пример успостављањем заједничких институција. На крају поглавља о културној сарадњи, земље потписнице се позивају да промовишу популарно нордијско образовање и омогуће размену у области књижевности, уметности, музике, позоришта, филма и других области културе, укључујући и потенцијале телевизије и радија

⁴⁷⁷ Lysche, Turner, нав. дело, 43-47.

одсека: за високо образовање и истраживање; за образовање и за културне и уметничке активности, укључујући и образовање одраслих. Упркос овом покушају, који је у одређеној мери побољшао њену ефикасност и рад, резултати су мањкали због недостатка капацитета одлучивања, што 1963. доводи до поновне реформе кроз јачање Секретаријата и повећање броја чланова из редова министарстава културе и образовања нордијских земаља. Ни овај покушај није био много успешнији, те Нордијски савет тражи од свог Организационог комитета да предложи измене читаве структуре нордијске културне сарадње.⁴⁷⁸

Организациони комитет је током јесени 1969. године припремио три извештаја, од којих се један тичао будуће организације нордијске културне сарадње, док су се друга два бавила Уговором *NORDEK*⁴⁷⁹ и Нордијским комитетом министара. Организациони комитет је предложио и да се формира Комитет владиних званичника који би радио на Уговору *NORDEK*, у оквиру ког је једна радна група била посвећена образовању и истраживању. Ова радна група, на чијем је челу био Кох (*H.H. Koch*), разматрајући ову област, закључила је да је потребна знатно боља и интензивнија сарадња на размени информација, организовању симпозијума и састанака, студијских путовања и др, а да постојећа организациона структура нордијске сарадње знатно отежава ионако лошу ситуацију због неусаглашености националних капацитета, буџетских средстава и других органичења, нарочито у људском капиталу, те да је нужно донети политичку одлуку о даљем развоју нордијске сарадње у области образовања и истраживања.⁴⁸⁰

На истој седници Нордијског савета 1970. године, на којој је усвојен предлог ревизије Хелсиншког споразума, као и нацрт Уговора *NORDEK*, о сарадњи у области економије, прихваћен је и предлог Организационог комитета да се закључи међдржавни уговор о сарадњи у области културе између нордијских земаља, најкасније до 1. јануара 1972. Нацрт Уговора усвојен је на следећој седници, 1971. године, уз изричит услов да се у Уговору јасно дефинише учешће Нордијског савета у културној сарадњи, што је прихваћено. Уговор је потписан 15. марта 1971. године у Хелсинкију, а ступио је на снагу 1. јануара

---

⁴⁷⁸ Wendt, нав. дело (1981), 292-293.

⁴⁷⁹ Уговором је требало да буде успостављена Нордијска организација за економску сарадњу

⁴⁸⁰ Luche, Turner, нав. дело, 104-110.

1972. године. Са истим датумом расформирана је Нордијска комисија за културу, која је од свог оснивања, 1946. године до расформирања, имала највећу улогу у промоцији нордијске културне сарадње. Савет министара, који су чинили министри образовања и културе, био је сада основни орган, а координативне активности вршио је Комитет високих представника за културну сарадњу, у складу са одредбама Хелсиншког споразума. Секретаријат за нордијску културну сарадњу у Копенхагену почео је са радом од 1. јануара 1972. године.⁴⁸¹

Уговор између Данске, Финске, Исланда, Норвешке и Шведске о сарадњи у области културе ревидиран је у више наврата – 1983, 1985, 1989. године.⁴⁸² Циљеви Уговора су да ојача и интензивира културну сарадњу на ширем плану како би се успоставила нордијска културна заједница, као и да појача заједничке напоре које нордијске земље улажу у области образовања, истраживања и друге културне активности, кроз заједничко планирање, координацију, сарадњу и расподелу послова, те да створи практичне предуслове за ефикасну сарадњу. Циљ Уговора је и да створи основу за координирани наступ нордијских земаља у међународној културној сарадњи.⁴⁸³

Уговор дефинише сарадњу у три области. У области образовања она је усмерена ка циљу, садржају и образовним средствима, структури образовног система, педагошком развојном раду, те тако земље потписнице охрабрују одржавање предавања о језицима, култури и друштвеним условима других нордијских земаља; проширују могућности да се студентима и свим заинтересованим из других нордијских земаља пружи образовање и омогући полагање испита у другим нордијским земљама; успоставе заједничка предавања или заједничке образовне институције, нарочито када су у питању најпрогресивније и специјализоване форме образовања; уведе међусобно признавање испита, делова испита или других докумената о образовању; уложе напори на координирању таквог јавног образовања које ће имати за циљ да обезбеди квалификације за специјалне професије на начин да такво образовање у

---

⁴⁸¹ Wendt, нав. дело, 293-294.

⁴⁸² Текст Уговора доступан на: <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/agreements/treaties-and-agreements/culture/agreement-concerning-cultural-co-operation>

⁴⁸³ Чланови 1-2

свим нордијским земљама има исте квалификације и да се изађе у сусрет жељама грађана једне нордијске земље који живе у другој нордијској земљи да се школују на свом матерњем језику.⁴⁸⁴

У области истраживања сарадња треба да буде усмерена на информације о истраживачком раду и резултатима истраживања; заједничке истраживачке пројекте; заједничке истраживачке институције; методе и изворе за истраживачку политику; организациону структуру истраживања и координацију националних програма истраживања. Да би се постављени циљеви достигли земље потписнице ће промовисати организовање симпозијума, конференција и састанака научника из нордијских земаља и промовисати објављивање заједничких резултата и наставити да охрабрују научнике и истраживачке институције из две или више нордијских земаља да се још агилније ангажују и да заједнички користе скупу опрему за истраживање.⁴⁸⁵

У области културе, наводи се да је потребно културне активности планирати у ширем контексту и фокусирати се на: циљеве, садржај и методе опште културне политике и институционалне, организационе и финансијске аспекте културног живота. Да би то постигле, земље потписнице ће сарађивати на уметничкој и свакој културној размени између најмање две нордијске земље; активностима у оквиру медија, укључујући радио, телевизију, филм, видео и друге електронске медије, што обухвата и продукцију и дистрибуцију која је везана за културни аспект; активностима архива, музеја и библиотека, као и на активностима за заштиту културних добара. Промовисаће се активности асоцијација и организација које имају опште културне циљеве, укључујући и оне у области омладине и спорта; ствараће се услови за креативан рад и праксу у свим гранама уметности и побољшаће се услови уметницима и радницима у култури да наставе рад у нордијском региону.⁴⁸⁶

На међународном плану, нордијске земље сарађиваће у областима које обухвата Уговор како би ширили информације о културном животу у нордијским

---

⁴⁸⁴ Члан 3

⁴⁸⁵ Члан 4

⁴⁸⁶ Члан 5

земљама и постигле координирану или заједничку позицију о међународној сарадњи у области културе. Могу доносити одлуке о заједничком учешћу у међународној сарадњи.⁴⁸⁷ У вези области сарадње из чланова 3-6 Уговора, сарадња ће се проширити и на документарни и информациони сегмент.⁴⁸⁸

Предвиђено је да се сарадња одвија у следећем институционалном оквиру: кроз Нордијски савет министара (културе) који ће деловати у складу са Хелсиншким споразумом, и координирати сарадњу на министарским састанцима, кроз агенције успостављене у складу са наведеним споразумом и кроз надлежне власти нордијских земаља. Планирано је и успостављање Нордијског комитета високих представника за културу, који чине представници пет нордијских земаља, уз могућност учешћа и представника аутономних области, као и успостављање комитета и радних група за посебне задатке, по потреби. Уговор предвиђа и потребу да свака страна уговорница мора консултовати друге уговорнице пре него што предузме било какве важне одлуке у областима које су дефинисане Уговором. Буџет за културу биће инкорпориран у Буџет Нордијског савета, како је предвиђено Хелсиншким споразумом, а предлог Буџета утврдиће Комитет министара.⁴⁸⁹

Културне активности у нордијским земљама финансиране су и преко средстава Нордијског фонда за културу, који је основан 1966. године, уговором између министара културе и образовања нордијских земаља. О дистрибуцији средстава из Фонда одлучивало је десеточлано тело, састављено од пет представника које је именовао Нордијски савет из сваке од земаља чланица и од пет представника које су именовале владе нордијских земаља, које се састајало трипут годишње. Од како је успостављен Фонд, убрзана је процедура имплементације пројеката у култури, а почетна средства од 600.000 данских круна повећавана су из године у годину, да би, на пример, 1978. године, Фонд за подршку културним пројектима имао на располагању 8 милиона данских круна.⁴⁹⁰ Интерес за подршку је растао, а и расположива средства, те је тако 2012. године

---

⁴⁸⁷ Члан 6

⁴⁸⁸ Члан 7

⁴⁸⁹ Чланови 8-15

⁴⁹⁰ Wendt, нав. дело, 295-296.

Фонд расподелио 27 милиона данских круна.⁴⁹¹ Средства за Фонд, којим су финансиране активности у свим областима културе, обезбеђивале су нордијске земље сходно броју становника – Данска је давала 23%, Финска 22%, Исланд 1%, Норвешка 17% а Шведска 37%.⁴⁹² Међутим, када је 1971. године потписан Уговор о сарадњи нордијских земаља у области културе, било је потребно разлучити на који начин ће бити дистрибуирана средства из оба извора. Тако је 1975. године ревидиран Уговор о успостављању Нордијског фонда за културу⁴⁹³, којим нису мењане суштинске одредбе, већ је избрисан рестриктиван члан који је предвиђао да је потребно да у пројекту учествују најмање три нордијске земље. Фонд је сада могао да финансира пројекте самих аутора, организација и других заинтересованих, док су средства Нордијског савета министара културе издвајана за државне и јавне органе нордијских земаља. Такође, укинута је ранија финансијска расподела учешћа по земљама, а средства су се утврђивала у оквиру Буџета за културу. Како је Нордијска комисија за културу распуштена 1972. године⁴⁹⁴, функцију секретаријата Фонда од 1. априла 1972. године преузео је Нордијски секретаријат за културу.⁴⁹⁵ Фонд је од успостављања, 1967. године, подржао више од 8600 пројеката, а само у првих шест месеци 2013. године, за пројекте је издвојено 13,7 милиона данских круна.⁴⁹⁶

5.1.3. Нордијска сарадња у области образовања и истраживања

Као што смо видели, сарадња у области образовања имала је дугу традицију у нордијским земљама. Када је успостављена прва институција, Нордијски савет, као једна од првих тема Комитета за културу отворена је управо сарадња у области образовања, јер се Нордијска комисија за културу, која се до тада једина институционално бавила овом облашћу, сусрела са одређеним проблемима у области истраживања и високог образовања. У

---

⁴⁹¹ <http://www.nordiskkulturfond.org/en/content/about-fund>

⁴⁹² Wendt, нав. дело, 295-296.

⁴⁹³ Више о Нордијском фонду за културу видети на: <http://www.nordiskkulturfond.org/en>

⁴⁹⁴ Комисија је на својој последњој седници у Бергену, 23-26. маја 1971. године поднела завршни извештај о свом раду на јачању нордијске сарадње у култури, који се често назива „Тестамент Нордијске културне комисије“. Више о садржају извештаја у свим областима активности видети у: Lysche, Turner, нав. дело, 53-69.

⁴⁹⁵ Wendt, нав. дело, 297.

⁴⁹⁶ <http://www.nordiskkulturfond.org/en/content/more-13-million-dkk-nordic-culture>

склопу реорганизације Комисије, успостављен је Одсек за образовна питања, што је обезбедило активнији ангажман који резултира увођењем нових предмета у наставу, издавањем нових уџбеника и аудиовизуелних помоћних средстава, разменом наставника и ученика, као и могућношћу постдипломског усавршавања у одређеним гранама и усаглашавању правила за овлашћења наставног кадра. За разлику од Комисије и образовних експерата, који су се стриктно држали струке, Нордијски савет је покушао да бројним препорукама утиче да се школе ангажују на промовисању општег знања о свим нордијским земљама и да се ученицима пружи могућност да се упознају и са другим нордијским језицима. Ово је, наравно, подразумевало и обуку наставног кадра за новоуведене предмете. Нордијски савет није имао претерано тежак задатак, јер је приступ образовању био релативно сличан у свим нордијским земљама, тако да је требало само додатно оснажити тај нордијски моменат.⁴⁹⁷

Приступ образовању у нордијским земљама и тежња да се униформно приступи дефинисању наставног плана, обуци кадра и притом омогући ученицима и студентима да стекну знања и о својим суседима није био само идеолошки заснован, већ и практично. У то време, већ се успоставља заједничко тржиште рада у нордијском региону те је било од капиталне важности да се у тим локалним миграцијама радне снаге омогући деци да похађају школе које неће бити превише другачије од оних у земљи из које долазе, а и да се присуп струци и обуци кадра на неки начин унификује како би се обезбедило да радна снага има исте квалификације како би могла да ради широм региона. Наравно, не треба занемарити и тај политичко-идеолошки акценат, јер је то уосталом постављено и као један од циљева сарадње – достизање културне уније нордијског региона.⁴⁹⁸

Први конкретан корак била је Препорука Нордијског савета из 1967. године да владе нордијских земаља треба да уложе напоре у координацији школских система, што је наредних година водило ка усаглашавању наставних планова, метода рада са децом и капацитета. Прва фаза окончана је 1973, а активности су потом

---

⁴⁹⁷ Wendt, нав. дело, 311.

⁴⁹⁸ *Ibid.*

проширене, од оних на успостављању заједничких програма наставе до координирања развојних пројеката у образовању, подстицању нових образовних пројеката на општем нордијском приступу, а све у циљу достизања што вишег степена униформности у образовним системима свих нордијских земаља.⁴⁹⁹

Након одлуке Нордијског савета министара 1975. године, у Шведској је 1976. године потписан Споразум о важењу испита у свим нордијским земљама, познатији као Споразум из Сигтуне, што је допринело већој мобилности студената који су сада могли да комбинују студије у две или више нордијских земаља.⁵⁰⁰ У каснијој фази, од 1995. године читав нордијски регион сматра се једном заједничком јединицом када је реч о високом образовању. У основи свега била је тежња да се тржиште рада успостави на бољи и ефикаснији начин, као и да се заједнички ресурси боље искористе. Уследио је 1996. године Споразум о пријему на високо образовање у нордијским земљама⁵⁰¹, којим су студенти из свих нордијских земаља изједначени приликом пријављивања на факултете.

Нордијске земље учиниле су све да се уклоне баријере и обезбеди пуна мобилност студената у нордијском региону, те су стога, коју деценију касније, у Рејкјавику, 2004. године усвојили нордијску Декларацију о важности квалификација за високо образовање, позивајући се на горе споменуте правне инструменте, али и уводећи још прогресивнија решења, како би обезбедили пуну мобилност студената у региону. Декларација подразумева признање испита, делова испита, сведочанстава и диплома. Предуслов за овај корак даље било је дугогодишње заједничко усаглашавање система, као и контроле квалитета, што је довело до великог поверења једних у друге и омогућило да се без задршке признају квалификације ученика који долазе из других нордијских земаља. Томе је допринело и уједначавање високообразовних система студирања у Европи, познато као процес из Болоње, тако да су се још једном прогресивна нордијска

---

⁴⁹⁹ *Ibid.*

⁵⁰⁰ *The Nordic Countries – One Workplace, One Market, A Report on Removal of Cross-border Obstacles* by Special Envoy Poul Schlüter (Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2005), 21.

⁵⁰¹ Текст Споразума доступан је на: <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/agreements/treaties-and-agreements/education-and-research/agreement-concluded-by-denmark-finland-iceland-norway-and-sweden-on-admission-to-higher-education>

решења у смислу признавања диплома и квалификација, делом применила и на европском законодавству.⁵⁰²

Постоји и програм *NORDPLUS*, који је допринео како мобилности студената и факултетској размени, тако и разним програмима сарадње и заједничког истраживања који се финансирају путем Нордијске академије за напредне студије (*NordFa*).⁵⁰³ У питању је највећи образовни програм обуке Нордијског савета министара, који се састоји од четири подпрограма усмерена на различите циљне групе. Програм финансира мобилност, пројекте и мреже и отворен је за институције и организације које раде на образовању и обуци. Осим нордијских, проширен је и на три балтичке земље. Постоји и *NORDPLUS JUNIOR* намењен предшколском узрасту, основцима и средњошколцима, који финансира мобилност разреда или ученика на основном нивоу, омладинску обуку, мобилност наставника и педагошког особља у предшколским установама, основним и средњим школама и бројне мреже и развојне пројекте.⁵⁰⁴

Нордијска просветна заједница у средњим школама успостављена је Споразумом између нордијских земаља који је потписан 2004. године, којим се регулише питање средњег образовања у општим и струковним школама на начин који даје могућност средњошколцима да школе похађају у ма којој нордијској земљи, упркос разликама у дужини трајања школовања од земље до земље.⁵⁰⁵ Овом Споразуму претходио је споразум из 1992. године, којим је први пут регулисано питање прихватања квалификација, односно предмета и сведочанстава.⁵⁰⁶

---

⁵⁰² http://www.doktorandhandboken.nu/download/18.539a949110f3d5914ec800093110/Nordic-Declaration-ENG_13kb.pdf

⁵⁰³ Ingemar Fägerlind, Görel Strömqvist, "Higher education reform in the global context – What ever happened to the Nordic model?," in *Reforming higher education in the Nordic countries – studies of change in Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden*, edited by Ingemar Fägerlind, Görel Strömqvist (Paris: International Institute for Educational Planning, 2004), 43-44.

⁵⁰⁴ <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/areas-of-co-operation/vocational-training/nordic-co-operation-on-vocational-training>

⁵⁰⁵ Текст Споразума доступан је на: <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/agreements/treaties-and-agreements/education-and-research/nordisk-utbildningsegenskap-paa-gymnasieniva>

⁵⁰⁶ *Nordic Countries – One Workplace, One Market, A Report on Removal of Cross-border Obstacles bu Special Envoy Poul Schlüter* (Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2005), 22.

Осим на мобилности ученика и студената, радило се и на мобилности наставног особља, још од 1979. године када је Нордијски савет препоручио Министарском савету да крене у припрему конвенција о заједничком тржишту рада за наставно особље⁵⁰⁷.

Како би школовање ученика и студената из других нордијских земаља било успешно, требало је обезбедити и приступност учењу свих нордијских језика, што се настојало обезбедити још од педесетих година, кроз увођење у наставне програме основних школа. У пракси, због необавезујућих правила, овај приступ је тек делимично поштован, тако да се од шездесетих више ради на обуци наставног особља и на размени, у оквиру програма који се реализује у сарадњи са Нордијским асоцијацијама. Размена наставника вршена је на државном нивоу, али и на нивоу „градова побратима“, који су финансијски стимулисали размену, не само наставног особља, већ и ученика. Нарочит проблем представљао је фински језик, потпуно другачији од осталих нордијских земаља. Значајан број Швеђана који живи у Финској, односно како их фински Устав препознаје “Финаца који говоре шведски језик“, није био довољан, те се приступило посебној обуци нордијских језика у Финској, на бази препоруке Нордијског савета из 1974. године. Како би се Финци боље упознали са културом и језицима других нордијских земаља, у Хелсинкију је 1980. године успостављен информациони центар, који је пружао услуге школама и јавном сектору у Финској тако што је организовао обуку наставника о нордијским језицима и курсеве језика за финско становништво. Упркос чињеници да су Финци с почетка инсистирали на језичкој једнакости и отворености других нордијских народа ка учењу финског, у пракси до тога није дошло, већ су Финци, зарад нордијске кохезије, прионули на учење других нордијских језика, а поменути центар обезбеђивао је осталим нордијским земљама информације о финском језику и друштвеном и културном животу Финаца.⁵⁰⁸

Осим ангажмана на мобилности и усаглашавању програма, вршена је и рационална расподела надлежности у области образовања, кроз три врсте

---

⁵⁰⁷ Wendt, нав. дело, 312.

⁵⁰⁸ *Ibid*, 313-314.

пројеката: први подразумева да се у одређеним посебним областима, као што су нпр. аеронаутика или рударски инжињеринг, у којима се школовало мање кадрова, одреди једна нордијска земља која ће школовати кадар из свих нордијских земаља, током читавог тока школовања, и то на сопствени терет. Други међунордијски пројекат је да једна нордијска земља преузме обуку у одређеним предметима, где је добар пример Нордијска научна академија, која у ствари представља федерални нордијски колеџ који равноправно користе све нордијске земље на бази постојећих института и националних универзитета. Тако се, на пример, физиологија хране изучава у Ослу, економија у Орхусу у Данској, обрада текстила у Гетеборгу, у Шведској. Трећи, и по својој дугорочној перспективи, најзначајнији пројекат у области високог образовања је размена студената, о чему је већ било речи. Можда само додати да се земља порекла у финансијском смислу стара за свог студента на исти начин као да он студира у њој, а не у другој нордијској земљи, односно додељује посебне стипендије за оне који се одлуче за опцију студирања у нордијском региону.⁵⁰⁹

Од потписивања Споразума о сарадњи у области културе доста је урађено на остваривању пуне сарадње у истраживачком сегменту. Све владе нордијских земаља имале су за један од својих најважнијих приоритета координирање сарадње у области високог образовања и истраживања, из разних разлога: идеолошко-политичких, финансијских, прагматично-рационалних, а и због потребе улагања у људске ресурсе и обезбеђивања адекватне радне снаге која је требало да буде покретач даљег прогреса и развоја друштва. Сходно Споразуму о културној сарадњи, ова врста сарадње реализовала се тако што су успостављени: заједнички нордијски институти за истраживање и постдипломске студије у посебним областима; сарадња између специјализованих националних института, од којих је сваки обезбеђивао један сегмент испита до крајње дипломе; подела надлежности између паралелних националних институција у вези организовања заједничких курсева, размене материјала и информација; стални нордијски истраживачки савети; координациони комитети или секретаријати; опште нордијске институције за постдипломске студије, као што су Нордијски летњи

---

⁵⁰⁹ Luche, Turner, нав. дело, 126-127.

универзитет⁵¹⁰ или Нордијска летња школа за обуку у истраживачким методама и редовни састанци ректора и шефова администрације универзитета. Ова детаљна шема сарадње резултирала је успостављањем бројних заједничких нордијских института у области високог и постдипломског образовања и истраживања.⁵¹¹

Један од разлога за успостављање бројних института у области истраживања био је практичне и финансијске природе, јер је земљама појединачно недостајао и стручан кадар али и средства. Тако су основани Нордијски институт за Африку у Упсали (1962)⁵¹², Нордијски централни институт за истраживање Азије (1968) у Копенхагену и Нордијски институт за море у Ослу (1963). Нордијски институти оснивани су и како би се заједнички набављала и користила посебна скупа опрема, коју нордијске земље нису могле свака себи да приуште, што је најизраженије било у области физике, те је тако, на пример, 1957. основан Нордијски институт за теоријску атомску физику *NORDITA*. Заједничке нордијске институције успостављане су и ради искоришћавања природних ресурса у сврхе истраживања, какве су, на пример, Нордијски институт за вулканологију на Исланду.⁵¹³

Како би се омогућила што боља дисеминација научних информација у склопу истраживачких активности, формиран је 1971. заједнички нордијски орган за документацију – Нордијски координациони комитет за научне и техничке информације и документацију (*NORDDOK*), а издаване су и бројне публикације из разних грана, за природне науке и за медицину. Национални савети за истраживање формирали су 1947. заједничку организацију – Нордијски савет за примењена истраживања (*NORDFORSK*), како би се побољшала размена информација у сектору технологије и иницирали заједнички пројекти.⁵¹⁴ Као један од најзначајних инструмената за финансирање истраживања и то практично у свим облицима нордијске сарадње, под окриљем *NORDFORSK*⁵¹⁵ успостављена је читава мрежа нордијских центара за изузетност, у оквиру које се остварује сарадња најзначајнијих истраживача, института и истраживачких група који

---

⁵¹⁰ Нордијска летња школа финансирала се директним издвајањима нордијских земаља - Данска, Норвешка и Финска плаћају по 2/10 трошкова, Шведска 3/10 а 1/10 издваја земља која је тог лета домаћин.

⁵¹¹ Lyche, Turner, нав. дело, 128-129.

⁵¹² <http://www.nai.uu.se/>

⁵¹³ *Nordic Cultural Cooperation*, (Copenhagen: Secretariat for Nordic Cultural Cooperation, 1972), 8-9.

⁵¹⁴ *Ibid*, о институтима и научним институцијама видети више у: Lyche, Turner, нав. дело, 129-131.

⁵¹⁵ <http://www.nordforsk.org/en>

заједно раде на бројним тематским пројектима чији је циљ да побољшају сарадњу и утицај нордијских земаља.⁵¹⁶

5.1.4. Нордијска сарадња у општим културним активностима

Осим сарадње у области музике, књижевности, уметности, сарадње међу музејима и библиотекама, које се финансирају углавном из средстава Нордијског фонда за културу, постоје и одређени фондови Нордијског савета министара, које распоређују надлежни комитети за разне секторе уметности – за сценску уметност (Позориште и плес у нордијском региону – *Teater & Dans i Norden*), за визуелну уметност – *NIFCA*, књижевност и библиотеке – *NORDBOK* и за музику – *NOMUS*. Постоје и посебни комитети који пружају подршку сарадњи између музеја, организација младих и медија.⁵¹⁷

Нордијски савет министара културе надлежан је и за рад заједничких нордијских институција из поља културе, као што је Нордијски информативни центар за истраживања у области медија и комуникације – *NORDICOM*, који се бави истраживањем медија у нордијским земљама, медијским трендовима и статистиком, а под његовим окриљем функционише и Међународни центар знања за децу, омладину и медије.⁵¹⁸ У аутономним областима и на Исланду основане су такозване нордијске куће или институти, чији је циљ узајамно јачање веза у културном сегменту и промоција културних специфичности ових аутономних области у свим нордијским земљама и обратно. Тако данас постоји Нордијска кућа на Фарским острвима, која је успостављена 1980. на основу одлуке Нордијског савета, а изграђена и отворена 1983. године. Овај пројекат финансира Нордијски савет министара са 92% а Влада Фарских острва са 8% учешћа⁵¹⁹; Нордијски институт на Оландским острвима који је основан 1985. године и који блиско сарађује са другим нордијским институтима и кућама, а активан је у области културе за децу и младе, културној размени, културној различитости и међукултурном дијалогу и међународној културној размени у области Балтика⁵²⁰;

---

⁵¹⁶ http://www.nordforsk.org/files/Nordic_Centre_of_Excellence_Upgraded_ConceptMarch20122.pdf

⁵¹⁷ http://ec.europa.eu/culture/documents/annex2regional-coop_en.pdf.

⁵¹⁸ Видети више на: <http://www.nordicom.gu.se/eng.php>

⁵¹⁹ Видети више на: <http://www.nlh.fo/Default.aspx?pageid=13287>

⁵²⁰ Видети више на: <http://www.nipa.ax/inenglish.pbs>

Нордијски институт на Гренланду, који је основан 1987. године са циљем да пружа подршку развоју културе на Гренланду, нарочито у вези културе деце и младих, и да блиско сарађује са осталим сестринским институцијама под окриљем Нордијског савета министара⁵²¹ и Нордијска кућа на Исланду, у Рејкјавику, прва институција тог типа која је основана још 1968. године, а сада се налази под управом Нордијског савета министара. Циљ јој је промоција културних активности између Исланда и других нордијских земаља и носилац је културног живота на Исланду кроз разноврсне програме и фестивале. У оквиру ове нордијске куће функционише и библиотека и информациони сервис „Нордијски регион у фокусу“.⁵²² Све ове нордијске куће и институти врхунска су архитектонска достигнућа грађена на основу пројеката који су на конкурсима широм нордијског региона односили награде, чиме су се и додатно ангажовали најзначајнији нордијски архитекти како би се направиле куће културе које су саме по себи архитектонски споменици. На крају, треба свакако споменути и Нордијску културну тачку која у тој форми постоји од 2012. године када су се спојили Нордијски институт у Финској и ранија Нордијска културна тачка. Ова институција промовише нордијску културу широм региона и администрира два пројекта за финансирање културних пројеката у оквиру Нордијског савета министара – Програм за културу и уметност и Нордијско-балтички културни програм за мобилност, као и *Kreanord* програм за културне и креативне индустрије нордијског региона и програм за децу и младе *NORDBUK*.⁵²³

Осим институција културе, под Нордијским саветом министара функционишу и тела за сарадњу, од Нордијског културног фонда⁵²⁴, који финансијски подржава већину културних програма у нордијском региону, нарочито ванинституционалних, државних сектора, преко Нордијског филмског фонда⁵²⁵, Нордијског новинарског центра⁵²⁶ и Нордијског центра за игре, који ради на развијању игара за децу и омладину у нордијском региону.⁵²⁷

---

⁵²¹ Видети више на: <http://www.napa.gl/>

⁵²² Видети више на: <http://www.nordichouse.is/>

⁵²³ Видети више на: <http://www.kulturkontakt nord.org/lang-en/about-us>

⁵²⁴ Видети више на: <http://www.nordiskultur fond.org/en>

⁵²⁵ <http://www.nordiskfilmogtvfond.com/>

⁵²⁶ http://www.njc.dk/om_njc/english.php

⁵²⁷ <http://www.nordicgameprogram.org/>

Осим Нордијског савета министара, и Нордијски савет је активан на пољу културе. Од 1962. године, на препоруку Нордијског савета (1/1961), додељује се нордијска награда за књижевност, што је у то време, а и данас, третирано као једно од највећих достигнућа нордијске сарадње у култури. Награду су успоставиле владе нордијских земаља, а статуте за награду, који су усвојени 1961. од стране нордијских министара културе и образовања припремила је Нордијска културна комисија, али су потом у више наврата мењани, последњи пут 1996. Средства за награду планирају се у оквиру Буџета Нордијског савета министара.⁵²⁸

Нордијска награда за музику уведена је 1965. године, такође на препоруку Нордијског савета (25/1964). Статуте је такође припремила Нордијска комисија за културу, а усвојени су 1965. и потом такође више пута мењани. Награда се додељује за музичку композицију високог уметничког квалитета изведену у претходној години. Лауреате бира жири од пет чланова из свих нордијских земаља. У почетку, додељивана је сваке треће године, а од 1990. додељује се на годишњем нивоу за уметнике и сваке друге године за композиторе.⁵²⁹

У склопу обележавања педесетогодишњице Нордијског савета, 2002. године додељена је и нордијска награда за филм, са циљем да се промовише филмска продукција у нордијским земљама и ојача нордијска филмска индустрија. Награда се од 2005. године додељује заједно са нордијским наградама за музику, књижевност и животну средину.⁵³⁰ По први пут ове године, на седници Нордијског савета биће додељена и нордијска награда за књижевност за децу и омладину, заједно са осталим побројаним наградама. Намера Нордијског савета министара, који је предложио увођење ове награде, јесте да се тако стимулише раст и јачање интереса за књижевност за децу и омладину у нордијском региону.⁵³¹

---

⁵²⁸ Више о награди видети на: <http://www.norden.org/en/nordic-council/nordic-council-prizes/nordisk-raads-litteraturpris/about-the-literature-prize/statutes>

⁵²⁹ Више о награди видети на: <http://www.norden.org/en/nordic-council/nordic-council-prizes/nordisk-raads-musikpris-1/about-the-music-prize>

⁵³⁰ <http://www.norden.org/en/nordic-council/nordic-council-prizes/nordisk-raads-filmpris-1>

⁵³¹ <http://www.norden.org/en/nordic-council/nordic-council-prizes/nordisk-raads-boerne-og-ungdomslitteraturpris>

Под окриљем Нордијског савета ради и Нордијски савет за младе, који окупља политичке организације младих у нордијском региону. У почетку, након оснивања Нордијског савета 1952. године, политички подмладак нордијских земаља одржавао је годишње семинаре, да би од 1971. године почео да одржава редовне сесије. Од 2002. године ово тело функционише као независна организација под Нордијским саветом.⁵³²

Интензивна нордијска сарадња постоји и у области радија и телевизије. Нордијске земље су још 1958. године успоставиле сарадњу нордијских телевизија, под називом *Nordvision* и веома интензивно сарађују у размени програма и коопродукцијама. Нордијски савет је у више наврата посвећивао пажњу сарадњи у овом сектору, од начелних питања сарадње до захтева да се, на пример, у областима Финске у којима се доминантно говори шведски језик омогући бољи пријем сигнала шведске телевизије, и обратно, да се сигналом покрију делови Шведске у којима се масовније говори фински. Како је технички напредовала ова област, тако је и Нордијски савет 1972. године предложио интензивирање сарадње, односно увођење заједничког нордијског програма који би чинили сегменти програма из нордијских земаља. Овај програм морао је бити доступан широм нордијског региона, што је захтевало увођење нордијског сателита који би то омогућио и овај пројекат назван је *NORDSAT*.⁵³³ Пројекат је био прилично контроверзан за то доба и изазвао је бројне и позитивне и негативне реакције, те је одбачен на седници Нордијског савета министара 1981. године.⁵³⁴

Сарадња у области музике започела је још двадесетих година, да би се након II светског рата интензивирала кроз формирање сталних организација као што су Нордијска унија музичара аматера, Нордијски савет за духовну музику, Одбор нордијских музичких конзерваторија, Савет нордијских композитора, Унија нордијских музичких издавача, Унија нордијских музичких позоришта, Унија нордијских музичара, Нордијско удружење соло певача и др. Комитет за

---

⁵³² <http://www.norden.org/en/nordic-council/nordic-youth-council-nyc/about-the-nordic-youth-council>

⁵³³ Видети више у: Anne Margrete Wachmeister's intervention on cultural cooperation, in *Nordic Council; Instruments and achievements*, (VII International Conference on regional cooperation organized by the Nordic Council for international organizations in Europe, Hanasaari/Hanaholmen, Espoo/Esbo, Finland, June 17-19, 1978), 91-94.

⁵³⁴ Wendt, нав. дело, 320-322.

нордијску сарадњу у музици – *NOMUS* успостављен је 1963. године, као саветодавни и административни орган, који је у сарадњи са постојећим институцијама културе, имао централну улогу у области музике.⁵³⁵ *NOMUS* додељује финансијску подршку за пројекте као што су компоновање, обука или перформанси, а функционише и као секретаријат нордијске награде за музику.⁵³⁶ Оснива се и Нордијски центар за сценску уметност, који подржава сарадњу у области позоришта, плеса и музичког театра, кроз организовање обуке, радионица и семинара.⁵³⁷

У уметности, у првом периоду након II светског рата, координацију активности вршила је приватна организација, Удружење за нордијску уметност, основана 1945. године. Мада су у каснијој фази успостављене бројне институције културе на нордијском плану, њихови домети били су у овој области ограничени. Удружење је у почетку првенствено радило на организовању бројних изложби широм нордијског региона, на бази ротације, у први мах једном годишње, а потом двогодишње, да би се у каснијој фази ангажовали и на представљању нордијске уметности у иностранству. Након формирања Нордијског савета министара и његове препоруке из 1978. године да је потребно чвршће и ефикасније институционално решити сарадњу у овој области, оснива се Нордијски уметнички центар у Свеборгу, у Финској.⁵³⁸ После II светског рата расте и интересовање за нордијски дизајн широм света, што анимира нордијске земље да координирају активности и да на бројним изложбама и сајмовима представе потенцијал свих нордијских земаља у примењеној уметности, моди, намештају.⁵³⁹ Нордијску сарадњу у савременој уметности, архитектури, ручним радовима, индустријској уметности и индустријском дизајну од 1997. до 2006. године промовисао је и координирао Нордијски институт за савремену уметност – *NIFCA*, који се потом, као резултат реформе, гаси и утапа у Нордијску културну тачку.⁵⁴⁰ Нордијске земље су се из практичних и финансијских разлога и на Бијеналу у Венецији

---

⁵³⁵ *Ibid*, 331-332.

⁵³⁶ *Cornerstone in Nordic co-operation*. (Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 1997).

⁵³⁷ *Ibid*.

⁵³⁸ Wendt, нав. дело, 329-330.

⁵³⁹ *Ibid*

⁵⁴⁰ http://www.transartists.org/air/nifca_nordic_institute_for_contemporary_art.3861.html

определиле за заједнички павиљон, који је надограђен на дански павиљон из 1932. године.⁵⁴¹ Пројекат је резултат конкурса за најбоље архитектонско решење из 1958. године, а павиљон је завршен 1962.⁵⁴² Док Данска самостално користи свој део павиљона, Шведска, Норвешка и Финска су до 1984. године излагале засебно, потом од 1986. до 2009. у концепту који је био заједнички, уз ангажовање засебних кустоса, да би од тада договорили да павиљон користе земље наизменично, односно 2011. Шведска, 2013. Финска а 2015. Норвешка.⁵⁴³

Поглавље о сарадњи на културном плану између нордијских земаља могло би бити знатно шире, јер је ова област и у свакој од нордијских земаља веома разноврсна и развијена, што се, свакако, одражава и на активности које се спроводе заједнички, у оквиру нордијске сарадње. Такође, култура као до те мере свеобухватан појам умногоме задире у разне друге области деловања, тако да је релативно тешко разлучити где тачно почиње а где се завршава овај сегмент сарадње. Заједнички именитељ за све пројекте у нордијској сарадњи на културном плану јесте добробит свих учесника и повећање компетитивности у овој области, а основ је велика сличност и блискост нордијских земаља. Ваља напоменути да се културна сарадња нордијских земаља заснивала на уважавању културних вредности других нордијских народа, што је, уосталом, и један од основних принципа демократије у нордијским земљама – да сваки грађанин има пуно право на део и националне и нордијске културе. У нордијском региону, акценат је био не на креирању неке заједничке, нордијске културе, која би потрла националне, већ управо на очувању и најмањих типичних културних карактеристика сваког нордијског народа и давања могућности другима да се са њима упознају и да их прихвате, чинећи тако једну „породицу“ нордијских народа у културном сегменту.⁵⁴⁴

Организациона решења у области културне сарадње, као што смо видели, била су разнолика, често се приступало гашењу одређених форми сарадње

---

⁵⁴¹ Wendt, нав. дело, 329.

⁵⁴² <http://architectuur.com/architecture/nordic-pavilion-at-the-venice-biennale>

⁵⁴³ https://en.wikipedia.org/wiki/Venice_Biennale

⁵⁴⁴ Gylfi Gíslason, “Common heritage and cultural diversity in Nordic cooperation”, in *Nordic Council; Instruments and achievements*, (VII International Conference on regional cooperation organized by the Nordic Council for international organizations in Europe, Hanasaari/Hanaholmen, Espoo/Esbo, Finland, June 17-19, 1978), 77-84.

уколико би се показале као неефикасне, а тежило се томе да се прокламовани циљеви остваре на најефикаснији начин, уз коришћење свих расположивих ресурса и мрежа и контаката на свим нивоима.⁵⁴⁵

Крајем деведесетих, са све већим утицајем глобализације, који се нарочито одражава на нордијске језике и доминантнију улогу енглеског и све већим приливом имиграната различитог културног порекла у нордијске земље, отворило се питање поимања културе као свеобухватног појма, који је захватао све шири контекст, очувања нордијског идентитета, коришћења нових, модерних технологија и јачег продора нордијске културе на међународној сцени.⁵⁴⁶

Последњих година нордијске земље веома су ангажовање на свом, назовимо га тако, брендирању ван нордијских граница. То се, наравно, на најефикаснији начин чини управо кроз промовисање нордијске културе, која сада, у модерно доба, подразумева веома широк спектар и укључује чак и области какве су кулинарство, по коме је нордијски регион све познатији. Један од најуспешнијих пројеката тог типа било је једномесечно представљање нордијског региона у Кенеди центру у Вашингтону у фебруару-марту 2013. године, под називом “*Nordic Cool 2013*” у чему је учествовало преко седамсто нордијских уметника из позоришта, музичке сцене, писаца, глумаца, плесача, куvara и дизајнера из читавог нордијског региона.⁵⁴⁷

После свега што је о нордијској култури сазданој од култура свих нордијских народа у овом поглављу речено, сматрам да није потребно додати ишта. Није случајно ни што смо се определили да управо култура буде прва област сарадње, јер се слободно може рећи да је нордијски регион изграђен на заједничким културним вредностима и да се кроз ову област управо сажима суштина нордијске сарадње. Култура као „мајка“ свега, имала је огроман утицај и на друштвени развој, како у прошлости, тако и у данашњости нордијског региона,

---

⁵⁴⁵ Видети више у: Klas Olofsson, “The cultural collaboration among the Nordic countries – ideas and implementation“, in *Nordic Council; Instruments and achievements*, (VII International Conference on regional cooperation organized by the Nordic Council for international organizations in Europe, Hanasaari/Hanaholmen, Espoo/Esbo, Finland, June 17-19, 1978), 85-90.

⁵⁴⁶ Charlotta Friberg, rapporteur, *Coming to terms with cultural globalization. Essay on Nordic cultural policy*, (Copenhagen: Nordic Council, 1998).

⁵⁴⁷ Видети више на: <http://www.norden.org/en/theme/nordic-cool> или <http://www.kennedy-center.org/programs/festivals/12-13/nordic/>

који се управо и препознаје као, између осталог, културна и друштвено слична заједница народа настала на истом вредносном и културном обрасцу.

5.2. Сарадња у области економије

Прву идеју о успостављању сарадње у области економије и стварању заједничког тржишта, без баријера, изнео је, још у време панскандинавизма, Данац Виго Рот (*Viggo Rothe*). Она је тада остала без одјека, а минимални консензус скандинавске земље настојале су да постигну о увођењу заједничке монете и царинске уније, о чему је, између осталог, расправљано на првој Скандинавској економској конференцији у Гетеборгу, 1863. године. Ова тема доминирала је и наредним економским конференцијама, у Стокхолму, 1866. и у Копенхагену, 1892. У то доба, у Европи је формиран већи број царинских и монетарних унија⁵⁴⁸, те су, логично, и скандинавске земље, које су биле превише мале да би засебно могле да парирају великим европским државама, настојале да постигну договор о сарадњи. Како би се ствари помериле са мртве тачке, владе скандинавских земаља 1892. формирају заједничку комисију којој дају у задатак да размотри могућност успостављања монетарне уније. Комисија, у свом извештају позива скандинавске земље⁵⁴⁹ да уведу златну подлогу, изједначе све три монете (круне) и, сходно томе, омогуће плаћање данском, шведском или норвешком круном, без разлике. Прихватајући предлог комисије, владе наведене три земље потписују 18. децембра 1892. Скандинавску монетарну конвенцију, која пролази процес ратификације у Данској и Шведској, док је норвешка скупштина одбија, али у поновљеној процедури, 1893. ипак прихвата.⁵⁵⁰

У то време, јачају и захтеви да скандинавске земље формирају и царинску унију, што нарочито пропагира дански финансиста, Ц. Ф. Титген (*C. F. Tietgen*). На састанку пословних људи Скандинавије 1885. једногласно је усвојена препорука којом се владе ових земаља позивају да оснују заједничку комисију која би размотрила могућности за увођење царинске уније. У то време, Шведска и Норвешка

---

⁵⁴⁸ Видети поглавље 2.3

⁵⁴⁹ Појам скандинавски користи се за групу три земље – Данску, Шведску и Норвешку, а нордијски на свих пет, значи и Финску и Исланд

⁵⁵⁰ Wendt, нав. дело, 97-98.

су увелико биле у политичкој унији, тако да су на бази такозваног „Међуунијског акта“ из 1825. већ увозиле одређене производе са преполовљеним царинским тарифама или без царина, у зависности јесу ли стизали морским или копненим путем. Овај „међуунијски систем“ 1874. године почео је да се примењује на све производе, без икаквих царинских баријера, али је након побуне шведских индустријалаца, Шведска напустила уговор од 1897. године. Ово је био увод и у растакање политичке уније две земље, до кога долази 1905. године, када Норвешка постаје независна.⁵⁵¹

Нордијски регион био је у великој мери оријентисан ка Европи, тако да је један од захтева нордијских привредника на Скандинавској економској конференцији 1888. године био да се владе хитно ангажују и сарађују на инфраструктурним пројектима који би омогућили брже путовање преко Немачке до западне Европе. Поново је један од иницијатора ове сарадње био Данац Титген, тако да је, када је питање саобраћајне комуникације решено, на ред дошла хармонизација економског законодавства. Прво су то били закони који су се тичали поморства, које је 1887. године представила заједничка комисија, а између 1884. и 1890. усвојени су идентични закони о пореклу робе, које је касније преузела и Финска. Следили су закони о трговинским регистрима компанија и овлашћењима компанија, потом о чековима, као и заједнички закони о продаји робе, који су усвојени између 1905. и 1907. године.⁵⁵²

Упркос томе што је разлаз Норвешке и Шведске оставио одређене негативне последице по сарадњу на економском плану, након I светског рата настављају се напори на успостављању чвршће економске сарадње. Мада скандинавске земље формирају своје комитете да се баве овим питањем, они практично окончавају рад 1922. без икаквих резултата, а 1924. године, када све скандинавске земље почињу да кују засебне новчиће којима се плаћање не може вршити ван граница земље, гаси се и монетарна унија, иако се те године Конвенцији прикључује Исланд. Упркос краху уније, централне банке скандинавских земаља настављају да сарађују, интензивно размењују информације и координирају деловање у оквиру међународних организација, као

---

⁵⁵¹ *Ibid*, 90-92.

⁵⁵² Anders Monrad Möller, “Economic relations and economic cooperation between the Nordic countries in the nineteenth century”, *Scandinavian Journal of History* 8:1 (1983): 37-62.

што су Међународни монетарни фонд, Међународна банка за обнову и развој и Организација за европску економску сарадњу. Нешто боља ситуација за сарадњу у економији због велике светске кризе настаје током тридесетих година, тако да скандинавске земље настоје да усагласе своје активности у трговинском сегменту или царинским проблемима. Идеју царинске уније форсира невладина организација Нордијска асоцијација, што води ка одлуци министара спољних послова 1934. године да успоставе систем комитета у свим скандинавским земљама који би сарађивали како међусобно тако и са представницима пословних и индустријских кругова. Ови комитети, названи Одбори суседних земаља од 1937. године постају битни за координацију расподеле добара уочи II светског рата у нордијском региону, који опет доводи до затирања сваког покушаја да се питање економске сарадње реши на системски начин.⁵⁵³

5.2.1. Институционализација економске сарадње

Тек након II светског рата, нордијске земље – Данска, Исланд, Норвешка и Шведска одмах иће корак даље, када 1948. године успоставе Заједнички нордијски комитет за економску сарадњу, који је имао задатак да размотри могућност успостављања заједничких царинских тарифа, смањења тарифних нивоа и квантитативних рестрикција и боље расподеле рада између нордијских земаља, као и јачања сарадње у области трговинске политике.⁵⁵⁴ Комитет 1950. године доноси први, прелиминарни извештај, закључујући да би успостављање Скандинавске царинске уније имало позитивне ефекте по земље региона, те да би ова унија била компатибилна са међународним плановима за економску обнову Европе. Норвешка се, поново, због своје лоше економске и индустријске позиције, опирала овој идеји, коју остале нордијске земље, укључујући и Исланд, подржавају.⁵⁵⁵

Комитет наставља са радом испитујући могућност укидања царина у нордијском региону за двадесетак индустријских грана, након чега 1954.

---

⁵⁵³ Wendt, нав. дело, 101, видеги и: Wendt, нав. дело (1959), 93-97.

⁵⁵⁴ Nordic Economic Cooperation Committee, „*Nordic Economic Cooperation*“, General Part, Plan for Closer Economic Cooperation, (Copenhagen: Nordic Economic Cooperation Committee, 1958), 11-16.

⁵⁵⁵ Wendt, нав. дело, 99-100.

године подноси нови извештај, који се исте године разматра на седници новоуспостављене прве институције нордијске сарадње – Нордијског савета. Нордијски савет препоручује владама нордијских земаља да предузму мере за успостављање што ширег нордијског тржишта, да се на основу појединости предочених у извештају Комитета изјасне о могућности укидања одређених царинских дажбина и трговинских баријера, те да започну преговоре о сарадњи у одређеним областима, како би се појачала продуктивност и поправио животни стандард у нордијском региону, као и да формирају тело које би пратило ове активности. Надлежни министри на састанку у Харпсунду у Шведској, 1954. године, доносе одлуку да се формира Нордијски комитет за сарадњу како би се даље бавио економском сарадњом, а који ће надгледати ресорни министри Данске, Норвешке и Шведске. Нордијски комитет за сарадњу започео је свој рад истражујући међунордијску трговину и одређујући који сектори би били најповољнији за што брже увођење нордијског тржишта. Своје резултате објавио је у извештају „Међунордијска трговина“ у јуну 1955. године. Почетком 1956. Комитет објављује извештај о својим активностима до 1955. године, под називом „Извештај о нордијској економској сарадњи“. Извештај се разматра на четвртој седници Нордијског савета 1956, на којој, по први пут, учествује и Финска, чији се представници потом прикључују и Нордијском комитету за економску сарадњу. Већ на следећој седници Нордијског савета, 1957. године, нордијска економска сарадња као средство које може да потпомогне нордијским земљама да реше проблем економског раста и омогући им веће економско ширење разматра се у контексту планова за успостављање Западноевропске области слободне трговине. Комитет је, осим извештаја, израдио и Нацрт конвенције о економској сарадњи. У изради извештаја учествовао је велики број експерата из владиних и пословних кругова.⁵⁵⁶

Извештај на 1400 страна представља план за ближу економску сарадњу, на бази анализе ситуације у нордијским земљама и актуелне светске економије,

---

⁵⁵⁶ Nordic Economic Cooperation Committee, „*Nordic Economic Cooperation*“, General Part, Plan for Closer Economic Cooperation, (Copenhagen: Nordic Economic Cooperation Committee, 1958), 11-16.

којом треба да се превазиђу проблеми раста производње са којима се сусрећу све нордијске земље, као и проблеми са наплатом и трговинским токовима. Разматра се могућност успостављања нордијског тржишта које би покрило око 80% трговинске размене нордијских земаља, сарадња у области производње, нарочито у индустрији челика и гвожђа, производњи аутомобила и енергије, истраживања и образовања, области финансија и спољне размене, трговинске политике, узимајући у обзир и одредбе Општег споразума о трговини и царинама (*GATT*) и Организацију за европску економску сарадњу (*OEEC*), координација економских политика и организациони и институционални аспекти. У извештају се предлаже и успостављање Нордијске инвестиционе банке, како би се решило питање доступности капитала, као и већа мобилност капитала у виду директних инвестиција и кредитних капацитета нордијских земаља. Посебна пажња посвећује се пољопривреди, као економски најважнијој грани у којој је ангажовано од 20-35% становника нордијских земаља, нарочито у Данској, која је већину својих пољопривредних производа извозила ван нордијског региона, али и рибарству, које је за Норвешку од капиталне важности. Пољопривреда и рибарство изостављају се из заједничког режима, односно чине близу 20% производње која ће бити изузета из економске сарадње. Предлаже се оснивање сталног тела задуженог за успостављање сарадње у области економије, које би одлуке доносило једногласно, а највиши орган би био Комитет министра надлежних за ову област.⁵⁵⁷ Наредне године Нордијски комитет за економску сарадњу објављује и додатни извештај, који сада даје ближа објашњења о могућем односу заједничког нордијског тржишта и Европске зоне слободне трговине (*EFTA*) која се тих година успоставља, у коме се Комитет такође залаже за што шире нордијско тржиште, сматрајући да једино на тај начин нордијске земље могу да се изнесу са конкуренцијом у оквиру европског слободног тржишта.⁵⁵⁸

---

⁵⁵⁷ Више о садржини извештаја видети у: Nordic Economic Cooperation Committee, „*Nordic Economic Cooperation*“, General Part, Plan for Closer Economic Cooperation, (Copenhagen: Nordic Economic Cooperation Committee, 1958).

⁵⁵⁸ Више о садржини извештаја видети у: Nordic Economic Cooperation Committee, „*Nordic Economic Cooperation*“, Supplementary Report, General Part, (Copenhagen: Nordic Economic Cooperation Committee, 1959).

5.2.2. Нордијска економска сарадња и сарадња у оквиру европског тржишта

Ситуација на европској сцени није поговодила нордијској сарадњи, јер је „Шесторка“ која је основала Европску заједницу за угаљ и челик приступила стварању европског заједничког тржишта и царинске уније, што производи реакцију Велике Британије која од Организације за европску економску сарадњу тражи да се размотри могућност формирања Европске зоне слободне трговине, која би, осим Британије и других заинтересованих земаља, укључила и поменути „Шесторку“. У овом контексту, поставило се и питање опортуности формирања нордијске зоне слободне трговине, али је, као један од важних аргумената у прилог нордијском тржишту, потегнуто питање Финске, која због своје спољне политике ограничене руским фактором није могла да учествује у западноевропским економским формама. У међувремену, Римским уговором 1957. године формирана је Европска економска заједница (ЕЕЗ), али је питање нордијске економске сарадње остало отворено до ступања Уговора на снагу, 1. јануара 1958. године.⁵⁵⁹

Ова ситуација постаје нарочито неповољна за Данску, из два разлога: предлогом Нордијског заједничког тржишта пољопривредни производи изузети су из царинских олакшица, а истовремено, Данска, која је својим пољопривредним извозом до увођења новог, протекционистичког режима, покривала око 50% британског и 40% тржишта Европске економске заједнице, имала је капиталан интерес да се укључи у заједничко европско тржиште или у *EFTA*. Нордијске земље, а нарочито Данска, због пољопривреде и Норвешка, због риболова, биле су трговински везане за Велику Британију, тако да је тада превладавао став да би њихово евентуално укључење у Европску економску заједницу мимо Британије било погрешно. Шведска је чланство у ЕЕЗ гледала и кроз политичку, а не само економску призму, док Финска није могла ни да разматра такву могућност. Нордијске земље, изузев Финске, успеле су да у светлу нових околности консолидују своје неспоразуме и да постигну заједнички став око предлога за статус пољопривредних производа у зони слободне трговине, а да потом у склопу преговора са *OEEC* затраже

---

⁵⁵⁹ Wendt, нав. дело (1981), 106-107.

да Римски уговор не буде дискриминаторан према земљама *OEEC*, али без резултата.⁵⁶⁰

Средином маја 1959. године, Нордијски комитет за економску сарадњу подноси други допунски извештај министрима на седници Нордијског савета у Хелсинкију, предлажући трговинску унију за око 90% производа нордијских земаља. У то време, министри земаља које нису биле чланице ЕЕЗ постижу договор о успостављању *EFTA*, што доводи до одбацивања плана о нордијској сарадњи. Нордијске земље биле су подељене и нису успеле да постигну договор о заједничком тржишту и о царинској унији, што је на неки начин сматрано „нордијским фијаском“, јер нису успеле уговорно да реше свој однос чак ни у оквиру *EFTA*. У овом случају, није се разматрало да ли је боља европска економска сарадња или нордијска економска сарадња и вероватно не би било превелике разлике ни да је нордијски економски оквир постојао унутар *EFTA*, али су оцене да је нордијска економска сарадња након толиких година морала бити јасно уговорно дефинисана, макар и у оквиру друге, шире, европске зоне слободне трговине.⁵⁶¹

У позадини нордијске царинске уније и нордијског заједничког слободног тржишта леже и економски али и политички разлози. Економски су свакако у укрупњавању тржишта и бољој конкурентности на европском тлу, јер мале нордијске земље засебно нису имале практично никакве шансе за продор на нова, већа тржишта, као и опирању протекционизму који је производио настанак нових, европских зона слободне трговине у форми Европске економске заједнице или *EFTA*. Политички, идеја за настанак царинске уније преклапа се са иницирањем Маршаловог плана за Европу, што је нордијским земљама свакако било изразито интересантно јер су то била свежа и реална средства, али је тема нордијске трговинске и царинске уније остала дуго на нордијској агенди и због формирања Нордијског савета 1952, који ју је како директно, како преко тела које је основао, годинама експлоатисао као најпожељнију тему. Однос нордијских земаља према

---

⁵⁶⁰ *Ibid*

⁵⁶¹ Bo Stråth, "Nordic Industry and Nordic Economic Cooperation: The Nordic Industrial Federation and the Nordic Customs Union Negotiations 1947-1959", *Bulletin of the Department of History, University of Gothenburg*, No. 15, Research Section: Post War History: Interest Organizations and Internationalism (Stockholm: Almqvist & Wiksell International, 1978), 5-6.

могућности формирања слободног тржишта у региону био је разнолик. Данска је традиционално увек предњачила у форсирању нордијске сарадње, како из политичких, тако и из економских разлога, док су друге земље наравно калкулисале своје интересе, не успевајући да се издигну изнад површинског и схвате значај нордијске економске сарадње у том периоду. Поновни покушај да се сарадња на економском плану реализује уследиће деценију касије, са иницијативом за закључењем Споразума о економској сарадњи нордијских земаља (*NORDEK*).

Епилог читаве приче лагано се пренео са нордијског фокуса на европски. Преокупираност нордијских земаља економским и трговинским питањима у нордијском региону скренула је пажњу са важних промена које се дешавају на европској сцени – британском односу према *EFTA* и остатку Европе. Након што нису хтеле или могле да постану део ЕЕЗ, „седам спољних земаља“ – Велика Британија, Аустрија, Швајцарска, Шведска, Норвешка, Данска и Португал, успостављају *EFTA* 1960. године. Захтев Британије за чланство у ЕЕЗ у јулу 1961. утиче и на позиционирање нордијских земаља према европској интеграцији. Као и по обичају, најпрагматичнија и најпрактичнија је Данска, која следећи своје економске интересе, нарочито у области пољопривреде, прави заокрет тражећи чланство у ЕЕЗ у октобру исте године, како би себи обезбедила приступ великом британском и немачком тржишту.⁵⁶² Данским корацима наредне године креће и Норвешка, док Финска, Шведска и Исланд тада остају по страни. Шведска ће ускоро изразити интерес за одређеном врстом придруживања, уз поштовање начела неутралности. И овога пута, различите позиције нордијских земаља нису довеле до раздора, већ се, управо обратно, чинило све да се максимално минимизирају постојеће поделе, здушно се залажући и надаље за нордијску сарадњу и агилно сарађујући у оквиру Нордијског савета, без обзира на своје чланство у *EFTA*.⁵⁶³ Финска 1961. постаје придружени члан *EFTA*, а од 1970. године чланству *EFTA* приступа и Исланд.⁵⁶⁴

---

⁵⁶² За детаљан преглед данског приступања ЕЕЗ видети: Morten Rasmussen, Johnny Laursen, “Denmark’s Road to the EEC, 1945-72. The State of the Art” (working paper presented to the ‘Breakthrough’ project, Barcelona, February 15-17, 2002).

⁵⁶³ Barry Turner, Gunilla Nordquist, “Not quite economic union”, in *The Other European Community. Integration and Cooperation in Nordic Europe*. (London: Weidenfeld and Nicolson, 1982), 127-137.

⁵⁶⁴ <http://www.efta.int/about-efta/history.aspx>

Можда најбољу илустрацију овога процеса дао је дански МСП Пер Хекеруп (*Per Hækkerup*) у свом говору 1964. године, оценивши „да су се нордијске земље након дефетизма насталог због неуспелог договора око постизања одбрамбене уније понадале да се договор може постићи макар на пољу економије, које није било оптерећено безбедносним питањима...тако да су експерти разматрали могућности за формирање царинске уније, о чему је Нордијском савету поднето скоро 13000 страница аргумената за и против. Али, док су нордијске земље ово претресале из разних углова, дешавања у Европи су прошла мимо нас”. Такође је оценио да Нордијска царинска унија евидентно не би била добро решење, а да је нордијским земљама заједничко чланство у *EFTA* донело укидање баријера на још ефикаснији начин.⁵⁶⁵

На седници Нордијског савета у Копенхагену, 1966. године, након критика у већини претходних година да се Нордијски савет више бави ЕЕЗ и *EFTA* него нордијском сарадњом, поново се покреће питање увођења заједничког нордијског тржишта, овога пута у оквиру *EFTA*, што сада Данска одбацује, због својих преговора око чланства у ЕЕЗ.⁵⁶⁶ Данска се, иначе, због блокирања чланства Британије у ЕЕЗ, са којом се солидарисала, нашла у проблему, јер је њено, а и приступање других земаља било заустављено на неодређено време. За разлику од Данске, Шведска је подржавала предложени пакет економских мера, Норвежани су били орни да ово питање детаљније размотре, али различити ставови спречавају Нордијски савет да донесе политичку одлуку о правцу даље економске сарадње нордијских земаља, већ питања усаглашености спољних тарифа, пољопривреде и рибарства, законодавства у области трговине и индустрије, обезбеђивања капитала и трговинске политике остављају за разматрање у некој каснијој фази. Закључци Комитета за сарадњу наћи ће се на дневном реду седнице Нордијског савета у Ослу, 1968. године.⁵⁶⁷

У међувремену, нордијске земље су током преговора у оквиру Општег споразума о трговини и царинама (*GATT*) 1964–1966. године, на такозваној

---

⁵⁶⁵ Per Hækkerup, “Nordic Cooperation and the World around us” (address given at the annual meeting of the Norden Association at Aalborg, Denmark, on June 13, 1964), 3-5.

⁵⁶⁶ Anderson, нав. дело, 137-138.

⁵⁶⁷ Wendt, нав. дело, (1981), 120-121.

„Кенеди рунди“ о царинским концесијама, договориле унисони приступ и то споразумом који је потписан у јесен 1966. године, када су формирале заједничку делегацију на чијем челу је био главни преговарач из Шведске, али су у областима које су се тичале пољопривредних производа, као што су житарице, месо и млечни производи самостално преговарале. Тиме је значајно ојачана њихова преговарачка позиција, укључене су у групу главних преговарачких партнера јер су заједно биле посматране као трговинска сила. Мада је исход преговора био половичан, закључак Нордијског комитета министара 1967, по окончању преговора, био је да су свакако постигле знатно више него да су наступале самостално. Овај релативан успех дао је ветар у једра нордијском заједништву, те су, у светлу промењених околности и назнака да би преговори око чланства у ЕЕЗ могли бити настављени, нордијске земље размишљале о могућности да формирају и заједничку делегацију за преговоре са ЕЕЗ. Међутим, због различитих политичких позиција у вези могућег приступања ЕЕЗ од тога се одустало, тако да је, када је Британија 1967. године активирала свој захтев за пријем у ЕЕЗ, исту одлуку донела и Данска, а потом и Норвешка и Шведска, док је Финска остала уздржана. Француска поново одбија британски захтев, али овога пута нордијске земље, поучене претходним искуством, како у односу на ЕЕЗ, тако и у односу на сопствене могућности када делују заједно, одлучују да нордијски захтеви остану на столу и да заједно, у међувремену, док се ситуација у ЕЕЗ не промени, делају на јачању нордијског тржишта и тиме ојачају своју позицију у односу на ЕЕЗ.⁵⁶⁸

Мада нордијски преговори о успостављању заједничког тржишта и царинске уније нису били успешни, већ су морали да се реализују кроз учешће у *EFTA*, међусобна трговинска размена значајно се увећава од педесетих година, када се нордијске земље активно баве нордијском економском сарадњом. Од 1960–1971. године међунордијска трговинска размена расла је стопом од чак 14% годишње, док је раст укупне спољне трговине у нордијским земљама тада био 8%. Највећи раст у међунордијској размени бележи се од 1960–1965. године, односно у периоду када се нордијске земље прикључују *EFTA*, јер се тада укида већина царинских баријера, а потом и све. Тих година је једино фински извоз у нордијске

---

⁵⁶⁸ *Ibid*, 122-124.

земље релативно низак, али расте од 1965. Нордијско тржиште било је веома важно за све нордијске земље, јер су макар четвртину укупног извоза пласирале у региону. Индустијски, најбоље је била развијена Шведска, потом Данска, па Норвешка и, на крају, Финска.⁵⁶⁹

Користи од чланства у *EFTA* су замашне: у првој деценији, размена са другим чланицама *EFTA* повећана је за 186%, док је размена међу нордијским земљама увећана чак за 284%. Највећи напредак види се у финској размени са *EFTA*, која расте за преко 50% до краја шездесетих, иако је у том периоду забележен пад робне размене са Британијом. Истовремено, расте и робна размена Финске са Шведском, што је за чуђење, јер су обе земље располагале са сличном или истом врстом робе.⁵⁷⁰

5.2.3. Преговори о Споразуму NORDEK

Предлог да се успостави заједничко нордијско тржиште и постигне споразум о проширеној сарадњи у економији, након другог вета Британији и заинтересованим нордијским земљама за придруживање ЕЕЗ, покреће Данска, предлажући да се постигне синхронизација у царинским тарифама за све производе осим пољопривредних. Нордијски председници влада, на седници у Фредериксбергу, Копенхаген у априлу 1968. године, прихватају данску иницијативу и задужују Нордијски комитет министара за економску сарадњу да координира активности. У јуну се формира Комитет од четири висока функционера нордијских земаља, осим Исланда, који није учествовао током те фазе, и задужује да, најкасније до 1. јануара 1969. године, поднесе прелиминарни извештај.⁵⁷¹ У позадини читаве идеје била је жеља да се на сваки начин омогући чвршће повезивање или укључивање у европско тржиште, тако да председници влада траже да се сарадња организује на начин који ће уважити обавезе нордијских земаља према *EFTA* и олакшати укључивање у европско тржиште, али и олакшати либерализацију са трећим државама и земљама у развоју. Како би

---

⁵⁶⁹ Peter Wallensteen, Unto Vesa, Raimo Väyrynen, "The Nordic System: Structure and Change, 1920-1970" (Tampere Peace Research Institute, Research Reports, No. 6, 1973), 125, 130.

⁵⁷⁰ Turner, Nordquist, нав. дело, 133.

⁵⁷¹ Wendt, нав. дело (1981), 126-127.

нордијско тржиште било што боље усклађено са европским, тражи се да царинске стопе буду или на нивоу европских или да буду приближно исте. Посебна пажња посвећује се пољопривреди и рибарству; тражи се успостављање Нордијског општег фонда који би дао потпору земљама у фази прилагођавања на нову, ширу сарадњу; захтева се проширена сарадња у области законодавства у трговинском праву и правилима конкуренције, формулисање индустријске и енергетске политике, даље јачање сарадње у области образовања и истраживања, и дефинисање помоћи земљама у развоју.⁵⁷²

Комитет 3. јануара 1969. године представља прелиминарни извештај, који председници влада разматрају у марту 1969. и налажу да се до 15. јула 1969. године припреми завршни извештај, који би садржао предлоге за све области сарадње, као и нацрт уговора о економској сарадњи. Дебата која се тада водила давала је назнаке да би постојеће разлике могле бити превладане. Било је планирано да се преговори окончају до краја године, а резултати размотре на наредној седници Нордијског савета, у Рејкјавику 1970. године.⁵⁷³

У основи извештаја доминирала је теза да спајање нордијских тржишта у једно, заједничко тржиште, нуди велике развојне могућности, а да постојеће проблеме треба решавати на нордијској основи, јер ће такав приступ утицати на нордијску сарадњу, која се мора посматрати у ширем, међународном оквиру. Циљеви и облици нордијске сарадње, дакле, морају бити такви да потпомогну ширу европску интеграцију.⁵⁷⁴ Извештај, на бази смерница које су дали председници влада, који је припремљен на веома свеобухватан начин, уважавајући дотадашње дomete у нордијској сарадњи практично на свим основама, даје темељну анализу на који начин ојачати сарадњу у економској политици, кретању роба, политици царине и царинских стопа, шпедицији, индустријској и енергетској политици, пољопривреди, рибарству, друмском транспорту, тржишту рада и питањима из домена социјалне политике, владине помоћи, јавних радова и јавних набавки, рестриктивне пословне праксе,

---

⁵⁷² The Nordic Committee of Government Officials, „*Expanded Nordic Economic Cooperation*“, Nordisk Udrenningsserie (Stockholm: Kungl. Boktryckeriet P. A. Nordstedt & Söner, 1969), 7-9.

⁵⁷³ Wendt, нав. дело (1981), 127-128.

⁵⁷⁴ The Nordic Committee of Government Officials, нав. дело, 12.

оснивања и услуга, усклађивања законодавства, образовања, истраживања, развојне помоћи и финансијске сарадње. Извештај даје и предлог институција⁵⁷⁵ које је потребно формирати у оквиру Организације за економску сарадњу нордијских земаља.⁵⁷⁶

Мада је Комитет израдио заједнички извештај, постојало је одређено несагласје око његових делова, те су тако, уз извештај предочени и нацрти предлога све четири земље, са њиховим виђењима спорних одредби.⁵⁷⁷ То се, уосталом, види и кроз закључна разматрања, у којима се констатује да договор није могао бити постигнут у области царинских стопа производа (поглавља 25-99 Бриселске номенклатуре), пољопривредних производа (поглавља 1-24 Бриселске номенклатуре), рибарства и делом око дефинисања финансијске сарадње, где је постојала сагласност да она треба да се заснива на три фонда: Општем фонду, Пољопривредном фонду и Фонду за рибарство и Нордијској инвестиционој банци, али су постојале резерве Шведске око расподеле финансијских издвајања.⁵⁷⁸

Осим ових техничких, међу нордијским земљама постојале су и суштинске разлике у погледу начина на који би споразум био конципиран, јер су на пример Финци, због својих посебних односа са Совјетским савезом зазирали од брзог и отвореног наступа према ЕЕЗ, док су Данска и Норвешка биле за што брже и чвршће везивање са Европом, али уз јасну назнаку да нордијска сарадња ни на који начин не може бити супститут за сарадњу у ширем европском оквиру. Финска је, такође, сматрала да *NORDEK* треба да буде устројен на лабав начин, тако да свака од учесница, уколико процени, може да напусти нордијски

---

⁵⁷⁵ Када су председници влада нордијских земаља донели одлуку да се размотре могућности за широку економску сарадњу, под називом *NORDEK*, Председништво Нордијског савета предложио је да се размотри могућност да Нордијски савет у оквиру *NORDEK* има функцију која природно припада парламентарном органу. У нацрту споразума *NORDEK*, владини експерти предлажу формирање Савета министара и пратећих органа, као и да се његов Статут укључи у Хелсиншки споразум. На тај начин, све основне регулативе о централним институцијама нордијске сарадње биле би укључене у један једини документ, који је већ садржавао правце сарадње и упутства за њено спровођење. Мада Споразум *NORDEK*, поново због могућег чланства дела нордијских земаља у ЕЕЗ не добија зелено светло, одлука о оснивању Комитета министара, кроз ревизију Хелсиншког споразума, ступа на снагу у фебруару 1971. године

⁵⁷⁶ Текст извештаја на енглеском видети у: The Nordic Committee of Government Officials, „*Expanded Nordic Economic Cooperation*“, Nordisk Udrendningsserie, (Stockholm: Kungl. Boktryckeriet P. A. Nordstedt & Söner, 1969).

⁵⁷⁷ Wendt, нав. дело, 128-129.

⁵⁷⁸ The Nordic Committee of Government Officials, нав. дело, 49-52.

трговински блок и прикључи се неком другом тржишту, односно видела је овај споразум као прелазно а не трајно решење. Због очекивања дела нордијских земаља да ће ући у ЕЕЗ, нацрт споразума је имао одредбу да је земља по отпочињању преговора са ЕЕЗ дужна да се из споразума повуче за најдуже годину дана.⁵⁷⁹

Због избора и промена у нордијским земљама, али и промена на европском плану, након оставке де Гола у априлу 1969. године и повлачења француског вета чланству Британије и других заинтересованих земаља у ЕЕЗ, нацрт споразума *NORDEK* на Нордијском савету у Рејкјавику разматран је у другом светлу. Томе доприноси и Финска, која је почетком 1970. године саопштила да је спремна да оконча преговоре о споразуму *NORDEK* и да га примењује, уз врло специфичан услов – да уколико било која од нордијских земаља током преговора о споразуму *NORDEK* или док он не ступи на снагу започне званичне преговоре са ЕЕЗ, Финска задржава право да настави условљавање око споразума или да предузме мере око његове примене. Остале нордијске земље прихватају фински услов, Шведска постаје флексибилнија око царинских стопа и финансирања, Данска се задовољава понуђеним преференцијалима за пољопривредне производе, рибарство такође бива решено компромисом, као и друга спорна питања, тако да се 1. јануар 1971. године одређује као датум за ступање споразума на снагу. На седници Нордијског савета у Рејкјавику 7. фебруара 1970. године све врви од ентузијазма и великих речи „да је у питању историјски договор“, „да таква одлука није донета још од Калмарске уније“ и слично, због договора постигнутог након толиких година преговора, уз очекивање да ће се споразуму ускоро придружити и Исланд.⁵⁸⁰

Председници влада постижу договор да се завршни нацрт споразума припреми најдуже за месец дана, како би се унеле и одредбе које се тичу Нордијског савета, а да се споразум потпише почетком априла. На опште запрепашћење, финска влада 24. марта 1970. саопштава да, мада је задовољна одредбама споразума, неће бити у могућности да га потпише, што правда тиме да

---

⁵⁷⁹ Wendt, нав. дело, 129-130.

⁵⁸⁰ *Ibid*, 130-133.

је сада извесније да ће део нордијских земаља затражити чланство у ЕЕЗ и тиме споразум довести у питање. Финским одбијањем умире и идеја о највећем од свих споразума у нордијској сарадњи – Споразуму *NORDEK*.⁵⁸¹

Мада нордијске земље нису успеле ни овога пута да договоре основе за нордијску сарадњу у области економије, ипак треба са дужним уважавањем констатовати да су оне, од првог покушаја да се институционално реши ово питање, до краха ових преговора, провеле скоро дванаест година преговарајући о сарадњи у овој области. Евидентно је да је нордијска економска сарадња решена кроз шири, европски контекст, али један део истраживача у позадини овог процеса не види нужно економске и трговинске интересе, већ изнад свега, идеју нордизма, као фактор који објашњава неуобичајено дуге преговоре.⁵⁸² Мотив вазда присутне и потребне нордијске сарадње и блиска повезаност нордијских земаља на културном, историјском и чак политичком плану, свакако су наметали императив и да се економска сарадња, као доминантна област регионалне сарадње након II светског рата, реализује и у нордијском контексту. Интерес укрупњавања тржишта, веће компетитивности и борбе за пласман својих производа имао је капиталну улогу у овом процесу поред ових, да кажемо, идеолошких фактора.

Мада је финска одлука, логично, произвела бројне дискусије у нордијском региону, пољуљано нордијско јединство консолидовано је убрзо усвајањем ревизије Хелсиншког споразума 1971. и успостављањем нове нордијске институције, Нордијског савета министара, који је требало да даље настави да ради на изналажењу начина за успостављање економске сарадње нордијских земаља. Основ за то нађен је у нацрту Споразума *NORDEK*, који је предвиђао да се постојећи Нордијски комитет министара за економску сарадњу „претвори“ у Нордијски савет министара. Данска, Норвешка, Ирска и Велика Британија у јуну 1970. године започињу преговоре о чланству у ЕЕЗ и окончавају их током 1971-1972. године.⁵⁸³ Норвешка, поведена скупштинском већином за чланство у ЕЕЗ,

---

⁵⁸¹ *Ibid*, 135-136.

⁵⁸² Bo Stråth, “Nordic Industry and Nordic Economic Cooperation: The Nordic Industrial Federation and the Nordic Customs Union Negotiations 1947-1959”, *Bulletin of the Department of History, University of Gothenburg*, No. 15, Research Section: Post War History: Interest Organizations and Internationalism (Stockholm: Almqvist & Wiksell International, 1978), 45-47.

⁵⁸³ Wendt, нав. дело, 140.

расписује референдум у септембру 1972. године, на коме већина одбија чланство.⁵⁸⁴ Данска, заједно са Великом Британијом и Ирском, постаје чланица ЕЕЗ од 1. јануара 1973. године.⁵⁸⁵

Овим се закључује и ова фаза нордијске економске сарадње, која је, мада није водила очекиваном споразуму, имала веома битно место у хронологији и развоју односа и сарадње међу нордијским земљама. Мада споразум није постигнут, ипак је изнедрио нову фазу у нордијској сарадњи, кроз формирање нове институције, Нордијског савета министара, ревизију Хелсиншког споразума, чији се део чланова тиче управо економске сарадње, као и кроз нову посвећеност нордијских земаља да, ако већ нису успеле да успоставе Организацију за економску сарадњу, онда покушају да успоставе заједничку индустријску политику. Механизми за то били су оснивање Нордијске инвестиционе банке, Фонда за технологију и индустријски развој и креирање заједничке енергетске политике.⁵⁸⁶

5.2.4. Споразум о оснивању Нордијске инвестиционе банке

Уклањање царинских баријера између нордијских земаља, након укључења у *EFTA*, погодовало је развојној сарадњи између нордијских земаља, које су, такође доста учиниле и на уклањању нецаринских баријера, увођењу заједничке потврде о исправности роба и идентичних стандарда, стварајући тако основу за конкретну сарадњу у производњи. Формирани су бројни комитети у различитим гранама индустрије, Комитет за сарадњу нордијских текстилних индустрија, Нордијски истраживачки савет за кожу, Институт за истраживање за индустрију стакла, Институт за истраживање за обућу, а за обућу, кожу и кожну робу успостављен је Нордијски савет за моду. Сарађивале су и индустрије за производњу папира и обраду дрвета, пиваре, цементаре, хемијска индустрија, машинска индустрија и бројне друге. Интензивна сарадња успостављена је и на међукомпанијском нивоу, у области рекламирања, истраживања, развоја

---

⁵⁸⁴ Норвешка је након неуспеха референдума са ЕЕЗ потписала трговински уговор, који је остао на снази до норвешког прикључења Европском економском простору, 1994.

⁵⁸⁵ Turner, Nordquist, нав. дело, 156.

⁵⁸⁶ Wendt, нав. дело (1981), 151.

производа и набавке сировина, лиценцирања, размене информација и знања. Можда најпроминентнији пример јесте сарадња ауто-индустрије, где су, на пример, шведске компаније Волво, Сааб и Сканија имале уговоре са преко 1500 добављача, од којих је 400 било из других нордијских земаља. Одређене компаније уједињавале су се куповином дела акција других нордијских компанија, али су у почетку најчешћи били случајеви директне сарадње између две или више независних компанија, као што су на пример шведски Електролукс и дански Атлас.⁵⁸⁷

За разлику од Шведске, која је располагала са довољно новца, остале нордијске земље имале су муке да прибаве свеж капитал који би уложиле у производњу, инфраструктуру или истраживања, нарочито у случајевима сарадње са другим компанијама или када је, због уклањања баријера, требало ефикасније да се поставе на тржишту. У то време, индустрија у нордијским земљама се модернизовала, покушавајући да буде конкурентивна и на светским тржиштима, што је све захтевало финансијску потпору. Стога су председници влада нордијских земаља, на састанку у Ослу, у јануару 1975. године донели одлуку да се у што краћем року оснује Нордијска инвестициона банка (НИБ). Захваљујући чињеници да је још у оквиру споразума *NORDEK* разрађен план о Нордијској инвестиционој банци, Нордијски савет био је у позицији да на ванредној седници у новембру 1975, првој у његовој историји, усвоји одлуку о оснивању Банке, са 59 гласова за, 10 против и 5 уздржаних.⁵⁸⁸ Банка је заживела 1976. године, након не баш пријатних преговора око финансијског учешћа земаља. Напокон, Шведска је прихватила да преузме већи део трошкова, односно да финансира 45% капитала, дански удео био је 22%, Норвешка и Финска по 16% и 1% Исланд. Банка је основана да би омогућила финансијску подршку пројектима који су за циљ имали нордијске инвестиције и извоз. На пример, до 1979. године, додељено је зајмова у вредности од 330 милиона долара.⁵⁸⁹ Изворни капитал Банке био је 400 милиона долара.⁵⁹⁰

---

⁵⁸⁷ *Ibid.*, 161-163.

⁵⁸⁸ *Ibid.*, 164-166.

⁵⁸⁹ Turner, Nordquist, нав. дело, 172.

⁵⁹⁰ Wendt, нав. дело, 166.

Уговор о оснивању Нордијске инвестиционе банке потписан је 4. децембра 1975, а ступио је на снагу 1. јуна 1976. године. Банка је функционисала у складу са статутима који су мењани у више наврата од стране Нордијског савета министара и то, 1981, 1982, 1983, 1986 и 1987, двапут.⁵⁹¹ Уговор из 1975. престао је да важи након што је нови уговор о НИБ потписан у Ослу, 23. октобра 1998, а ступио на снагу 18. јула 1999. године. И овај Уговор је суспендован када је 2004. године у Хелсинкију потписан нови Уговор о НИБ, који ступа на снагу од 1. јануара 2005. године, када чланице НИБ постају и три балтичке земље. Са новим уговорима ишли су и нови статуту, тако да су последње измене статута ступиле на снагу 16. фебруара 2011. године. Последњи у низу уговора је Уговор о седишту НИБ потписан у Хелсинкију 20. октобра 2010. године.⁵⁹²

Банка је основана како би давала зајмове и гаранције, у складу са уобичајеном банкарском праксом, узимајући у обзир друштвено-економске услове, ради подршке инвестиционим пројекатима и извозу нордијских земаља. Седиште банке је у Хелсинкију. Банка и њене трансакције изузете су од плаћања пореза, а запосленима су дате привилегије и имунитети, како би несметано вршили своје функције. Сходно Статуту који је тренутно на снази, званични капитал банке је EUR 6.141.903.086, односно по земљама је дистрибуиран на следећи начин: Данска EUR 1.293.922.083, Естонија EUR 56.254.434, Финска EUR 1.088.148.207, Исланд EUR 58.075.722, Летонија EUR 82.072.738, Литванија EUR 119.795.914, Норвешка EUR 1.320.805.204 и Шведска EUR 2.122.828.784.⁵⁹³

Банка може да даје зајмове и издаје гаранције до 250% ауторизованих резерви капитала, а укупне гаранције или зајмови не смеју премашити износ од четири милијарде евра, док је за пројекте за очување животне средине та граница одређена на 300 милиона евра.⁵⁹⁴ НИБ функционише на два стуба – први је јачање конкуритивности, што јој је изворна мисија, од самог оснивања, а други је заштита животне средине. Тако да НИБ подржава велике енергетске пројекте, инвестиције у инфраструктуру и саобраћај, велике инвестиције

---

⁵⁹¹ *Cooperation Agreements between the Nordic Countries, A compilation of some of the basic co-operation agreements between Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden*, (Copenhagen: Nordic Council, 1989), 52.

⁵⁹² http://www.nib.int/filebank/2032-Constituent_Documents.pdf

⁵⁹³ *Ibid*

⁵⁹⁴ *Ibid*

корпоративног сектора као што су побољшање производног процеса, истраживање и развој, као и пружање подршке, преко мреже својих испостава у земљама чланицама, малим и средњим предузећима. Што се тиче заштите животне средине, средства се усмеравају на чистију производњу и управљање отпадом, технологије у заштити животне средине, смањење гасова, обновљиву енергију и друго.⁵⁹⁵

У почетку је НИБ финансирала само пројекте у нордијском региону, али од 1983. године финансира и пројекте ван овог подручја, које спроводе нордијске земље. У претходних скоро четрдесет година, НИБ је финансирала преко 1800 пројеката.⁵⁹⁶ Свакако да треба констатовати да је фокус финансијске подршке значајно померен ка захтевнијим, капиталнијим и финансијски захтевним пројектима, укључујући и инфраструктуру, што у почетку, по оснивању Банке није био случај. Тада је Банка издвајала средства углавном за велике индустријске и инвестиције приватног сектора, настојећи да подстакне индустријску сарадњу између компанија у нордијском региону, а тиме и производњу, нарочито уколико је имала регионални аспект и обухватала више земаља. Примарно је било да постоји нордијски интерес и да реализација пројекта има позитивне ефекте по нордијски регион.⁵⁹⁷

На пример, у првих пар година, подршка је пружана за заједничко власништво, на пример у трансферу технологија или сарадњи у маркетингу, за значајне испоруке машина, опреме или сировина из друге нордијске земље, за сарадњу у производњи и пласману, истраживање и развој, инфраструктурна улагања, на пример у производњи енергије или транспорту, као и за сарадњу у извозним пословима.⁵⁹⁸

---

⁵⁹⁵ http://www.nib.int/about_nib/mission_strategy

⁵⁹⁶ http://www.nib.int/about_nib/history

⁵⁹⁷ Bert Lindström, "Nordic Investment Bank", in *Nordic Council; Instruments and achievements*, (VII International Conference on regional cooperation organized by the Nordic Council for international organizations in Europe, Hanasaari/Hanaholmen, Espoo/Esbo, Finland, June 17-19, 1978), 57-62.

⁵⁹⁸ "The Nordic countries as one home market (Panel discussion)", (VIII International Conference on Regional Cooperation organized by the Nordic Council for international organizations in Europe, Scaticon, Århus, Denmark, September 27-30, 1981), 66.

5.2.5. Други облици сарадње у области истраживања, индустрије, трговине, банкарства, осигурања и синдикално удруживање

Осим НИБ, нордијске земље успоставиле су и Нордијски фонд за технологију и развој Споразумом који је потписан 20. фебруара 1973. године. Фонд, који се најчешће назива Нордијски индустријски фонд, започео је са радом 1. јула 1973. године, а секретаријат је смештен у Стокхолм.⁵⁹⁹ Циљ Фонда био је промоција и рационалније коришћење нордијских ресурса у технологији и индустријском развоју кроз јачање сарадње између земаља потписница и путем финансирања пројеката од интереса по најмање две нордијске земље или међународних пројеката од интереса за нордијски регион. Подршка, у форми грантова или зајмова, издвајана је за индустријски оријентисане активности али и за развојну сарадњу у области енергије где нордијска сарадња није била покривена другим организацијама. Фонд је имао могућности и да буде гарант, на пример за инсталирање неке скупље опреме, али се ова могућност ретко користила. Фонд је финансирао максимално 50% вредности пројекта.⁶⁰⁰

Рационализације ради, у исте просторије смештени су и *NORDFORSK*, Скандинавски савет за примењено истраживање, основан још 1947. године и *NORDTEST*, Центар за стандардизацију и испитивање материјала, који је успостављен како би се отклониле нецаринске, односно скривене баријере у трговини између нордијских земаља. Нордијски савет министара успоставио је *NORDTEST* 1972. године ради истраживања квалитета материјала и производа, развијања заједничких нордијских метода тестирања и распоређивања надлежности између лабораторија за тестирање у нордијским земљама.⁶⁰¹ *NORDFORSK* су успоставили истраживачки савети и академије које су се бавиле истраживањем и развојом у техничким наукама, тако да га чине Данска академија за техничке науке, као и Савет за научна и техничка истраживања; из Финске су чланови Финска академија за техничке науке, Фински истраживачки савет за

---

⁵⁹⁹ Wendt, нав. дело, 166.

⁶⁰⁰ "The Nordic countries as one home market (Panel discussion)", (VIII International Conference on Regional Cooperation organized by the Nordic Council for international organizations in Europe, Scanticon, Århus, Denmark, September 27-30, 1981), 68-69.

⁶⁰¹ Wendt, нав. дело, 166-169.

техничке науке и Шведска академија за техничке науке у Финској; чланови из Шведске су Краљевска шведска академија за инжењерске науке и Национални шведски одбор за технички развој; члан из Норвешке је Краљевски норвешки савет за научно и техничко истраживање, а са Исланда Национални истраживачки савет Исланда.⁶⁰²

Осим сарадње у области истраживања и развоја, на практичном плану, упркос чињеници да нордијске земље нису успеле да остваре царинску унију, а да је трговинска унија за индустријске производе остварена преко чланства у ЕЕЗ и *EFTA*, и наредних деценија улагани су напори да се нордијска сарадња на терену оствари на најконкретнији начин, што је нарочито било видљиво осамдесетих година, током економске кризе. Још тада је нордијско тржиште посматрано као потенцијал за бољи пласман нордијских производа и бољу конкуритивност, како у оквиру нордијских земаља, тако и на спољним тржиштима. Постојала је јасна свест да мале економије, какве су биле нордијске, самостално немају скоро никакве шансе, јер је чак и Шведска, која је индустријски била најбоље развијена нордијска земља, била неконкурентна. Економске везе између нордијских земаља биле су и тема седнице Нордијског савета 1980. године, када је закључено да су нордијске земље превише мале и превише зависне од међународних економских трендова да би рецесију могле превладати икаквим националним мерама, макар се оне и координирале међу нордијским земљама. Већ наредне, 1981. године, одлучено је да нордијске земље наступају као група у *OECD*, Међународном монетарном фонду и Светској банци.⁶⁰³

На унутрашњем, нордијском плану, нордијске компаније и финансијске институције све више су сарађивале. Тако су се различите компоненте производиле у различитим нордијским земљама, чиме се користила компаративна предност и ниво специјализације у разним гранама индустрије, а све зарад смањења трошкова и повећања продуктивности, што је водило томе да се фокус померио са индустрија оријентисаних ка ресурсима ка тржишно оријентисаним индустријама. Овоме је, наравно, допринела и чињеница да су у другим

---

⁶⁰² “The Nordic countries as one home market (Panel discussion)”, нав. дело, 69-70.

⁶⁰³ *Ibid*, 48-49.

сегментима сарадње, о којима ће касније бити више речи, постигнути договори који су омогућавали слободно кретање људи, без пасошких баријера, формирано је заједничко нордијско тржиште рада, усклађено законодавство у бројним областима, организоване су заједничке обуке, а на крају, формирана је и заједничка, нордијска банка да омогући финансирање заједничких пројеката. Све то је постигнуто захваљујући у доброј мери агилној политици Нордијског савета, који је поспешивао хармонизацију на сваком плану.⁶⁰⁴

Веома интензивна била је сарадња банкарског сектора, што се одражавало и на практично функционисање житеља нордијског региона, који су могли да уновче чек или подигну своју уштеђевину у било којој нордијској земљи, захваљујући доброј сарадњи нордијских банкарских система и поштанских штедионица. Осим тога, постојали су заједнички нордијски банкарски конзорцијуми у трећим земљама. Треба истаћи и да нордијске банке нису отварале своје филијале у другим нордијским земљама, јер су имале добре и блиске односе са својим коресподентским банкама у тим земљама. Заједнички конзорцијуми су, пак, у трећим земљама отварали представништва, на тај начин не само ширећи своје послове већ и отварајући могућности за нове нордијске извозне пројекте.⁶⁰⁵ По сличном моделу функционисала су и осигуравајућа друштва, која су такође успостављала заједничке конзорцијуме за наступ на трећим тржиштима, док су у нордијском региону грађани били слободни да бирају код кога ће се осигурати, осим за обавезне врсте осигурања, као што су осигурање у саобраћају или пензијско осигурање. На пример, један од најстаријих уговора у нордијском региону у оквиру економске сарадње био је из 1919. године, када је успостављено Међунордијско удружење осигуравајућих кућа у авијацији.⁶⁰⁶

На крају, свакако морамо споменути и сарадњу између синдиката, удружења радника и занатских удружења, који су, на пример, први нордијски конгрес синдикалних удружења одржали још давне 1897. године, а своју сарадњу

---

⁶⁰⁴ *Ibid.*, 34-35.

⁶⁰⁵ *Ibid.*, 38, видети и: Peter Wallensteen, Unto Vesa and Raimo Väyrynen, "The Nordic System: Structure and Change, 1920-1970" (Tampere Peace Research Institute, Research Reports, No. 6, 1973), 76-77.

⁶⁰⁶ *Ibid.*, 38-39.

формализовали 1972. године када су формирали Савет нордијских синдикалних удружења – *NFS*⁶⁰⁷, који се састоји од шеснаест синдикалних удружења радника из свих нордијских земаља, заступајући на тај начин преко девет милиона радника из производње, здравства и академског сектора. Основни циљ асоцијације је да координира међусобне активности и јача сарадњу на економском плану у нордијском региону, нарочито по питању запошљавања, економских политика и других социјалних питања. Паралелно са Саветом нордијских синдикалних удружења ради и преко тридесет трговинских секретаријата за разне индустријске гране, а постоји и један број мањих, струковних удружења. Евидентно је да је ова врста нордијске сарадње и удруживања заиста изузетно развијена, по неким параметрима, с обзиром на проценат заступљености радника у синдикалном удружењу, који је нпр. 100% у индустрији, а до 80% у другим професијама, могло би се рећи да је нордијско синдикално удруживање вероватно једно од најразвијенијих у целом свету.⁶⁰⁸

5.2.6. Глобализација, иновације, поглед у будућност

Нордијско заједничко тржиште део је ширег, европског тржишта. Нордијске земље изузетно су улагале у науку, образовање и истраживање, што је свакако утицало на њихову високу компетитивност, иновативност и економску развијеност. Нордијски регион је једанаеста највећа економија на свету, а нордијски пословни сектор карактерише добро развијена организациона структура, са фокусом на иновацијама, креативности и развоју људских потенцијала. Једна од нордијских карактеристика је креативна економија, заснована на иновацијама, компетитивности, предузетништву, образовању, трговини, инвестицијама, извозу, регионалном развоју и туризму.⁶⁰⁹

Да би оствариле овако високе резултате, нордијске институције прилагођавале су се условима и околностима. Тако је и Нордијски индустријски фонд прво 1986. године променио своје седиште и из Стокхолма се преселио у

---

⁶⁰⁷ Видети више на: <http://www.nfs.net/languages/english/about-nfs-9063699>

⁶⁰⁸ “The Nordic countries as one home market (Panel discussion)”, 49.

⁶⁰⁹ *Big Changes – Big Opportunities. Analysis of developments in policy to promote cultural and creative industries in the Nordic Region 2007–2012* (Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2012), 6, 9.

Осло, а потом су се 2004. године Нордијски индустријски фонд и *NORDTEST*, Центар за стандардизацију и испитивање материјала, спојили, на бази чега је формиран Нордијски центар за иновације. Од њега је 2011. године настала Нордијска иновација.⁶¹⁰

Две године раније, 2009, нордијске земље су по први пут успоставиле заједничку политику у области иновација и објавиле *Nordic Innovation Monitor*, покушавши на тај начин да заједнички делују како би предупредиле и умањиле ефекте светске економске кризе на нордијски регион. У овом извештају, у коме је дат оквир за постављање нордијских земаља у области иновација, као кључни се издвајају људски ресурси, креирање знања, информационе и комуникацијске технологије и предузетништво. Нордијски регион показао се као веома прогресиван када се ради о информационим технологијама, што јача његове капацитете и компетитивност. Значајна су и издвајања за истраживање и технологију, као и за образовање људских капацитета, чиме се нордијски регион сврстава међу најбоље на свету.⁶¹¹ Извештај констатује да нордијске земље треба заједно више да раде на стимулисању развојног предузетништва, образовању младих, нарочито на универзитетском нивоу, стимулисању високо образованих и стручних кадрова широм света да дођу и радно се ангажују у нордијском региону, поспешивању улагања у иновације у приватном и јавном сектору и јачању статистичких капацитета и приступа.⁶¹²

Треба истаћи да је једна од карактеристика нордијског економског и социјалног система такозвани нордијски модел благостања, односно модел функционисања држава на бази масовног запошљавања у владином и јавном сектору, свеобухватне социјалне сигурности засноване на високим пореским издвајањима и економској једнакости, односно боље рећи једнаким могућностима. Наравно да у нордијским земљама постоје одређене разлике у третирању питања социјалне једнакости, пореске политике, запошљавања и другим сегментима који карактеришу нордијски модел, али управо ове разлике помажу нордијским земљама да уче једне од других, а у суштини, оне нису толике

---

⁶¹⁰ <http://www.nordicinnovation.org/news/nordic-innovation-celebrates-40-years/>

⁶¹¹ *Nordic Innovation Monitor 2009*, (Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2009), 5-7.

⁶¹² *Ibid.*, 9.

да би угрожавале перцепцију овог социјалног модела као јединственог. До које мере је та одређена сличност и културна и социјална блискост између нордијских земаља велика, говори управо та чињеница да гледајући споља, из ванрегионалне перспективе, нордијски регион увек представља заједницу која дели бројне вредности и посматра се као релативно хомогена група народа истог културног миљеа.

Потпуна успешност нордијског модела благостања, нарочито гледана кроз визуру других земаља које нису биле толико успешне у креирању оваквог социјалног, економског и културног амбијента, могла је веома лако да „уљуљка“ нордијске земље. Ипак, нордијске земље на време су поставиле питање да ли је овај модел успостављен још осамдесетих година одржив у контексту тада наступајуће економске кризе и на који начин је потребно да се он прилагоди како би помогао нордијским земљама да буду још успешније на светском тржишту. Нордијске земље веома озбиљно приступиле су овом проблему, успостављајући под окриљем Нордијског савета министара Програм за истраживање модела благостања, чији је циљ да у оквиру петогодишњег пројекта (2000–2005), закљученог у Ослу 2006. године, да смернице за даље постављање нордијских земаља и уподобљавање њихових система како би се заједно на што ефикаснији начин изнеле са променама на светском плану, финансијском и економском кризом и уједно постале још конкурентније. У оквиру овог истраживачког програма спроведно је петнаест истраживачких пројеката, на теме тржишта рада, здравства и социјалних питања, маргинализације и искључености из друштвених токова, потрошачких политика и стратегија у контексту благостања, равноправности полова, такође у контексту нордијског система благостања.⁶¹³

Програм истраживања наставио се у периоду 2006–2011, у оквиру нордијске институције *NORDFORSK*, под капом Нордијског савета министара, кроз формирање два нордијска центра за изузетност која се баве моделом благостања. Основни циљ је да се ојача нордијски капацитет у оквиру модела благостања који је суочен са бројним изазовима у контексту глобализације,

---

⁶¹³ Детаљно о закључцима нордијске студије о будућности модела благостања видети у: Huset Mandag Morgen, *What lies ahead for the Nordic model? A discussion paper on the future of the Nordic welfare model in a global competition economy*, (Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2007).

европских интеграција, имиграције, све старијег становништва и појачане индустријализације.⁶¹⁴ Нордијским моделом благостања бави се и Нордијски центар за благостање и социјална питања, који има три канцеларије, у Данској, Шведској и Финској.⁶¹⁵

Управо због своје посвећености, заједничког деловања и координирања активности, нордијске земље успеле су да избегну замку и да упркос проблемима на светском тржишту, не само задрже постојећи модел благостања, прилагођавајући га актуелним околностима, већ и да подигну економски раст у дугорочној перспективи на задовољавајући ниво.⁶¹⁶ Упркос очекивањима да ће се нордијски модел благостања урушити, нордијске земље успеле су да га реформишу на начин да служи за пример и већим економијама. Прагматичност и тврда оријентисаност према структурним реформама свакако су кључ нордијског успеха. Успешност нордијских земаља, на пример, била је тема специјалног извештаја лондонског Економиста у фебруару 2013. године, према коме ће се нордијски модел изучавати широм света због своје успешности, као модел за друге земље.⁶¹⁷ Дobar део заслуга за овакву позицију нордијског региона лежи у заједничком културном и друштвеном обрасцу, прагматичности, практичности, посвећености истим вредностима и спремности да се позабаве проблемима и крену у њихово решавање без обзира на последице.

5.3. Сарадња у области саобраћаја и комуникација

Сарадња у области саобраћаја и комуникација је свакако једна од области у којој су нордијске земље успеле да реализују веома конкретне резултате, што је драстично олакшало живот и функционисање њиховим грађанима. Мада то није имало претераног значаја на формирање институција и унија у овој области након

---

⁶¹⁴ <http://www.nordforsk.org/en/programs/programmer/ncoe-programmet-om-velferdsforskning>

⁶¹⁵ <http://www.nordicwelfare.org/ovrigt/about-us/>

⁶¹⁶ Више о нордијском моделу благостања у критичком тону видети нпр. у: Matti Alestalo, Sven E.O. Hort, Stein Kuhnle, „The Nordic Model: Conditions, Origins, Outcomes, Lessons“, *Hertie School of Governance – Working Papers*, No. 41 (June 2009) или у: Torben M. Andersen, Bengt Holmström, Seppo Honkapohja, et al. *Nordic model. Embracing globalization and sharing risks* (Helsinki: The Research Institute of the Finnish Economy (ETLA), 2007).

⁶¹⁷ <http://www.economist.com/news/special-report/21570835-nordic-countries-are-probably-best-governed-world-secret-their>; <http://www.economist.com/news/special-report/21570840-nordic-countries-are-reinventing-their-model-capitalism-says-adrian>

II светског рата, треба свакако истаћи да су још у XIX веку постојале заједничке иницијативе и сарадња дела нордијских земаља у саобраћају, транспорту, комуникацији, које су управо и инициране као практични сегмент сарадње међу нордијским народима негде у време када се зачиње панскандинавизам.

Сарадња између поштанских служби Данске, Норвешке и Шведске успостављена је још 1869. године, када су три земље закључиле билатералне споразуме о размени поштанских пошиљки вишег реда. Коју годину касније, када су три земље успоставиле монетарну унију, договорена је истоветна цена поштанских маркица, а 1919, након I светског рата три земље су закључиле Поштанску конвенцију и формирале Скандинавску поштанску унију којој се Финска прикључује 1922, а Исланд 1928. године. Ова Унија 1934. године прераста у Нордијску поштанску унију. До које мере су коришћени нордијски ресурси за олакшавање комуникације и саобраћаја говори и чињеница да је након оснивања заједничке скандинавске авио компаније, SAS 1946. године, направљен договор да се писма и разгледнице из нордијског региона достављају на прекоокеанске адресе на дестинацијама на којима је SAS летео без додатне наплате корисницима.⁶¹⁸ Те године Унија мења име у Нордијско поштанско удружење, чији је основи циљ био да развија поштанске услуге између земаља чланица. На годишњим конференцијама размењивана су искуства и креиране заједничке политике, нарочито у односу на међународне организације, као што су Универзална поштанска унија и друге. Од 1956. године организују се и сусрети нордијских поштанских статистичара, а Удружење издаје и часопис Нордијски поштански журнал, а поводом пригодних нордијских датума поште нордијских земаља издају посебне маркице. Након успостављања Нордијског савета, који се агилно бави овом врстом сарадње, 1955. уведене су истоветне тарифе за целокупан поштански саобраћај широм нордијског региона за пошту тежине до 500 грама, а од 1957. године истоветне тарифе се примењују и на пошту тежине до један килограм. У каснијој фази тарифе су ипак кориговане тако да су нешто више од оних у унутрашњем саобраћају, али ниже од међународних. Сарадња је уведена и за жиро рачуне, за које је трансфер био бесплатан у оквиру нордијског

---

⁶¹⁸ Wendt, нав. дело (1959), 75-76.

региона, а корисници поштанских штедионица могли су средства да подижу и у другим нордијским земљама.⁶¹⁹

Нордијска сарадња у области комуникација започела је још давне 1866. године, када је одржана прва телеграфска конференција на којој су учествовале Данска, Шведска и Норвешка. Ови састанци почели су редовно да се одржавају од 1917. године, а 1924. године им се прикључују Исланд и Финска. Владини телекомуникациони системи сарађују од 1915. године, а 1937. године пет нордијских земаља формирало је Нордијску унију телекомуникација, тако да су се шефови телекомуникационих система састајали сваке друге године на конференцијама да би разматрали најважнија питања из те области. Ова Унија од 1979. године променила је име у *NORDTEL*.⁶²⁰

Још од двадесетих година, наплаћивала се иста тарифа за слање телеграма у појединачној нордијској земљи и по нордијском региону, али се по окончању монетарне уније, од 1931. године, ова пракса изгубила. Наплата телефонских разговора у то доба одвијала се по истој тарифи.⁶²¹ Иницијативу да се поново уведу једнообразне нордијске тарифе за телеграме даће Нордијски савет 1955. године, што се примењивало од те године. Нордијске земље у почетку, од 1956. године, заједно су изнајмљивале прекоокеански телефонски кабл и телекс, али су потом морале да то чине одвојено због повећања саобраћаја.⁶²²

Сарадња у железничком сектору започиње још 1874. године, када се оснива организација Скандинавско удружење железничара чији је циљ промовисање сарадње између железница Данске, Норвешке и Шведске, а којој се Финска прикључује 1924. године. У оквиру ове организације интензивно су се размењивали експерти, информације а договарали су се и заједнички пројекти. Шведска и Норвешка су заједно превозиле руду, тако остварујући уштеде, Данска и Шведска договорно су делиле линије, како железничке, тако и трајектне, на начин да је између Хелсинора и Хелсинборга саобраћала данска, а од Малмеа до Копенхагена шведска железница. Превоз робе одвијао се у идентичном систему

---

⁶¹⁹ Wendt, нав. дело (1981), 192-195.

⁶²⁰ *Ibid*, 195.

⁶²¹ Wendt, (1959), 76.

⁶²² Wendt, нав. дело (1981), 196.

тарифа, а сличан модел потом је уведен и за превоз путника и пртљага. Железнице су сарађивале и у маркетингу, те су, на пример, 1952. године у Њујорку отвориле заједничку канцеларију, Скандинавске железнице, а 1953. године успостављен је Путнички биро скандинавских железница, који је преговарао и склапао туристичке и хотелијерске уговоре ван Скандинавије у име све четири железнице.⁶²³

У октобру 1968. године оснива се Савет за истраживање и развој нордијских железница – *NOJFU*, а од 1. јануара 1969. се успоставља и орган који доноси одлуке – Управни овлашћени комитет за нордијске железнице, који чине четири генерална директора железница у нордијским земљама, сем Исланда, где не постоји железница. Председништво комитета координира политике у вези учешћа у међународним организацијама, као што је Међународна унија железница, али и даје предлоге око даљег развоја нордијске сарадње. Значајан део сарадње одвија се кроз заједничке истраживачке пројекте.⁶²⁴

Сарадња авио превозника је вероватно један од најуспешнијих примера нордијске сарадње. Наиме, још од краја тридесетих, авио компаније Данске, Шведске, Норвешке и Финске, започеле су преговоре о заједничким активностима које би омогућиле нордијским авио компанијама да лете на интерконтиненталним и прекоокеанским рутама, јер засебно ове авио компаније нису имале капацитете за тако велики залагај. Уочи II светског рата, у априлу 1940. године постигнут је договор, али је реализација изостала јер је Немачка окупирала Данску и Норвешку. Убрзо по његовом окончању, авио компаније из наведене три земље успеле су да постигну договор, тако да 1. августа 1946. године Данска, Норвешка и Шведска⁶²⁵ успостављају заједничку компанију *Scandinavian Airlines System* – *SAS* и отварају линију за Северну Америку (Њујорк) у септембру 1946, за Јужну Америку (Бразилија) полећу у новембру исте године, а од 1949. лете за Банкок. Подела профита и губитака била је подешена по моделу 3:2:2 у односу на Шведску, Данску и Норвешку. Иначе, приликом оснивања, пола капитала *SAS*

---

⁶²³ Wendt, нав. дело (1959), 77-78.

⁶²⁴ Wendt, нав. дело (1981), 197-198.

⁶²⁵ Финска се није прикључила новој компанији

уложиле су банке, шпедитерске компаније и индустријска предузећа, док су другу половину покриле три државе.⁶²⁶

У почетку је сарадња била ограничена само на прекоокеанске летове, а на европским линијама компаније су летеле засебно и, наравно, бориле се да преузму што више путника. Ускоро се испоставило да је такав приступ нерационалан, јер су три компаније имале засебне канцеларије, маркетинг, услуге, што је водило договору о оснивању нове компаније, 18. августа 1948. године, за заједничке летове на европском континенту, коју називају *European Scandinavian Airlines System – ESAS*. Једно време функционисали су на бази две компаније, за прекоокеанске и за европске летове, али, схвативши да је и тај приступ нерационалан, 8. фебруара 1951. године, по окончању међувладиних преговора, Уговором који је требало да буде на снази до 1975. године, оснива се заједничка скандинавска авио компанија – *SAS*.⁶²⁷ Уговором, који је први пут продужен до 1985, потом до 1995, три националне компаније пренете су “у заједничко власништво и заједнички рачун” *SAS*-у, који је летео на линијама од интереса за све три земље. Националне компаније наставиле су да постоје, али нису имале активне авио линије. Седиште нове компаније било је у Стокхолму.⁶²⁸ Прослављајући педесет година постојања, националне компаније од којих је састављен *SAS* промениле су 1996. назив у *SAS-Danmark*, *SAS-Norge* и *SAS-Sverige*. Одређене измене у власничкој структури и броју компанија од којих се састоји *SAS* вршене су потом у пар наврата, 2004. и 2009. године.⁶²⁹ Компанијом руководи Одбор који се састоји од десет чланова, од којих се седам бира на Заједничком годишњем састанку на период од годину дана, док преостала три представника, као и шест заменика, потичу из организација радника све три националне компаније.⁶³⁰

Безбедносни надзор над компанијом заједнички су спроводиле ваздухопловне власти све три нордијске земље, на бази уговора који је 20. децембра 1951. године потписан у Ослу између три владе. Издавање сертификата

---

⁶²⁶ *Ibid*, 199-200.

⁶²⁷ Wendt, нав. дело (1959), 77-78.

⁶²⁸ Wendt, нав. дело (1981), 199-200.

⁶²⁹ <http://www.sasgroup.net/SASGroup/default.asp>

⁶³⁰ *Ibid*

за чланове посада вршило се у све три земље, без обзира на националност. Иначе, ваздухопловне власти Данске, Норвешке и Шведске сарађивале су још од 1947. године разматрајући заједничке приступе и техничка питања, а овим састанцима директора националних ваздухопловних агенција у више наврата придруживали су се и директори ваздухопловних власти Финске и Исланда. Након успостављања SAS сарадња је постала још интензивнија, тако да су се, на пример, директори аеродрома састајали сваког другог месеца. Евентуални предлози произашли из ових дискусија прослеђивани су министрима саобраћаја који су их, по правилу, усвајали и примењивали. Како би се омогућило ефикасно разматрање техничких, оперативних или безбедносних питања у вези ваздухопловних компанија које оперишу у нордијском региону, успостављен је и стални комитет који се састоји од шефова инспекцијских органа свих пет нордијских земаља назван *OPS* комитет, који се састаје сваког трећег месеца, док се састанци Нордијског комитета за безбедност одржавају једном годишње. Нордијске земље сарађују и на међународном плану када је у питању ваздухопловна регулатива, тако да су, на пример, још од 1947. године успоставили заједнички секретаријат за ваздушни саобраћај у седишту Организације међународног цивилног ваздухопловства – *ICAO* у Монтреалу, назван *Scandicao*. Након што му се 1975. године прикључује и Финска, секретаријат мења име у *Nordicao*. На челу секретаријата налази се представник оне нордијске земље која те године има место у Савету *ICAO*. Као и у другим међународним организацијама, нордијске делегације уочи састанака одржавају заједничке консултације у свим организацијама везаним за ваздухопловство.⁶³¹

Нордијска сарадња постојала је и у шпедицији и бродском превозу. Постојале су заједничке компаније за превоз фериботима између, на пример, Шведске и Финске, Шведске и Данске, који су пловили још од XIX века. Данас је можда најпознатији случај сарадње две међудржавне компаније мост *Øresundbron*, отворен 1. јула 2000, који спаја главни град Данске, Копенхаген и јужни део Шведске, Малме, а којим руководи заједничка компанија Данске и

---

⁶³¹ *Ibid*, 202-203.

Шведске, формирана на бази међудржавног уговора потписаног 1991. године.⁶³² Предлог да се изгради овакав комбиновани железничко-друмски мост изнео је синдикат шведских и данских инжињерских компанија још давне 1936. године, али је тада одбачен. Ипак, због велике флукуације људи и роба, а нарочито да би се повезала Шведска са континенталном Европом, преко Данске, предлог се нашао и у агенди првог заседања Нордијског савета 1953. године, који је препоручио владама Данске и Шведске да почну преговоре о овом пројекту, који је реализован скоро четири деценије касније, током којих је у више наврата разматран и одлаган због недостатка средстава и његове свеобухватности.⁶³³

Нордијски савет бавио се у више наврата и саобраћајним повезивањем Норвешке и Шведске, као и Финске са Норвешком и Шведском, залажући се за градњу путева и мостова који би спајали ове нордијске земље и омогућили већи проток људи и роба. На сличним линијама, Нордијски савет залагао се и за увођење већег броја авио линија широм нордијског региона, повремено омогућавајући и субвенције компанијама како би се постигла економска одрживост. Грађани и компаније нордијских земаља могле су да бирају коју ће бродску транспортну компанију ангажовати, независно од земље порекла у нордијском региону, захваљујући препоруци Нордијског савета да сва трговинска пловила добију право да по потписивању билатералних уговора несметано плове у Данској, Шведској и Норвешкој.⁶³⁴ Нису постојале ни квоте за друмски превоз, који је такође могла вршити било која компанија из нордијског региона⁶³⁵, а Споразум о друмском транспорту између Данске, Шведске и Норвешке потписан је 1955. године, а наредне године прикључује му се и Финска. Уследио је читав низ споразума који је регулисао бројна саобраћајна питања и омогућио олакшице за нордијске грађане, као на пример добијање возачке дозволе у другој нордијској земљи, након пријаве сталног боравка, а без поновног полагања или могућност да

---

⁶³² Видети више на: <http://www.roadtraffic-technology.com/projects/oresund/> или <http://uk.oresundsbron.com/page/976>

⁶³³ *Ibid.*, 203.

⁶³⁴ *Ibid.*, 209.

⁶³⁵ "The Nordic countries as one home market (Panel discussion)", (VIII International Conference on Regional Cooperation organized by the Nordic Council for international organizations in Europe, Scaticon, Århus, Denmark, September 27-30, 1981), 40.

се моторним возилом управља до годину дана без потребе да се мења возачка дозвола.⁶³⁶

Очигледно је да се сарадња у области саобраћаја и комуникација одвијала у веома широком оквиру и захватала бројне области, али и да су њени резултати имали велики практични значај за становништво нордијског региона. Мада су иницијативе у почетку ишле са оперативног и радног нивоа, у међувремену су формиран и бројни органи и институције за сарадњу у овој области. По успостављању Нордијског савета, 1953. године, 1956. формиран је и Комитет за саобраћај и комуникације. Када је заживео Нордијски савет министара, 1971. године, формализована је и сарадња међу владама кроз формирање Нордијског комитета високих званичника за област саобраћаја, 1972. године.⁶³⁷

Исте године, 6. новембра, нордијске земље потписују Уговор о сарадњи у области саобраћаја и комуникација, који ступа на снагу 1. марта 1973. године. Чланови 4 и 5 Уговора измењени су 1983, тако да је измењени Уговор ступио на снагу 1. фебруара 1984. године. Уговор, узимајући у обзир потребу да се саобраћај организује на рационалан и ефикасан начин, како би се поспешило економски раст, производња и размена роба у нордијским земљама и искористили сви нордијски ресурси и потенцијали, регулише питање друмског, морског, ваздушног, поштанског саобраћаја и телекомуникација. Уговор се, пак, не бави безбедношћу саобраћаја, нити покрива питања међународног поморског саобраћаја или односе нордијских земаља у оквиру њихове сарадње у авио превозу. Основна идеја је да се постојећа нордијска сарадња у области саобраћаја и комуникација додатно учврсти овим Уговором, те се тако позивају Савет министара и Комитет високих званичника да наставе да пажљиво прате и анализирају ову област и предлажу мере на успостављању аранжмана сарадње, хармонизују саобраћајне политике и успоставе једнообразне услове и регулативу у овој области; промовишу активности на техничкој стандардизацији, као и размену информација у области истраживања и успостављање заједничких истраживачких пројеката и да настоје да се постигне заједнички нордијски приступ када су у питању теме из области

---

⁶³⁶ Wendt, нав. дело (1959), 156.

⁶³⁷ Wendt, нав. дело (1981), 187.

саобраћаја и комуникација. Уговор регулише и надлежности и начин функционисања институција и тела која се баве нордијском сарадњом у наведеним областима.⁶³⁸ Уговор је био и један од резултата свеобухватног извештаја о саобраћају и комуникацијама у нордијском региону, који је објављен 1969. године под називом *NORDTRANS*.⁶³⁹ Уговор се, наравно, позива и на основни споразум о нордијској сарадњи, такозвани Хелсиншки споразум, који у члановима 26-29 поставља основ за сарадњу у области саобраћаја и комуникација.⁶⁴⁰

Чланство већине нордијских земаља у Европској унији на одређени начин је утицало на сарадњу у области саобраћаја, јер је, на пример, Нордијски министарски савет за саобраћај и комуникације укинут пре неколико година из разлога што је нордијски регион по питању транспорта био хармонизован са Европском унијом, а надаље се контекст саобраћајних проблема разматрао кроз питања везано за енергетику и емисију издувних гасова.⁶⁴¹ Део разлога лежи свакако и у актуелној финансијској кризи и чињеници да су велики инфраструктурни пројекти у саобраћају изузетно скупи, тако да се нордијске земље у овом периоду посвећују својој националној саобраћајној инфраструктури, а не неким посебним нордијским пројектима.⁶⁴²

Интерес за међународно повезивање показују одређени региони нордијских земаља, било да су у питању мањи пројекти као што су аутобуске линије или велики, какав је пројекат Данске са Немачком на изградњи подводног тунела званог *Fehmarn Belt* чија градња треба да започне 2014. и да се оконча до 2020. године.⁶⁴³ Мада се у

---

⁶³⁸ *Cooperation Agreements between the Nordic Countries, A compilation of some of the basic co-operation agreements between Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden* (Copenhagen: Nordic Council, 1989), 93-98.

⁶³⁹ Wendt, нав. дело (1981), 187.

⁶⁴⁰ По питању транспорта и комуникација, Хелсиншки споразум предвиђа да је потребно консолидовати претходне напоре и настојати да се сарадња развија на начин који ће омогућити успостављање транспортних и комуникацијских веза и размену добара међу нордијским земљама, као и проналажење решења за све проблеме до којих може доћи. О изградњи саобраћајних и комуникацијских веза између две или више чланица морају бити консултоване и друге заинтересоване стране. Стране потписнице морају задржати и даље продубљивати сарадњу која је омогућила да њихове територије буду део области пасошке уније, а прекограничну контролу путника треба даље координирати и поједноставити. Нордијске земље треба да наставе координацију на обезбеђивању боље безбедности на путевима

⁶⁴¹ Видети више на: <http://www.energyandtransport.net/>

⁶⁴² <http://www.norden.org/en/analys-norden/tema/nordic-transport-policy-open-borders-or-closed-network/transport-policies-in-the-nordic-region-open-or-closed-networks>

⁶⁴³ <http://www.spiegel.de/international/europe/tunnel-trumps-bridge-denmark-to-build-underwater-link-to-germany-a-743151.html>

доброј мери посматра као дански пројекат, у питању је вероватно највећи инфраструктурни пројекат у Европи који ће, уколико буде реализован, веома позитивно утицати на повезивање нордијских земаља, првенствено Данске и Шведске, са континенталном Европом, а тиме и на динамику кретања и људи и роба у оба правца.

5.4. Мобилност у нордијском региону

Нордијске земље у периоду након II светског рата оствариле су велике помаке у сарадњи, нарочито на плану хармонизације својих правних и друштвених система. Успеси у нордијској сарадњи који су тада постигнути, као што су могућност путовања по нордијском региону без пасоша и ригорозних процедура провере, за којом је следила пасошка унија, која је омогућила миграције студената и радника широм нордијског региона, захваљујући заједничком отвореном тржишту рада, социјално једнаким условима које је омогућила Социјална конвенција, непроблематичним процедурама за настањење и другим практичним погодностима које су грађанима нордијских земаља дате захваљујући чињеници да су њихове политичке елите успеле да уочи и након формирања међувладиних институција сарадње постигну читав низ договора који ће и данас остати еталон за практичну, реалну и конкретну регионалну сарадњу. Није наодмет истаћи и да су они претходили сарадњи у овим областима у односу на Европску унију, која је слична решења успела да реализује и до тридесетак година касније.

5.4.1. Слобода кретања

Слобода кретања у нордијском региону и у добром делу Европе, изузев Русије, била је уобичајена за крај XIX века. Пасоши су у нордијским земљама уведени поново током I светског рата, да би били укинута 1929. године, договором пет нордијских земаља, које, уместо пасоша, уводе такозване „путне карте“ које су се у Данској и Шведској прибављале у поштама, а у Норвешкој и Финској у полицијским станицама. Биле су јефтине, без фотографије и важиле су шест месеци. Нордијске земље, нарочито Данска и Шведска, где су кретања људи и роба традиционално динамични, убрзо постижу договор да се на

најфреквентнијим прелазима не захтева ни „путна карта“. Овакав договор потрајао је до избијања II светског рата, 1939. године, када се поново уводе пасоши и обавезне визе, које се sukcesивно укидају након краја рата. Против употребе пасоша у кретању по нордијском региону ускоро се оглашавају Нордијске асоцијације, форсирајући то питање и по медијима, што нагони скупштине нордијских земаља да успоставе заједнички Комитет – за слободнију комуникацију, који свој први састанак одржава у новембру 1951. године. Комитет без бирократских одлагања проблему приступа директно и захтева да се кретање по нордијском региону решава по моделу пре I светског рата, односно да се укину пасоши испуњавајући тако своју визију „да нордијске границе треба да буду невидљиве“.⁶⁴⁴

Препорука Комитета је усвојена већ наредне, 1952. године, тако да су грађани нордијских земаља могли да путују по нордијском региону без пасоша и да у другим нордијским земљама бораве до три месеца без дозволе. По оснивању Нордијског савета, 1953. године усваја се препорука да се ово питање реши споразумом између нордијских земаља, који се потписује 22. маја 1954. године, а ступа на снагу већ 1. јула исте године.⁶⁴⁵

Протокол о изузимању држављана Данске, Финске, Норвешке и Шведске од потребе да поседују пасош или дозволу боравка док бораве у некој од ових земаља, како му име и говори, укида потребу држављанима нордијских земаља да приликом путовања у друге нордијске земље поседују путну исправу или дозволу боравка. Информације о идентитету и држављанству грађана који бораве у другим нордијским земљама директно се размењују између полиција. У случају да нека нордијска земља сматра да је потребно захтевати да се уведу пасоши или дозвола боравка, обавезна је да претходно обавести друге нордијске земље, како би се предузеле мере на превазилажењу спора, а ако жели да откаже Протокол, то мора учинити у разумном року. Овим Протоколом укида се претходни Протокол од 14. јула 1952. године, којим су, на препоруку Комитета за слободније комуникације, укинута пасоши а дозвола боравка ограничена на три месеца. Протокол се није

---

⁶⁴⁴ Wendt, нав. дело (1959), 85-86.

⁶⁴⁵ Wendt, нав. дело (1981), 188.

примењивао на Фарска острва и Гренланд, а влади Исланда оставља се могућност да се Протоколу прикључи разменом нота.⁶⁴⁶ Исланд се прикључује од 1. децембра 1955, а Протокол се примењује и на Фарска острва од 1. јануара 1966. године.⁶⁴⁷

Након Протокола, уследило је и потписивање Конвенције о укидању пасошке контроле на међунордијским границама 12. јула 1957. године, која ступа на снагу 1. маја 1958. године. Ова Конвенција познатија је под називом Конвенција о пасошкој унији нордијских земаља. Конвенција је у више наврата допуњавана – додатни Протокол потписан је 20. маја 1963, а ступио је снагу 1. јуна 1963; Исланд се прикључио 24. септембра 1965, а Конвенција је проширена 1. јануара 1966. године, како би обухватила и Фарска острва. Измене и амандмани вршене су и 2. априла 1973, које су ступиле на снагу 27. јула 1973, као и 27. јула 1979, а ступиле су на снагу 27. августа 1979. године.⁶⁴⁸ Конвенцији је придодат и додатни Споразум потписан 18. септембра 2000, којим се регулише питање односа са Европском унијом у контексту приступања нордијских земаља Шенгенском споразуму 1999. године.⁶⁴⁹

Конвенцијом је формирана заједничка пасошка регија, на којој је контрола пасоша странаца вршена само на спољним границама нордијског региона, а изузетно унутар нордијског региона, у случају процене надлежних служби. Осим контроле пасоша, смањена је и контрола пртљага, новца, што је све утицало да на повећан промет људи преко нордијских унутрашњих граница. Овај појачан промет водио је даљој сарадњи, на начин да су сада земље, на пример Шведска и Данска, разматрале инфраструктурне пројекте како би се омогућило брже кретање.⁶⁵⁰ Осим пасоша, укинута су и дозволе боравка за држављане нордијских земаља, као и радне дозволе, што ће све допринети каснијем успостављању

---

⁶⁴⁶ *Cooperation Agreements between the Nordic Countries, A compilation of some of the basic co-operation agreements between Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden* (Copenhagen: Nordic Council, 1989), 70-71.

⁶⁴⁷ <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/agreements/treaties-and-agreements/passport-issues-citizenship-and-national-registration/protocol-concerning-the-exemption-of-nationals-of-the-nordic-countries-from-the-obligation-to-have-a-passport-or-residence-permit-while-resident-in-a-nordic-country-other-than-their-own>

⁶⁴⁸ *Cooperation Agreements between the Nordic Countries, A compilation of some of the basic co-operation agreements between Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden* (Copenhagen: Nordic Council, 1989), 72-80.

⁶⁴⁹ <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/agreements/treaties-and-agreements/passport-issues-citizenship-and-national-registration/the-nordic-passport-convention>

⁶⁵⁰ Wendt, нав. дело (1959), 88.

заједничког тржишта рада. На тај начин је један корак даље у нордијској сарадњи индуковао и наредне кораке, који су били још прогресивнији, а што је најважније, који су имали практичан значај и позитивне последице по читав нордијски регион и његове житеље.

Осим нордијских грађана, новоуведена правила погодовала су и странцима, који такође нису више пролазили унутрашње контроле између нордијских земаља, већ је једина контрола вршена приликом њиховог преласка спољне границе неке од нордијских земаља. Овај режим граничне контроле захтевао је и интензивније контакте царинских служби, које су све више сарађивале, на начин да је један цариник представљао обе земље (ово је нарочито био случај са Шведском и Норвешком дуж заједничке дуге границе).⁶⁵¹ Правни основ за ово нађен је у успостављању зоне од 15 километара са обе стране националне границе, у којој су важила и норвешка и шведска царинска правила и у којој су царинске власти обе земље имале могућност кретања и контроле. На сличан начин, споразумно су питање контроле унутрашње границе решиле и Финска и Шведска, потписивањем споразума 1962. године и Финска и Норвешка, 1969. године. Сличан аранжман уведен је и за контролу бродова који су пловили између Данске и Шведске и Шведске и Норвешке.⁶⁵² Ради ефикасније контроле уласка странаца, свака земља је формирала листу странаца који су протерани или им није дозвољен улазак на територију те земље, које су размењиване са другим нордијским партнерима, а ради боље координације успостављен је и Нордијски комитет за странце.⁶⁵³

Значајно је смањена контрола путника и у железничком саобраћају, као и камиона који су превозили робу, на бази споразума потписаног 1963. године између Данске, Шведске, Норвешке и Финске, којим је уведен заједнички царински формулар, односно товарни лист, за све наведене земље. Царинске процедуре биле су такође растерећене и приликом преласка границе аутомобилом, па се тако за лична возила у другој нордијској земљи нису плаћале увозне дажбине уколико се возило извезе назад у року од годину дана. Возач је

---

⁶⁵¹ *Ibid.*, 161-164.

⁶⁵² Wendt, нав. дело (1981), 190.

⁶⁵³ *Ibid.*, 189.

могао да користи своју возачку дозволу, није му било потребно додатно осигурање возила, јер су нордијске осигуравајуће компаније потписале споразум којим се осигурање возила признавало у свим нордијским земљама. Од 1964. године уведен је „нордијски картон осигурања“ и за странце, који је важио у читавом нордијском региону, чиме је престала потреба да се на међунордијским границама проверавају возила са страним регистраским таблицама.⁶⁵⁴

Приликом пресељења у другу нордијску земљу, потврде о промени адресе издате у домицилној земљи прихватала је земља новог настањења. Међутим, како ово питање није било правно решено, нордијске земље 1968. године потписују Споразум о националној регистрацији, сходно коме је особа која има намеру да се настани у другој нордијској земљи узимала из локалне канцеларије за регистрацију потврду о промени адресе уз коју је добијала и међунордијски формулар. Ове документе је била дужна да предочи властима надлежним за регистрацију на новој адреси становања, о чему су те власти обавештавале власти у земљи порекла особе. Захваљујући овом систему вођена је прецизна евиденција о броју особа које су се селиле по нордијском региону, што није било могуће након укидања пасоша.⁶⁵⁵

Најновији споразум о цивилној регистрацији ступио је на снагу 1. јануара 2007, пошто је заменио претходни Нордијски споразум о попису, односу статусу нордијских грађана, из 1989. године. Споразум се односи на лица која су регистрована у једној нордијској држави, а намеравају да се преселе у другу нордијску државу, уз ограду да се боравак до шест месеци не сматра селидбом. Особа која се сели из једне државе у другу од ових држава дужна је да у временском року који важи за ту државу пријави досељење надлежном локалном органу (одбор за миграције). Заједно са пријавом, досељеник треба да остави податке који се у тој држави захтевају и да покаже легитимацију која потврђује држављанство (пасош или други документ), као и да остави податке о јединственом матичном броју и адреси становања и општини коју је досељеник имао до дана када се одселио из бивше државе. Имиграционе власти доносе

---

⁶⁵⁴ *Ibid*, 190-191.

⁶⁵⁵ *Ibid*, 189-190.

одлуку о томе да ли може да борави у тој земљи, додељују му број социјалног осигурања и о томе обавештавају социјалне власти у држави порекла особе, које тада врше одјаву. Лице које се досељава не може се третирати као настањена особа све док нема стално место и адресу настањења у тој држави. У сваком случају, држава порекла и држава у којој се особа настањује размењују информације од значаја за статус особе, укључујући и све личне податке, електронским путем.⁶⁵⁶

Питање стицања држављанства друге нордијске државе решено је Споразумом о имплементацији одређених одредби које се тичу националности, који су Данска, Финска, Исланд, Норвешка и Шведска потписале 14. јануара 2002. године, а који је ступио на снагу 18. октобра 2003. године. Овим Споразумом, а у складу са релевантним одредбама националних закона о држављанству држава уговорница, становници у другој држави уговорници стављају се у равноправан положај са становницима државе чије држављанство желе да стекну, али само уколико је кандидат навршио шеснаест година и имао боравак у датој држави у периоду од најмање пет година пре него што је поднео молбу за стицање држављанства. Такође, боравак у другој држави уговорници пре него што је подносилац навршио дванаест година ставља се у равноправан положај са боравком у држави чије држављанство жели да стекне. Држављанин једне државе уговорнице може стећи држављанство друге државе уговорнице подношењем писаног захтева уколико је напунио осамнаест година, није стекао држављанство бивше државе натурализацијом, живео је у тој држави последњих седам година и у том периоду није кривично осуђиван. Свака држава уговорница може утврдити и краћи период боравка, који не може бити краћи од пет година. Уколико се предомисли, може повратити своје раније држављанство. У случају промене националних закона о држављанству, држава уговорница је дужна да у најкраћем року обавести друге државе уговорнице, како би се оне заједнички одредиле према евентуалној потреби за измену овог нордијског споразума.⁶⁵⁷

---

⁶⁵⁶ <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/agreements/treaties-and-agreements/passport-issues-citizenship-and-national-registration/oeverenskommelse-om-folkbokfoering>

⁶⁵⁷ <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/agreements/treaties-and-agreements/passport-issues-citizenship-and-national-registration/agreement-between-denmark-finland-iceland-norway-and-sweden-on-the-implementation-of-certain-provisions-concerning-nationality>

Мобилност у нордијском региону је прилично велика тако да, према неким проценама, око 40.000 особа свакодневно путује на посао у другу нордијску земљу, а толико их се оквирно и пресели на годишњем нивоу. Да би се лакше дошло до потребних информација у вези студирања, рада или пресељења у другу нордијску земљу, Нордијски савет министара је 1998. на свим нордијским језицима успоставио сервис „*Hallo Norden*“⁶⁵⁸, након чега је успостављен читав низ сличних локалних и регионалних информационих центара у граничним појасима.⁶⁵⁹

5.4.2. *Тржиште рада*

Још током II светског рата, 1943. године, Шведска је укинула обавезу поседовања радне дозволе јер је примила преко 60.000 данских избеглица и тиме надоместила недостатак радне снаге у овој најбоље индустријски развијеној нордијској земљи. Ово је, на одређени начин, био окидач да се након окончања сукоба, и остале нордијске земље приклоне овом тренду. Тако се на састанку нордијских министара за социјална питања, у септембру 1945. године, усваја нацрт конвенције који је предвиђао формирање заједничког нордијског тржишта рада. Основна одредба тичала се управо укидања обавезе за поседовање радне дозволе али не и укидање дозволе боравка. Конвенцију су наредне године ратификовале Шведска и Данска, али се Норвешка и Финска нису придружиле, јер су биле девастиране након рата и имале су бојазан да ће радно способно становништво похрлити у Шведску, која је била боље платежне моћи. Након што су се прилике стабилизовале, Данска, Норвешка, Шведска и Финска 22. маја 1954. године постижу договор о заједничком тржишту рада, док Исланд одлучује да не учествује због процене да би чак и минимални број радника са стране имао последице по интерно тржиште рада. Тако да је Исланд, рецимо тако, био релативно отворен према пријему радника из других нордијских земаља одобравајући им радне дозволе, али је задржао тај

---

⁶⁵⁸ <http://www.norden.org/da/norden-for-dig/>

⁶⁵⁹ <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/areas-of-co-operation/moving-and-commuting/about-relocation-and-commuting>

инструмент контроле. Исланђани су такође релативно лако налазили посао у нордијском региону.⁶⁶⁰

Конвенција се заснивала на два основна концепта: да ће слобода радника да се запошљавају широм нордијског региона допринети економском и социјалном развоју читавог подручја, али и да је пуна запосленост неопходан услов да би се остварило слободно тржиште рада. Тако је Конвенција предвиђала да издавање радних дозвола није потребно за раднике, али се то није подразумевало за самосталне предузетнике, категорије запослених за које су земље сматрале да треба да буду под одређеним концесијама или за занимања која су подразумевала одређене лиценце или дозволе. Централне власти нордијских земаља су биле те које је требало да координирају и размењују информације, како би се размена радника одвијала ипак на институционални а не стихијски начин. По основу Конвенције, формиран је Комитет за нордијско тржиште рада – *NAUT*, који су чинила по два члана из сваке земље. Комитет је проучавао трендове на тржишту рада и кретање радне снаге и давао препоруке за сарадњу.⁶⁶¹

Давање законске основе за запошљавање у другим нордијским земљама на неки начин је погодновало и радницима и послодавцима, јер су се они који нису могли да нађу посао у сопственој земљи запошљавали у другим земљама региона, а и послодавцима, који су сада на лакши начин надомештали недостатак радне снаге. Миграције су у том периоду, када су се нордијске земље индустријски дизале и развијале, статистички биле значајне, тако да је, према неким проценама, од 1951. до 1976. године, око милион грађана променило земљу боравка. Због њеног индустријског развоја, највећи број је завршио у Шведској, што је нарочито било симптоматично за финске грађане, којих се тада иселило чак 210.000. Ово је на одређени начин створило проблеме и једној и другој земљи – Финској јер су бројке заиста биле огромне и јер ју је напуштало младо и радно способно становништво, а Шведској јер Финци нису говорили шведски језик, што им је правило проблем у социјализацији, образовању а шведским властима наметало одређену обавезу

---

⁶⁶⁰ Wendt, нав. дело (1981), 220.

⁶⁶¹ *Ibid*, 221.

да креирају средину у којој ће се осећати боље. Шведска им је чак, 1975. године, дала могућност права гласа и избора у локалне скупштине, под условом да су на њеној територији провели најмање три године. Ипак, оволики број радних придошлица захтевао је и договор на политичком нивоу, тако да су две државе 1973. године потписале Протокол на нивоу органа задужених за рад и запошљавање, синдиката и удружења рада, којим се потенцијални радни емигранти у Финској обавезују да претходно контактирају берзу рада у Финској како би њихов одлазак био институционално каналсан, а Шведска се обавезала да неће запошљавати Финце који претходно нису испоштовали ову процедуру.⁶⁶²

На овом примеру, али и на бројним другим, показало се да је потребно ипак додатно прецизирати услове под којим је могуће запошљавање у другој земљи, како би се избегле ситуације да су радници принуђени да посао траже негде другде јер не могу да се запосле у својој земљи, али и да би се избегла могућност да се нека земља доведе у економски угрожену позицију јер не може да обезбеди радну снагу. Императив за сваку нордијску земљу, што је и део њихове политике благостања, јесте такозвана нулта незапосленост, односно обезбеђивање могућности за пуну запосленост радно способног становништва. Ово је захтевало темељно економско планирање, координацију регионалног развоја, индустријских политика, енергетских програма, образовања, како би се зацртани циљеви лакше постигли. Нордијски савет министара 1975. године, на предлог Нордијског савета и организација рада, усвојио је акциони план за тржиште рада у региону.⁶⁶³

Постало је евидентно да је потребно постојећу законску регулативу уподобити на начин да омогући реалну слободу избора и пуна права грађанима нордијских земаља, али и да прецизније дефинише оквир за ову област. Стога свих пет нордијских земаља 6. марта 1982. године, потписују Споразум о заједничком тржишту рада који ступа на снагу 1. августа 1983. године, а којим се замењује претходни Споразум из 1954. године. Нови Споразум такође као главни

---

⁶⁶² *Ibid*, 221-223.

⁶⁶³ *Ibid*, 223.

постулат узима слободу настајења и рада у било којој нордијској земљи, што третира као основно право, наравно уз претпоставку одржања пуне запослености у матичним земљама и балансираног регионалног развоја, кроз јачање нордијске сарадње, како би се избегла могућност диспропорције на тржиштима рада. Споразум се позива на основни корпус правних инструмената који олакшавају миграторна кретања у нордијском региону, Протокол о успостављању Пасошке уније и Социјалну конвенцију, о којој ће касније бити више речи.⁶⁶⁴

Нови Споразум такође започиње одредбом да држављанима из других нордијских земаља није потребна радна дозвола, да морају бити изједначени пред законодавством друге нордијске земље и третирано на једнак начин. Нордијске земље треба да наставе да координирају мере како би обезбедиле да се миграције врше преко институција за запошљавање, које треба да обезбеде информације о запосленима и послодавцима. У том смислу, редовно ће се размењивати статистичке информације о запослености, трендовима на тржишту рада и мерама које се предузимају на обезбеђивању пуне запослености, а свака земља је дужна да обавести друге уколико одређеним националним мерама планира да измени услове на тржишту рада. У случају потребе, уговорнице могу размотрити превентивне мере да се избегао дисбаланс на тржишту рада. У оквиру Споразума, остављена је могућност да две или више земаља закључе засебне споразуме, али су дужне да консултују друге уговорнице. За имплементацију споразума надлежан је Комитет за нордијско тржиште рада, који је формиран под окриљем Нордијског савета министара (рада) и кога чине по два члана из сваке земље.⁶⁶⁵

Комитет треба да прати трендове на тржиштима рада нордијских земаља и разматра мере и усклађује политике како би се обезбедила пуна запосленост; да даје предлоге о заједничким мерама које је потребно предузети; да прати кретања радника између нордијских земаља и формира упутства за сарадњу агенција за запошљавање и органа задужених за рад и запошљавање; да доноси правилнике који се тичу размене информација предвиђене Уговором; да промовише хармонизацију статистичких података о запослености земаља уговорница и да

---

⁶⁶⁴ *Cooperation Agreements between the Nordic Countries, A compilation of some of the basic co-operation agreements between Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden* (Copenhagen: Nordic Council, 1989), 58.

⁶⁶⁵ *Ibid.*, 59-60.

одржава контакт са релевантним субјектима на тржишту рада нордијских земаља по питањима од значаја за развој нордијске сарадње у овој области. Нордијски савет министара рада је дужан да одржава редовне консултације са свим субјектима на тржишту рада и запошљавања у нордијском региону.⁶⁶⁶

Уз Споразум, потписан је и Протокол који дефинише конкретне мере како би се избегле ситуације настале након почетка примене претходног Споразума, када су констатоване огромне миграције радног становништва, без каналасања и контроле званичних органа. Тако се сада предвиђа да су уговорнице дужне да обезбеде да њихови грађани пре одласка на рад у другу нордијску земљу контактирају званичне агенције за запошљавање у домицилној земљи, односно у земљи у којој тада бораве, као и да се постарају да послодавци раднике регрутују преко званичних агенција а не приватним каналима. Агенције за запошљавање прво треба да пруже прилику радницима који се већ налазе у датој земљи, без обзира на националност, па уколико није могуће наћи адекватно квалификоване, да се окрену запошљавању из других нордијских земаља. Протокол дефинише и пратећа питања, као што су становање, образовање, вртићи, школе и друга, која је потребно решити пре селидбе. Питање евентуалне финансијске помоћи приликом селидбе остављено је земљама на одлуку. Такође се земљама даје већа слобода када је у питању запошљавање посебних категорија, било оних са посебним квалификацијама и лиценцама или у безбедносном или јавном сектору. Исланд се Споразуму прикључио на начин да је у ствари озваничио своју дотадашњу политику запошљавања са стране – задржао је радне дозволе како би се спречио већи дисбаланс на локалном тржишту рада због прилива са стране. Овим Протоколом суспендује се и давно потписана Конвенција, између Шведске и Данске, из 1946. године.⁶⁶⁷

Како би се у потпуности уредила ова област, потписани су и засебни споразуми за одређене категорије занимања која захтевају посебне квалификације и лиценце. Тако су сукцесивно потписани споразуми који су се

---

⁶⁶⁶ *Ibid*

⁶⁶⁷ *Ibid*, 62-63. Текст Споразума са пратећим Протоколом доступан је и на: <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/agreements/treaties-and-agreements/labour-market/agreement-concerning-a-common-nordic-labour-market>

тицали размене наставног особља, као што су: Споразум за заједничко тржиште рада за учитеље и наставнике разредне наставе у општим школама (потписан у марту 1982, ступио на снагу у мају 1984), Споразум о заједничком раду за наставнике, наставнике практично-естетских предмета и дефектологе у основним школама (потписан у септембру 1986, ступио на снагу у јануару 1989), Споразум о сарадњи између органа и институција у области професионалне рехабилитације и обуке за тржиште рада (потписан у марту 1982, ступио на снагу у јулу 1983), Споразум о нордијском тржишту рада за лица која су стекла високо образовање у трајању од најмање три године, што их квалификује за обављање занимања (потписан у октобру 1990, ступио на снагу у мају 1998), Конвенција о радном окружењу (потписана у јуну 1989, ступила на снагу у марту 1990), Споразум о заједничком тржишту рада за одређене категорије здравствених радника и ветеринаре (потписан у јуну 1993, ступио на снагу 1. јануара 1994, измењен и допуњен у новембру 1998).⁶⁶⁸

Наведене измене основног Споразума о тржишту рада и низ пратећих споразума који дефинишу сарадњу у посебним категоријама на неки начин су резултат свеобухватне дебате о нордијској сарадњи али и ситуације на нордијском тржишту рада током седамдесетих година, у доба рецесије и економске кризе, јер су нордијске земље морале да реше питање платног дефицита и проблема незапослености. Томе су приступале на различите начине, неке су уводиле селективне мере, дајући субвенције и форсирајући образовање као Шведска и Норвешка, док су неке биле несклоне том потезу, као Данска и Финска. Оно што је било изненађујуће, са нордијског становишта, била је чињеница да смањени привредни раст није резултирао и мањим бројем радника миграната, већ управо обратно.⁶⁶⁹

У то време, унутрашња политичка и економска ситуација у скоро свим нордијским земљама погодвала је расту популизма и опирању естаблишменту. Разлози су били разни: питање заједничког тржишта у Норвешкој, пореза у

---

⁶⁶⁸ Текстови свих споразума из области тржишта рада доступни су на: <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/agreements/treaties-and-agreements/labour-market>

⁶⁶⁹ Видети више у: Kaj Westergaard, "The Nordic Labour Market situation", in *Nordic Council; Instruments and achievements*, (VII International Conference on regional cooperation organized by the Nordic Council for international organizations in Europe, Hanasaari/Hanaholmen, Espoo/Esbo, Finland, June 17-19, 1978), 119-124.

Данској, сиромаштва одређених регија у Финској, инфлација на Исланду и предуга владавина социјалдемократа и рефлексије на унутарполитичку сцену у Шведској. Ипак, рецесија током седамдесетих дала је поновни стимуланс нордијској сарадњи, а почетком осамдесетих јачају захтеви за радикалну реформу и оживљавање нордијске сарадње, помало умртвљене бирократизацијом и ширењем у последње две деценије, што се видело и кроз институције нордијске сарадње, али и кроз озбиљност приступа постојећим проблемима.⁶⁷⁰

Једна од основних карактеристика нордијског тржишта рада је блиска сарадња политичких институција, странака и организација рада, што на неки начин олакшава функционисање система, нарочито у периодима економске кризе, које смо споменули. Разматрајући и уважавајући захтеве радничких организација и синдиката, послодавци са њима остварују добре односе, што заузврат омогућује да се захтеви радника и колективно преговарање за боља права или боље плате, каналишу и сузбију у време криза. Судајући по броју споразума који су постигнути у овој области, евидентно је колики значај ова област има за нордијски регион и за нордијску сарадњу.⁶⁷¹ Међутим, нордијске земље и надаље доста пажње посвећују овој области, настојећи да уклоне и оне невидљиве или ситне баријере које када се скупе ипак чине велики проблем и често одвраћају људе од селидбе или рада у другој нордијској земљи. Известилац Нордијског савета министара трговине и индустрије о том проблему подноси извештај 2005. године.⁶⁷²

Извештај констатује проблеме и даје предлоге за њихово решавање. Због компликоване пореске политике, која се разликује од земље до земље, предлаже се оснивање портала на коме би се могле добити све потребне информације, у виду виртуелне пореске канцеларије; успостављање дигиталних центара за запошљавање, како би се олакшао процес потраге за послом; олакшавање приступа информацијама о малим и средњим предузећима у нордијском региону преко портала “*Hallo Norden*”; увођење такозваног „пасоша за пилуле“, односно заједничке листе

---

⁶⁷⁰ Barry Turner, Gunilla Nordquist, “Norden in the Seventies”, in *The Other European Community. Integration and Cooperation in Nordic Europe*. (London: Weidenfeld and Nicolson, 1982), 223-224.

⁶⁷¹ Anette Brunowskis, Anne Britt Djuve, Hilde Maria Haualand, *Facing a Baltic Invasion? Mobility of Baltic labour towards the Nordic countries* (Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2004), 15-17.

⁶⁷² *The Nordic Countries – One Workplace, One Market, A Report on Removal of Cross-border Obstacles by Special Envoy Poul Schlüter* (Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2005), 7-8.

супстанци које служе у сврху лечења а психогене су, за које се мора показати документација на захтев инспекције; увођење *online* сервиса за пријаву преноса животиња, односно кућних љубимаца преко границе и измена правила Шведске⁶⁷³ да се кућни љубимци могу превозити преко њихове територије и другим превозним средствима, а не само аутомобилима.⁶⁷⁴ Усвојене су и разне оперативне мере и препоруке на нивоу релевантних министара, као на пример декларација министара финансија у мају 2004. године да трансфер новца у нордијском региону не сме да траје дуже од три радна дана, док се министри нису сагласили око могућности да се провизија за такве трансакције наплаћује по домаћој тарифи.⁶⁷⁵

На крају, можемо још споменути да су се, након великог проширења Европске уније, 2004. године, нордијске земље на различити начин поставиле према новим чланицама. Штитећи своје тржиште рада, Данска, Финска, Исланд и Норвешка су искористиле законске могућности и у одређеном периоду, од најмање две године, забраниле слободно запошљавање грађанима нових десет чланица ЕУ, док је Шведска, као најбоље индустријски развијена земља, од првог дана отворила своје тржиште рада. Исланд и Финска су након две године повукле забрану, док су Данска и Норвешка остале и наредних година у посебном режиму.⁶⁷⁶

5.5. Сарадња у области социјалне политике и здравства

Уколико говоримо о нордијском моделу благостања, који је у смислу своје иновативности и прогресивности већ деценијама пример за успешну социјалну и здравствену политику која појединцу омогућава да ужива у пуном спектру услуга, свакако морамо значајан део посветити и заједничкој нордијској политици у овим областима, захваљујући којој је и на регионалном плану држављанима нордијских

---

⁶⁷³ Шведска има веома стриктна правила за унос и транзит кућних љубимаца преко своје територије, по узору на Велику Британију, што је представљало проблем нарочито држављанима Данске приликом путовања на или транзитирања преко шведске територије до острва Борнхолм. Дугогодишњи преговори између данских и шведских власти резултирали су изменом регулативе и поједностављеном процедуром

⁶⁷⁴ *The Nordic Countries – One Workplace, One Market, A Report on Removal of Cross-border Obstacles by Special Envoy Poul Schlüter* (Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2005), 9-11.

⁶⁷⁵ *Ibid.*, 19.

⁶⁷⁶ Jon Erik Dølvik, Line Eldring, *The Nordic Labour Market two years after the EU enlargement: Mobility, effects and challenges* (Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2006), 11.

земаља практично омогућено уживање истих права заштите као и у својој земљи. У питању су две политике које се већ деценијама развијају и прилагођавају околностима, али све време задржавајући свој циљ – а то је једнаки приступ за све. Лајтмотив јесте да прогрес и успешност и појединца и житеља једне нордијске земље воде ка добробити и успеху читавог региона, јер су сви удружени на истим идејама и циљевима.

5.5.1. Сарадња у области социјалне политике

Мада су између нордијских земаља постојале и економске и политичке разлике, још од краја XIX века и са почетка XX века све нордијске земље улагале су напоре да уведу социјалне мере које би имале за циљ да сваки појединац буде збринут. У тим својим напорима, логично, интензивирали су се и међусобни контакти, тако да се већ 1907. године одржава први састанак представника осигуравајућих друштава за случај несреће Данске, Шведске и Норвешке, која своју сарадњу додатно учвршћују од наредне године, када одлучују да ће се састанци званичника из ове области, заједно са званичницима задуженим за социјална давања, одржавати по систему ротације земаља сваке треће године. У међувремену, отвореним питањима бавио се стални комитет кога су чинили челници поменутих институција. Од 1919. године састанцима се придружила и Финска, а од 1930. године прикључују се и представници приватних осигуравајућих компанија. Од 1923. године сарадња се додатно усмерава, према области осигурања у случају незгоде, под називом нордијски састанци за давања у случају болести, којима су присуствовали представници приватних организација за случај болести, уз надзор државних службеника. Од тридесетих година почињу и редовни састанци представника пензијског и инвалидског осигурања, а од 1935. године састају се све три гране на општим нордијским састанцима социјалног осигурања, сваке четврте године. Од 1947. године стални нордијски комитет организују и представници осигуравајућих фондова за случај незапослености, који се од 1948. прикључују општим нордијским састанцима социјалног осигурања, којима од те године присуствује и Исланд. Циљ ових састанака, осим размене искустава, било је и практично усаглашавање политика у овој области, на добробит нордијских грађана. У то време старосне пензије, давања у случају

боловања, незапослености, за случај сиромаштва или надокнада приликом несрећа била су стриктно ограничена само на сопствене држављане.⁶⁷⁷

Након оснивања Међународне организације рада (*ILO*), 1919. године, контакти се интензивирају и на државном, политичком нивоу, тако да од двадесетих година започиње пракса одржавања редовних састанака између званичника министарстава за социјална питања, док се министарски састанци уводе од 1926. године. Мада су у почетку теме биле углавном везане за *ILO*, у међувремену се фокус пребацује на нордијску тематику. Након II светског рата, током ког се нису одржавали састанци, у припреми састанака помаже и Нордијски комитет за социјалну политику, у смислу припреме предлога, нових иницијатива, праћења примене министарских одлука. Један од органа овог Комитета био је Комитет за нордијску статистику у области социјалних питања, који је основан 1946. године, одлуком нордијских министара за социјална питања.⁶⁷⁸ Временом су у састав Комитета ушли и представници Нордијских одбора здравства, а након успостављања Нордијског савета, 1953. године, директно се укључују и посланици кроз Комитет за социјална питања Нордијског савета.⁶⁷⁹

Као и у већини других области, приликом постизања решења за заједничку нордијску политику у области социјалног старања, није се деловало по неком стриктно зацртаном плану, већ се напредовало корак по корак, у дужем временском периоду. У почетку, започела је пракса одређених издвајања и за држављане других нордијских земаља, а средства су потом рефундирана из њихове матичне земље, уколико би она прихватила да сноси те трошкове. Од овог решења се убрзо одустало, јер је административно било сувише компликовано. У суштини, за сарадњу у области законодавства веома је важно да постоји што већи степен хармонизације закона који регулишу дату област, што се код области социјалног старања у почетку показало као не превише битно, јер су на ову област утицали бројни спољни фактори, економски потенцијал земље, финансијски или политички разлози. Између осталог, због наведеног и у нордијском случају није било с почетка лако постићи ниво усаглашености који би подразумевао слична

---

⁶⁷⁷ Wendt, нав. дело (1981), 213.

⁶⁷⁸ <http://nososco-eng.nom-nos.dk/>

⁶⁷⁹ Wendt, нав. дело, 214-215.

или иста социјална давања, чиме би било олакшано постизање међудржавног споразума. Овако је смер преговора ишао у правцу прихватања давања индивидуалних права и држављанима других нордијских земаља каква су била дата сопственим држављанима, без обзира на то како је дато питање решено у њиховим земљама.⁶⁸⁰

Убрзању постизања решења у овој области веома је допринело успостављање оквирног заједничког тржишта рада нордијских земаља након II светског рата, јер се тада много експлицитније отворио проблем њиховог социјалног збрињавања приликом боравка и рада у другој нордијској земљи. У том послератном периоду, усвојене су бројне конвенције које су имале за циљ да омогуће уживање истоветног корпуса социјалних права грађанима свих нордијских земаља. Можемо споменути и да је већ 1911. године потписан први Споразум између Шведске и Данске о помоћи у случају болести⁶⁸¹, па је 1915. постигнут општи договор о социјалним припадностима између Данске, Норвешке и Шведске, такозвана Нордијска конвенција за помоћ сиромашнима, којом је омогућено давање помоћи особама које су се враћале у своје матичне земље јер нису могле да се издржавају, као и онима којима је било дозвољено да остану, а који су онда уживали иста права као држављани те земље. Овој Конвенцији Финска се прикључује 1923, а Исланд 1951. године. Године 1919. постиже се и договор о осигурању у случају несреће између Данске, Норвешке и Шведске, коме се Финска прикључује 1923, а Исланд 1927. године. Билатерална Конвенција о осигурању у случају болести потписана између Данске и Шведске 1911. замењује се 1953. године заједничком Конвенцијом о помоћи у случају боловања између Данске, Исланда, Норвешке и Шведске. Продор у области социјалног старања и благостања била је Конвенција из августа 1949. године о узајамном признавању старосних пензија. На сличан начин конципирана је и Нордијска конвенција о добробити деце која је омогућавала финансијско издавање за децу чији су родитељи били из других нордијских земаља, потписана

---

⁶⁸⁰ *Ibid*

⁶⁸¹ Gunar Danielson, "Social Security in a common labour market", in *Nordic Council; Instruments and achievements*, (VII International Conference on regional cooperation organized by the Nordic Council for international organizations in Europe, Hanasaari/Hanaholmen, Espoo/Esbo, Finland, June 17-19, 1978), 130.

1951. Убрзо, 1953. постигнут је и договор о инвалидским пензијама и помоћи током трудноће и породилског одсуства.⁶⁸²

Како смо видели, до постизања договора о првој свеобухватној конвенцији о социјалном осигурању између нордијских земаља, 1955. године, нордијске земље су у разним подобластима у овој сфери постигле дванаест разноврсних споразума. Као што смо већ споменули, постизање договора о успостављању заједничког тржишта рада наметнуло је обавезу да се најхитније реши питање социјалног старања приликом миграција по нордијском региону.⁶⁸³ Подстрек том процесу дао је и Нордијски савет, који на својој првој седници 1953. године, препоручује владама нордијских земаља да ових дванаест постигнутих договора инкорпорирају у једну општу конвенцију. Нацрт споразума припремила је група експерата под окриљем Комитета за социјална питања, тако да Конвенцију о социјалној сигурности 15. септембра 1955. године потписују Данска, Шведска, Норвешка, Исланд и Финска.⁶⁸⁴

Постизање овако специфичног, детаљног и обимног споразума у веома захтевној и осетљивој области каква је социјално старање, нарочито у нордијским земљама, показује који је ниво нордијске сарадње био још тада, односно колико су ове земље биле посвећене томе да нађу заједничко решење за своје грађане, који су сада, и приликом селидбе у другу нордијску земљу, били третирани на истоветан начин као грађани те земље, односно имали су право на истоветна социјална давања као и домицилно становништво. Ова Конвенција је и за данашње доба веома прогресивна када је реч о практичној регионалној сарадњи и признавању индивидуалних права свим грађанима нордијских земаља, нарочито јер се није везивала за унутрашњу социјалну политику сваке земље понаособ, односно није улазила у то на који начин ће земље уредити ову област. Она је просто гарантовала особама из других нордијских земаља третман као и држављанима дате нордијске земље у којој су боравили. Током наредних пар деценија Конвенција је у више наврата мењана, односно прилагођавана је пратећим споразумима у тој сфери.⁶⁸⁵

---

⁶⁸² Wendt, нав. дело, 215-216.

⁶⁸³ Danielson, нав. дело, 130.

⁶⁸⁴ Wendt, нав. дело, 217.

⁶⁸⁵ *Ibid*

Пратећи споразуми тицали су се здравственог осигурања или осигурања у случају незапослености, породилског одсуства и др. Конвенција се односила не само на држављане неке од нордијских земаља, већ и на држављане других земаља који живе или раде у некој од нордијских земаља. Једно од најкомпликованијих питања, као што је исплата основне пензије, решено је на начин да то иде на терет земље у којој држављанин нордијске земље у том тренутку борави, без рефундирања из земље где је, на пример, остварио пензију. Здравствено осигурање такође иде на терет земље у којој особа има боравак, а за случајеве да је држављанину друге нордијске земље потребна медицинска помоћ током туристичког боравак, трошкове сноси земља чији је држављанин. Међутим, процедура је једноставна и не захтева прибављање било каквих претходних потврда, уверења и сл.⁶⁸⁶

Нова Конвенција о социјалном осигурању потписана је 5. марта 1981. године, а ступила је на снагу 1. јануара 1982. године. Ова Конвенција тиче се законодавства у вези давања у случају болести или родитељства, инвалидитета, старости или смрти, повреде на раду, социјалних давања за децу и социјалне помоћи. Конвенција задржава основни постулат из претходне Конвенције да су грађани других нордијских земаља изједначени у правима у наведеним областима са држављанима нордијске земље у којој бораве, а било какви изузеци су могући уколико две земље постигну договор. Задржава се и одредба о пензијама, по којој се основна пензија исплаћује у земљи боравак.⁶⁸⁷ Наредна Конвенција о социјалном осигурању, потписана је 15. јуна 1992. године, након успостављања Европског економског простора, али се испоставља да је потребно усвојити и Конвенцију о социјалној помоћи и социјалним услугама, јер ова област није била обухваћена претходном Конвенцијом. Ова додатна Конвенција потписана је 14. јуна 1994, а ступила је на снагу 30. септембра 1996. Она прецизира начин пружања социјалних услуга и социјалне помоћи у знатно широј лепези права, која иду од обезбеђивања права на комуникацију на матерњим језику за држављане других нордијских земаља у општењу са социјалним или медицинским службама у земљи боравак, дефинише се

---

⁶⁸⁶ Danielson, нав. дело, 131-133.

⁶⁸⁷ *Cooperation Agreements between the Nordic Countries, A compilation of some of the basic co-operation agreements between Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden* (Copenhagen: Nordic Council, 1989), 81-92.

начин остваривања права на медицинску помоћ и лечење у случају туристичког боравка, али и потребе особе да се лечи у другој нордијској земљи, у којој нема боравак, заштита против репатријације, обезбеђивање превоза за тешко болесна или хендикепирана лица, финансијска давања за децу и др.⁶⁸⁸ Поново због потребе да се ова нордијска регулатива усклади са европском, нордијске земље 18. августа 2003. године потписују нову Конвенцију о социјалном осигурању, која ступа на снагу 1. септембра 2004. године, која важи и данас. Нордијска Конвенција о социјалном осигурању и уредба *EC883/2004* којом је регулисана социјална сигурност у Европској унији, односно земљама Европског економског простора су суштински веома сличне. За разлику од претходних пар деценија, у ком периоду су нордијске земље биле веома прогресивне у постављању заједничког система који је обезбеђивао пун корпус права свим грађанима нордијских земаља, без обзира у којој нордијској земљи бораве, сада је суштински значај нордијске Конвенције о социјалном осигурању умањен, јер фактички све нордијске земље, укључујући и Норвешку и Исланд, које нису чланице Европске уније, примењују Уредбу Европске комисије 883/2004, док се ранија Уредба 1408/71 односи се само на грађане трећих земаља када се селе из једне у другу нордијску земљу, на које се не примењује Уредба 883/2004. У складу са актуелном Конвенцијом о социјалном осигурању, радници приликом селидбе из једне у другу нордијску земљу такође су покривени регулативом Европске уније, док су незапослени обухваћени Конвенцијом, односно омогућено им је уживање у систему социјалне заштите у нордијској земљи у којој имају пребивалиште.⁶⁸⁹

Осим ове основне социјалне конвенције, нордијске земље примењују и читав низ других споразума као што су: Конвенција која регулише питања брака, усвајања и родитељства, први пут потписана давне 1931. године, у више наврата модификована а последњи пут измењена 2006; Конвенција о остваривању алиментационих права, потписана 1962, а измењена и допуњена 2000. године и Споразум о координацији пензионих права према државној схеми из 2002.⁶⁹⁰

---

⁶⁸⁸ <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/agreements/treaties-and-agreements/social-and-health-care/nordic-convention-on-social-assistance-and-social-services>

⁶⁸⁹ <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/agreements/treaties-and-agreements/social-and-health-care/nordisk-konvention-om-social-trygghet>

⁶⁹⁰ Текстови наведених споразума доступни су на: <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/agreements/treaties-and-agreements/social-and-health-care>

Број потписаних споразума, вишедеценијско бављење овом области и усаглашавање система како би се равноправно односили на сваког појединца, говори до које мере је нордијским земљама стало да се веома ефикасан систем социјалне заштите, који је један од најважнијих сегмената нордијског модела благостања, примени на цео регион и колика је њихова посвећеност на свим нивоима да се договорене одредбе спроведу у дело, а мањкавости отклоне другим, стимулативним или корективним мерама. Политика Европске уније у овој области на крају је била та која је дала оквир за нордијски регион, али је импресивно да су ове земље и у периодима незавидне економске ситуације и релативно неразвијене привреде ипак биле веома прогресивне у својим решењима на координацији социјалних издвајања и поштовања људских права свих појединаца.

5.5.2. Сарадња у области здравства

Као и остале области сарадње, и сарадња у области јавног здравства у нордијском региону започиње још почетком XX века, у почетку на неформалном нивоу, кроз контакте у Нордијском медицинском удружењу, а потом, од 1929. године, кроз конференције које су организовали директори одбора за здравство у нордијским земљама. На тим састанцима разматране су теме од заједничког интереса, говорило се о активностима у претходном периоду, предлагале су се нове иницијативе и припремала се заједничка политика у односу на Светску здравствену организацију (*WHO*), која је основана 1947. године. Ови одбори бавили су се само стручном медицинском проблематиком, тако да се на политичком нивоу питање сарадње и усаглашавања политика у најважнијим областима покреће након оснивања Нордијског савета, 1953. године. Забележено је да је Савет 1954. године поздравио заједнички наступ нордијских земаља што им је омогућило место у Савету *WHO*, али до конкретне сарадње, на министарском нивоу, долази тек 1958. године, када се, након препоруке Савета из 1956, организује први састанак министара здравља. Састанци нису одржавани у сталном формату или распореду, већ су се наредних година организовали по потреби, често у сарадњи са Комитетом за социјална питања Нордијског савета. Године 1974, Нордијски савет доноси одлуку да се, на неки начин, обједине

састанци одбора за здравство и Комитета за социјална питања, односно успоставља ново тело – Комитет високих званичника за социјалну политику и здравство. Осим тога, повремено се састаје Нордијски савет министара здравља док су се директори одбора састајали и независно од Комитета, како би разматрали стручне теме. Нордијски савет 1977. године, прихватајући предлог Савета министара, одобрава програм сарадње у области социјалног старања и благостања и здравства.⁶⁹¹ Ове две области, због бројних преклапања, нарочито на нордијском плану, у склопу усаглашавања разних конвенција из социјалног домена које су се тичале и здравственог осигурања и пружања здравствених услуга, морају се посматрати паралелно, што и објашњава због чега ову тему обрађујемо непосредно након синхронизације социјалних политика у нордијском региону. У првим годинама рада, Савет је у више наврата давао препоруке за конкретне видове сарадње – увођење заједничке медицинске статистике, што је резултирало успостављањем Нордијског комитета за статистику у медицини и здравству 1966. године⁶⁹², производњу и контролу лекова, истраживачки рад и тестирања у лабораторијама, заједничке здравствене службе за рибаре и морепловце у нордијским и светским лукама, успостављање могућности лечења у другим нордијским земљама, као и за заједничко деловање у оквиру *WHO*. Доста предлога било је усмерено ка мобилности радне снаге, што је, пак, захтевало усаглашавање и међусобно признавање стручних квалификација, о чему је више било речи у поглављу о тржишту рада.⁶⁹³

Имајући у виду да је област јавног здравства и медицине, веома ускостручна, а да су нордијске земље мале, мерено бројем становника и да у то време нису располагале значајнијим капацитетима, ни на финансијском, ни на људском плану, разуман је био приступ да удруже капацитете и да кроз заједничка улагања остваре своје циљеве. Један од примера је израда Нордијске фармакопеје, односно књиге стандардних формула за састав фармацеутских препарата, што је пројекат започет још 1923. године, прво са циљем да се националне фармакопеје припреме на униформни начин, да би касније, 1948.

---

⁶⁹¹ Wendt, нав. дело, 229-230.

⁶⁹² <http://nomesco-eng.nom-nos.dk/>

⁶⁹³ Frantz Wendt, *The Nordic Council and Co-operation in Scandinavia* (Copenhagen: Munksgaard, 1959, 146-147.

године, био формиран Скандинавски савет за фармакопеју, који је имао заједничку управу, секретаријат и истраживачку лабораторију.⁶⁹⁴ У међувремену, 1933. јавне установе контроле такође су почеле да сарађују, размењујући анализе метода и резултата, дистрибуцију заједничких пројеката по нордијским земљама и размену особља, а састанци шефова контролних органа одржавали су се од 1938. године. Савет је 1963. године објавио прву Нордијску фармакопеју на свим језицима нордијских земаља. Био је то први случај да је израђена регионална фармакопеја у чијој су припреми учествовали фармацеути свих нордијских земаља, а која је на крају и званично одобрена. Осим тога, након препоруке Нордијског савета 1977. године и израде заједничке нордијске фармакопеје, уведено је и признавање рецепата за лекове на територији читавог нордијског региона. Регулисање овог питања било је од велике важности након успостављања заједничког нордијског тржишта рада, али и веће флукуације туриста по региону.⁶⁹⁵

Интензивно су сарађивале и медицинске лабораторије широм региона, нарочито у периодима епидемија заразних болести, током којих су формиран и заједнички тимови и договорено заједничко коришћење медицинске опреме. Организовани су и бројни заједнички специјалистички курсеви за особе ангажоване у јавном здравству – лекаре, сестре, ветеринаре, стоматологе и терапеуте.⁶⁹⁶ Ради спречавања илегалне трговине дрогама и лековима, која је била веома изражена шездесетих година, законодавство и казнена политика у овој области прилично су пооштрене и усаглашене у свим нордијским земљама, а на спречавању ове појаве интензивно сарађују бројни сектори – од граничне полиције, царине, здравствених власти и јавних тужилаца.⁶⁹⁷ Ова сарадња наставила се на веома интензиван начин до данашњих дана, осим што су се променили здравствени изазови, тако да је сада фокус, осим на кријумчарењу наркотика, и на заједничким превентивним мерама које имају за циљ смањење коришћења алкохолних пића и наркотика у нордијском

---

⁶⁹⁴ *Ibid*, 71.

⁶⁹⁵ Wendt, нав. дело (1981), 230.

⁶⁹⁶ Wendt, нав. дело (1959), 71-73.

⁶⁹⁷ Wendt, нав. дело (1981), 231-232.

региону, као и информисање о областима од значаја за јавно здравље у смислу преноса вируса као што је ХИВ. Ове активности проширене су на читав нордијско-балтички регион и одвијају се у оквиру Нордијске димензије у програму „Партнерство за јавно здравље и социјално благостање“.⁶⁹⁸ Овим проблемима зависности бави се на истраживачки начин још једна нордијска институција – Нордијски центар за благостање и социјална питања, канцеларија у Финској.⁶⁹⁹

Нордијске земље доста су сарађивале и на обуци особља у здравству, нарочито за ускостручне и специјализоване видове, у почетку, због недостатка новца, кроз заједничке курсеве у разним областима, а од 1962. године у Нордијској школи за јавно здравство, која је омогућавала обуку за медицинске сестре, ветеринаре, здравствене инспекторе, болничке администраторе и зубаре, приликом обуке за социјалну одонтологију. Одлуком Савета министара здравља и социјалне политике, 1976. године, Нордијска школа постала је центар за обуку истраживачких радника у здравственом сектору, која је првентсвено била усмерена на области од практичног значаја, а након више деценија рада и даље активно ради на пројектима и обукама које имају за циљ да обезбеде што боље здравствене услуге у нордијском региону.⁷⁰⁰ Такође, одлуком Савета, а ради рационализације трошкова и људских ресурса, 1969. године успостављен је Скандинавски институт за истраживање материјала у стоматологији⁷⁰¹, чији је задатак од оснивања до данашњих дана да обезбеди да материјали и инструменти у стоматологији у нордијском региону задовољавају прописане техничке и санитарне стандарде.⁷⁰²

Животно важна и практична сарадња нордијских земаља успостављена је у области трансплантације и заједничког обезбеђивања органа кроз формирање тзв. Нордијске банке органа која је „сервисирала“ све нордијске болнице. Овај значајан систем сарадње назван *Scandiatransplant* успостављен је 1969. године, на предлог нордијских директора здравствених служби и у првој

---

⁶⁹⁸ <http://www.ndphs.org/>

⁶⁹⁹ <http://www.nordisktvalfardscenter.org/Ovrigt/About-us/>

⁷⁰⁰ Видети више на: <http://www.nhv.se/customer/templates/StartPage.aspx?id=3&epslanguage=EN>

⁷⁰¹ <http://www.niom.no/>

⁷⁰² Wendt, нав. дело (1981), 232-233.

деценији свога рада омогућио је да нови орган од кадаверичних давалаца добије преко 4400 особа, чиме се нордијски регион сврстао међу најбоље у свету у односу на број трансплантација по глави становника. На тај начин, омогућено је брже обезбеђивање органа и тиме боље преживљавање пацијената, а удружени су и ресурси на одређивању типологизације органа.⁷⁰³

Постојећа мрежа нордијских институција за сарадњу у области здравства прилагођавала се новим изазовима и проблемима, као што су масовне катастрофе или удеси већих размера, успостављајући правне механизме за нордијску сарадњу у оваквим ситуацијама. Стога су Данска, Шведска, Норвешка и Финска 1989. године потисале Споразум о прекограничној сарадњи нордијских земаља у узајамној помоћи у случају ванредних ситуација на спашавању људских живота и веће штете по имовину и животну средину у мирнодопском стању или у случају ратне опасности, којим се све уговорнице обавезују да пруже материјалну и сваку другу помоћ у границама својих могућности. Исланд је споразуму приступио 2001. године.⁷⁰⁴ Нордијске земље су 2002. године потписале и Споразум о нордијској приправности у области јавног здравља, управо са циљем да се побољша нордијско реаговање у случају катастрофа или било којих других непогода већих размера, који је у ствари потпора којом треба да се створе услови за бољу организацију а тиме и ефикаснију реакцију релевантних служби у случају ванредних ситуација.⁷⁰⁵

Упркос високо развијеној институционалној и правној сарадњи у области здравства, нордијске земље настављају да раде на обезбеђивању јединствене здравствене области коју би чинио нордијски регион. Уназад деценију и више, нордијска сарадња у доброј мери је подведена под област европске регулативе у овој области, што на одређен начин погодује њеном даљем развоју, али на одређен начин и ставља пред њу додатне изазове, као

---

⁷⁰³ *Ibid*, 233-234.

⁷⁰⁴ <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/agreements/treaties-and-agreements/social-and-health-care/avtal-mellan-danmark-finland-norge-och-sverige-om-samarbete-oever-territorialgraenserna-i-syfte-att-vid-olyckshaendelse-hindra-eller-begraensa-skador-paa-maenniskor-eller-egendom-eller-i-miljoen>

⁷⁰⁵ <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/agreements/treaties-and-agreements/social-and-health-care/nordic-public-health-preparedness-agreement>

што су финансирање, одржавање и развој јавног здравства и финансирање здравствене заштите на начин који треба да омогући једнаки приступ за све грађане. Треба обезбедити и нове, софистициране и скупе технологије, изнети се са све дужим старосним добом становништва, као и са све већом мобилношћу здравственог особља и грађана у доба глобализације. Нордијске земље сусрећу се и са проблемом обезбеђивања здравственог кадра, који због дефицита бира да ради на пример у Норвешкој, где су највише плате. Нордијске земље наставиле су да раде на заједничким пројектима, покушавајући да на тај начин поделе бреме и нађу решења за изазове данашњице у овој области, фокусирајући се на што шире, отвореније и интегрисаније нордијско тржиште у области здравства.⁷⁰⁶

5.6. Сарадња у области законодавства и правосуђа

Сличност и блискост нордијских система читавала се и кроз висок ниво усаглашености њихове законске регулативе и комплетног правосудног система што и није за изненађење, јер су слични проблеми у земљама које карактерише висок степен културолошко-историјско-друштвених сличности свакако наметали и исте или веома сличне одговоре. За разлику од других сектора нордијске сарадње, сарадња у правосуђу није праћена масовним усвајањем конвенција и споразума, што је, како смо видели, углавном био случај, и то позитиван, код других области сарадње, већ се одвијала кроз бројне пројекте. У суштини, управо због те нордијске сличности, подразумевало се да ће земље или размењивати искуства приликом израде закона или се угледати једне на друге, и преузети добра решења од својих суседа. Треба, свакако, напоменути и да су у питању земље које су давно почеле да формирају своја законодавства, која су у својим решењима често била веома либерална и прогресивна, нарочито када су у питању људска права, равноправност полова, заштита деце.

---

⁷⁰⁶ Видети више у студији о нордијској сарадњи у области здравства:
<http://www.nordicinnovation.org/Global/Publications/Reports/2009/Nordic%20collaboration%20in%20health%20services.pdf>

5.6.1. Историјске основе за сарадњу

Сличности нордијских земаља у формулисању закона приметне су још из времена када је тек започело записивање и увођење у правни систем усмених закона који су се преносили предањем, почетком XIII века. Административна управа у сва три краљевства, данском, шведском и норвешком, била је успостављена кроз бројне провинције, које су имале своје законе, али приликом њихове систематизације испоставило се да су она суштинска, основна законска решења веома слична, док су одређене разлике произилазиле из њихових природних и географских разлика. Управо ова релативна изолованост нордијског региона и усмереност нордијских народа једних на друге, блискост у односу према животу, раду, схватању друштвених појава, утицала је и на њихов однос према правди. Да га тако назовемо, нордијско право, уз све његове специфичности, вековима је задржало потпуни примат, тако да када говоримо о систему законодавства и правосуђа можемо констатовати да римско право, које је имало великог утицаја на правне системе других европских држава, овде није оставило практично никаквог трага.⁷⁰⁷

Период првог нордијског формалног удруживања, под Калмарском унијом, није имао последице по правне системе тадашњих нордијских краљевстава јер је задржан принцип „да нико нема права да другоме намеће законе или права“. Након краха Калмарске уније 1523. године када је регион подељен на две државе – западну, коју чине Данска, Норвешка, Фарска острва, Исланд, Гренланд и којом влада данско-норвешки краљ и источну, коју чине Шведска и Финска, јача хармонизација правних система унутар али не и између ова два блока. Данска је прва припремила свој Законик, који је Норвешка у великој мери преузела, односно у свој Законик из 1687. године додала је само правила која су се тичала руралних средина и расподеле земље. На сличан начин у области законодавства сарађивале су и земље из другог блока, Шведска и Финска, формирајући свој Законик, крајем средњег века. Нови Законик из 1734. године био је веома значајан за нордијско јединство јер је Финска и након насилног одвајања од Шведске и

---

⁷⁰⁷ Wendt, нав. дело (1959), 53.

потпадања под руску интересну сферу и даље примењивала нордијско законодавство. Међутим, када су „карте промешане“ и када су се почетком XIX века распале дотадашње уније да би се формирала Шведско-норвешка унија, није рађено заједничко усаглашавање законодавстава.⁷⁰⁸

Иницијативе за успостављање поновне сарадње у овој области јављају се са појавом панскандинавизма, половином XIX века. Први конкретан корак у сарадњи био је договор Данске и Шведске о извршењу пресуда у грађанским парницама 1861, а сарадња заживљава тек након неуспеха у формирању одбрамбене уније, 1863. године, када се на инсистирање лидера панскандинавског покрета, први пут састају правници, судије, адвокати, универзитетски професори и владини службеници нордијског региона, 1872. године.⁷⁰⁹ Ови састанци широког формата одржавају се од тада сваке треће године, са изузетком прекида од 1905. након распада шведско-норвешке уније, до 1913. године.⁷¹⁰

Циљ састанака био је да се постигне што већи степен униформности правних и законодавних система, уз уважавање националних и локалних специфичности, ради чега је тада предложено да се приступи размени постојећег законодавства. Убрзо су основане владине комисије чији је задатак био да израде Нацрт закона о размени постојећег законодавства, који су 7. маја 1880. године потписали дански краљ и норвешко-шведски краљ, чиме се, на неки начин, удара темељ нордијској сарадњи у овој области.⁷¹¹

Рад на законима почео је још крајем XIX века, а интензивирао се у првим годинама XX века. До успостављања нордијских институција, сарадња је била у највећој мери и даље усмерена на област облигационог и трговинског права, а следили су закони из области породичног права којим су се бавиле наменске комисије које су владе основале 1910. године, а које од 1915-1929. израђују читав сет закона из ове области. Између два рата заједничко законодавство уведено је и у поморском праву, а ревидирају се бројни закони из трговинског права који су

---

⁷⁰⁸ Wendt, нав. дело (1981), 257.

⁷⁰⁹ Wendt, нав. дело, (1959), 54-55.

⁷¹⁰ David Bradley, *Modern Legal Studies: Family Law and Political Culture: Scandinavian Laws in Comparative Perspective* (London: Sweet & Maxwell, 1996), 30.

⁷¹¹ Wendt, нав. дело (1981), 258.

раније потписани и, што је најважније, усвајају се идентични закони о држављанству, који почињу да се примењују од 1924. до 1926. у свим нордијским земљама, осим Финске. Напредак је начињен и у области извршења судских пресуда, јер 1932. године свих пет земаља приступа заједничкој Конвенцији о извршењу пресуда у грађанским парницама, чиме ранији данско-шведски договор добија нордијски карактер. Наредне године потписују и Конвенцију о проглашењу банкрота, којом се у случају банкротства у једној земљи, дугови намирују и продајом имовине у другим нордијским земљама.⁷¹²

5.6.2. Сарадња у законодавству и правосуђу у институционалном оквиру

Након II светског рата, 1946. године, министарства правде нордијских земаља успостављају стални Скандинавски комитет за сарадњу у области правосуђа и законодавства, док сами министри одобравају програм будуће сарадње у овој области. Основни задатак Комитета био је да прати законодавни оквир нордијских земаља како би се задржао принцип сарадње и наставила хармонизација правних система, да даје предлоге о сарадњи у новим областима, да покреће заједничку припрему коментара на законе у региону, да координира ставове нордијских земаља уочи међународних конференција, као и да припрема препоруке за министре и владе о приоритетима у овој области. Министри правде имали су могућност да именују *ad hoc* експертске комитете како би припремили нацрте закона, који су после разматрани у националним скупштинама. Мада су текстови закона у скупштине улазили идентични, у току те процедуре, долазило је, каткад и до измена текста, тако да је један део закона био сличан или истоветан, а други је у националним скупштинама мењан. У већини случајева, ипак, законодавство је било прилично хармонизовано.⁷¹³

Након оснивања Нордијског савета сарадња се додатно интензивира, јер Савет ово питање држи високо на листи својих приоритета, а уједно формира и Комитет за правосуђе који чине чланови скупштина из нордијских земаља. На предлог Комитета, од 1955. уводе се редовни састанци министара правде, а из

---

⁷¹² *Ibid*, 258-259.

⁷¹³ Wendt, нав. дело (1959), 54-55.

сваког министарства од 1959. године именује се по један званичник који са својим колегама координира активности у овој области. Како би систем усаглашавања постао још ефикаснији, формира се и Нордијска комисија за правосуђе, коју чине представници националних комисија. Нарочита бојазан постојала је око скупштинских процедура и могућности да предлози закона буду значајније мењани, те се предлаже да се временски договори изношење закона пред националне скупштине а да се претходно о закону расправља на заједничком састанку комитета за правосуђе националних скупштина, како би се усагласили ставови.⁷¹⁴

Пар година касније, 1962. године усваја се Споразум о нордијској сарадњи, познатији као Хелсиншки споразум, који као прву област сарадње наводи управо сарадњу у области законодавства и правосуђа.⁷¹⁵ Ипак, постављање институционалног оквира није водило бољој и ефикаснијој нордијској сарадњи у овој области, већ управо супротно, седамдесете године донесе одређену стагнацију и преиспитавање нужности оваквог заједничког приступа. Најрадикалније наступа Шведска, са ставом да је опортуније радити на несметаној сарадњи у овој области али не инсистирати на пуној хармонизацији законодавства и правосуђа, јер се сада, за разлику од ранијег времена када су закони доношени за дуго трајање, регулатива знатно брже мења, тако да постојеће процедуре компликују измене и тиме одмажу а не помажу сарадњи. Ипак, овакав став наишао је на одбијање других нордијских земаља, које упориште налазе у важећем Хелсиншком споразуму, који подразумева унификацију законодавства у свим областима нордијске сарадње, а пре свега правних система. Током ове расправе констатује се и да се

---

⁷¹⁴ Wendt, нав. дело (1981), 260-261.

⁷¹⁵ Споразум у члановима 2-7 предвиђа да се сви грађани нордијског региона при изради закона и правила морају третирати на истоветан начин, што се односи на све области сарадње које се спомињу у самом Споразуму. Као једини изузетак наводи случај одређених међународних обавеза или давања држављанства, онако како је то уставом дате земље предвиђено. Од свих потписница се захтева да омогуће давање држављанства грађанима других нордијских земаља. Захтева се максимална могућа једнообразност у области приватног права, као по питањима кривичних дела, на начин да то омогући да се кривично дело почињено у једној нордијској земљи може истраживати и кривично гонити у другој. Позивају се све чланице да настоје да координирају своје законодавство у свим областима, осим оних којима се Споразум директно бави, као и да омогуће да се судске одлуке донете у једној нордијској земљи могу спроводити у другим нордијским земљама.

нордијска сарадња драстично убрзава и захвата све више области, тако да се у начелу прихвата решење које подразумева да се наставе активности како би се постигло што униформније законодавство, а да се у случајевима када то није могуће, закони настоје што више хармонизовати. Како би се постојећи договори реализовали у пракси, надлежни министри приступају изради новог програма сарадње, који би заменио стари из 1946. године, на основу препоруке Нордијског савета из 1974. године и 1976. године подносе нови програм на усвајање Савету. Те 1974. године уместо раније мреже контакт особа у министарствима правде које су координирале сарадњу у овој области, уводи се нови, званични орган – Нордијски комитет високих званичника за питања законодавства, који, између осталог, и финансира пројекте од значаја за сарадњу у области хармонизације законодавства.⁷¹⁶

Први програм сарадње из 1976. године предвиђа наставак даље континуиране сарадње како би се превазишле постојеће разлике као и хармонизацију, односно када је то могуће, пуно усаглашавање законодавства или заједничких законодавних мера у областима нордијске сарадње; сарадња треба да укључи традиционалне области сарадње, као и нове области за које је потребно сачинити законодавни оквир на начин да оне допринесу даљем развоју нордијских земаља.⁷¹⁷

Овакав модел програмског (ре)дефинисања сарадње за одређени временски рок остао је начин усаглашавања приоритета у области правосуђа и законодавства до данашњих дана. Последњи програм сарадње у области правосуђа и законодавства који ће бити на снази најмање до 2014. године усвојен је 2011. године. У програму и принципима нордијске сарадње у области законодавства подвлачи се да је правни основ за сарадњу укорењен у тзв. Хелсиншком споразуму, али да је сарадња у законодавству уједно и инструмент у напорима за промовисање заједничких основних принципа нордијског права у складу са заједничким нордијским вредностима. Сарадња је такође и средство у европској законодавној сарадњи и имплементацији законодавства ЕУ и Европског економског простора (ЕЕП). Истичу се основне вредности нордијске сарадње у

---

⁷¹⁶ Frantz Wendt, нав. дело (1981), 262-264.

⁷¹⁷ *Ibid*, 264.

области законодавства са акцентом на јачању демократских процеса и на појединцу. Циљ је да законодавство буде конципирано на начин који грађанима омогућава несметано кретање кроз регион без непотребних граничних баријера и да буде усмерено ка постизању нордијске синергије, да има позитивне ефекте по грађане и компаније у нордијском региону, чиме се повећава конкурентност. Програм констатује да сарадња варира од области до области. У приватном праву се тежи што сличнијим решењима, али се допушта могућност да ако законодавство није унификовано, у засебној изјави треба да буде наведено на који начин је то питање решено у другим нордијским земљама. Наводи се институционални оквир за сарадњу, у коме основну улогу имају министри правде и Нордијски комитет високих званичника за питања законодавства, који припрема и прати годишњи састанак министара, именује радне групе и покреће заједничке пројекте. Прецизира се и да ови органи одржавају контакт са Нордијским саветом, нарочито у погледу припреме и ревизије програма сарадње, као и у склопу председавања Нордијским саветом. Даје се могућност да наведене институције финансирају пројекте, семинаре, програме од значаја за правосуђе. Дефинишу се механизми сарадње и на формалном и на неформалном нивоу, што на пример, подразумева укључивање у усаглашавање и других министарстава, у зависности од области сарадње.⁷¹⁸

Програм се одређује и према обавезама нордијских земаља у односу на ЕУ и ЕЕП, на начин да сарадња има за циљ да се у што ранијој фази у процесу доношења одлука у ЕУ процени утицај закона ЕУ и ЕЕП на нордијско законодавство. Нордијске земље такође могу у појединим случајевима предузети заједничке нордијске иницијативе у ЕУ. Приликом имплементације европских закона треба стимулирати и нордијску сарадњу ради размене искустава и уштеде. Промовише се и размена ставова и координација у односу на друге међународне организације као што су Уједињене нације или Савет Европе, као и сарадња приликом именовања званичника нордијских земаља у наведеним међународним организацијама. Програм дефинише и оквир сарадње са балтичким земљама, чији министри правде заједно са нордијским

---

⁷¹⁸ <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/areas-of-co-operation/justice-co-operation/justitiesektorns-samarbetsprogram-1>

чине нордијско-балтичку контакт групу, која се састаје сваке друге године. На крају, програм се дотиче практичне сарадње, која се одвија кроз надлежне министарске ресоре, али и кроз административни сектор, као што су истражни органи, форензичари, полицијске службе. Наводи се и да министри о активностима треба да обавесте државне тужиоце на годишњем састанку.⁷¹⁹

5.6.3. Кривично право

Нордијско законодавство у областима миграција, односно слободе кретања кроз регион, формирање Пасошке уније и региона „без граница“, успостављање заједничког тржишта рада и хармонизација припадности у социјалним давањима били су можда најбољи примери усаглашавања нордијског законодавства које је имало позитивне ефекте по становнике нордијских земаља. Ипак, ови споразуми довели су и до веће циркулације и особа у сукобу за законом и њихове слабије контроле. Стога је било од велике важности да нордијске земље усвоје процедуре које ће омогућити ефикасну сарадњу у овој области.

У оквиру области пружања правне помоћи у кривичним стварима потписани су 1954. године Споразум о пружању доказа о претходним осудама у другој нордијској земљи, а 1957. године Протокол о међусобној правној помоћи, којим је омогућена директна комуникација између надлежних органа. У периоду 1956-1958. године измењена је регулатива тако да су, уколико то суд дозволи, оптуженог могли заступати адвокати из друге нордијске земље. Између 1957-1963. године усвојени су закони који су омогућили правосудним властима Финске, Данске и Шведске да воде истрагу или да суде за злочине почињене у другим нордијским земљама, док је Норвешка ово право већ раније примењивала. Све земље су још 1932. године потписале Конвенцију о пресудама које су подразумевале надокнаду, док је нова Конвенција из 1948. омогућавала и извршење пресуда које су се тичале казни, конфискација, судских трошкова и др.⁷²⁰

Током 1963. године све нордијске земље омогућиле су извршење пресуда које су донете у другим нордијским земљама које су се спроводиле без додатних

---

⁷¹⁹ *Ibid.*

⁷²⁰ Wendt, нав. дело (1981), 266-267.

судских процедура у другој нордијској земљи. Уколико је пресуда подразумевала затворску казну, она се извршавала на начин како је то било предвиђено у земљи где се казна служила. У случају условних казни, надзор су вршиле власти земље у којој је злочин почињен. Ово је омогућило лакшу казнену политику јер су у претходним случајевима особе осуђиване на безусловне казне да не би побегле у другу нордијску земљу и тако избегле правди, а онима који су добијали затворску казну било је омогућено да је служе у својој земљи. Постигнути договори били су веома значајни за укупну нордијску сарадњу. У случају потребе за сведочењем особе која живи у другој нордијској земљи, након што су 1974-1976. године уведене нове законске одредбе, сви пунолетни грађани били су дужни да се одазову суду и у другој нордијској земљи, уколико је њихово сведочење било посебно релевантно. Полиција је сарађивала у предистражним радњама, а 1970. године дозвољено је и да истражиоци истрагу врше и у другим нордијским земљама. Питања од значаја за овај ниво сарадње разматрана су на састанцима директора јавних тужилаштава нордијских земаља. Све земље потписале су билатералне споразуме о екстрадицији, а компликоване процедуре које су захтевале одлуку министра релевантне земље олакшане су у периоду 1959-1963. нарочито уколико се оптужени није противио екстрадицији, а уколико јесте, одлуку је доносио локални суд. У случајевима озбиљних злочина, земље су прихватале да изруче и своје држављане. Од 1970. године усвојени су и закони који су омогућавали изручење и особа које су захтевале посебан надзор, као што су психијатријски болесници и сл.⁷²¹

Нордијске земље сарађивале су и на институционалном нивоу. Министри правде су 1960. године успоставили Нордијски комитет за кривично право, а сарађивале су и криминолошке службе, које су од 1937, изузев периода II светског рата, сваке пете године одржавале састанке. Објављивана је и стручна литература, у Нордијској књизи криминологије и у Нордијском часопису за криминологију. Од 1961. године основан је и Скандинавски истраживачки центар за криминологију, који је објединио истраживачке институте при универзитетима.

---

⁷²¹ *Ibid*, 268-269.

Од 1959. године објављивани су и Извештаји нордијског права са одабраним пресудама врховних судова и тумачењем заједничких нордијских закона.⁷²²

5.6.4. Уставна права

Закони о држављанству у нордијским земљама усвојени су давне 1924-1925. године, али је након усвајања првог програма сарадње у области законодавства и правосуђа, 1946. године, почела њихова ревизија, 1950. године. Резултат су били нови закони, идентични по свом садржају, осим у погледу имиграционе политике односно прихвата странаца. Овај сегмент до данашњих дана разликује се од земље до земље. Разлике су постојале у дужини боравка коју странац треба да проведе на територији дате земље да би могао да поднесе захтев за пријем у држављанство. Разликовале су и се и процедуре доношења одлука о пријему. Једна од најзначајнијих одредби закона са аспекта нордијске сарадње била је могућност да држављанин једне нордијске земље затражи пријем у држављанство друге нордијске земље без одлагања, под условом да држављанство у некој од нордијских земаља није стекао натурализацијом, да има преко 21 годину али да није старији од 60 и да је у датој нордијској земљи имао боравак дуже од десет година, током кога није кривично осуђиван. Практично идентичне законе о држављанству прихватиле су Данска, Норвешка и Шведска, 21. децембра 1950, док је Исланд усвојио веома сличан закон 1952. године а Финска је остала изван сарадње у овој области, задржавајући свој Закон о држављанству из 1941. године, којим су, на пример, биле дате боље погодности за држављане нордијских земаља.⁷²³

Добијање држављанства додатно је олакшано након усвајања Хелсиншког споразума, којим се „стране уговорнице подстичу да олакшају стицање држављанства за држављане других нордијских земаља“, након чега су, на препоруку Нордијског савета, земље прихватиле да умање потребан број година боравка на својој територији, углавном са десет на седам за оне које су држављанство нордијске земље стекли натурализацијом, односно на пет година за

---

⁷²² *Ibid*, 269.

⁷²³ *Ibid*, 270.

остале (мада је у пракси било довољно три године). Укинуто је и старосно ограничење од шездесет година, а доња граница је спуштена на осамнаест година. Споразум којим су наведене измене озваничене потписан је 15. јануара 1968. године.⁷²⁴

Законска регулатива у овој области мењана је више пута у свим нордијским земљама, како би се контролисао прилив странаца, а нарочито у земљама где је имиграциона политика последњих десетак година веома поштрена. Међутим, битно је напоменути да је одредба која се тиче стицања држављанства за држављане нордијских земаља у основи остала непромењена макар када су процедуре у питању, односно за оне који испуњавају наведене услове, подразумева се да је довољно само да надлежној институцији поднесу оверену изјаву.

Повлашћени положај нордијских грађана у процесу добијања држављанства у другој нордијској земљи био је веома битан искорак у нордијској сарадњи, јер је на тај начин дат и завршни оквир моделу, да га тако назовемо, „осећајте се као код куће у нордијској земљи по вашем избору“, који је уоквирен споразумима о слободи кретања и пасошкој унији, јединственим радним тржиштем и применом социјалног модела који није правио разлику између домицилног становништва и досељеника. Захваљујући могућности коју је дала ова усаглашена регулатива, особе које су одређено време радиле и живеле у другој нордијској земљи и чије је опредељење било да ту и остану, на најједноставнији начин могле су да остваре право и на добијање држављанства.

Имиграциона политика у нордијским земљама је веома сложена тема, коју у раду није могуће обрадити на сублимиран начин. Националне политике нордијских земаља прилагођавале су се ситуацији на тржишту рада, тако да је, на пример Шведска, још од II светског рата када је прихватила скоро 100.000 избеглица, углавном из нордијског региона, била најотворенија земља по овом питању. Седамдесетих година радна имиграција је углавном добро прихватана у већини нордијских земаља, јер је због интензивног индустријског развоја мањкало радно

---

⁷²⁴ *Ibid*, 271-272.

способног становништва. У међувремену, више фактора је утицало да се имиграциони прилив са позитивног пребаци на негативан тренд. Овоме су нарочито погодовала издашна социјална издавајања и висок ниво поштовања људских, мањинских и права избеглица, односно могућност да уживају у пуном социјалном систему благостања, што је од деведесетих условило да се у нордијске земље слива велики број тражилаца азила из разних критичних земаља, укључујући и са територије бивше Југославије. Упркос настојањима нордијских земаља да за ову сада већ повелику популацију, која варира од земље до земље, а традиционално остаје највиша у Шведској, која има преко 15% имиграната, створи све услове за интеграцију, имигранти су у доброј мери остали на маргини система. Имајући у виду значајна средства која порески обвезници издвајају за њихову социјализацију и непропорционално лош одговор, у нордијским земљама се све више покреће дебата о потреби додатног заштравања имиграционе политике. Због свега наведеног, имиграциона политика је једна од области коју нордијске земље већ деценијама не успевају или не желе да хармонизују, тако да се и данас у нордијским земљама користе различита решења за контролу прилива имиграната. Вероватно најоштрија имиграциона политика тренутно се спроводи у Данској, која је након радикалног заштравања услова за прилив имиграната започетог 1999, а додатно поштреног пар година касније, прошле године чак увела и граничне контроле⁷²⁵, што је супротно одредбама Шенгенског споразума. Шведска сада улази у период преиспитивања своје имиграционе политике, што неће бити лак задатак, јер је потребно помирити непомирљиво – а то је задржати висок ниво поштовања индивидуалних и колективних права и не стиматизовати икога, али уједно и заштитити земљу од могућих последица. Земље се за сада углавном опредељују за пријем циљаних група као што су високообразовани, студенти и друге категорије, како би пробале тежиште да помере са нискоквалификоване радне снаге и великог броја незапослених у имигрантском корпусу, који слабо доприносе друштву односно имају негативан утицај јер се социјална давања преливају ка овој категорији.⁷²⁶

---

⁷²⁵ Данска је изузета у области првосуђа и унутрашњих послова у односу на ЕУ, што укључује и имиграциону политику, за најосновнију информацију видети нпр:

[http://www.euo.dk/upload/application/pdf/97ca9e4c/EU08_Executive_Summary\(en\).pdf](http://www.euo.dk/upload/application/pdf/97ca9e4c/EU08_Executive_Summary(en).pdf)

⁷²⁶ Видети, на пример: <http://www.economist.com/news/special-report/21570836-immigration-and-growing-inequality-are-making-nordics-less-homogeneous-ins-and>

Наведени проблеми ставили су питање имиграционе политике високо на агенду нордијских институција, али ставови нордијских земаља у вези са формулисањем заједничке нордијске политике у области имиграције за сада нису помирили. Када није било могуће постићи споразум о овом питању у претходним деценијама, тешко да ће то сада бити могуће, нарочито јер, уз традиционалне странке – социјалдемократе, либерале или конзервативце, на власт у нордијским земљама управо на таласу критике имиграционе политике долазе радикалније странке, које се залажу за знатно рестриктивније мере. Осим имиграционе политике, у овом контексту отварају се и питања мултикултурализма, образовања, промене верске структуре, па чак и тероризма, због радикалног ислама и појединих терористичких испада који су се дешавали на територији нордијских земаља. Статистички подаци говоре да сада већина имиграната долази са азијске територије, али и са територије Европе, што је последица проширења Европске уније. У сваком случају, упркос чињеници да се ово питање налази веома високо на политичкој, социјалној, правној агенди нордијских земаља, за сада се не чини да ће бити могуће постићи договор око формулисања заједничке нордијске политике у овој области законодавства. Нордијске земље наставиће свакако да интензивно прате прилив имиграната у нордијски регион и миграторна кретања по региону и да сходно томе прилагођавају своје политике у овој области. Наравно, подразумева се да поводом овог, за регион горућег питања, постоји интензивна комуникација и да се имиграциона политика редовно налази на агенди састанака и министара правде или социјалне политике, али и председника држава и влада не само у нордијском, већ и у нордијско-балтичком формату.

5.6.5. Грађанско и привредно право

Као и у другим правним областима, сарадња у области грађанског права започела је давно, првим састанком нордијских правника, крајем XIX века. Имајући у виду да су нордијски народи традиционално били трговци, велики део ове регулативе, макар у том периоду, тицао се трговинског, облигационог и привредног права, тако да су још крајем XIX и почетком XX века припремљени бројни закони о заштити порекла, трговинским регистрима, регистрацији пословног имена и набавкама, поморском праву и употреби чекова. За тај период

сарадње, веома је битно рећи да су владе 1901. године успоставиле нордијске комисије за грађанско право, које су израдиле први заједнички програм сарадње који се усваја 1909. године. Исланд и Финска агилније су се прикључиле овој сарадњи након успостављања свог пуног суверенитета, по окончању I светског рата.⁷²⁷

Од 1915-1929. комисије које су 1910. заједнички основале нордијске владе израђују законе о браку и разводу, усвајању, старатељству, који се усвајају 1931. године, уз дефинисање начина за решавање спорова, јер није могла да буде постигнута пуна сагласност. Три године касније усваја се закон о наслеђивању. Између два рата заједничко законодавство уведено је и у другим областима – усваја се Закон о морепловцима и ваздушном саобраћају, Закон о осигурању и ревидирају се бројни закони из трговинског права који су раније потписани.⁷²⁸

На једном од традиционалних састанака правника нордијског региона 1948. године, дански професор права Виндик Крусе (*Vindig Kruse*) представио је први нацрт Нордијског законика грађанског права, који је годинама био предмет расправе стручних кругова. Нови нацрт, који је имао преко 1500 чланова и који је укључио и области породичног и наследног права представљен је 1962. године. Упркос овим ентузијастичним идејама, никада није усаглашен заједнички кодекс нордијског грађанског права, већ се сарадња у овој области одвијала кроз већ описане канале нордијске сарадње са циљем хармонизације закона у што већој мери, што је у добром делу постигнуто када су у питању закони у области грађанског права.⁷²⁹

Захваљујући овако високом степену сарадње у области грађанског права, добар део основне законске регулативе је у ствари заједнички. Такви су, на пример, Закон о уговорима, Закон о продаји робе или Закон о одговорности и обештећењу, који представљају примере добре заједничке нордијске праксе. Нордијске земље су, на пример, осамдесетих припремиле нови Закон о продаји робе, али се испоставило да је тада било много теже постићи договор, а епилог је био да су фински и шведски закон идентични, норвешки закон је веома сличан,

---

⁷²⁷ Wendt, нав. дело (1981), 258-259.

⁷²⁸ *Ibid*

⁷²⁹ Lena Sisula-Tulokas, "European Harmonization of Civil Law from Nordic Perspective", *Juridica International* XI (2006): 31.

док је Данска одбацила предлог да се закон усвоји, задржавши свој стари закон, из 1906. године.⁷³⁰

Нордијске земље активно сарађују кроз Нордијски савет и на изради бројних других закона, као што су закони о контроли монопола којим се уклањају баријере у конкуренцији на тржишту. Први сет припремљених закона у периоду 1953-1957. био је релативно другачији од земље до земље, али је начин њихове примене био истовестан.⁷³¹ У складу са потребама савременог друштва, Данска, Исланд и Норвешка 2001. године потписале су нови Споразум о конкуренцији коме је Шведска приступила уз одређене амандмане 2003. године.⁷³² Споразум о узајамној административној помоћи у пореским питањима између Данске, Исланда, Шведске, Финске и Норвешке потписан је 1989, а ступио на снагу 1991. године⁷³³, док је Споразум о избегавању двоструког опорезивања приликом поклона и наследства потписан 1989, а ступио на снагу 1992. године.⁷³⁴

Можда најзанимљивија област грађанског права са аспекта нордијског приступа али не и саме сарадње јесте породично право, у коме су нордијске земље биле веома прогресивне и, може се слободно рећи, постављале су правац којим су касније ишле и развијене земље. У овај сегмент можемо укључити и права жена и деце, која су већ читав век и више заступљена у нордијском законодавству. Прогресивност и либерализам у породичном праву нордијских земаља подједнако су били карактеристика и самих основа нордијског права у овој области, с краја XIX и почетком XX века, али и данашњице.

Томе је у та давна времена, допринела реформа у области породичног права, односно прецизније, измене регулативе у погледу брака, развода и поделе имовине из брака, као и закона о деци и наслеђивању. Норвешка је тада, 1909, донела најлибералнији Закон о разводу, што је водило ка реформи и у другим земљама – у Шведској је нови Закон о разводу усвојен 1920. године, у

---

⁷³⁰ *Ibid*

⁷³¹ Wendt, нав. дело (1981), 285.

⁷³² <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/agreements/treaties-and-agreements/industry-trade/agreement-between-denmark-iceland-norway-and-sweden-concerning-cooperation-in-matters-of-competition>

⁷³³ <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/agreements/treaties-and-agreements/taxation-affairs/avtal-om-handraeckning-i-skatteaerenden>

⁷³⁴ <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/agreements/treaties-and-agreements/taxation-affairs/convention-for-the-avoidance-of-double-taxation-with-respect-to-taxes-on-inheritances-and-gifts>

склопу реформе која је започела још 1915. године. У Норвешкој су усвојени и Закон о закључењу и о раскиду брака 1918, Закон о подели имовине у браку 1927, док је Данска усвојила Закон о закључењу и раскиду брака 1922. године и Закон о правним ефектима брака 1925. године. Можда најпрогресивнији сегмент ових закона била је чињеница да је по први пут и то скоро у целом нордијском региону⁷³⁵ уведен систем заједничког власништва у браку – право да оба супружника контролишу и задрже оно што су унели у брак као и обавеза супружника који има дугове да их сам врати а да се оно што је стечено у браку дели правично на пола. У првих пар деценија XX века све нордијске земље увеле су слична законска решења у законодавство које се тицало брака, поделе имовине и развода. Исланд је реформу спровео 1921, а Финска 1929, на бази принципа које су увеле Данска, Шведска и Норвешка.⁷³⁶

Норвешка, Шведска и Данска усвојиле су правни оквир и за развод у коме није утврђена кривица, али су у изради закона постојале одређене разлике. Ови закони су били до те мере прогресивни, да је слично законодавство у централној Европи усвајано знатно касније, и то у склопу реформи спроведених након II светског рата.⁷³⁷ Оваква напредна решења за брачну регулативу, којима је женама дата знатно јача позиција него раније, погодовала су и даљим настојањима жена да се њихов статус у друштву поправи.

Увођењем државних пензија у Данској 1891. и у Шведској, 1913, реформисана је и област пензијског система, што је било увод за будући нордијски модел социјалног благостања јер је реформа била заснована на томе да свако има право макар на минимални приход у старости. Сходно новим породичним законима, породица је такође била дужна да се стара о својим остарелим члановима, али је то чинила заједно са државом која је издвајала средства, мада веома скромна.⁷³⁸

---

⁷³⁵ Закони су, у принципу, усаглашавани између Данске, Норвешке и Шведске, док су Финска и Исланд по својој процени пратиле образац који су усагласиле наведене три земље

⁷³⁶ David Bradley, *Modern Legal Studies: Family Law and Political Culture: Scandinavian Laws in Comparative Perspective* (London: Sweet & Maxwell, 1996), 9-11, 29.

⁷³⁷ *Ibid.*, 13.

⁷³⁸ *Ibid.*, 26-27.

Сарадња је и овде спроведена по истом шаблону, а то је да колону предводи једна или пар нордијских земаља, које међусобно договарају решења на бази максималног заједничког именитеља, а потом се полако, на истим основама, ова законодавна питања решавају и у преосталим нордијским земљама. Овакав приступ уважава све земље понаособ, јер се никоме не намеће решење и свако може да га креира на начин како то њему одговара, али, са друге стране, хомогеност и блискост нордијских народа, исти културни и друштвени образац, по правилу воде високом степену уједначености законских решења.

Иако су тридесетих и четрдесетих година биле несклоне постизању компромиса око реформи законодавства у вези абортуса, дискриминације хомосексуалности и статуса ванбрачне деце, па су сепаратно усвајале прогресивне законе, након II светског рата нордијске земље поново се активирају на реформи законодавства у вези брака, која започиње 1950. године. Закон је припремала Шведска, која је била најпрогресивнија, али и која је увек настојала да се око предлога закона постигне нордијско јединство. Међутим, шведска влада одбацује предлог надлежног Комитета 1968. године „јер није отишао довољно далеко“. Остале нордијске земље биле су знатно умереније и несклоне превеликој прогресивности, тако да Шведска влада одлучује 1969. године са „буде пионир у стварању нових закона“ и то саопштава Нордијском савету.⁷³⁹

Ова реформа, започета 1968, због „искакања“ Шведске није била успешна са аспекта нордијске сарадње. Норвешка је најоштрије осудила овакав став Шведске, који је био условљен политичком проценом социјалдемократа који су тамо били на власти, оцењујући да је постављање Шведске имало лоше последице по настојања нордијских земаља да постигну што сличнију законску регулативу у овој области. Напори на усаглашавању породичног права били су и тема Нордијског савета, који 1973. године излази са ставом да је нужно настојати да се обезбеди униформност регулативе у области породичног права. У наредним годинама полако ће се повратити нордијско јединство и наставити сарадња на ранијим основама, а превладавају се и разлике у погледу хомосексуалности,

---

⁷³⁹ *Ibid*, 33-34.

ванбрачне деце и абортуса. Право на прекид трудноће признају сада и друге нордијске земље.⁷⁴⁰

Одређена законска решења у области породичног права која се примењују у неким од нордијских земаља и данас јесу авангардна, као, на пример да је дозвољено закључење брака између полубрата и полусестре, или да је развод нешто што је позитивно и питање личног избора. Културолошке разлике овде су се ипак читавале кроз законска решења, што се у нордијским земљама посматра као вид слободе да свака земља у појединостима закон кроји према својим мерилима, али у суштини, постојећа регулатива је релативно слична захваљујући високом степену сарадње у изради закона и преузимању решења једних од других.

Из овог краћег прегледа области законодавства и правосуђа можемо закључити да је нордијска сарадња имала великог утицаја на формирање, у основи, заједничког нордијског права. Оно је посебно из више разлога: јер због изолованости овог региона није трпело већи утицај доминантног римског права, али је у зачетку свакако било под одређеним утицајем правосуђа европских земаља; јер су нордијске земље због својих политичких унија релативно рано, још током средњег века, креирале основе права које су у одређеним областима законодавства имале утицаја и на формирање новије законске регулативе; јер су формалну сарадњу у овој области успоставиле већ са првим наговештајима покрета уједињења, пансканидавизма, крајем XIX века, што им је омогућило да у континуитету граде најпогоднија законска решења; јер су та решења, по правилу, била веома слична и понекад унисона, али је сам приступ у, да тако кажемо, примени сарадње у овој области погодовао и националном и нордијском, јер је уважавао специфичности сваке земље и давао јој слободу да их унесе у законе, који су, пак, због процеса усаглашавања и „филтерисања“ кроз комитете правника свих нордијских земаља ипак у суштини били веома слични.

Слични су јер су нордијске земље делиле и деле исти културолошко-друштвени образац у коме је сваки појединац подједнако важан као и целокупно

---

⁷⁴⁰ *Ibid*, 255-258.

друштво, тако да се кроз законе и њихова решења осликава и нордијски идентитет и суштинска повезаност, што води даљој хомогености овог региона. И, на крају, можда и једна од најбитнијих ствари, да су на припреми закона који су потом усвајани у нордијским земљама учествовали најбољи правници региона у датој области, тако да је са становишта знања и стручности сваки закон сачињен на најбољи могући начин. Дуги периоди преговарања и потреба да се постигне што већа униформност условили су да се закони не доносе на брзину, већ темељно и рационално, а да се њихове ревизије спроводе правовремено и кроз договор. Све у свему, још једна област сарадње у којој се јасно види до које мере су ове земље имале исту основу, исти циљ, исти принцип рада, исти начин примене закона, који су резултат њиховог заједничког улагања.

5.7. Енергетика, животна средина и природни потенцијали

Нордијске земље, без изузетка, огромну пажњу посвећују питању природе у најширем могућем смислу – као ресурсу који им обезбеђује храну, воду, енергенте, односно, природу која их окружује виде као огроман потенцијал који настоје да негују и искористе уз уважавање највиших норми и стандарда.

5.7.1. Заштита животне средине

Питање заштите и очувања животне средине је једна од области за коју су се нордијске земље заинтересовале тек у каснијим фазама своје сарадње, али од тада, та област је ако не највише, онда веома високо на агенди питања од заједничког интереса. Ова тема је од потпуно неинтересантне одједном постала доминантна, када је први пут покренута расправа на Нордијском савету, средином шездесетих, о потреби да се нордијске земље агилније ангажују на очувању животне средине и природних ресурса. Од 1964. године организовани су састанци владиних радних тела за заштиту и чистоћу вода, 1965. Скандинавско удружење научника у агрикултури успоставило је Комитет за пестициде, а *NORDFORSK* је основао Комитет за истраживање загађења, загађености вода и биоцида. Успостављени су нордијски органи и у бројним другим областима, на пример у индустријској преради дрвне грађе где је формирана лабораторија за истраживање загађења – *SCAN-test*. Нордијски савет наставио је агилно да се бави питањем

загађења и заштите животне средине, а нарочито напредак постигнут је након годишње конференције Нордијског савета 1967. године чија је тема била загађење земље, ваздуха и воде, након које Председништво Савета доноси препоруку владама да обезбеде услове за ефикасну сарадњу у области животне средине.⁷⁴¹

Нордијски министри спољних послова 1970. године формирали су радну групу која се бавила овим питањима, а нарочито сарадњом нордијских земаља у односу на међународне организације у којима је животна средина постајала све важније питање. Исте године и владе нордијских земаља формирају Нордијску контакт групу за питања животне средине. Нордијски савет 1972. године, уочи Конференције Уједињених нација о животној средини, која се одржавала те године у Стокхолму, захтева од нордијских земаља да закључе Нордијску конвенцију о заштити животне средине, којом би се усвојило заједничко нордијско законодавно решење на бази националних законских регулатива у овој области, које су требале да идентификују своје загађиваче и њихов утицај на суседне земље. Сходно захтеву, Нордијски савет министара у свој годишњи програм 1972. године укључује и поглавље о животној средини, а 1973. године Нордијска контакт група за питања животне средине „прераста“ у Нордијски комитет високих званичника.⁷⁴² Како би сарадња у овој области постала и правна обавеза нордијских земаља, 1974. године врши се ревизија Хелсиншког споразума, те се додаје поглавље о животној средини.⁷⁴³

Пун правни оквир за сарадњу у овој области формира се након усвајања Конвенције о заштити животне средине коју 19. фебруара 1974. године потписују Данска, Финска, Норвешка и Шведска, а која ступа на снагу 5. октобра 1976. године. Конвенција дефинише које су то активности које могу штетити животној средини и прецизира да се одредбе Конвенције неће примењивати уколико постоје засебни билатерални уговори између две или више нордијских земаља о

---

⁷⁴¹ Wendt, нав. дело (1981), 237.

⁷⁴² *Ibid*, 238.

⁷⁴³ Чланови 30-32 - У области заштите животне средине, захтева се да у свом законодавству и његовој примени, нордијске земље у максималној могућој мери узму у обзир и интересе других потписница и да их третирају као своје интересе. Треба да настоје да хармонизују своју регулативу која се тиче заштите животне средине на начин да постигну максималну могућу сагласност у дефинисању стандарда и упутстава која се тичу загађења, коришћења токсичних супстанци које могу загадити животну средину. Такође, треба да сарађују на заштити флоре и фауне и у областима дефинисања националних резервата и области за рекреацију

мерама на спречавању неког конкретног вида загађења. Прецизирају се мере, укључујући и обраћање судским инстанцама, у случају да загађење са територије једне нордијске земље, укључујући и еколошки штетне активности, утиче на другу нордијску земљу, која може да се жали и тражи надокнаду штете. Свака држава је дужна да именује извршне надзорне органе којима ће поверити задатак надгледања општих интереса у области животне средине, укључујући и могуће загађење са територије друге нордијске земље. У том контексту, државе се обавезују да на захтев суда или надзорног органа доставе информације о предузетим мерама или загађивачима, као и информације о свим догађајима који могу бити релевантни за другу нордијску земљу. Ове информације могу се и објавити у средствима јавног информисања уколико за тим постоји потреба, а надзорни органи могу спровести и истрагу, уколико нађу за сходно, и о томе обавестити надлежне судске органе. Трошкове рада надзорног органа сноси свака држава. У случају да је чињењем једне државе нанета штета другој држави, надзорни орган је дужан да омогући другој страни инспекцију на лицу места, којој може присуствовати и надзорни орган. Свака држава је обавезна да претходно спроведе консултације са другом државом уколико постоји могућност да активности које спроводи имају последице и по другу државу. За такве случајеве, влада државе које се то тиче може захтевати да мишљење да Комисија која се састоји од чланова обе државе, а чији је председавајући из друге државе.⁷⁴⁴ Овај правни инструмент био је јединствен и веома авангардан за то доба, јер је по први пут једна држава добила механизме да утиче на политику друге државе и да даје свој став, када су биле у питању активности које су могле да имају еколошке последице и по њу.⁷⁴⁵

Нордијска конвенција предходила је европском праву у овој области јер се Европска конвенција о заштити животне средине потписује 1977. године, тако да су нордијске земље заједно радиле и координирале ставове у вези њеног текста. Након што је 1978. године ревидиран акциони програм о животној средини из

---

⁷⁴⁴ *Cooperation Agreements between the Nordic Countries, A compilation of some of the basic co-operation agreements between Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden* (Copenhagen: Nordic Council, 1989), 47-51.

⁷⁴⁵ Veit Koester, "Nordic countries legislation on the environment with special emphasis on conservation: A survey", *IUCN Environmental Policy and Law Paper*, No. 14 (1980): 10.

1972. године, унет је наменски програм који се тицао управо заштите животне средине а не загађења уопште како је претходно био случај.⁷⁴⁶ Овај акциони програм нордијске земље наставиће да припремају до данашњих дана и углавном је конципиран на вишегодишњем плану. Тих година, нордијске земље бавиле су се и загађењем Балтичког мора, те је тако седам земаља које излазе на ово море, укључујући и нордијске, 1974. године потписало Конвенцију о заштити животне средине Балтичког мора. Нордијске земље реаговале су и на билатералном плану, те су Финска и Шведска, као и Данска и Шведска 1972. године потписале билатералне уговоре о заштити мореуза и залива између наведених земаља. Осим мора, нордијске земље бавиле су се и ваздухом, нарочито нивоом буке приликом слетања суперсоничних авиона, чије су слетање 1972. године Данска, Шведска и Норвешка забраниле. Значајна пажња посвећивана је и сарадњи на очувању природних ресурса и националних паркова и резервата природе, на начин да су нордијске земље направиле списак најважнијих природних средина на својој територији које су захтевале посебну заштиту. Земље су предузимале заједничке активности, нарочито уколико се радило о природним добрима која су захватала површину две нордијске земље.⁷⁴⁷

Од успостављања нордијске сарадње у овој области, нордијске земље наставиле су да сарађују на бројним пројектима, кроз механизме које су поставили Нордијски савет и Нордијски савет министара, али и на билатералној основи и, наравно на европском и глобалном плану. Од 1995. године, Нордијски савет уводи и нордијску награду за заштиту природе и животне средине која се додељује компанији, организацији или појединцу из нордијског региона који може послужити као пример другима у заштити животне средине.⁷⁴⁸

Прогресивност нордијских земаља огледала се увек у високо иновативном односу према овој области, тако да се оне веома ревносно односе према изазовима какви су климатске промене, коришћење и емисија издувних гасова, заштита морског еко-система и очување био-диверзитета. Очување и заштита животне средине гледа се и кроз сегмент економије и обратно, што се читава и кроз однос

---

⁷⁴⁶ Wendt, нав. дело, 238.

⁷⁴⁷ *Ibid*, 238-240.

⁷⁴⁸ <http://www.norden.org/en/nordic-council/nordic-council-prizes/nordisk-raads-natur-og-miljoepriis>

према храни која се производи у региону и њеном квалитету, заштити животне средине и последицама глобалних климатских промена по крајњи север – Арктик, коме се посвећује велика пажња, не само у нордијском, већ и у међународном контексту. Последњих година нордијске земље као приоритет издвојиле су области: климе и ваздуха, мора и обалних зона, биолошког био-диверзитета и еко-система и одрживу производњу и потрошњу.⁷⁴⁹

Ангажман нордијских земаља у области заштите животне средине усмерен је ка бољем искоришћавању знања и средстава, кроз удруживање и људских и финансијских капацитета ради постизања најбољих резултата. Имајући у виду специфичност ове области и нарочито угроженост Арктика, сарадња се често одвија и у ширем контексту региона, кроз бројне друге мултилатералне форме као што су Арктички савет, Савет држава Балтичког мора и Баренцов Евро-арктички савет. Пројекте у области животне средине, због посебног значаја ове области за нордијски регион, финансира и Нордијска инвестициона банка⁷⁵⁰, као и Нордијска финансијска корпорација за животну средину.⁷⁵¹

На крају, треба рећи да је свакако највећи ангажман нордијских земаља у овом периоду усмерен на одрживу производњу и потрошњу, односно на проблем емисије издувних гасова и последице по животну средину на глобалном плану и исправљање грешака из прошлости. Напори се улажу на успостављање еколошко позитивних мера за минимизирање штете настале током индустријског развоја, примену нових еколошки подобних технологија производње и смањење емитовања издувних гасова и заштиту природних ресурса. Циљ нордијских земаља је да делују не само на локалном, регионалном, европском већ и на глобалном плану⁷⁵². У складу са актуелношћу ове теме на глобалном плану и међународним инструментима, нордијске земље усвојиле су 2011. године Иницијативу за нордијско партнерство у сузбијању емисије гасова на глобалном нивоу, опредељујући се за подршку Вијетнаму и Перуу, јер је на нордијском

---

⁷⁴⁹ <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/areas-of-co-operation/environment/nordic-environmental-co-operation>

⁷⁵⁰ <http://www.nib.int/>

⁷⁵¹ <http://www.nefco.org/>

⁷⁵² <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/areas-of-co-operation/environment/sustainable-consumption-and-production>

нивоу емисија мала.⁷⁵³ На нордијском плану, земље су увеле знак *Ecolabel*⁷⁵⁴ који је до сада добило преко 6000 нордијских производа у складу са високо постављеним стандардима који гарантују да је њихова производња спроведена по највишим еколошким стандардима.⁷⁵⁵

5.7.2. Енергетика

Сарадња нордијских земаља по питању енергетике почиње у периоду високог индустријског развоја када се у свим земљама појављује повећана потражња за енергијом и настоје максимално искористити постојећи ресурси. Чињеница је да су нордијске земље богате ресурсима – Норвешка има значајне резерве гаса и нафте, хидро потенцијале који јој обезбеђују скоро половину потребне електричне енергије, налазишта угља, густе шуме, а користи и енергију ветра и разне обновљиве изворе енергије. Због свега наведеног никада није разматрала могућност коришћења нуклеарне енергије. Шведска, која је индустријски најбоље развијена нордијска земља, има и највеће потребе за енергијом и, за разлику од Норвешке, нема на располагању значајне потенцијале и резерве гаса, нафте или угља. Стога је у периоду шездесетих и седамдесетих оптирала за изградњу нуклеарних реактора, којих је дванаест, али у каснијем периоду је питање изградње нових реактора одбачено на референдуму, а као рок за затварање постојећих била је постављена 2010. година. Затворена су два, а осталих десет ради захваљујући одлуци владе 2009. године. Влада је подржавала мере на преоријентацији на друге врсте енергената, од боље искористљивости хидро ресурса, преко термо-електрана, повећања коришћења класичних енергената као што су нафта, гас и угљ, до што већег коришћења обновљивих извора енергије и развоја алтернативних горива. Финска је упркос томе што располаже са веома slabим изворима енергије, као што су хидро-потенцијал, дрво и тресет, до шездесетих година успевала да намири скоро 60% потреба из

---

⁷⁵³ <http://www.norden.org/en/nordic-council-of-ministers/council-of-ministers/nordic-council-of-ministers-for-the-environment-mr-m/declarations-and-statements/the-nordic-partnership-initiative-declaration-by-the-nordic-ministers-for-the-environment-and-climate>

⁷⁵⁴ <http://www.nordic-ecolabel.org/>

⁷⁵⁵ <http://www.norden.org/en/nordic-council-of-ministers/council-of-ministers/nordic-council-of-ministers-for-the-environment-mr-m/the-nordic-ecolabel/>

сопствених извора. Тражња је потом нагло расла, те су се определили за повећање коришћења сопствених извора и њихову максималну искористљивост, али и за коришћење обновљивих извора енергије и, наравно, за изградњу нуклеарних електрана, тако да сада имају четири реактора, а изградња петог је у плану. Данска располаже са одређеним резервама нафте и гаса, угља, тако да користи енергију из термо-електрана, али у највећој мери нафту и гас. Веома је оријентисана ка обновљивим изворима енергије, од ветрењача, биомасе, соларне енергије, биогаса и остатака дрвне грађе.⁷⁵⁶ Исланд је засебна прича јер ово острво има значајне хидро потенцијале и геотермалне изворе, којим обезбеђује преко 85% својих енергетских потреба. Остатак се надомешћује из фосилних извора и обновљиве енергије, нарочито ветра.⁷⁵⁷

По нама, било је потребно да у уводном делу представимо ове податке јер је очигледно да се у смислу енергетских ресурса, како расположивости, тако и искористљивости, нордијске земље веома разликују. Стога је и било немогуће на нордијском плану развити неку стриктну стратегију о заједничкој политици у овој области. Ипак, нордијска сарадња у области енергетике је веома разграната и одвија се на разним нивоима. Институционално, ова област, као и све друге области сарадње, у надлежности је Нордијског савета министара, односно Нордијског савета министара економије, енергије и регионалне политике и истоименог комитета високих званичника. Сарадња нордијских земаља у овој области има за циљ да подстакне даљи позитиван раст читавог региона. У енергетском сектору, сарадња је усмерена на: гарантовање испорука енергије, усклађивање нордијског тржишта електричне енергије, промовисање развоја обновљивих извора енергије, а у суштини, циљ је постављање нордијског региона на челну позицију у међународним оквиру. Савет министара из области енергетике подржава и финансира институцију Истраживање нордијске енергије, која је основана пре 25 година и окупља научнике и истраживаче региона⁷⁵⁸, а пружа подршку и пројектима из области истраживања и других области које имају за циљ бољу искористљивост природних ресурса и

---

⁷⁵⁶ “Energy and Environment (Panel discussion)”, (VIII International Conference on Regional Cooperation organized by the Nordic Council for international organizations in Europe, Scanticon, Århus, Denmark, September 27-30, 1981), 73-95.

⁷⁵⁷ http://www.icetradedirectory.com/english/industry_sectors_in_iceland/energy_in_iceland/

⁷⁵⁸ <http://www.nordicenergy.org/>

енергије, као што су на пример *NordMin*, истраживање одрживог рударства и рударске индустрије или „Нордијске енергетске општине“ у коме је фокус био на општинама које су спроводиле најиновативније енергетске пројекте.⁷⁵⁹

Интензивна сарадња одвија се и на нивоу енергетске инфраструктуре. Нордијско удружење оператора за пренос електричне енергије успостављено је када су се Шведска, Данска, Норвешка и Финска 1963. године удружиле у *Nordel*, преко кога су координирале производњу електричне енергије, успостављајући мрежу каблова која их је енергетски повезивала. Између Норвешке и данског полуострва Јутланда 1977. године постављен је тада највећи енергетски кабл на свету. Читава ова мрежа за пренос електричне енергије омогућавала је да се у случају потребе ка одређеном региону усмери додатна електрична енергија.⁷⁶⁰ Сарадња нордијских регулаторних тела у области енергетике остварује се од 2002. године у оквиру *NordREG*⁷⁶¹, а његов рад у великој мери је повезан са надлежностима Групе за тржиште електричне енергије (*Electricity Market Group*) која координира активности на процесу хармонизације а на основу налога Нордијског савета министара.⁷⁶² *NordREG* промовише развој ефикасних тржишта електричне енергије у нордијском региону, а у складу са политикама и дешавањима у Европској унији.⁷⁶³ О размени електричне енергије у региону стара се *Nordic Pool*.⁷⁶⁴ *Nordic Pool* основан је 1996. године као прва међународна институција за размену енергије између Норвешке и Шведске, којој се 1998. године прикључује Финска, 1999. западна Данска а 2000. источна Данска.⁷⁶⁵

Треба истаћи да, мада је постојала дуга традиција и снажна политичка подршка нордијској сарадњи у енергетском сектору, деценијама није постојао правни основ за сарадњу, већ се она спроводила на основу консензуса и узајамног разумевања. Нордијски министри су се, чињеница, још 1995. године у Луизијани у

---

⁷⁵⁹ <http://www.norden.org/en/nordic-council-of-ministers/council-of-ministers/nordic-council-of-ministers-for-business-energy-regional-policy-mr-ner/the-nordic-council-of-ministers-for-business-energy-and-regional-policy>

⁷⁶⁰ Barry Turner, Gunilla Nordquist, *The Other European Community. Integration and Cooperation in Nordic Europe* (London: Weidenfeld and Nicolson, 1982), 232.

⁷⁶¹ <https://www.nordicenergyregulators.org/>

⁷⁶² *Electricity Market Group 2007: Status of harmonisation in the Nordic electricity market* (Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2007), 3.

⁷⁶³ *NordREG Work Program 2013*, https://www.nordicenergyregulators.org/upload/NordREG_WP2013.pdf

⁷⁶⁴ <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/areas-of-co-operation/energy/energy-infrastructure>

⁷⁶⁵ *Electricity Market Group 2007: Status of harmonisation in the Nordic electricity market* (Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2007), 3.

Данској заложили „за слободно и отворено нордијско тржиште и за ефикасну сарадњу са тржиштима у окружењу“, али са правног становишта, нордијске земље су биле обавезане на сарадњу тек Уредбом Европске уније 1228/2003. Након тога, 2004. године министри у Декларацији из Акурејра закључују да „нордијско тржиште електричне енергије треба да буде снажна и активна сила у формирању енергетске политике у нордијском региону и Европи“, а 2006. године усвајају и Декларацију из Бодоа која по први пут поставља јасна правила и механизме за остваривање тог циља.⁷⁶⁶

Енергетска ефикасност је такође једна од кључних тема у нордијској сарадњи у овој области, нарочито јер нордијске земље већ деценијама предњаче у настојањима да се укупан утрошак енергије сведе на најрационалнију могућу меру, због све веће потражње за енергентима и исцрпљивања енергетских ресурса, захтевније еколошке политике и све већих цена енергената. На том задатку нарочито су ангажоване Радна група за енергетску ефикасност која промовише нордијску сарадњу у постизању што вишег степена енергетске ефикасности, као и на примени европских стандарда, као и институција Истраживање нордијске енергије, коју смо већ споменули.⁷⁶⁷

Нордијске земље су једне од „пионира“ у примени обновљивих извора енергије и овој области се у енергетском сектору, а и у укупној нордијској политици, поклања велика пажња. Нордијски савет министара успоставио је Радну групу за обновљиву енергију која политички и стручно помаже нордијским земљама на размени информација и успостављању заједничких пројеката. Група има и задатак да у ширем нордијском региону, у оквиру ЕУ и на глобалном плану „пласира“ на тржиште нордијску технологију и знања у овој области.⁷⁶⁸ Нордијске земље улажу значајна средства у истраживање обновљивих извора енергије, нарочито ветра, био горива, биомасе, геотермалне енергије, алтернативних горива, али и у пословне аспекте, на јачању мрежа и иновација за развојне технологије које потом извозе.⁷⁶⁹

---

⁷⁶⁶ *Ibid.*, 4.

⁷⁶⁷ <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/areas-of-co-operation/energy/energy-efficiency>

⁷⁶⁸ <http://www.norden.org/en/nordic-council-of-ministers/council-of-ministers/nordic-council-of-ministers-for-business-energy-regional-policy-mr-ner/institutions-co-operative-bodies-border-regions-and-working-groups/working-groups/working-group-for-renewable-energy>

⁷⁶⁹ <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/areas-of-co-operation/energy/renewable-energy-sources>

Нордијске земље усвајају трогодишњи акциони план којим се дефинише заједничка политика у области енергетике и одређују приоритетне области сарадње, које су последњим планом закључно са 2013. годином постављене тако да омогуће остварење следећих циљева: успостављање отвореног уместо заједничког тржишта електричне енергије; координацију активности у вези обновљиве енергије, са акцентом на енергију ветра, геотермалну енергију и увођење обновљивих извора енергије у транспортне системе и, наравно, на пласирање нордијских иновација и достигнућа широм света; успостављање што боље енергетске ефикасности, нарочито у сектору грађевинарства и изградње стамбених објеката, транспортном сектору, индустрији и коришћењу што више енергетски ефикасних производа и у грејању. Посебна пажња у нордијском региону посвећује се и бројним изолованим и слабо насељеним областима, истраживању и међународној сарадњи.⁷⁷⁰

5.7.3. Пољопривреда, рибарство, шумарство и храна

Ова област, која је веома компатибилна са областима које смо већ обрадили у овом поглављу, означена је као једна од приоритетних у нордијској сарадњи уназад неколико деценија. Нордијски председници влада су још 1968. године у својој Одлуци о јачању нордијске сарадње у трговини и пољопривреди дефинисали да је потребна хармонизација у оквиру нордијског региона, на начин да се постигне договор о ценама пољопривредних производа као баријера субвенционисаном извозу трећих земаља и укидањем елемената ручне производње пољопривредних производа. Предложено је да се све земље адаптирају на услове нордијског тржишта и нордијске политике у области пољопривреде, у сагласности са европском интеграцијом у овој области, како би се превладале потешкоће које су констатоване између нордијских земаља. Јачање сарадње у области рибарства подразумевало је, између осталог, уклањање постојећих ограничења у нордијској трговини и комерцијалној политици у погледу извоза у треће земље.⁷⁷¹

---

⁷⁷⁰ *Action Programme for Nordic Co-operation on Energy Policy 2010-2013*, (Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2010).

⁷⁷¹ http://www.cvce.eu/content/publication/2002/10/28/a3e655d0-91c3-45e7-8540-1ba7eb7441a2/publishable_en.pdf

Прва Контакт група за сарадњу у пољопривреди и шумарству формирана је 1961. године, на нивоу експерата из ресорних нордијских министарстава, 1979. године успостављен је Нордијски комитет високих званичника у овој области, а 1984. године је реорганизована поменута контакт група. Кључна институција јесте Нордијски савет министара рибарства и аквакултуре, пољопривреде, хране и шумарства, који функционише под капом Нордијског савета министара. Нордијска банка гена основана је 1978. године са задатком да прикупља сојева пољопривредних култура и биљака које су значајне за економску стабилност земље. У првим деценијама, сарадња је била усмерена на одгој биљака, заштиту усева, процену деловања пестицида, механизацију за пољопривреду и шумарство и истраживање и развој наведених области.⁷⁷² Акциони програм сарадње, као и у другим областима, усаглашавао се најчешће на трогодишњем плану, уважавајући актуелне потребе и изазове који су били заједнички за нордијске земље.

Међутим, за разлику од тадашњег, да га тако назовемо, класичног програма сарадње, сада се нордијске земље у овим областима постављају знатно инвентивније. Последњи Оквирни програм сарадње 2013-2016 усмерен је на одржив развој у наведене четири области. Када су у питању природни ресурси, нарочито се истиче важност такозваног „зеленог сектора“ и његовог одрживог развоја, односно што бољег функционисања екосистема, што ће следствено обезбедити бољу подлогу за развој друштва. У том контексту, сарадња се фокусира на усева, производе животињског порекла, дрвну грађу; пружање подршке кроз обезбеђивање чистије воде и бољих климатских услова, што све утиче на бољи квалитет живота и здравља појединца а тиме и на свеукупно нордијско друштво. Нарочита пажња посвећује се истраживачком раду, који је кључ за иновације и развој приватних предузећа у примарном сектору и другим деловима друштва. Производња хране, воде, меса, рибе заснива се на природним биолошким ресурсима, на одржив начин, о чему су дужни да се старају сви сегменти друштва. То се види као један од најважнијих задатака нордијске

---

⁷⁷² Alastair H. Thomas, “The concept of the Nordic region and the parameters of Nordic cooperation”, in *The European Union and the Nordic Countries*, edited by Lee Miles (London: Routledge, 1996), 25.

сарадње у овом сектору. У склопу комерцијалне производње, као један од најважнијих изазова виде управљање природним ресурсима.⁷⁷³

На сличним принципима одвија се и сарадња у вези одговорног управљања морским и слатким водама. Велика пажња посвећује се примени међународних стандарда, посебно у области конзервације и одрживог коришћења биолошког диверзитета и генетских структура, што се на нордијском и националном нивоу остварује кроз развијање заједничких стратегија за конзервирање генетских варијација и коришћење генетских ресурса, чему ће се у нордијском региону посвећивати све већа пажња. Квалитет и очување животне средине посматрају се као изразито важни за производњу хране на здрав и безбедан начин.⁷⁷⁴

Нордијске земље баве се храном и у оквиру великог пројекта Нова нордијска храна, који комплементарно обједињује бројне области – културу исхране, гастрономију, сировине, туризам, дизајн, здравље, бригу о животињама и пословни развој. На неки начин, овде је у питању изградња посебног, културног идентитета, која се форсира у нордијским земљама, јер је гаранција да је храна справљена од здравих и чистих нордијских рибљих и животињских производа, а са друге стране, овај концепт користи се као савршен и пријемчљив начин за нордијско брендирање на глобалном плану. Можемо као пример истаћи једномесечно представљање нордијских земаља у Кенеди центру у Њујорку, фебруар-март 2013, у оквиру ког је сегмент о нордијској храни и кухињи имао веома проминентну улогу. Мада се овај принцип чини можда као прозаичан, он у себи обједињује бројне нордијске ресурсе, помаже да се сарадња поспеши у пословном сектору јер су на њему ангажоване и званичне нордијске институције, пословне организације, разни произвођачи хране, укључујући и пољопривреднике, а на крају и туристички сектор, што је вероватно савршен пример нордијске синергије која се узима као лајтмотив и циљ свеукупне нордијске сарадње.⁷⁷⁵

---

⁷⁷³ *Framework Programme 2013-2016: Nordic Co-operation on Fisheries and Aquaculture, Agriculture, Food and Forestry* (Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2012), 13-14.

⁷⁷⁴ *Ibid.*, 13-14.

⁷⁷⁵ <http://www.norden.org/en/nordic-council-of-ministers/council-of-ministers/council-of-ministers-for-fisheries-and-aquaculture-agriculture-food-and-forestry-mr-fjls/new-nordic-food>

На крају, да споменемо и можда најважнији сегмент сарадње у овој области, а то је истраживачка делатност, која у новом концепту који су поставиле нордијске земље, који пре свега подразумева иновативност у технолошком и експертском смислу, свакако има огромну улогу. Нордијске земље сарађивале су у истраживачком сегменту још од 1965. године када је основан Нордијски комитет за истраживање у пољопривреди и храни, као координативно тело у оквиру пољопривредног сектора нордијских земаља, које функционише под капом Нордијског савета министара надлежних за ту област. Основни задатак Комитета је да кроз промовисање и координацију пољопривредног и сектора хране заснованог на знању допринесе нордијској сарадњи у тој области. У оквиру својих надлежности, Комитет сарађује и са другим телима која су такође основана од стране Нордијског савета министара, а то су: Комитет за сарадњу и истраживање нордијских шума, Нордијско удружење научника у пољопривреди и Нордијски комитет за научну сарадњу у области ветерине. Комитетом председава нека од нордијских земаља у четворогодишњем периоду.⁷⁷⁶ Од научних и истраживачких институција у овој области можемо споменути и Нордијски универзитет за шумарство, ветерину и пољопривреду, основан 1995, који у ствари представља мрежу за сарадњу између факултета и универзитета у нордијским земљама из наведених области, а основни му је задатак да поспешује, пружа подршку и промовише сарадњу између бројних институција које омогућавају постдипломско образовање у области пољопривреде, ветерине и шумарства широм нордијског региона.⁷⁷⁷

Завршавајући овим преглед сарадње нордијских земаља у секторским политикама, можемо рећи да је у суштини веома тешко јасно раздвојити све области сарадње јер су оне увек до неке мере испреплетане, што можда најбоље и показује колико је нордијска сарадња дивергентна а опет усмерена ка пуној нордијској синергији, окренута будућности и прагматична изнад свега.

---

⁷⁷⁶ <http://nkj.nordforsk.org/en/about>

⁷⁷⁷ <http://www.nova-university.org/>

5.8. Регионална политика и прекогранична сарадња

Након II светског рата, као и у другим земљама које су се тада убрзано развијале, и у нордијским земљама био је приметан тренд напуштања руралних области и гравитирање ка већим срединама. У нордијским земљама то је било још проблематичније јер су, сем Данске, располагале великим просторствима, што је одређене пределе, нарочито у граничним појасима Норвешке и Шведске и Шведске и Финске, остављало ненасељене и без перспективе. Оваква ситуација погодовала је и додатним одласцима, што је упалило аларм код локалних власти, које су стимулативним мерама настојале да промене такав тренд. Мере су током педесетих биле усмерене на јачање инфраструктуре ради бољег повезивања и лакшег контакта са већим центрима, а 1966. године овим питањем позабавио се и Нордијски савет који је владама нордијских земаља дао у задатак да наставе да раде на јачању прекограничне сарадње, што је сада са локалних управа пребачено на нордијски план. Локалне управе су након препоруке појачале своје активности, а надлежне институције у нордијским земљама, углавном у оквиру министарстава рада која су била задужена и за локалне самоуправе, уз помоћ нордијских комитета за тржиште рада, формирале су 1966. године радну групу *NordREFO* – Нордијску комисију за истраживање регионалне политике како би се појачало истраживање у овој области. Нордијски савет унео је у свој акциони програм 1972. године пасус о регионалној политици, након чега се оснива Нордијски комитет високих званичника за регионалну политику, 1973. године са задатком да координира активности у овој области. Комитет је надаље био надлежан да припрема акционе програме, односно да на основу постигнутог до тада, дефинише наредне мере. У почетку су активности биле углавном усмерене ка споменутиим граничним пределима, укључујући и залив између Данске и Шведске, али се у каснијој фази у ову област сарадње укључују и Исланд, Фарска острва и Гренланд, што је подразумевало веће финансијске издатке. Средства је, сходно овлашћењима, издвајала Нордијска инвестициона банка, опредељујући их у форми регионалних зајмова националним фондовима за локални развој са циљем развоја области које су биле од заједничког интереса за нордијски регион. Посебан интерес за ову врсту помоћи показивала је Финска, како би спречила све

већи одлив радно способног становништва у Шведску, у коју су мигрирале десетине хиљада Финаца у потрази за послом.⁷⁷⁸

Колико су пажње нордијске земље посвећивале овој врсти сарадње најбоље говори то што су 26. маја 1977. године закључиле Споразум о сарадњи између нордијских граничних општина. Споразум који је ступио на снагу 26. јануара 1979. године, предвиђа да централни и локални органи власти земаља уговорница треба да посвете пажњу потребама локалних управа у питањима која се тичу регионалних и локалних градова и округа и планирању у граничним областима. Централне власти у случају потребе пружиће помоћ локалним властима саветима или информацијама о правним и другим питањима која се могу појавити током пројеката које спроводе локалне управе на националним границама. Централне власти могу вршити надзор над локалним управама или својим локалним органима власти уколико сматрају да постоји задржавање информација или увођење правила која су супротна националним интересима.⁷⁷⁹

Прогресивна политика у области регионалног развоја и повезивања позитивно се одразила на бројне прекограничне градове и области, захваљујући и издашној финансијској помоћи коју је у ове сврхе издвајао Нордијски савет министара кроз мрежу институција на разним нивоима. Савет је 1997. године успоставио и нову истраживачку институцију, *NordRegio*, која је од тада, сарађујући и са другим истраживачким институцијама, произвела значајан научно заснован материјал за извршне власти на свим нивоима које су се бавиле прекограничном сарадњом, нарочито у области регионалног развоја, урбаних и руралних проблема, демографије и др.⁷⁸⁰ Неки од пројеката, намењени повезивању и развоју ових прекограничних области, данас су примери најбоље праксе, као што је на пример подводни тунел и мост преко залива *Øresund* који повезује јужну Шведску и Данску, или област северне Скандинавије, *Nordkalotten* – крајњи север, близу Арктика, која је деценијама била високо на агенди регионалне политике нордијских земаља, захваљујући чему је ова област

---

⁷⁷⁸ Wendt, нав. дело, 243-245.

⁷⁷⁹ *Cooperation Agreements between the Nordic Countries, A compilation of some of the basic co-operation agreements between Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden* (Copenhagen: Nordic Council, 1989), 67-69.

⁷⁸⁰ <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/areas-of-co-operation/regional-policy/nordic-co-operation-on-regional-policy>

напредовала у свим сегментима. Подршка овим и још десетини других прекограничних региона се наставља, а Нордијски савет министара, у складу са општом стратегијом за развој нордијског региона, за наредни трогодишњи период фокус у регионалној политици ставиће на одрживи развој, „зелени раст“ и одрживи Арктик.

5.9. Сарадња у области спољне политике и безбедности

5.9.1. Први покушај успостављања одбрамбене уније

Историја сарадње нордијских земаља у области спољне политике и безбедности је у бити сложена и на њу су у великој мери утицале спољне околности. Још након I светског рата зачеле су се прве идеје о успостављању одбрамбене уније. О сарадњи се разговарало у оквиру Нордијског комитета за сарадњу, који су чинили политички и лидери нордијских социјал-демократских покрета рада. Одређених иницијатива било је и на вишем политичком нивоу, на пример када се, у контексту притиска на Финску да потпише споразум са СССР 1940. године, својим норвешким и шведским колегама обратио фински МИП, Ваино Танер (*Väinö Tanner*). Разматрање могућности одбрамбене уније на састанцима Нордијског комитета за сарадњу било је добро прожето скепсом, а иницијативу за расправу о томе углавном су покретали дански и фински чланови, јер су ове две земље биле највише изложене евентуалној совјетској одмазди. Мада није био редак случај да се теме покренуте на овим састанцима преузму са највишег политичког нивоа, питање одбрамбене сарадње са циљем постизања боље борбене готовости у превентивне сврхе наћи ће се на нордијској агенди тек након II светског рата.⁷⁸¹

Разматрање могућности за одређени вид војне сарадње почеће да се помаља у војним а не политичким круговима, у априлу 1947, годину дана пре него што ће се ова тема наћи на политичком столу. Наиме, командант данске морнарице, након консултација са министром одбране, предложиће тадашњем

---

⁷⁸¹ Kersti Blidberg, "Just good friends: Nordic Social Democracy and Security Policy 1945-1950", *Forsvarsstudier* 5 (1987): 6-11.

МИП Расмусену (*Gustav Rasmussen*) да се данско-шведски контакти који су на војном нивоу постојали од краја II светског рата евентуално преточе у неки „нордијски војни споразум у оквиру Уједињених нација”. Министри спољних послова Шведске и Норвешке позитивно су реаговали, што даје замајац припремама за озбиљније разматрање ове теме до кога ће доћи наредне године. Предлог је био логичан след чињенице да је након рата успостављена одређена врста функционалне сарадње која се одвијала кроз заједничку обуку, студијске посете као и размену информација о организацији, људству, наоружању и другим војним питањима. Контакти су постојали и између норвешке и шведске стране, о могућности заједничке набавке наоружања и обуке.⁷⁸²

Значи, док смо на нордијском плану, на функционалном нивоу, имали зачетке сарадње, који су вероватно у смислу иницијативе помогли да се то питање нађе на дневном реду, томе је у још већој мери допринела и ситуација на безбедносном плану, односно однос СССР према нордијском региону. Иако је Финска успела те 1940. године, прихватајући полунезустрални статус, да избегне потписивање Споразума о везама са СССР, ово питање дошло је на ред 1948. године, због совјетског притиска, који је ојачао након што је Финска пред крај II светског рата Совјетима морала да уступи регион Петсамо и да прихвати да им на 50 година изнајми поморску базу у Поркали⁷⁸³, покушавајући да дâ мало да би избегла много, односно „совјетизацију” земље. Совјети су као знак помирења повукли своје војне трупе из северне Норвешке и са данског острва Борнхолм. Све наведено указује да је латентни а некад и конкретни притисак на ове три земље од стране Совјета био константан, мада се нордијске земље ни на који начин нису перципирале као непријатељи исте тежине или значаја као западноевропске земље.⁷⁸⁴

Предлог о успостављању нордијске одбрамбене уније у функционалном смислу изнет је званично на састанку нордијских министара спољних послова у фебруару 1948. године. Пар недеља касније, Норвешка дознаје да Совјети

---

⁷⁸² *Ibid*, 31-33.

⁷⁸³ Базу ће им СССР вратити 1955. године, а у истом пакету, Финска ће добити и сагласност да постане чланица Нордијског савета. Овај гест предузет је како би се ојачали анти-НАТО елементи у Данској и Норвешкој и да би се охрабрила Шведска да остане статусно неутрална.

⁷⁸⁴ Valur Ingimundarson, „Between Solidarity and Neutrality: The Nordic Countries and the Cold War“, *Cold War International History Project Bulletin, Cold War Flashpoints* (Winter 1998): 269-270.

наводно планирају да и са њом потпишу пакт, након чега се интензивирају контакти на министарском нивоу између три земље. Имајући у виду да је Шведска из II светског рата због своје политике неутралности и јаке индустријске базе изашла доста јака, није јој мањкало наоружања нити спремности да остане доследна у својој политици неутралности коју је гајила још од краја сукоба у нордијском региону, 1814. године. Стога, логично, Норвешкој се износи предлог да се формира нордијска одбрамбена унија базирана на неутралности, односно неприступања ниједном блоку и настојању да се избегне конфликт сваке врсте. Норвешка изражава начелан позитиван став о одбрамбеној унији, али уз оgradu да она не може бити заснована искључиво на принципу неутралности. У даљим разговорима проблем се на линији Норвешка-Шведска прво свео на терминолошки, затим концептуални, око поимања безбедносне политике, док је Данска са стране пратила развој преговора и надала се позитивном расплету. Одређени помак направљен је у једном од норвешких нацрта текста, наслањањем на Повељу УН и истицањем да су три земље „спремне да размотре војну сарадњу у складу са принципима члана 52 Повеље УН, јер таква сарадња може допринети очувању мира и безбедности...“. Нацрт је садржавао и план сарадње који је подразумевао функционалну војну сарадњу, што Шведска одбија јер се нигде не спомиње војна неутралност. Норвешка потом покушава да проблему приступи са друге стране – преко војно-техничких питања, што Шведска, која у међувремену бива изложена критикама због свог стриктног инсистирања на неутралности, поново одбија. У тим „топло-хладним“ преговорима Норвешка, због јаке шведске позиције као земље која поседује и производи наоружање, али и због могућег незадовољства јавности ако би одустала од нордијске безбедносне варијанте, пристаје да размотри шведске захтеве који су следећи: убудуће, разматрање могуће уније биће ограничено на алтернативу неутралности; владе ће по сваку цену настојати да остану изван рата две суперсиле и неће водити преговоре са другим земљама око могуће одбрамбене сарадње све док трају нордијски преговори, који ће се одвијати у тајности.⁷⁸⁵

---

⁷⁸⁵ Kersti Blidberg, “Just good friends: Nordic Social Democracy and Security Policy 1945-1950”, *Forsvarsstudier* 5 (1987): 33-38.

Чврст став Шведске и опредељеност према постизању нордијске уније у којој би Шведска била гарант безбедности Норвешкој и Данској, били су засновани и на безбедносној претпоставци да би се повезивање ових нордијских земаља са западним блоком одразило на безбедност региона који би постао изложенији и видљивији у сукобу великих сила, јер би због огромних пространстава у морском појасу Норвешке ка крајњем северу нека од војних база неминовно била постављена ту. Стога је Шведска као једино решење видела одбрамбену унију засновану на неутралности, координираној спољној политици и свом безбедносном и војном капацитету.

У октобру 1948. године оснива се Скандинавски комитет за питања одбране у Ослу, кога чине по четири члана из ове три земље, а уочи оснивачког састанка три министра постижу договор да се разговара о две могућности – одбрамбеној унији или делимичном одбрамбеном партнерству, уз претпоставку поштовања правила: да ће се свака земља силом одупрети сваком нападу; да ће у случају напада деловати на бази заједничке солидарности; да три земље, које су се договориле да остану изван ратова, нису претходно закључиле војни споразум са другим силама и да ће испуњавати своје обавезе које проистичу из Повеље УН. Комитет је требало да поднесе извештај о току преговора до 1. фебруара 1949. године.⁷⁸⁶ Преговори су се водили и на политичком нивоу, како у оквиру нордијске тројке, тако и са западним земљама и САД, које су у то време покренуле причу о Маршаловом плану. Норвешки и шведски ставови и даље су се разликовали, а премијери две земље покушали су да ово питање разреше и кроз разговоре са САД и земљама које су водиле преговоре око формирања Атлантског пакта (НАТО), око обезбеђивања наоружања за Данску и Норвешку, које су из II светског рата изашле са десеткованим наоружањем. У том контексту, две земље су покушале да обезбеде излаз из дате ситуације на начин да сви буду задовољни – да УН одобре споразум, који би у материјалном смислу гарантовале све чланице УН, а да Шведска из Маршаловог плана добије средства којим би обезбедила наоружање за Данску и Норвешку. У теорији, тако су настојали да остану на принципу неутралности и да се не вежу директно за запад. То се показало само

---

⁷⁸⁶ *Ibid*, 41-42.

као теоријска могућност, а пред крај рока за постизање договора, на састанку у Карлстеду, две земље излазе са дијаметрално супротним ставовима – норвешки је формулисан као скандинавска одбрамбена унија која је везана за НАТО, а шведски као унија на бази неутралности, одобрена од стране УН. Састанак у Ослу, 29-30. јануара 1949. донео је дефинитиван крај преговорима о формирању Скандинавске одбрамбене уније, због непомирљивих позиција две земље. Било је и идеја да се успоставе билатералне уније, када већ није успела трилатерална, али се од тога одустало.⁷⁸⁷

Неуспех у формирању ове уније може се посматрати у безбедносном и у нордијском и националном контексту. Са безбедносног становишта, најзаинтересованија земља за формирање уније била је Данска, јер јој је очајнички било потребно наоружање али и безбедносна залеђина. Данска је једина од нордијских земаља која је имала јасне циљеве и која тада није калкулисала ни са једном другом опцијом. Норвешка је због свог пространства ка северу била заинтересована за ближи однос са САД као заштитом од руског утицаја и стога јој је било веома тешко да прихвати ултимативан шведски став заснован на неутралности и негирању права на сарадњу са другим земљама или војним блоковима. Шведска је сматрала реалном претњом свако везивање за блокове, а са аспекта наоружања и безбедности била је релативно сигурнија без икакве уније него да је пристала на другу опцију која би тежиште померила ка једној од блоковских страна. И, на крају, не треба занемарити ни заиста веома доминантну позицију Шведске у том тренутку и потенцијалну бојазан друге две земље да то неће бити унија равноправних већ унија прве (међу једнакима) и две слабије чланице. У суштини, све земље су националне безбедносне и политичке интересе ставиле као примарне, али су преговори ипак показали да су ове земље биле спремне да у тако осетљивој ситуацији иду у правцу нордијског решења. Чињеница је да је безбедносни контекст тада био до те мере осетљив да оваква врста политичке и безбедносне уније, непосредно након II светског рата, у том геостратешком контексту, једноставно није била могућа. Финска у овим преговорима није могла нити смела да помисли да учествује због свог зависног

---

⁷⁸⁷ *Ibid*, 52-56.

положаја у односу на Совјетски савез и реалну претњу која би одатле дошла да је Финска покушала да уђе у било какву унију.

Тако су се нордијске земље уочи почетка Хладног рата нашле у ситуацији да покушају да изнађу начин да се заштите а да опет, уколико је могуће, остану неутралне у односу на блоковске поделе које су се правиле. У том покушају, ослањале су се на доктрину „нордијског баланса“, који је као термин увео 1966. године Арне Олав Брунтланд (*Arne Olav Brundtland*), а која подразумева систем тампон зоне, коју су направиле земље нордијског региона, у покушају да велике силе држе подаље или на безбедном одстојању од региона.⁷⁸⁸ Прво су то покушале да учине кроз стварање нордијске одбрамбене уније, а када су преговори пропали, концепт се поставио на другачији начин, односно свака нордијска земља настојала је да свој безбедносни проблем реши на начин који је најбоље одговарао њеним потребама, уважавајући притом и интересе региона. Тако је нордијска група предвођена Норвешком, за којом су следили Данска и Исланд, заједно са САД, Великом Британијом, Канадом, земљама Бенелукса и Португалом 4. априла 1949. основала НАТО.⁷⁸⁹ Управо овај процес учлањења у НАТО говори о међусобној повезаности нордијских земаља, јер да Норвешка није била чврсто опредељена за чланство, због својих безбедносних интереса, Данска и Исланд би највероватније у том тренутку одбиле могућност учлањења.⁷⁹⁰ На крају, треба рећи да су се у односима са Северноатлантским пактом ипак Норвешка и Данска водиле и нордијским интересима, односно нису дозволиле размештање америчких или британских трупа на своје територије.⁷⁹¹ Исланд је земља без војних снага, која је чланство у НАТО видела као начин да обезбеди безбедносну и војну заштиту, те је САД у ту сврху изградила војну базу на Кефлавику. Ове три нордијске земље никад нису дозволиле постављање нуклеарних бојевих глава на својим територијама нити су развијале нуклеарно наоружање. Овом ставу придружила се и Шведска, а наравно и Финска, која је за

---

⁷⁸⁸ Steve Lindberg, „The Illusory Nordic Balance: Threat Scenarios in Nordic Security Planning“, *Cooperation and Conflict* 16:57 (1981): 59.

⁷⁸⁹ http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_52044.htm

⁷⁹⁰ Valur Ingimundarson, „Between Solidarity and Neutrality: The Nordic Countries and the Cold War“, *Cold War International History Project Bulletin, Cold War Flashpoints*, (Winter 1998): 272.

⁷⁹¹ Након “непристојне понуде” САД 1946. године да од Данске купе Гренланд за 100 милиона USD, Данска је 1950. ипак дала дозволу да САД на Гренланду успоставе војну базу *Thule*

време председника Кеконена, чак отишла и корак даље залажући се успостављање правно обавезујуће зоне без нуклеарног наоружања у нордијском региону.⁷⁹²

Сарадња у области одбране и безбедносне политике била је на одређени начин табу тема у нордијској агенди, јер након неуспеха у формирању одбрамбене уније после II светског рата, нордијске земље се у оквиру постојећих институција нордијске сарадње са свесном намером нису уопште дотичале могуће безбедносне сарадње, мада је евидентно да су током тог вишедеценијског периода биле више него свесне чињенице да су некадашњи сукоби давно сузбијени и да реално не постоји могућност да међу њима избије неки нови сукоб.⁷⁹³

5.9.2. Нордијски регион као безбедносна заједница

У нордијском региону увелико је била успостављена плуралистичка безбедносна заједница, која је имала низак ниво тензија, захваљујући достигнутој стабилности која се читавала кроз дефинисане и општеприхваћене границе земаља, висок степен демократије, друштвеног и економског развоја и историјску позицију која овај регион није гурала у ватру сукоба великих сила.⁷⁹⁴ Осим наведених конкретних параметара, на висок степен разумевања и сарадње у региону утицали су и заједничко културно, друштвено и историјско наслеђе, као и географски положај који их је усмеравао једне на друге. Ипак, треба споменути да изазови у безбедносном смислу у оквиру нордијског региона нису били мали и да би у некој другој констелацији, да актери нису били мирољубиви, опредељени ка разговору и компромису и да нису имали висок степен међусобног уважавања и поверења, захваљујући тада најмање једном веку без ратних сукоба, епилог могао бити потпуно другачији. Најбољи пример за то јесте управо Балкан.

На овом месту направили бисмо малу дигресију и вратили се један век уназад како бисмо показали на практичним примерима како је грађена ова безбедносна заједница, као и да су народи нордијског региона имали бројне

---

⁷⁹² Clive Archer, "Deterrence and Reassurance in Northern Europe", *Centrepieces*, No. 6, (Winter 1984): 7-12, 18.

⁷⁹³ Alyson J.K. Bailes, "Thoughts on Civilisation, Security, Integration and Reform" in *Wider Europe: Nordic and Baltic Lessons to Post-enlargement Europe*, edited by Fabrizio Tassinari et al. (Copenhagen: Danish Institute for International Studies, DIIS, 2006), 30.

⁷⁹⁴ Archer, нав. дело, 16.

међуетнички спорне ситуације, које су веома лако могле да буду окидач за рат. За разлику од нас, Нордијци су своје међунационалне конфликте у XX веку решавали мирним путем, а ево и примера: 1) унилатерална одлука Норвешке 1905. године да напусти унију са Шведском није завршила конфликтом, јер су политички надмоћније странке у обе земље биле против употребе војних средстава, мада је у Шведској било ратних поклича. Раздвајање је регулисано кроз процес тромесечних преговора и окончано је споразумом; 2) Швеђани настањени на Оландским острвима 1918. године истакли су захтев да се придруже Шведској а не Финској. Спор није могао бити решен међусобно и изнесен је на арбитражу пред Лигу народа и Стални арбитражни суд у Хагу. Одлуку арбитраже да се Оландска острва ставе под фински суверенитет уз обавезу Финске да им гарантује пуно уживање права која проистичу из њиховог шведског порекла прихватила су обе земље; 3) међународним уговором из 1920. године Норвешкој је прикључена демилитаризована област Свалбард, а осталим потписницама дато је право да тамо истражују природне ресурсе⁷⁹⁵; 4) Данска и Норвешка су 1931. године прихватила арбитражу Сталног арбитражног суда у Хагу којом је Данској додељен источни Гренланд; 5) Исланд је добио самоуправу 1918. године уговором након преговора, на основу ког је 1944. године једнострано прогласио независност; 6) Фарска острва су на референдуму 1946. године, додуше са незнатном већином, гласала за одвајање од Данске; након избора на Фарским острвима на којима су нешто мање од 50% гласова освојиле проиндипендистичке странке, постигнут је споразум са Данском о добијању високог степена аутономије и самоуправе; 7) Гренланд, који је „деколонизиран“ 1950, а 1953. године постао део данског краљевства, 1979. године изборио се за висок степен аутономије и самоуправе.⁷⁹⁶

Већина ових међународних конфликата садржавала је све моменте који, по правилу, имају висок потенцијал за ратни сукоб: спорење око територија, питање давања аутономије, суверенитет, питања употребе језика и др. Ипак,

---

⁷⁹⁵ <http://www.ub.uio.no/ujur/ulovdata/lov-19250717-011-eng.pdf>

⁷⁹⁶ Håkan Wiberg, “A Baltic Sea Security Community” (paper presented at the International Conference „Deepening the Process of Integration in the Baltic Sea Region: Roles of Actors, Competition between Institutions and the Issue of Identity”, Szczecin, December 11-14, 2009), 2-3.

нордијски регион трансформисао се у регион мира, тако да ни каснији конфликти, око права на нафту између Шведске и Данске, или око права излова рибе и проширења заштићеног морског појаса између Исланда и Норвешке, нису имали последице по безбедносни сегмент а решени су споразумно. На крају, свакако морамо споменути и питање Шлезвиг-Холштајна и данске мањине у овој немачкој провинцији, односно ситуацију да Данска, након што је Немачка изгубила II светски рат, није потегла питање измене граница, упркос бројним захтевима за поновно уједињење са овим територијама, које је изгубила половином XIX века. Коначни договор између две земље постигнут је 1955. године, Копенхашко-бонским декларацијама.⁷⁹⁷

5.9.3. Ако нема војне сарадње код куће има у светској кући – Уједињеним нацијама

У годинама блоковских подела на геостратешком плану, у безбедносном смислу, нордијске земље форсирале су “нордијски баланс” и водиле су другачије политике у погледу учешћа и чланства у војним савезима. Међутим, пошто су Уједињене нације биле неутралан форум, прихватљив за све, њихова војна сарадња одвијала се кроз заједничко учешће у мировним мисијама и другим видовима посредовања, контроли наоружања, спровођењу активности на постизању мира и издвајању средстава за развојну помоћ. Питање односа нордијских земаља у оквиру УН биће тема наредног поглавља, тако да ћемо се овде бавити искључиво сегментом сарадње у области одбране и безбедности, што је релевантно за касније иницијативе и успостављање сарадње у тој области у оквиру нордијских институција. Нордијска сарадња у овом сегменту у УН посматрала се као пример политичке и алтруистичке праксе која је нордијским земљама доносила одређени престиж а не као елемент самоодбране, јер се радило о акцијама које су предузимале УН као неутрална страна а чији је циљ био спречавање даље ескалације сукоба широм света.⁷⁹⁸

---

⁷⁹⁷ Више о овим међуетничким конфликтима и нордијском региону мира, видети у: Clive Archer, Pertti Joenniemi, editors, *The Nordic Peace* (Aldershot: Ashgate, 2003).

⁷⁹⁸ Kristmundur Þór Ólafsson, „Nordic security dynamics: Past, present and future“ (MA thesis, Sigillum University of Iceland, June 2009), 42, <http://skemman.is/stream/get/1946/2272/7003/1/Kristmundur-MA-RITGERD.pdf>.

Допринос нордијских земаља мировним операцијама у оквиру УН одвијао се на два плана: концептуалном, јер је у блиској сарадњи са генералним секретаријатом УН, на његовом успостављању радила група малих земаља у којој су биле и нордијске, као и конкретном, учешћем у мировним операцијама. Нордијске земље су захваљујући овој интензивној сарадњи и контактима које су развиле током бројних мисија у оквиру УН често посматране као једна целина, која је била позната као нордијски модел. Мировне операције биле су нарочито погодне за нордијске земље, јер је и УН у зачетку оваквих мисија имала приступ да бира мање земље, без колонијалне прошлости, што је нордијске земље чинило идеалним кандидатима. Нордијске земље иначе су веома фаворизовале овакав инострани ангажман, под заставом УН, јер су доприносиле очувању а касније и успостављању мира, а са војног становишта, јер су њихови војници добили прилику да сарађују и да стекну међународно искуство, што с обзиром на њихову подељеност на неутралне – Шведска и Финска и НАТО земље – Данска и Норвешка⁷⁹⁹, у другим околностима никако није било могуће.⁸⁰⁰

Формална сарадња нордијских земаља у вези мировних мисија у оквиру УН започела је око 1960. године поводом кризе на Синају. Министри одбране Данске, Норвешке и Шведске иницирали су израде студије о нордијској сарадњи у овој области, која је завршена 1964. године. Потом су скупштине нордијских земаља успоставиле националне контингенте који су стављени на располагање УН, координирајући читаву ову процедуру на нордијском нивоу. Финска је у првом периоду због свог односа са СССР ово питање држала ниско на листи приоритета, али се полако прикључила 1963. године, а до 1966. године била је укључена у потпуности. Ови контингенти су све до деведесетих остали приближно на истом броју. Шведска и Финска имале су на располагању по 2000 људи, Норвешка 1350 а Данска 950. У случају све четири земље, контингент су чинили професионални војници, обучени војни обвезници и резервисти. Осим пешадијских јединица, у складу са флексибилним концептом, нордијске земље давале су посебни допринос у областима у којима су биле најјаче. Тако је Норвешка имала на располагању и

---

⁷⁹⁹ Исланд који нема оружане снаге никад није учествовао у овим мисијама, па се зато овде не наводи

⁸⁰⁰ Åge Eknes, "The Nordic Countries and UN Peacekeeping Operations", in *The Nordic Countries in the United Nations: Status and future perspectives*, edited by Åge Eknes (Copenhagen: Nordic Council, 1994), 65-69.

војску из морнарице и ваздухопловства. У тој припремној фази, једна од идеја била је да континенти свих нордијских земаља буду окупљени у оквиру једне нордијске бригаде, али она није заживела. Успостављен је заједнички нордијски комитет – *NORDSAMFN* који су чинили представници министарстава одбране и генералштабова, чији је задатак био да припрема министарске састанке и да се бави текућим питањима од заједничког интереса, као што су обука, авионски превоз до области где су се изводиле операције и финансијским питањима у вези учешћа у мировним мисијама. Ова координација утицала је позитивно на политичку сарадњу нордијских земаља без обзира на њихове разлике у спољној политици.⁸⁰¹

Мада је нордијско учешће у мировним операцијама под окриљем УН било посматрано као заједничко, команда је била одвојена. Осим прве операције УН у Гази (*UNEF I*), заједничке нордијске јединице успостављене су тек 1993. године у Македонији и нешто касније у Босни и Херцеговини. На нордијско учешће у операцијама често су утицали и спољнополитички фактори, односно чланство Данске и Норвешке у НАТО или став Шведске око апартхејда што ју је искључило из операција у Намибији. Такође, чланство Данске у Европској унији условило је њено масовно учешће у операцијама током сукоба на територији бивше Југославије 1992. године (*UNPROFOR*). Ипак, у периоду од шездесетих до осамдесетих, нордијске земље углавном су заједно учествовале у мисијама. Каснијих година све чешће су присутне разлике. На пример, Данска се определила да пружа подршку операцијама које су биле опасније и сложеније, па је тако била једина земља која се одмах прикључила мисији у БиХ. Када је донета одлука да се нордијски батаљон – *NORDBAT* ангажује у региону Тузле, на јесен 1993, Данска је тамо упутила тенковску јединицу. Финска, на пример, због уставних ограничења и процење „тежине“ војног ангажовања у БиХ није могла да учествује, али је зато понела највећи терет од нордијских земаља у Македонији. Шведска је у мисију у БиХ послала пешадијски батаљон одмах по формирању *NORDBAT*, док је Норвешка полако повећавала своје присуство у БиХ.⁸⁰²

---

⁸⁰¹ *Ibid*, 69-71.

⁸⁰² *Ibid*, 71, 77-78.

Током деведесетих, нордијске земље сарађивале су и по питању операција у случају приправности под капом УН, формирајући снаге за брзо реаговање – *SHIRBRIG*. Тако је Данска, која је била на челу ове бригаде, у ту сврху имала на располагању међународну бригаду од 4500 војника, а сличан тренд пратила је и Шведска, стављајући на располагање 3000 војника. Норвешка је успоставила сличну јединицу од 2000 војника, за асистенцију НАТО, коју је стављала на располагање и УН, у случају потребе. Нордијске земље сарађивале су и по питању обуке, посебно у преношењу својих искустава у УН мировним мисијама другим земљама, као и на хуманитарном раду са избеглицама, где су нарочито биле ангажоване Данска и Шведска у оквиру Високог комесаријата УН за избеглице – *UNHCR*, преко својих савета за избеглице. Нордијске земље често су под окриљем УН биле ангажоване и у разним цивилним операцијама. Међутим, са крајем хладноратовске поделе и јачањем безбедносне улоге других организација, од НАТО преко ЕУ, нордијске земље све су мање биле ангажоване у УН по принципу нордијског модела.⁸⁰³ Нордијске земље током свог ангажовања у мировним мисијама УН чиниле су и до 25% трупa током периода Хладног рата, а за буџет за мировне операције издвајале су око 3% буџета УН за ове сврхе кроз обавезне контрибуције.⁸⁰⁴

Нордијске земље на глобалном плану одиграле су своју улогу, доприносећи својим средствима, људством и експертизом у бројним мисијама УН, а потом и у мисијама под командом НАТО. Испоставиће се да ће ово међународно искуство бити веома значајно и за њихову каснију сарадњу у области одбране и безбедности.

5.9.4. Коначно, нордијска сарадња у области безбедности и одбране

Нордијске земље на састанку у Хелсинкију, 1987. године, донеле су одлуку да истраже потенцијал за нордијску сарадњу у односу на своје националне безбедносне политике, о чему је извештај сачинио Комитет чији је фокус био на међународној политикци, миру и конфликту – *NORDSAM*, основан још давне

---

⁸⁰³ *Ibid.*, 78-81.

⁸⁰⁴ Håkon Lunde Saxi, "Nordic Defence Cooperation after the Cold War", Oslo Files on Defence and Security (Oslo: Norwegian Institute for Defence Studies, 2011), 9.

1967. године. Извештај даје позитивно мишљење и подвлачи да би нордијске земље своје ставове у вези безбедносних питања требало да изражавају једногласно, јер ће се тако њихов став много боље чути.⁸⁰⁵ Сарадња се ипак одвијала првенствено на нивоу учешћа у разним мировним мисијама, сада углавном под окриљем НАТО а све мање искључиво „под капом“ УН, тако да се нордијске земље прикључују Пољској и у оквиру програма НАТО Партнерство за мир (ПЗМ) успостављају *IFOR*, који је 1997. године започео мисију у БиХ а потом променио име у *SFOR*. Након што су своје деловање на мировном плану прошириле и ван оквира УН, нордијске земље одлучују да реорганизују своју сарадњу у мировним операцијама и успостављају нордијски координирани аранжман за подршку мировним операцијама – *NORDCAPS*. *NORDCAPS* је успостављен и да би ојачао нордијску групу за сарадњу у мировним операцијама под командом УН – *NORDSAMFN*, али и за деловање у оквиру операција које се нису изводиле под УН мандатом.⁸⁰⁶ Претходно су, по пријему Шведске и Финске у ПЗМ 1994. године, нордијске земље успоставиле нордијску сарадњу у наоружању – *NORDAC*, у оквиру које су координирале развој и програме набавке наоружања. Упркос договору у оквиру *NORDAC*, при набавци наоружања било је “искакања”, тако да се ни овде не могу похвалити превише високим степеном усаглашености. Све у свему, мада наизглед делује да је сарадња била врло разграната, у суштини она се до краја претходне деценије одвијала кроз курсеве обуке, разматрања могућности за њено проширење и сарадњу у пружању помоћи реформама сектора безбедности у Африци, на Балкану и у Украјини.⁸⁰⁷

Одбрамбене снаге Шведске и Норвешке 2007. године покрећу засебне студије због потребе смањења трошкова и људства у одбрамбене сврхе, а које као могуће решење предлажу сарадњу са нордијским суседима. Потом на лето 2007. године Норвешка и Шведска објављују заједничку студију у којој најављују партнерство са циљем смањења трошкова и достизања пуног одбрамбеног капацитета. Сарадња је требало да буде комплементарна сарадњи у ЕУ и НАТО.

---

⁸⁰⁵ Magnus Björnstjerna, “Bringing Norden Back In? – A Case Study on Contemporary Nordic Security Cooperation (MA thesis, Södertörns University, 2011), 4, <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:433809/FULLTEXT01.pdf>

⁸⁰⁶ Margrét Cela, “Towards Nordic peace: a small state approach”, *Nordia Geographical Publications* 40:4 (2011): 61.

⁸⁰⁷ Saxi, нав. дело, 17.

У јуну 2008. године две земље излазе са планом од 140 тачака за сарадњу у разним областима одбране, од којих је око 40 требало да се оконча до краја 2009. Извештај је био веома директан, па се тако у њему изводи следећи закључак: „Имајући у виду све мању куповну моћ, као и чињеницу да су наше земље мале или средње величине, у будућности неће бити у могућности да поднесу терет издржавања пуних и балансираних оружаних снага. Стога су пред нама две опције: или да имамо заједничке војне снаге са нашим стратешким партнерима на билатералној или мултилатералној основи или да се суочимо са чињеницом да ћемо у будућности имати мање војне капацитете...“⁸⁰⁸

Варијанта смањења војних капацитета аутоматски није долазила у обзир јер би то значајно умањило улогу и значај нордијских држава на спољнополитичком и војном плану, тако да се Норвешка, Шведска и Финска одлучују да хармонизују набавку опреме и обуку, као и да уведу заједничку логистику, подршку и производњу. У октобру 2008, на маргинама Савета ЕУ у Луксембургу састају се министри спољних послова Данске, Шведске, Норвешке, Финске и Исланда и дају у надлежност бившем МИП а тадашњем председнику Владе Норвешке, Торвалду Столтенбергу (*Thorvald Stoltenberg*) задатак да припреми извештај о могућностима за јачање нордијске сарадње у области спољних послова и безбедности. Следећи корак, и то брзи, било је потписивање, већ наредног месеца, Меморандума о разумевању којим се успостављају Нордијске одбрамбене структуре за подршку – *NORDSUP*, што је прва формална организација нордијске сарадње у области одбране.⁸⁰⁹

Меморандум, уважавајући партнерство и сарадњу међу учесницама, њихове обавезе у односу на ЕУ и НАТО, дотадашње форме сарадње кроз *NORDAC* и *NORDCAPS* и позивајући се на заједнички Извештај Норвешке и Шведске, наводи да су министарства спољних послова Данске, Финске и Норвешке, као и Влада Шведске и МИП Исланда, одлучили да успоставе нови оквир сарадње – Нордијске одбрамбене структуре за подршку – *NORDSUP*. Меморандум даје правни основ за сарадњу, успоставља формални оквир, али и

---

⁸⁰⁸ *Ibid*

⁸⁰⁹ *Ibid*, 17-18.

оставља слободу свакој од земаља да се повуче из одређене активности, што је потпуно на линији других нордијских споразума о сарадњи. Успоставља се и Извршни комитет, који ће чинити представници министарстава одбране, извршних војних структура и, по потреби, експерти. Задатак Комитета је да идентификује, развија, примењује и прати сарадњу, а може оснивати и експертске или радне групе за одређене пројектне активности. Свака земља сноси своје трошкове који проистичу из сарадње у овој области. По питању размене тајних информација, предвиђа се да ће се она вршити у складу са Нордијским споразумом о безбедности, који је закључен 1. септембра 1995. године.⁸¹⁰

Први састанак Извршног комитета одржан је у јануару 2009. године у Хелсинкију, када је Финска преузела председавање сарадњом. Први задатак њеног председавања било је формирање свеобухватне структуре која ће обухватити све аспекте сарадње што је окончано у новембру исте године, када министри нордијских земаља потписују нови Меморандум о сарадњи којим се успоставља *NORDEFSCO*, односно нова организација која сада обједињује све три претходне форме – *NORDSUP*, *NORDCAPS* и *NORDAC*.⁸¹¹

Меморандум, практично на истим основама као и претходни о *NORDSUP*, уз додатак да се позива и на Споразум између Данске, Финске, Шведске и Норвешке из 2001. године о подршци сарадњи индустрија у производњи оружја, успоставља свеобухватни оквир нордијске сарадње у одбрани – *NORDEFSCO*. Као главне области сарадње истичу се: а) свеобухватни, ојачани и дугорочни интерес за питања у вези одбране; б) идентификовање, размена искустава и тежња да се успостави опште разумевање за релевантна питања из области одбране у стратегијском смислу и приликом креирања политика; в) јачање оперативних ефеката и квалитета оружаних снага; г) тежња да се постигна оптимална расподељеност ресурса и смањење трошкова; д) јачање интероперабилности у постојећим стандардима и капацитета заједничког деловања; њ) развој сарадње у мултинационалним операцијама и питањима безбедности и одбране; е) постизање

---

⁸¹⁰ Текст Меморандума доступан је на: http://www.regjeringen.no/upload/FD/Temadokumenter/MoU_Nordic-Support-Defence-Structures_netutgave.pdf

⁸¹¹ Сахi, нав. дело, 18-19.

вишег нивоа техничких достигнућа; ж) промовисање конкуритивности у области наменске индустрије и з) јачање сарадње у свим будућим областима. Задржава се одредба која учесницама даје могућност да у активностима учествују сходно сопственим проценама, односно сарадња није обавезујућа већ свако може да изабере оно што му одговара. председавање сарадњом вршиће се на годишњој основи, по систему ротације, а састанци министара одбране организоваће се двапут годишње, државни секретари састајаће се једанпут годишње, шефови генералштабова двапут годишње док се на оперативном нивоу за сарадњу министарстава одређује Нордијски извршни комитет за политику одбране а за војну сарадњу Нордијски извршни комитет за војну сарадњу. У Меморандуму су јасно прецизирани задаци оба комитета. Питање трошкова и размене поверљивих информација решено је на исти начин као у претходном Меморандуму. Оставља се могућност сарадње са другим учесницама, на бази прагматизма и процене оправданости такве сарадње. Оно што је веома занимљиво и што говори о високом степену међусобног поверења, чак и у овој најосетљивијој области сарадње, јесте начин решавања евентуалних спорова, који се не могу износити нити пред националне нити међународне правне институције или неку трећу страну ради арбитраже, већ треба да се решавају преговорима између учесница на што нижем нивоу. У завршним одредбама наводи се списак споразума који престају да важе са даном ступања Меморандума на снагу, док се спровођење оних који нису наведени наставља под овим Меморандумом.⁸¹²

Нова структура сарадње у области одбране успостављена је у децембру 2009. Уместо шест радних група и бројних подгрупа које су постојале у оквиру система *NORDSUP* и 44 групе из система *NORDAC*, као и структуре из *NORDCAPS*, укључујући и програме обуке, уведено је пет ширих области сарадње, за сваку од којих је била задужена друга нордијска земља. Шведска је била задужена за стратегијски развој, Финска за капацитете, Данска за образовање људских ресурса, Норвешка за курсеве и програме обуке а Шведска за операције. Особље задужено за координацију остаје у земљама где је и било, а по процени, земље су деташирале своје официре за везу у структуре других земаља, што

---

⁸¹² <http://www.nordefco.org/files/Design/NORDEF%20MOU.pdf>

додатно доприноси јачању сарадње и размени информација.⁸¹³ Увођењем новог система управљања ресурсима и сарадњом, на најефикаснији начин извршена је подела надлежности, тако да се активности више нису дуплирале, захваљујући чему су смањени и људски капацитети и трошкови, а побољшана је и ефикасност. Новим системом није мењан начин команде, што није захтевало већа прилагођавања или нове трошкове и људство.

5.9.5. Столтенбергов извештај о нордијској сарадњи у спољној политици и безбедности

Торвалд Столтенберг поднео је свој извештај о могућностима за јачање нордијске сарадње у спољној политици и безбедности на ванредном састанку министара спољних послова Ослу, 9. фебруара 2009. године. Евидентно је да је извештај направљен на бази става, општеприхваћеног, да су се са нестанком ограничења која је нордијским земљама намегао Хладан рат, створиле могућности не само да се успостави сарадња, већ да се она одвија на начин који ће бити потпуно нов што, у ствари, отвара знатно веће могућности него да сарадња креће од нуле. Видели смо у претходном прегледу да су упркос чињеници да у области спољне политике, одбране и безбедности нису биле успостављене нордијске институције и јасан оквир сарадње, активности ресорних институција, како у пољу одбране, тако и војске, биле веома разгранате и разноврсне. Све је то омогућило да се након формалног успостављања сарадње, она одвија на знатно динамичнији и конкретнији начин. Управо због тога, а и због чињенице да се по први пут у новијој нордијској историји, нордијске земље уједињују и хармонизују своје политике у области која је високо осетљива у сваком погледу, односно која припада оној вишој сфери – високим политикама, ова тема била је широко разматрана, чему је допринело и очекивање да ће она у ствари бити „одскачна даска“ за нову и фундаментално другачију фазу односа нордијских земаља у потпуно новим околностима и са новим могућностима.

---

⁸¹³ Saxi, нав. дело, 20-21, видети и: <http://www.nordefco.org/The-Cooperation-Areas>

Управо сам Столтенберг окарактерисао је претходни период нордијске сарадње као интровертан, односно као прост збир партнерстава нордијских друштава у разним областима, док су, по њему, суштинске теме у домену влада биле знатно мање заступљене. Мада ово бројно учешће разноврсних актера у свим сегментима нордијске сарадње јесте оно што је нордијску сарадњу чинило тако посебном, широко распрострањеном, популарном и надасве демократском, у контексту нових регионалних форми као што је Европска унија, било је нужно да нордијске земље почну сарадњу да граде на другачијим и чвршћим основама. Његов је став да нордијске земље треба да преузму већу и заједничку одговорност за своју безбедност, чиме чувају своје интересе и регионалну стабилност на северу.⁸¹⁴

Столтенбергу су у изради извештаја помагале по две особе које су делегирала министарства спољних послова сваке нордијске земље, а које су биле веома респектабилне, углавном по принципу један искусан политичар и дипломата и један представник института за међународне студије/односе. У склопу припреме извештаја Столтенберг је обавио бројне консултације са политичарима, опозицијом и експертима у свим нордијским земљама. Резултат извештаја јесте предлог 13 тачака сарадње који ћемо таксативно изложити и образложити:

- 1) сарадња у изградњи мира, кроз успостављање нордијских снага за стабилизацију;
- 2) сарадња у надзору и заштити ваздушног простора Исланда;
- 3) увођење нордијског мониторинг система за нордијски поморски простор;
- 4) успостављање снага за реаговање на мору;
- 5) увођење нордијског сателитског система за надзор и комуникације;
- 6) нордијска сарадња за питања у области Арктика;
- 7) успостављање нордијске мреже ресурса за заштиту од *cyber* напада;
- 8) успостављање јединице за брзо реаговање у случају катастрофа;
- 9) успостављање заједничке службе за истраживање ратних злочина;

---

⁸¹⁴ Thorvald Stoltenberg, Introduction to *One for all, all for one: New Nordic defence policy* (Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2009).

- 10) сарадња између спољнополитичких служби;
- 11) војна сарадња у области транспорта, медицинских услуга, образовања, опреме и полигона за вежбање бојевом и маневарском муницијом;
- 12) заједничка амфибијска јединица;
- 13) усвајање декларације о солидарности, односно војној помоћи другим земљама у случају напада⁸¹⁵.

1) Када је реч о снагама за стабилизацију, предлаже се њихово успостављање због нових изазова са којима се суочавају УН и међународна заједница, у смислу грађанских ратова, разорених држава у којима не функционише политички систем и др. Што се тиче њихове војне компоненте, предложено је да оне могу реаговати ради стабилизације ситуације како би могло да се започне са хуманитарним активностима. Примарну улогу имале би у оквиру УН мисија, али би могле да се ангажују и у операцијама НАТО, ЕУ, ОЕБС или Афричке уније под мандатом УН. Предложена је заједничка стална команда и кадар за обуку, који би се састојао од специјалиста из разних грана. Као главни изазов издвојена је задовољавајућа сарадња између цивилних и војних компоненти.

2) Када је реч о ваздушном надзору Исланда, ово питање представља се у безбедносном контексту, како због чињенице да се Исланд налази у области која привлачи све већу пажњу, а и због тога што ваздушно патролирање у интервалима од 3-4 пута годишње, од повлачења САД из Кефлавика, 2006. године, врши НАТО, док је Исланд, уз помоћ Данске и Норвешке успоставио радарски систем. Нордијске земље преузеле би надзор фазно, односно радарска контрола би се увела у првој фази, након политичке одлуке у нордијским земљама, а друга фаза подразумевала би упућивање особља из нордијских земаља у Кефлавик, или као елемент редовних вежби „Нордијски Викинг“ или на сталној бази. У трећој фази, смењивале би се у патролирању по принципу слотова. Овај предлог повезан је са предлогом 3) и предлогом 5).

---

⁸¹⁵ Thorvald Stoltenberg, *Nordic cooperation on foreign and security policy* (Proposals presented to the extraordinary meeting of Nordic foreign ministers, Oslo, February 9, 2009), http://www.mfa.is/media/Frettatilkynning/Nordic_report.pdf

3) Предлаже се успостављање система надгледања и раног обавештавања за поморске области нордијских земаља, мимо војних структура, више усмерен ка питањима заштите животне средине, загађења и назора цивилног поморског саобраћаја и то на два стуба: балтичком и северноатлантском. У садашњем систему, одговорност је подељена између разних актера, што отежава добијање комплетних и правовремених информација, што се коришћењем модерне технологије на заједничкој основи може знатно лакше решити и дати боље резултате. Систем треба да буде постављен на начин који ће омогућити брзу размену информација са другим земљама – Русијом, балтичким земљама, Канадом, у зависности о ком морском пространству се ради. Војска, која сада прикупља информације, не врши размену са цивилним структурама, што би се интегрисаним системом постигло. Извештај подстиче актере да се одлука о интегрисаном нордијском систему донесе пре него што се уведу интегрисани системи у нордијским земљама.

4) Предуслов за успостављање јединице за брзо реаговање на мору јесте увођење интегрисаног система праћења нордијске поморске територије. Ова јединица може се формирати од обалске страже и јединица за спашавање. Заједничка нордијска јединица важна је да би се омогућило праћење и, по потреби, спашавање, јер нордијске земље контролишу огромне морске територије. Као сврсисходно предлаже се успостављање и заједничких капацитета за пробијање леда.

5) Предлаже се увођење нордијског сателитског система за надзор и комуникације, који би био сегмент нордијског система за мониторинг мора, а који би се користио и за надзор и за комуникацију у случају хитних ситуација и у друге сврхе, на пример за нафтну индустрију. Ово питање посматра се и у контексту збрињавања екосистема и рибарства. Као рок за ову активност одређује се 2020. година, а фаворизује се сателит који би заједно развиле нордијске земље.

б) Јачање нордијске сарадње у вези Арктика односи се на практична питања, као што су животна средина, климатске промене, безбедност мора и служба спашавања. Кључ свега је да већи фокус на Арктик може имати

геополитичке последице јер северна мора имају потенцијал да буду велики извор енергије за Европу, што се посматра и у контексту транспорта гаса и нафте. Боље праћење ситуације на Арктику, везано и за топљење леда и друга питања, обезбедило би се сателитским мониторингом и ваздушним надзором изнад Исланда. За спашавање би се могла користити нордијска јединица у коју би била укључена и амфибијска јединица.

7) Основни задатак нордијске мреже ресурса за заштиту од *cyber* напада био би да олакша размену искустава и координира националне напоре на спречавању и заштити од напада ове врсте. На дужи рок, могао би се развити и координирани систем за идентификацију оваквих претњи. Подлога за овај предлог лежи у чињеници да нордијске земље развијају засебне системе, а да би њихова међусобна координација обезбедила боље резултате.

8) Успостављање јединице за брзо реаговање у случају катастрофа треба да омогући брзо деловање у случају катастрофа и непогода већих размера у нордијском региону а и ван њега. Предлог је да се добро развијени национални системи за реаговање у оваквим ситуацијама додатно помогну оснивањем нордијске јединице која би била координативног типа и ослањала се на постојеће капацитете у нордијским земљама. Спомиње се и могућност да ова јединица делује у оквиру збрињавања цивилних криза широм света под окриљем УН, ЕУ и НАТО.

9) Успостављање заједничке службе за истраживање ратних злочина потребно је ради координирања истраживања о геноциду, злочинима против човечности и ратним злочинима које су починиле особе које живе у нордијским земљама. С обзиром да су Данска, Шведска и Норвешка већ успоставиле институције које се баве истраживањем у наведеним оквирима, потребно је успоставити координирани систем ради уштеде и размене информација, јер су у питању истраживања која трају веома дуго и доста коштају.

10) Сарадњу између спољнополитичких служби треба конципирати на начин да се у земљама где ниједна нордијска земља нема дипломатско представништво убудуће отварају заједничке дипломатске или конзуларне мисије. Овим би се омогућило да нордијске земље буду знатно боље

заступљене на спољнополитичком плану, а тиме и боље пласирање нордијских производа, односно јачање извозног капацитета и нордијских економија. У земљама где већ постоје представништва, требало би омогућити да на службу у амбасаду једне нордијске земље буде упућен дипломата друге, заинтересоване нордијске земље. Предлаже се и заједничка обука дипломата, а ово питање посматра се и у контексту једне од одредаба Лисабонског споразума којом се предвиђа могућност заједничког дипломатског представништва ЕУ, те уколико се то икад деси, требало би одустати од нордијских амбасада.

Последња три предлога тичу се војне сарадње.

11) Војна сарадња у области транспорта, медицинских услуга, образовања, материјала и вежби разних служби предлаже се првенствено због очекиваних уштеда, односно потенцијалне могућности да мање земље изгубе трку у овој скупој области због смањењих издвајања. Конкретне могућности би биле: координирање транспортних капацитета, укључујући и транспортне авионе, хеликоптере и пловила, а циљ је успостављање заједничке командне јединице. Ова врста сарадње била би од користи и за НАТО који већ користи ресурсе са стране. У области медицине предлаже се успостављање заједничке медицинске јединице јер нордијске земље већ имају проблеме са попуњавањем кадровске базе, а ова јединица може се ангажовати и у међународним операцијама. Кадар би се обезбедио или по основу ротације или кроз стално ангажовање, а обука би се вршила заједнички. У области војног образовања предлаже се увођење заједничког програма обуке, нарочито за ускоспецијализоване гране. Заједничка набавка и одржавање наоружања и војне опреме додатно би се развили, јер су нордијске земље већ у одређеној мери сарађивале на промовисању наменске производње на основу споразума из 1994, а и на координирању набавке, у оквиру *NORDAC*. У принципу, све четири земље које имају војне капацитете користе исту или сличну опрему, па би координирање активности водило великим уштедама. Предлаже се увођење заједничких полигона и терена за вежбање бојевом и маневарском муницијом, јер је њихово одржавање скупо, због чега их је на националном нивоу све мање док се број војника повећава. Сарадња би се одвијала на начин да свака земља одржава капацитете у одређеној области, како

би се обука могла вршити за све земље, а средства која би се уштедела могу се уложити у технологију и кадрове.

12) Стварање амфибијске јединице⁸¹⁶ треба базирати на досадашњим капацитетима које су развиле Шведска и Финска, што би омогућило да нордијске земље сарађују и учествују у међународним мисијама. Њено успостављање било би значајно и због Арктика.

13) Усвајање декларације о солидарности, односно војној помоћи другим земљама у случају напада поставља се као последња тачка програма о сарадњи у области спољне политике и безбедности. Декларација би правно обавезала нордијске земље да се војно ангажују ако нека од њих буде нападнута, чиме би се додатно оснажила сарадња нордијских земаља.⁸¹⁷

5.9.6. Период након Столтенберговог извештаја

Извештај је осим званичних, изазвао пажњу и других кругова, а реакције су биле различите. Предлози су наишли на добар пријем министара спољних послова нордијских земаља, који су оценили они дају „важну инспирацију“ за даље продубљивање сарадње у овој области. Такође су оценили да неки предлози захтевају моменталну пажњу, да се на неким већ ради у постојећим структурама сарадње а да један део остаје за неко дугорочно разматрање. У категорију предлога који се одмах могу размотрити укључили су: реаговање у случају катастрофа, ваздушни надзор и комуникације, сателитске услуге, безбедност *cyber* простора, као и војну сарадњу у области транспорта, медицине, образовања, материјала и вежби. Остали предлози у вези сарадње такође су дотакнути у склопу заједничке Декларације коју су министри усвојили на састанку у Рејкјавику, 8-9. јуна 2009. године, док су министри прескочили изјашњавање у вези две, тада се чинило, веома амбициозне и нереалне идеје, макар у неком релативно краћем временском року, успостављању амфибијске јединице и усвајању декларације о солидарности.⁸¹⁸ Министарства одбране нордијских

---

⁸¹⁶ Термин амфибија овде се односи на јединицу која може да спроведе извиђање и заштитне мисије у обалској зони

⁸¹⁷ *Ibid*

⁸¹⁸ http://www.regjeringen.no/upload/UD/Vedlegg/reykjavik_dokument0906.pdf

земаља нису се званично оглашавала, али се кроз постојећу литературу види да су њихове реакције биле резервисаније него министара спољних послова. У принципу, свака земља, ако се и оглашавала, гледала је да у фокус стави питања од највећег значаја за њу, као и да се у начелно позитивном тону одреди према самом тексту извештаја и истакне области на којима нордијске земље већ сарађују. Убедљиво највећа скепса владала је око могућности да нордијске земље усвоје декларацију о солидарности. Треба истаћи и да није било негативних реакција, дотицање питања Арктика оцењено је као важно у контексту његове геостратешке позиције и значаја, а већи део коментара потенцирао је значај сарадње кроз НАТО и ЕУ, углавном не умањујући значај јачања нордијске сарадње, уколико је она комплементарна сарадњи са наведеним организацијама. Скоро по правилу сарадња у оквиру заједничких дипломатских представништава била је позитивно оцењена као сврсисходна.⁸¹⁹

Аналитичари су углавном били позитивни према извештају, у првој инстанци према начину како је он формулисан, пажљиво скројен, ефектан и директан, а опет је пришао темама од посебне безбедносне осетљивости, као што је Арктик, на начин који неће испровоцирати никога, а наћи ће се у нордијском фокусу. Углавном се теме које су предложене ради јачања сарадње у области спољних послова и безбедности посматрају у контексту дугорочног приступа, што, уосталом, и сам Столтенберг каже, али се оне не посматрају само кроз нордијску, већ и кроз призму основних регионалних организација чије су нордијске земље чланице. Уколико би се нордијске земље потрудиле да предлоге реализују, оцењује се да би то било у њихову корист само уколико то не буде пут у регионалну крајност и самодовољност, већ усмерено на јачање њихове позиције у контексту нарочито ЕУ, јер је била претпоставка да ће се и Исланд определити за чланство, чиме би нордијски блок био додатно ојачан. У контексту НАТО и Русије, отвара се питање већег укључивања Финске и Шведске у безбедносни сегмент широм нордијског региона, а не стриктно Балтика, кога су се до сада држале, што може бити провокативно са аспекта интереса Русије, јер се чак и

---

⁸¹⁹ Детаљно о ставовима нордијских актера видети у: Clive Archer, „The Stoltenberg Report and Nordic Security: Big Idea, Small Steps“, in *Danish Foreign Policy Yearbook 2010* (Copenhagen: DIIS, 2010), 57-69, као и у: *One for all, all for one: New Nordic defence policy* (Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2009).

НАТО обазриво држао када је крајњи север у питању, из истих разлога. Ако на то додамо и Арктик, онда то заиста може бити превелика експонираност у ситуацији када сви релеватни актери претендују на ову стратешки важну тачку. Позитивно се оцењује што се извештај држи даље од тврдох области одбране, већ на мек начин приступа безбедносно осетљивим питањима. Испоставило се да су оцене у вези потврђивања нордијске солидарности заједничком изјавом биле погрешне, јер су листом сви овај последњи предлог стављали у категорију за сада немогућег, што је била грешка. Све у свему, оцена је да је извештај само почетак једног дуготрајног процеса, који ће вероватно ићи малим корацима, као и у свим областима нордијске сарадње, који ће свакако дати резултате у јачању сарадње у спољној и безбедносној политици, али се не може очекивати да крајњи резултат буде интеграција региона у монолитну целину. Верује се да ће сарадња свакако допринети даљем јачању поверења и разумевања међу нордијским народима.⁸²⁰

У сваком случају, извештај је завртео рингишпил и нордијске земље су интензивирале своје активности. На војном плану, сарадња се одвијала у постојећем оквиру *NORDEFCO*, а на неки начин, ова структура могла се посматрати и као први корак у реализацији Столтенбергових циљева. Наиме, укључивањем *NORDCAPS* у *NORDEFCO* укључена је и неформална Нордијска бригада од које је касније настала Нордијска борбена група, коју су чиниле јединице из Норвешке, Шведске, Финске, Естоније и Ирске. Ова Нордијска борбена група учествује у операцијама за брзо дејство под вођством ЕУ. Током 2010. године формализована је сарадња у оквиру *NORDEFCO*, објављене су 53 студије и пројекта на којима ће се радити. Ојачала је и сарадња *NORDEFCO* са балтичким земљама. Будуће визије развоја сарадње у оквиру *NORDEFCO* предочене су у програму “Визија 2020” који предвиђа истраживање могућности за даљу јачу интероперабилност између оружаних снага, побољшање ефикасности контроле трошкова у развоју капацитета и повећани оперативни ефекат, развијање одговарајућих заједничких приступа и решења која би одговарала националним потребама, идентификовање одговарајућих сличности у наоружању и

---

⁸²⁰ Видети: Alyson J.K. Bailes, Kristimundur Kristmundur Þór Ólafsson, *The Stoltenberg Report: New Life for Nordic Cooperation?*, <http://www.diplomaatia.ee/en/article/the-stoltenberg-report-new-life-for-nordic-cooperation/> или Clive Archer, „The Stoltenberg Report and Nordic Security: Big Idea, Small Steps“, in *Danish Foreign Policy Yearbook 2010* (Copenhagen: DIIS, 2010).

системима, усаглашавање националних процедура и правила највише што је могуће, уклањање непотребних препрека и бирократских проблема како би се олакшала свакодневна сарадња на терену а наменској индустрији омогућило да обезбеди подршку када је потребан развој одбрамбених капацитета.⁸²¹

Примери нордијске сарадње под *NORDEFCO* су бројни. На пример, Норвешка и Шведска су координирале и организовале логистичке летове у Афганистан, 2010; норвешки, шведски и фински борбени авиони извели су 2008. у северном делу региона заједничку вежбу што је пружило добру обуку без додатних трошкова, тако да су се ове вежбе наставиле а очекује се да ускоро почну сличне вежбе Данске и Шведске у јужном делу нордијског региона; на делу шведске територије изведена је 2010. године заједничка вежба „Хладан одговор“ у којој су учествовале Финска, Норвешка и Шведска са великим бројем трупа.⁸²² Нордијске земље израдиле су недавно и Комбиновани заједнички програм вежби 2014-2017. чиме ће додатно појачати своју сарадњу у обуци и вежбама. Сарађују и на тактичком аеротранспорту у програму *NORDART* који покрива области оперативне употребе, одржавања, обуке и заједничких вежби.⁸²³ Спроведене су бројне обуке и курсеви, што је позитивно утицало на мање, специјализоване јединице, на пример у одлагању експлозивног отпада, у којим су учествовали Норвешка, Шведска и Данска. Можемо споменути и заједнички норвешко-шведски хеликоптерски аранжман када су шведски техничари упућени у Афганистан да сервисирају норвешке хеликоптере. Норвешка, Шведска и Финска 2010. године заједно су водиле курсеве обуке за своје оперативне тимове. Финска и Шведска 2008. године сарађивале су на надзору Балтичког мора, а касније им се прикључила и Данска. Норвешка влада касније је најавила сличан програм надзора и за Баренцово море, што се потпуно уклапа у Столтенбергов предлог о надзору нордијских морских пространа. У вези предлога за заједничко нордијско патролирање ваздушним простором Исланда, Шведска је позитивно реаговала, а релативни ентузијазам изразила је и Финска. Једна од дугорочних

---

⁸²¹ Magnus Björnstjerna, “Bringing Norden Back In? – A Case Study on Contemporary Nordic Security Cooperation (MA thesis, Södertörns University, 2011), 38-39.

⁸²² Saxi, нав. дело, 41-42.

⁸²³ Juha Jokela, Tuomas Iso-Markku, *Nordic Defence Cooperation: Background, Current Trends and Future Prospects* (Nordica Programme, Note No. 21/13, Foundation pour la recherche stratégique), 8.

иницијатива, која треба да се оконча до 2019. је стандардизована нордијска оклопна бригада – *Mechbat*, која би омогућила смањење трошкова а била би рационална и са оперативног становишта. Швеђани су најпозитивнији у односу на заједничке нордијске програме, па тако има и предлога да се на неки дужи рок успостави ротациони систем у међународним операцијама, односно да механизација буде заједничка а да се војни персонал смењује. Још један од пројеката који је на „дугом штапу“ јесте заједничка шведско-норвешка подморница.⁸²⁴ Шведска је 2013. године изнела још прогресивније предлоге, да се појача динамика и дубина нордијске сарадње, позивајући нордијске земље да створе заједничке ваздушне, морнаричке и копнене јединице, односно да деле своје јединице и капацитете и ресурсе. Очекивања Шведске, у контексту преговора који се воде о успостављању заједничких јединица за ваздушно патролирање или снага за брзо реаговање је да ће током 2013. године бити постигнут напредак у договору око заједничких снага и ресурса.⁸²⁵

Нордијске земље сарађују и на набавци опреме и наоружања. Наоружање нордијских земаља данас је знатно сличније него што је то био случај током Хладног рата. Да не бисмо превише оптерећивали рад, нећемо наводити примере билатералног усаглашавања из прошлости, већ само оне који могу да илуструју нордијску сарадњу последњих година. Тако су Норвешка, Финска и Шведска 2010. оптирале за набавку истог хеликоптера *NH90*. Нордијским земљама следи и замена борбених авиона, па остаје да се види на који ће начин доносити одлуке и да ли ће бити могуће постићи нордијску линију. Исте године, Шведска и Норвешка су заједно инвестирале у артиљеријски систем *ARCHER* док је Финска набавила норвешки одбрамбени систем *NSAMS*, а Шведска је купила финско оклопно возило *Patria AMV*, што су све пројекти који су донели одређене уштеде. Процењено је да је захваљујући нордијској сарадњи у војном сектору уштеђено 80 милиона евра у 2010. години. Нордијске земље користе и различите верзије одбрамбених система, тако да је било иницијатива да се полако крене ка усаглашавању, што ће бити могуће само ако нордијске оружане снаге успеју да

---

⁸²⁴ Saxi, нав. дело, 41-44.

⁸²⁵ <http://barentsoobserver.com/en/security/2013/01/nordic-countries-might-share-guns-15-01>

истакну заједничке прохтеве и стандарде. Нордијски војни системи разликују се и у погледу основног концепта, на пример Финска упорно задржава традиционални систем војних обвезника и јаке цивилне заштите, док Данска има комбиновани систем, базиран углавном на професионалној војсци, коју веома често ангажује у мировним мисијама у оквиру НАТО и реално, слабо је заинтересована за нордијску сарадњу у овој области, јер се стратешки определила да игра прво на НАТО карту, а у региону колико се мора. Норвешка такође има комбиновани систем, док Шведска од 2010. има војску коју чине добровољци.⁸²⁶

На оперативном и војном плану остаје да се види до које мере ће сарадња успети да оствари конкретне резултате, а колико ће бити „бирокуратски поједена“. Позитивно могу утицати реални трошкови који се издвајају за наоружање, који су све мањи због економске кризе и слабијег пуњења буџета, што се види и из тога што је, на пример Данска 2009. године одложила набавку нових борбених авиона, да би то питање покренула тек 2013. године, мада је и иначе, Данска најслабије војно опремљена нордијска земља. Шведска за одбрану издваја дупло мање него раније, Исланд нема оружане снаге, Норвешка још најбоље стоји док је Финска пре неколико година релативно зановила војну опрему.⁸²⁷

Мада је један од Столтенбергових задатака који се након објављивања извештаја чинио као потпуно нереалан било усвајање заједничке Декларације о солидарности, ово се десило пре него што се било ко надао. Нордијски министри спољних послова усвојили су на састанку у Хелсинкију, 5. априла 2011. године Нордијску декларацију о солидарности⁸²⁸ – *„Министри су нагласили снажну заједницу вредности између Данске, Финске, Исланда, Норвешке и Шведске. Напори на промовисању демократије, међународног права, укључујући и људска права, равноправност полова и одрживи развој интегрални су делови спољних политика нордијских земаља. На бази заједничког интереса и географске блискости, природно је да нордијске земље сарађују у случају изазова у области спољне политике и безбедности у духу солидарности. У том контексту, министри су разматрали потенцијалне ризике, између осталог природне или*

---

⁸²⁶ Saxi, нав. дело, 49-59.

⁸²⁷ Ibid

⁸²⁸ http://www.regjeringen.no/en/dep/ud/press/news/2011/nordic_declaration_solidarity.html?id=637871

катастрофе које је изазвао човек, cyber и терористичке нападе. Уколико би нека нордијска земља била нападнута, друге ће јој помоћи користећи расположива средства. Интензивирана нордијска сарадња спроводиће се у потпуности у складу са националном спољном и безбедносном политиком нордијских земаља и биће комплементарна постојећој европској и евроатлантској сарадњи“.⁸²⁹

Осим у погледу усвајања декларације, нордијске земље напредовале су и по другим тачкама Столтенберговог извештаја. Финска и Шведска интензивно разматрају могућност да преузму надзор неба над Исландом, у оквиру норвешког ангажовања у ваздушном надзору које је планирано за 2014. годину, након консултација са НАТО. По питању сарадње у cyber нападима, нордијске земље до краја 2012. године успоставиле су нордијску мрежу за размену поверљивих информација, након одлуке нордијских министара спољних послова 2011. године. Мрежа се састоји од нордијских националних тимова за брзе компјутерске реакције, а ради се на усаглашавању даљих мера. Успостављање нордијске јединице за брзо реаговање није за сада превише актуелно, због ангажовања нордијских земаља на другим темама. Нордијска борбена група била је у два наврата на *stand-by*, а планирано је да се наредној формацији, коју ће предводити Шведска, 2015. године, прикључи и Финска.⁸³⁰

Евидентно је да нордијска сарадња у овој области иде неким својим током. Имајући у виду њене специфичности, комплексност и осетљивост, можемо слободно рећи да су помаци, макар на декларативном плану видљиви. Захтев нордијских земаља Столтенбергу да припреми начелне предлоге резултирао је конкретним извештајем на чијим се предлозима ради, додуше не подједнаком динамиком. За сада, све земље одбацују могућност било какве одбрамбене уније, што је и логично, имајући у виду њихове различитости у поимању безбедности, односно неутралност Шведске и Финске, потпуну окренутост Данске НАТО активностима и константну одређеност Норвешке и Исланда да своју безбедност такође штите чланством у НАТО.

⁸²⁹ http://www.regjeringen.no/upload/UD/Vedlegg/Nordisk%20samarbeid/The_Nordic_declaration_on_solidarity.pdf

⁸³⁰ <http://formin.finland.fi/public/default.aspx?contentid=263456&contentlan=2&culture=en-US>

5.9.7. Сарадња нордијских земаља у области спољне политике

Један од предлога у Столтенберговом извештају био је да се сарадња у области спољне политике ојача кроз отварање заједничких дипломатских представништава у земљама где нордијске земље до тада нису биле заступљене. Ова идеја није нова, а са истим циљем смањења трошкова за иначе веома скупа дипломатска представништва, појавила се још педесетих на Нордијском савету, где је као могућност одбачена 1957. године, уз ограду да би се то могло евентуално прихватити за отварање конзулата у удаљеним земљама. Било је и идеја да се укину амбасаде у нордијским земљама, али је и овај предлог одбачен 1960. године. Нордијски савет ипак није одустао од идеје заједничких амбасада или конзулата, па је почетком шездесетих иницирао састанке релевантних особа у министарствима спољних послова, који су у свом извештају 1962. препоручили да се не иде на опцију заједничких дипломатских представништава, већ да се сарадња на терену ојача. Истраживање спроведено у оквиру израде извештаја показало је да у пракси нордијске мисије веома интензивно сарађују, али на неформалној основи.⁸³¹

Правни основ за конкретно деловање у конзуларној служби дат је кроз члан 34 Хелсиншког споразума који каже: „Сви државни службеници који служе у другим земљама ван нордијских, треба да се нађу на услузи држављанима других нордијских земаља, уколико њихова земља у датој земљи нема дипломатско представништво, наравно уколико то није у супротности са њиховим дужностима и уколико се томе не противи земља у којој се државни службеник налази на служби.“⁸³² У пракси, то значи да се држављанин нордијске земље која нема дипломатско-конзуларно представништво у тој земљи, може за помоћ обратити најближој амбасади друге нордијске земље.

Први и за сада једини пут, нордијске земље отвориле су своје амбасаде у заједничкој, паннордијској згради у Берлину, након што су се две Немачке ујединиле и главни град преселио у Берлин. Комплекс у коме су смештене засебне нордијске амбасаде има и заједничке просторије, а земље заједно спроводе бројне

---

⁸³¹ Wendt, нав. дело (1981), 362.

⁸³² <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/agreements/treaties-and-agreements/basic-agreement/the-helsinki-treaty>

активности и остварују конкретну сарадњу.⁸³³ Конкретна сарадња између нордијских дипломатских представништава одвија се често, нарочито на промоцији заједничких нордијских вредности, капацитета или економије. Тако су чести и заједнички приједи поводом националног дана, на којима је домаћин једна од нордијских земаља у својој амбасади.⁸³⁴

Сарадња се одвија и у оквиру међународних организација, и на министарском нивоу, кроз консултације уочи министарских састанака а и на нижим нивоима, такође по моделу редовних консултација и размене мишљења. Овај сегмент биће детаљније обрађен у наредном поглављу, у контексту односа нордијских земаља са најзначајнијим међународним организацијама.

5.9.8. Уместо закључка

Сарадња нордијских земаља у спољној политици и безбедности јесте релативно контроверзна тема јер се, на неки начин, циклично враћа на нордијску агенду, увек са великим очекивањима. Тако је и овога пута, када се након Столтенберговог извештаја на ову област ставља фокус и она види као одсечна даска ка потпуно новом концепту нордијске сарадње убудуће, малтене као „сламка спаса“. Чињеница је да је нордијска сарадња у бројним областима већ постала континуум и да ту није могуће направити било какав капиталан прогрес, већ се она одвија својим устаљеним токовима, кроз мрежу бројних актера и реално, ту се не може очекивати било какав ванредан напредак који би био нарочито иновативан. За разлику од ове функционалне сарадње на да тако кажемо, „меком плану“, „тврда“ област спољне политике, одбране и безбедности је ново подручје, које се до једне тачке може градити на функционалном принципу преливања или по принципу домина, да сарадња у једном сегменту повуче сарадњу у другом сегменту, што имплицирају и предлози у Столтенберговом извештају. За сада, потпуно се одбацује могућност формирања неке политичке или одбрамбене уније, а предлози, којих је било у том смеру и којима ћемо се детаљније бавити у седмом поглављу, у контексту перспектива и

---

⁸³³ <http://www.nordicembassies.org/>

⁸³⁴ <http://www.swedenabroad.com/en-GB/Embassies/Kampala/Current-affairs/News/Nordic-National-Day-Celebrations1/>

изазова по нордијску сарадњу, дочекани су са великом медијском пажњом, јер су тим путем и пласирани, али и са још већом скепсом. Ипак, с обзиром на то да је нордијска сарадња, мада аутохтона по настанку, јер су је деценијама креирале саме нордијске земље, ипак високо зависна од спољних околности, што ће се видети у наредном поглављу, тешко је сада претпоставити каква ће бити њена будућност на неком средњерочном плану. Не треба, свакако, заборавити то да је нордијска сарадња успешно опстала све ове деценије и зато што су политичка вођства нордијских земаља била у стању да реално сагледају изазове а и прилике, успевајући да се према њима правовремено одреде, што је нордијску сарадњу повремено презасићену и уљуљкану у бирократизацију, увек дизало из тог стања и отварало јој неке нове перспективе. Остаје да се види да ли је позив Столтенбергу и његов извештај који је уследио још један маневар који ће нордијској сарадњи дати нови импулс или ће сарадња у овој области постати само једна добра функционална сарадња, која ће уважити минимум интереса свих и додати још једну коцкицу, исту као и све остале, у нордијском мозаику сарадње.

6. НОРДИЈСКА САРАДЊА У МЕЂУНАРОДНИМ И РЕГИОНАЛНИМ ОРГАНИЗАЦИЈАМА НА ГЛОБАЛНОМ, ЕВРОПСКОМ И РЕГИОНАЛНОМ ПЛАНУ

Кроз досадашњи ток рада видели смо да су спољне околности имале великог утицаја на нордијску сарадњу, односно дешавања на глобалном и европском нивоу, као и суседним регионима, неминовно су се „преливала“ и на нордијску сарадњу на начин да су утицала на њене карактеристике и стремљења. Нордијску сарадњу можемо поделити на неколико логичних целина, прва је период сарадње до завршетка II светског рата, назовимо га ванинституционални период, потом од II светског рата до пада Берлинског зида – институционални период, од пада до 2000. године – међународни период и актуелни период, након 2000. године, можемо назвати – нови изазови за нови век. Ово и наредно поглавље обрадиће последња два периода, односно нордијску сарадњу у међународном контексту и изазове које пред сарадњом стоје.

С обзиром да смо се утицаја и последица међународних околности по нордијску сарадњу дотицали и у претходном делу рада, што је било неминовно како бисмо представили контекст свих појединости које су на сарадњу утицале и уобличавале је у форму коју знамо, ово поглавље биће знатно уже постављено, односно фокусираће се само на посебности у контексту сарадње нордијских и најважнијих међународних организација, оних које су имале реалног утицаја на нордијске институције и формулисање њихових приоритета.

Два велика догађаја на спољном плану оставила су трага, у кохезионом смислу, на нордијски регион, који је након идентитетске кризе седамдесетих година, пред крај Хладног рата покушавао да нађе свој конкретнији курс. Први је стварање Јединственог европског тржишта 1985, што је максимално убрзало процес европске интеграције и, у складу са тим, довело до реорганизације нордијске сарадње коју су наметале нове околности.⁸³⁵ Дате околности захтевале су нову врсту односа између нордијског региона и ЕУ, а логистичке претпоставке за то створене су додатним јачањем Председништва и стварањем Комитета за међународна питања. Сада је требало дефинисати области сарадње које су чисто нордијске, области у којима је европска сарадња доминирала и у којима су нордијске земље морале да се прилагођавају европским решењима али и области у којима су нордијске земље биле у предности и где су се могле надати да би оне могле утицати на европску сарадњу. Од тада, нордијски актери постају отворенији према Европи, а свака земља од 1999, уочи почетка свог председавања представља свој програм, по угледу на председавање Европском унијом.⁸³⁶

Друга околност која је у великој мери одредила даљу нордијску сарадњу јесте пад Берлинског зида и урушавање Источног блока, чиме је на дневни ред дошло питање балтичког региона. Идеја је била да се успоставе максималне могуће везе између нордијских и балтичких земаља. У тражењу своје најбоље улоге у новоуспостављеним околностима, нова визија за нордијску сарадњу биће изградња мостова између Европске заједнице и севернозападног дела Русије и балтичких

---

⁸³⁵ Carl B. Hamilton, "The Nordic Countries and 1992" (paper presented at the workshop "The Nordic Countries and the EEC", Lund, Sweden, September 1988), 2.

⁸³⁶ Vincent Simoulin, "The State of Nordic Cooperation in a changing Europe", *Journée d'étude du CERJ* (31 January 2000): 12-13, 19-20.

република. Стратешки план у ствари је био да се искористи јефтина радна снага, обиље сировина и нова тржишта која је нордијским земљама донело ослобађање источних земаља, а да се на европском плану искористи потенцијал изградње интензивних односа са балтичким државама и тиме ојача позиција нордијских земаља, а балтичким земљама помогне на путу ка Европској унији.⁸³⁷ У исто ово време, Шведска и Финска подносе молбу за чланство у Европској заједници. Након њиховог приступања 1995, нордијска група у ЕЕЗ, а потом у ЕУ додатно јача, а нордијска сарадња добија додатни утицај и на пољу унутрашње, а и спољне политике.

Током рада доста смо се бавили нордијском сарадњом и посебним системом неутралности које су нордијске земље развијале кроз такозвани нордијски баланс како би очувале свој вредносни систем и друштва у периоду сукоба великих сила. У том периоду, имале су веома проактивну улогу и оставиле су заиста значајан траг својим деловањем у оквиру Уједињених нација, што је, у суштини, вероватно и најпроминентнији пример интернационализма у њиховој спољној политици. Значајан део њиховог ангажмана у контексту Уједињених нација, као што смо видели, била је мировна улога и учешће у мировним операцијама, а у овом делу рада даћемо примере њихове конкретне сарадње у другим сегментима деловања у оквиру Уједињених нација.

6.1. Сарадња нордијских земаља у оквиру Уједињених нација

Нордијске земље имале су велику и значајну улогу у глобалном систему безбедности који је након II светског рата изграђен кроз Уједињене нације. Захваљујући својој политици неутралности коју су усвојиле још тридесетих година XX века, њихова дубока увереност у могућности које пружају Уједињене нације, као фактор мира у свету, водила их је и у настојању да задрже неутралну позицију у свету који је био обележен поделом између два велика блока. Управо из тог разлога, Данска и Норвешка биле су 26. јуна 1945. године једне од потписница Повеље Уједињених нација, док су се Исланд и Шведска Уједињеним нацијама прикључиле наредне године. Финска је морала да сачека до 1947.

---

⁸³⁷ *Ibid*, 19.

године, због свог веома специфичног односа са Совјетским савезом, тако да је захтев за чланство поднела након што је са СССР потписала мировни уговор. Ипак, због вета СССР у Савету безбедности, није тада постала члан, пошто је била колатерална штета јер је њен захтев за чланство био разматран у истом пакету са Бугарском, Румунијом и Мађарском, чему су се противиле САД. Тако да Финска постаје чланица Уједињених нација у децембру 1955. године, као део уговора између САД и Совјетског савеза. Основно убеђење о потреби успостављања мира у свету и дубока приврженост културним и социјалним идеалима била је окосница њиховог чланства, јер су, као мале земље привржене миру, желеле да промовишу економски и друштвени напредак свих народа. Оваква њихова позиција у доброј мери је резултат чињенице да су у то време, упркос томе што тада нису још увек институционализовале своју сарадњу, нордијске земље гајиле истоветан или врло сличан вредносни систем, заснован на заједничком културном и друштвеном миљеу који је и био основа у стварању нордијског идентитета. Тако да и њихова врло широка сарадња у оквиру Уједињених нација није неуобичајена јер је сличност њихових ставова и позиција утицала на то да се у вези разних питања опредељују на истоветан начин.⁸³⁸

Треба истаћи да нордијска сарадња у оквиру Уједињених нација није имала основ у неком правно обавезујућем акту, мада је 1962. године, у оквиру Хелсиншког споразума члан 30⁸³⁹ подстицао нордијске земље „да кад год сматрају да је могуће и пожељно консултују једне друге по питањима од заједничког интереса у међународним организацијама и на међународним конференцијама“. Више деценија, практично све до чланства већине нордијских земаља у Европској унији, која ће им наметнути нека друга правила, нордијске земље деловале су синхроно у Уједињеним нацијама које су тада биле најзначајнија тачка у њиховим интернационалистичким тежњама у реализацији спољнополитичких приоритета. Допринос нордијских земаља Уједињеним нацијама био је видљив како због чињенице да су прва два генерална секретара Уједињених нација потицали управо из нордијских земаља – Тригве Ли (*Trygve*

---

⁸³⁸ Franz Wendt, *Cooperation in the Nordic Countries. Achievements and Obstacles*. (Stockholm: Almqvist & Wiksell International, 1981), 362-363.

⁸³⁹ Након више измена Хелсиншког споразума, данас је то члан 33.

Lie) из Норвешке и Даг Хамерскјелд (*Dag Hammarskjöld*) из Шведске, који су поставили стандард за непристрасно, ефикасно и активно вођење Уједињених нација, тако и због бројних других проминентних Нордијаца, да их сада не набрајамо, који су својим радом на високим позицијама у УН у великој мери допринели њеном успеху. До касних седамдесетих, скоро десет посто свих извршних функција у УН, укључујући и специјалне представнике и помоћнике или заменике генералног секретара, заузимали су држављани неке од нордијских земаља. Велики број њих радио је и у Секретаријату УН.⁸⁴⁰

Однос нордијских земаља према УН у тим годинама можда најбоље одражавају ставови које је изнео дански министар спољних послова Пер Хекеруп који је истакао да „је за нордијске земље нужно, корисно и паметно да подржавају и јачају Уједињене нације јер је њихов интерес, као малих земаља, да се постепено изгради међународна правна машинерија која ће чувати животе и интересе малих чланица на начин да се оне не осећају угрожено у свету у коме доминирају велике силе. Управо из тих разлога пет нордијских земаља жели да изгради Уједињене нације како би сузиле област у којој доминирају флагрантне политике моћи и прошириле област где ће превладати принципи права“. Нордијске земље видео је управо као идеалне за ту улогу „из разлога што су мале, због чега их се нико не плаши; не прете егзистенцији, животу, добробити или могућностима ни једне друге земље; немају колонијалну прошлост или, ако је и имају, она је била толико давно да се тога више нико не сећа и нису дискредитоване у односу на народе који живе у већем делу света“. Такође, као трећи разлог Хекеруп наводи „да су нордијске земље изградиле друштвени, културни и економски систем који је на добром путу да омогући стварање држава благостања. Њихов начин живота, поштовање према свакој особи и њеној безбедности који је постигнут у нордијским земљама на жалост чини се да је недостижан циљ за три четвртине светског становништва. То нордијским земљама, које имају добру вољу, олакшава приступ јер ствара поверење које значи да оне имају могућности које друге групе земаља немају, због чега оне желе

---

⁸⁴⁰ Katie Verlin Laatikainen, „Norden Eclipse: The Impact of Europe's Common Foreign and Security Policy On Nordic Cooperation in the United Nations“ (paper presented at the European Community Studies Associations 6th Biennial Meeting in Pittsburgh, June 2-5, 1999), 1.

да помогну међународну сарадњу на начин који ће употребу силе заменити употребом права“.⁸⁴¹

Практично, нордијске земље су своју регионалну сарадњу пресликале на ниво Уједињених нација, где су остваривале веома блиске контакте у свим областима активности УН. Комуникација између шефова нордијских мисија и другог дипломатског особља у оквиру УН била је свакодневна, а о најважнијим питањима од значаја за УН разговарало се и на састанцима Нордијског савета министара. Подразумева се да су нордијске земље, уочи годишњег заседања Генералне скупштине Уједињених нација, усаглашавале своје ставове на министарском нивоу у оквиру нордијских институција док су нордијски представници при УН координирали и усаглашавали позиције својих земаља уочи заседања радних тела. Уколико је нека нордијска земља председавала неком од комисија, Саветом безбедности или неким другим телима у УН, подразумевало се да она о свим битним моментима обавештава представнике других нордијских земаља при УН и да настоји формулисати заједнички став.⁸⁴²

Ова политика можда се најбоље одражава кроз став шведског министра спољних послова Торстен Нилсона (*Torsten Nilsson*) 1965. године који је рекао да „је предност нордијске сарадње у Уједињеним нацијама то што у различитим ситуацијама земље могу усвајати идентичне или сличне ставове јер то води њиховој убедљивости и већем поштовању, док би усвајање различитих политика имало супротан ефекат и водило ка погрешним закључцима“. Уз уважавање права сваке земље да има пуну слободу деловања, он сматра да је управо због тога за све добро да на дневној основи задрже контакт и заједнички разматрају сва питања.⁸⁴³ Један негативан еклатантан пример, до душе редак, била је неусаглашеност нордијских ставова по веома важном питању увођења санкција Јужноафричкој Републици због апартхејда на заседању Генералне скупштине УН 1965. године. Изворно су се нордијске делегације договориле да се уздрже од гласања, не због чињенице да су биле против резолуције већ из процедуралних разлога, јер су

---

⁸⁴¹ Per Hækkerup, “Nordic Cooperation and the World around us” (address given at the annual meeting of the Norden Association at Aalborg, Denmark, on June 13, 1964), 7-8.

⁸⁴² Franz Wendt, нав. дело, 362-363.

⁸⁴³ *Ibid*, 369.

сматрале да је ова осетљива тема потпадала под надлежност Савета безбедности у коме није могла да се постигне сагласност око санкција. Данска, која је у међувремену променила став и одлучила да подржи резолуцију, о томе није обавестила друге нордијске земље, претпостављајући да су обавештене преко својих министарстава, док је данско Министарство спољних послова претпоставило да је дански став другим представницима нордијских земаља саопштен у Њујорку. Оваква ситуација изазвала је приличну конфузију и разјашњавање, Шведска се приклонила данском ставу на самом гласању док су се друге три нордијске земље уздржале. Мада је био у питању појединачни случај, ово кршење неформалне процедуре обавештавања довело је до тога да је наредне године на седници Нордијског савета чак разматрана могућност да се измени тадашњи члан 30⁸⁴⁴ Хелсиншког споразума, како би се са препоруке прешло на обавезу консултовања, до чега ипак није дошло. Ова несрећна епизода ипак је водила бољој координацији јер је, након тога, уведена обавеза размене информација и усаглашавања ставова не само у Генералној скупштини и најважнијим телима УН већ и у бројним специјализованим агенцијама УН као што су *ECOSOC, ILO, FAO, UNESCO, UNSTAD, IMCO, ICAO, WMO* и *WHO*.⁸⁴⁵

Занимљиво је да су нордијске земље, без обзира на чињеницу што су њих три од 1949. године биле чланице НАТО, а друге две до данас остале на неутралној позицији, ипак успеваале да у оквиру Уједињених нација у највећој мери формулишу заједничке ставове. Ово је по правилу био случај када се радило о питањима која нису задирали у домен безбедности, док је у супротном било случајева да су нордијске чланице НАТО морале да гласају другачије од неутралне Шведске и Финске. Пет нордијских земаља углавном је успевало да заједнички став постигне на заседању Генералне скупштине Уједињених нација, осим у случајевима када се радило о разоружању и нуклеарном оружју, када би три нордијске земље чланице НАТО и две неутралне земље имале различите ставове. Међутим, након краја Хладног рата, ове разлике су се изгубиле.⁸⁴⁶

---

⁸⁴⁴ Сада је то члан 33

⁸⁴⁵ *Ibid.*, 371-373.

⁸⁴⁶ Preben Bonnén, Michael Søsted, "The Origin, Development and Perspectives of Nordic Co-operation in a New and Enlarged European Union", *ÖZP* 32:1 (2003), 26

У првој фази европских интеграција, када је само Данска била члан Европске економске заједнице, био је веома чест случај да је она гласала истоветно као нордијска група упркос томе што су се између чланица Европске економске заједнице пре гласања одржавале консултације.⁸⁴⁷ Када су се Финска и Шведска прикључиле Европској унији, оне су, као и Данска, морале да своје ставове усаглашавају у оквиру ЕУ, па су се тако прилагођавале растућој већини. У случајевима када Европска унија није била у стању да постигне заједнички став, као што је, на пример, било питање реформе Савета безбедности, нордијске земље могле су да се врате на свој традиционални начин усаглашавања ставова у УН и да иступе са заједничком изјавом.⁸⁴⁸ Улазак већине нордијских земаља у Европску унију и потреба Европске уније да када год је то могуће иступа са заједничким ставом утицао је на нордијски блок, који је суштински остао слојан, али у оквиру Европске уније, што је утицало на његову видљивост у самом систему Уједињених нација. Степен нордијског сагласја никад није падао испод 85% али је број њихових заједничких изјава вишеструко смањен, па тако, на пример у *ECOSOC* од 1995. године није било ни једне нордијске заједничке изјаве.⁸⁴⁹

Упркос томе што је са чланством у Европској унији дошло до пада у броју заједничких изјава и проценту истоветног гласања приликом одлучивања у Уједињеним нацијама, систем консултација и размене информација између нордијских земаља се наставио, јер је то напосто у међувремену постало норма, односно како је то један од нордијских дипломата описао „то је једноставно нешто толико природно, као дисање“. Овај систем заједничког усаглашавања довео је до тога да је у периоду 1983-2004. године било скоро 750 заједничких нордијских изјава у Уједињеним нацијама.⁸⁵⁰

Нордијске земље посебно су биле активне у сфери превентивне дипломатије што датира још из времена Лиге народа. Од 1948. године учествовале су у преко педесет мировних мисија а њихов мировни ангажман у УН детаљно је обрађен у

---

⁸⁴⁷ Wendt, нав. дело, 369.

⁸⁴⁸ Bonnén, Søsted, нав. дело, за став нордијских земаља видети: <http://www.mfa.is/news-and-publications/nr/4027>

⁸⁴⁹ Katie Verlin Laatikainen, „Pushing Soft Power: Middle Power Diplomacy at the UN“, in *The European Union at the United Nations: Intersecting Multilateralisms*, edited by Katie Verlin Laatikainen and Karen E. Smith (New York: Palgrave Macmillan, 2006), 78.

⁸⁵⁰ *Ibid.*, 76-77.

тачки која се бави нордијском сарадњом у области одбране и безбедности. У овом контексту ипак можемо споменути да је оваква посвећеност мировним мисијама координирана кроз редовне и честе састанке министара спољних послова и министара одбране нордијских земаља, а ради лакшег остваривања ових задатака успостављен је заједнички нордијски Комитет за војна питања у УН. На крају, морамо поновити да је нордијски идентитет остао преобладајући у Уједињеним нацијама упркос промене спољних или унутрашњих околности, тако да се нордијске земље и данас посматрају као група која се заједнички залаже за међународну правду, људска права и друштвени развој а не за уске националне интересе. Нордијске земље у оквиру Уједињених нација посматрају се као нордијски блок а степен њиховог сагласја приликом гласања износи око 90%. Захваљујући томе али и чињеници да су међу водећим у припреми закона из области људских права, промовисања социјалног и људског развоја и искорењивања сиромаштва, за шта издвајају значајна средства, родне равноправности, поправљања положаја жена у свету као и превентивне дипломатије и колективне безбедности, оне су једне од најизраженијих чланова Уједињених нација. Још једна од карактеристика њиховог деловања у УН јесте расподела надлежности како у сегменту прикупљања информација тако и у ротирању на челним позицијама, што се, на пример, најбоље види у начину на који једне друге подржавају у номинацији за несталне чланице Савета безбедности. На тај начин функционишу и у другим телима УН а крајњи резултат је веома широка заступљеност нордијског кадра на разним местима. У томе су веома прагматичне и кроз процес сарадње омогућавају себи боље позиције и бољи продор у нове области деловања.⁸⁵¹

Нордијске земље, осим доприноса у очувању и одржању мира, који су оствариле кроз учешће у бројним мировним мисијама, највећи траг оставиле су у сегменту издвајања за помоћ земљама у развоју и земљама трећег света, а њихов ангажман у овој области био је најизраженији до 1994. године, односно док већина њих није постала чланица Европске уније. Европска правила су им, на жалост, наметнула и одређена ограничења, што смо видели и кроз потребу

---

⁸⁵¹ Katie Verlin Laatikainen, „Norden Eclipse: The Impact of Europe's Common Foreign and Security Policy On Nordic Cooperation in the United Nations“ (paper presented at the European Community Studies Associations 6th Biennial Meeting in Pittsburgh, June 2-5, 1999), 3, 5-6.

формулисања заједничког става а што се некад следствено одражавало и на њихове активности у овој области. На њихову ангажованост у социјалној сфери УН утицао је и пораст броја криза и ратова широм света последњих пар деценија, што је условило и потребу да УН већа средства издваја за хитну помоћ и мировне мисије. Ипак, према статистици *OECD* из 1993. године, Данска, Норвешка и Шведска заузиле су прво, друго и треће место по издвајањима за развојну помоћ, док је Финска, упркос значајним смањењу средстава која је издвајала у ову сврху, тада држала високо шесто место. Највећи део нордијске помоћи усмераван је преко Уједињених нација, док је билатерална помоћ, у ствари, давана само неколицини најсиромашнијих земаља из социјалних и других разлога. У случају нордијских земаља, као и других давалаца помоћи, развојна помоћ није била само социјална категорија већ све више и пословна, односно приликом одлуке о упућивању помоћи одмеравале су се и потенцијалне прилике за нордијску трговину и индустрију а значајан део средстава издвајан је за област консултација и експертски *know-how*. Ипак, суштина издвајања развојне помоћи заснивала се на политичким и социјалним разлозима, а ову малу нордијску групу у Уједињеним нацијама повремено су на тим линијама појачавале Холандија, Канада и каткад Немачка. Кроз свој значајан ангажман у овом сегменту рада УН, нордијске земље су освајале дупле поене. Економски су помагале оне којима је то најпотребније а тиме су куповале и политичке поене.⁸⁵²

Како би успоставиле правни оквир за сарадњу у области развојне помоћи, нордијске земље потписале су први споразум 1968. године, а потом 5. марта 1981. године и нови Споразум о сарадњи у нордијској развојној помоћи. Споразум се односио на разне програме, као и индивидуалне пројекте а надлежност за давање предлога и дефинисање буџетских средстава која ће се издвајати у ту сврху дата је Савету министара који је функционисао под капом Нордијског савета министара. Споразумом се успостављају Саветодавни комитет и Комитет високих званичника који, сваки у оквиру својих надлежности, врше функције на утврђивању предлога и праћењу извршења одлука. За надлежне и одговорне за спровођење одлука о

---

⁸⁵² Knut Vilby, "The Nordic Countries and the Social Agenda in the United Nations", in *The Nordic Countries in the United Nations: Status and future perspectives*, ed. Åge Eknes (Copenhagen: Nordic Council, 1994), 108-109.

нордијској помоћи именују се националне институције које су задужене за ову област. Уколико се помоћ заснива на заједничком нордијском програму, у припрему се укључују и владе нордијских земаља као даваоци и владе земаља које примају помоћ. Смер и обим заједничких нордијских програма за развојну помоћ одређују се периодичним споразумима а морају бити у оквиру буџетских средстава која је одредио Савет министара. Учешће нордијских земаља одређивало се одлуком Савета министара у сваком појединачном случају а сви евентуални додатни трошкови расподељивали су се по истом кључу као и приликом иницијалног издвајања. Овај споразум односио се само на бесповратна давања.⁸⁵³

Нордијске земље, захваљујући свом богатству и интересу да се ангажују на хуманитарном плану, заиста су видно допринеле кредибилитету Уједињених нација, које су се, због све већег броја хуманитарних криза широм света, налазиле под посебним притиском. Осим директне финансијске помоћи, нордијске земље, са високо развијеним цивилним друштвом и доступним фондовима, веома често су кроз своје савете за избеглице или друге институције цивилног друштва деловале под окриљем Уједињених нација. Њихов допринос видан је и на пољу међународног права, нарочито у областима људских права, социјалне правде и развоја. Пуно су заједничким радом пружиле и у области заштите животне средине, одрживог друштва, глобализацијских изазова.⁸⁵⁴

Учешће нордијских земаља у Уједињеним нацијама било је од великог значаја за успешност ове организације, за међународну политику, али и за нордијску сарадњу. Ипак, евидентно је да је њихово деловање у оквиру Уједињених нација било под великим утицајем њихових националних али и заједничких политика, што се нарочито показало након њихове интеграције у друге регионалне организације као што су Европска унија и НАТО. Међутим, сам смер њиховог деловања и начин комуникације и сарадње у суштини се није

---

⁸⁵³ *Cooperation Agreements between the Nordic Countries, A compilation of some of the basic co-operation agreements between Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden*, (Copenhagen: Nordic Council, 1989), 42-46.

⁸⁵⁴ "The Nordic Countries and the Future of the United Nations: Final Report from the conference of the Nordic Council held in Helsinki from 10-12 January 1995", Asbjørn Eide, rapporteur (Copenhagen: The Nordic Council, 1995), 47-49.

променио, променила се само форма испољавања и у одређеној мери интересна сфера, што није последица смањења њиховог реалног интереса за питања која се разматрају у оквиру Уједињених нација, већ других геостратешких околности и политичке реалности у датом тренутку. Уједињене нације у нордијском свету и даље се виде као најзначајнија институција у међународном правном систему.

6.2. Нордијске земље и Европска унија

Данска је дуго година била једина нордијска земља која је била члан Европске економске заједнице. Норвешка није била претерано заинтересована за чланство, због замашних резерви нафте и гаса и оријентисаности на риболов, односно са економијом конципираној на потпуно другим основама од развијене, индустријске економије Европске заједнице, тако да би чланство у европским интеграцијама, на одређени начин, само компликовало ситуацију. Након неуспеха на референдуму 1972, када је Данска гласала за а Норвешка против, питање могућег чланства није се у наредном периоду реално разматрало. Шведска је скоро целог XX века имала континуирани економски развој, са пуним узлетом седамдесетих година, што ју је уљуљкало у позицију самодовољности и одређене надмености и сигурности. До преокрета долази осамдесетих година, када је сустижу већи економски проблеми, који кулминирају почетком деведесетих и доводе до озбиљне кризе финансијског и банкарског система. У исто то време, Данска економски све боље стоји, захваљујући обазривој економској политици, али општи утисак наводи на закључак да се део њеног успеха има приписати и чланству у Европској унији. Финска, како смо већ видели, налази се под великом сенком Совјетског савеза, са једне стране, али и са могућностима пласмана својих производа на велико совјетско тржиште, са друге стране. Истовремено, члан је и *EFTA*, што јој омогућава одређене преференцијалне аранжмане са делом европских земаља. Ипак, ова експанзија води прво у стагнацију, па у пад, тако да Финска, као и Шведска, крај осамдесетих дочекује у знатно лошијој позицији. У исто то време, Европска економска заједница уводи тзв. четири слободе⁸⁵⁵, у јеку су завршне припреме за успостављање монетарне уније и стање

---

⁸⁵⁵ Слободно кретање роба, услуга, радне снаге и капитала

унутра делује много боље него стање напољу.⁸⁵⁶ Одлуци, првенствено Финске, да се определи за чланство доприноси пад Берлинског зида, али и распад СССР, тако да формални безбедносни разлози против чланства више не постоје. *EFTA* више не пружа могућности као пре, а растуће европско тржиште све је слабије доступно. Шведска је на сличним линијама, а Норвешка такође прати вођство и преговара о могућем чланству.⁸⁵⁷ Епилог је познат, Финска и Шведска од 1995. године постају чланице тада већ Европске уније, док Норвешка на референдуму 1994. године поново доноси одлуку да одбије чланство. Исланд у то време не разматра уопште могућност уклањања, а прве иницијативе у том смеру покренуће се тек након огромне кризе банкарског система 2009, када Исланд подноси захтев за чланство. Како је Исланд још 1994. године приступио Јединственом европском тржишту, а већ је у доброј мери био хармонизован са европским системом, преговори су текли заиста брзо, али су од половине 2013. године обустављени након промене власти на Исланду и консолидације економске ситуације.⁸⁵⁸

Нордијске земље, у том периоду чвршћег везивања за Европску унију, нашле су се у потпуно новој и регионалној и европској ситуацији. Са једне стране, Европска унија је тип чвршће регионалне интеграције усмерен, у доброј мери, ка уједначавању система њихових чланица, док је нордијски регион пре тога функционисао на бази слободне и релативне хармонизације правних и социјалних структура, што, за разлику од Европске уније није наметало нужно обавезу прихватања истоветних правила за све. Нордијске земље, као што смо већ рекли, везивале су културне и друштвене сличности, веома слични и веома интегрисани социјални системи и неформални дијалог али сада, када су три од пет земаља чланице Европске уније, отворило се и питање стварне потребе за даљим форсирањем овакве врсте субрегионалне сарадње, уколико је посматрамо у контексту европске интеграције као најјаче и најшире регионалне интеграције на

---

⁸⁵⁶ Bo Södersten, "The Historical Relations between the Nordic Countries and the European Community". *World Economy*, 17 (1994), 643–649. doi: 10.1111/j.1467-9701.1994.tb00760.x

⁸⁵⁷ О постхладноратовској ситуацији у овим нордијским земљама уочи чланства у ЕУ видети у: Hans Mouritzen, "Facing the European Union", in Hans Mouritzen, *External Danger and Democracy: Old Nordic Lessons and New European Challenges* (Aldershot: Dartmouth, 1996), 71-83.

⁸⁵⁸ http://ec.europa.eu/enlargement/countries/detailed-country-information/iceland/index_en.htm,
<http://eu.mfa.is/other/news/nr/7711>

европском тлу. У том периоду, постављало се реално питање да ли одлука већине нордијских земаља да постану чланице ЕУ у ствари значи да оне морају да одустану од нордијске сарадње, која је у структурном и концептуалном смислу била знатно лабавије устројена него „хегемонски тип заједнице“ каква је постајала Европска унија.⁸⁵⁹ Међутим, оне су успеле не само да задрже своју постојећу регионалну сарадњу већ и да је на одређени начин ојачају, како ширењем на суседни регион кроз пружање значајне помоћи балтичким земљама након распада СССР, тако и отварањем могућности да по сопственој процени делују као могући блок унутар Европске уније. У том смислу нордијски министри састају се пред састанке на највишем нивоу – Европског савета и Савета Европске уније, не само за спољне послове, већ и у другим секторима. Управо у оквиру Европске уније нордијски министри спољних послова почели су да разматрају могућност евентуалне заједничке нордијске спољне политике. Међутим, Данска је 1992. године, приликом приступања Уговору из Мадрихта, донела одлуку и изузела се из безбедносне и полицијске сарадње у оквиру Европске уније што је, у одређеној мери, умањило њихов капацитет заједничког деловања. Такође, Данска и Шведска одбиле су у више наврата могућност увођења евра као заједничке валуте тако да су остале изузете из монетарне уније.⁸⁶⁰

Ипак, многе функције традиционалне нордијске сарадње морале су да буду делегиране Европској унији, као што су на пример оквир међународне сарадње или прихватање већих ресурса који омогућавају ефикасну поделу рада а тиме и побољшавају шансе за економски развој. Нордијске земље сада на европском нивоу координирају своје ставове у оквиру глобалних и других паневропских организација у области спољне политике, безбедности, трговине и међународне помоћи. Са већим степеном интеграције у Европску унију у одређеној мери су слабиле и оне кључне сфере традиционалне нордијске сарадње јер је евидентно да је сарадња у оквиру Европске уније снажнија и стриктнија, тако да је у одређеној мери то био изазов за нордијске земље да

---

⁸⁵⁹ Pertti Joenniemi, “Norden as a Post-Nationalist Construction”, in *Neo-Nationalism or Regionality: The Restructuring of Political Space Around the Baltic Rim*, ed. Pertti Joenniemi (Stockholm: NordREFO, 1997), 185.

⁸⁶⁰ Ola Tunander, *Nordic Cooperation* (Produced by Nytt fra Norge for the Ministry of Foreign Affairs, January 1999), <http://web.archive.org/web/20050312142345/http://odin.dep.no/odin/engelsk/norway/foreign/032005-990418/dok-bn.html>

потраже ново чвршће упориште за своју сарадњу. Кад говоримо о томе, на пример последице су се осетиле на слободи кретања што се одражавало и на нордијско тржиште рада, јер је Европска унија имала своје законодавство које су нордијске земље морале да поштују.⁸⁶¹ Нордијске земље, мада су имале бројне регионалне споразуме којима су регулисале своје међусобне односе као део нордијске правне породице, морале су да уводе и европско законодавство тако да су сви евентуални нови нордијски споразуми пре били комплементарни део европске сарадње а не више искључиво нордијска алтернатива.⁸⁶² Чињеница је да Европска унија тежи пуној хармонизацији европског права чији је циљ да промовише интеграцију свих земаља али су нордијске земље ипак имале бројне области у којима су наставиле врло интензивно да сарађују. Управо деведесетих година додатно је ојачао значај културне сарадње јер је то био сегмент нордијског идентитета и изградње заједнице који је нарочито постао битан у процесу глобализације и потребе да се управо нордијске специфичности представе и у оквиру Европске уније и широм света. Јачала је и сарадња у областима енергетике, животне средине, информационих технологија и нордијских индустријских потенцијала. Упркос томе што нису све биле чланице Европске уније, већ смо рекли да су оне институционално биле повезане са Европском унијом тако да су у оквиру ове регионалне организације имале могућност да утичу на формулисање европских политичких циљева. Не треба да се заборави да је у том периоду нордијски корпус у оквиру Европске уније имао, на пример, исти број гласова као једна Немачка. На то можемо додати и моменат председавања Европском унијом и учешће у формату Тројке, што им је на неки начин давало већу моћ и могућност да пласирају своје ставове јер су успешно координирале своје позиције у оквиру Европске уније.⁸⁶³

У оквиру нордијских институција, нордијске земље предузеле су мере да себи обезбеде конструктивну и важну улогу у дешавањима у суседном региону

---

⁸⁶¹ Tom Schumacher, „The Emergence of the New Nordic Cooperation“, *DUPI Working Paper* 6 (2000): 11-12.

⁸⁶² Ulf Bernitz, „Nordic Legislative Cooperation in the New Europe – A Challenge for the Nordic Countries in the EU Perspective“, *Scandinavian Studies in Law*, vol. 39, 2000, 38-39, <http://www.scandinavianlaw.se/pdf/39-2.pdf>

⁸⁶³ Schumacher, нав. дело, 11-12.

Балтика а следствено и на европском нивоу. Већ 1991. године, на нивоу председника влада, усвојиле су Декларацију из Маријехамна о будућој нордијској сарадњи у којој се, између осталог, каже „да нордијске земље на бази својих интереса и потреба својих грађана морају настојати да утичу на дешавања у Европи и међу својим суседима. Ово захтева поновно увођење нордијских консултација, између осталог, и у питањима међународних односа“. Уследила је ревизија Хелсиншког споразума 1993. године, па тако ревидирани члан 33 сада гласи „учешће страна уговорница у европским и другим међународним облицима сарадње пружа одличне могућности за сарадњу која треба да буде од користи нордијским грађанима и компанијама. Владе сnose посебну одговорност у том контексту да обезбеде интересе и вредности које су заједничке за нордијски регион“. Такође, измењен је и члан 40 који је проширен како би омогућио сарадњу не само у Нордијском савету и Нордијском савету министара већ и на састанцима председника влада, министара спољних послова и других министара. У суштини, била је то само формализација већ постојеће праксе. Измењен је и члан 61 на начин да се председницима влада да пуна одговорност за координацију сарадње уз наглашавање важне улоге ротирајућег председништва у Савету министара, на другим министарским састанцима и приликом консултација европских влада и неких других међународних питања. Наведене одлуке утицале су и на концепцију нордијске сарадње, јер се уводе три стуба на којима се она у том периоду темељи. Први стуб подразумева наставак сарадње на унутрашњем нордијском нивоу, други стуб сарадњу у оквиру Европске уније и Европског економског простора а трећи заједничку политику у односу на суседне области. У складу са овом новом оријентацијом уведена су и три нова комитета у оквиру Нордијског савета – за нордијска питања, за европска питања и за питања везано за суседне области уместо ранијих комитета надлежних за културу, економију, животну средину, буџет, социјална и правна питања.⁸⁶⁴

Наведене мере говоре о намери да се Нордијски савет искористи као инструмент за разматрање и координирање нордијске европске политике а циљ је очигледно био не само да се ојача појединачна позиција нордијских земаља у

---

⁸⁶⁴ *Ibid*, 13-14.

европским процесима, нарочито по питањим доношења одлука, већ и да се омогући што уједначеније увођење директива Европске уније у национални правни систем. Реформама је од 1995. године био изложен и Нордијски савет министара а једна од најважнијих одлука била је да расправе о питањима у вези са Европском унијом буду стална и аутоматска тема дневног реда. Формирана је и Контакт група која се састојала од званичника из пет сталних мисија при Европској унији, која је Секретаријат Нордијског савета министара обавештавала о најважнијим дешавањима у Бриселу. Мада су сва ова нова правила уведена како би се омогућило укључење балтичких земаља у нордијску сарадњу, биле су то важне институционалне измене. Балтичке земље су, са своје стране, узимајући нордијске институције као пример, успоставиле Балтички савет и Балтичку парламентарну скупштину, а успостављени су и редовни састанци политичара који су учествовали у нордијској сарадњи и политичара који су учествовали у балтичкој сарадњи.⁸⁶⁵ Сегмент нордијско-балтичке сарадње биће обрађен у засебној тачки овог поглавља.

Нови концепт нордијске сарадње помогао је нордијским земљама да остваре бољи утицај и положај у оквиру Европске уније, нарочито у области животне средине, енергетике, заштите потрошача, технологије и регионалног развоја јер су нордијске земље у овим областима имале веома развијене капацитете за решавање проблема. Ово се читавало и кроз напредна законска решења а и кроз коришћење иновативних стратегија и решења у њиховим јавним администрацијама. Захваљујући претходно оствареној нордијској сарадњи у овим областима, нордијске земље допринеле су европској сарадњи јер су својим експертским знањем утицале на формулисање законских решења у оквиру Европске уније.⁸⁶⁶ На овај начин показало се да нордијска сарадња није алтернатива већ допуна европској сарадњи а са друге стране, њихова нова улога у овом ширем оквиру утицала је на додатно јачање нордијске сарадње. Као један од примера можемо навести утицај нордијске сарадње на европску политику нордијских чланица Европске уније у вези са учешћем у Шенгенском споразуму, коме се Данска прикључила у статусу посматрача 1994. године, плашећи се да би

---

⁸⁶⁵ *Ibid*, 14.

⁸⁶⁶ *Ibid*, 15, 18.

контроле на граници са Немачком могле постати препрека слободном кретању људи. Након тога уследио је низ састанака између нордијских земаља, те у фебруару 1995. године, на седници Нордијског савета у Рејкјавику, председници влада нордијских земаља доносе одлуку да се све нордијске земље прикључе шенгенском режиму, како би биле у могућности да задрже постојећу нордијску пасошку унију. У јуну 1995. године и Финска и Шведска траже чланство у Шенгену, као и Данска, уз услов да им се дозволи очување пасошке уније. Њиховим корацима ускоро крећу и Исланд и Норвешка тако да све нордијске земље, од 1. маја 1996. године, добијају статус посматрача. Данска, Шведска и Финска Шенгену приступају у децембру 1996. године а истог тог дана Исланд и Норвешка потписују споразуме о сарадњи са шенгенским земљама. На овај начин очувана је нордијска пасошка унија.⁸⁶⁷

Још један занимљив пример нордијске сарадње у Европској унији десио се на међувладиној конференцији која је водила консолидованој верзији Уговора о Европској унији који је испреговаран у Амстердаму 1996. године. Мада су нордијске земље имале сличне интересе, оне нису наступиле као јединствен блок већ засебно, али су фактички износиле исти став. Ипак, у том процесу наглашавале су различите детаље на начин који је одражавао нордијски али поштовао и њихове националне интересе. Посебно је занимљива била сарадња шведских и финских преговораца, које је везивао социјал-демократски педигре, који су заједно предочили меморандум, сугеришући да се у Уговор, уместо клаузуле о војној солидарности (слично члану 5 Уговора о НАТО), унесе само клаузула о управљању војним кризама (такозвани Петербешки задаци)⁸⁶⁸. Захваљујући томе, успели су да спрече увођење могућности заједничке одбране у Уговор, јер би то имало последице по њихову неутралност. Још један важан елемент у сарадњи између нордијских чланова Европске уније, који у јавности није претерано видљив, јесу дневни неформални контакти између службеника разних министарстава, који су увек били значајна карактеристика нордијске сарадње. Упркос овим и бројним другим примерима, нордијска сарадња у оквиру

---

⁸⁶⁷ Bonnén, Søsted, нав. чланак, 25-26.

⁸⁶⁸ http://europa.eu/legislation_summaries/glossary/petersberg_tasks_en.htm

Европске уније није формализована на неки чвршћи начин, али се генерално настоји усагласити нордијски став у оним областима где је то могуће. Због огромног броја области и мултифункционалности Европске уније, дешава се веома често да нордијске земље наступају и са различитих позиција. Ипак, пре него што у оквиру Европске уније изнесу своје ставове, на такозваним „припремним састанцима у форми радног доручка“ нордијски партнери међусобно размене информације везано за своје позиције. Инвазивније постављање у форми „нордијског блока“ могуће да би имало и негативне последице, нарочито за нордијске земље које нису чланице Европске уније. Такође, један од изазова за нордијске земље била је њихова интеграција у нову паневропску мрежу институција, за разлику од њиховог ранијег формирања политичког идентитета, на бази различитости од других европских држава и региона. Ово ипак није представљало превелики проблем, јер је нордијска сарадња традиционално најбоље функционисала у оквиру ширег европског и трансатлантског оквира а не у затвореном нордијском кругу.⁸⁶⁹

Већ смо у претходном поглављу видели да, када је европска сарадња у области безбедности и одбране (*ESDP*) у питању, нордијске земље имају различите позиције и функционишу по принципу *à la carte*. Данска је изузета из сарадње у овој области и потпуно је окренута сарадњи у оквиру НАТО, док Финска, Шведска и Норвешка често имају другачије преференцијале и опредељују се за различите активности у оквиру *ESDP*, док у појединим активностима налазе и заједнички интерес, као што је на пример пројекат борбене групе Европске уније, за коју су заинтересоване све три земље.⁸⁷⁰

Своју посвећеност европској сарадњи нордијске земље задржале су и у XXI веку, издвајајући европске интеграције и проширење Европске уније као један од најважнијих сегмената нордијског деловања у Новој нордијској агенди 2001. Од те године, нордијски председници влада настојали су да у разматрање битних питања

---

⁸⁶⁹ Bonnén, Søsted, нав. чланак, 27-29.

⁸⁷⁰ Jesper L. Christensen, “‘Not only, but also Nordic’: the European Security and Defence Policy and its implications for alternative frameworks of Nordic cooperation” in *The Nordic Countries and the European Security and Defence Policy*, edited by Alyson J.K. Bailes, Gunilla Herolf and Bengt Sundelius (Oxford: Oxford University Press, 2006), 154.

на европској агенди укључе и чланице Европског економског простора – Норвешку и Исланд, организујући уочи састанака Европског савета заједничке састанке. У међувремену, показало се да нордијска сарадња не само да је „преживела“ европске интеграције већ се и са европске стране показала као веома корисна. И са теоријског и са практичног становишта, током тих година европске интеграције, веома често се постављало питање опстајања нордијског идентитета и могућности да он буде замењен европским идентитетом. Занимљива размишљања на ову тему предочена су, на пример, током серије предавања која су, поводом педесет година од успостављања нордијске сарадње, одржана у згради нордијских амбасада у Берлину. Виђења проминентних нордијских политичара била су различита, па је тако бивша председница Исланда Вигдис Финбогадотир (*Vigdís Finnbogadóttir*) истакла да она „нордијски идентитет види као нешто наднационално што Нордијци веома снажно осећају а што се ни на који начин не може поредити са осећајем који гаје земље Европске уније једна према другој“. За разлику од Европске уније, коју је оценила као вештачку творевину, нордијски регион види као природно станиште земаља заједничких културних вредности. У том контексту, она, на пример, европску интеграцију сагледава као потенцијалну опасност за нордијску сарадњу због централизоване структуре за доношење одлука која представља претњу аутономији мањих земаља. За разлику од ње, ранији шведски председник владе Карл Билт (*Carl Bildt*) оцењује да је европска интеграција дала снажан импулс нордијској сарадњи јер му се чини да су нордијске земље дуго одавале утисак некога ко „ужива на ловорикама“ а сада морају да се боре како би ишле у корак са условима у Европи који се великом брзином мењају. Он оцењује да нордијски регион може да има велику улогу у европској сарадњи и сматра да је неопходно да у том процесу нордијска сарадња прође кроз одређену кризу идентитета.⁸⁷¹ Ранији МИП и председник Владе Норвешке, Торвалд Столтенберг, сматра да нордијски регион и даље има велики значај због заједничке културе, географије и заједничког вредносног система, због чега нордијски грађани осећају већу блискост него други људи. Ранији фински министар спољних послова Ерки Туомиоја (*Erkki Tuomioja*)

---

⁸⁷¹ Ulrike Decker, “A View from the Top: The Challenges of European Integration for Nordic Cooperation and Identity” (paper, University of Göttingen, January 2004), 8-11, <https://communities.uhi.ac.uk/sh01sr/files/-/1/3855/Nordic+Identity+and+European+Integration.+paper+by+Decker.pdf>

оцењује да европска интеграција замењује одређене аранжмане између нордијских земаља али да владе нордијских земаља и даље желе да имају предност у односу на Европску унију. Данска као дугогодишња чланица Европске уније свакако је засебна категорија и зато се њени ставови не могу посматрати у овом контексту, а Данска је и своје специфичности и одређене политике заштитила кроз клаузулу изузећа у четири области.⁸⁷² Оцењује се да је једино фински приступ посебно наклоњен европском испред нордијског, због њеног релативно скорог чланства, док остали лидери нордијских земаља показују нешто амбивалентнији став.⁸⁷³ Десет година касније може се слободно рећи да је у нордијском региону примаран национални идентитет који се налази скоро па у истој равни са нордијским идентитетом али се веома ретко дешава да неко од Нордијаца истакне европски идентитет као доминантнији од нордијског и националног. Према анкетама, подршка чланству у Европској унији није доминантна, па се у доступној литератури често налази квалификација да су Нордијци, у ствари, невољни Европејци.⁸⁷⁴

Један од практичних примера нордијског испољавања идентитета је и гласање на Песми Евровизије, на коме је, на пример у периоду од 1999. године, захваљујући узајамном гласању, између осталог, чак шест пута победила нека од нордијских земаља, док су два пута победиле балтичке земље, што се може посматрати у ширем, нордијско-балтичком идентитетском контексту.⁸⁷⁵ Сличан тренд гласања примећује се и у балканском региону, који је, као и нордијски, нарочито пријемчљив када је у питању популарна култура и та врста музике.

Европска интеграција нордијских земаља имала је одређених последица и по регионализацију нордијског региона, јер европски регионализам поспешује разне форме регионалних удруживања чији је циљ већи утицај на политику доношења одлука а тиме и на напредак тих региона. Свакако да је на то утицала и једна од најзначајнијих карактеристика нордијске сарадње, а то је висок степен регионалности, динамични контакти и везе на разним нивоима, односно пруступ

---

⁸⁷² Данска је изузета из европске сарадње у области одбране, правосуђа и унутрашњих питања, држављанске материје и монетарне уније, видети више на: http://www.euo.dk/emner_en/forbehold/

⁸⁷³ Paul C. Adams, "Multilayered regionalization in Northern Europe", *GeoJournal* (2012) 77: 293, 296.

⁸⁷⁴ *Ibid.*, 302.

⁸⁷⁵ http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Eurovision_Song_Contest_winners

сарадњи по принципу „од темеља ка крову“. Тако се нордијски региони од почетка већег повезивања нордијских земаља са Европском унијом укључују и у бројна европска удружења која су основана како би боље штитила регионалне интересе у склопу европских интеграција. У томе предњачи Данска, што је и логично, због њених најдужих институционалних веза са Европском унијом, а потом Финска и Шведска, док норвешки региони у том процесу заостају, што је и логично, јер Норвешка није чланица Европске уније. У периоду до 1999. године, након укључења Шведске и Финске у Европску унију, било је преко 160 разних чланстава нордијских региона у европским удружењима.⁸⁷⁶

Са аспекта регионализма, најпознатија је финска иницијатива о успостављању Северне димензије.

6.2.1. Северна димензија

У априлу 1997. године, председник финске владе Паво Липонен, у писму председнику Европске комисије Жаку Сантеру, предложио је да Европска унија развије „стратегију за Северну димензију“, са циљем да се у региону северне Европе успоставе мир и стабилност као и да се ојачају економски односи између Европске уније и Русије. За разлику од Финске, Шведска је тада подржавала шеме регионалне интеграције чији је фокус био изван Европске уније, као што је на пример Савет земаља Балтичког мора.⁸⁷⁷ Након приступања Европској унији, Финска и Шведска показивале су велику дозу креативности у осмишљавању иницијатива од значаја за област спољне и безбедносне политике. Један од ових примера смо и видели кроз њихов заједнички наступ у вези са уношењем Петерсбершких задатака у Уговор из Амстердама. Идеја за успостављање Северне димензије јавила се током финских преговора о чланству у Европској унији а циљ јој је био да се укаже да ће сада ЕУ, осим доминантних западних чланова, у своје чланство примити и земље са севера те да стога мора и да дефинише своју

---

⁸⁷⁶ Harold Baldersheim, Krister Ståhlberg, “Nordic Regionalism, European Integration and Globalization: Empowerment, Competition, Co-operation and Cleavages”, (paper presented at the workshop on Regionalism Revisited ECPR Joint Sessions of Workshops, Mannheim, Germany, March 26-31, 1999), 7.

⁸⁷⁷ Bonnén, Søsted, нав. чланак, 26.

политику према овом региону. Финска је такође сматрала да Европска унија треба да узме у обзир и њене посебне интересе у сфери безбедносне политике која је укључивала и стабилност и регионалну сарадњу у северној Европи. Такође, овом иницијативом, на одређени начин, Финска се стављала и у оквир спољних односа Европске уније, нарочито са Русијом, јер је Европску унију, након финског чланства, са Русијом везивала и заједничка граница у дужини од 1300 километара. Финска је иницијативу паметно поставила, стављајући је у шири контекст европских интереса а умањујући значај регионалних нордијских интереса. Поента је била да и Европска унија и њене чланице деле заједничке, веома важне интересе у северној Европи и да, стога, она треба да се манифестује као политика Европске уније. Финска је тражила да Северна димензија дефинише који су то економски, безбедносни и политички интереси Европске уније на северу, на дужи временски рок. Мада је Липоненова иницијатива с почетка више била усмерена на Русији, њена шира интерпретација укључивала је и САД и Канаду. Акцент је био на претњама које су долазиле из северозападне Русије, као што су лоше стање животне средине и питање нуклеарне безбедности. Такође, био је ту и страх од неконтролисаних миграција као и преноса разних заразних болести. Треба наравно да се спомене и област Калињинграда, која је имала стратешки значај за Русију, нарочито у контексту чињенице да се она нашао окружена земљама чланицама НАТО и да је у енергетском смислу била зависна од Литваније. Позитивна страна иницијативе била је та да је Европска унија зависна од увоза енергената а да управо северозападни делови Русије имају обиље ресурса, па је стога требало да се обезбеде значајна средства за инвестиције у основну инфраструктуру, железничке и путне везе, луке, аеродроме и граничне прелазе као и телекомуникационе системе. На овим амбициозним идејама заснивао се фински приступ али се, наравно, испоставило да је за Европску унију било прихватљиво једино да обезбеди бољу координацију у оквиру већ постојећих политика и инструмената. Проблем је био и то што су се пред крај деведесетих година значајно умножиле бројне регионалне иницијативе у области Балтика и севера,

тако да је било тешко очекивати да би све што је Финска замислила могло бити остварено искључиво кроз Северну димензију.⁸⁷⁸

Значајно је споменути и да су постојале разлике између Данске, Финске и Шведске у вези са развојем ове иницијативе јер, иако су суседне нордијске земље биле упознате са финским плановима, представљање ове иницијативе није договорено и одобрено на нордијском нивоу, већ се у једном периоду комуникација одвијала искључиво на линији Финска – Европска комисија. Према подацима који су доступни, Данска и Шведска реаговале су млако, чак и са извесним подозрењем и неформалним супростављањем овој иницијативи. Мада је у каснијем периоду подршка ојачала, чињеница је да Данци и Швеђани никада нису гајили исти ентузијазам као Финци. Ово се видело и кроз постављање приоритета током председавања Европском унијом, јер је Финска, на пример, 1999. године, кад је председавала Европском унијом, Северну димензију истакла као један од својих приоритета, док је Шведска 2001. године, током свог председавања организовала једну министарску конференцију, али се, према оценама, није залагала за њу као Финска. Данска је 2002. године, током свог председавања, такође организовала једну конференцију о Северној димензији. Одређену скепсу гајиле су и балтичке земље, јер су се плашиле да ће трговина Русије и Европске уније скренути са балтичког правца и усмерити се на Финску.⁸⁷⁹ Шведска је такође, у почетку, управо током свог председавања 2001. године, настојала да иницијативу пропагира са акцентом на регион Балтичког мора, где је она већ држала своје интересе и настојала да утиче на ток догађаја, што се сада чинило да покушавају да јој преотму Финци. Ово је указивало на одређену врсту ривалитета између нордијских земаља, што и објашњава релативно нископрофилни став Шведске и Данске након представљања финске иницијативе. Шведска је, подсећамо, током свог председавања 2001. године иницијативу „разводњила“ бавећи се разним субрегионалним саветима а не

---

⁸⁷⁸ Hiski Haukkala, „The Role of the Northern Dimension in Tackling the Challenges of a Growing EU Presence in Northern Europe“, *Geneva Center for Security Policy Occasional Paper Series*, No. 36 (2002), 3-7, <http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Publications/Detail/?ots591=40db1b50-7439-887d-706e-8ec00590bdb9&lng=en&id=15597>

⁸⁷⁹ Jennifer Novack, „Cooperation in the New Northern Europe: The Emergence of New Security Identities and Patterns of Interaction“ (paper presented at the European Union Studies Association 8th Biennial International Conference, Nashville, TN, USA, March 27-30, 2003), 11, http://aei.pitt.edu/6552/1/001506_1.PDF

њеним главним циљевима.⁸⁸⁰ Са скепсом су реаговали и медији јер нису сматрали да постоји разложно утемељење за овакву иницијативу, пошто није било назнака да би она могла да дâ конкретне резултате у смислу увођења институција или неких посебних процеса, већ се на њу гледало као „провинцијализам“ једног од европских региона.⁸⁸¹

За разлику од ових паушалних оцена, чланице Европске уније углавном су на иницијативу реаговале позитивно, па је тако предлог у кратком временском периоду био разматран на два Европска савета, 1997. и 1998. године, након чега је, у децембру 1998. године, Европска комисија представила свој извештај. Главна ставка била је оцена да Северна димензија, кроз већ постојеће нивое координације и активности на северу, треба да дâ додатну вредност сарадњи у оквиру Европске уније.⁸⁸² Извештај је такође разјаснио и географски опсег иницијативе, одређујући га у знатно ужем регионалном фокусу, искључујући могућност учешћа САД и Канаде у форми чланица, а као актере именовao је чланице Европске уније и земље партнере, односно Естонију, Исланд, Летонију, Литванију, Норвешку, Пољску и Русију. Извештај је такође побројао и оно што није могуће очекивати, а то је било увођење нових институција, већа финансијска издвајања или неки нови облик регионалне сарадње у северној Европи. Извештај није подробније улазио у питање потенцијалне претње или економске перспективе региона нити је давао конкретне предлоге о томе како достићи те прокламоване циљеве, тако да му је, на крају, мањкала суштина. Након представљања извештаја, Европски савет позвао је Савет министара да, на бази извештаја Европске комисије, припреми Акциони план у релевантним областима. На састанку Савета министара, у мају 1999. године, усвојен је Акциони план који је, такође, остао на линији Европске комисије да се иницијатива може спроводити кроз бољу координацију Европске уније и њених чланица са севером. У мају 1999. године, представљен је и Извештај Европског парламента о Северној димензији који је био нешто

---

⁸⁸⁰ Carl-Einar Stålvant, *The Northern Dimension: A Policy in Need of an Institution?* (Berlin: Humboldt University, 2001), 15.

⁸⁸¹ Pertti Joenniemi, „Can Europe Be Told from the North? Tapping into the EU's Northern Dimension“, *COPRI Working Paper* No. 12 (2002): 4.

⁸⁸² Nicola Catellani, „Outlining the Northern Dimension: toward regional cooperation in Northern Europe“, in *The European Union's Northern Dimension*, Rome: Laboratorio CeSPI, Centro Studi Politica Internazionale– n. 1, (May 2000): 6.

конкретнији, макар у томе да је идентификовао инструменте Европске уније који се могу користити у овој иницијативи, предлажући да се програми *TACIS*, *Phare* и *INTERREG* комбинују у један фонд чиме би се обезбедила боља координација и ефикасност расположивих средстава. Извештај је подвукао и значај прекограничне сарадње, улогу невладиних организација и предложио да већи фокус буде на региону Балтичког мора.⁸⁸³ На састанку Европског савета у Келну, 1999. године, усвојене су смернице за примену Северне димензије.⁸⁸⁴ Први Акциони план за период 2000-2003. године, дефинисао је оквир за Северну димензију, на бази ранијих ставова Европске комисије, у коме је улога три најважнија савета на северу – Савета држава Балтичког мора, Савета Баренцовог и Евроарктичког региона и Арктичког савета сведена на то да треба да имају значајну улогу у идентификовању заједничких интереса региона Северне димензије. Нордијски савет и Балтички савет министара били су још ниже позиционирани, тако да је документ предвиђао да се они евентуално могу консултовати.⁸⁸⁵ Оперативни део плана дефинисао је различите секторе у којима би се спроводила сарадња: енергетика, саобраћај, телекомуникације, животна средина и природни ресурси, нуклеарна безбедност, јавно здравље, трговина и инвестиције, људски ресурси и истраживање, правосудни сектор и унутрашњи послови и прекогранична сарадња.⁸⁸⁶ У пракси се показало да су најзначајнији сектори животна средина, борба против организованог криминала и сарадња у информационим технологијама а, у оквиру ове три области, успостављене су и посебне иницијативе као што су Партнерство Северне димензије у области животне средине, Северна електронска димензија и Радна група Савета земаља Балтичког мора за организовани криминал. Такође се показало да је већина иницијатива усмерена искључиво на северозападне делове Русије.⁸⁸⁷

Други акциони план за период 2004-2006 усвојен је 2003. године на састанку Европског савета у Бриселу. Овај нови план припремљен је у сарадњи

---

⁸⁸³ Haukkala, нав. дело, 6-7.

⁸⁸⁴ *The Northern Dimension: A Finnish Perspective*, 12, http://www.ndphs.org/internalfiles/File/Publications%20-%20general/The_Northern_Dimension--a_Finnish_Perspective.pdf

⁸⁸⁵ Haukkala, нав. дело, 7-8.

⁸⁸⁶ *The Northern Dimension: A Finnish Perspective*, 12.

⁸⁸⁷ Haukkala, нав. дело, 8-9.

чланица Европске уније и регионалних савета. План је фокус ставио на пет приоритетних области: економија и инфраструктура, људски ресурси, животна средина, прекогранична сарадња и правосуђе и унутрашњи послови. У плану се подвлачи не само значај Калињинградске области, већ и Арктика. Уводе се и механизам редовног надледања сарадње и механизам преиспитивања кроз састанке на нивоу министара и владиних званичника, а подвлачи се и значај регионалних партнерстава са већ споменутим регионалним иницијативама које су успостављене у оквиру Северне димензије.⁸⁸⁸

Испоставило се да Северна димензија није успела да обезбеди видљиви утицај Европске уније као стратешког актера на северу јер Европска унија и њена Северна димензија нису имале ауторитета над разним регионалним иницијативама које су постојале на северу, а које су се у оквиру ове иницијативе углавном само обраћале за средства. За разлику од Европске уније, њене чланице са севера, нарочито Финска и Шведска, развиле су бројне програме на билатералној основи, настојећи да их, у одређеној мери, уклапају и у оквир Северне димензије а кључ њиховог бољег успеха огледао се у томе што су оне биле спремне да у ту сврху издвоје значајнија средства него Европска унија.⁸⁸⁹

Северна димензија била је успостављена на начин који је подразумевао да су основни терет за успех иницијативе носили појединачни актери који су у њој учествовали – од нордијских земаља примарно Финска и Шведска, као и Русија и тадашње земље кандидати, а не Европска унија, док су активности конципиране у краткорочном или средњерочном временском оквиру, кроз акционе планове, без икакве дугорочне стратегије. Европска унија, сходно предлогу Европског парламента, финансирала је део пројеката кроз наведене инструменте и програме, али је добар део средстава за пројекте намириван из других извора, јер није постојала одвојена буџетска линија за ову иницијативу.⁸⁹⁰

---

⁸⁸⁸ *The Northern Dimension: A Finnish Perspective*, 13.

⁸⁸⁹ Haukkala, нав. дело, 10-11.

⁸⁹⁰ Nicola Catellani, "Short and long-term dynamics in the EU's Northern Dimension", *COPRI Working Paper*, No. 41 (2002): 4-9.

Од 2007. године Северна димензија функционише у новом концептуалном оквиру, који је сада одређује као иницијативу без ограниченог рока трајања, што претходно није био случај, јер су тада њене активности дефинисане кроз акционе планове на одређени временски период. Наиме, на самиту Северне димензије у Хелсинкију, у новембру 2006. године, усвојене су две декларације које ће бити основ за њено деловање – Политичка декларација о политици Северне димензије и Документ који даје оквир политикама Северне димензије. Северна димензија сада је устројена као нови инструмент за реализацију активности на линији Европска унија – шири простор Русије, кроз давање приоритета следећим областима: економској сарадњи, слободи, безбедности и правосуђу, спољној безбедности, истраживању, култури и образовању, животној средини, нуклеарној безбедности и природним ресурсима, као и социјалним и здравственим питањима. У међувремену су као посматрачи примљене и САД и Канада, а повећао се и број субрегионалних иницијатива које раде под њеним оквиром, док су учесници и простор који обухвата остали исти.⁸⁹¹

Кроз Северну димензију ипак је успостављен један велики, заједнички оквир за дијалог у коме је било лакше остварити комуникацију и координацију утицаја разних мањих регионалних група и мрежа.⁸⁹² Оцена је и да Северна димензија промовише децентрализацију и регионалност, као и успостављање основе за боље односе са Русијом и ширим регионом Балтика.⁸⁹³ Ова иницијатива била је разматрана од стране бројних теоретичара и у принципу је посматрана у позитивном контексту. Већина се слаже да је преко ове иницијативе покушано да се северу да додатни значај, нарочито у контексту његове нове позиције након окончања Хладног рата.⁸⁹⁴ Посебно се вреднује њена мултидимезионалност што јој даје потребну динамику и флексибилни приступ а у исто време омогућује да служи домаћим и спољним интересима већине актера који су у њу укључени.

---

⁸⁹¹ http://www.ndphs.org/?about_nd

⁸⁹² Ulla Holm, Pertti Joenniemi, „North, South and the Figure of Europe: Changing Relationships“, *COPRI Working Paper* No. 11 (2001): 24.

⁸⁹³ Christopher S. Browning, „The Construction of Europe in the Northern Dimension“, *COPRI Working Paper*, No. 39 (2001), 8-9.

⁸⁹⁴ Изврстан преглед и разни теоријски приступи о Северној димензији дати су у: Pertti Joenniemi, „Can Europe Be Told from the North? Tapping into the EU's Northern Dimension“, *COPRI Working Paper* No. 12 (2002).

Упркос мрачним прогнозама у првим годинама, да је конципирана као иницијатива која неће трајати дуже времена, показало се да то није тачно.⁸⁹⁵

6.3. Суседни региони и значај за нордијску сарадњу

Након краја Хладног рата, нордијске земље окренуле су се на знатно експлицитнији начин према својој традиционалној интересној сфери – региону Балтика и крајњег севера. У том периоду, у складу са њиховом већ прокламованом стратегијом и новом поставком у спровођењу нордијске сарадње, која је као један сегмент подразумевала и јачање сарадње са суседним областима, предузима се низ активности које су имале за циљ да ојачају нордијско присуство у региону Балтичког и Баренцовог мора, као и према Арктику. Истовремено, ови региони успостављају и своје институције сарадње по угледу на нордијску сарадњу, тако да се овај међусобни однос може посматрати двострано. Свакако да је највећа пажња била усмерена према балтичким земљама и региону Балтичког мора.

6.3.1. Сарадња нордијског региона са балтичким земљама и регионом Балтичког мора, Баренца и Арктика

Уколико нордијске земље посматрамо у географском и геополитичком контексту, евидентно је да оне припадају ширем региону Балтика, коме, због безбедносних околности, током периода Хладног рата, нису могле да се посвете у мери која је била очекивана, нити се њихов идентитетски опсег смео простирати и на ово подручје, без обзира на јаке историјске везе које су имале са овим регионом. Ти односи су били вишевековни, Данска је, рецимо још у XIII веку отворила трговински центар у Талину у Естонији, Шведска је имала велики утицај на формирање естонске и летонске државе у XVIII веку док је Норвешка још у XVII веку сарађивала са Летонијом.⁸⁹⁶ Занимљиво је можда да споменемо да легенда каже да је данска застава “*Dannebrog*” пала са неба током битке коју

---

⁸⁹⁵ Nicola Catellani, “The EU’s Northern Dimension after the Enlargement”, in *Beyond enlargement: The new members and new frontiers of the enlarged European Union*, edited by Esther Barbé and Elisabeth Johansson-Nogués, (Bellaterra: Institut Universitari d’Estudios Europeus, 2003), 162.

⁸⁹⁶ Brian Hodges, “Nordic Contacts 1991-1998”, *SCAND* 344, (May 1998): 1.

је дански краљ Валдемар II водио у Естонији, 1219. године, што Данци и данас истичу као доказ вишевековних веза са Естонијом и Балтиком.⁸⁹⁷ Први период балтичке независности дошао је у исто време када и Финска независност, тако да је након I светског рата Финска чак разматрала да ли да се прикључи балтичко-немачко-пољском или нордијском блоку, али се 1926. године ипак определила за нордијски. Нордијске земље, пак, нису биле превише хитре у признавању независности балтичких земаља, што чине тек 1921. године, не успостављајући интензивнију политичку сарадњу. Нордијске земље различито су реаговале када је Совјетски савез 1940. године анектирао балтичке државе, што, на пример, Норвешка никада није прихватила, док је Шведска била једна од првих држава која је то признала, али је у исто време на своју територију током II светског рата примила велики број избеглица из балтичког региона. Норвешка је остала доследна на свом ставу непризнавања совјетског утицаја над Балтиком, тако да су, на пример, балтичке земље током II светског рата министарске састанке одржавале у Ослу. Крај Хладног рата донео је потпуно нову ситуацију, која нордијским земљама као првим суседима изразито заинтересованим за регион Балтика пружа обиље могућности за развијање сарадње, јачање економског и политичког утицаја и успостављање читавог низа заједничких институција. Данска, Норвешка и Исланд биле су међу првим земљама које су 1991. године признале независност балтичких земаља, док су Финска и Шведска, из безбедносних разлога, то учиниле нешто касније. Нордијске земље пружале су помоћ балтичким земљама у процесу прикључења Европској унији, док је она у функционалном смислу била усмерена првенствено на следеће четири области: заједничку безбедност, јачање културних и демократских веза, друштвено одрживу економску транзицију и одржив развој.⁸⁹⁸

Осим на билатералном плану, ангажованост нордијских земаља огледала се кроз мултилатералне форме сарадње које су на директан или индиректан начин помагале балтичким земљама да достигну и испуне критеријуме Европске уније

---

⁸⁹⁷ <http://denmark.dk/en/quick-facts/national-flag/>

⁸⁹⁸ Hodges, нав. чланак, 1-2.

за чланство и да ојачају своју самосталност након независности коју су стекле од СССР. Ово је погодовало успостављању заједничких форума сарадње, а балтичке земље веома отворено су реаговале на нордијску активност према њиховом региону, јер су те везе виделе као додатну гаранцију за своју стабилност и за успешност транзиционог процеса. Код нордијских земаља разлози за подршку били су бројни, од већ споменутих историјских веза и географске блискости, преко потребе да се шири регион коме припадају безбедносно учврсти, економских интереса, јачања политичког утицаја, до тога да су на тај начин додатно оснажиле своју међународну позицију и вратиле нордијски регион на неки начин поново у игру на спољнополитичком плану. Интереси два региона или можемо слободно рећи једног ширег нордијско-балтичког региона су се преклапали, а крајњи циљ био је исти – да балтичке земље у што краћем року постану чланице Европске уније и НАТО, односно да се направи јасна дистинкција од њиховог претходног, зависног положаја и да свој однос са Русијом ставе у потпуно другачији контекст, заједничких интереса, партнерског односа и добровољне сарадње.⁸⁹⁹

Нордијске земље су се након Хладног рата веома ангажовале и у ширем региону Балтичког мора који је укључивао и друге актере сем нордијско-балтичких, као што су Пољска, Немачка и Русија, који су заједно сарађивали са балтичким земљама и другим партнерима. Захваљујући спремности свих актера који су делили интересе, а на одређени начин, и одговорност за овај регион, убрзо након краја Хладног рата, овај до тада подељени регион, који је слабо сарађивао, постао је један од најрегионализованијих делова Европе у коме су се укрштале и међусобно сарађивале разноврсне регионалне иницијативе, а сарадња се спроводила на разним нивоима, од државних, првенствено парламентарних структура, преко разних асоцијација, организација, привредних комора, синдиката, цркава, пословних удружења, цивилног сектора и, на крају, приватних контаката. Оно што је карактеристично за сарадњу у региону Балтичког мора јесте искључиви приступ одоздо-нагоре.

---

⁸⁹⁹ Duone Ekane, "Nordic/Baltic Cooperation in a View of EU's Eastward Enlargement" (Master's Thesis, Södertörn Högskola University Stockholm, 2005), 15-18.

Иако је због обиља регионалних форми претила озбиљна могућност да се активности преклапају, њихова међусобна умреженост на одређени начин омогућила је да се у највећој мери активности ипак координирају и тиме избегне дуплирање. Овај испреплетени модел регионализма, који је био карактеристичан за регион Балтичког мора, пружио је могућност да се заједнички практични проблеми решавају заједничким улагањем и дељењем трошкова, био је подстицајан за раст трговине и привлачење инвеститора и упркос релативно слабом институционалном капацитету постојећих регионалних облика сарадње, дао је конкретне резултате и омогућио напредак читавог региона, управо због чињенице што су сва питања сагледавана кроз шири регионални контекст.⁹⁰⁰

Нордијске земље већ пред крај Хладног рата показале су свој јасан интерес да артикулишу и координирају сарадњу и активности са земљама које гравитирају ка Баренцовом мору и Арктику, што је резултирало увођењем нових оквира сарадње који су овај део крајњег севера имали у свом фокусу.

6.3.1.1. Механизми сарадње

Мултилатерални оквир у коме се одвија сарадња нордијских земаља са земљама Балтика и ширег региона Балтичког мора, Баренца и Арктика, можемо поделити на ужи и на шири. Ужи обухвата сарадњу на линији нордијске и балтичке земље, која се одвија кроз активности које спроводе Нордијски савет и Балтички савет министара и Балтичка скупштина и Балтички савет, две институције које су формиране по узору на институције сарадње нордијског региона, као и заједнички нордијско-балтички формат – *NB8*. Балтичка скупштина успостављена је 8. новембра 1991. године у Талину, фактички пресликавши модел нордијске парламентарне сарадње, са истим устројством и тематским концептом и скоро са истоветним текстом у статутима и регулаторним механизмима.⁹⁰¹ Балтичка скупштина има шест комитета, у почетку су то били комитети за правна питања; социјална и економска питања; екологију и животну средину;

⁹⁰⁰ Pertti Joenniemi, „Bridging the Iron Curtain? Cooperation around the Baltic Rim“, *COPRI Working Paper No. 22* (1999), 4-5.

⁹⁰¹ <http://www.baltasam.org/index.php/en/history/international-inclusion>

комуникацију; образовање, културу и науку и спољне послове⁹⁰², док су данас то комитети за: економију, енергетику и иновације; образовање, науку и културу; природне ресурсе и животну средину; правна питања и безбедност; благостање и буџетски и контролни комитет.⁹⁰³ Балтичка скупштина потписала је Споразум о парламентарној сарадњи са Нордијским саветом 1992. године, дефинишући као кључне области развој демократских институција и конкретну сарадњу у заштити животне средине, областима безбедносне политике, културе и образовања, трговине и тржишне економије, пољопривреде, комуникација и енергетској потрошњи. Сарадња је додатно конкретизована након што је Балтичка скупштина 1994. године усвојила Резолуцију којом се Балтичком савету министара предлаже да са Нордијским саветом уђе у преговоре о јачању сарадње нарочито у областима нових регионалних безбедносних форми, свеобухватне студије процеса европских интеграција, измене законодавства балтичких земаља у складу са интегративним европским процесима и развоја економских веза између нордијских и балтичких земаља. Убрзо је уследио и апел Нордијском савету да се координира визна и конзуларна проблематика са балтичким земљама, као и да се заједнички ради на уклањању нуклеарног наоружања из региона Балтичког мора.⁹⁰⁴

Савет балтичких држава који је касније преименован у Балтички савет основан је у мају 1990. године.⁹⁰⁵ На међудржавном нивоу, између нордијских и балтичких земаља, сарадња се од почетка деведесетих одвијала у форми редовних састанака министара спољних послова познатом као „5+3“, а овај формат потом је био познатији као „Група осморице“. Мада је сарадња ишла узлазном динамиком, Нордијски савет је 2000. године поставио њене јасне границе у процесу интеграције, одбацивши могућност да прими балтичке земље у своје пуноправно чланство.⁹⁰⁶ Потом је успостављен формат сарадње *NB8* који подразумева заједничке састанке нордијских и балтичких земаља на разним нивоима – од

---

⁹⁰² *Cooperation in the Baltic Sea Area: The Second Parliamentary Conference on Co-operation in the Baltic Sea Area* (Report from a Conference arranged by the Nordic Council at Stortinget, Oslo, Norway April 22-24, 1992), 87.

⁹⁰³ <http://www.baltasam.org/index.php/en/structure/comitees>

⁹⁰⁴ Kornelija Jurgaitienė, Priit Järve, “The Baltic States: Re-Nationalisation of Political Space”, in *Neo-Nationalism or Regionality: The Restructuring of Political Space Around the Baltic Rim*, ed. Pertti Joenniemi (Stockholm: NordREFO, 1997), 134-135.

⁹⁰⁵ http://web-static.vm.ee/static/failid/063/1990_05_12_deklaratsioon_Balti_yhtsusel_ja_koostooost.pdf

⁹⁰⁶ Pertti Joenniemi, Marko Lehti, „On the Encounter Between the Nordic and the Northern: Torn Apart but Meeting Again?“, *COPRI Working Paper* No. 36 (2001), 13.

председника влада, министара спољних послова, министара одбране и чланова скупштина Нордијског савета и Балтичке скупштине.⁹⁰⁷ Нордијски савет министара, убрзо по осамостаљењу балтичких земаља, 1991. године, отворио је своје канцеларије у Талину, Риги и Виљнусу, у склопу политичке подршке борби балтичких земаља за независност.⁹⁰⁸

Шири оквир подразумева сарадњу у оквиру бројних субрегионалних иницијатива и форума сарадње, у којима учествују, између осталих, и нордијске и балтичке земље. Прво је 1991. године основана Парламентарна конференција Балтичког мора, као форум за политички дијалог чланова скупштина из региона Балтичког мора, чији чланови потичу из једанаест националних скупштина земаља Балтика, једанаест регионалних скупштина и пет парламентарних организација из региона Балтичког мора. Овај форум остварује и динамичну сарадњу са бројним другим субрегионалним актерима из балтичког региона.⁹⁰⁹ Најпознатија регионална организација је свакако Савет држава Балтичког мора који је успостављен 1992. године на састанку регионалних министара у Копенхагену, управо као одговор на изазове које је наметао послехладноратовски период. У Савету учествује једанаест држава Балтичког региона, значи све нордијске и балтичке државе, Русија, Немачка, Пољска, као и Европска комисија.⁹¹⁰ Савет држава Балтичког мора јесте кровна организација субрегионалне сарадње овог региона и представља најозбиљнији структурни покушај изградње институција у региону Балтичког мора. Савет блиско сарађује са бројним другим субрегионалним формама у балтичком региону, као и у ширем региону Балтика, са другим субрегионалним организацијама као што су Савет Баренцовог и Евроарктичког региона, који су на норвешку иницијативу 1993. године основале нордијске земље, Русија и Европска комисија, а који је развио знатно чвршће везе разних актера као што су провинције и државе.⁹¹¹ Као

---

⁹⁰⁷ *NB8 Wise Men Report* (2010), 17-20. dostupno na:

<http://www.mfa.gov.lv/data/nb8%20wise%20men%20report.pdf>

⁹⁰⁸ *The Nordic Region in an International Perspective* (Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2005), 15.

⁹⁰⁹ <http://www.baltasam.org/index.php/en/history/international-inclusion>

⁹¹⁰ Åge Mariussen, Hallgeir Aalbu, Mats Brandt, "Regional Organisations in the North", *Nordregio Working Paper* No.8 (2000), 20, видети и: <http://www.cbss.org>

⁹¹¹ Nicola Catellani, "Outlining the Northern Dimension: toward regional cooperation in Northern Europe", in *The European Union's Northern Dimension*, Rome: Laboratorio CeSPI, Centro Studi Politica Internazionale– n. 1, (May 2000): 18-19.

посматрачи у раду овог Савета учествују и бројне европске земље, али и САД, Канада, Јапан, а његове активности веома су широко постављене и усмерене ка обезбеђивању мирног и стабилног развоја региона, јачању културних веза, промовисању билатералних и мултилатералних контаката, стварању повољне климе за одржив економски и друштвени развој што код овог региона, који обилује природним ресурсима, подразумева и њихово одрживо коришћење и заштиту животне средине, а све уз поштовање интереса и права урођеника који живе на тим широким пространима.⁹¹²

Нордијске земље релативно су рано схватиле значај арктичког региона, па је Финска, пред крај Хладног рата, 1989. године, предложила успостављање сарадње о питањима из области заштите животне средине између земаља које гравитирају према Арктику. Формално, предлог се у форми Стратегије за заштиту животне средине на Арктику појавио на министарском састанку у Рованијемју у Финској. Финска иницијатива поклапала се са настојањима Канаде од краја осамдесетих да се успостави Арктички савет, до чега долази 1996. године у Отави, усвајањем декларације која дефинише оквир и надлежности савета као форума за промовисање сарадње, сарадњу и интеракцију између влада арктичких земаља, уз укључивање и урођеничких народа и других становника Арктика у разматрању питања од заједничког интереса у области одрживог развоја и заштите животне средине. Чланице Арктичког савета су Канада, Данска, Финска, Исланд, Норвешка, Русија, Шведска и САД, док у његовом раду учествују и тзв. „стални учесници“, односно представници урођеничких народа у области Арктика. Осим циљних области сарадње, Савет се ангажује и на размени информација, образовању и промоцији интереса у вези проблема на Арктику. Секретаријат се „сели“ од државе до државе, које се ротирају на челу организације, а средства се обезбеђују на добровољној основи од стране чланица. У оквиру рада Савета, активно се спроводи више програма као што су одрживи развој, надзор и процена стања на Арктику, очување флоре и фауне, превентивно реаговање, припрема и узбуњивање и заштита морске средине.⁹¹³

---

⁹¹² Åge Mariussen, Hallgeir Aalbu, Mats Brandt, “Regional Organisations in the North”, *Nordregio Working Paper* No.8 (2000), 22.

⁹¹³ *Ibid*, 24-28, видети и: <http://www.arctic-council.org/index.php/en/>

Динамичну мултилатералну структуру за сарадњу у региону Балтика, Баренца и Арктика, од половине деведесетих осим нордијских земаља подржавала је и Европска унија, било кроз пружање подршке конкретним пројектима преко својих институција, како политичких, тако и финансијских, али у великој мери кроз инструменте и програме прекограничне сарадње као што су *INTERREG*, *PHARE* и *TACIS*⁹¹⁴, али и кроз друге буџетске инструменте, као што су *ISPA* и *SAPARD*, намењене за програме усмерене ка јачању саобраћајне инфраструктуре, односно пољопривреде.⁹¹⁵ Од успостављања Северне димензије Европске уније, и ова регионална иницијатива, чији је циљ јачање улоге Европске уније у северној Европи, активно је ангажована на координирању активности ових разноврсних савета који функционишу у ширем балтичко-баренцовом-арктичком кругу. У том оквиру сарадње, не постоји нека устројена структура, већ се сарадња одвија међу актерима из мреже бројних субрегионалних организација и институција. Ова разнолика динамична мрежа контаката поговодала је јачању трговинских веза и економија и балтичких, али и нордијских земаља и Пољске, јер се ради о области која има скоро педесет милиона становника, али и прекограничној сарадњи и лакшем решавању регионалних питања. Најзначајнију улогу свакако има Савет држава Балтичког мора, који је омогућио веома динамичну, суштинску и квалитетну сарадњу на међудржавном нивоу што је у крајњој линији и нагнало Европску унију да донесе Иницијативу за Балтичко море, 2009. године, чији је фокус био на област заштите животне средине, кохезију и конкурентност. Фокус Иницијативе Европске уније исти је као и фокус Нордијског савета министара, који се максимално ангажује на примени пројеката кроз своју међународну мрежу у нордијским земљама и региону Балтичког мора, а напоре улаже у правцу задржавања европске иницијативе високо на политичком дневном реду. Због значаја који придаје улози Русије у свим овим регионалним форумима, Нордијски савет се стара да обезбеди учешће и руских партнера упркос чињеници да Русија није чланица Европске уније.⁹¹⁶ Савет од 1998. године има свој секретаријат, који се налази у Стокхолму. Сарадња се одвија на прагматичан и ефикасан начин, по

---

⁹¹⁴ *Ibid.*, 21.

⁹¹⁵ *Ibid.*, 33.

⁹¹⁶ *The International Nordic Region: The International co-operation of the Nordic Council of Ministers* (Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2013), 13.

питању бројних секторских и функционалних политика, тако да је Савет, захваљујући иницијативи и политичкој вољи, успео да реши бројне инфраструктурне проблеме овог региона у области саобраћаја, телекомуникација и енергетике, али и да постигне резултате у бројним другим областима.⁹¹⁷

6.3.1.2. Сарадња са балтичким земљама у секторским политикама и одбрани

Нордијске земље сарадњу са балтичким земљама започеле су на пољу развоја демократије што је био предуслов за стабилан и безбедан регион, јер је успостављање стабилне демократије допринело развоју економије, људских права и животне средине. На овом задатку ангажовале су се не само владе нордијских земаља, већ и бројне невладине организације, синдикати, политичке странке и индустрије, које су и на нордијском нивоу успешно сарађивале. Један од првих корака било је успостављање братских градова између нордијских и балтичких земаља. Нордијске земље такође су се ангажовале око проблема поштовања језичких права првенствено руске мањине у балтичким земљама, због њихове дискриминаторне политике, подржавајући радио станице на руском језику⁹¹⁸. Најзначајнији сегмент сарадње односио се на области економије, трговине и одрживог друштвеног развоја, прво кроз ангажман на успостављању тржишно оријентисане привреде, демонтажа старог социјалистичког уређења, јачања комуникационе, железничке, путне инфраструктуре и обнову лука. У почетку су се нордијске земље уздржавале од већих инвестиција због нестабилности али је, на пример, Волво отворио погон у Естонији, користећи јефтину радну снагу, а уводећи нову технологију и инфраструктуру. Инвестирали су у дрвну индустрију, радило се и на јачању малих и средњих предузећа, што је било у складу са захтевима европског тржишта. Проблем малим инвеститорима представљао је банкарски колапс у Летонији, када је Шведска, ради стабилизације, помогла ову земљу са 300 милиона шведских круна. Снажна помоћ балтичким земљама пружана је у области животне средине и одрживог развоја, те су нордијске земље, оцењујући да се ради о једном од најзагађенијих региона на свету, издвајале и

---

⁹¹⁷ Pertti Joenniemi, „Bridging the Iron Curtain? Cooperation around the Baltic Rim“, *COPRI Working Paper No. 22* (1999), 5-9.

⁹¹⁸ Brian Hodges, „Nordic Contacts 1991-1998“, *SCAND* 344, (May 1998): 3-4.

средства за чишћење Балтичког мора. Значајна средства издвојена су и за чишћење залива Риге и изградњу постројења за одлагање и прераду отпада, у чему је, осим нордијских земаља, помогла и *EBRD*. Са аспекта нуклеарне безбедности, Шведска је пружила велику подршку у осавремењавању нуклеарне електране у Литванији.⁹¹⁹

Вероватно најшира област сарадње било је успостављање културних контаката између бројних институција, па је тако, између осталог, 1993. године формирано Удружење *ARS BALTICA*, које је пружало подршку културним дешавањима и изложбама у балтичким земљама, а у нордијским земљама све чешће су се појављивали преводи балтичке књижевности. На образовном плану, успостављени су бројни контакти и размена студената између нордијских и балтичких универзитета и других образовних институција. Нордијска академија за напредне студије, успостављена 1990. године, пружала је финансијску подршку размени студената између нордијских и балтичких земаља, као и из региона северозападне Русије. Нордијске земље пружиле су и значајну подршку у процесу реформи универзитета и других образовних институција у балтичким земљама, а чак су се одређивале и за отварање факултета, о чему сведоче два примера која су реализована на норвешку иницијативу – отварање Факултета за пословне студије у Литванији и Колеца у Летонији на коме се настава одржавала у складу са европским наставним програмом. На овај начин Норвешка није инвестирала само у образовање, већ је, кроз давање могућности за студирање по савременим европским стандардима, уложила у даљи развој друштва у овим балтичким земљама.⁹²⁰

Након овог првог периода, када је сарадња била усмерена на пружање директне помоћи у процесу трансформације балтичких друштава базираних до тада на социјалистичком концепту, у наредним годинама фокус се полако померао ка успостављању конкретнијих односа у сарадњи на равноправнијим основама, а овај тренд је прогресивно растао како су балтичке земље напредовале ка Европској унији. Посебну пажњу морамо посветити и врло конкретној сарадњи

---

⁹¹⁹ *Ibid*, 4-5.

⁹²⁰ *Ibid*, 5-6.

у области безбедности и одбране, која је била веома значајна за обе стране. У овом сегменту можда се најбоље и види солидарни однос нордијске спољне и безбедносне политике према балтичком региону али и одређена доза такмичарског духа између нордијских земаља које су се, наравно, бориле и за примат у балтичком региону. Један од најочитијих примера конкретне сарадње јесте нордијски допринос у реформи система одбране, као и у формирању Балтичког батаљона за мировне операције – *Baltbat*. Кроз опредељеност према овој врсти сарадње, јасно се огледала и промена смера у нордијској сарадњи, односно померање фокуса на нове области какве су биле одбрана и безбедност. Пре него што пређемо на конкретне елементе сарадње, морамо да напоменемо и да су балтичке земље у том почетном периоду свог отварања према спољном свету, након вишедеценијског функционисања под совјетским социјалистичким режимом, и даље гајиле прилично тврду перцепцију безбедности и безбедносних проблема, релативно сличну оној каква је била током Хладног рата. Тако да се нордијски ангажман у овој области мора посматрати не само као материјална и стручна помоћ већ и као покушај да утичу на промену овог ригидног оквира у коме су балтичке земље још увек бивствовале и да допринесу ширем разумевању концепта безбедности који се успостављао у униполарном свету. Треба свакако напоменути и да нордијске земље ни на који начин нису преузеле регионалну одговорност за балтичку безбедност и одбрану нити дале било какву врсту безбедносних гаранција балтичким земљама, а нарочито се нису ангажовале у пружању подршке регионализацији у области безбедности у широј области Балтичког мора. Дапаче, њихов интерес је био да у овај процес укључе и друге европске земље и САД, сматрајући да ће тако пружити најбољи допринос стабилности региона. Овај њихов став био је у складу са тадашњим развојем догађаја у Европи.⁹²¹

Први корак ка успостављању балтичке сарадње у области одбране било је потписивање Протокола за спровођење Споразума о сарадњи у области одбране, у јуну 1992. године, који је дао правни основ за сарадњу балтичких земаља.

---

⁹²¹ Annika Bergman, "Baltbat – The Emergence of a Common Defence Dimension to Nordic Co-operation", *COPRI Working Paper* No. 22 (2000), 8-9.

Међутим, мада је постојала воља и опредељеност за сарадњу, мањкали су им војни и финансијски ресурси, па су се стога обратиле нордијским земљама са молбом да им пруже помоћ, на шта је позитивно одговорено. Балтичке земље, заједно са нордијским земљама и Великом Британијом, 1994. године потписале су Меморандум о разумевању у вези са сарадњом на формирању Балтичког батаљона за мировне операције, коме су се касније прикључиле и Француска, САД, Немачка и Холандија. Циљ је био да се омогући самоодрживост батаљона, док су нордијске и ове друге земље пружале помоћ кроз саветодавни сегмент, наставу страних језика, обуку мировних трупа и кроз конкретну финансијску и помоћ у војној опреми. Нордијске земље пружиле су подршку не само у организовању обуке на територији балтичких земаља већ су омогућиле балтичким официрима да, заједно са нордијским, учествују у обуци коју су нордијске земље организовале под окриљем Уједињених нација. Такође, веома су често за њих организовали стручну обуку у некој од нордијских земаља а потом их полако укључивали и у нордијске мировне мисије, на пример у Босни и Херцеговини и Либану. Ова помоћ позитивно је утицала и на нордијске земље, јер су, зарад бољег искоришћавања ресурса, обуку вршиле по принципу расподеле надлежности, па је тако Данска обављала обуку извиђачких водова, Норвешка је обучавала штабне официре и медицински кадар, Шведска интенданте за одржавање и инжињере а Финска је вршила обуку за доставу и саобраћај.⁹²² Овај модел касније ће користити приликом успостављања своје сарадње у области одбране и безбедности.

Ангажованост нордијских земаља ипак није била подједнака, па је у свакој врсти ангажмана, а нарочито саветодавном, највећу подршку пружала Данска која је била и координатор међународне подршке овом пројекту. На овај начин Данска је суптилно гурала балтичке земље ка НАТО, за шта се Шведска и Финска, које су задржале неутрални статус, свакако нису могле залагати на исти начин. Данска је, осим конкретне обуке, Балтичком батаљону уступала опрему и наоружање, као што су полуаутоматско оружје, савремена транспортна механизација, генератори, покретна складишта, опрема за војну полицију и алармни системи. У периоду од

---

⁹²² *Ibid*, 12-13.

1994. до 1997. године, Данска је издвојила 204 милиона *DKK* за помоћ. Шведска је помагала у знатно мањем обиму у конкретној помоћи у одбрани али је зато ангажовала разне владине агенције и актере који су пружали помоћ у обуци. Помоћ у опреми пружала је и Норвешка, донирајући противтенковске ракете, минобацаче и медицински материјал. Финска се углавном ограничила на помоћ естонским одбрамбеним структурама, јер је Естонија у сваком погледу била њена сфера примарног интереса, па је тако донирала опрему за пољски артиљеријски батаљон и омогућила бројне студијске посете естонских официра Финској (на пример 1998. године реализовано је 600 студијских посета). Мада се у конкретном војном ангажману према балтичким земљама очигледно видела разлика међу нордијским партнерима, на политичком нивоу подршка је била континуирана и уравнотежена. Опредељеност нордијских земаља да помогну у области одбране и безбедности треба гледати у контексту њиховог вишедеценијског ангажмана у бројним мировним мисијама а не само у безбедносном оквиру. Осим државног и владиног нивоа, где је вероватно најмаркантнији пример било пружање подршке у области одбране, на крају морамо споменути и огроман број контаката на нивоу цивилног друштва, што је допринело јачању нордијско-балтичке солидарности. Све у свему, на овај начин, нордијске земље манифестовале су свој интернационализам у спољној и безбедносној политици, који је био карактеристика те декаде, од пада Берлинског зида до новог миленијума.⁹²³

Последњих година, сада када су балтичке земље стабилизоване, постале чланице Европске уније и када се потпуно променио курс сарадње, јер се сада ради о земљама које сарађују и имају партнерски однос на равноправним основама, променили су се, наравно, и приоритети у сарадњи. Непосредно након пријема балтичких земаља у ЕУ и НАТО био је приметан један период релативне стагнације сарадње на линији балтички-нордијски регион, у смислу да се није напредовало ка новим областима, а у старим је већ био направљен довољан прогрес. Међутим, фокус се сада мења, тако да је последњи извештај „мудраца“ у вези сарадње која се реализује у оквиру *NB8* усмерен примарно на сарадњу у области спољних послова, на јачању дијалога између нордијских и балтичких

---

⁹²³ *Ibid*, 13-15, 21-22.

земаља, координацију рада и ставова у оквиру међународних организација, разматрању могућности за сарадњу у дипломатским представништвима, цивилној безбедности, безбедности у *cyber* простору, у области одбране, енергетике и бреднирања *NB8*. Евидентно је да се кроз овај нови оквир сарадње, у ствари, пресликава део Столтенберговог плана у областима сарадње у које је опортуно укључити и балтичке земље, али и приоритети Стратегије ЕУ за Балтичко море. Сада се одбацује свака могућност увођења неких нових регионалних структура, већ се сарадња има наставити у постојећем оквиру мреже субрегионалних организација које смо раније поменули, а на политичком нивоу примарно кроз формат *NB8*.⁹²⁴

Нордијски савет министара своју подршку балтичким земљама формулисао је кроз упутства за сарадњу између Нордијског савета министара и Естоније, Летоније и Литваније, која је усвајао у форми трогодишњег оквира, што је пружило могућност да се области сарадње у одређеним временским периодима редефинишу у складу са актуелним приоритетима. У склопу ових упутстава разрађиване су и шеме за финансирање заједничких активности. Балтичке земље учествовале су и у бројним нордијским институцијама, где је најочитији пример њихово укључивање у статусу пуноправног члана у Нордијску инвестициону банку, од 1. јануара 2005. године, на основу споразума који је закључен у фебруару 2004. године. Ово је представљало значајан корак у јачању односа између земаља *NB8*, а структура банке је измењена како би уважила ову промену на начин да је члан владе из сваке од земаља *NB8* сада био заступљен у Савету банке. Балтичке земље узеле су учешћа и у Нордијском одбору за истраживање, на начин да су именовале заједничког посматрача на бази ротације. Нордијске институције ангажоване су у низу пројеката у балтичким земљама, који се спроводе у складу са поменутиим упутствима. Нордијски савет министара одржава редовне консултације са балтичким земљама о даљој сарадњи и очекује се да балтичке земље остваре чвршћу сарадњу и са другим специјализованим

---

⁹²⁴ Видети више у: *NB8 Wise Men Report* (2010), 17-20, <http://www.mfa.gov.lv/data/nb8%20wise%20men%20report.pdf>

нордијским институцијама као што су Нордијска генетска банка и Нордијски центар за просторни развој.⁹²⁵

Нордијске земље, у складу са околностима насталим након краја Хладног рата, усредно су се залагале за разне форме регионалног удруживања у балтичко-нордијском региону, па су, као што смо видели, своје институције преаранжирале како би на најбољи могући начин могле да изнесу овај задатак. Форсирале су иницијативе које привлаче што више разноврсних чланова из ширег региона, посебно блиске везе успостављајући са балтичким државама. Упркос овој значајној подршци, када је у питању чланство балтичких земаља у највећим и најзначајнијим регионалним организацијама као што су Европска унија и НАТО, нису увек биле на истим ставовима, па су се тако, на пример, Данска и Шведска залагале за колективан пријем балтичких земаља у Европску унију док је Финска била на ставу да је Естонија прва испунила услове и да треба сама да уђе, не чекајући друге. У сваком случају, овај проактиван приступ нордијских земаља имао је своје последице не само по балтичке земље, које су добиле подршку каква је незапамћена и какву тешко могу да замисле балканске земље, већ и по нордијски регион и његову регионалну архитектуру, јер је након овог „искорака“ у међународне воде, дух било немогуће вратити назад у боцу, а нордијска сарадња кренула је ка новом смеру. Свакако да је ово међународно искуство и учешће у бројним субрегионалним форумима сарадње подстакло и нордијске земље да активније сарађују међусобно по питањима спољне политике и безбедности.

6.3.2. Сарадња нордијских земаља са источним суседима

После распада Совјетског савеза, нордијске земље биле су веома заинтересоване да успоставе партнерске односе и развију сарадњу са Русијом, у ширем контексту, али нарочито са њеним пограничним, северозападним областима и области Калињинграда. Као део своје шире интересне сфере, маркирале су и Украјину и Белорусију, са којима су такође развијени одређени механизми сарадње. Треба имати у виду да Русија није баш благонаклоно гледала

---

⁹²⁵ *The Nordic Region in an International Perspective* (Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2005), 15-17, 22-23.

на изузетну нордијску посвећеност у пружању помоћи балтичким земљама након њиховог напуштања СССР, али је њихов ангажман ипак лакше „прогутала“ и почетни оштри тон ипак је ублажен.⁹²⁶

Трансформација Русије имала је велики значај за нордијски регион, јер се ради о суседима, те су оне стога првенствено настојале да помогну у решавању друштвено-економских проблема у севернозападном делу Русије и да је укључе у процес регионалне сарадње. Ипак, кроз процес децентрализације и давања већих овлашћења регионима, Русија је, на одређени начин, умањила њихове потребе за примање помоћи споља, што јој је било нарочито битно када се радило о Калињинградској области. У исто то време, посвећеност Нордијског савета Калињинграду већ је увелико ушла у другу деценију, што је донекле умањило почетни ентузијам и вољу. Русија такође није показивала посебан интерес за учешће у програмима Северне димензије, која је и скројена првенствено ради ње. Све у свему, сарадња са Русијом и одређеним њеним областима кроз механизме Нордијског савета и Европске уније се наставља, али се не очекује неки видљивији суштински напредак.⁹²⁷

Колико је Нордијски савет министара посвећен сарадњи са Русијом, као својим највећим суседом, говори и чињеница да за пројекте у Русији издваја око 15-20% његовог буџета јер се стабилност Русије директно одражава и на стабилност нордијско-балтичког региона. Нордијски савет отворио је своју прву канцеларију у Санкт Петербургу још 1995. године, а 2006. године, након потписивања Споразума између Нордијског савета министара и руске Владе, 2006. године је отворио и канцеларију у Калињинграду. Под „капом“ канцеларије у Санкт Петербургу функционишу и три контакт тачке, у Петрозаводску, Мурманску и Архангелску, чија је основна функција да врше размену информација и координирају активности у Баренцовом региону, као и да сарађују са регионалним институцијама из овог региона, у којима учествују и нордијске земље. Ове канцеларије основане су да би се старале о спровођењу пројеката

---

⁹²⁶ Arkady Moshes, “The Eastern Neighbours of the European Union as an Opportunity for Nordic Actors”, *DIIS Working Paper* No. 12 (2006), 10.

⁹²⁷ *Ibid*, 11-12.

Нордијског савета министара, идентификовале и радиле са локалним партнерима и радиле на промоцији културних активности и сарадње.⁹²⁸

Мада је сарадња започела још деведесетих година, Нордијски савет последњих година настоји да је додатно поспеши, па тако 2005. године усваја Руски програм којим се на располагање стављају већа средства како би се поспешиле инвестиције у севернозападном делу Русије, нарочито у секторима за које је Нордијски савет посебно заинтересован. Овај корак је одраз нешто боље мотивације за сарадњу обе стране, па се у том периоду пројекти усмеравају ка области одрживог развоја, укључујући и животну средину и економију, уз стандардне приоритетне области какве су развој демократског друштва, тржишне економије и успостављање што шире мреже прекограничних контаката. Култура је једна од области којој се поклања све више пажње. Листа пројеката је веома дугачка и не бисмо их овом приликом набрајали, али, илустрације ради, можемо издвојити бројне програме на стварању знања у севернозападној Русији, путем стипендирања и умрежавања контаката, подршке цивилном сектору, програма прекограничне сарадње, за безбедност потрошача и хране, родну равноправност и др.⁹²⁹ Приоритети сарадње су последњим Упутством за период 2009-13 унеколико фокусираније постављени, па осим већ споменутих, обухватају и образовање, истраживање и иновације, у склопу Споразума о партнерству који је Нордијски савет министара потписао са Русијом 2011. године⁹³⁰, сарадњу у области правосуђа и борбе против корупције, борбе против трговине људима и ширења заразних и сексуално преносивих болести и др.⁹³¹

Сарадња се одвија кроз разне механизме, од већ споменутих бројних регионалних организација чије су чланице нордијске земље и Русија, преко Северне димензије и европског партнерства са Русијом у програму „Четири заједничка простора“ који се спроводи од 2006, кроз Нордијски савет, парламентарну сарадњу преко Нордијског савета али и кроз деловање нордијских институција на

---

⁹²⁸ <http://www.norden.org/en/nordic-council-of-ministers/ministers-for-co-operation-mr-sam/russia/nordic-council-of-ministers-information-offices-in-russia>

⁹²⁹ *The Nordic Region in an International Perspective* (Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2005), 25-29.

⁹³⁰ *The International Nordic Region: The International co-operation of the Nordic Council of Ministers* (Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2013), 11.

⁹³¹ <http://www.norden.org/en/nordic-council-of-ministers/ministers-for-co-operation-mr-sam/russia/documents/guidelines-for-the-nordic-council-of-ministers-co-operation-with-northwest-russia>

територији Русије које смо већ споменули.⁹³² Осим тога, пројекте у Русији спроводе и Нордијска инвестициона банка (*NIB*), која даје зајмове под повољним условима, Нордијски пројектни фонд (*NOPEF*), који издваја средства за студије изводљивости приликом потенцијалног ангажмана нордијских компанија у регионима ван Европске уније и *EFTA*, Нордијска корпорација за финансирање пројеката из заштите животне средине (*NEFCO*), која улаже у централној и источној Европи и Нордијски развојни фонд (*NDF*), који координира активности нордијских институција у пружању развојне помоћи. *NOPEF* је до 2005. године издвојио шест милиона *DKK*, а активности *NEFCO* у Русији подржане су до 2007. године са 80 милиона евра, док је укупна вредност започетих пројеката око 550 милиона евра. У Ст. Петербургу одређене пројекте има и Нордијска генетска банка.⁹³³

Област Калињинграда под пажњом је нордијских земаља још од деведесетих година, јер је њихова процена била да је ова област у регионалном контексту веома важна за укупну интеграцију Русије и њене везе са Европском унијом. Већ смо видели да се један део пројеката у овој области спроводи преко Северне димензије, али и да је тамо последњих година успостављен механизам путем кога се сарадња одвија кроз програме Нордијског савета министара, уз већ постојеће субрегионалне организације и форуме. Фокус нордијских земаља од почетка активности у овој области био је на питањима слободе кретања у прекограничном појасу, географској и економској ситуацији, потреби да се створе услови за њено функционисање и развој као интегралног дела Русије, без обзира што је окружена земљама НАТО, инвестицијама, трговини и царинским питањима, здрављу и социјалним питањима, борби против организованог криминала, саобраћају, животној средини и енергији, јачању малих и средњих предузећа и наравно цивилном сектору.⁹³⁴

Осим са Русијом, последњих десетак година одвија се и сарадња са Белорусијом, првенствено са циљем промоције уставне демократије и јачања прекограничних веза. Најактивнија у оквиру Нордијског савета министара јесте

---

⁹³² <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/areas-of-co-operation/russia>

⁹³³ *Det internationale Norden: Nordisk samarbejde i europæisk ramme 2007* (Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2007), 55-57.

⁹³⁴ *Conference on The Northern Dimension and Kaliningrad: European and regional integration* (Copenhagen, Royal Danish Ministry of Foreign Affairs, May 17-18, 2000), 5-11.

Данска, која је, осим програма сарадње који се такође дефинише на трогодишњем плану, организовала и честе конференције на којима дански и белоруски експерти из цивилног сектора разматрају, у највећој мери, питања из домена остваривања демократије у Белорусији. Пројекти се углавном одвијају у сарадњи са Европском унијом или у склопу постојећих субрегионалних иницијатива, као што је, на пример, Балтичка еврорегионална мрежа и Савет држава Балтичког мора. Од 2004. године ради се и на сегменту образовања и пружању подршке Белоруском европском универзитету за хуманистичке науке, који су те године затвориле белоруске власти.⁹³⁵ Ова активност спроводи се у сарадњи са Европском комисијом, а Универзитет је након затварања у Минску премештен 2005. године у Литванију. Средства за овај Универзитет издвајају се из фонда који су 2008. године успоставили Нордијски савет министара и Европска комисија. Осим конкретне помоћи за овај универзитет, реализује се и програм отворене шеме школарина, који води Нордијски савет министара а финансира га Европска комисија, а у оквиру ког се млади из Белорусије, који задовољавају академске, језичке и личне услове, квалификују за школарине ради наставка школовања у Европи. Већина активности Нордијског савета министара у односу на Белорусију усмерена је ка јачању ванинституционалних капацитета и цивилног сектора у овој земљи, а са циљем подривања режима који се види као ауторитаран, а то се ради на начин пружања помоћи сегментима белоруског друштва које желе да ојачају. Посебна пажња, наравно, посвећује се цивилном сектору, тако да Нордијски савет министара води пројекат Стабилност цивилног друштва за Белорусију, који је започео од 2010. године, након председничких избора у Белорусији, а који финансира Европска комисија.⁹³⁶ У Белорусији су активне и две нордијске институције за финансијску помоћ – Нордијски пројектни фонд (*NOPEF*) и Нордијска корпорација за финансирање пројеката из заштите животне средине (*NEFCO*).⁹³⁷

---

⁹³⁵ *The Nordic Region in an International Perspective* (Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2005), 30-31.

⁹³⁶ *The International Nordic Region: The International co-operation of the Nordic Council of Ministers* (Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2013), 15-16.

⁹³⁷ <http://www.norden.org/en/nordic-council-of-ministers/ministers-for-co-operation-mr-sam/belarus/nordic-council-of-ministers-activities-in-belarus>

Носилац пројекта сарадње са Украјином су балтичке земље, које су сада, по моделу који су развиле нордијске земље када су пружиле подршку реформи њиховог одбрамбеног сектора, успоставиле сличан модел сарадње са Украјином, а у оквиру овог пројекта, подршку им пружају нордијске земље, кроз своје одбрамбене структуре. Од нордијских земаља, најактивније је укључена Норвешка, која пружа Украјини помоћ у финансирању и управи војним ресурсима, цивилно-војној сарадњи, односима са јавношћу, парламентарној сарадњи и правним питањима.⁹³⁸

6.3.3. Сарадња са земљама Балкана

С обзиром на једну од карактеристика нордијских земаља да прате дешавања у регионима у Европи, што смо видели из раније изнетог и, по процени, одлучују да се укључе у случајевима неких већих промена, не изненађује да су први кораци на Балкану учињени убрзо након 2000. године. Томе је, сем тадашњих промена у Србији које су значиле други смер деловања на међународном плану, допринело и то што су се, да их тако назовемо, „већи играчи“ већ ангажовали по региону Балкана, па је логично следило и да нордијске земље, као прогресиван међународни фактор, ту треба да дају свој допринос, нарочито у ономе у чему су сматрале да су најбоље, а то је регионална сарадња.

Контакти су кренули од врло конкретног нивоа – 16. октобра 2001. године Министарство иностраних послова Савезне Републике Југославије и Нордијски савет министара организовали су у Београду семинар о моделу нордијске сарадње који је управо имао за циљ да представи нордијски модел сарадње као могући пример за демократски развој и сарадњу на Балкану. Семинар су отворили министар за нордијска питања Републике Финске која је 2001. године председавала Нордијским саветом министара, Јан Ерик Енестам (*Jan-Erik Enestam*) и тадашњи министар спољних послова СРЈ Горан Свилановић. Кључна порука финског министра била је „да је нордијским земљама регионална сарадња пружила многе користи, да је утицала на развој њихових друштава, помогла им да

---

⁹³⁸ *The Nordic Initiative: For Regional Defence Cooperation*,
http://www.fmn.dk/SiteCollectionDocuments/FMN/Publikationer/1206_NI_hjemmeside01.pdf

остваре улогу у Уједињеним нацијама и многим међународним организацијама, допринела је миру, демократији и стабилности на северу Европе и пружила основу за нордијску сарадњу на ширем простору, у европским оквирима“. На семинару, на коме је учествовало више од деведесет учесника из владиног и невладиног сектора, детаљно су представљене институције нордијске сарадње, области сарадње а основна порука семинара земљама Балкана била је да су нордијске земље кроз сарадњу успеле да постигну оно што саме нису могле.⁹³⁹

Непосредно након овог првог корака, дошло је до конкретнијих корака у успостављању нордијско-балканске сарадње и то у две дијаметрално супротне области – култури и одбрани. Култура је увек била прва алатка коју су нордијске земље користиле у почетним периодима развоја сарадње у разним областима, па не чуди што је исти приступ коришћен и за Балкан. Објашњење за одбрану се такође може лако наћи у томе што су у том периоду већ имале значајна искуства због своје сарадње са балтичким земљама, а и саме су тих година биле веома ангажоване на нордијској сарадњи у области одбране, што је Балкан чинило идеалним полигоном, јер се тек кренуло у реформе одбрамбеног система у чему су оне свакако могле да пруже веома конкретну помоћ. Из тих разлога, од 2003. године започиње процес нордијско-балканске сарадње у две области – крајње „мекој“ и крајње „тврдој“.

Сарадња у области културе остваривала се кроз програм трогодишњег трајања „Нордијско-балкански културни прикључак 2003-2005“, у оквиру ког су реализоване бројне манифестације које су укључиле нордијске институције културе, како на националном тако и на нордијском нивоу, као и партнере, углавном из цивилног сектора из балканских земаља, по стандардној формули – земље бивше Југославије, минус Словенија, плус Албанија. На нордијском плану кључни носиоци били су Нордијски институт за савремену уметност (*NIFCA*), Нордијски комитет за музику (*NOMUS*) и Нордијски центар за сценске уметности (*NordScen*), а биле су укључене и бројне друге институције: академије финих уметности, филмски институти, информациони центри за књижевност и друге високообразовне институције. Партнери са балканске стране били су бројни, као и

---

⁹³⁹ www.mfa.gov.yu/Srpski/Bilteni/Srpski/b171001_s.html (9.5.2007.)

пројекти који су реализовани на веома конкретан начин и који су омогућили успостављање широке мреже контаката у области културе и цивилног сектора, већу мобилност уметника, представљање културе балканских земаља нордијским и обратно.⁹⁴⁰

На одређени начин, „круна“ ове сарадње у култури био је заједнички састанак Савета министара културе у оквиру Нордијског савета министара и министара културе земаља Балкана, који је одржан 31. марта 2005. године у Копенхагену, током данског председавања Нордијским саветом министара. Тог дана, министри културе земаља Балкана потписали су Повељу о промовисању културне сарадње у региону, што је веома добро примљено од стране нордијских министара и као корак даље у конкретној културној сарадњи балканских земаља, али и као доказ да су балканске земље инспирисане нордијском сарадњом.⁹⁴¹

Друга област од интереса, сарадња у области одбране, постаје актуелна такође од 2003. године. У септембру 2004. године на састанку нордијских министара одбране у Сонденборгу у Данској, коме је присуствовао и тадашњи министар одбране Србије и Црне Горе, Првослав Давинић, разматрају се конкретне могућности за помоћ нордијских земаља у конверзији одбране и обуци војног кадра у области тактике.⁹⁴² Ова сарадња реализује се кроз програм Нордијска иницијатива за регионалну сарадњу који је поставио оквир за сарадњу у области одбране са балканским земљама. У оквиру ове иницијативе формирана је Управљачка група, коју чине експерти за одбрану на Балкану из нордијских министарстава одбране и спољних послова (у случају Исланда, који нема Министарство одбране). Приступ сарадњи је веома прагматичан, у њој по правилу учествују најмање две нордијске земље а пројекти се кроје према потребама земаља партнера са Балкана. У првој инстанци, то су програми за обуку војног кадра и образовање – дају се стипендије војним лицима из балканских земаља за школовање у одбрамбеним образовним институцијама у нордијским земљама и овај програм реализује се углавном кроз *NORDCAPS*. Други сегмент тиче се

---

⁹⁴⁰ Детаљно о оквиру и реализацији програма у културној сарадњи видети у: *Norden Balkan Culture Switch 2003-2005: an Evaluation* (Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2005).

⁹⁴¹ <http://www.norden.org/en/news-and-events/news/historic-meeting-of-the-ministers-of-culture/>,
<http://www.norden.org/en/news-and-events/news/historic-agreement-signed-in-copenhagen/>

⁹⁴² <http://www.norden.org/en/news-and-events/news/nordic-armed-forces-modernise-balkans/>

наставе енглеског језика, чему се поклањала велика пажња, јер је то један од услова за учешће у мисијама НАТО и Партнерства за мир⁹⁴³.

Веома значајан и занимљив пројекат реализован је са Министарством одбране Србије (и Црне Горе, у периоду заједничке државе) од 2003. до 2010. године, под називом *PRISMA*, а чији је циљ био да се прешколовавањем вишка кадра (око 25.000 официра и подофицира) омогући ефикасније и лакше спровођење стратегијског оквира одбране. У ту сврху, у Београду је основан Центар за обуку подофицирског кадра, како би им се омогућило да по престанку војне службе нађу друго радно место. Нордијска иницијатива издвајала је и средства за Поверенички фонд НАТО путем ког је пружана шира лепеза помоћи овим кадровима. На основу успешно спроведеног пројекта у Србији, Нордијска иницијатива од 2006. године започела је сличан пројекат и у Македонији под називом – *LEPEZA*. Подржана су и два центра за мировне операције – у Сарајеву и у Београду, у оквиру којих је пружана обука оружаним снагама БиХ и Србије за учешће у мировним мисијама. Осим обуке која се спроводила у ова два града, официри су упућивани на школовање и у нордијске земље, на курсеве за посматраче Уједињених нација, штабне официре и за област брзог реаговања у случају катастрофа. Нордијске земље биле су ангажоване и на деминирању у Босни и Херцеговини. У Србији је инициран још један важан двогодишњи пројекат а то је дигитализација преко 50 милиона страница, односно пет милиона докумената, а ради могућности боље цивилне контроле и доступности цивилима и историчарима докумената која потичу још од II светског рата. У Албанији, помоћ је била усмерена на развој и имплементацију логистичког система у складу са потребама НАТО, док је у Хрватској усмерена на поновно оживљавање морнаричке школе за рониоце, која би требало да постане центар за изузетност за читав Балкан. Ово је, дакле, био укратко преглед пројеката који су се спроводили у сарадњи са министарствима одбране балканских земаља, по моделу регион – региону, односно уз ангажовање најмање две нордијске и једне балканске земље.⁹⁴⁴

---

⁹⁴³ http://www.fmn.dk/SiteCollectionDocuments/FMN/Publikationer/1206_NI_hjemmeside01.pdf

⁹⁴⁴ *Ibid.*

У оквиру Нордијске иницијативе спроведен је и један заједнички нордијско-балкански пројекат а то је *Clearinghouse* за југоисточну Европу (*SEEC*), који је имао за циљ да омогући координацију активности међународне заједнице ангажоване широм Балкана на реформи сектора безбедности, ради боље искоришћености капацитета и ресурса и ефикасније поделе рада. Нордијске земље веома су се ангажовале у оквиру радних група *SEEC*, па је тако Данска предводила хрватску радну групу, Данска и Норвешка црногорску радну групу а Шведска је, заједно са САД, председавала босанско-херцеговачкој радној групи.⁹⁴⁵

Половином прве деценије XXI века, када се повећао интерес нордијских земаља за успостављање сарадње са земљама Балкана, 23. маја 2005. године, потписан је и Оквирни споразум са Нордијском инвестиционом банком (*NIB*), што је овој банци омогућило да финансира пројекте у региону. Споразум је у име Србије и Црне Горе потписао министар за међународне економске односе Предраг Ивановић. Очекивало се да ће нови Споразум додатно развити економске везе између нордијских и балтичких земаља са једне стране и Србије и Црне Горе са друге стране, јер је у региону већ пословао један број компанија из земаља које су чланице *NIB* а и омогућити улазак и других нордијских и балтичких компанија на ово тржиште.⁹⁴⁶

Након овог релативно плодног периода у сарадњи у две веома битне и конкретне области, годинама није било икаквог помака. Ствари се поново покушавају померити са мртве тачке захваљујући чињеници да је цивилни сектор, као и увек, покренуо расправу о могућем коришћењу нордијске сарадње као модела за Балкан. За разлику од раније, када је ова тема била углавном на дневном реду Европског покрета у Србији, овога пута ту причу преузима НВО Игманска иницијатива, покушавајући да утиче на јачање контаката између Нордијског савета и Нордијског савета министара и дела балканских земаља а нарочито да се оствари боља сарадња балканских земаља са Нордијским саветом и на парламентарном нивоу.⁹⁴⁷

---

⁹⁴⁵ *Ibid.*

⁹⁴⁶ www.norden.org/en/news-and-events/news/investment-bank-enters-the-balkans/

⁹⁴⁷ <http://www.norden.org/en/news-and-events/news/western-balkans-want-to-learn-from-nordic-region/>

Реално, могућности за сарадњу биле су много веће него што је остварено. Одређени контакти остварени су на линији Савет за регионалну сарадњу – Нордијски савет, као и са Нордијском инвестиционом банком, али ту није било суштинских померања. У склопу истраживања за припрему ове тезе урађено је девет интервјуа са нордијским представницима на извршном и парламентарном нивоу и са представником Нордијског савета, који се баве нордијском сарадњом, у оквиру кога су се два питања тичала сарадње на Балкану. Прво је било, будући да Балкан улази у фазу веће стабилности и поправљања међусобних односа и да се сарадња посматра не као сегмент условљавања Европске уније већ као регионална нужност, а нордијски модел разматра као један од могућих модела, која би била њихова препорука која проистиче из искуства која су стекли у спровођењу нордијске сарадње. Одговори су били следећи: да се сарадња успостави по систему “од темеља ка крову”, да је потребно издвојити реална и замашна средства, да је за успех сарадње битно да политичари имају мандат од балканских народа, јер у сарадњу морају бити укључени сви сегменти друштва, да није могуће копирати нордијски модел у потпуности, да је нужно користити матерње језике, да сарадња треба да буде заснована на лакшим темама, увек по принципу консензуса, да су културне и друштвене везе балканских земаља веома јаке што сарадњи даје добру перспективу, да је можда боље почети од лабавог а не чврстог устројства у смислу грађења неких ригидних институција, односно да је сарадњу потребно градити по балканском моделу, коме нордијски може бити инспирација. Такође, да свакако треба размотрити разне моделе сарадње, укључујући и балтички и модел Бенелукса, а да је кључ за успешну сарадњу прагматичност, сличан или заједнички вредносни систем и свест да је сарадња свима потребна. Сви до једног су се позитивно изразили у одговору на друго питање које је се тичало потенцијалне помоћи нордијских земаља и нордијских институција уколико се на Балкану успоставе институције сарадње које би делом биле инспирисане нордијским моделом.

У овом поглављу дат је детаљан преглед нордијске сарадње у контексту међународних организација, из кога се види до које мере је нордијска сарадња, која се на регионалном плану одвијала између нордијских земаља, утицала на њихов интернационализам, односно колико су оне боље, лакше и успешније

валоризовале своје чланство у међународним организацијама делом и због тога што су и у тим оквирима имале сталне контакте и сарађивале ради остваривања заједничких циљева. Посебно су интересантне Уједињене нације у којима је нордијска група оставила значајног трага, али је занимљиво и до које мере је чланство нордијских земаља у другој регионалној организацији, као што је Европска унија, реално утицало на умањење њихове улоге у Уједињеним нацијама. На сличан начин може се посматрати и однос регионалне сарадње у оквиру Европске уније, који је имао утицаја на спровођење нордијске сарадње, али у коме су оне нашле бољу подлогу да своја стечена нордијска знања и искуство пласирају и примене на будућим чланицама Европске уније, тако додатно јачајући своју сарадњу и остварујући знатно бољи ефекат на спољнополитичком плану. Треба свакако имати у виду да су нордијске земље веома поносне на свој модел сарадње али и веома сујетне када је он у питању, тако да је потребно наћи праву меру и заинтересовати их да се окрену више ка Балкану, чему додатни стимуланс може бити и процес европских интеграција балканских земаља, односно већа извесност њиховог пријема у Европску унију једног дана. Позитивно по нас у овом случају јесте то што се сарадња са досадашњим партнерима, као што је балтички регион, одвија на већ устаљеним основама а реално нема неког већег простора за јачање њиховог ангажовања у другим суседним областима према руској интересној сфери. Балкан то ставља у добру позицију и јача могућност да се нордијске земље више заинтересују за овај део Европе, а сама динамика и ниво евентуалне помоћи свакако ће у доброј мери зависити од спремности балканских земаља да се заиста и суштински ангажују и остваре конкретне резултате.

7. НОВИ ВЕК – НОВИ ИЗАЗОВИ

У овом поглављу желели бисмо да кроз краћу анализу неколико наменских извештаја о нордијској сарадњи који су припремљени са циљем да пружи макар теоријски оквир у нади да ће нордијске институције практично преузети нека решења ради јачања нордијске сарадње и формулисања њене боље улоге у будућности, дамо назнаке куда се даље креће нордијски брод. Једна од

карактеристика нордијских институција сарадње јесте да су биле веома отворене за ставове и разматрања цивилног и академског сектора, јер су периодично, углавном на одређеним временским или суштинским прекретницама, ангажовале спољне експерте да представе своје виђење и дају смернице о даљим корацима које је потребно преузети ради јачања нордијске сарадње. Међутим, за разлику од извештаја Торвалда Столтенберга, који је ангажован директном одлуком нордијских министара спољних послова и чији су предлози увелико у припреми или примени, предлози који се дају у извештајима експерата узимају се у обзир релативно селективно. Осим неколицине извештаја припремљених на почетку XXI века и десетак година касније, који ће бити представљени, у овом поглављу позабавићемо се и авангардном идејом шведског историчара Гунара Ветерберга (*Gunnar Wetterberg*) о стварању федерације нордијских држава. Уместо да дамо закључак о могућем даљем курсу нордијске сарадње, а на крају ћемо представити виђења нордијских актера који су ангажовани у Нордијском савету и Нордијском савету министара која су прикупљена путем интервјуа у периоду јул-септембар 2013. године. Сматрамо да је претенциозно из нашег угла давати одређене прогнозе, већ да је у овом поглављу потребно дати свеобухватан оквир који обухвата виђења експерата за нордијску сарадњу, историчара, актера у нордијској сарадњи и цивилног и академског сектора, а да ће се кроз њега јасно видети који су могући правци и каква је перспектива нордијске сарадње у средњерочном периоду.

7.1. Нови век, нови правац?

Пред крај деведесетих, нордијски министри за сарадњу именовали су радну групу која је названа „Панел мудраца“, са задатком да припреми извештај о будућој структури и циљевима нордијске сарадње. Потреба за оваквим панелом настала је након евидентног периода интернационализма, како смо видели у претходном поглављу, током којег се показало да нордијска сарадња има јакe заједничке интересе и почива на истоветном систему вредности, а и да тај заједнички приступ, у коме учествују све нордијске земље, свакако даје боље резултате и на међународном плану а тиме боље штити и националне интересе. Стога је управо овај панел требало да размотри реално стање у сарадњи након те

интензивне деценије и да одреди њен правац макар на почетку XXI века. Први састанак панела одржан је 3. септембра 1999. године а финални извештај представљен је годину дана касније, у октобру 2000. године, под називом „Отворени за ветрове промена“. Панел је свој рад заснивао на следећем оквиру – идентификовању заједничких карактеристика друштвено-економског развоја у нордијском региону на почетку новог века и процени потреба нордијских земаља и њихових грађана и постављању циљева у контексту нордијске сарадње. Општа је процена била да је нордијској сарадњи потребна свеобухватна структурна реформа како би она одговорила изазовима глобализације са којима су нордијске, мале земље, засебно тешко могле да се носе на глобалном и на европском плану. Једна од идеја била је и да се, сада када су већина њих постале чланице Европске уније, покуша успоставити систем у коме оне неће само координирати своје ставове већ ће по одређеним, најважнијим питањима, бити у стању да постигну идентичан став. Ово уподобљавање са Европом јасно се видело и у контексту нордијске регионалне политике према суседним областима, која је почела као мање више индивидуални приступ а потом је она добро интегрисана у политику Европске уније према овим областима.⁹⁴⁸

Један од првих предлога панела био је да се постојећа структура нордијске сарадње, заснована на три стуба, замени са структуром такозваних флексибилних кругова у којој ће бити могуће обезбедити кохерентнији приступ изворној нордијској сарадњи и омогућити лакше укључење разних суседних области, у врло широком контексту, у нордијску сарадњу. Панел је такође предложио да се Нордијски савет трансформише у скупштину у којој ће активно моћи да учествују комитети националних скупштина. Овај предлог имао је за циљ да се омогући формулисање ставова који ће подједнако одражавати и националне и нордијске позиције, чиме би се олакшало остварење зацртаних циљева сарадње. Издвојено је десет најважнијих области, односно како су у извештају названи „трендова“ а то су: глобализација, технолошки развој, интеграција у Европу, безбедност, демографија и миграције, култура и образовање, тржиште и економија,

---

⁹⁴⁸ *Open to the Winds of Change – Nordic region 2000* (Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2000), 11-14.

благостање, демократија и животна средина.⁹⁴⁹ По питању глобализације, оцењено је да она има позитиван утицај на нордијски регион али да њен утицај може водити смањењу могућности за национални и демократски утицај. Да би се то предупредило, предлаже се да нордијске земље заједно раде на промовисању ближе међународне сарадње и да, уколико је могуће, координирају своје политике у међународним телима; остану привржене интернационализацији како би промовисале отворене односе између земаља, заштиту животне средине и људска права; раде заједно на промовисању заједничких нордијских вредности и јачању позиција нордијског региона на међународном плану. На унутрашњем, нордијском плану, предлаже се да се нордијске земље знатно агилније посвете истраживању и образовању, развоју нових технологија и да усвоје нешто отворенији став према запошљавању странаца и олакшају миграције.⁹⁵⁰

По питању технолошког развоја, оцењује се да он има моћан утицај на нордијски регион и да се у основи добро користи, уз очекивања за даљим напретком у разним областима. У међународним телима предлаже се да нордијске земље усвоје заједнички приступ на успостављању истоветних стандарда и правила за високу технологију у информационим технологијама и биогенетици; промовисање прекограничне сарадње у ресурсима и инфраструктури; заједнички допринос ширењу информационих технологија у земљама у развоју. На унутрашњем нордијском плану предлаже се координација потенцијала у образовању, обуци и истраживању кроз заједничка улагања, као и да се заједно усмере на развој водећих грана технологије; да омогуће запошљавање стручних особа и ван нордијског региона и да развију општи приступ информационој технологији.⁹⁵¹

По питању европских интеграција закључује се да је то процес од највећег значаја за читав нордијски регион, а да је нордијско координирање политика посебно битно у контексту ширења Европске уније. Предлаже се да нордијске земље, у мери у којој је то могуће, усвоје заједничко упутство за политичко поступање по разним питањима у оквиру Европске уније, као и договор о

---

⁹⁴⁹ *Ibid*, 14-15.

⁹⁵⁰ *Ibid*, 21-23.

⁹⁵¹ *Ibid*, 27-29.

координисаном приступу у вези најважнијих питања, као и да координирају примену најважнијих одлука о интеграцији у областима посредовања у осигурању, страним инвестицијама у привреди и признања права из области пензијске заштите и осигурања у другим земљама; да заједнички делују у правцу конкретизовања Северне димензије успостављањем ближе сарадње са балтичким земљама и, у случају Русије, усмеравањем ка демократском развоју и заштити животне средине; да служе као мост између Норвешке, Исланда, Фарских острва и Гренланда и Европе.⁹⁵²

По питању безбедности, предлаже се да упркос разликама између нордијских земаља у погледу њихових безбедносних и интеграционих политика, задрже близак контакт у области безбедносне политике, како би осигурале активну подршку континуираној интеграцији и глобализацији као важној превентивној мери против рата и оружаних конфликта; да заједно прошире своје капацитете за деловање у случају кризе који би укључили и друге а не само војне ресурсе, као и да заједно развију основне услове за задржавање обавезне војне службе обезбеђујући тренинг за одбрамбене снаге у области управљања кризама.⁹⁵³

По питању демографије и миграција, закључено је да нордијски регион заузима лидерску позицију у Европи по својој прогресивности у области укидања пасошке контроле, ратификовања конвенција у области социјалне заштите и стварања отвореног тржишта рада. Како би се задржала и даље јачала ова позиција, нордијске земље треба да уклоне све преостале препреке које утичу на слободно кретање људи у нордијском региону; да омогуће једнаки статус за резиденте и нерезиденте; да спроведу истраживање о развоју урбанизма и да установе заједнички нордијски форум за предвиђање трендова у области демографије и миграција.⁹⁵⁴

У области културе и образовања, констатује се да нордијско културно наслеђе, историјски контакти и опште образовне традиције чине непроцењиво

---

⁹⁵² *Ibid*, 33-37.

⁹⁵³ *Ibid*, 41-44.

⁹⁵⁴ *Ibid*, 49-51.

заједничко достигнуће. Ипак, ради очувања и даљег развоја ових веза, предлаже се да нордијске земље предузму кораке на успостављању поделе рада, односно функција, и у ужим и у ширим специјализованим гранама, промовишу нордијске мреже, пруже подршку програмима за обуку једног нордијског језика у осталим нордијским земљама, задрже веома свеобухватне програме размене, успоставе везу између конференција ректора нордијских универзитета и Нордијског савета министара и Нордијског савета, развију заједничке мере у напредним гранама разних центара знања, успоставе бројне нордијске професуре које би обучавале нордијске грађане у предметима са традиционалном нордијском димензијом. Ове мреже за интердисциплинарни приступ нордијском региону треба подржавати кроз стипендије разним нордијским институтима за високо образовање. У складу са овим, предлаже се и успостављање шеме за израду заједничких наставних материјала у нордијским земљама, пружање подршке даљем јачању мреже између невладиних организација и градова побратима, промовисање знања и омогућавање боље доступности литературе из свих нордијских земаља као и ТВ продукција, уз дистрибуцију програма широм региона. Један од предлога је и увођење годишње прославе „Нордијског дана“, како би се нордијској сарадњи дао још већи значај. На крају, предлаже се организовање заједничких уметничких, музичких и спортских дешавања и учешће на међународном нивоу, као и укидање свих ограничења аутономним територијама за учешће у програму *NORDPLUS*, односно предлаже се давање школарина за студије у свих пет земаља.⁹⁵⁵

У области тржишта и економије, закључује се да је нордијски регион, као заједничко домаће тржиште, постао реалност за индустрију, трговину и друштво, што је позитивно утицало на његов потенцијал раста. Предлаже се да нордијске земље раде у међународним телима на промовисању слободне трговине и усвајању отворених и ефикасних правила за међународне трговинске односе, сарађују на стварању повољних услова за пословну средину у индустрији и трговини и охрабрују прекограничну интеграцију, промовишу развој сарадње берзи и заједнички клириншки систем у нордијском региону; да усвоје заједнички сет правила за оснивање нордијских компанија; укину све преостале препреке које

---

⁹⁵⁵ *Ibid*, 55-58.

ометају слободно кретање роба и услуга; задрже континуирани дијалог по питању образовања, обуке као и запошљавања; наставе да развијају заједничке облике финансирања за нордијски извоз и инвестиције у глобалној конкурентности уз подршку, између осталих, Нордијске инвестиционе банке и Нордијске финансијске групе у Хелсинкију; размотре да понуде могућност балтичким земљама да се укључе у Нордијску инвестициону банку и да повећају сарадњу између националних финансијских и регулаторних тела.⁹⁵⁶

Извештај констатује да је област благостања једна од кључних компоненти нордијске солидарности, а да је за даље јачање ове области нужна јака економија. Стога се предлаже да социјална давања, пензије и друга социјална права буду лакше доступна без обзира на националне границе, да се побољша доступност информација о Нордијској конвенцији о социјалној заштити, да се спроведу заједничке студије модела благостања у контексту друштвене и економске политике као и у контексту измењене улоге државе; да се даље развија заједничко нордијско тржиште рада и права послодаваца без обзира на границе држава, да се спроведе заједнички преглед потребе за хармонизацијом националних система социјалне заштите како би се створила боља слика о прекограничним решењима која је потребно усвојити, да се предузму заједнички кораци на побољшању превентивне здравствене заштите као и да се, у оквиру Светске здравствене организације и других организација за помоћ, спроведу кампање о борби против заразних болести, као сегмент промовисања јавних здравствених политика у земљама у развоју и у транзицији.⁹⁵⁷

По питању развоја демократије у свету, закључује се да нордијске земље треба да предузму кораке на успостављању глобалних правила која укључују инсистирање на демократији као и да треба да играју водећу улогу у надгледању поштовања људских права. Нордијска друштва су веома демократска и једна од њихових карактеристика је и дубока и широка мрежа између грађана и оних који доносе одлуке, висок ниво општинске аутономије и активне и одлучне невладине организације. Предлаже се да нордијске земље дају додатну дубину нордијској

---

⁹⁵⁶ *Ibid*, 63-67.

⁹⁵⁷ *Ibid*, 71-73.

међупарламентарној сарадњи тако што ће одржавати редовне конференције председника нордијских скупштина који би припремали заједничку нордијску агенду и одржавали заједничке састанке парламентарних комитета; да наставе да раде заједно на промовисању прихватања конвенција Уједињених нација, да раде на успостављању Међународног кривичног суда, да израде Повељу нордијских грађана која ће покривати постојећа и нова права нордијских становника, без обзира на националне границе; да спроводе заједничке студије о функционалности цивилног друштва; да припреме извештај о новим облицима учешћа у процесима припреме и израде одлука путем електронске комуникације као и да осигурају права урођеника.⁹⁵⁸

Питање животне средине посматра се као изузетно битно и, мада извештај оцењује да је у последњој деценији XX века постигнут велики напредак и да су нордијске земље преузеле водећу улогу у овој области, ипак се предлаже низ мера као што су предузимање одлучних корака на одржавању и даљем развоју животне средине кроз усвајање заједничког приступа у међународним телима а са циљем промовисања одрживог развоја и производње оријентисане ка здрављу; предузимање иницијативе на усвајању правила у очувању животне средине у области трговине; промовисање усвајања ригорозног међународног законодавства за заштиту животне средине и јасно дефинисаних еколошких норми за производњу; предузимање иницијативе за успостављање Међународног суда за животну средину; развијање заједничке „размене емисије издувних гасова“ за балтички оквир као пилот пројекат за заједничку примену флексибилних механизма Споразума из Кјота; припремање акционих планова за регион Балтичког мора, Баренца и Арктика, као допринос Северној димензији у оквиру Европске уније; одржавање редовних састанака северноатланских министара на којима би такође учествовала Фарска острва и Гренланд, како би се осигурала заштита животне средине у северном Атлантику и осетљива употреба биолошких ресурса и разматрање потребе за увођењем додатних одредаба о животној

---

⁹⁵⁸ *Ibid*, 77-80.

средини у Хелсиншки споразум, као и да се извештаји о животној средини и морским ресурсима подносе на разматрање Нордијском савету.⁹⁵⁹

Предлози панела, који се састојао од по једног представника из свих нордијских земаља и аутономних области који су бирани по својим личним и стручним капацитетима а не по функцији, имали су за циљ да коригују анахроности у организацији и смеру нордијске сарадње које су се појавиле због измењених околности у односу на деведесету годину када је формиран претходни концепт, како би нордијска сарадња, на најбољи могући начин, могла да изнесе контекст нових међународних околности. Захваљујући тадашњем приступу, видели смо да су нордијске земље на најбољи начин уважиле и прихватиле нове реалности и на нордијском и на међународном плану, што им је десет година касније омогућило бољу и стабилнију позицију, али и дало одговорност да у новим глобалним околностима и даље наставе да играју важну улогу. Кроз анализу сарадње у секторским политикама као и сарадње на међународном плану, већ смо видели да су нордијске земље усвојиле добар део ових предлога „Панела мудраца“ и да су своје институционалне структуре као и своје стратешке политике прилагодиле новим околностима. Такође, постало је очигледно, нарочито на међународном плану, да више нема потребе задржавати у истој равни сарадњу са суседним областима јер су своју улогу у односу на балтички регион, који је у ствари био фокус овог приступа, маестрално одиграле и направиле велики искорак јачајући тако и ову за њих стратешки важну средину али и своје сопствене капацитете. У складу са новим околностима, нордијске земље још једном су своје институције уподобиле на начин да најбоље могу да изнесу актуелне изазове, те су се поново определиле за успостављање комитета који су у доброј мери покривали управо области које је извештај и издвојио. Овим су још једном доказале да су увек ишле не у корак са временом него и испред њега, односно да су благовремено уочавале кретања и стремљења у свету и своје капацитете и институције одређивале сходно томе. Глобализација ће од XXI века постати кључна реч нордијске сарадње а фактички и дан данас глобализација и изазови које она са собом носи чине окосницу њихове сарадње практично у свим

---

⁹⁵⁹ *Ibid*, 85-87.

областима. Захваљујући таквом приступу и конкурентности коју су издвојиле као једну од најважнијих мера, нордијске земље релативно су се успешно изнеле и са изазовима светске економске кризе. На то је свакако утицала и примена предлога који се тичу јачања образовних, научних и истраживачких капацитета, улагања у нове технологије и расподеле рада и постојећих ресурса на начин да се из расположивог извуче максимум. У хијарархији нордијске сарадње, нордијски председници влада преузели су одговорност за све сегменте нордијске сарадње, што је утицало и на јачање њихових међусобних контаката и динамику састанака. Комитети који су успостављени сходно предлогу поново су добили своја јасна и функционална задужења, а због чињенице да се утицај глобализације видео практично у свим областима, веома је често било преклапање и усаглашавање заједничких политика како би се постигао што бољи укупни ефекат захваљујући бољој координацији и флексибилном приступу. Све то водило је јачању нордијске сарадње, њеном резолутнијем и амбициознијем постављању и ван нордијских граница и промовисању нордијског модела у ширем контексту, као прогресивног, динамичног и напредног, који захваљујући томе, има шта да тражи и на глобалном плану. Што је најбоље, перцепција нордијског региона од стране кључних глобалних актера, Европе, САД, Азије, коинцидирала је са нордијским стремљењима.

Нордијска сарадња попела се високо на дневни ред нордијских политичара, који, као што смо видели, покрећу потпуно нову тему, сарадњу у области спољне политике и одбране. Конкретан предлог износи се у Столтенберговом извештају, 2009. године, у коме се зацртава правац деловања у средњем временском року од десет до петнаест година. Такође, нордијске земље здушно се залажу за међусобну сарадњу јер им она омогућава да се ефикасније изнесу са глобализацијом али и да буду што конкурентније у контексту глобалних промена које просто налажу заједничко деловање као једини начин који гарантује бољу стартну позицију и могућност за утицај у свету, нарочито економски.

Читава та афирмативна клима и јачање нордијске сарадње у свим сегментима, али наравно и спољни фактори као што су слабљење утицаја великих сила, институционално и правно јачање Европске уније након

Лисабонског споразума, која се упркос томе суочава са реалним економским и финансијским проблемима својих чланица који прете чак и да угрозе њено функционисање, светска економска криза, све већи утицај глобализације, нагнали су шведског историчара Гунара Ветерберга да исте те 2009. године изађе са потпуно авангардним предлогом да се нордијске земље до 2030. године уједине у чвршћу политичку творевину – Уједињену нордијску федерацију. Овај предлог појавио се прво у краћој форми у шведском дневном листу *Dagens Nyheter* у октобру 2009. године⁹⁶⁰, након чега је у форми елаборативног предлога који је Ветерберг припремио на захтев Нордијског савета и Нордијског савета министара, представљен на семинару 1. новембра 2010. у Рејкјавику пред бројном публиком из политичких, пословних и академских кругова, што је отворило широку дебату о “најфасцинантнијој друштвено-политичкој идеји XXI века”.⁹⁶¹

7.2. Уједињена нордијска федерација – утопија или визија?

Ветерберг предлог о стварању Уједињене нордијске федерације заснива на класичним елементима као што су заједничке културне и друштвене вредности и блиске историјске везе, постигнутом високом степену нордијске усаглашености по питању тржишта рада, законодавства, образовања, инфраструктуре, истраживања, социјалног старања, економије и трговине. Разлог налази и у спољним околностима, које су након окончања Хладног рата измењене и безбедносни услови више нису оптерећени притиском великих сила, док глобализацију види као фактор који намеће потребу за удруживањем ради бољег позиционирања.

Укратко, он сматра да су сада сазрели услови да нордијске земље израдом темељне и вишегодишње студије изводљивости испитају могућност за формирање чвршће политичке заједнице на чијем би челу била данска краљица Маргарета Друга. Мада кохезију и сарадњу које владају међу нордијским

---

⁹⁶⁰ <http://www.dn.se/debatt/de-fem-nordiska-landerna-bor-ga-ihop-i-en-ny-union/>

⁹⁶¹ <http://www.norden.org/en/nordic-council-of-ministers/the-secretariat-to-the-nordic-council-of-ministers/communications-department-komm/project/forbundsstaten-norden/the-launch-of-gunnar-wetterbergs-united-nordic-federation/>

земљама, а које оцењује веома снажним, објашњава управо чињеницом да у историјским околностима никада није успело формирање јединствене политичке заједнице, оцењује да је у новим околностима то најопортунија могућност која би нордијским земљама донела бројне добробити. Притом, примарно указује на економију, висок биланс међусобне трговинске размене, сличан степен економске и индустријске развијености, дисперзиван ток нордијског капитала широм региона и висок ниво међусобних инвестиција, интровертност нордијских економија, односно већу пријемчивост ка сарадњи са суседима него са другим земљама. Досадашње ефекте чланства нордијских земаља у Европској унији и укључивања у Европски економски простор види као позитивне, и то вишеструко: јер су тиме коначно успоставиле заједничко тржиште и раде на уклањању нецаринских баријера и хармонизацији законодавства, зато што су нордијске земље у оквиру Европске уније научиле додатно да сарађују и тиме јачају своју позицију, а и зато што чланство у Европској унији и нордијску сарадњу види као два комплементарна процеса који додатно јачају један други. Ветерберг сматра да би евентуална Нордијска федерација била стимулативна и по Европску унију. Закључује да су, за разлику од ранијих покушаја уједињења, околности значајно промењене, јер се све нордијске земље налазе на приближно истом ступњу развоја, што обезбеђује потребан баланс за овакву идеју, јер би у супротном, што се и раније показало, доминација било које од њих била препрека мирном уједињењу.⁹⁶²

Осим ситуације у нордијском региону, ту су и спољне околности које, мада су у начелу негативне, по њему дају позитиван стимуланс за удруживање нордијских земаља. Прва је, наравно, светска економска криза коју види као „позив за буђење“, јер се одрживи развој, као једини начин за обезбеђивање стабилног опстанка и напретка земље и света, може обезбедити кроз јачање међународне сарадње. Његова кључна порука је да нордијске земље, уколико се не уједине, остају само посматрачи значајних глобалних процеса, јер Европска унија очигледно једва да је у стању да себи обезбеди неку значајнију улогу у тренутној ситуацији, а и када се консолидује, њом доминирају веће чланице док

---

⁹⁶² Gunnar Wetterberg, *The United Nordic Federation* (Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2010), 12-16.

три мање нордијске имају маргиналну улогу. Циљ је, по њему, домогнути се кључног форума – Групе 20, што сматра да нордијске земље, уједињене, могу да покушају, јер би тада као десета до дванаеста светска економија, са преко 25 милиона становника и укупним бруто домаћим производом од 1.560.000 USD, биле у знатно бољој позицији. Федерација би наметнула обавезу додатног усаглашавања регулативе, што би ојачало позицију нордијског региона као јединственог тржишта и поспешило улагања и економски раст. Боља економија значи и боље могућности за улагања у истраживања, што се кроз иновације враћа у производњу и додатно је поспешује. Европску унију у овом контексту не види као довољно прогресивну, већ сматра да би нордијски регион уједињен напредовао бржим кораком, јер је мањи, оперативнији и пријемчљивији за прилагођавање кризи. То објашњава примером нордијског региона који је у јеку економске кризе која га је погодила деведесетих година кренуо у структурне реформе које су ојачале јавне финансије и олакшале пословање, што један део европских земаља до данас није учинио. Оцењује да би уједињење нордијских земаља допринело преко потребној ревитализацији Европске уније.⁹⁶³

Нордијски идентитет у свом најширем смислу – као систем заједничких културних и друштвених вредности, језичку блискост, сличан ниво развијености друштва, однос према заједници и институцијама, систем социјалне заштите, сличан ниво примања, сличне пореске системе и бројне друге специфичности нордијског региона са којим смо се упознали у раду, види као најбитнији кохезиони фактор. Детаљно образлаже историјски развој нордијских земаља и објашњава због чега ранији покушаји интеграција нису били могући и предлаже да се Уједињена нордијска федерација успостави на потпуно другачијим основама од оних на којима данас почива нордијска сарадња. Притом, првенствено мисли на принцип добровољности и предлаже „нова правила игре“ по којима се договор мора постићи по свим питањима, без обзира колико преговори трајали, док би земље задржале своје специфичности и аутономије. То би се постигло успостављањем федералне структуре са једним Уставом, Скупштином и Владом, а садржај федеративног уговора би био такав да не сме да угрози права држава

---

⁹⁶³ *Ibid*, 20-23.

чланица. На нивоу федерације морали би бити решавани спољна и безбедносна политика, трговина и имиграција, док би остала питања била задржана на нивоу држава чланица, уз претпоставку да би, због природних сличности у ставовима нордијских земаља, и национална решења била веома слична.⁹⁶⁴

Спољна политика и безбедност била би прва област у којој би федерација могла да направи већи продор. Циљ је, већ споменуто чланство у Г-20, али би уједињени нордијски регион свакако имао већи капацитет утицаја и већу „тежину“ у међународним односима а нарочито могућност да гура нордијске интересе у разним областима: економији, енергетици, заштити животне средине, климатским променама до оних осетљивијих питања каква су Арктик и друга која су споменута у Столтенберговом извештају. У односу на Европску унију, нордијске земље би кроз федерацију боље штитиле своје интересе. Федерација би захтевала и усаглашавање монетарне политике, која је сада различита, а Ветерберг нагиње заједничкој нордијској валути а не еврo. Економије би оснажиле, тржиште рада би било додатно ојачано, била би повећана мобилност у региону, што би уз добро вођење фискалне политике, за коју би одговорност била подељена између федерације и чланица, допринело напретку региона и његовом продору на друга тржишта. Заједничко истраживање и високо образовање види као веома важне у процесу јачања конкурентности нордијског региона. Подвлачи да упркос културним и језичким сличностима, не треба задирати у снажне националне идентитете нордијских земаља већ радити на што већем степену језичке интеракције, уз очување културног и језичког наслеђа сваке земље, за шта је најбољи пут управо образовање, усвајање заједничких наставних програма и критеријума за испите, већа доступност књига на свим нордијским језицима, боља телевизијска размена програма из нордијских земаља и друге стимулативне мере.⁹⁶⁵

Када је у питању корпус социјалних права и давања из јавног сектора, Ветерберг предлаже да се као заједнички преузме систем који се у нордијским земљама показао као најбољи, на пример брига о старима по данском моделу или

---

⁹⁶⁴ *Ibid*, 24-35.

⁹⁶⁵ *Ibid*, 36-51.

школски систем по финском моделу. Нордијски модел благостања је релативно сличан у свим земљама, што би олакшало хармонизацију а системи социјалног старања остали би у надлежности држава чланица. Инфраструктура би такође остала у подељеној надлежности, а заједнички инфраструктурни пројекти би допринели и активностима у области животне средине и климатских промена. Законодавству би требало посветити више пажње, јер се након ступања већине земаља у Европску унију оно практично свело на увођење европских закона у национално законодавство, а свакако има и доста простора за бољу хармонизацију правних система у свим областима. Акцент се ставља на радно право и регулисање финансијских тржишта, а нарочито на потребу увођења нордијског држављанства.⁹⁶⁶

Ветербергова очекивања су да би процес евентуалног процењивања, усаглашавања и доношења одлуке могао трајати од 10-15 година, а да би замајак могао доћи од јавног мњења кроз шири фронт подршке уједињењу у федерацију. То, наравно, подразумева и исказивање воље на референдумима у свим нордијским земљама, док би политичари требало јавно да промовишу ову идеју и стимулишу прекограничну дебату. На крају, закључује да је Уједињена нордијска федерација реалистична утопија која би од нордијског региона начинила један од најперспективнијих региона Европе, омогућила му бољи допринос у процесу глобализације и улогу коју заслужује у међународним односима.⁹⁶⁷

Предлог који је изнео Гунар Ветерберг произвео је заиста занимљиву и широку дебату, али у том тренутку није успео да произведе и опипљив интерес политичких елита нордијских земаља у смислу примене његових препорука. Нордијске институције су заиста на адекватан и конкретан начин посветиле своје ресурсе анализи теме евентуалног нордијског уједињења у политичку унију, јер је такав предлог, на одређени начин, био комплимент дотадашњој нордијској сарадњи која је успела да стигне до нивоа који омогућује и разматрање оваквих идеја. У контексту Хетнеове теорије новог регионализма, овде се ради о предлогу да нордијски регион, након што је прошао првих пет нивоа, сада крене у правцу

---

⁹⁶⁶ *Ibid*, 52-57.

⁹⁶⁷ *Ibid*, 58-63.

шестог.⁹⁶⁸ У тој фази, нордијски регион, упркос помацима у сарадњи у овим „високим политикама“, није кренуо у правцу успостављања „региона-државе“, шестог, највишег нивоа регионалности, за који се залаже Ветерберг.

Предлог долази као логичан корак у сплету тадашњих околности. Нордијске земље још од 2005. године посветиле су се питању глобализације и сарадњи нордијског региона у одговору на глобализационе изазове на начин да он постане „регион могућности“, како га назива тадашњи генерални секретар Нордијског савета министара Халдор Асгримсон (*Halldór Ásgrímsson*). Он, као основне изазове који захтевају пуну координацију и заједнички одговор региона, види климу, животну средину и енергетику, знање и иновације и слободу кретања, а координирано деловање нордијских земаља у овим областима треба да води и јачању профила нордијског региона и његовој већој улози на глобалном плану.⁹⁶⁹ Већ 2007. године, по постизању договора о ближој сарадњи у превазилажењу изазова које носи глобализација, нордијска сарадња улази у нову фазу, јер се нордијске земље одлучују да се са глобалним изазовом каква је глобализација не носе засебно већ заједно, што им даје знатно јачу позицију и од појединачних актера претвара их у моћну заједницу која у одређеним областима по својој иновативности предњачи у свету. Уводи се читав низ нових мера а између осталог, и одржавање годишњег самита глобализације под „капом“ нордијских председника влада.⁹⁷⁰

Ускоро су се нордијске земље заједно носиле и са изазовима светске економске кризе, из које, већ смо видели, излазе релативно неоштећене и служе као пример другима. Уследили су и конкретни кораци на јачању сарадње у области спољне политике и безбедности, кроз усвајање Столтенберговог извештаја. Ако на све то додамо и слабљење капацитета Европске уније због фискалних и монетарних проблема једног броја њених чланица, што Европску унију искључује као кредибилну да се изнесе за озбиљнијим изазовима, подлога за Ветербергов предлог је створена. „Ћубриво“ су дале културне, историјске,

---

⁹⁶⁸ О нивоима регионалности видети више у: Hettne Björn, „The New Regionalism. Implications for Development and Peace”, in: *Research for Action. The New Regionalism. Implications for Global Development and International Security* (UNU/WIDER, 1994), или у: Björn Hettne, Fredrik Söderbaum, *The New Regionalism Approach* (Göteborg: Göteborg University, 2000).

⁹⁶⁹ Halldór Ásgrímsson, “Input to the Nordic Globalisation Process: Region of Opportunity – a Nordic response to the challenges of globalization”, *TemaNord* 2005: 558, 1-16.

⁹⁷⁰ <http://www.norden.org/en/news-and-events/news/new-phase-for-nordic-partnership>

језичке, друштвене и политичке везе нордијских земаља, које су већ деценијама утврдиле стабилну и безбедну заједницу, са развијеним нордијским идентитетом. Ипак, Ветербергов предлог образложен је на релативно прост начин, мањка му јаче утемељење и боља разрада и могао би се окарактерисати као квалитетан есеј на задату тему, који, сем значајне медијске пажње у бројним гласилима нордијских земаља и занимљиве политичке дебате коју је покренуо, није одмакао много даље.

Предлог су децидно одбацили сви председници влада нордијског региона, практично истог дана када се и појавио, оцењујући да је нордијска сарадња у садашњем облику довољно „блиска, робусна и способна да се изнесе са глобалним изазовима будућности, укључујући и климатске промене, животну средину и енергетику.“ Медији су предлог оценили као носталгичан и нереалистичан. Предлог је произвео и масовну јавну дебату, у којој је у разним форумима и анкетама учествовало преко 70.000 људи, а превладавао је став да се у том тренутку не очекује даље уједињење на начин како је то предложио Ветерберг.⁹⁷¹

Мада се Ветербергов предлог може шекспировски описати са „много буке ни око чега“, он је на одређени начин дао стимуланс нордијској сарадњи и унео клицу размишљања о могућим формама чвршћег повезивања. На то указује и чињеница да предлог, иако је моментално сахрањен у изјавама релевантних политичких актера, ипак и годинама након његовог објављивања на неки начин остаје да „лебди у ваздуху“. Предлог је, у ствари, једна питка ретроспектива онога што је нордијска сарадња постигла у претходних шездесетак година, са разматрањем једног од могућих путева за неку даљу будућност, до 2030. године. У овој фази, нордијске земље изабрале су Столтенбергов правац, што је довољно за наредних 10-15 година, али нико не може искључити могућност да и опција евентуалне политичке уније и федерације неће једног дана постати више од идеје, колико год то у овом тренутку деловало нереалистично.

---

⁹⁷¹ Thomas M. Scholz, “A Nordic Union? A review of the Gunnar-Wetterberg-proposal”, Scholarly essay, (Munich: GRIN Verlag, 2010), 20-21, <http://www.grin.com/en/e-book/196633/a-nordic-union-a-review-of-the-gunnar-wetterberg-proposal>

7.3. Шездесет година од институционалног успостављања нордијске сарадње, како даље?

Прошле године, нордијске земље обележиле су шездесет година од успостављања прве нордијске институције – Нордијског савета министара и педесет година од успостављања правног основа за нордијску сарадњу – потписивања Хелсиншког споразума. У духу добрих нордијских обичаја, Нордијски савет ангажовао је Центар за нордијске студије при Универзитету у Хелсинкију да уради студију и представи предлоге за јачање нордијске сарадње. Центар је окупио респектабилну групу експерата и истраживача нордијске сарадње, академског и извршног профила, која је 2012. године, у склопу обележавања поменутог јубилеја, представила свој рад и закључке, крећући од две полазне тачке – предлога шведског историчара Гунара Ветерберга и норвешког политичара Торвалда Столтенберга, а на бази актуелних околности – кризе у Европској унији, јаког модела социјалног старања познатог као нордијски модел благостања и интереса за Арктик, као основе за даље јачање сарадње.⁹⁷²

Ова анализа сматра да није потребно ићи на решење које претпоставља стварање федералне државе, већ да је боље развити нове начине сарадње нарочито на међународном плану, који комбинују флексибилна решења за разне секторске политике са позитивним амбицијама и демократском транспарентношћу федералне државе, односно предлаже да се досадашњи принцип консензуса замени са флексибилним, модуларним приступом. У складу са тим, предлаже се да се изврши приоритетно одређивање области сарадње које би се одредиле као нордијске заједнице (на пример, нордијска заједница за спољну политику, за енергетику, за животну средину и др.), а свака заједница би имала свој савет министара са ротирајућим председавањем. Нордијске заједнице треба да буду заступљене у комитетима Нордијског савета, преко мреже невладиних организација, форума, *think-tank*-ова који би својим иницијативама и предлозима стимулисали сарадњу нарочито у областима које су издвојене као кључне – спољна политика, одбрана, животна средина и истраживачка политика, као и

---

⁹⁷² Johan Strang, *Nordic Communities: a Vision for the Future* (Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2013), 4-5.

социјално старање и благостање и енергетика. Тражи се да сарадња у спољној политици и одбрани постане званична, односно да се *NORDEFCO* укључи у оквир Савета министара, да се успостави слично тело за спољну политику и да се хитно формира комитет за спољну политику и одбрану. Сугерише се да Нордијски савет и Нордијски савет министара буду реалистичнији у односу на Европску унију, односно да се напусти идеја о нордијском блоку у оквиру Европске уније у корист проактивне политике и договора о темама из надлежности Европске уније на којима нордијске земље могу да сарађују. Нордијски савет треба и да се стара о јединственој примени европског законодавства у нордијским земљама. Потребно је веће ангажовање на обезбеђивању заједничке обуке и набавке опреме за области као што су здравствени сектор и истраживање. Нордијске земље морају се више отворити ка међународној заједници и настојати да формирају партнерства са значајним земљама, у складу са новим тенденцијама укрштеног мултилатерализма.⁹⁷³

Веома се позитивно оцењује пример дебате о слободи кретања која је 2012. године одржана у скупштинама нордијских земаља и предлаже да овај искорак буде успостављен као пракса, а као наредне теме предлажу се политика одбране, животна средина, енергетика и сарадња у области истраживања. Критикује се Секретаријат Нордијског савета министара који функционише као административно тело чији је циљ припрема састанака и предлаже проактивнији и независнији приступ, као и успостављање јединице која би се бавила и политикама сарадње. Критике се упућују и Нордијском савету јер је у његовом садашњем раду нејасно да ли превлађују партијске или националне групације и предлаже се да партијске групације буду примарне. Разрађује се тема „брендирања нордијског региона“ кроз његов фокус на актуелне теме као што су „нордијски модел благостања“, и „нордијски климатски циљеви“, што нордијском региону може да донесе поене и на регионалном и на глобалном плану и предлаже да се нордијски модел слободе кретања нарочито у региону *Øresund* који повезује Копенхаген и Малме промовише у односу на друге регионе у Европи и свету. Како би се задржала добра пракса неформалних контаката између државних

---

⁹⁷³ *Ibid*, 8-10.

службеника у нордијским земљама, предлаже се увођење нордијских менторских програма у националним министарствима ради преноса личних контаката на наредне генерације, као и већа мобилност и заједничка обука ових службеника. На крају, констатује се да је потребно појачати информисање о нордијском региону, побољшати школско познавање историје, политике, језика, географије суседних нордијских земаља, увести више програма размене и наставника и ученика, а сарадњу у области културе учинити аутономнијом кроз дистрибуцију средстава за подршку пројектима преко Нордијског културног фонда, уз уважавање нордијских институција које постоје у овој области сарадње.⁹⁷⁴

Извештај осим наведених предлога за институционално и структурно уподобљавање нордијских институција сарадње како би ефикасније обављале своје функције, даје и пресек актуелног стања сарадње, оцењујући да су се у садашњој глобалној констелацији стекли услови за треће „златно доба“ нордијске сарадње, након прва два „златна доба“, педесетих и седамдесетих, када су успостављене нордијске институције сарадње. Ово уверење засновано је на претпоставци да нордијски регион и нордијска сарадња имају капацитет да преузму иницијативу за будућност Европе тако што ће одредити дневни ред за нови процес регионализације у ситуацији када Европска унија са курса усмереног ка тржиштима и новцу, треба да се врати својим изворима – демократији, солидарности и будућности грађана. Управо у том сегменту види се велики потенцијал нордијске сарадње, која је увек била посматрана као демократска и уживала велику подршку грађана, јер је у сарадњу укључивала и народне покрете, невладине организације, политичке странке и, надам се, јер је била усмерена ка добробити грађана о чему најбоље сведоче пасошка унија и конвенције о социјалном старању и тржишту рада.⁹⁷⁵

Извештај предлаже да се напусти досадашњи стриктно хијерархијски приступ нордијске сарадње, по коме се она налази негде између националне и европске, већ да се нордијски регион, заједно са другим регионима и регионалним и међународним организацијама, као што су Уједињене нације, Европска унија,

---

⁹⁷⁴ *Ibid*, 10-12.

⁹⁷⁵ *Ibid*, 18-20.

Арктички савет, Савет Баренцовог и Евроарктичког региона, Савет држава Балтичког мора и другим, „увеже“ кроз мрежу споразума и разних облика сарадње, процењујући да само тако нордијска сарадња може да буде конкуретна јер ће имати јасан циљ, резултате и додатну вредност.⁹⁷⁶

Анализирајући секторске политике, извештај за оне које сматра приоритетним у овом тренутку, предлаже сет мера које би било потребно применити како би се ојачала сарадња у датој области. Када је реч о спољној политици и одбрани, предлаже се оснивање нордијске заједнице за спољне послове, нордијске заједнице за одбрану, успостављање министарског савета који би надгледао рад заједница, успостављање комитета за спољне послове и комитета за одбрану у оквиру Нордијског савета, одржавање дебата у нордијским скупштинама о сарадњи у области одбране и развијање форума за ширу дебату који би укључио шири спектар организација и експерата. Сугерише се већа отвореност према Европској унији и успостављање проактивне политике за приоритетне области, коришћење Нордијског савета као форума за политичку дебату о питањима од значаја за Европску унију као и ангажовање *think-tank* група за подробније студирање односа нордијских земаља према Европској унији.⁹⁷⁷

Када су у питању социјална и економска политика, предлаже се успостављање нордијске заједнице за благостање, одлучно увођење радикалних решења за проблеме и препреке које су уочене у прекограничној слободи кретања, израдом извештаја о конкретним мерама које је потребно предузети као што је Столтенберг учинио по питању спољне политике и одбране; развијање нордијских индекса, циљева и стандарда за људски развој, одрживо друштво и прекограничну слободу кретања, као и успостављање радне групе која би размотрила могућности за уштеде у ресурсима кроз заједнички нордијски ангажман у области истраживања, обуке особља, образовања и набавке опреме и лекова.⁹⁷⁸

Препоруке у области заштите животне средине и енергетике су да се оснује нордијска заједница за животну средину и заједница за енергетику, да се ангажују

---

⁹⁷⁶ *Ibid*, 21-22.

⁹⁷⁷ *Ibid*, 39, 42.

⁹⁷⁸ *Ibid*, 46.

think-tank групе које би израдиле нордијску стратегију за енергетику и за економију, да се успоставе нордијски стандарди за животну средину и за климу који су амбициознији од европских и међународних, да се пажња усмери ка развијању заједничког нордијског тржишта за иновације у области животне средине и енергетике кроз успостављање заједничких стандарда и да се прошири нордијско удружење и на малопродају.⁹⁷⁹

Препоруке у области истраживања, иновација, образовања и обуке су да се успостави нордијска заједница за истраживање, да се изради заједничка стратегија за истраживање, иновације, образовање и обуку, да се започне заједничко финансирање истраживања, или отварањем националних извора финансирања и за друге земље или давањем надлежности *NordForsk* или организацији Нордијска иновација да буду кључни носиоци средстава за читав регион и да се знање приоритетније постави у школама и у области истраживања.⁹⁸⁰

Када су култура и језик у питању, предлаже се давање веће аутономије нордијској културној сарадњи на начин да се одлучивање децентрализује и да могућност постојећим институцијама у овој области као што су Нордијски културни фонд, Нордијски филмски и ТВ фонд и *Nordvision* да одлуче о пројектима и партнерима, да се обезбеди подршка влада свим нордијским језицима кроз разноврсне културне и образовне иницијативе и да се олакша сарадња између оних који су укључени у „извоз“ производа културе.⁹⁸¹

У области права и законодавства, предлаже се оснивање нордијске заједнице за права, наставак усаглашавања законодавства као првенствени циљ сарадње, оснивање радних група и комисија за истраживање које би успоставиле проактивну сарадњу са Европском унијом, да се сваки нови закон који је од значаја за регион претходно подвргне процени утицаја на нордијски регион као и да се успоставе радне групе ради проучавања примене нових директива Европске уније.⁹⁸²

---

⁹⁷⁹ *Ibid*, 49.

⁹⁸⁰ *Ibid*, 52.

⁹⁸¹ *Ibid*, 55.

⁹⁸² *Ibid*, 57.

На крају, у извештају се закључује да би нордијске институције требало да буду отвореније према извештајима ових *ad hoc* експертских група које се декадно баве актуелним стањем у нордијској сарадњи и предлажу мере за превазилажење уочених проблема и недоследности. Иако је овај, као и претходни извештај „Отворени за ветрове промена“, који је дао сугестије на почетку XXI века био пун корисних предлога, нарочито у вези глобализације, оцена је да је мало урађено на суштинској реформи нордијских институција сарадње како би одговориле постојећим изазовима.⁹⁸³

Извештају „Нордијске заједнице – визија за будућност“ из 2013. године, који претендује да да правац деловања негде између Столтенберга и Ветерберга, претходио је још један извештај из 2011. године, под називом „Нордијски регион (*Norden*) – прављење разлике“, финског Института за међународне односе, који представља пројекат нордијског региона до 2020. године. Мада се овај извештај често оцењује као недовољно прогресиван, нарочито у односу на два која смо детаљније представили, из 2000. и 2013. године, он на веома реалистичан начин анализира нордијску сарадњу на субрегионалном, европском и глобалном плану, нагињујући ка ставовима из Столтенберговог извештаја и залажући се за јачање нордијске сарадње у међународним односима. Извештај у контексту глобалних промена аналитично и темељно анализира актуелни мултилатерализам у новим оквирима реализма где традиционалне међународне мултилатералне организације у којима су нордијске земље имале значајну интервенционистичку улогу сада имају реално опадајући утицај у односу на друге, нестандартне мултилатералне форме као што је Г-20. На који начин помирити традиционалну перцепцију нордијских земаља као некога ко има прогресивну улогу у креирању међународног поретка (макар из њихове визуре) са новом ситуацијом где нордијски регион нема ни случајно такву улогу и на који начин та ситуација може утицати на нордијску сарадњу једно је од питања које се поставља у овом извештају.⁹⁸⁴

---

⁹⁸³ *Ibid.*, 61.

⁹⁸⁴ Nina Græger, „Norden in a changing global order“, in *Norden - Making a Difference? Possibilities for enhanced Nordic cooperation in international affairs*, edited by Teija Tiilikainen and Kaisa Korhonen (Helsinki: The Finnish Institute of International Affairs, 2011), 30-32.

Прва сугестија је да нордијске земље што ближе сарађују у оквиру постојећих мултилатералних организација и да настоје да их што више подржавају и јачају. Као један од практичних примера, узима се одлука Данске, Шведске и Норвешке да, упркос различитим безбедносним опредељењима, деле место у међународној Контакт групи за Либију или норвешки предлог да нордијске и балтичке земље добију једно заједничко место у Г-20. Такође, да развијају заједничке стратегије као што је, на пример, случај у вези климатских промена; да се определе за сарадњу *à la carte* чиме би омогућиле да се под етикетом „нордијски“ спроводе и иницијативе у којима учествују и само неке од нордијских земаља; да наставе да промовишу „нордијски бренд“ или „нордијски начин“ нарочито у областима у којима су и сада проминентне – помоћи земљама у развоју, обезбеђивању и очувању мира, Арктику и климатским променама.⁹⁸⁵ Нордијске земље, након усвајања Стратегије о изазовима глобализације, захваљујући чињеници да су вођство преузели председници влада и да се оне овом темом баве фокусирано, континуирано и предано, постале су једне од водећих земаља света у превладавању изазова глобализације као што су климатске промене, приступ обновљивим изворима енергије и конкурентност.⁹⁸⁶

Када је у питању сарадња у оквиру Европске уније, оцењује се да ће свако евентуално даље назадовање Уније утицати на јачање нордијске сарадње, можда чак и у форми Уније нордијских земаља, како то предлаже Ветерберг, а да нордијске земље морају на знатно ефикаснији начин да бране и усмеравају своје интересе. До сада, у контексту европских интеграција, нордијска заједница није искористила могућност да свој вредносни систем или начин сарадње изгура као водећу снагу европског развоја, већ се прилагодила европској трансформацији коју су водили неки други актери.⁹⁸⁷ Институционалне промене у Европској унији које је увео Лисабонски споразум значајно су умањиле капацитет земаља чланица, нарочито малих какве су нордијске земље, да имају значајнију улогу у

---

⁹⁸⁵ *Ibid.*, 34-38.

⁹⁸⁶ Kaisa Korhonen, „Introduction: The state of Nordic affairs“, in *Norden - Making a Difference? Possibilities for enhanced Nordic cooperation in international affairs*, edited by Teija Tiilikainen and Kaisa Korhonen (Helsinki: The Finnish Institute of International Affairs, 2011), 20-21.

⁹⁸⁷ Teija Tiilikainen, Charly Salenius-Pasternak, „Norden in an integrated Europe“, in *Norden - Making a Difference? Possibilities for enhanced Nordic cooperation in international affairs*, edited by Teija Tiilikainen and Kaisa Korhonen (Helsinki: The Finnish Institute of International Affairs, 2011), 40.

руководећим структурама. То намеће потребу јачег неформалног наметања моћи кроз коалиције, јачање контаката са европским институцијама, за шта је нужна претпоставка систематска сарадња између националних администрација нордијских земаља, израда заједничких стратегија у областима од значаја за Европску унију и знатно ангажованији приступ нордијског цивилног сектора у односу на европски систем. Простора има и за промовисање нордијских вредности у оквиру Заједничке спољне и безбедносне политике Европске уније, док у ширем контексту треба да се усмере на промовисање нордијског брэнда.⁹⁸⁸ Нордијски брэнд потиче од претпоставке да су нордијске земље, због свог система вредности различите од других, што је у великој мери утицало на изградњу нордијског идентитета и националних идентитета нордијских земаља. Нордијски брэнд увек подразумева нешто прогресивно и, на неки начин, боље од осталог, што га намеће као модел који треба проучавати и, када је могуће, донекле копирати.⁹⁸⁹ Управо та особина нордијском моделу и региону даје проминентнију улогу у међународним односима и зато се аутори извештаја и усмеравају у том правцу када говоре о јачој улози нордијских земаља на међународној сцени.

Када је реч о областима сарадње, аутори предлажу да нордијске земље покушају да своје успешне домете наметну и на европском плану, при чему издвајају друштвену безбедност, и у смислу социјалног старања али и свеукупне безбедности, укључујући и *cyber* простор, као и енергетско повезивање и рационално коришћење енергетских ресурса. Истичу и Арктик као област која привлачи све већу пажњу због чега је потребно да нордијске земље своју стратегију према Арктику припреме и на субрегионалном, европском и глобалном плану, а да свакако у оквиру Европске уније буду те које ће скројити европски курс. Исти приступ треба да имају и када су у питању односи са Русијом и постизање европског консензуса према Руској федерацији.⁹⁹⁰

---

⁹⁸⁸ *Ibid.*, 41-47.

⁹⁸⁹ Видети изврну студију нордијског брэнда у: Christopher S. Browning, *Branding Nordicity: Models, Identity and the Decline of Exceptionalism*, Contribution to the Special Issue of *Cooperation and Conflict* (2007), <http://dx.doi.org/10.1177/0010836707073475>.

⁹⁹⁰ Teija Tiilikainen, Charly Salenius-Pasternak, „Norden in an integrated Europe“, in *Norden - Making a Difference? Possibilities for enhanced Nordic cooperation in international affairs*, edited by Teija Tiilikainen and Kaisa Korhonen (Helsinki: The Finnish Institute of International Affairs, 2011), 50-52.

Односи на субрегионалном плану анализирају се у контексту заинтересованости великих сила – САД, Русије и Европске уније за балтичко-арктички регион и тражења улоге нордијских земаља. Због климатских промена и топљења леда у Северном мору, полако се отвара нови пловни пут из Кине ка Европи, што овај регион ставља у још шири оквир интереса и могућих надвладавања великих сила. Бројне субрегионалне организације које функционишу на овом простору, као и иницијативе Европске уније, тешко да могу имати значајнију улогу у овој широј констелацији, нарочито јер је последњих пар година Русија показала већи интерес за активнију улогу у њима и тиме, на неки начин, настоји да преузме примат од малих актера, какве су нордијске земље. Евентуални простор за њихов видљивији ангажман постоји у смислу процедуралних или институционалних промена које би имале за циљ да постојећу субрегионалну архитектуру разних организација учине ефикаснијом, али се поставља питање да ли су оне у стању да развију заједнички приступ према овом ширем региону. Простор евентуално постоји у областима као што су енергетика, инфраструктура, економија, образовање, истраживање, климатске промене, морско и ваздушно надгледање простора Исланда и Арктика и др.⁹⁹¹

Други прозор је јачање односа са Русијом у контексту постојећих субрегионалних иницијатива, а трећи преузимање вођства у оквиру Европске уније за регион Балтика и Арктика. Укратко, нордијски регион треба да тражи и да преузме већу улогу у институционалним процесима у балтичко-арктичком региону али и да ојача своје институције – Нордијски савет и Нордијски савет министара како би могле да изнесу ове нове изазове и да преузму кључну улогу у кључним областима од значаја за овај подрегион.⁹⁹² Извештај указује да је кључ за јачање нордијске сарадње управо у односу нордијских земаља према питањима у балтичко-арктичком региону, који је у сваком погледу у овом геополитичком тренутку најзначајнији за нордијске земље.⁹⁹³ Извештај даје и низ сугестија за јачање нордијске сарадње које смо у овом кратком прегледу изнели и закључује

---

⁹⁹¹ *Ibid*, 53-67.

⁹⁹² *Ibid*.

⁹⁹³ Teija Tiilikainen and Kaisa Korhonen, editors, *Norden - Making a Difference? Possibilities for enhanced Nordic cooperation in international affairs* (Helsinki: The Finnish Institute of International Affairs, 2011), 73-76.

да, уколико се нови интерес за нордијску сарадњу не капитализује у потпуности, нордијски регион губи могућност да постане један од кључних играча у арени међународне политике, а нордијска сарадња таквим млаким приступом до 2020. године може постати маргинална.⁹⁹⁴

7.4. Нордијска сарадња кроз виђења нордијских актера

У оквиру истраживања и припреме ове тезе, припремљен је и краћи интервју који је упућен члановима нордијских земаља и аутономних области при Нордијском савету и при Нордијском савету министара, као и генералном секретаријату Нордијског савета. Молби за интервју одазвало се девет особа – надлежни за нордијску сарадњу у министарствима спољних послова Данске (*Jens Christian Andersen*), Финске (*Bo Lindroos*), Шведске (*Annika Hahn-Englund*), са којима је интервју урађен телефонски и представник Оландских острва при Нордијском савету министара (*Gunnar Westerholm*), који је одговоре доставио у писаној форми. На исти начин, одговорили су и шефови нордијских парламентарних делегација при Нордијском савету Данске (*Bertel Haarder*, некадашњи министар у данској Влади, између осталог задужен и за нордијску сарадњу, сада шеф данске парламентарне делегације при Нордијском савету), Шведске (*Karin Åström*, шеф шведске парламентарне делегације при Нордијском савету), Оландских острва (*Wille Valve*, шеф парламентарне делегације Оландских острва при Нордијском савету) и Норвешке (*Kjell Myhre-Jensen*, шеф Секретаријата за Нордијски савет у норвешкој скупштини), као и представник Генералног секретаријата Нордијског савета (*Torkil Sørensen*, међународни саветник у Нордијском савету).

Питања у интервјуу била су постављена у ширем спектру: 1) Шта је то што разликује нордијску сарадњу од других модела регионалне сарадње у Европи? 2) Како су нордијске земље успеле да превладају негативно историјско наслеђе конфликта и да крену путем формирања нордијског идентитета; који су то фактори који их држе на окупу? 3) Који су главни изазови са којима се нордијска сарадња сусреће или су имали негативан учинак по нордијску сарадњу? 4)

---

⁹⁹⁴ *Ibid*, 69-71.

Захваљујући својој прилагодљивости, изгледа да је нордијска сарадња правовремено реаговала на све регионалне, европске и глобалне изазове до сада и успевала да их превлада и да се покрене корак унапред. Како процењујете перспективу нордијске сарадње у средњерочном периоду, нарочито имајући у виду ефекте глобализације и светске економске кризе? 5) Нордијским земљама требало је око педесет година да се са ниских политика сарадње помере ка високим. У претходној деценији започета је сарадња у спољној и безбедносној политици. Колико далеко мислите да она може ићи и видите ли могућност за још чвршћу интеграцију, како у погледу јачања сарадње у овим областима или евентуалне федерације или неке чвршће политичке интеграције? 6) Које области ће бити доминантне у нордијској сарадњи наредних година? 7) На који начин видите нордијску сарадњу у односу на Европску унију убудуће, имајући у виду актуелне фискалне и друге проблеме са којима се Европска унија тренутно носи? 8) Имајући у виду хипотезу да нордијска сарадња може послужити као показни модел за Балкан, који је Ваш савет у том смислу? и 9) Уколико би земље Балкана направиле регионалне институције по нордијском моделу, да ли би могле очекивати помоћ и пажњу нордијских земаља?

Одговори на последња два питања која се тичу Балкана предочени су у шестом поглављу, у тачки која се тиче сарадње нордијског региона са Балканом. Одговор на питање шта је то што разликује нордијску од других модела регионалне сарадње у Европи кретао се од заједничке вишевековне историје, језика, културе, заједничких вредности које деле све нордијске земље до мере да се осећају и понашају као једна породица, приступа сарадње од темеља ка крову, отворености и спремности за дијалог и активан ангажман, прагматичног и флексибилног приступа сарадњи у коме се ни једна земља не приморава на нешто, већ у сарадњи учествује само ако жели, високог степена међусобног поверења и разумевања, јаким регионалних институција какви су Нордијски савет и Нордијски савет министара и њиховог вишедеценијског рада, замашан буџет који им стоји на располагању за програме сарадње, као и масовна укљученост нордијских народа у разне форме сарадње.

У одговору на питање како су нордијске земље превладале негативну историју пуну сукоба одговори су такође масовно истицали заједнички културни

миље, исту језичку основу, спољни притисак који је долазио од Немачке и Русије, временску дистанцу односно чињеницу да су се међусобни ратови у нордијском региону водили пре више стотина година, вишевековни мир у нордијском региону који није угрожен ни приликом прекомпозиције региона почетком XX века и стварања нових, независних држава (Норвешка, Финска, Исланд), потребу малих земаља да сарађују и тако остваре своје интересе који се заснивају на истоветном вредносном систему, који у одређеној мери одређује и лутеранска вера, у смислу да рад стављају испред задовољства, миграцију између нордијских земаља, која је у доброј мери помогла стварање нордијског идентитета, симболичан сусрет три краља – данског, шведског и норвешког, 1911. године, што је дало добру основу за сарадњу, солидарност и међусобну помоћ, нарочито током II светског рата, а и због финског односа са Русијом, што је изазвало подршку других нордијских земаља, велики број прекограничних бракова, уклањање препрека за слободно кретање по региону и стварање повољнијих услова за рад, студирање и живот у другим нордијским земљама, што је све позитивно утицало на јачање културних веза, повезаност нордијских земаља у другим међународним организацијама као што су Уједињене нације и Европска унија, као и отворен и искрен однос и спремност за разговор и покушај проналажења решења, који је карактеристика нордијске сарадње и нордијских политичара, високо развијену демократију, висок степен међусобног поверења, заједничку визију у вези нордијског модела благостања и сличан социјални систем и могућност да широм региона уживају иста социјална права, што свеукупно ствара климу да и када се крећу по нордијском региону, осећају се као код куће а не као да су у иностранству.

Испитаници су као основне изазове по нордијску сарадњу издвојили пет различитих политика у погледу чланства и односа у оквиру Европске уније и НАТО, спољне околности на политичком и економском плану, укључујући и чланство у Европској унији и евентуалну перспективу јачања Европске уније, што би умањило потребу са регионалном сарадњом ужег типа каква је нордијска, која је сада комплементарна са европском, јер је фокусирана и прагматична, примену европског законодавства што угрожава постигнуте нордијске споразуме, ситуацију током Хладног рата, прекомерну бирократизацију, непоштовање одлука и препорука Нордијског савета и Нордијског савета министара, потреба да се

процедуре учине ефикаснијим, економску и финансијску глобалну кризу, потенцијално смањење буџета за нордијску сарадњу до одговора да у данашње време не виде неке посебне изазове, а да се нордијска сарадња током бројних историјских изазова са њима успешно изнела и прилагодила новим околностима, тако да је данас добро утемељена у свим сегментима друштва због чега је мање „рањива“.

Оцењујући перспективе за нордијску сарадњу у средњерочном периоду, испитаници су оценили да је нордијска сарадња у периоду буђења након вишедеценијске стагнације, малтене у периоду ренесансе, захваљујући и чињеници да нордијске земље економски добро стоје, а да су нордијска храна, музика, филм, уметност, значи све културне категорије, постале светски познате, да су нордијске институције навикнуте на прилагођавања, што чине већ више деценија, а да ће свој дневни ред прилагођавати и надаље околностима, да су перспективе за сарадњу веома добре јер је лако објаснити добробити које нордијски народи имају од сарадње и на практичном и на „сентименталном“ плану, да глобализација и даље представља велики изазов упркос томе што су искројиле заједничку стратегију, са којим ће се свакако лакше носити јер су из економске кризе изашле релативно неоштећене због доброг стања јавног дуга, да свакако морају радити на јачању конкуретних економија, што чине удружујући се на трећим тржиштима, нарочито великим, у Азији, јер су засебно превише мале за тако велики залагај, а заједно имају знатно јачу снагу, да покушавају заједно привући што више инвестиција, да изазове глобализације планирају да предупредe јачањем образовања и истраживања, а тиме и улагањем у иновације, нарочито у тзв. „зеленом сектору“ и економији, да очекују да сличан програм буде припремљен и за област благостања у коме нордијске земље предњаче и на глобалном нивоу, да су њихови извозни капацитети јаки и да им на руку иде и што већински не користе евро као валуту, а да је економска криза само погодовала нордијској сарадњи која је додатно ојачала, а да су нордијске институције довољно јаке да могу са лакоћом да се прилагоде новим околностима и да ће тако бити и убудуће.

Могућност дубље политичке интеграције, посебно у области спољних послова и одбране, оцењују као позитивну, мада не виде могућност стварања

федерације, већ само жељу да се сарадња додатно унапреди и ојача. Истичу и да се сарадња у области спољних послова и одбране и даље спроводи на неформалном нивоу и да ће вероватно за сада наставити да се одвија на тај прагматичан начин, а да ће се у складу са применом препорука из Столтенберговог извештаја видети има ли потребе за дизање на виши, формални ниво и успостављање институција, што део испитаника оставља као могућност за будући период. Део њих види потребу за јачање нордијских институција у смислу већег капацитета за доношење одлука, у погледу чланства у Европској унији и НАТО не виде могућност за промену, односно за прикључење свих пет нордијских земаља овим међународним организацијама. Листом сви одбијају могућност стварања икакве политичке или одбрамбене уније, чак и усаглашавања законодавства у овим областима на униформнији начин. Ипак, констатује се и да су се услови за сарадњу у овим политички осетљивим областима стекли по окончању Хладног рата, али да је очигледно нордијским земљама и политичарима требало времена да се адаптирају на нове околности. Стога се не може предвидети да ли постоји реална могућност и да се због неких нових околности нордијске земље помере и корак даље, од садашње неформалне сарадње у спољној политици и одбрани, која се такође, као и све друге, одвија у форми мреже контаката широм региона, а не у неком стриктном институционалном и хијерархијском систему. У суштини, закључују да не постоји формално ограничење, а да ће време показати колико далеко ова сарадња може ићи.

На питање да процене које ће бити кључне области у нордијској сарадњи наредних година наводе следеће: одбрану, сарадњу у спољним пословима кроз заједничке амбасаде или заступање, Арктик, здравље, друштвену сигурност, али и традиционалне области сарадње као што су животна средина, просторна сарадња, култура, образовање, истраживање, сарадња са суседним областима, равноправност полова, слобода кретања и боља медијска размена, укључујући и ТВ, радио, књиге, компјутерске програме, глобализација, нова радна места и боље тржиште рада, инфраструктура, јачање унутрашњег нордијског тржишта а у складу са европским законодавством, укидање административних препрека и трговинских баријера, јачање нордијске сарадње у оквиру Европске уније.

Нордијску сарадњу у контексту чланства у Европској унији не виде као конкурентну, али је виде као комплементарну, чак и на начин да евентуално слабљење Уније погодује јачању нордијске сарадње и обратно, уз истицање става да већина становника нордијског региона обе сарадње види као потребне, јер припадају Европској унији а у оквиру нордијске сарадње заједнички раде на остваривању интереса. Ниједан испитаник не види могућност за икакву промену досадашњег курса. Питања од значаја за Европску унију веома често су тема и нордијских састанака, а заједнички нордијски став формира се када год је то могуће, уважавајући интересе свих нордијских земаља. Ипак, истичу да на одређени начин Европска унија умањује капацитет за испољавање нордијске солидарности, јер намеће обавезе које пуноправне чланице из нордијског региона морају да поштују. Могућност чланства Норвешке и Исланда у Европској унији искључује се јер би тиме угрозиле своје националне интересе. Нордијски савет нема капацитет да утиче на Европску унију у смислу заступања нордијских ставова, мада се одређене нордијске вредности покушавају наметнути и Европској унији. Нордијске земље имају прагматичне интересе када је Европска унија у питању, али свакако да проблеми у Европској унији чине нордијску сарадњу још примамљивијом.

Нордијске земље и након шездесет година институционализоване нордијске сарадње остале су доследне свом изворном лајтмотиву сажетом у синтагми „Слобода у јединству“, односно у реченици: „Карактеристика нордијске сарадње је да се избегавају све политичке апстракције и све спекулације око њеног крајњег циља. Уместо тога, циљ је да се решавају конкретни, практични проблеми, напредује корак по корак и радо прихвата сваки напредак, без обзира колико био мали.“ Ни тада, када је ова реченица срочена, 1956. године, а ни сада, политичка унија или федерализам нису били на нордијском дневном реду.⁹⁹⁵

---

⁹⁹⁵ Berno Kjeldsen, “Nordic Countries and the EU”, in *The Nordic Countries and the New Europe*, edited by Pär Stenbäck (Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 1997), 13.

8. ЗАКЉУЧАК

У раду смо покушали да прикажемо и анализирамо нордијску сарадњу како бисмо кроз конкретне сегменте међусобних односа и сарадње показали због чега је овај модел сарадње другачији од осталих у Европи. Наше је мишљење да се на нордијски модел сарадње тек у одређеној мери могу применити следеће теорије регионализма: трансакционализам, неофункционализам и нови регионализам, и то само у одређеним сегментима и у различитим периодима његовог развоја, док су друге теорије регионализма теже примењиве. Имајући у виду његову теоријску „неухватљивост“, сматрамо да се нордијска сарадња у теоријском контексту мора посматрати као јединствен модел сарадње, односно ради се, по нашем мишљењу, о *sui generis* сарадњи, која се дешава између пет мањих земаља и три аутономне области на северу Европе.

СТИЦАЈЕМ геостратешких околности и померања фокуса великих сила, нордијски регион од прве половине XIX века, прелази у маргинално интересантан, што води стабилизацији, јачању међусобних веза и успостављању периода дугорочног мира, чиме додатно јача капацитет нордијских земаља за мирно решавање спорова и склоност ка компромису. Ови моменти имају велики утицај на успостављање безбедносне политичке заједнице, значајно се смањује капацитет дезинтегративних процеса али истовремено, код нордијских земаља постоји приличан отклон према могућности политичког уједињења, што је тренд који су задржале до данашњих дана. На нордијски регион може се применити теорија трансакционализма, јер га карактерише плуралистичка безбедносна заједница, поседовање „ми-осећаја“, односно сета који чине нордијски идентитет, систем заједничких културних и друштвених вредности и међусобна солидарност, као и нордијски мир, док амалгамација и уједињење у заједничку државу не постоје.

Основна теорија европских интеграција, неофункционализам, веома је слабо примењива на нордијски модел, иако се он развијао у истом временском периоду као и европска сарадња. Мада су нордијске земље идеолошки хомогене, са веома сличним друштвено-економским системима и интересима, што их чини другачијим од остатка Европе, ова блискост није водила уједињењу нити

стварању неке супранационалне творевине која би постала центар одлучивања. Уместо тога, нордијску сарадњу оличавају релативно слабе институције, добровољност, ненаметање воље, нордијска сарадња се посматра као прагматичан инструмент за решавање регионалних проблема и достизање заједничких циљева, а њеном фокусу су у првој инстанци становници и напредак нордијског региона. Карактеристично за нордијску сарадњу је и да су код ње неуспеси у одређеним областима, које можемо посматрати као преливања уназад (*spill-backs*), водили јачању сарадње у другим областима, успостављању нордијских институција сарадње и формирању правног основа сарадње.

На нордијску сарадњу могао би се применити нови регионализам, јер је она управо оличење спонтаног процеса који настаје изнутра, унутар региона, и развија се у правцу „од темеља ка крову“, а димензије новог регионализма – културни идентитет региона, степен економске и политичке хомогености, регионална безбедност и способност мирног решавања спорова у региону, основне су карактеристике нордијског региона. Такође, нови регионализам претпоставља раст и разгранатост регионалне мреже невладиних организација које се залажу за регионални приступ у решавању проблема, где је нордијски регион управо најбољи пример. У контексту новог регионализма, нордијски регион је до сада прошао првих пет нивоа али није дошао до шестог – он је географска и еколошка јединица омеђена природним физичким баријерама и друштвени систем са развијеним односима социјалне, политичке, културне и економске природе, који утичу на формирање безбедносног комплекса. Креирањем институција сарадње успостављен је мултилатерализам у нордијском регионалном контексту, који укључује све регионалне актере, а интереси и циљеви се формулишу не само на националном већ, у великој мери, и на регионалном нивоу. Нордијски регион може се посматрати као регионално цивилно друштво, које промовише друштвену комуникацију и приближавање у вредносном смислу, на основу заједничке културне традиције региона, захваљујући чему се постиже мултидимензионални квалитет регионалне сарадње. На крају, нордијски регион је субјекат деловања са јасним идентитетом, легитимитетом и структуром за доношење одлука, са оквиром сарадње који као најважније препознаје социјални капацитет да се достигне ниво држава

благостања, уз јаку регионалну равнотежу и управљање еколошким системом, али и способност за мирно решавање спорова. Нордијски регион, упркос помацима у сарадњи у „високим политикама“ какве су спољни послови и одбрана и безбедност, није кренуо у правцу успостављања „региона-државе“, шестог нивоа регионалности који настаје као највиши ниво регионализма, на коме се, рецимо, сада налази Европска унија, међутим, и сами нордијски актери кажу да није могуће одредити границу политичке интеграције. Треба имати у виду да је нордијски регион већину наведених карактеристика новог регионализма поседовао још у периоду када ова теорија није ни заживела, што опет говори о његовој прогресивности, а тиме и посебности.

У раду смо видели да актери нордијске сарадње имају вишевековне међусобне односе и богат историјски контекст, који карактеришу како позитивни, тако и негативни моменти. Упркос томе што је у некој даљој прошлости било заиста крвавих и освајачких регионалних и билатералних сукоба у борби за превласт и доминацију, нордијске земље доминантно веже позитиван образац сарадње, која се у неформалном облику протеже кроз период дужи од једног века. Захваљујући чињеници да се сарадња одвијала између бројних чланова нордијске друштвене заједнице – разних асоцијација, удружења, синдиката, компанија, струковних удружења, политичара, скоро свих професија, невладиног сектора, институције нордијске сарадње основане су да би на неки начин каналисале све ове бројне токове сарадње и створиле простор за конкретније политичко усмеравање сарадње. То је потпуно обратан процес од процеса европских интеграција, у коме је кроз јачање институција и правног оквира постизана све чвршћа сарадња. Нордијска сарадња веома је атипична јер је са једне стране високо институционализована а са друге стране веома децентрализована, односно одвија се путем мреже бројних тачака сарадње, под капом две основне институције, Нордијског савета и Нордијског савета министара. Нордијске земље представљају негацију опште увреженог принципа да интеграција мора започети од конститутивног политичког чина, јер она, као што смо видели, у овом случају, започиње много раније.

У раду је приказано до које мере је садржајна секторска и функционална сарадња нордијских земаља, и по ширини и по дубини, а нарочито до које мере је

она разгранata, односно умрежена кроз активности разних и бројних регионалних актера. Нордијска сарадња била је веома специфична јер су први договори постигнути у областима које ни код једног другог модела регионалне сарадње на европском тлу нису биле „први избор“, док су, потпуно неуобичајено за тај период развоја регионализма, изостали договори око области које су биле типичне за први корак регионалне сарадње код већине регионалних интеграција тог доба. Тако је још половином XX века напредак остварен кроз успостављање заједничког тржишта рада, једнаког третмана у социјалним питањима и пасошке уније, слободе кретања по нордијском региону, оснивање заједничке авио-компаније и др. Та решења била су толико прогресивна да су предњачила и у односу на сарадњу у оквиру Европске заједнице. Одлука да се не иде даље у правцу чвршће интеграције била је нордијска, а покушаји успостављања економске и царинске уније били су неуспешни, исто као и војне уније. Међутим, сарадња у области безбедности и спољне политике враћена је на агенду нордијске сарадње пола века касније и на почетку XXI века управо је сарадња у такозваним „високим“ политикама сада носећи сегмент нордијске сарадње, који треба да јој „удахне“ нови живот. Мада је у бројним приликама критикована због превелике бирократизације и нефункционалности, нордијска сарадња успевала је да на најбољи начин одговори изазовима и околностима и да, по правилу, добије нови замајац. То говори о њеној високој прилагодљивости, захваљујући чему, између осталог, опстаје толико дуго. Такође, веома важан фактор јесте упорност и доследност коју нордијске земље показују у међусобном веома отвореном дијалогу, јер смо из рада видели да су често деценијама знале да преговарају док се не би постигло решење.

Земље овог региона биле су вековима усмерене једне ка другима и постигнути ниво солидарности међу њима заснован је на истоветној језичкој основи, поимању лутеранске вере које се одражава на концепт живота у коме човек вреди онолико колико ствара, богатом заједничком историјском, друштвеном и културном наслеђу, развијеном до те мере да се питање постојања нордијског идентитета узима углавном здраво за готово. На то треба додати прагматичан и практичан приступ сарадњи усмерен ка појединцу, свакој нордијској земљи и самом региону, одређену врсту уображености која потиче из

веровања да су нордијске вредности боље од других, висок ниво демократског развоја, велику способност прилагођавања на спољне околности, што су све фактори који утичу да нордијска сарадња заиста тешко да може да се на суштински начин пореди да неком другом регионалном сарадњом на територији Европе. Наш је утисак да је нордијској сарадњи, која се јавља као потпуно аутохтона сарадња и која настаје из потреба и блискости нордијских земаља и траје више од једног века, допринела и чињеница да до деведесетих нордијске земље нису биле већински чланице Европске уније, већ је то била само Данска. На тај начин, избегнута је замка у коју су упале земље Бенелукса, које су биле оснивачи Европске заједнице, због чега се њихова изворна сарадња у доброј мери утопила у европску. Код нордијских земаља, сарадња је до тог периода била већ толико развијена, да се, упркос очекивањима да ће слабити са јачањем укључености нордијских земаља у Европску унију, то није десило, већ она делује комплементарно у односу на европску.

Наша је теза и да нордијска сарадња, управо због тих својих специфичности може бити добар показни модел сарадње за земље Балкана. У прошлости, сукоби на Балкану и потреба за доминацијом карактерисали су међусобне државне односе, што је такође био случај и са нордијским регионом. За разлику од нордијске сарадње, која на спољне околности као што су пад Берлинског зида и крах биполарног света реагује већим степеном интеграције и већим интересом за сарадњом, на Балкану су ове спољне околности произвеле дезинтегративни процес који је резултирао распадом заједничке државе – СФРЈ и ратним сукобима. Нордијски регион, као и Балкан током периода Хладног рата били су опредељени за неутралност, додуше на различите начине и нису се проминентније ангажовали у блоковским поделама.

Није небитно што је ниво развоја нордијског и балканског региона неупоредив, као ни то да је последњи сукоб на националној основи у нордијском региону био пре скорог века и по, да два светска рата нису оставила ни изблиза тако трагичне последице на северу, као што је био случај на Балкану, тако да би корисна вредност нордијског модела сарадње за Балкан могла бити употребљена само у контексту преузимања духа сарадње и евентуално начина институционализације. Притом мислимо не само на начин формирања

институција, већ и на начин постизања договора о одређеним областима сарадње. Треба имати у виду и друге отежавајуће околности – сарадња на Балкану је, за разлику од нордијске, до сада индукована споља, као оквир за успостављање стабилности и мира, али и као предуслов (дакле, условљавање од стране Европске уније!) за процес европске интеграције читавог региона. Такође, не само да је Балкан мултиконфесионални регион, већ су практично све државе бивше Југославије мултиконфесионалне и мултинационалне, што је и допринело последњим међуетничким сукобима и веома угрозило капацитет за суштинску сарадњу. Из географског угла, Балкан јесте знатно компактнији и мањи, а ради се о два, да тако кажемо, екстрема Европе, о полуострвима, што значи посебан однос усмерености држава једне на друге и овај фактор мора имати улогу у развоју међусобне сарадње. Балкан, као и нордијски регион, има велику предност, а то је језичка блискост. Политички и историјски, језици се, као и нордијски, јесу „разделили“ на националне језике, али су у бити веома слични и, што је најбитније, разумљиви за већину у датом региону. Балкан сарадњу такође мора градити по принципу „од темеља ка крову“, односно од лакше примењивих, конкретних и реалних пројеката, који ће имати конкретне ефекте на грађане региона. Не треба заборавити да су данашње независне земље биле до скоро у истој држави и да гаје веома сличан културно-популарни вредносни систем, да су друштвено-економски и политички на сличним ступњима развоја, са демократским уређењима која су се мање или више утврдила, тако да то све јесу сличности које могу олакшати регионалну интеграцију на Балкану. Такође, осим на политичком плану, успостављени су дијалог и сарадња међу невладиним сектором, привредним субјектима, академским круговима, културним институцијама, а кроз постојеће институције регионалне сарадње појачани су контакти практично на свим нивоима.

На нордијском примеру види се и колико је битно да тренутак за успостављање сарадње буде прави и одговарајући. Сматрамо да је Балкан сада у периоду када се назире решавање отворених питања и када се стичу услови да сарадња заживи на суштински и конкретан начин. Између осталог, земље Балкана већ су на билатералном плану закључиле читав низ међусобних уговора, који би могли чинити основу за неко уже регионално повезивање. Наш је став да би

сарадњу за почетак требало поставити између земаља истог говорног подручја – Босне и Херцеговине, Црне Горе, Хрватске и Србије, евентуално Македоније, јер би поновно успостављање неких ширих оквира, каквих већ имамо по региону и какви се сада предлажу (на пример „Балканска шесторка плус два“ – „Г6+2“), могуће било контрапродуктивно и питање је да ли би водило ка реалној и прагматичној сарадњи усмереној ка грађанима Балкана или би се претворило у још један форум за велике идеје без конкретних резултата. Утемељење за ову тезу налазимо у чињеници да би се чланови „Балканске шесторке“ и даље сусретали са отвореним питањима између одређених чланица какве су Србија и Косово*, посредно и Албанија, односно на ставу смо да би оваква шира сарадња постављена у јасном институционалном оквиру у овој фази стања у региону била преурађена. Веома је могуће да је наш став субјективан, јер постоји реална опасност да се Република Србија у овом регионалном оквиру нађе у ситуацији да буде притиснута на одређена регионална решења, врло конкретне природе, која неће моћи да прихвати јер њени односи са Косовом* и даље нису дефинисани, што би је само додатно анатемисало и на регионалном и на европском плану. Оно што региону најмање у овом тренутку треба јесте јалови покушај конкретне и практичне сарадње, који би могао да на одређено време одложи могућност да се успостави реалан и користан регионални оквир који би имао подршку становника региона. Са друге стране, ради се о предлогу који је квалитативно велики корак унапред и који би, уколико би постојала политичка воља свих актера, заиста могао да буде добра основа за даље усмеравање регионалне сарадње, а који је у доброј мери скројен према нордијском моделу сарадње. Регионални актери морају свакако наћи пут који ће бити остварив и конректан, тако да и помак са 27 чланица колико броји Савет за регионалну сарадњу на шест, плус Савет за регионалну сарадњу и Европска комисија јесте свакако корак унапред. Оно што видимо као мањкавост овог предлога јесте његова релативна ограниченост, односно стављање у контекст достизања циља – чланства у Европској унији. Регионална сарадња на Балкану треба да се схвати као насушна потреба земаља региона зарад остваривања заједничких интереса и са истим циљем, а не само као инструмент за постизање једног политичког циља.

Политичке иницијативе не мањају региону већ годинама, али оно што му мања јесте сарадња која ће обилovati конкретним достигнућима и од које ће моћи да „профитирају“ сви грађани региона, за шта је нордијска сарадња прави пример. Зато сматрамо да би сарадњу требало поставити можда и на лабавији начин, односно кренути не путем успостављања чвршћег институционалног оквира, већ путем договора о конкретним проблемима и областима сарадње које су од интереса за већину у региону, на основу чега би се направио конкретан регионални споразум који би био основ за даље јачање сарадње. По питању институционализације сарадње на Балкану, сматрамо да би било смислено размотрити могућност да се по нордијском моделу формира Балкански савет, који би два пута годишње окупљао чланове националних скупштина земаља Балкана, а који би давао препоруке о даљем развоју сарадње. Мислимо да би било од користи да у оквиру влада земаља Балкана буду одређени министри у чијој би надлежности била регионална сарадња, а ови министри могли би чинити Балкански савет министара, као и да би председници влада у оквиру својих надлежности требало да имају и јасно дефинисан задатак јачања регионалне сарадње на Балкану.

У основи, можемо закључити да модел сарадње нордијских земаља управо због свог развоја и својих специфичности које смо навели представља добар узор за земље Балкана. Наравно да је није могуће преликати у потпуности, али у начелу треба следити основне смернице нордијске сарадње приликом даљег процеса институционализације балканске сарадње – потребно је да постоји стварна политичка воља за сарадњу, која се мора градити по принципу „од темеља ка крову“; нужно је стрпљиво и пажљиво деловати на превазилажењу разлика кроз тражење сличности а не потенцирати различитости, нарочито не јавно; успоставити што шири и отворенији дијалог и суптилно промовисати вредности регионалне сарадње кроз све сегменте друштва, уз активно учешће у свим регионалним иницијативама и програмима. Балканске земље могу сарађивати на процесу европских интеграција и прагматично приступити усаглашавању законодавства у региону што би за циљ имало што већу унификацију прописа у свим земљама региона, чему ионако погодује и чињеница да су све земље у процесу европских интеграција и усвајања европске регулативе. Нужно је избећи

превелико администрирање сарадње, потребно је реформисати институције у свим земљама региона како би биле у стању да се активније ангажују на процесу регионалне сарадње, променити слику о региону у региону као изворишту проблема (кроз пребацивање тежишта медијског деловања на јавно мњење са проблема на достигнућа), обезбедити пуну, искрену и неподељену политичку подршку у свим земљама региона за јачање регионалне сарадње и константно не само истицати, већ радити на томе да регионална сарадња заиста буде један од приоритета влада у региону. Овакав приступ би свакако био користан за бољу видљивост региона и његово брендирање на европском и глобалном плану. Кроз такав приступ и позитивнији медијски однос обезбедиће се боље прихватање идеја регионалне сарадње код становништва, чија је подршка кључна за успешност сваког регионалног удруживања. Прва и основна ствар коју балкански регион може преузети од нордијског је емотивног и апстрактног карактера, а то је сам дух нордијске сарадње и начелно позитиван и прагматичан однос према суседима, уз усмереност на конкретне области сарадње чија примена има позитивне ефекте по грађане свих земаља региона. Наравно, сваки регион је засебна прича и Балкан уколико је спреман за суштинску и конкретну регионалну сарадњу мора пронаћи свој модел, а нордијски модел може бити само једна али никако и једина инспирација.

Ова теза је постављена на начин да пружи темељну анализу нордијског модела сарадње, како би се он могао даље студирати као посебан модел регионалног удруживања у Европи, са свим својим специфичностима, али и као један од могућих модела који могу бити показни пример земљама Балкана у процесу изградње суштинске регионалне сарадње. У том смислу, надамо се да је ова теза остварила свој циљ на научном и на практичном плану, односно да смо успели да теоријски анализирамо један од најчешће спомињаних модела регионалне сарадње у Европи о коме се на Балкану доста говори а мало суштински зна, чиме је пружена могућност регионалним актерима да ближе проуче овај модел сарадње и евентуално искористе његове одређене елементе у процесу јачања регионалне сарадње на Балкану.

9. ЛИТЕРАТУРА

- *Action Programme for Nordic Co-operation on Energy Policy 2010-2013*, (Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2010).
- Adams Paul C, “Multilayered regionalization in Northern Europe”, *GeoJournal* 77 (2012): 293-313.
- Alestalo Matti, Hort Sven E.O, Kuhnle Stein, „The Nordic Model: Conditions, Origins, Outcomes, Lessons“, *Hertie School of Governance – Working Papers*, No. 41 (June 2009).
- Anastasakis Othon, Bojicic-Dzelilovic Vesna, *Balkan regional cooperation and European integration* (London: The London School of Economics and Political Science, Hellenic Observatory, The European Institute, July 2002).
- Andersen Torben M, Holmström Bengt, Honkapohja Seppo, et al. *Nordic model. Embracing globalization and sharing risks* (Helsinki: The Research Institute of the Finnish Economy (ETLA), 2007).
- Anderson Jeffrey J, “Introduction”, in *Regional integration and democracy: expanding on the European experience*, edited by Anderson Jeffrey J. (Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 1999), 1-18.
- Anderson Stanley V, *The Nordic Council. A Study of Scandinavian Regionalism* (Seattle: University of Washington Press, 1967).
- Andreev Svetlozar, “The Quality of Sub-Regional Cooperation and the Expanding EU: The Balkans and the Black Sea Area in a Comparative Perspective” (Sofia: Sofia University, 2007-8).
- Andren Nils, “Nordic integration after the World War II”, *European Studies* 9 (1970).
- Archer Clive, “Deterrence and Reassurance in Northern Europe”, *Centrepieces*, No. 6 (Winter 1984).
- Archer Clive, „The Stoltenberg Report and Nordic Security: Big Idea, Small Steps“, in *Danish Foreign Policy Yearbook 2010* (Copenhagen: DIIS, 2010), 57-69.
- Archer Clive, Joenniemi Pertti, editors, *The Nordic Peace* (Aldershot: Ashgate, 2003).
- Bailes Alyson J.K, “Thoughts on Civilisation, Security, Integration and Reform” in *Wider Europe: Nordic and Baltic Lessons to Post-enlargement Europe*, edited by Tassinari Fabrizio, Joenniemi Pertti, Jakobsen Uffe (Copenhagen: Danish Institute for International Studies, DIIS, 2006).
- Bailes Alyson J.K, Þór Ólafsson Kristmundur, *The Stoltenberg Report: New Life for Nordic Cooperation?*, <http://www.diplomaatia.ee/en/article/the-stoltenberg-report-new-life-for-nordic-cooperation/>

- Bailes Alyson K, Cottey Andrew, “Regional security cooperation in the early 21st century”, in *SIPRI Yearbook 2006: Armaments, Disarmament and International Security* (Copenhagen: SIPRI, 2006), 195-223.
- Bajić Vojislav, Zdravković Miroslav, „CEFTA 2006 – Limits and Opportunities“, in in *Dialogues. Ownership for Regional Cooperation in the Western Balkan Countries*, edited by Weichert Michael (Berlin: Friedrich-Ebert-Stiftung, June 2009), 101-116.
- Baldersheim Harold, Ståhlberg Krister, “Nordic Regionalism, European Integration and Globalization: Empowerment, Competition, Co-operation and Cleavages”, (paper presented at the workshop on Regionalism Revisited ECPR Joint Sessions of Workshops, Mannheim, Germany, March 26-31, 1999).
- Baldwin David A, “Neoliberalism, Neorealism, and World Politics”, in *Neorealism and Neoliberalism: The Contemporary Debate*, edited by Baldwin David A. (New York, NY: Columbia University Press, 1993), 3–25.
- Baldwin Richard, “A Domino Theory of Regionalism”, *NBER Working Paper Series*, Working Paper No. 4465 (1993): 1-20.
- Bastian Jens, “Cross-border cooperation in the Western Balkans: roadblocks and prospects”, *Transconflict* (March 2010).
- Bechev Dimitar, “Carrots, sticks and norms: the EU and regional cooperation in Southeast Europe“, *Journal of Southern Europe and the Balkans*, Volume 8, Number 1, (April 2006): 27-43.
- Bechev Dimitar, “Contested Borders, Contested Identity: The Case of Regionalism in South East Europe”, *Journal of Southeast Europe and the Black Sea Studies*, Volume 4, Number 1 (Winter 2004): 77-96.
- Bellquist Eric C, “Inter-Scandinavian Cooperation”, *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, CLXVIII (July 1993): 183-94.
- Bergman Annika, “Baltbat – The Emergence of a Common Defence Dimension to Nordic Co-operation”, *COPRI Working Paper No. 22* (2000).
- Bernitz Ulf, „Nordic Legislative Cooperation in the New Europe – A Challenge for the Nordic Countries in the EU Perspective“, *Scandinavian Studies in Law*, vol. 39 (2000), <http://www.scandinavianlaw.se/pdf/39-2.pdf>
- *Big Changes – Big Opportunities. Analysis of developments in policy to promote cultural and creative industries in the Nordic Region 2007–2012* (Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2012).
- Biscop Sven, Coelmont Jo, Drent Marriet, Zandee Dick, “The Future of the Benelux Defence Cooperation”, (Report prepared for seminar on Benelux Defence Cooperation on 9 April 2013, Clingendael and Egmont), <http://www.egmontinstitute.be/speechnotes/13/130513-Future-Benelux-Defence-Cooperation.pdf>
- Björnstjerna Magnus, “Bringing Norden Back In? – A Case Study on Contemporary Nordic Security Cooperation (MA thesis, Södertörns University, 2011), <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:433809/FULLTEXT01.pdf>

- Blidberg Kersti, “Just good friends: Nordic Social Democracy and Security Policy 1945-1950”, *Forsvarsstudier* 5 (1987).
- Bonnen Preben, Søsted Michael, “The Origin, Development and Perspectives of Nordic Co-operation in a New and Enlarged European Union”, *ÖZP* Vol. 23, No. 1 (2003): 19-32.
- Börzel Tanja A, ““Comparative Regionalism”: A New Research Agenda”, *KFG Working Paper Series*, No. 28, August (2011).
- Börzel Tanja A, Risse Thomas, “When Europe Hits Home: Europeanization and Domestic Change”, *European Integration online Papers (EIoP)* Vol. 4, No.15 (2000), 1-20.
- Bozdaglioglu Yücel, “Constructivism and Identity Formation: An Interactive Approach”, *Uluslararası Hukuk ve Politika* Vol 3, No. 11 (2007): 121-144.
- Bradley David, *Modern Legal Studies: Family Law and Political Culture: Scandinavian Laws in Comparative Perspective* (London: Sweet & Maxwell, 1996).
- Browning Christopher S, “The Construction of Europe in the Northern Dimension”, *COPRI Working Paper*, No. 39 (2001).
- Browning Christopher S, “Branding Nordicity: Models, Identity and the Decline of Exceptionalism”, Contribution to the Special Issue of *Cooperation and Conflict* (2007), <http://dx.doi.org/10.1177/0010836707073475>.
- Brunowskis Anette, Djuve Anne Britt, Hilde Haualand Maria, *Facing a Baltic Invasion? Mobility of Baltic labour towards the Nordic countries* (Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2004).
- Busek Erhard, “Responding to crisis on our doorsteps – The Stability Pact and Regional Co-operation in South Eastern Europe: Achievements, shortcomings and lessons for future”, in *From Stabilization to Integration. The Stability Pact for South Eastern Europe*, edited by Busek Erhard, Kühne Björn (Wien-Koeln-Weimar: Boehlau, 2010), 255-266.
- Buzan Barry, Wæver Ole, *Regions and Powers. The Structure of Regional Security* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003).
- Cameron Fraser, “The European Union as a Model for Regional Integration”, *Working Paper* (Washington: Council on Foreign Relations, September 2010).
- Catellani Nicola, “Outlining the Northern Dimension: toward regional cooperation in Northern Europe”, in *The European Union’s Northern Dimension*, Rome: Laboratorio CeSPI, Centro Studi Politica Internazionale– n. 1, (May 2000).
- Catellani Nicola, “Short and long-term dynamics in the EU’s Northern Dimension”, *COPRI Working Paper*, No. 41 (2002).
- Catellani Nicola, “The EU’s Northern Dimension after the Enlargement”, in *Beyond enlargement: The new members and new frontiers of the enlarged*

- European Union*, edited by Esther Barbé and Elisabeth Johansson-Nogués, (Bellaterra: Institut Universitari d'Estudios Europeus, 2003).
- Cela Margrét, "Towards Nordic peace: a small state approach", *Nordia Geographical Publications* 40:4 (2011): 57-66.
  - Checkel Jeffrey T, "Constructivist approaches to European integration", *ARENA, Centre for European Studies, University of Oslo*, Working Paper No. 06, (February 2006).
  - Christensen Jesper L, "'Not only, but also Nordic': the European Security and Defence Policy and its implications for alternative frameworks of Nordic cooperation" in *The Nordic Countries and the European Security and Defence Policy*, edited by Bailes Alyson J.K, Herolf Gunilla, Sundelius Bengt (Oxford: Oxford University Press, 2006), 150-166.
  - Clément Sophia, „Subregionalism in South Eastern Europe”, in *Regionalism in the Post-Cold War*, edited by Calleya Stephen C. (Aldershot: Ashgate, 2000).
  - *Conference on The Northern Dimension and Kaliningrad: European and regional integration* (Copenhagen, Royal Danish Ministry of Foreign Affairs, May 17-18, 2000).
  - *Co-operation Agreements Between the Nordic Councils. A compilation of some of the basic agreements between Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden* (Copenhagen: Nordic Council, 1989).
  - *Cooperation in the Baltic Sea Area: The Second Parliamentary Conference on Co-operation in the Baltic Sea Area* (Report from a Conference arranged by the Nordic Council at Stortinget, Oslo, Norway April 22-24, 1992).
  - *Cornerstone in Nordic co-operation*. (Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 1997).
  - Cottey Andrew, "Sub-regional Cooperation in Europe: An Assessment", *Bruges Regional Integration & Global Governance Papers*, 3/2009 (UNU/CRIS, College of Europe, 2009).
  - Cristol Johnatan, "Constructivism", <http://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199743292/obo-9780199743292-0061.xml#obo-9780199743292-0061-div2-0001>
  - Cvijić Jovan, *Balkansko poluostrvo i južnoslovenske zemlje* (Beograd: Državna štamparija Kraljevine SHS, 1922).
  - Danielson Gunar, "Social Security in a common labour market", in *Nordic Council; Instruments and achievements*, (VII International Conference on regional cooperation organized by the Nordic Council for international organizations in Europe, Hanasaari/Hanaholmen, Espoo/Esbo, Finland, June 17-19, 1978).
  - Dawson G.F.D, "Work of the Nordic Council," in *Book of Scandinavian Biography*, edited by Kay Ernest (London and Dartmouth: Melrose Press Ltd, 1972), xii-xiii.

- de Lombarde Philippe, Söderbaum Fredrik, Van Langenhove Luk and Baert Francis, „Problems and Divides in Comparative Regionalism“, in *Comparative Regional Integration*, edited by Laursen Finn (Aldershot: Ashgate, 2010), 21-39.
- de Lombarde Philippe, Söderbaum Fredrik, Van Langenhove Luk, Baert Francis, „The Problem of Comparison in Comparative Regionalism“, *Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series* Vol. 9, No. 7. (2009): 1-22.
- Decker Ulrike, “A View from the Top: The Challenges of European Integration for Nordic Cooperation and Identity” (paper, University of Göttingen, January 2004), <https://communities.uhi.ac.uk/sh01sr/files/-1/3855/Nordic+Identity+and+European+Integration,+paper+by+Decker.pdf>
- Delević Milica, “Regional cooperation in the Western Balkans”, *Chaillot Paper*, No. 104 (July 2007).
- *Det internationale Norden: Nordisk samarbejde i europæisk ramme 2007* (Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2007).
- Deutsch Karl W, “Between Sovereignty and Integration: Conclusion”, *Government and Opposition* Vol. 9, Issue 1, (January 1974): 113-119.
- Deutsch Karl W, “International Political Communities”, in *Political Community and the North Atlantic Area* by Deutsch Karl W, Burrell Sidney A, Kann Robert A., et al. (Princeton: Princeton University Press, 1957), 1-25.
- Dølvik Jon Erik, Eldring Line, *The Nordic Labour Market two years after the EU enlargement: Mobility, effects and challenges* (Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2006).
- Dosenrode Søren, “Federalism Theory and Neo-Functionalism: Elements for an analytical framework”, *Perspectives on Federalism*, Vol. 2, Issue 3 (2010): 1-28.
- Đukanović Dragan, Gajić Dejan, „Nordijski oblici međudržavne saradnje“, in *Međunarodni forumi u Evropi*, prepared by Dragan Đukanović (Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu, 2007), 154-169.
- Ekane Duone, “Nordic/Baltic Cooperation in a View of EU’s Eastward Enlargement” (Master’s Thesis, Soderntörn Högskola University Stockholm, 2005).
- Eknes Åge, “The Nordic Countries and UN Peacekeeping Operations”, in *The Nordic Countries in the United Nations: Status and future perspectives*, edited by Eknes Åge (Copenhagen: Nordic Council, 1994).
- *Electricity Market Group 2007: Status of harmonisation in the Nordic electricity market* (Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2007).
- “Energy and Environment (Panel discussion)”, (VIII International Conference on Regional Cooperation organized by the Nordic Council for international organizations in Europe, Scanticon, Århus, Denmark, September 27-30, 1981), 73-95.

- Etzioni Amitai, “Epigenesis of Political Communities at the International Level”, *American Journal of Sociology*, Vol. 68, Issue 4 (January 1963): 407-421.
- Etzioni Amitai, *From Empire to Community: A New Approach to International Relations* (New York: Palgrave Macmillan, 2004).
- Fägerlind Ingemar, Strömquist Görel, “Higher education reform in the global context – What ever happened to the Nordic model?,” in *Reforming higher education in the Nordic countries – studies of change in Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden*, edited by Fägerlind Ingemar, Strömquist Görel (Paris: International Institute for Educational Planning, 2004).
- Fawcett Louis, “Exploring regional domains: a comparative history of regionalism”, *International Affairs* Vol. 80, No. 3 (2004): 429-446.
- Fawcett Louise, “The History and Concept of Regionalism”, *UNU-CRIS Working Papers* (W-2013/5): 1-18.
- *Framework Programme 2013-2016: Nordic Co-operation on Fisheries and Aquaculture, Agriculture, Food and Forestry* (Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2012).
- Friberg Charlotta, rapporteur, *Coming to terms with cultural globalization. Essay on Nordic cultural policy*, (Copenhagen: Nordic Council, 1998).
- Gehring Hubert, Kirchner Laura, “Between Common Interests and National Egotism. The role and potential of the Visegrad countries in the EU”, *KAS International Reports* (8/2012), http://www.kas.de/wf/doc/kas_31823-544-2-30.pdf?120809152219
- Gehring Thomas, “Integrating Integration Theory: Neofunctionalism and International Regimes”, *Global Society* Vol. 10, No. 3 (1996): 225-253.
- Gíslason Gylfi, “Common heritage and cultural diversity in Nordic cooperation”, in *Nordic Council; Instruments and achievements*, (VII International Conference on regional cooperation organized by the Nordic Council for international organizations in Europe, Hanasaari/Hanaholmen, Espoo/Esbo, Finland, June 17-19, 1978), 77-84.
- Golterman Lukas, Lohaus Mathis, Spielau Alexander and Striebinger Kai, “Roads to Regionalism: Concept, Issues and Cases”, in *Roads to Regionalism: Genesis, Design, and Effects of Regional Organizations*, edited by Börzel Tanja A, Golterman Lukas, Lohaus Mathis (Aldershot: Ashgate, 2012), 3-23.
- Gooskens Charlotte, Heeringa Wilbert, Beijering Karin, *Phonetic and lexical predictors of intelligibility*, <http://www.let.rug.nl/~heeringa/dialectology/papers/ijhac09b.pdf>
- Græger Nina, „Norden in a changing global order“, in *Norden - Making a Difference? Possibilities for enhanced Nordic cooperation in international affairs*, edited by Tiilikainen Teija and Korhonen Kaisa (Helsinki: The Finnish Institute of International Affairs, 2011).

- Groenendijk Nico, “Macro-regions: Regional Integration within and beyond the EU”, (Paper presented at the 21st NISPAcee conference “Regionalisation and Inter-Regional Cooperation”, Belgrade, Serbia, May 16-18, 2013), 11-13.
- Haas Ernst B, “International Integration: The European and Universal Process”, *International Organization*, Vol. 15, No. 3 (1961): 366-392.
- Haas Ernst B, “Turbulent Fields and the Theory of Regional Integration”, *International Organization* Vol. 30, No. 2 (1976): 173-212.
- Haas Ernst B, *The Uniting of Europe*. Reprinted from *The Uniting of Europe: Political, Social, and Economic Forces, 1950-1957* (Stanford: Stanford University Press, 1958),
[http://ieie.itam.mx/Alumnos2008/Uniting%20of%20Europe%20\(Haas\).pdf](http://ieie.itam.mx/Alumnos2008/Uniting%20of%20Europe%20(Haas).pdf)
- Hækkerup Per, “Nordic Cooperation and the World around us” (address given at the annual meeting of the Norden Association at Aalborg, Denmark, on June 13, 1964).
- Hamilton Carl B, “The Nordic Countries and 1992” (paper presented at the workshop “The Nordic Countries and the EEC”, Lund, Sweden, September 1988).
- Haukkala Hiski, „The Role of the Northern Dimension in Tackling the Challenges of a Growing EU Presence in Northern Europe“, *Geneva Center for Security Policy Occasional Paper Series*, No. 36 (2002).
- Hettne Björn, Söderbaum Fredrik, *The New Regionalism Approach* (Göteborg: Göteborg University, 2000).
- Hettne Björn, „The New Regionalism. Implications for Development and Peace”, in *Research for Action: The New Regionalism: Implications for Global Development and International Security*, by Hettne Björn and Inotai Andras (UNU/WIDER, 1994), 1-49.
- Hodges Brian, “Nordic Contacts 1991-1998”, *SCAND* 344, (May 1998).
- Holm Ulla, Joenniemi Pertti, „North, South and the Figure of Europe: Changing Relationships“, *COPRI Working Paper* No. 11 (2001).
- Hurrell Andrew, “One world? Many worlds? The place of the regions in the study of international society,” *International Affairs* Vol. 80, No. 1 (2007): 151-166.
- Huset Mandag Morgen, *What lies ahead for the Nordic model? A discussion paper on the future of the Nordic welfare model in a global competition economy*, (Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2007).
- Hveem Helge, “Explaining the Regional Phenomenon in an Era of Globalization”, in: *Political Economy and the Changing World Order*, edited by Underhill Geoffrey R. D, and Stubbs Richard (Oxford: Oxford University Press, 2005), 294-305.

- Ingimundarson Valur, „Between Solidarity and Neutrality: The Nordic Countries and the Cold War“, *Cold War International History Project Bulletin, Cold War Flashpoints* (Winter 1998).
- Irwin Douglas A, “Multilateral and Bilateral Trade Policies in the World Trading System: An Historical Perspective”, in *New Dimensions in Regional Integration*, edited by de Melo Jaime and Panagariya Arvind (New York: Cambridge University Press 1993), 90–119.
- *Izveštaj o humanom razvoju Srbija 2008. Regionalna saradnja* (Beograd: UNDP Srbija, 2008).
- Joenniemi Pertti, “Norden as a Post-Nationalist Construction”, in *Neo-Nationalism or Regionality: The Restructuring of Political Space Around the Baltic Rim*, edited by Joenniemi Pertti (Stockholm: NordREFO, 1997).
- Joenniemi Pertti, „Bridging the Iron Curtain? Cooperation around the Baltic Rim“, *COPRI Working Paper No. 22* (1999).
- Joenniemi Pertti, „Can Europe Be Told from the North? Tapping into the EU's Northern Dimension“, *COPRI Working Paper No. 12* (2002).
- Joenniemi Pertti, Lehti Marko, „On the Encounter Between the Nordic and the Northern: Torn Apart but Meeting Again?“, *COPRI Working Paper No. 36* (2001).
- Jokela Juha, Iso-Markku Tuomas, *Nordic Defence Cooperation: Background, Current Trends and Future Prospects* (Nordica Programme, Note No. 21/13, Foundation pour la reserche stratégique).
- Jurgaitienė Kornelija, Järve Priit, “The Baltic States: Re-Nationalisation of Political Space”, in *Neo-Nationalism or Regionality: The Restructuring of Political Space Around the Baltic Rim*, edited by Joenniemi Pertti (Stockholm: NordREFO, 1997).
- Kay Ernest, editor, *Dictionary of Scandinavian Biography* (London and Dartmouth: Melrose Press Ltd, 1972).
- Keohane Robert O, Martin Lisa L, “The Promise of Institutional Theory”, *International Security* Vol. 20, No. 1 (Summer, 1995): 39-51.
- Kjeldsen Berno, The Nordic countries and the EU, in *The Nordic Countries and the New Europe*, edited by Stenbäck Pär (Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 1997), 11-17.
- Klinge Matti, “The Nordic countries’ significance for Europe”, in *The Source of Liberty. The Nordic contribution to Europe*, edited by Karlsson Svenolof (Copenhagen: The Nordic Council, 1992).
- Koester Veit, “Nordic countries legislation on the environment with special emphasis on conservation: A survey”, *IUCN Environmental Policy and Law Paper*, No. 14 (1980).

- Koremenos Barbara, Lipson Charles and Snidal Duncan, “The rational design of international institutions”, *International Organization* Vol. 55, No. 4 (Autumn 2001): 761-799.
- Korhonen Kaisa, „Introduction: The state of Nordic affairs“, in *Norden - Making a Difference? Possibilities for enhanced Nordic cooperation in international affairs*, edited by Tiilikainen Teija and Korhonen Kaisa (Helsinki: The Finnish Institute of International Affairs, 2011).
- Kronja Jasminka, Lopandić Duško, “Regional Cooperation in Southeast Europe and the European Integration Process – Searching for Necessary Complementarity“ (paper presented at debate entitled Regional Cooperation and European Integration, organized by European Movement in Serbia and Fridrich Ebert Foundation in Belgrade on 6 June 2012).
- Kühne Björn, “Transforming the Stability Pact into a “regionally owned” Regional Cooperation Council”, in *From Stabilization to Integration. The Stability Pact for South Eastern Europe*, edited by Busek Erhard, Kühne Björn (Wien-Koeln-Weimar: Boehlau, 2010), 245-254.
- Laatikainen Katie Verlin, „Norden Eclipse: The Impact of Europe's Common Foreign and Security Policy On Nordic Cooperation in the United Nations“ (paper presented at the European Community Studies Associations 6th Biennial Meeting in Pittsburgh, June 2-5, 1999).
- Laatikainen Katie Verlin, „Pushing Soft Power: Middle Power Diplomacy at the UN“, in *The European Union at the United Nations: Intersecting Multilateralisms*, edited by Laatikainen Katie Verlin and Smith Karen E. (New York: Palgrave Macmilan, 2006).
- Laursen Finn, “Theory and Practice of Regional Integration”, *Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series* Vol. 8, No. 3, (2008): 1-22.
- Lindberg Leon N, *The Political Dynamics of European Economic Integration* (Stanford: Stanford University Press, 1963), 117-133.
- Lindberg Steve, „The Illusory Nordic Balance: Threat Scenarios in Nordic Security Planning“, *Cooperation and Conflict* 16 (1981): 57-70.
- Lindström Bert, “Nordic Investment Bank”, in *Nordic Council; Instruments and achievements*, (VII International Conference on regional cooperation organized by the Nordic Council for international organizations in Europe, Hanasaari/Hanaholmen, Espoo/Esbo, Finland, June 17-19, 1978), 57-62.
- Løchen Einar, “A Comparative Study of Certain European Parliamentary Assemblies”, *L'Annuaire Européen/The European Yearbook*, IV (1958): 150-173.
- Lopandić Duško, "Regional Initiatives in South Eastern Europe: an Assessment" (paper presented at International Conference Restructuring Stability and Development in Southeastern Europe, Volos, Greece, 2001).
- Lopandić Duško, Kronja Jasminka, *Regionalne inicijative i multilateralna saradnja na Balkanu* (Beograd: Evropski pokret u Srbiji, 2010).

- Lyche Ingeborg, Turner Barry, *Nordic Cultural Cooperation* (Copenhagen: Nordic Council of Ministers, Secretariat for Nordic Cultural Cooperation, 1981).
- Mansfield Edward D, Milner Helen, “The New Wave of Regionalism”, *International Organization* Vol. 53, No. 3. (1999): 589-627.
- Mariussen Åge, Aalbu Hallgeir, Brandt Mats, “Regional Organisations in the North”, *Nordregio Working Paper* No.8 (2000).
- Mattli Walter, *The Logic of Regional Integration. Europe and Beyond* (Cambridge: Cambridge University Press, 1999), 1-16.
- McGowan Lee, “Theorizing European Integration: revisiting neo-functionalism and testing its suitability for explaining the development of EC competition policy”, *European Integration online Papers*, published 25 May 2007
- Mišević Tanja, „Novi teorijski pravci u izučavanju međunarodnih organizacija“, in *Godišnjak 2007* (Beograd: Fakultet političkih nauka, 2007), 341-363.
- Mitrany David, *A Working Peace System* (Chicago: Quadrangle Books, 1966), 93-113.
- Möller Anders Monrad, “Economic relations and economic cooperation between the Nordic countries in the nineteenth century”, *Scandinavian Journal of History* 8:1 (1983): 37-62.
- Møller Bjørn, „The ‘Nordic Model of Regionalism’“, in *Regionalism in the Post-Cold War*, edited by Calleya Stephen C. (Aldershot: Ashgate, 2000), 45-69.
- Moravcsik Andrew, “The European Constitutional Compromise and the neofunctionalist legacy”, *Journal of European Public Policy* 12:2 (April 2005): 349-386.
- Moravcsik Andrew, Schimmelfennig Frank, “Liberal intergovernmentalism”, in: *European Integration Theory*, edited by Antje Wiener, Thomas Diez (Oxford: Oxford University Press, 2009), 67-87.
- Morawski Witold, “Globalization in a Structuralist Perspective”, *WFES* 1:1 (2010).
- Moshes Arkady, “The Eastern Neighbours of the European Union as an Opportunity for Nordic Actors”, *DIIS Working Paper* No. 12 (2006).
- Mouritzen Hans, “Facing the European Union”, in Mouritzen Hans, *External Danger and Democracy: Old Nordic Lessons and New European Challenges* (Aldershot: Dartmouth, 1996), 71-83.
- Mouritzen Hans, *External Danger and Democracy. Old Nordic Lessons and New European Challenges* (Aldershot: Dartmouth, 1996).
- *NB8 Wise Men Report* (2010), <http://www.mfa.gov.lv/data/nb8%20wise%20men%20report.pdf>

- Niemann Arne, “The PHARE programme and the concept of spill-over: neofunctionalism in the making”, *Journal of European Public Policy*, Vol. 5:3, (1998): 428-446.
- Niemann Arne, “Theoretical framework and Research Design. Neofunctionalism as a starting point”, in: *Explaining Decisions in the European Union*, by Niemann Arne (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), 12-66.
- Niemann Arne, Schmitter Philippe C, “Neo-functionalism”, in: *European Integration Theory*, edited by Antje Wiener, Thomas Diez (Oxford: Oxford University Press, 2009), 45-66.
- *Nogle resultater af Nordisk samarbejde gennem 15 år, 1945-1960* (Copenhagen: Nordic Council, Danish Secretariat, 1960).
- “Non paper on the new concept of joint performance of the Western Balkan countries aimed at intensifying EU integration (Western Balkan Six – G6)” (Ministry of Foreign Affairs of Montenegro, April 2013).
- *Norden Balkan Culture Switch 2003-2005: an Evaluation* (Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2005).
- *Nordic Council: Instruments and Achievements* (VII International Conference on regional cooperation organized by the Nordic Council for international organizations in Europe. Hanasari/Hanaholmen, Espoo/Esbo, Finland, 17-19 June, 1978).
- *Nordic Cultural Cooperation*, (Copenhagen: Secretariat for Nordic Cultural Cooperation, 1972).
- Nordic Economic Cooperation Committee, „*Nordic Economic Cooperation*“, General Part, Plan for Closer Economic Cooperation, (Copenhagen: Nordic Economic Cooperation Committee, 1958).
- Nordic Economic Cooperation Committee, „*Nordic Economic Cooperation*“, Supplementary Report, General Part, (Copenhagen: Nordic Economic Cooperation Committee, 1959).
- *Nordic Innovation Monitor 2009* (Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2009).
- *Nordic states and European integration: the “Me” region?* (Summary of remarks by Alyson JK Bailes, at the History Congress on 10 June 2012 in Reykjavik).
- Novack Jennifer, „Cooperation in the New Northern Europe: The Emergence of New Security Identities and Patterns of Interaction“ (paper presented at the European Union Studies Association 8th Biennial International Conference, Nashville, TN, USA, March 27-30, 2003).
- Nye Joseph S, “Introduction”, in *International Regionalism: Readings*, edited by Nye Joseph S. (Boston: Little, Brown & Company, 1968), i-xvi.

- Olofsson Klas, “The cultural collaboration among the Nordic countries – ideas and implementation“, ”, in *Nordic Council; Instruments and achievements*, (VII International Conference on regional cooperation organized by the Nordic Council for international organizations in Europe, Hanasaari/Hanaholmen, Espoo/Esbo, Finland, June 17-19, 1978), 85-90.
- *One for all, all for one: New Nordic defence policy* (Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2009).
- *Open to the Winds of Change – Nordic region 2000* (Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2000).
- Østergård Uffe, “The Nordic Countries in the Baltic Region”, in *Neo-Nationalism or Regionality. The Restructuring of Political Space around the Baltic Rim*, edited by Pertti Joenniemi (Stockholm: NordREFO, 1997).
- Østergård Uffe, *The Geopolitics of Nordic Identity – from Composite States to Nation States* (Copenhagen: Danish Institute of International Affairs, 1997).
- Rasmussen Morten, Laursen Johnny, “Denmark’s Road to the EEC, 1945-72. The State of the Art” (working paper presented to the ‘Breakthrough’ project, Barcelona, February 15-17, 2002).
- Risse Thomas, “Neo-Functionalism, European Identity, and the Puzzles of European Integration”, *Journal of European Public Policy*, 12:2 (2005): 291-309.
- Ristevska Jordanova Malinka, Regional Cooperation in the Balkans 1996-2008, in *Dialogues. Ownership for Regional Cooperation in the Western Balkan Countries*, edited by Weichert Michael (Berlin: Friedrich-Ebert-Stiftung, June 2009), 53-78.
- Rosamond Ben, “The uniting of Europe and the foundation of EU studies: Revisiting the neofunctionalism of Ernst B. Haas”, *Journal of European Public Policy*, Vol.12, No.2 (2005), 237-254.
- Rosamond Ben, *Theories of European Integration* (Houndsmills: MacMillan, 2000), 1-20.
- Rules of Procedure for the Nordic Council. Copenhagen: Nordic Council, 2012.
- Saxi Håkon Lunde, “Nordic Defence Cooperation after the Cold War”, Oslo Files on Defence and Security (Oslo: Norwegian Institute for Defence Studies, 2011).
- Sbragia Alberta, “Review article: Comparative Regionalism: What Might It Be?” *Journal of Common Market Studies* 46, S 1 (2008): 29-49.
- Scholz Thomas M, “A Nordic Union? A review of the Gunnar-Wetterberg-proposal”, Scholarly essay, (Munich: GRIN Verlag, 2010), <http://www.grin.com/en/e-book/196633/a-nordic-union-a-review-of-the-gunnar-wetterberg-proposal>
- Schumacher Tom, „The Emergence of the New Nordic Cooperation“, *DUPI Working Paper* 6 (2000).

- Simai Mihály, “Preface”, in *Research for Action. The New Regionalism. Implications for Global Development and International Security*, by Hettne Björn, Inotai András (UNU/WIDER, 1994).
- Simić Predrag, “Euro-Atlanticism and Creation of „Security Community“ in Balkans – Analysis“, *TransConflict*, July (2011).
- Simoulin Vincent, “The State of Nordic Cooperation in a changing Europe”, *Journée d’étude du CERI* (31 January 2000): 1-23.
- Sisula-Tilukas Lena, “European Harmonization of Civil Law from Nordic Perspective”, *Juridica International* XI (2006): 30-33.
- Snyder Jack, “One World, Rival Theories”, *Foreign Policy* 145; ABI/INFORM Global, (Nov/Dec 2004): 52-62.
- Söderbaum Frederik, *The Political Economy of Regionalism* (Houndmills: Palgrave Macmillan, 2004).
- Söderbaum Fredrik, “Introduction: Theories of New Regionalism”, in *Theories of New Regionalism*, edited by Söderbaum Fredrik and Shaw Timothy (Basingstoke: Palgrave, 2003), 1-21.
- Södersten Bo, “The Historical Relations between the Nordic Countries and the European Community”. *World Economy*, 17 (1994), 643–649.
doi: 10.1111/j.1467-9701.1994.tb00760.x
- Solioz Christophe, Stubbs Paul, “Emergent regional co-operation in South East Europe: “open regionalism”?”, *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 9, Nos. 1-2 (March-June 2009): 1-16.
- Stålvant Carl-Einar, *The Northern Dimension: A Policy in Need of an Institution?* (Berlin: Humboldt University, 2001).
- Stoltenberg Thorvald, Introduction to *One for all, all for one: New Nordic defence policy* (Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2009).
- Stoltenberg Thorvald, *Nordic cooperation on foreign and security policy* (Proposals presented to the extraordinary meeting of Nordic foreign ministers, Oslo, February 9, 2009),
http://www.mfa.is/media/Frettatilkynning/Nordic_report.pdf
- Strang Johan, *Nordic Communities: a Vision for the Future* (Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2013).
- Stråth Bo, “Nordic Industry and Nordic Economic Cooperation: The Nordic Industrial Federation and the Nordic Customs Union Negotiations 1947-1959”, *Bulletin of the Department of History, University of Gothenburg*, No. 15, Research Section: Post War History: Interest Organizations and Internationalism (Stockholm: Almqvist & Wisell International, 1978).
- Stubbs Paul, Solioz Christophe, “Regionalisms in South East Europe and Beyond”, in *Towards Open Regionalism in South East Europe*, edited by Stubbs Paul, Solioz Christophe (Baden-Baden: Nomos, 2012), 15-29.

- Sundelius Bengt, Wiklund Claes, “The Nordic Community: the Ugly Duckling of Regional Cooperation”, *Journal of Common Market Studies*, Vol. XVIII, No.1 (September 1979): 59-75.
- Tavares Rodrigo, “The State of the Art of Regionalism. The Past, Present and Future of a Discipline”, *UNU-CRIS e-Working Papers* (W-2004/10): 1-29.
- Telò Mario, “Introduction: Globalization, New Regionalism and the Role of European Union”, in *European Union and New Regionalism. Regional Actors and Global Governance in Post-Hegemonic Era*, edited by Telò Mario (Aldershot: Ashgate Publishing, 2007).
- Teokarević Jovan, Simurdić Milan, *Review of Relations in the Region. 10 years of Normalisation of Relations – First Decade of the Igman Initiative, Policy Paper* (Novi Sad: Center for Regionalism, May 2010).
- *The International Nordic Region: The International co-operation of the Nordic Council of Ministers* (Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2013).
- The Nordic Committee of Government Officials, „*Expanded Nordic Economic Cooperation*“, Nordisk Udrendningsserie (Stockholm: Kungl. Boktryckeriet P. A. Nordstedt & Söner, 1969).
- *The Nordic Countries – One Workplace, One Market, A Report on Removal of Cross-border Obstacles by Special Envoy Schlüter Poul* (Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2005).
- “The Nordic Countries and the Future of the United Nations: Final Report from the conference of the Nordic Council held in Helsinki from 10-12 January 1995”, Asbjørn Eide, rapporteur (Copenhagen: The Nordic Council, 1995).
- “The Nordic countries as one home market (Panel discussion)”, (VIII International Conference on Regional Cooperation organized by the Nordic Council for international organizations in Europe, Scanticon, Århus, Denmark, September 27-30, 1981), 66-69.
- *The Northern Dimension: A Finnish Perspective*, http://www.ndphs.org/internalfiles/File/Publications%20-%20general/The_Northern_Dimension--a_Finnish_Perspective.pdf
- *The Nordic Initiative: For Regional Defence Cooperation*, http://www.fmn.dk/SiteCollectionDocuments/FMN/Publikationer/1206_NI_hjemmeside01.pdf
- *The Nordic Region in an International Perspective* (Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2005).
- “The Nordic region. In brief“, *ANP 709* (2011), <http://www.norden.org/en/publications/publikationer/2011-709>
- ‘Theory Talk #3: Alexander Wendt on UFO’s, Black Swans and Constructivist International Relations Theory’, *Theory Talks*, <http://www.theory-talks.org/2008/04/theory-talk-3.html> (25-04-2008)

- ‘Theory Talk #19: Frederik Söderbaum on the waning State, conceptualizing the Region and Europe as a Global Actor’, *Theory Talks*, <http://www.theory-talks.org/2008/10/theory-talk-19.html> (01-10-2008)
- Thomas Alastair H, “The concept of the Nordic region and the parameters of Nordic cooperation”, in *The European Union and the Nordic Countries*, edited by Miles Lee (London: Routledge, 1996), 15-30.
- Þór Ólafsson Kristmundur, „Nordic security dynamics: Past, present and future“ (MA thesis, Sigillum University of Iceland, June 2009), <http://skemman.is/stream/get/1946/2272/7003/1/Kristmundur-MA-RITGERD.pdf>.
- Thorhauge Jens, “The Nordic cultural sphere and its public libraries”, in *Nordic Public Libraries*, edited by Thorhauge Jens, Modigh Birgitta (Copenhagen: Danish National Library Authority, 2002).
- Tiilikainen Teija, Salenius-Pasternak Charly, „Norden in an integrated Europe“, in *Norden - Making a Difference? Possibilities for enhanced Nordic cooperation in international affairs*, edited by Tiilikainen Teija and Korhonen Kaisa (Helsinki: The Finnish Institute of International Affairs, 2011).
- Todorova Maria, *Imagining of Balkan*, 2nd ed. (Oxford: Oxford University Press, 2009).
- Tsardanidis Charalambos, *New Regionalism in South Eastern Europe: the Case of South-Eastern European Cooperation Process (SEECF)*, http://www.seedcenter.gr/projects/MNE/1stconfer/1stconf_papers/tsardanidis1.pdf
- Tunader Ola, *Nordic cooperation* (produced by Nytt fra Norge for the Ministry of Foreign Affairs, January 1999).
- Turner Barry, Nordquist Gunnila, *The other European community. Integration and co-operation in Nordic Europe* (London: Weidenfeld and Nicolson, 1982).
- Uvalic Milica, „Regional Cooperation in southeastern Europe“, *South East and Black Sea Studies*, Vol. 1, No.1 (2001): 55-75.
- Van Appeldorn Bastiaan, Overbeek Henk, Ryner Magnus, “Theories of European Integration. A Critique”, in *A Ruined Fortress? Neoliberal Hegemony and Transformation in Europe*, edited by Cafruny Alan W, Ryner Magnus (Lanham, etc: Rowmann and Littlefield Publishers, 2003), 17-45.
- van Randwyck Hugo, *EFTA or the EU*, The Bruges Group, 2011, dostupno na: <http://www.brugesgroup.com/EFTAorTheEU.pdf>
- van Roon Ger, “The Oslo Alliance (1930-1940)”, in *Small states and the security challenge in the new Europe. Brassey’s Atlantic Commentaries No. 8*, edited by Bauwens Werner, Cleese Armand, Knudsen Olav F. (London: Brassey’s, 1996), 43-48.
- Vanhoonacker Sophie, “A Revival of the Benelux?”, *ÖZP*, Vol. 23, No. 1 (2003): 7-17.

- Väyrynen Raimo, “Regionalism: Old and New”, *International Studies Review* 5 (2003): 25-51.
- Vilby Knut, “The Nordic Countries and the Social Agenda in the United Nations”, in *The Nordic Countries in the United Nations: Status and future perspectives*, ed. Åge Eknes (Copenhagen: Nordic Council, 1994).
- Wallensten Peter, Vesa Unto, Väyrynen Raimo, “The Nordic System: Structure and Change, 1920 – 1970”, *Temper Peace Research Institute Research Reports*, No. 6 (1973).
- Waltz Kenneth N, “Realist thought and neorealist theory”, *Journal of International Affairs* Vol. 44 Issue 1, (Spring/Summer 1990): 21-37.
- Waltz Kenneth N, “The origins of War in Neorealist Theory”, *Journal of Interdisciplinary History* Vol. XVIII, No. 4, (Spring, 1988): 615-628.
- Wendt Alexander, “Collective Identity Formation and the International State”, *The American Political Science Review*, Vol. 88, No. 2. (1994).
- Wendt Frantz, *Cooperation in the Nordic countries. Achievements and obstacles* (Stockholm: Almqvist & Wiksell International, 1981).
- Wendt Franz, *The Nordic Council and Co-operation in Scandinavia* (Copenhagen: Munksgaard, 1959).
- Westergaard Kaj, “The Nordic Labour Market situation”, in *Nordic Council; Instruments and achievements*, (VII International Conference on regional cooperation organized by the Nordic Council for international organizations in Europe, Hanasaari/Hanaholmen, Espoo/Esbo, Finland, June 17-19, 1978), 119-124.
- Wetterberg Gunnar, *The United Nordic Federation* (Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2010).
- Wiberg Håkan, “A Baltic Sea Security Community” (paper presented at the International Conference „Deepening the Process of Integration in the Baltic Sea Region: Roles of Actors, Competition between Institutions and the Issue of Identity”, Szczecin, December 11-14, 2009), <http://www.uibk.ac.at/peacestudies/downloads/peacelibrary/balticsea.pdf>
- Wiberg Håkan, “A Baltic Sea Security Community” (paper presented at the International Conference „Deepening the Process of Integration in the Baltic Sea Region: Roles of Actors, Competition between Institutions and the Issue of Identity”, Szczecin, December 11-14, 2009).
- Wiklund Claes, Sundelius Bengt, “Nordic Cooperation in the Seventies Trends and Patterns”, *Scandinavian Political Studies*, Bind 2, New Series (1979): 99-121.
- Wiklund Claes, “Nordic Cooperation in the Seventies Trends and Patterns”, *Scandinavian Political Studies*, Bind 2 (New Series), (1979): 99-120.

- Wouters Jan, Vidal Maarten, “Towards a Rebirth of BENELUX?”, *Leuven Centre for Global Governance Studies Working Paper*, No. 2 (January 2008): 1-30.

Интернет странице:

- <http://architectuul.com/architecture/nordic-pavilion-at-the-venice-biennale>
- <http://barentsobserver.com/en/security/2013/01/nordic-countries-might-share-guns-15-01>
- <http://denmark.dk/en/quick-facts/facts/>
- <http://denmark.dk/en/quick-facts/national-flag/>
- <http://denmark.dk/en/society/greenland-and-the-faroes/>
- http://ec.europa.eu/culture/documents/annex2regional-coop_en.pdf
- http://ec.europa.eu/economy_finance/emu_history/documents/treaties/rometreaty2.pdf
- http://ec.europa.eu/enlargement/countries/detailed-country-information/iceland/index_en.htm
- http://ec.europa.eu/enlargement/index_en.htm
- http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Eurovision_Song_Contest_winners
- <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:51997IP0127:EN:HTML>
- http://europa.eu/geninfo/atoz/en/index_1_en.htm
- http://europa.eu/legislation_summaries/glossary/petersberg_tasks_en.htm
- <http://finland.fi/Public/default.aspx?>
- <http://formin.finland.fi/public/default.aspx?contentid=263456&contentlan=2&culture=en-US>
- <http://kenny2.bnet.hr/mingorp.hr/UserDocsImages/zakoniugovorieng/SEEC-Charter.pdf>
- <http://nkj.nordforsk.org/en/about>
- <http://nomesco-eng.nom-nos.dk/>
- <http://uk.oresundsbron.com/page/976>
- http://web-static.vm.ee/static/failid/063/1990_05_12_deklaratsioon_Balti_yhtsusel_ja_koo_stoost.pdf
- http://www.altierospinelli.org/manifesto/manifesto_en.html

- <http://www.arctic-council.org/index.php/en/>
- <http://www.baltasam.org/index.php/en/>
- <http://www.baltasam.org/index.php/en/history/international-inclusion>
- <http://www.baltasam.org/index.php/en/structure/comitees>
- http://www.beac.st/in_English/Barents_Euro-Arctic_Council.iw3
- <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/196231/European-Free-Trade-Association-EFTA>
- <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/93313/Canute-I>
- <http://www.bsec-organization.org/Pages/homepage.aspx>
- <http://www.cbss.org>
- <http://www.cei.int/>
- <http://www.cis.minsk.by/>
- <http://www.cris.unu.edu/riks/web/treaties/Benelux.pdf>
- http://www.cvce.eu/content/publication/1997/10/13/d4904999-b567-42f8-bd25-5f9411c0097b/publishable_en.pdf
- http://www.cvce.eu/content/publication/2002/10/28/a3e655d0-91c3-45e7-8540-1ba7eb7441a2/publishable_en.pdf
- <http://www.dn.se/debatt/de-fem-nordiska-landerna-bor-ga-ihop-i-en-ny-union/>
- http://www.doktorandhandboken.nu/download/18.539a949110f3d5914ec800093110/Nordic-Declaration-ENG_13kb.pdf
- <http://www.economist.com/news/special-report/21570835-nordic-countries-are-probably-best-governed-world-secret-their>
- <http://www.economist.com/news/special-report/21570836-immigration-and-growing-inequality-are-making-nordics-less-homogeneous-ins-and>
- <http://www.economist.com/news/special-report/21570840-nordic-countries-are-reinventing-their-model-capitalism-says-adrian>
- http://www.eeas.europa.eu/regions/index_en.htm
- <http://www.efta.int/about-efta.aspx>
- <http://www.efta.int/about-efta/history.aspx>
- <http://www.energyandtransport.net/>
- <http://eu.mfa.is/other/news/nr/7711>
- http://www.euo.dk/emner_en/forbehold/
- [http://www.euo.dk/upload/application/pdf/97ca9e4c/EU08_Executive_Summary\(en\).pdf](http://www.euo.dk/upload/application/pdf/97ca9e4c/EU08_Executive_Summary(en).pdf)

- http://www.fmn.dk/SiteCollectionDocuments/FMN/Publikationer/1206_NI_hjemmeside01.pdf
- <http://www.iceland.is/the-big-picture/quick-facts/>
- http://www.icetradedirectory.com/english/industry_sectors_in_iceland/energy_in_iceland/
- <http://www.ipu.org/strct-e/1889.htm>
- <http://www.kennedy-center.org/programs/festivals/12-13/nordic/>
- <http://www.kulturkontakt nord.org/lang-en/about-us>
- <http://www.nai.uu.se/>
- <http://www.napa.gl/>
- http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_52044.htm
- <http://www.ndphs.org/>
- http://www.ndphs.org/?about_nd
- <http://www.nefco.org/>
- <http://www.nfs.net/languages/english/about-nfs-9063699>
- <http://www.nhv.se/customer/templates/StartPage.aspx?id=3&epslanguage=EN>
- <http://www.nib.int/>
- http://www.nib.int/about_nib/history
- http://www.nib.int/about_nib/mission_strategy
- http://www.nib.int/filebank/2032-Constituent_Documents.pdf
- <http://www.niom.no/>
- <http://www.nipa.ax/inenglish.pbs>
- <http://www.nlh.fo/Default.aspx?pageid=13287>
- <http://www.nordefco.org/files/Design/NORDEFECO%20MOU.pdf>
- <http://www.nordefco.org/The-Cooperation-Areas>
- <http://www.norden.org/da/norden-for-dig/>
- <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/agreements/treaties-and-agreements/basic-agreement/the-helsinki-treaty>
- <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/agreements/treaties-and-agreements/culture/agreement-concerning-cultural-co-operation>
- <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/agreements/treaties-and-agreements/education-and-research/agreement-concluded-by-denmark-finland-iceland-norway-and-sweden-on-admission-to-higher-education>

- <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/agreements/treaties-and-agreements/education-and-research/nordisk-utbildningsgemenskap-paa-gymnasieniva>
- <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/agreements/treaties-and-agreements/passport-issues-citizenship-and-national-registration/protocol-concerning-the-exemption-of-nationals-of-the-nordic-countries-from-the-obligation-to-have-a-passport-or-residence-permit-while-resident-in-a-nordic-country-other-than-their-own>
- <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/agreements/treaties-and-agreements/passport-issues-citizenship-and-national-registration/the-nordic-passport-convention>
- <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/agreements/treaties-and-agreements/passport-issues-citizenship-and-national-registration/oeverenskommelse-om-folkbokfoering>
- <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/agreements/treaties-and-agreements/passport-issues-citizenship-and-national-registration/agreement-between-denmark-finland-iceland-norway-and-sweden-on-the-implementation-of-certain-provisions-concerning-nationality>
- <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/agreements/treaties-and-agreements/labour-market/agreement-concerning-a-common-nordic-labour-market>
- <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/agreements/treaties-and-agreements/social-and-health-care/nordic-convention-on-social-assistance-and-social-services>
- <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/agreements/treaties-and-agreements/social-and-health-care/nordisk-konvention-om-social-trygghet>
- <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/agreements/treaties-and-agreements/social-and-health-care>
- <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/agreements/treaties-and-agreements/social-and-health-care/avtal-mellan-danmark-finland-norge-och-sverige-om-samarbete-oever-territorialgraenserna-i-syfte-att-vid-olyckshaendelse-hindra-eller-begraensa-skador-paa-maenniskor-eller-egendom-eller-i-miljoen>
- <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/agreements/treaties-and-agreements/social-and-health-care/nordic-public-health-preparedness-agreement>
- <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/agreements/treaties-and-agreements/industry-trade/agreement-between-denmark-iceland-norway-and-sweden-concerning-cooperation-in-matters-of-competition>
- <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/agreements/treaties-and-agreements/taxation-affairs/avtal-om-handraeckning-i-skatteaerenden>

- <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/agreements/treaties-and-agreements/taxation-affairs/convention-for-the-avoidance-of-double-taxation-with-respect-to-taxes-on-inheritances-and-gifts>
- <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/areas-of-co-operation/vocational-training/nordic-co-operation-on-vocational-training>
- <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/areas-of-co-operation/moving-and-commuting/about-relocation-and-commuting>
- <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/areas-of-co-operation/environment/nordic-environmental-co-operation>
- <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/areas-of-co-operation/environment/sustainable-consumption-and-production>
- <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/areas-of-co-operation/energy/energy-infrastructure>
- <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/areas-of-co-operation/energy/energy-efficiency>
- <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/areas-of-co-operation/energy/renewable-energy-sources>
- <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/areas-of-co-operation/regional-policy/nordic-co-operation-on-regional-policy>
- <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/areas-of-co-operation/russia>
- <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/financing/>
- <http://www.norden.org/en/about-nordic-co-operation/organisations-and-institutions/the-norden-association>
- <http://www.norden.org/en/analys-norden/tema/nordic-transport-policy-open-borders-or-closed-network/transport-policies-in-the-nordic-region-open-or-closed-networks>
- <http://www.norden.org/en/news-and-events/news/historic-agreement-signed-in-copenhagen/>
- <http://www.norden.org/en/news-and-events/news/historic-meeting-of-the-ministers-of-culture/>
- <http://www.norden.org/en/news-and-events/news/new-phase-for-nordic-partnership>
- <http://www.norden.org/en/news-and-events/news/nordic-armed-forces-modernise-balkans/>
- <http://www.norden.org/en/news-and-events/news/western-balkans-want-to-learn-from-nordic-region/>

- <http://www.norden.org/en/nordic-council/nordic-council-prizes/nordisk-raads-litteraturpris/about-the-literature-prize/statutes>
- <http://www.norden.org/en/nordic-council/nordic-council-prizes/nordisk-raads-musikpris-1/about-the-music-prize>
- <http://www.norden.org/en/nordic-council/nordic-council-prizes/nordisk-raads-filmpris-1>
- <http://www.norden.org/en/nordic-council/nordic-council-prizes/nordisk-raads-boerne-og-ungdomslitteraturpris>
- <http://www.norden.org/en/nordic-council/nordic-council-prizes/nordisk-raads-natur-og-miljoepriis>
- <http://www.norden.org/en/nordic-council/nordic-youth-council-nyc/about-the-nordic-youth-council>
- <http://www.norden.org/en/nordic-council/organisation-and-structure/party-groups/about-the-party-groups>
- <http://www.norden.org/en/nordic-council/the-nordic-council/order-of-business>
- <http://www.norden.org/en/nordic-council-of-ministers/council-of-ministers/nordic-council-of-ministers-for-the-environment-mr-m/declarations-and-statements/the-nordic-partnership-initiative-declaration-by-the-nordic-ministers-for-the-environment-and-climate>
- <http://www.norden.org/en/nordic-council-of-ministers/council-of-ministers/nordic-council-of-ministers-for-the-environment-mr-m/the-nordic-ecolabel/>
- <http://www.norden.org/en/nordic-council-of-ministers/council-of-ministers/nordic-council-of-ministers-for-business-energy-regional-policy-mr-ner/the-nordic-council-of-ministers-for-business-energy-and-regional-policy>
- <http://www.norden.org/en/nordic-council-of-ministers/council-of-ministers/nordic-council-of-ministers-for-business-energy-regional-policy-mr-ner/institutions-co-operative-bodies-border-regions-and-working-groups/working-groups/working-group-for-renewable-energy>
- <http://www.norden.org/en/nordic-council-of-ministers/council-of-ministers/council-of-ministers-for-fisheries-and-aquaculture-agriculture-food-and-forestry-mr-fjls/new-nordic-food>
- <http://www.norden.org/en/nordic-council-of-ministers/ministers-for-co-operation-mr-sam/russia/nordic-council-of-ministers-information-offices-in-russia>
- <http://www.norden.org/en/nordic-council-of-ministers/ministers-for-co-operation-mr-sam/russia/documents/guidelines-for-the-nordic-council-of-ministers-co-operation-with-northwest-russia>
- <http://www.norden.org/en/nordic-council-of-ministers/ministers-for-co-operation-mr-sam/belarus/nordic-council-of-ministers-activities-in-belarus>

- <http://www.norden.org/en/nordic-council-of-ministers/the-nordic-council-of-ministers/rules-of-procedure-and-control-documents/arbetsordning-foer-nordiska-ministerraadet>
- <http://www.norden.org/en/nordic-council-of-ministers/the-secretariat-to-the-nordic-council-of-ministers/the-nordic-council-of-ministers-secretariat>
- <http://www.norden.org/en/nordic-council-of-ministers/the-secretariat-to-the-nordic-council-of-ministers/communications-department-komm/project/forbundsstaten-norden/the-launch-of-gunnar-wetterbergs-united-nordic-federation/>
- <http://www.norden.org/en/theme/nordic-cool>
- <http://www.norden.org/en/the-nordic-region/population>
- <http://www.norden.org/en/the-nordic-region/the-nordic-countries-the-faroe-islands-greenland-and-aaland/facts-about-aaland>
- <http://www.nordforsk.org/en>
- <http://www.nordforsk.org/en/programs/programmer/ncoe-programmet-om-velferdsforskning>
- [http://www.nordforsk.org/files/Nordic Centre of Excellence Upgraded ConceptMarch20122.pdf](http://www.nordforsk.org/files/Nordic%20Centre%20of%20Excellence%20Upgraded%20Concept%20March%202012.pdf)
- <http://www.nordic-ecolabel.org/>
- <http://www.nordicembassies.org/>
- <http://www.nordicenergy.org/>
- <http://www.nordicgameprogram.org/>
- <http://www.nordichouse.is/>
- http://www.nordicinnovation.org/Global/_Publications/Reports/2009/Nordic%20collaboration%20in%20health%20services.pdf
- <http://www.nordicinnovation.org/news/nordic-innovation-celebrates-40-years/>
- <http://www.nordicom.gu.se/eng.php>
- <http://www.nordicwelfare.org/ovrigt/about-us/>
- <http://www.nordiskfilmogtvfond.com/>
- <http://www.nordiskkulturfond.org/en>
- <http://www.nordiskkulturfond.org/en/content/about-fund>
- <http://www.nordiskkulturfond.org/en/content/more-13-million-dkk-nordic-culture>
- <http://www.nordisktvalfardscenter.org/Ovrigt/About-us/>
- <http://www.norveska.org.rs/aboutnorway/facts/>

- <http://www.nova-university.org/>
- <http://www.nsuweb.net/first/html/>
- http://www.njc.dk/om_njc/english.php
- <http://www.oecd.org/general/organisationforeuropeaneconomicco-operation.htm>
- http://www.regjeringen.no/en/dep/ud/press/news/2011/nordic_declaration_solidarity.html?id=637871
- http://www.regjeringen.no/upload/FD/Temadokumenter/MoU_Nordic-Support-Defence-Structures_netutgave.pdf
- http://www.regjeringen.no/upload/UD/Vedlegg/reykjavik_dokument0906.pdf
- <http://www.roadtraffic-technology.com/projects/oresund/>
- <http://www.sasgroup.net/SASGroup/default.asp>
- <http://www.spiegel.de/international/europe/tunnel-trumps-bridge-denmark-to-build-underwater-link-to-germany-a-743151.html>
- <http://www.sweden.se/eng/Home/Quick-facts/>
- <http://www.swedenabroad.com/en-GB/Embassies/Kampala/Current-affairs/News/Nordic-National-Day-Celebrations1/>
- http://www.transartists.org/air/nifca_nordic_institute_for_contemporary_art.3861.html
- <http://www.ub.uio.no/ujur/ulovdata/lov-19250717-011-eng.pdf>
- http://www.wipo.int/edocs/trtdocs/en/rbeu/trt_rbeu.pdf
- https://en.wikipedia.org/wiki/Venice_Biennale
- <https://www.nordicenergyregulators.org/>
- https://www.nordicenergyregulators.org/upload/NordREG_WP2013.pdf
- www.arctic-council.org
- www.mfa.gov.yu/Srpski/Bilteni/Srpski/b171001_s.html, (9.5.2007.)
- www.norden.org/en/news-and-events/news/investment-bank-enters-the-balkans/
- www.rcc.int

Интервјуи:

- Интервју са *Wille Valve* – шеф парламентарне делегације Оландских острва при Нордијском савету (25.6.2013. електронском поштом)
- Интервју са *Kjell Myhre-Jensen* – шеф Секретаријата за Нордијски савет у норвешкој скупштини (2.8.2013. електронском поштом)

- Интервју са *Jens Christian Andersen* – шеф Сектора за нордијску сарадњу и лични асистент министра за нордијску сарадњу у МИП Данске (5.8.2013. телефонски)
- Интервју са *Bertel Haarder*, некадашњи министар у данској Влади, између осталог задужен и за нордијску сарадњу, сада шеф данске парламентарне делегације при Нордијском савету (29.8.2013. електронском поштом)
- Интервју са *Gunnar Westerholm* – представник Оландских острва при Нордијском савету министара из Канцеларије Оландских острва у Стокхолму (30.8.2013. електронском поштом)
- Интервју са *Torkil Sørensen* – међународни саветник у Нордијском савету (2.9.2013. електронском поштом)
- Интервју са *Bo Lindroos* – шеф Секретаријата за нордијску сарадњу у МИП Финске (3.9.2013. телефонски)
- Интервју са *Karin Åström* – шеф шведске парламентарне делегације при Нордијском савету (8.9.2013. електронском поштом)
- Интервју са *Annika Hahn-Englund* – директор за нордијску сарадњу у МИП Шведске (10.9.2013. телефонски)

БИОГРАФИЈА

мр Марина ЈОВИЋЕВИЋ

Рођена 23. септембра 1969. у Београду, Република Србија.

Образовање:

- Матурирала у Осмој (Трећој) београдској гимназији, 1988.
- Дипломирала енглески језик и књижевност на Филолошком факултету Универзитета у Београду, 1995.
- Завршила Дипломатску академију Министарства спољних послова, 2002.
- Магистрирала на Катедри за библиотекарство и информатику Филолошког факултета у Београду, 2003.
- Уписала докторске студије на Факултету политичких наука у Београду 2007. Одобрена израда докторске тезе на тему „ Регионална и европска сарадња – модел сарадње нордијских земаља“, 2008.

Радно искуство:

- Предавала у средњој школи „Никола Тесла“ у Београду, 1994-1995.
- Самостални истраживач, Институт за научне информације ВМА, 1996-2002.
- Започела рад у Министарству спољних послова СРЈ, 2002:
- МСП, Дирекција за ОЕБС и Савет Европе, први секретар, 2002-2003.
- Амбасада СЦГ/РС у Копенхагену, Данска, отправник послова а.и. и заменик шефа мисије, 2003-2007.
- МСП, директор Дирекције за регионалне иницијативе, први саветник, 2008-2009.
- МСП, помоћник министра, шеф Сектора за Европску унију, од маја 2009 до марта 2011.
- Генерални конзул у Херцег Новом, Црна Гора, именована у марту 2011.

Други професионални задаци:

- Национални координатор за Процес сарадње у ЈИЕ и Централно-европску иницијативу, од фебруара 2008. до јуна 2009.
- Национални координатор за Савет за регионалну сарадњу, од октобра 2008. до децембра 2010.
- Члан Савета за европске интеграције Р. Србије, од 2008. до 2011.

Стручно усавршавање:

- Виши курс за људска права, Институт за људска права *Raoul Wallenberg*, Лунд
- Курс о преговарању, Амерички институт за мир, Палић
- Заштита људских права у системима УН, СЕ, ОЕБС и ЕУ, Венецијанска комисија, Трст
- Програм за међународне посетиоце (*IVP*), State Department, Вашингтон, Мајами, Њујорк

Учешће на међународним конференцијама:

- Рад „Регионална сарадња нордијских земаља као модел за земље ЈИЕ“ – Међународни институт за политику и привреду, Конференција „Изазови и перспективе придруживања земаља западног Балкана Европској унији“, Београд, 21-22. јун 2012. године
- Учествовала на бројним конференцијама регионалних организација – Процеса сарадње у југоисточној Европи, Савета за регионалну сарадњу, Централно-европске иницијативе, Јадранско-јонска иницијативе, Брдо процеса, *CEFTA* и међународних организација – Европске уније, ОЕБС, Савета Европе, Светске здравствене организације

Удата, мајка троје деце. Течно говори енглески, служи се немачким.

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Потписана МАРИНА ЈОВИЋЕВИЋ

број уписа 726

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

„РЕГИОНАЛНА И ЕВРОПСКА САРАДЊА –
МОДЕЛ САРАДЊЕ НОРДИЈСКИХ ЗЕМАЉА“

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршила ауторска права и користила интелектуалну својину других лица.

У Београду, 5. октобра 2013. године

Потпис докторанда

Прилог 2.

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора МАРИНА ЈОВИЋЕВИЋ

Број уписа 726

Студијски програм _____

Наслов рада „РЕГИОНАЛНА И ЕВРОПСКА САРАДЊА

– МОДЕЛ САРАДЊЕ НОРДИЈСКИХ ЗЕМАЉА“

Ментор ПРОФ. ДР ЈОВАН ТЕОКАРЕВИЋ

Потписана МАРИНА ЈОВИЋЕВИЋ

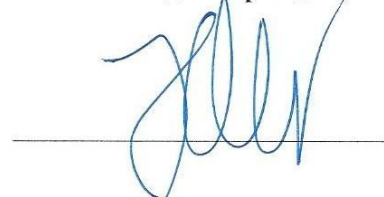
изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу **Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

У Београду, 5. октобра 2013. године

Потпис докторанда

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

„РЕГИОНАЛНА И ЕВРОПСКА САРАДЊА –
МОДЕЛ САРАДЊЕ НОРДИЈСКИХ ЗЕМАЉА“

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство - некомерцијално
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде
- 4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима**
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

У Београду, 5. октобра 2013. године

Потпис докторанда

1. Ауторство - Дозвољавање умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.
2. Ауторство – некомерцијално. Дозвољавање умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.
3. Ауторство - некомерцијално – без прераде. Дозвољавање умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.
4. Ауторство - некомерцијално – делити под истим условима. Дозвољавање умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.
5. Ауторство – без прераде. Дозвољавање умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.
6. Ауторство - делити под истим условима. Дозвољавање умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода.